إقتران النيرين في مجمع البحرين

دانراوی

خوا لێ خۆش بو

مامۆستا مەلا رەشید بەگی بابان

ئامادە کردنەو پێش کەش کردنەو لەسەر نووسینی

محمد علی قەرەداغی

بەرگی یەکەم

إقتران النيرين

في

مجمع البحرين

دانراوی

خوا لیّ خۆش بو

مامۆستا مه‌لا ره‌شید به‌گی بابان

ئاماده كردنو پێش كه‌ش كردنو له‌سه‌ر نووسینی

محمّدعلی قه‌ره‌داغی

به‌رگی یه‌كه‌م

له‌سه‌ر ئه‌ركی «حاجی عبدالقادری حاجی عبدالله‌ی جبار»

له‌ چاپ دراوه

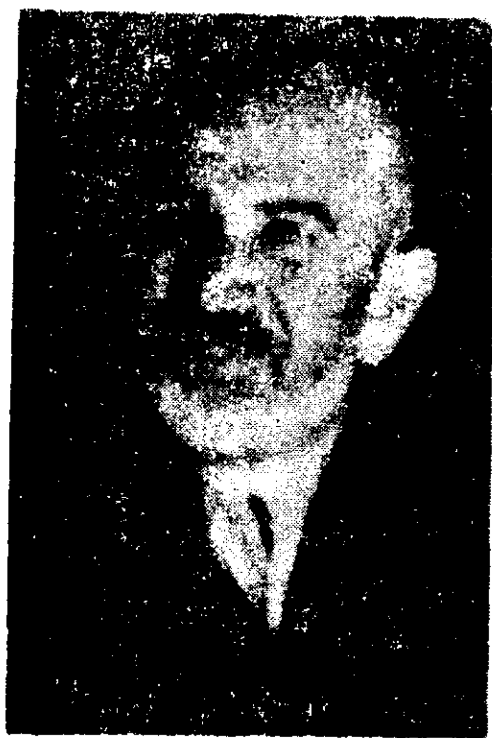
اقتران النیرین

فی

مجمع البحرین

محمد قمره داغی

چاپ اول: بهار ۱۳۶۴
چاپخانه حیدری
تیراژ: ۳۰۰۰
ناشر: سقز محمدی

وینەی دانەر لە کاتیکا کە لە تورکیا ژیاوە

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين ، وافضـــل الصـــلاة واتم التسليم على سيدنا محمد وعلى آله وصحبه واتباعه الى يوم الدين .

پێشەکی

کە لاپەڕەکانی مێژوو هەڵ دەدەینەوەو سەرنجێك دەدەینە زنجیرەی گەورە گەوران‌و زانایانی مێژوو ئەبینین هیچ سەردەم‌و جەرخێك نیە چەند زاناو پیاوی گەورەو بەناوبانگی تیا نەبی ، کە هەریەکە لەسەردەمی خۆیانا لە ڕوویەکەوە یا لەچەن ڕوویەکەوە خزمەتیان بە ئایین‌و ولات کردووە ، وە دەستی بالایان لە پەرەپێدان‌و پێش‌خستنی زانیاریە جۆراو جۆرەکانا بووە •

کاتێکیش لەناو ئەو گەورەو زانایانەدا لە زنجیرەکانیانا چاو بو ناوی زاناو گەورەکانی کورد بگێڕین ئەبینین لە لاپەڕەکانی مێژوودا ، وە لە ناو زنجیرەی زانایاندا جێگەی زانایانی کورد بە چولی نەماوەتەوە ، بەلکە بەزوری وە لەریزەکانی پێشەوەدا جێگەی دیاری‌و ناوی بەرزیان هەیەو هیچ دەمێك دوا نەکەوتوون لەکۆڕی زانیاری‌و گەشەپێدانی زانیاریەکان • هەمیشە دانراوو نووسینی بەنرخ‌و بەکەڵکیان بووەو بەهەموو توانایان خزمەتی ئاینی پاکی ئیسلامیان کردووە •

زیاد لەوەیش کە صەدەها زاناو پیاوی بەرز لەوانە کە ناویان نازانری ، یا ـ لەبەر هەرهۆیەك ـ ناوی ئەوەیان لێ سڕراوەتەوە کە پەیوەندیان بەگەلی کوردو زمانی کوردی‌یەوە هەیە ، لە هەمان‌کاتیشا ئەو زانایانە لەکوردوستانا بوون ، وە زمانیان کوردی بووە لەبنەماڵەکانی کوردوستان پەیدابوون •

بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا کە هیچ سەردەمێك خاڵی نەبووە لە زانایانی کوردو وە لەهەمان‌کاتا ئەو زانایانە دەوری باڵایان لە ناو کۆمەڵانی گەلا بووە ، وە بایەخی تەواو هەر بە ڕاو قسەی ئەوان دراوە ، وە لە توانایانا بووە کە بەگەلی جوز ، لە ریگەی زمانی کوردی‌یەوە خزمەت بە

ئایین بکەن‌و ئاینی پاکی ئیسلام بو خەلق روون بکەنەوەو نووسراوی بە نرخ لە پاش خویان بەجی‌بیلن • بەلام ــ بــە داخەوە ــ خزمەتیان بــە زمانی کوردی لە سنوورێکی تەسکا بووە ، زیاد لــەوە کە بــە زمانی کوردی دەرسیان بە قوتابیان وتووە شتێکی تری بایەخــداری دیاری‌یان نەبووە •

هــەر ئەمەشە بووە بــە هوی ئــەوە کە گەلیك لــەو زانایانە پاش خۆیان ناویان کوێر بوەتەوە ، یا سەپێنراون بەسەر گەلێ ولاتێکی ترا کە پەیوەندیان ــ لە ڕاستیا ــ لە گەڵیانا نیە ، وە جگە لەوە کە ڕەنگە لەو جێگایانەدا سەردەمێك یان بە خوێندن یا بەدەرس‌وتنەوە ژیاون ، وە هەندێکیان لــەویا کۆچی دواییان کردووەو سپێرراون بــە خاك • زیاد لەمانە هیچ پەیوەندی‌یەك نیە کەبیان‌کا بە خەڵقی ئەو ولاتانە •

بەم شێوە تا ئەم‌سەردەمەی دوایی نووسین لە ناوچەکانی کوردوستانا هــەر بەعەرەبی‌و فارسی بووە ، بۆ ماوەیەکیش نووسینی فەرمانبەران‌و فەرمانەکانی‌میری بە تورکی بووە لە ناوچەکانی کوردوستانا • ئەمــانە هەمووی بوەتە هۆی دواکەوتنی نووسین بە زمانی کوردی لە ناو گەلی کوردا •

بەڵام وە نەبێ کــە ئەم هۆیانە کارێکی تەواویان کردبێتە ســەر مامۆستایان‌و نووسەران‌و بووبن بەکۆسپ لە ڕێگەی نووسینیانا بە زمانی نەتەوەکەیان • بەڵکو زۆریان دڵیان لێی داوە بۆ ئەوە کە بە کوردی بنووسن وەهەڵبەست‌و وتاریان بە کوردی بێ هەرچەندە کە گەلێکیش لە خوێندەواران بەربەرەکانی ئەم هەستانەیان کردووە بە تەشەرو توانج بۆ خاوەن هەستەکان •

وە کاتیك لایەك بکەینەوە بەلای ئەوانەدا کە بە کوردی نووسیویانە

وه ویستوویانه کوردی نووسین بلاوبێتەوه به ناو خوێندەوارانا ئەبینین ئــەم هەستە لای کەسانێك ــ بــه زۆری ــ پەرەی سەندووه که بۆیان ریك کەوتووه له سنووری کوردوستان بچنه دەرێو لــه گەلی بارەوه چاویان بەسەر پێش‌کەوتنی گەلانی جیهانا دڕیوەتەوه ؛ وەکو زانیاریو پیشەسازیو ... هتد .

له هەمان‌کاتیشا له پێش‌چاویان بووه که گەلەکەیان تا چ ڕادەیەك له گەلانی جیهان دواکەوتووه له هەمەموو بارەیەکەوه . ئەو کاته بیریان لەم دواکەتنه کردوەتەوەو گەڕاون بۆ چارەسەرکردنی هەرکەسی بــه گوێرەی توانا .

ماموستا مەلا رەشید بەگی بابان یەکیکە لەو زانا بەرزانه که لــه سەردەمیکی کونەوه ویستوویەتی له ریگەی ئاینی پاکی ئیسلامەوه خزمەت به گەلو زمانی کوردی بکا ، ئەمەش له کاتێکا که له تورکیا ژیاوه بۆ ماوەیەك بــه فەرمانبەری ، کاتێك کــه تەمەنی گەورەبووه وه لی خراوه بیری کردوەتەوه که خزمەتیك بکا به گەلەکەی که پاش خوی بمینیتەوه و سوودی لێ وەربگیرێ .

جا بۆ ئەم مەبەسته گرنگه هــاتووه هــەموو حەدیثەکانی پێغەمەر ــ دروودی خوای لەسەربێ ــ که وان له دوو کتێبەکەی « مسلم » و « بخاری » دا کوی کردوونەتەوه ، وه هەرچی حەدیثێك که دووپات کرابێتەوه لای بردووه ، ئەمجا ڕێکی خستوون و تەرجەمەی کردوور به کوردی وه ناوی ناوه به « اقتران النيرين في مجمع البحرين » .

ئەم کتێبه بــه ڕاستی کتێبێکی زۆر به نرخو به کەڵکه بۆ هەموو خوێندەوارێکی کورد له بەر ئەم هۆیانه :

۱ ــ ئەم کتێبه تاکه لەم بابەتەدا ، وه تا ئیسته هیچ کەسێك کارێکی

وای نەکردووە کە فەرمایشتەکانی پێغـەمبەر ـ د ـ ئاوا بە گشتی کۆ بکاتەوە وە مانایان لێك بداتەوە وەبیان خاتە پێش دەمی موسوڵمانانی کورد • واتە ئەم کارە کارێکی گەلێ بەنرخو گەورەیە بۆموسوڵمانانی کوردو ئەتوانن ـ بەهووی ئـەم کتێبەوە ـ لـەماناو مەبەستی فـەرمایشتەکانی پێغەمبەر ـ د ـ تێ بگەنو ڕوونی بکەنەوە بۆ موسوڵمانان •

٢ ـ ئـەم کتێـبە بۆشایی‌یەکی فراوان لـە کتێبخانەی کوردی‌دا پڕئەکاتەوە کـە دەمێکە چاوەڕوانی پڕکردنەوەیە ؛ چونکـە ـ وەکو وتمان ـ تا ئێستە کارێکی وا نەکراوە کە فەرمایشتەکانی پێغەمبەر ـ د ـ بە تێکڕایی کۆبکرێتـەوەو مانایان لێك بدرێتەوە بـە زمـانی کوردی • ئاشکرایە کە هەر خوێندەوارێکی کورد بیەوێ لە فەرمایشتەکانی پێغەمبەر ـ د ـ تێ بگەیێ ، یان لەباسێك بکۆڵێتەوە پێویستی بە سەرچاوەیەك کە بە زمانەکەی خۆی بێ هەیە لەو بارەیەوە تا بە ئاسانی بتوانی مەبەستەکەی حوی بە دەستبهێنی ، وە لە هەوڵو باسەکەیا بە هەڵەدا نەچێت •

٣ ـ کاتێك بمانەوێ بەراوردێك بکەین لە نێوان جیاوازی زمانی کوردی‌دا لەمسەردەمە یا لە هەرسەردەمێ ترا لە گەڵ ئەو کاتەدا کـە ئـەم کتێبەی تیـا نووسراوەتەوە ئەبینین ئەم کتێبە چاکترین سەرچاوەو بەڵگەیەکە بۆ ئـەو مەسەلەو ئاوێنەیەکی ڕاستی‌یـە بۆ ڕوونکردنەوەی چۆنیەتی زمانی کوردی لەو سەردەمەدا •

زیاد لەوە کە ئـەم کتێبە لەوانەیە ببێ بـە سەرچاوەیەکی گەلێ بەکەڵك لە بارەی زۆر لەوشەی کوردی‌یەوە کە دانەری ئەم کتیبە بە کاری هێناون لە کاتی مانا لێدانەوەیا بۆ فەرمایشتەکانی پێغەمبەر ـ د ـ •

٤ ـ ئـەم کتێبە چاکترین بەڵگەیەکە بۆ ناسینو لەبیرنەچوونەوەی زانایەکی بەرزی وەکو « مامۆستا مەلا ڕەشید بەگ » کە هەمیشە لەهەوڵی

پێش‌کەوتنی گەلەکەیا بووە ، وە هەموو کات هیوای ئەوەبووە کە خوێندن‌و خوێندەواری لە کوردوستانا لە پەرەسەندن‌و گەشەکردنا بێ •
ئەو زانایەی کە گەلی کورد زۆری وای بووە بەڵام پاش خۆیان ناویان کوێر بوەتەوەو لەبەر نەبوونی کتێب‌و نوسینیان بە زمانی کوردی چوونەتە رزی نەبووان ••

دانەری ئەم‌کتێبە لە کاتێکی زور ناسکدا ، وەلە جێگایەکدا کە گفتوگۆ بە زمانی کوردی قەدەغە بووە – چ جای « تألیف » کتێب دانان بەو زمانە وە بلاوکردنەوەی ئەقافەتی – • دانەر لەو کاتە ناسکەدا ئەم‌کارە گرنگەی کردووە ، وە ئەوەندە لە مەترسیدا بووە لە کاتی دانانی کتێبەکەدا کە بە هیچ شێوەیەك نەیتوانیوە کە – نص – سایە کوردی‌یەکە کە ڕونووسێکی کردووە لای خۆی بێ‌هێڵێتەوە ، بەڵکو هەر بە تەواوکردنی هەرباسێك لە باسەکانی بێ وەستان ڕەوانەی کردوەتەوە بۆ سلێمانی کە مەترسی لەفەوتانی کتێبەکە لەوێدا کەمتر بووە • وەکو ئەمە ڕوونە لە گەلێ جێگەی کتێبەکەدا ••
ئەم کتێبە لە کاتێکەوە کە دانراوە تا ئیستە لە سلێمانی ماوەتەوە لەلای « ماموستامەلا حسینی پیسکەندی » وە لە دوای خۆی لای « ماموستا مەلا سەلامی کوڕی » • وە تا ئیستە « حاجی عبدالقادری جبار » یەك دوو جار هەولی داوە بو چاپ‌کردن‌و بلاوکردنەوەی بەلام تیا سەرنەکەوتووە نە بەر ئەوە کە پیویستی بە ئەرکیکی زور هەیە لە پاك‌نووس کردن‌و سەرپەرشتی چاپ‌کردنی • وە بۆ دوا جار هاتەوە سەر ئەوە کە چاپی بکا وە داوای لە ماموستا مەلا سەلام کرد کە بینێرێ بۆی بۆ بەغدا •

بۆ ئەم مەبەستە پەنای هێنایە لای « ماموستا مەلا عبدالکریمی مدرس » کە یارمەتی بدات بۆ نووسینەوەو سەرپەرشتی کردنی •

ماموستایش لە بەر ئەوەی کەئەم کارە پیویستی بە کاتیکی زور

هەیە ، وە ئەرکێکی گرانە ، وە ئەویش ئەو کاتەی نیە تەکلیفی لێ کردم کە ئەم فرمانە جێ بەجێ بکەم • منیش گەلێ سەرپێچیم کردو هەولمدا کە ئــەم کارە نەگرمە ئەستوم ؛ چونکــە پیویستیەکی زوری هەیە بــە زانیاریو شارەزاییەکی زۆر کە من هیچێك لەوانەم لە خۆما نەئەدی •

بەڵام مامۆستا هەر ماوەی سەرپێچی نەدام وە گەلێ هانی دام بۆ ئەوەی ئەم کارە بە ئەنجام بهێنم ، وە ئەویش یارمەتیم بدات لە هــەر جۆرە کۆسپێکا کە بێتە ڕێگام وە پێویستی بە یارمەتی بێ •

جا منیش کاتێك کە ئەو هەموو هاندانەی مامۆستام دی ـ پشت بە خوا ـ بڕیارم دا کە دەستی پێ بکەم ، ئەم خزمەتە بکەم بە فەرمایشتە جوانەکانی پێغەمبەر ـ د ـ کە بەڕاستی هەموو وەکو مەشخەڵی ڕێگەی ڕووناکین بۆ کەسانێك کە بیانەوێ لــە تاریکی کوفرو گومڕایی لادەنو ڕێگەی پاکی خوا پەرستی بگرن •

وە لە کاتێکا بڕیارم دا دەس کەم بە نووسینەوەو ئامادەکردنی بۆ چاپ هەندێ کەس ـ لــە بەرئەوەی کە کتێبەکە وشەی عەرەبی زۆر تیایە ، وە جیاوازی هەیە لــە گەڵ نووسینی ئیستادا ـ ڕایان وابو کــە دەس کاری ئەو وشانە بکەم ، وەبیان گورمە سەر کوردی •

بــەڵام گەلێ کەسی تر ڕایان وابو کــە بەهیچ جۆر دەس کاری نەکری وە چونی داناوە هــەروا بلاوبکریتەوە ، وە هــەرئەم رایەش راستە ، وە ئــەبی گوێی لی بگیری ؛ چونکــە هەرجورە دەس کاری کردنێك لــەم کتێبەدا بکرێ بــە کەمکردنەوەی نرخی کتێبەکە تــەواو ئەبێ • زیاد لەوە کە خیانەتێکی گەورەیە لەو دانراوە • وە ئــەو کاتە ئەو کتێبە لەوە ئەچێتە دەرێ کە کتێبی ئەو دانەرەی پێشوبێو کتێبی ئەو سەردەمە بێ • وە ئیستە پێویست ئەوەیە کە کتێبەکە بە تەواوی بلاو بێتەوەو دەس خویندەواران بکەوی ئەوسا خویندەواران لە زور یگاوە

ئەتوانن کەلکی لی وەربگرن ؛ وەك ئەبینین کتیبی « بخاری » کاتی خوی بە تەواوی نووسراوەتەوەو چاپ کراوە لە پاشان چەند جار دەس‌کاری کراوە و کورت کراوتەوە[1] دەس‌بژیری تیا کراوە وەکو « جواهر البخاری » و کتیبی تری لێ دەرهێنراوە •

جا خوێندەوارانی کوردیش ئەتوانن پاش بلاوبوونەوەی ئەم کتێبە بەگەلێ شێوە کـەڵکی لێ‌وەربگرن‌و گەلێ جورێ لێ دەربهێنن ؛ وەك ئامۆژگاری و چیرۆك‌و ئەخلاق‌و ••• هتد •

کاتێك ئەم قسەیەم گرتەگوێ ، وە بڕیارمدا کە دەست بکەم بە نووسینەوەی کتێبەکە بەم شێوەیە دەستم پێ کرد :

أ ـ ئـەو ئیملایەی کـە ماموستا مەلا رەشید بەگ پێی نووسیوە ـ بە گوێرەی توانا ـ بیگۆڕمە سەر ئیملای کوردی ئیستە ؛ چونکـە ماموستا مەلا رەشید بەگ لەم دانراوە بە نرخەیدا ـ وەکو لەمەولا باسی لی ئەکەین ـ ریگەیەکی تایبەتی گرتوەو ، یاسایەکی سەر بـە خوی داناوە بو نووسینەوەی کوردی کە پاش خوی بلاو نەبووەتەوە ئیستاش نووسین لە سەر ئەو شێوەی ئەوە ـ بە تایبەتی بۆ چاپ ـ کارێکی ئاسان نیـە •

ب ـ بە زوری « اعلام » ناوەکان هەر بەشیوەی عەرەبی بهیلمەوەو لەسـەر ئیملای عەرەبی بیان نووسم •

ج ـ لـە هەندی جیگەدا کە زور بە پیویستی بزانم بو روون‌ـ کردنەوەی جێگاکە لە دامێنەوە شتێکی لەسەر بنووسم •

---

(١) مەبەست لە کورت‌کردنەوە کورت‌کردنەوەی حەدیثەکان نیە ، بەلکو مەبـەست کەم‌کردنەوەی باسـەکان‌و ژمارەی حەدیثەکانیـانە • م• ع• ق•

د ـ ئەو ڕەمزو ئیشارەتانەی کە دانەر دایناونو گۆڕینیان مایەی زیانە بە نووسراوەکە هەروەکو خۆی بی هێلمەوە ؛ وەکو لەهەر جێگەیەکدا ئەم دوو هێڵە بو [ ] مانای وایە ئەوەی کە لەناویا نووسراوە دانەر یان خۆی وتوویە یان بە زیادە لەجێگەیەکی ترەوە هێناویەتی •

هـ ـ لەبەر ئەوەی کەئەم کارەی من « تحقیق » نیە ، وە کتێبەکەش دەس‌نووسی دانەر خۆیەتی هەر بە نووسینەکەی خۆی « اکتفام » کردووە وە نەگەڕاومەتەوە بۆ سەرچاوەکانی • مەگەر لە جێگەیەکدا کەوتبێتمە شکەوە ، یان بۆم دەر کەوتبێ کە دانەر بەهەڵەدا چووەو هیچ‌کەس لە هەڵە بەری نیە ، ئەو کاتە لەدامێنەوە ئیشارەم کردووە بۆلای راستی جێگەکە ••

لە کۆتاییدا داوا لە هەموو خوێندەواران ئەکەم کە هەر پێش‌نیارو ڕەخنەیەکیان هەبێ دەری ببڕن تا بتوانرێ بە باشترین شێوە ـ پشت بە خوا ـ بەرگەکانی تری ئەم کتیبە پیش‌کەش بە خویندەوارانی کورد بکرێ •

محمدعلی قەرەداغی

بەغدا کەرخ مزگەوتی قومرییە

٨ـ٩ـ١٩٧٣

اصولی املای مجمع البحرین

ئەگەر حروف عربی بیستوهشتە الف تا لام الف ولای چواریش بەیەکە عربی دانین پ چیم ژ گ بە حروف ئەبێ

ث س ص تلفظیان وەك یکوایە فقط بو خاطری ئەمەبزانن لە کلمەی عربیدا چون نوسراوە لە کوردیدا ئەدیکەن

لە جیاتی ئەوە لەعربی ئەنوسرێ عینی املا بەسینی نانوسرێ کلمەصد تلفظو نوسینی بەصادە ا و ه ی

ز ظ بەزێرئە جو نوسرێتەوە   ئەم حرفانە حرفی بەدەنگن بەواسطەی حرفی دەنگدارئە جو ترئەنوسرێتەوە

دالی گران   مثال   داڤولە   ا و ه ی بعضی جار حرکەیان ئەبێ ئەبێ صەدا بەسرد ئەنگ

دالی سوك   =   داچان راچان   حرفی ترهە یە املای زمانی ترئەوا کەرەوە

ری گەورە   =   بڕین قطع بڕانەوە انقطاع   تنگ گیڤە قرە

ری بچوك   =   برین زخم بەبڕانەوە آوبەردانەوە

سری کرت   =   بَرد

سری کرت   =   بەرد] حجر

شد سری دریژ   =   نان آو

زێر   =   ئنسان

سری راست ... خاکی دیوار بیر

سری لار ... ... ئەژمار ئەمڕن ئەچن سری لار بەحرفی ملتبس نانوسرێ

وێنەی یاسـا ئیملای‌یەکەی دانەر ، کـە بەکاری هێناوە لە نووسینەوەی

« مجمع البحرین »ە کەیدا

دانەر لە چەند دێڕیکا[1]

ناوی‌و بنەماڵەی :

ئەم زانا پایە بەرزە ناوی مەلا محمد ڕەشید بەگی کوڕی فتاح‌بەگی ، کوڕی محمدبەگی ، کوڕی خالدبەگی کوڕی محمدپاشای ـ مەشهوور بە خانەزێرینە ـ ، کوڕی خالدخان‌پاشای ، کوڕی احمـد پاشای ، کوڕی میرسلێمانی کوڕی فەقی‌احمدی دارەشمانەیی[2] کوڕی کاکە میرە ٠

لە دایك‌بوونی :

گەلێك گەڕام‌و هەوڵمدا بۆ ئەوەی شتێکی ڕاست بدۆزمەوە لەبارەی جێگەو مێژووی لە دایك‌بوونیەوە بەلام لەو بارەوە هیچم بەدەس نەهینا ٠

ئەوەندە هەیە ئەتوانین مێژووی لەدایك‌بوونی لە قسەیەکی خۆیەوە وەربگرین کە لە پێشەکی کتیبەکەیا ئەیکا ، ئەوەش ئەوەیە کە ئەلی : « لە دوای حەمدو صەلات‌و سەلام : ئەم عەبدە گوناهکارو زەلیل و بێ چارەیە دەلێ : کە عومرم لە حەفتاساڵ تێ پەڕیوە ٠٠٠٠٠٠ » لەمەش ڕوونتر لە « وەصیەت نامە » کەیادەلی : « لە عومری حەفتاودوو سالیما ئەم بارە قورصەم هەڵگرت ٠٠٠٠٠٠ » ٠

کاتی دەسی‌پێ‌کردنی کتێبەکەشی ساڵی ١٩٤٠ بووە واتە ئەتوانین بلێین : لەساڵی ١٢٨٧ی کۆچی دا لەدایك‌بووە ٠

ژیان‌و خوێندنی :

---

(١) زوری ئەم باسەم لەدەس خەتەکەی « یادی مەردان »ی ماموستا « مەلا عبدالکریمی مدرس » بەرگی : ٣ ٠ لاپەڕە : ٥٢٩ وەرگرتووە ٠٠

(٢) دارە شمانە : دێیەکە لە ناوچەی « پشدەر » ٠

ئەم مامۆستا بەرزە خوێندنو سەرەتای زیانی هەر لە کوردوستانا بووە ، نەبیسراوە کە ـ پێش چوونی یەکجاری بۆ « ئەستەمووڵ » ـ کوردوستانی بەجێ هیشتبێ . پاش ئەوەی ، لەسەر یاسای ئەوسا ، قورئانی پیرۆزو کتێبە وردەکانی خوێندووە بۆ تەواوکردنی خوێندن چوەتە لای ماموستای بە ناوبانگ « ماموستا مەلا ئەورەحمانی پنجوینی »[1] لای ئەو خویندنی تەواوکردووەو « ئیجازە »ی دەرس وتنەوەی لای ئەو وەرگرتووە .

پاشی ئەوە « مامۆستا مەلاحمە امینی » برای مامۆستای پێنجوێنی کچی خۆی داوەتێ ، وە ئەوکچە ناوی « ڕەزێ خان » بووە ..

لە پاشان هاتوەتە سلێمانیو لە مزگەوتی « شێخ سەلام » بووە بە مامۆستای ئەو مزگەوتەو دەرسی فەقێی وتوەتەوە .

وا دەرئەکەوێ ئەم مامۆستا بەرزە هەر لە سەرەتاوە پلەیەکی خویندەواری بەرزی بووەو لە زانیاریە ئاینیەکانا گەلی پیش کەوتو بووە . هەر ئەوەش بووە کە مامۆستای پێنجوێنی وا لێ بکا کە کوڕی خۆی بنێرێ بۆ لای بۆ مزگەوتی « شێخ سەلام » بۆ ئەوەی لای

---

(١) ئەم مامۆستایە کوڕی مەلامحمدی شێخەڵ مارێنی کوڕی مەلا ابراهیمە ، لە نەوەی « سید نورالدینی بریفکانی »یە . مامۆستایەکی پایە بەرزو ناودارە بۆخوێندن گەلێ جێگا گەڕاوە وەکو بغدادو سنەو ... جێگای‌تر . حاشیەو تەعلیقاتی زۆری هەیە بەسەر زۆر لەکتێبە ئایینیو زانیاریەکانەوە ، گەلێ « فتاوی »ی هەیە زۆری لە « جواهر الفتاوی »ی مامۆستا « ملا عبدالکریمی مدرس »دا چاپ کراوە ، لە هەموو لایەکەوە فەقێ ـ کوردو غەیری کورد ـ سوودیان لێ وەرگرتووە لە پێنجوێنا لەشەویك لە شەوە جومعەکانی مانگی « ذی القعدە »ی سالی ١٣١٩ کوچیدا لە جیهان دەرچووە ، لە مزگەوتی « عثمان پاشا » بە خاك سپێرراوە ..

بخوێنی ، بەڵام ئەم کوڕەی مامۆستای پێنجوێنی جوانەمەرگ بووە ، وە خوێندنی تەواو نەکردووە •

پاش ئەوەی کە ماوەیەك ماوەتەوە لە مزگەوتی شێخ سەلام کراوە بــە ماموستای فیرگە « مدرسە » ی « روشــدیەی عەســکەری » لـــە سلیمانی • وە لەو فیرگەیەدا دەرسی وتوەتەوە تا سالی ١٩١٢ ز ـ وە لە ســاڵی ١٩١٢ز ـ دا • واتــە دوو ســاڵ پێش شــەڕی جیهــانی یەکــەم کوردوستانی بەجێ هێلاوە ، وە چووە بو ئەستەموول‌و لەوێ ماوەتەوە بــە فەرمانی دادیاری « موحامیــتی » ، تا لــە نزیکی ١٩٣٥ خانەنشین کراوە[١] •

کۆچی دوایی :

هەر کاتێك کە باسی کۆچی دوایی ئەم مامۆستا بەرزە بکرێ لە گەڵ « مجمع البحرین »ەکەیا نەبێ باس ناکرێ ؛ هۆی ئەوەش ئەوەیە کە پاش گەورە بوونی تەمەنی‌و خانەنشین کردنی‌و پێش کۆچی دوایی دەستی کردووە بە دانانی ئەم کتێبە ، وە وەکو خوا درێژەی دابێ بــە تەمەنی بۆ تەواو کردنی ئــەم کتێبە وایە ؛ چونکە دوای تەواوکردنی کتێبەکەی بــە ٤٣ ڕۆژ لە ڕۆژی هەینی ١٣ی مارتی ١٩٤٢ی زاینی ، ڕێکەوتی ٢٥ی سەفەری ١٣٦١ کۆچی‌دا کۆچی دوایی کردووە‌و لــە ئەستەموول بەخاك سپێرراوە •

بلیمەتی‌و زیرەکی‌ی :

ئــەم ماموستایە ماموستایەکی زور زیرەك‌و بلیمــەت بووە ، وە

(١) لە پیشەکی یەکەیدا ، واتە لە سالی ١٩٤٠ دائەلی : « پینج شەش سالیکە تەقاعود کراوم » ؛ بویە منیش ئەم شیوەم بەکارهینا لە دیاری‌کردنی سالی خانە نشین کردنیا •

یەکێك بووە لەو زانا بەرزانەی کە بەهرەمەندیو تەوانایەکی گەورەیان بووە لـە گـەلێ بارەوە • بەڵگەی بلیمەتی ئـەم مامۆسـتایە نووسـینو کتێبەکانیەتی کە لەپاش بەجێ ماوون ، کاتێك سەرنجێك بدەینـە دەس نووسەکەی « مجمع البحرین »ی ئەبینین ئـەم مامۆستایە کاتێك کە لـە ئەسـتەمووڵ ژیاوەو ئاگاداری کوردوسـتانو نووسین لـە کوردوسـتانا نـەبووە ، وە دەستی کردووە بـە دانانی کتێبەکەی لەوکاتەدا ئیملای کوردی شێوەیـەکی دامەزراوی نەبووە ، وەهەرچی بووبێ هەربریتی بووە لە هەوڵو تەقالای چەند خوێندەوارێکی کورد بۆ چارەسەرکردنی ئیملای کوردی کەئەوەش مامۆستا مەلا ڕەشید بەگ لێی بێ‌ئاگا بووە • جا ئەو هەر لە خۆیەوە یاسایەکی تایبەتی داناوە ، کە ئەو یاساو شێوەیە هەرهی خوی بووەو ، وە ئەپیش ئەو وەنە لەپاش ئەو کەس بەکاری نەهێناوە • کـە ئەمە بەڵگەیەکی گەورەیە بۆ زیرەکیو بلیمەتی ئـەو زانایە • لەوەش گرنگتر ئەوەیە کـە توانیویەتی لە کتێبێکی « ٢٨٠٠ » لاپەڕەیا پەیڕەوی ئەم یاسایەی خۆی بکا کە بۆ یەکەم جار دایناوەو لە دانانی ئەو کتێبە بێتەوە ، کە وەختە بڵێم گەورەترین کتێبێکە تا ئیستە بـە کوردی دانرابێ ؟ چونکە هـەموو کتێبەکە هەشـت تادە بـەرگی گەورەئەبێ ، وە ئـەم کارەی لـە ماوەی « ٢٢ » مانگا بە ئەنجام هیناوە لە گەڵ ئەو هەموو وردەکاری‌یەدا کە کردوویە[١] •

پەیوەندی لەگەل ولاتو هاوە لانی :

کە ئـەم زانا بەرزە سلێمانی بەجێ هێڵاوەو چوەتە ئەستەمووڵ ، وەنەبێ ئیتر سلیمانی لەبیر چووبێتەوە وە دانکەنی هاوەلو برادەرانی

---

(١) بۆ زیادەئاگاداری لە « یاسا ئیملای‌یەکەی دانەر » بڕوانە ژمارە هەشتی گۆڤاری « نووسەری کورد » ••

بووبی ، بەلکو هەمیشە ئەو هاوەلانەی لە بیر نەچوەتەوە بە تایبەتی ئەو مامۆستایانەی کــە لــە گەلّیان ژیاوە ، وە هاوفــەقێی بوون ، ئەگەر سەرنجێك بدەینە هەندێ لەو نامانەی کە لە ئەستەموولەوە ناردوونی بۆ سلێمانی بە ئاشکرا ئەم ڕاستیەمان بۆ دەرەکەوێ ، هەر وەکو بۆیشمان دەرئەکەوی کە چەند دلسوز بووە بە هاوەلانو نیشتمانەکەی •

لە یەکێك لەنامەکانیا کە بو « ماموستا مەلا حسینی[1] پیسکەندی » ناردووە پاش سەلاوو هەوال پرسین ئەلی : « •••• ئیرتیحالی باباعلی ـ غفر الله له ـ مووجیبی ئەسەفێکی زۆربو بۆمان • خوا مەلاکانی تر ، پیرو جوانیان ، سەلامەت بکا ژۆریان بکاو تەوفیقیان‌بدا لەسەر نەشری علم ••• » لە جێگەیەکی کەی ئەم نامەیەدا ئەڵی : « ••• چاوی مەلا سەلام ماچ ئەکەم خوا سەلامەتی بکاو تەوفیقی بدا » !

شێخ نوری باباعلی چۆنە واهەیە کە جێی باوکی بگرێتەوە ؟ شێخ جلال چۆنە ، مەلا سعید چۆنە ، مەلای تازە پێ‌گەیبون یانە ؟ لوطفەن بوم بنووسە !! » •

بەلّام لە ناو ئەو هاو مامۆستاو هاوەلّانەیدا پەیوەندی‌یەکی جیاوازی تایبەتی لە گەلّ مامۆستا مەلا حسینی پیسکەندیدا بووە ، ئەو پەیوەندی‌یەی

---

(١) مامۆستا مەلا حسین کوڕی فتح‌اللەی ، کوڕی حاجی خەلیفــە پیرۆتە ، زانایەکی پایەبەرزو ، خواناسێکی گەورە بووە ، یەکێکە لە فەقێ چاکەکانی مامۆستای « پینجوێنی » هاوفەقێی مامۆستا مەلا ڕەشید بەگ بووە ، بــە یەکەوە لای مامۆســتای پێنجوێنی ئیجــازەیان وەرگرتووە ، یەکەهاوەلّی گیانی مامۆستا مەلا ڕەشید بەگ بووە •

سالّی لە دایك بوونی یم بۆ ڕوون نەبوەوە ، لــە ڕۆژی جومعەی ڕێکەوتی یەکی تشرینی یەکەمی ســالّی ١٩٤٨ ز ، بــەرانبەری ٢٨ / « ذی القعدە »ی ١٣٦٧ ك ، لە جیهان دەرچووە ••

که لەگەل ئەوا بوویەتی زور کەم ریئەکەوی کە پەیوەندی نیوان برایانی دایکو باوکیش وابی ؟ وەکو ئەمەش ئاشکرایە لە دانانو نووسینەوەی « مجمع البحرين »ە کەیدا ، وەکو ئەبینین کە بەپرسو رای ماموستا مەلا حسین نەبێ هیچی نەکردووە تەنانەت پرسی پێ کردووە بۆ ناوی کتێبەکە ، وە بۆ رۆژێ کە تیا دەسبکا بەدانانی ، وە هەروەها لە گەڵ ئەوەدا کە فورمە بەفورمە لە تورکیاوە بە پوستەدا بوی ناردووە لە زور جێگەدا ئەلی : هەرچیت بەدل نەبو یابەلاتەوە باش نەبو دەسکاری بکەو بیگۆرە • وە پاشی لێبوونەوەی لە کتێبەکە « وەصیەت نامە » یەکی نووسیوە بۆ مامۆستا مەلا حسینو مامۆستا مەلا سەلامی کوری ، وە لەدوای ئەم « چەن دێرەوە » لە جێگەیەکی ترا ئەیبینی •

دانراوەکانی :

دانەری ئەم کتێبە زانایەکی بەرزو بەهرەمەند بووەو لە گەلێ لە زانیاریەکانا دەستی بالای بووەو توانایەکی باشی لە نووسینو دانانی کتێبا بووە • لە گەڵ ئەوەشا کە ژیانی بەفەرمانبەری بردوەتەسەرو ماوەی بەتالی کەمبووە گەلی نووسراوی بەکەلکی لە پاش خوی بەجی هیشتووە ئەمانە هەندێکن لە دانراوەکانی ئەم زانا پایە بەرزە :

١ ـ اقتران النيرين في مجمع البحرين :

ئەم کتێبە ـ وەکو لەسەرەتاشەوە باسمان لی کرد ـ گەورەترین کتێبێکە بە زمانی کوردی نووسرابێو هەواڵی بزانین •

٢ ـ درر النضيدة في شرح منظومة الفريدة(١) :

لەکۆتایی کتێبەکەدا نووسیویە : « وبعد : فهذا غاية ما املیناه ، ونهاية

---

(١) ناوی ئەم کتێبەو هەندی شتی ترم لە مامۆستا مەلا سلام وەرگرت •

ما املناه في هذا الشرح في يوم الجمعة قبيلها تاسع عشر شعبان المعظم سنة الف وثلثمائة وسبع عشرة • » • وه له سه‌ره‌تاوه نووسیویه : « ابتدأت بشرحه ٢٢ ربیع الاول ١٣١٧ •

٣ ـ قه‌واعیدی نه‌حوو صه‌رفی کوردی :

نه‌متوانی‌هه ندیك لـه باره‌ی ئه‌م کتیبه‌وه بنووسم ؛ چونکه ده‌س نووسه‌که‌ی دانه‌ر لای « ماموستا شیخ محمدی خاڵه » که له « ماموستا مه‌لا سه‌لامی » وه‌رگرتووه‌و مه‌یدانی دیتنیم نه‌بو •

گومان له‌وه‌دانیه که ئه‌م کتیبه‌ی ماموستا مه‌لا ره‌شید به‌گ کتیبێکی زۆر بایه‌خدارو به که‌ڵکه‌و به‌ری ره‌نجێکی بێ پایانی ئه‌و زانا به‌رزه‌یه‌و لـه مه‌یدانی خۆیدا بـه تۆبه‌ره دائه‌نرێ له‌باره‌ی ده‌ستووری « نه‌حوو صه‌رفی » کوردی‌یه‌وه‌و ، سـه‌رچاوه‌یه‌کی بڕوا پێکراوه بۆ هـه‌وڵو ته‌قالایه‌ك که له‌مه‌ولا بدرێ له‌و باره‌یه‌وه ••

ئه‌مانه‌ن ئه‌و نووسراوو دانراوانه‌ی « ماموستا مه‌لا ڕه‌شید به‌گ » که هه‌واڵیان لێ ئه‌زانین‌و ناومان بیستوون •

به‌ڵام دوورنیه ئه‌م زانایه جگه له‌مانه نووسراوی که‌ی هه‌بێ وه‌ئیمه هه‌واڵیان نه‌زانین ؛ چونکه زانایه‌کی وا که‌خاوه‌نی گه‌لێ هه‌ستو بیری جوان بووبێ بڕوا ناکرێ سی‌ودووساڵ له ژیانی له تورکیا بردبێته‌سه‌ر به‌بێ گه‌لێ به‌رهه‌می نایاب له‌گه‌لێ باره‌وه • له گه‌ڵ ئه‌وه‌دا ئاره‌زووی هه‌ڵبه‌ستو نووسینی بووه ، وه له « مجمع البحرين »« که‌شیدا هه‌ڵبه‌ستی هه‌یه به‌لام له‌به‌ر ئه‌وه‌ی من ته‌واوی کتیبه‌که‌م لـه به‌رده‌ستانیه‌و به‌ش‌به‌ش بۆم دێ پێم‌نه‌کرا نموونه‌یه‌ك له هه‌ڵبه‌سته‌کانی بخه‌مه پێش‌چاوو باسێکی لێوه بکه‌م •

خیزان‌و نه‌وه‌ی :

ئه‌م زانا به‌رزه سێ‌ژنی هێناوه ؛ دوانیان له کوردوستان ، یه‌کێکیان ـ وه‌کو له سه‌ره‌تاوه باسمان کرد ـ ناوی « ڕه‌زێ خان »ه کچی « مامۆستا مه‌لا حمه أمینی » برای مامۆستای پێنجوێنی‌یه • له‌م خێزانه‌ی دوو کچی بووه « حه‌فصه‌خان » کـه شووی کردووه به‌که‌ریم بـه‌گی حمـه‌دبه‌گی قادرپاشا •

کچه‌که‌ی که‌ی ناوی «رووناك‌خان»ه ـعایشه‌ـ شووی کردووه به برازای خۆی که نوری‌به‌گی کوڕی حمه‌دبه‌گه • ژنه‌که‌ی که‌ی ناوی « ئامینه‌خان » بووه ، ئه‌م ژنه‌ی چووه بۆ تورکیا ، وه کوڕێك‌و کچێکی لێ‌ی هه‌یـه « خه‌دیجه » و « بهجت‌نه‌وزاد » ئه‌م کچ‌و کوڕه‌ی له تورکیان •

له تورکیایش ژنیکی هیناوه یه‌ك کچی لی‌ی بووه •

هه‌ندیك له فه‌رمان‌و کاری تورکیای :(١)

وه‌کو له‌پێشه‌وه باسمان‌کرد ئه‌م مامۆستا پایه به‌رزه پێش شه‌ڕی جیهانی یه‌که‌م چووه بۆ ئه‌سته‌موول • هۆی چوونه‌که‌شی ئه‌وه‌بووه که بکرێ به قازی له سلێمانی ، به‌ڵام له‌و کاته‌دا که ئه‌م چووه‌ته تورکیـا شه‌ڕی جیهانی هه‌ڵگیرساوه‌و ئه‌میش له‌وێ گیراوه به ئه‌فسه‌ر ـ ضابط ئیحتیاطی به‌شی ئیعاشـه ـ ، پاش کوتایی هاتنی شـه‌ر فه‌رمانی داد‌گه‌ر ـ حاکم ـ یه‌تی له شاری « أطنه » دراوه‌تێ له‌و فه‌رمانه‌دا ماوه‌ته‌وه تا سالی ١٩٣٤ز ، لـه‌و ساله‌دا خانه‌نشین کراوه ، پاش خانه‌نشین کردنی

(١) ئه‌م زانیاری‌یانه‌م له مامۆستا مه‌لاسه‌لامی کوڕی مامۆستا مه‌لا حسینی پیسکه‌ندی وه‌رگرتووه •

چووەتە شاری « بورسە » ، ماوەیەکیش لەوێ فـەرمانی « واعظ »ی مزگەوتی « ئەمیر سولطانی بوخاری » دراوەتی • پاش ماوەیەك چووەتە ئەستەموولْ ، لە گەڕەکی « لالەلی » دانیشتووە دووبارە کراوە بە واعیظـە مزگەوتی « لالەلی » • ئەمەش ناونیشان ـ عنوان ـی ئەستەموولی بووە : تورکیا ، ئەستەموولْ ، لالەلی ، ئاقسەرای جادەسی ، نومرە ۲۷ ئانەدە ، حاکمی موتەقاعید ڕەشید بەگی بابان •

محمدعلی قەرەداغی

وێنەی هاوڕێ گیانی لەبیرنەچووی دانەر « مامۆستا مەلا حسێنی پیسکەندی » ، کە لە گەڵ جێگەدا دانەر ناوی ئەبا ٠

وەصیەت نامە[1]

وصيتي الى ملا حسين وابنه السلام ــ سەلامی خوایان لەسەربێ !!

بیستودوو مانگی تەواوە دەستم کردووە بە تەرجەمەی « مسلم » و « بخاری » وا ئەمساڵ لە دوانزەی « محرم الحراما » بحمدالله تەواوبو • هەرچەندە هەردوو کتێبەکە لە سی « ابواب »ی « فقه » تەرتیب کراون مەسلەکیان لەیەك جوێیە ، هەریەك لە مەسلەکی خۆیا نەظەرێکی مەعقوولی هەیە ؛ مسلم رحمە الله ــ لە کوللی بابێکا ئەو حەدیثانەی کەریوایەتی کردووە طوروقی سەنەدەکانی هەموو کۆکردوەتەوە ئەمجا حەدیثەکەی ذیکر کردووە ، کوللی حەدیثێکی لە بابی خۆیا ذیکر کردووە ، کەم وا واقیع ئەبی کە حەدیثێکی لە دوو بابا ذیکر کردبی

بوخاری ــ رحمە الله تعالی ــ حەدیثێکی بە موناسەبە لە ئەبوابی « متفرقه »دا ذیکر کردووە لە هەرجێیەکا بە طەریقێکی غەیری طەریقی پێشوو ئەو حەدیثەی یابەتەواوی ، یاپارچەیێ ، بە موسنەدی ، یابە موعەللەقی ئیعادە کردوەتەوە[2] ، تەرجەمەیکی موناسب بەو بابەی بو داناوە ، وائەبی بەو نەوعە تەنها حەدیثێکی لەدوو یاسی

(١) ئەم « وصیەت نامە » لە کۆتایی کتێبەدا نووسراوە ، بەڵام لەبەرئەوە گەلێ پەیوەندی هەیە بەگشت کتێبەکەوە ، وە گەلێ سوودی لێ وەرەگیرێ پێشمان خست بۆ ئێرە • وە لە کاتی خۆیشیا ــ پشت بەخوا ــ لە جێگەی خۆیا ئەینووسین • م• ع• ق•

(٢) بو زانینی مانای « مسند » و « معلق » و « سند » و ••• هتد تەماشای ئەو « کورتە »یە بکە کە دانەر لەسەرەتای ئەم کتێبەدا نووسیویە ، وەئەم جۆرە ئزاراو ــ اصطلاحات ــ انەی تێدا باسکردووە م• ع• ق•

« الی » بیست جێگەدا ئیعادە کردوەتەوە • بە سەبەب ئەوەوە ئەحادیثی بۆخاری ــ کە ئەمجا دوهەزارو حەوصەدبێ ــ گەیوە بە نزیکی هەشت هەزار • ئەحادیثی مسلم گەیوە بە نزیکی پێنج هەزار •

تا پێم کرابێ وەك مسلم ئەحادیثی بابێکم ــ با موناسەبەی بە گەلێ باب بێ ــ هەر لەیەکێ لەو بابانەما نووسیوە ، ئیسنادەکانیشم مەجبووری-یەت حاصڵ نەبووبێ هەمووم « طی » کردووە ، تەنها صەحابی حەدیثەکەم نووسیوە •

ئەو پیاوانە ــ رحمهم الله تعالی ــ تا بە عیلمی دەقیقی مسلمو بوخاری‌و مەشایخی ئەوان ، تا بەگەورەو بچووکیان بە تەواوەتی تەحقیقی وثووق‌و حیفظو دیانەتیان نەکرابێ ــ کە ئەو تەحقیقاتە بۆ ئەهلی ئەم زەمانە لە ئیمکان خاریجە ــ نەقڵی حەدیثیان لێ نەکردووە • ئێمە ئەوانە هیچیان ناناسین ، ئیعتیمادی مسلمو بوخاری بەوان بۆ دوای خۆیان کافی‌یە ، بۆ ئێمە هەر ئەوەندە لازمە کە بزانین حەدیثی مسلمو بوخاری‌یە ، لە سەر عیلمو فەضل‌و وثووق‌و قووەتی حیفظی ئەو دوو « نیری اعظم »•[1] ئیجماعی هەموو ئەهلی سونەت وجەماعەت هەیە • ئەو دوو کتێبە لە دوای قورئانی جەلیل ئەصەحی کوتوبی ئیسلامی‌یەن •• ــ أحسن الله جزاءهما مع سائر المحدثین والمجتهدین والعلماء الناقلین !!

بەم ئیختیصارە حەدیثی هەردوو کتێبەکە هاتوەتە سەر سێ‌هەزارو

(١) لە ووشەی « نیر »دا ئیشارە ئەکا بۆ ناوی کتێبەکە کەئەلی : « اقتران النیرین » « نیرین » موسلیمو بوخارین ــ خوایان لێ‌رازی‌بێ ــ م• ع• ق•

نۆسەدو شەصتو پێنج حەدیث ، ئەگەر بەتەواوەتی « تنقیح » بکرێ ڕەنگە گەلێ لەو میقدارەیش کەمتر بکا •

بەئەمری مەلا حسین ناوم ناوە « اقتران النیرین في مجمع البحرین »

لـە عومری حەفتاودوو سالیما ئـەم بارە قورصـەم هەڵگرت لـە حەفتاوچوار سالیما ـ بتوفیق الله تعالی ـ تەواوم کرد •

لە کۆکردنەوەیاو نووسینیا لە بەرپیریو دەست لەرزینو فوتووری عەقلو ذیهنو شوعوور زۆر زەحمەتم تیا کێشاوە ، ڕەنگە لە تەرجەمەیشیا غەڵەطو سەهوم زۆربێ ، ئومێدم لەخزمەتتانا وایە کە غەڵەطێ یا سەهوێکتان بەچاوکرد زۆرم لەسەرو گوێلاك بدەن تا ئیصلاحی ئەکەن • مەیشێلن بفەوتێو مەحـو بێتەوە ، لە ئەهـلی خۆی مەنعمەکەن ، ئەمە شتێکە بۆ عەوامو نائاشنا بە عولوومی عەرەبی‌یە کراوە ، عولەما ئیحتیاجیان پێی نیە •

ئەوی عەرەبی ئەزانێ هەر مەتنی حەدیثەکەی بنووسێ ؛ چونکی جامیعی هەموو موسلیمو بوخاری‌یە ، حەدیثیکیان لی تـەرك نەکراوە ، ئـەوان لەبەر موختەصەریەتی ئیستیفادەی لێ‌ئەکەن •

ئەوی عەرەبی نازانێ هەر کوردیەکەی بنووسێ ، فەقەط هەردوولا هەردوولای بنووسن بێ فائیدە نابێ •

ئیشارەتەکانم ئەگەرچی لە ئەووەڵەوە نووسیوە « احتیاطا » لێرەیش ئەیان نووسم :

ئەوی لەکەنارەوە نووسیومە مەسەلا ٢/٢٤ هی سەرخەطەکە حەدیثی ئەو بابەیە • مەسەلا ایمـان ، صـلاة ، صـوم ••• الخ • ئەوی لەژێر خەطەکەدا نووسراوە عەدەدی حەدیثی « اقتران النیرین »• ، لە ئەووەلەوە

تائەو جىيە •

ئەوی لەئاخری کوللی حەدیثێ نووسراوە • مەسەلا $\frac{\text{خ س}}{\text{٢٥}}$: خ بوخاری ، ١ جەڵدی ئەووەڵ • ٢٥ : صەحیفەی ئەو جەڵدە •• « وعليه فقس » •

$\frac{\text{م - ٢}}{\text{٥٥}}$ م : مسلم • ٢ : جەڵدی دووەم • ٥٥ : صەحیفەی ئەو جەڵدە •

ت : ترمذی • ن بنسائی • د : ابو داود • ج : ابن ماجه • ئەمانەم موافیقی « قسطلانی » نووسیوە •

ئەوەندەکافىيە ، والسلام عليكم ، وادعوا لي بالخير رشيد ••

کورتەیەکی عیلمی « حدیث »[1]

تەعریفی حەدیثو بەعضی ئیصطیلاحاتی حەدیث تا بزانین چ حەدیثی موعتەبەرە ، چ حەدیثی نابی بە دەلیل ••

یەکی لەوانە کە لە ئوصولی حەدیثا تەئلیفی باشی کردووە « ئەبو عەمری بنی صەلاحی شارەزووری‌یە » ••

حەدیث ـ سوننەت ـ قەولی یا فیعلی یا تەقریری ، یا وەصفی ، یا خلقی ، یا ئەیامی ـ ئیضافە کرابێتە زەمانی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ •

قەولی : ئەوەیە کە فەرموویەتی •
فیعلی : ئەوەیە کە کردوویەتی •

تەقریری : ئەوەیە خۆی نەیکردووە لە پێش چاوی کراوە مەنعی نەکردووە ؛ وەکو خالیدی سیف‌الله لە سەر سوفرەی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ گۆشتی بزن مژی خواردووە پێغەمبەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ مەنعی نەکردووە لە خواردنی • کەوابی بەوە مەعلووم ئەبی بزن مز گۆشتی ئەخوری ••

وەصفی : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ درێژ نەبووە ، کورت نەبووە •

خولوقی : سەخی بووە ، شەجیع بووە حەلیم و رەئووفو رەحیمو قانیعو زاهید بووە ، جوێنی بە کەس نەداوە ، لە کەسی نەداوە ، موقابەلەی خراپەی بە چاکە کردووە ••

(١) خۆم ئەم شادیرەم بۆ ئەم باسە دانا • م• ع• ق•

ئەیامی : وەکو شەهادەتی « حمزة » ، قەتلی « ابو جهل » • ئەمانە هەموو پیان ئەلێن حەدیث ، پیان ئەلێن : سونەت • لە قەسطەلانی تەقسیم کراوە بە سی‌ونو قیسم بە موختەصەری ذیکریان ئەکەم :

١ ـ متواتر : حەدیثێکە کە عەدەدیکی زور لە پیغەمەریانەوە نەقل کردبی کە ئەو عەدەدە مومکین نەبی کە هە موو لە سەر درو ئیتیفاق بکەن ؛ وەك بوونی بەغداو بەصرەو مەککەو چین کە نەمان‌دیوەو نەچووین لە لامان یەقینە کە هەموو هەن • ئەو حەدیثەیش لە لامان یەقین ئەبی کە پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرموویەتی • ئیفادەی « علم الیقـین » ئەکا • عەدەدیکی وایش لـە وانـەوە عـەدەدیکی وایش لەوانـەوە تاپتـە سـەر ئـەو « موحەددیثـە » کـە ریوایەتی حەدیثەکە ئەکا ؛ وەك حەدیثی : « من کذب علیّ متعمدا فلیتبوأ مقعده من النار » : هەر کەسی بە عەمد درویی بە دەم منەوە بکا با جی‌ی خوی لە ئاگرا حازر بکا • دووصەد صەحابە لە پیغەمەریانەوە نەقل کردووە ـ علیه الصلاة والسلام ، وعلیهم الرضوان ••

٢ ـ مشهور : حەدیثێکە کە جەماعەتیکی زور ریوایەتی بکا ئەمما عەدەدەکەی نەگاتە عددەدی تەواتور ، ئەوە عیلمی نەظەری ئیفادە ئەکا ؛ وەك حەدیثی : « انما الاعمال بالنیات » • ئەمە ئەووەل ئەقسامی حەدیثی ئاحادە • ئەمما لە یحیای بنی سعیدی بنی قیسی ئەنصاری‌یەوە بووە بە مەشهوور • لە پیغەمەرەوە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەنهـا عمـر ـ رضی الله تعالی عنه ـ ریوایەتی ئەکا ، لەوەوە علقمەی بنی وقاص ، لەوەوە محمدی بنی ابراهیمی تەیمی ، لەوەوە یحیا ، لـە یحیاوە شوهرەتی پستووە ، ئەمما غەیری عمر ـ رضی الله تعالی عنه ـ گەلی

صەحابی تریش لە پیغەمەریان بیستووە ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ • لە ئیعتبارا حوکمی موتەواتەری هەیە •

٣ ـ حەدیثی « صحیح » ئەوەیە : کە سەنەدەکەی ـ یەعنی ئەوانەی کە لە بیغەمەرەوە ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ نەقلی حەدیثەکە ئەکەن تایتە سەر ئەو موحەددیثەی کە ریوایەتی ئەکا ـ هەموویان عەدل بن مەعلووم بووبی کە هیچ فیسقیان لی صادر نەبووەو عەدالەتی زاهیرو باطینیان ببی ، شاذیان تیا نەبی ـ یەعنی ئەو راویە عەدلە لە ریوایەتی حەدیثەکەدا موخالەفەی جەماعەتیکی تری نەکردبی لەوانـەی عـەدلو مەوثووقن ، بەو نەوعە جەماعەتی لە حوففاظی مەوثووق کەلیمەیەکیان ذیکر کردبی ئەو ذیکری نەکا ، یا ئەوان ذیکریان نەکردبی ئەو ذیکری بکا ، لە سەنەدا یالەمەتنابی • یەعنی موخالەفەی حافیظی مەوثووقی لە خوی گەورەتر نـەکا • حافیظیکی بەقووەت بی ، ضەبطی حەدیث بـە تەواوی بکا ، عیللەتیکی پەنهانی تیا نەبی کە هەموو کەس فەرقی نەکاو زەرەر بگەیەنی بە صیحەتی حەدیثەکە • ئەو سیلسیلەی راویانە ئەبی هەموو بەو نەوعە بن هەموو حەدیثی « بخاری » و « مسلم » لەو نەوعەن بە ئیتیفاقی صەرافی عیلمی حەدیث •

صەحیح ئیستیدلالی پی ئەکری موخالەفەی دروست نیە ••

٤ ـ حسن : ئەو حەدیثەیە کە رجالی سەنەدەکەی بەقەد رجالی صـەحیح موعتەبەر نەبن ، کەمیك لەوان خوارتربن ، هـەم راوی حەدیثەکە مەشهووری راوی ئەهلی شاریکبی ؟ مەسەلا قەتادە مەشهوور بووە بە راوی ئەهلی بەصرە ، ئەگەر حەدیثی موحەدیثینی بەصرە قەتادە

ریوایەتی بکا راویەکەی مەعلوومە ، ئەگەر غەیری قەتادە ریوایەتی بکا راویەکەی مەعرووف نیە • ئەو حەدیثە نابی بە « حسن » •

حسن ئیستیدلالی پی ئەکری ، موخالەفەی دروست نیە ، لە بەینی راویەکانیشا نابی هیچیان تەرك بکرین ••

٥ ـ صالح لە خوار حەسەنەوەیە ئەوەی صالح بی بو ئیستیدلال یا بو تەقویەی حەدیثیکی ترە •

٦ ـ مضعف : لە خوار صالحەوەیە ؛ بەعزی لە راویەکان ئیتیفاق لە سەر زەعیفیان نەبی • ئەمەیش موعتەبەرە • قسطلانی ئەلی : کەمی لەمانە لە بوخاری‌دا هەیە ••

٧ ـ ضعیف : ئەمەیە ئیتیفاق لە سەر ضعیفی راویانی ببی ، تا « ضعیف »تر بن حەدیثەکە ضەعیفتر ئەبی • ئیستدلالی پی ناکری لە بوخاری‌دا هیچ لەمانە نیە ••

٨ ـ مرفوع : ئەو حەدیثەیە کە بلی : « عن ، قال ، ان ••• » رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ قەول بی فیعل بی ، تەقریر بی « متصل » بی ، هیچ راوی حـەزف نەکرابی ، « منقطع »بی ، بەعزی راوی تەرك کرابی ، « مرسل » بی صەحابە تەرك کرابی • « ضعیف » بی ••• والحاصل هەر نەوعی بی لە ئەنواعی حەدیث کە ئیضافە کرایە سەر پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەبی بە « مرفوع » ؛ ئەوی شەرایتی صیحەتی تیـــایە موعتەبەرە « والا » موعتەبەر نیە • موقابیلی « مرفوع » « موقوف » • ••

٩ ـ موقوف : ئەو حەدیثەیە کە لە سەر صەحابە ئیتیهای هاتبی ؟

وەکو صەحابە بفەرموون : ئیمە وامان ئەکرد ، ئەمما بەو شەرتە نەفەرموون لە زەمانی پیغەمبەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - والا بە مەرفووع حسیبە •• صەحابە بفەرموی : سوننەتە ، یا ئەمرمان پی کرا ، یا نە هیمان لی‌کرا ، یا بومان موباح‌کرا ئەبی بە مەرفووع • تابیعی یا خوار تابیعی بلین : فلان کەس وای فەرموو ، رەفعی کرد یانەی کرد ، یا نیسبەتی ئەدا ، یا حەدیثەکەی ئەگەیانە جیی خوی ، یا ئیسنادی ئەدا مەرفووعە بەبی خیلاف • ئەو تابیعی‌یە لە بەر ئیحتیاط وائەکا شکی هەیە لە صیغەی ریوایەتەکەدا کە راویەکە « قال »ی فەرمووە ، یا « سمعت » ، یا « عن » ، یا « ان » ، یا « حدث » ، یا « اخبر رسول الله » صلی الله تعالی علیه وسلم - لە مانە کامیانی فەرمووە •

١٠ - تابیعی بلی : وامان ئەکرد « مقطوع »ە ؟ ئەگەر بلی : لە زەمانی صاحابەدا وامان ئەکرد ئەگەر صەحابە « مطلع » بووبی بە سەریا ئەبی بە « موقوف » ، ئەگەر نەبی « مقطوع »ە ؟ ئەگەر صەحابە شتیك بفەرموی مەجالی ئیجتیهادی تیا نەبی حوکمی مەرفووعی هەیە ؟ وەکو قەولی ابن‌مسعود فەرموویەتی : هەرکەسی بچیتە لای ساحیری یا « عراف »ی[1] بە تەحقیق ئەو کەسە کافرە بەوەی کەنازل بوەتە سەر محمد - صلی الله تعالی علیه وسلم - ؟ چونکە ابن‌مسعود - رضی الله تعالی عنه - لە پیغەمبەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - ی نەبیستی لە خویەوە شتی وا نا فەرموی • بە مەوقووف « آثر » یشی پی ئەلین •

---

(١) عراف : ئەوانەن خەبەری داهاتو بە خەلق ئەلین ، باس لە غەیب - نادیاری - ئەکەن‌و ، هەوالی گەلی شت بەهوی هەندی زانینی بی بناغەوە بە خەلق ئەلین •

١١ ـ مسند ، موصول ، متصل : ئەو حەدیثەیە ئەگەر مەوقووف بی تاسەر صەحابە ، ئەگەر مەرفووع بی تا سەر پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە راویەکانی هیچ تەرك نەکرابی ، بەوەی ئیتیصالی ببی تا تابیعی نالین « موصول » یا « متصل » ئەمما ئەلی‌ی « متصل » تا سعیدی بنی مسیب ، یا تازهری • موقابیلی مەوصوول :

١٢ ـ « مرسل »ە : کە لە بەینا صەحابە تەرك کرابی ، تابیعی بلی : قال رسول الله ـ صلی الله علیه وسلم ـ • مرسل زەعیفە • لە لای شافیعی ـ رضی الله تعالی عنه ـ نابی بە دەلیل فەقەط موڕسەلی « ابن المسیب » ئەبی بە دەلیل • بە خیلافی موڕسەلی حسنی بصری ؛ چونکە مورسەلی لە وەجهیکی ترەوە ئیسناد دراوە یا تەئید کراوە بە حەدیثی مورسەلیکی تر کە ئەو حەدیثەی لە غەیری مەشایخی مرسلی سـعید بیستووە • ئیمامی ئەعظەم ئیستیدلالی پی ئەکا ••

مورسەلی صەحابی وەکو ابن وعبـاس ـ رضی الله تعالی عنه ـ بەعزی حەدیثی لە حەزرەتی « ام المؤمنین » ـ رضی الله تعالی عنها ـ بیستووە بفەرموی : قال رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ • یاوەکو حەزرەتی عائیشە ـ رضی الله تعالی عنها ـ کە حەدیثی بەدئی وەحی ریوایەت ئەکا « والحال » ئەو لەو وەختەدا نەهاتووەتە دونیاوە • ئەم نەوعە حەدیثانە هەمووی مەرفووعەو ئیحتیجاجی پی ئەکری ؛ چونکە صەحابە هەموو عەدلن‌و درویان ـ با خوصووص لە حەدیثا ـ لی صادر نابی ـ رضوان الله تعالی علیهم •

١٣ ـ منقطع : تابیعی یا راویەکی تر لە جی‌ی یا لە زیاتر تەرك کرابی ، بەو شەرتە دوانیان لە تەنیشت یەکەوە نەبن • بەدەلیل نابی •

« مقطوع » قەول‌و فیعلی تابیعی‌یە نابی بە حوججەت ••

١٤ ـ معضل : دوو راوی لە تەنیشت یەکەوە تەرك کرابی ؛ وەك تابیعی تابیعی بلی : قال رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ نابی بە دەلیل ••

١٥ ـ معنعن : بە « عن » بی ••

١٦ ـ مؤنن : بلی‌ی : « ان فلانا قال ان فلانا مثلا » بە « موصول » حسیبە ئەگەر « معنعن عنه » مەعرووف بی « معنعن » « مدلس » نەبی ، هیچ نەبی لە عومری خویا دەفعەیی مولاقی بووبی بـە « معنعن عنـه » ـ کە شەرتی بوخاری‌یە ـ • یا موعاصیری بی ـ کە شەرتی موسلیمە ـ • شافیعی لە سەر شەرتی بوخاری‌یە ـ رحمهم الله ـ ••

١٧ ـ معلق : ئەووەلی ئیسنادەکەی حەزف کرابی ؛ وەکو بوخاری بفەرموی : قال ابن عباس ـ رضی الله تعالی عنهما ـ ••

١٨ ـ مدلس : تـەدلیس حیلەکردنە بو تەرویجی حەدیثەکەی سیانە :

أ ـ تەدلیسی ئیسقاط : ماموستاکەی حەزف بکا ، ماموستای ماموستای دیکر بکا بە لەفزی کە « موهم »ی ئیتیصال بی وەك بلی : عن فلان ، یا ان فلانا • ئەمما « اجزنا » یا « سمعت » نەلی ، ئەگەر ئەوانە بلی ئەبی بە دروی مەحز • ئەم نەوعە وەختی ئەبی بە تەدلیس کە موعاصیری بی‌و لی‌ی بیستبی ، یا ئەو حەدیثەی لی نەبیستبی • ئەوانەی کە مەشهوورو مەعرووفن بە تەدلیس حەدیثی « معنعن » و « مؤنن »یان لی قوبوول ناکری مەگەر تەصریح بکا بە ئیتیصالی بلی : لە فلانم بیست ، یا فلان

خەبەری داومی • ئەو وەختە لێی قوبوول ئەکری • اعمش ، قتادە ، سفیانی ثوری ، « مدلس »ن لە « صحیحین »ا ئەوی لەوانە ریوایەت کرابێ تەصریحیان بە ئیتیصال کردووە •

ب ــ تەدلیسی تەسویە خراپترینی هەموو تەدلیسێکە ئەوەیە : ماموستای خوی حافیظو مەوثووقو ضابیطە ماموستای ماموستاکەی ضەعیفە ، ماموستای ماموستای ماموستاکەیشی بە قووەتە ، ئەو راویە بینی ماموستای ماموستاکەی حەزف بکا جونکە ضەعیفە • بینی ماموستای خوی‌و ماموستای ماموستاکەی زیکر بکا تا هەموو سیلسیلەکە بە قووەت بێ بەوە خەلق تەفرە بدا کە حەدیثەکەم بە قووەتە •

ج ــ تەدلیسی شیووخ : ئەوەیە ماموستاکەی ناوێکی مەعلوومی بێ ، ناوێکی یا صیفەتێکی غەیرە مەعرووفیشی هەبێ ئەو موحەددیثە بینی ماموستاکەی بە ناوە غەیرە مەعرووفەکەی ذیکر بکا ، ئەگەر ئەو موحەددیثە لەو تەعمیەی کە ئەیکا غەرەزێکی صەحیحی بێ ؟ وەك تەشحیذی ئەذهان ، تەجرەبەی راوی‌و قوتابی خوی ••• دروستە • ئەگەر مەحضەن بو تەرویجی حەدیثەکە یا بو شوێنەونی ماموستاکەی بکا مەردوودە •

١٩ ــ مدرج : قسەیێ بخەیتە ناو حەدیثێکەوە ، یا کەلیمەیێ لە حەدیثی بخەیتە ناو حەدیثێکی ترەوە ؟ وەکو حەدیثی : « لا تباغضوا » : یەکتری مەبوغزێنن « ولا تحاسدوا » : تەمەنناى زەوالی نیعمەتی یەکتری مەکەن ، « ولا تدابروا » : قسە لە گەل یەکتر مەبرنەوە کە تووشی یەکتربوون پشت بکەنە یەك ئەم بەلایکاو ئەو بە لایکا بروا • « ولا تنافسوا » : لە بەینی خوتانا رەغبەتی ئەوەتان نەبێ کە هەرکەسی حەزکا

که شتی چاكو نەفیس بو خوی بی • ئەمما بەبی تەمەننی زەوالی نیعمەتی ئەوی تر • ئەگەر وابی ئەبی بە حەسەدی حەرام • « ولا تنافسوا » لەم حەدیثەدا نیە سعیدی کوری ابو مریم کە یەکیکە لە راوی ئەم حەدیثە ئەو جوملەیەی لە حەدیثیکی ترەوە هیناوە ••

۲۰ ـ عالی پینجە :

۱ ـ مطلق : نزیك بوونی ڕاویەکەیە لە پیغەمەرەوە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ، مەسەلا ڕاویی حەدیثی بە سی واسیطە بباتە سەر پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ راویکی تر عەینی ئەو حەدیثە بە چوار واسیطە بگەینیتە سەر پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ••

۲ ـ نزیك بوون لە ئیمامیکی گەورە ؛ وەك شافیعی ، وەك مالك ـ رحمهما الله ـ •

۳ ـ نزیك بوون لە ئەصحابی کوتوبی « ستة » •

٤ ـ دو راوی حەدیثی یەکیکیان لە پیشەوە وە فات بکا ، ئەوی ریوایەت لەم بکا عالییە ، ئەوی ریوایەت بە نیسبەت ئەوەی کە ریوایەت ئەکا لەوەی کە لە دواییدا وەفاتی کردبی ••

٥ ـ دو موحەدیث هەر لە ماموستایی حەدیثی ریوایەت بکەن فەقەط ئەوی لە پیشترا لیی بیستبی حەدیثەکەی « عالی »یە •

۲۱ ـ موقابیلی هەر عالییی « نازل »ی هەیە ••

۲۲ ـ مسلسل : ئەو حەدیثەیە لە ئەوەلەوە تا ئاخر لە سەر حالەتی ریوایەت بکری یا هەمووی « قال » بی ، یا هەمووی « عن » ، یا « ان » ،

یا « حدثنا » ، یا « اخبرنا » بی مەسەلا •

٢٣ ـ غریب : هەر راویی ریوایەتی بکا شەریکی نەبی لە ریوایەتا • بەعزیکی صەحیحە ؛ وەکو ئەوانە کە لە « صحیحین »ایە ، بەعزیکی زەعیفە موعتەبەر نیە ، بەعزیکی « حسن »ە ئەویش موعتەبەرە ••

٢٤ ـ عزیز : تەنها دوو یا سی راوی ریوایەتی بکا ••

٢٥ ـ معلل : عیللەتیکی پەنهانی تیابی هەموو کەسی تیی نەگا ، زاهیرەکەیشی سەلامەتە لە عیللەت بەم نەوعە کە راویەکەی موخالەفەی لە خوی حافیظتری بە ضەبتتر بکاو هیچ حەدیثی نەبی کە تەقویەی بکاو دەلیلیکیش ببی لە سەر غەلەتی راوییەکەی کە مورسەلی کردووە بە مەوصوول ، مەرفووعی کردووە بە مەوقووف • حەدیثی یا قسەیەکی تری دەرجی حەدیثیکی تر کردووە ، وەکو حەدیثی یعلیی بنی عبید لە ثورییەوە ریوایەت ئەکا کە عەمری بنی دینار ریوایەتی کردووە : « البیعان بالخیار » یعلی بەغەلەتا چووە کە عەمری بنی دیناری ذیکر کردووە • عەمر نیە عبداللّەی بنی دینارە ، هەموو ئەصحابی ثوری لە ثورییەوە عبداللّەیان ذیکر کردووە • سەبەبی غەلەتەکەی ئەمەیە : عبداللّەو عەمر ناوی باوکیان یەکە ، ماموستایان یەکە زەمانی وەفاتیان لیك نزیکە •• هەم وەکو حەدیثی قەتادە نووسیویەتی بو « اوزاعی » کە انس فەرموویەتی : لە پشت پیغەمەرەوە ـ صلی اللّە تعالی علیه وسلم ـو ابو بکرو عمرو عثمانەوە ـ رضی اللّە تعالی عنهم ـ نویژم کردووە ، ئیفتیتاحیان کردووە بە « الحمد للّە رب العالمین » ذیکری « بسم اللّە الرحمن الرحیم » یان نەکردووە نە لە پیشی قیرائەتەوەو نە لە دوای قیرائەتەوە • ئیمامی

شافیعی ـ رضی الله تعالی عنه ـ فەرموویەتی :. ئــەم حەدیثە موعەللەلە حەوت یا هــەشت راوی موخالەفــەیان کردووە ، بەحثیان لە نەبوونی « بسم الله الرحمن الرحیم » نەکردووە • مەعنای وایە دەستیان کردووە بە قیرائەتی فاتیحە لە پیش قیرائەتی سوورەتی ترا • مەعنای وانیە کە « بسم الله الرحمن الرحیم »یان تەرك کردووە • راوی لە مەعنایا بە غەلەتا چووە وا تی گەیوە لەمە کە ئەنەس فەرموویەتی دە ستیان کردووە بــە « الحمد لله رب العالمین » کــە « بسم الله »یان تەرك کردووە ، ی گەینەکەی خویی دەرجی حەدیثــەکە کردووە ، لەوەدا بــە غەلەتا چووە • بە دەلیلی ئەمە لە انس‌یان پرسی کە پیغەمەر ــ صلی الله تعــالی علیه وسلم ــ لە پیشا دەستی کردووە بــە « الحمد لله رب العالمــین » یابــە « بسم الله الرحمن الرحیم » ؟ انس لــە جوابیانا فەرموویەتی : شتیکم لی ئەپرسی کە حفیظکم نەکردووەو کەسیش لی‌ی نەپرسیوم « مع ما فیه » قتادە خوی بە کویری لە دایك بووە کاتبەکەیشی نەی‌زانیوە •

ئەم نەوعە عیللەتە مەگەر ئیمامیکی وەك شافیعی ـ رضی الله تعالی عنه ـ زەفەری پی‌با ئەوەندە وردە ••

٢٦ ـ فەرد فەردی موطلەق ئەوەیە کە هەر راویی ریوایەتی بکا کەسی تر ریوایەتی نەکا ••

فەردی نیسبی : موقەیەدبی بە یەك ثیقەوە ، هەر ئەو ریوایەتی کردبی لە صاحیبی ئەو حەدیثەوە ؟ مەسەلا حمزەی بنی سعید ریوایەتی ە ابی واقدی لیثی‌یەوە کردووە کە پیغەمەر ــ صــلی الله تعــالی علیــە وسلم ــ لە نویژی جەژنا « ق »و « اقترب »ەی خوینووە عبیدالله بنی عبدالله کە راوی ابی‌واقدە ئەو حەدیثەی لی ریوایەت نەکردووە ، حمزە

لەعبیداللە جوی بوەتەوە ••

یا ئەو حەدیثە هەر موحەددیثی شاری ڕیوایەتی بکا وەك مەدینە یا بەصرە ؟ وەکو حەدیثی ئەمە : کە پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ ئەمری پی کردووین کــە « فاتحـة الکتاب »و ئــەوی « میســر » بی بیخوینین • غەیری موحەددیثی بەصرە ریوایەتیان نەکردووە ، پیغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ مەسحی سەری کردووە بەئاوی غەیری ئەو ئاوە کە لە دەستی ماوەتەوە • هەر میصری ریوایەتیان کردووە • یا هەر یەکی لە یەکیکی ریوایەت کردبی ؟ وەك حەدیثی ئەمە کە پیغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ بو وەلیمەی « صفیە » قاوتو خورمای کردووە بە زیافەت • لە انسەوە بکر لە بکرەوە تەنها وائل لە وائلەوە تەنها سفیانی بنی عینە • ئەم حەدیثە غەریبە ، فەقەط ترمذی ئەلی : حسنی غەریبە ••

حەدیثی فەرد لە دوای ئەمە کە ثابیت بو کە فەردە ئەگەر گەرایتو لە یەکیکی ترەوە ریوایەت کرابی بە « لفظ » بە دوایەکەی ئەلین : « متــابع » • ئەگــەر بەمەعنــا ریوایەت کرابی بــە مەعناکەی ئەلین : « شاهد » • ئەگەر هیچ ریوایەت نەکرابی لە کەسی ترەوە پیی ئەلین : « فەردی مطلق » •

٢٧ ـ شاذ : ئەوەیە راوی مەوثووق موخالەفەی جەماعەتی لــە مەوثووقی تری کردبی ، لیی زیاد کردبی یالیی نەقص کــردبی • ئەگەر مەوثووق موخالەفەی لە خوی مەوثووق تری کردبی حەدیثەکەی شــاذی مەردوودە • ئەگەر غەیری ئــەو ریوایەتی نەکردبی خویشی عەدلبی حەدیثەکەی صەحیحە ، ئەگەر غەیری ئەو ریوایەتی نەکردبی

خویشی عەدل بی حەدیثەکەی صەحیحە ، ئەگەر خوی عەدل بیو لـە ضەبطا کەمی نوقصانی ببی حەدیثەکەی حەسەنە • ئەگەر خوی زور دوور بی لە ضەبطەوە حەدیثەکەی شاذی مونکەرە ••

۲۸ ـ منکر ئەوەیە هەر راویەکی بی « متابع »و « شاهد »ی نەبی ئەویش وەکو شاذ وایە لـــە ئەقساما بەعزیکی موعتەبەرەو بەعزیکی موعتەبەر نیە •

۲۹ ـ مضطرب : تیك شلەقابی هەر یەکە بە نەوعیکی ریوایەت بکا یا خوی هەرجارە بە نەوعیکی ریوایەتەکا •

۳۰ ـ موضوع : حەدیثی درویە •

۳۱ ـ مقلوب : ئەمەتە راویەکەی تەبدیل بکری بە راویکی تر ، یا سەنەدی بکەی بەسەنەدی مەتنیکی تر • وەك بەغدایی کردیان لە بوخاری ، بوخاری ـ رضی الله تعالی عنه ـ هەمووی لیك جوی کردەوە • ئەمە « مرکب »یشی پی ئەلین ••

۳۲ ـ منقلب : ئەمەیە لەفظی لە مەتنەکەی بگورری بە لەفظیکی تر وەك لە حەدیثی موخاصەمەی بەهەشتو جەهەننما ریوایەت کراوە ؛ کە خوا مەخلووقی بو جەهەننم خەلق ئەکا صەحیحەکەی وایــە : کــە خوا ـ جل جلالە ـ خەلقی بو بەهەشت خەلق ئەکا ••

۳۳ ـ مدبج : دوو صەحابی ، یا دوو نەظیر لە یەك ریوایەت بکەن ؛ وەك ابو هریرەو عایشە ـ رضی الله تعالی عنهما ـ •

۳٤ ـ مصحف : تەبدیلی نوقتەو شەکلی بکری ؛ وەك « ابی » بکەی بە « ابی » ••

۳٥ ، ۳٦ ـ ناسخ و منسوخ ••

۳۷ ـ مختلف : دوو حەدیث بە زاهیر مەعنایان جوی بی جەمعیان مومکین‌بی ، تەئویلی یەکیکان ئەکەی « تضاد » لە بەینا نەمینی • زانینی ئەم ئیصطیلاحانەنە بو هی وەکو ئیمە هیچ لازم نیە ، بو موجتەهید لازمە •• ئەم میقدارەم بویە نەقل کرد کە بزانین ئەو حەدیثە لە چ نەوعیکە • تەحقیقی ئەوەیش کە حەدیثی لە کەسیکەوە ریوایەت بکری موحەددیثی پیشو تەحقیقیان نەکردبی خاریجی ئیمکانە ئیمە بتوانین تەحقیقی بکەین ؟ چونکە هەزارو سی‌صەدو چل‌و نو سال لە وەفاتی پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ رابوردووە هەر ئەوەندە بو ئیمە کافی‌یە لە کتیبیکی موعتەبەرو مەوثووقا بی‌بینین ••

۳۸ ، ۳۹ ـ مؤتلف و مختلف : ئەو حەدیثەیە کە صوورەتی یسمی دوو کەس « متفق » بی تەلەفوظیان جوی بی ؟ وەك « بشار ، نیسار » ، « احنف اخیف » • وهکذا « سَلَمه سَلْمه » •• تەفصیلات لە وەسطەلانی‌و نەوەوی ـ رحمهما الله ـ تەلەب‌کە • بو ئەم موختەصەرە یاهیچ پی‌ی ناوی ، یا کافی‌یە ••

مجمع البحرين مسلم وبخارى في اقتران النيرين شمس احاديث البخاري قمر احاديث مسلم بل هما الشمس الحقيقي لا يزالان أبد الاباد •

ناوم نا « مجمع البحرين » مقتبسا من قوله ـ تعالى ـ : « واذ قال موسى لفتاه : لا ابرح حتى ابلغ « مجمع البحرين » أو امضى حقبا ••• » یەکیکان بەحری فارس ، یەکیکیان بەحری روم ، چونکە لە حەقیقەتا هەردووکیان بەحری عیلمی زاهیرو باطینن ، بەیانی ئەحادیثی پیغەمەر ئەکەن ـ علیه الصلاة والسلام ـ کە وەکو نوورن دلی تاریکی خەلق رووناك ئەکەنەوە

لەبەر ئەوە تەعبیری « في اقتران النيرين »م عەلاوەی ئەو ناوە کرد ••

چونکە بو عەوامم کردووە خەواص موحتاج بەم تەرجەمەیە نین هیچ بەحثم لە تەرکیبو کەلیمەی عەرەبی نەکردووە ، چونکە بـەوە خەلق سەری لی ئەشیوی ـ خوا سەریان لی نەشیوینی ، ئیصلاحی حالی دینو دونیایان بکا بە رەحمەت ••

پێشەکی دانەر[١]

تەرجەمەی « مجمع البحرين » موسلیمو بوخاری بە زوبانی کوردیی سلیمانی •

« اعوذ بالله من الشيطان الرجيم » : پەنا ئەگرم بە خوا لە شەری شەیتانی کە لە رەحمەتی خوا دوور کراوەتەوە ••

« وبه نستعين » : بو تەواو بوونی یاریدەم لە خوا ئەوی ، تەلەبی تەوفیق لە خوا ئەکەم ••

« بسم الله الرحمن الرحيم » : بە واسیطەی ناوو ذاتی خوایی کە لە دونیادا مەرحەمەتی کردووە و ئەیکا بە هەموو مەخلووقات • خوا مەرحەمەتی دونیایی خوی لە موسولمانو گاورو جوو بت پەرستو شەیتان پەرستو ــ حتی لە شەیطانیش ــ دریغی نەکردووە ، حەیاتی داونی ، رزقی داونی ، صیحەتو عافیەتی داونی ، ریگەی چاکەو خراپەی پی نیشان داون • لە ئاخیرەتیشا مەرحەمەت دەکا بە موئمین و موسولمانان عەفویان ئەکا ، لە عەزابی جەهەننەمو ئاگری جەهەننم نەجاتیان ئەدا ، ئەیانباتە بەهەشت •• (منو مەلا حسینیش ــ بجاه النبي عليه الصلاة والسلام ــ) ••

من کە عەبدیکی فەقیرو گوناهکارم بە تەوفیقی خوا دەست ئەکەم بە تەرجەمەی « مجمع البحرين » •

حەمدو ثەنا مەخصووصە بە خواوە ، صەلاتو سەلام لە سەر پیغەمەری ئاخرزەمان بی کە رەحمتی خوایەو نیرراوە بو هەموو عالەم •

(١) ئەم ناونیشانە لە زیادەی خومە • م• ع• ق•

هەم صەلاتو سەلام لە سەر ئالو ئەصحابو زورریەتی ئەوو هەموو تەبەعەی ئەوبی ••

لە دوای حەمدو صەلاتو سەلام : ئەم عەبدە گوناهکارو زەلیلو بیچارەیە دەلی : کە عومرم لە حەفتا سال تیپەریوە غەیری گوناه هیچ کاریکی وام نەکردووە کە خوا پیی خوش بی ، هەر خەریکی تەحصیلی رەزای شەیتان بوومو نیعمەتی کە خوا داویمی لە رەزای دوشمنی ئەوا صەرفم کردووە کەچی قەط لیم مەمنوون نەبووەو قەط لیشم مەمنوون نابی ـ خوا منیشو جەمیعی ئیخوانی دینی لە شەری ئەو زالمە لەعینە موحافەظە بکات ! ئامین ••

پینج شەش سالیکە کە تەقاعود کراومو عەمەلمەندە بوومو دونیام پی رازی نابی بە درو بامداوەتەوە سەر کاری ئاخیرەت • ئەمما لە دوای چی ؟ ئەو عومرە باشو زەریفو بە قیمەتەم بە ضایع چو ، بە خورایی رابورد ، ئیستە کە پیر بوومو قووەتم نەماوە چیم لە دەستبی کە بیکەم ؟ چەندم عومر ماوە کە عومری رابوردووی پی بەسەر بگرمەوە ؟

ئیسا هەرچی ببی زور نەبی کەمیش باشە ، تەوفیقم لە خوا تەلەب کرد بو جەمعی ئەحادیثی « مسلم »و « بخاری » بحمد الله مووەفەق بوومو هەردووکم لە جییەکا کو کردەوە ، هەرچی ئەحادیثی کە موکەررەرن هەمووم تەرك کرد ، ریجالی ئیسنادەکانم حەزف کرد ، تەنها ئیکتیفام کرد بە صەحابەیی کە حازری واقیعە بووبی ، یا لە پیغەمبەر ـ علیە الصلاة والسلام ـ ی بیستبی ، یا لەوی دیبی • بی مەجبووریەت غەیری صەحابەم ذیکر نەکردووە ؟ چونکە ئەو پیاوانە ـ خوا موکافاتو ئەجریان بە ضایع نەدا ـ هەموویان عەدل بوون ، هەموو حافیظ بوون ، راست

بوون ، ڕیوایەتیان موعتەبەر بووە • بو ئەو وەختە لازم بوون کە حەدیثی ڕاستو حەدیثی مەوضووعو ضەعیف لیك جوی نەکرابوونەوە ، تەدوینی عیلمی حەدیث نەکرابو ؛ ئیستە کە عولەمای عیلمی حەدیث هیمەتیان کردوەو ئەحادیثی موعتەبەرو غەیرە موعتەبەریان لیك جوی کردووەتەوە کتیبیان تیا تەئلیف کردووە هەر ئەوەندە بو ئیمە لازمە ئەو حەدیثەی کە ئەی‌بینین بزانین کە حەدیثی « مسلم »ە یا هی « بخاري »یە ، یا هی غەیری ئەوانە ؛ چونکە ئەوان ڕاستیان لە درو جوی کردوەتەوە ـ خوا ئەجریان بداتەوەو لی‌یان ڕازی بی ••

بوخاری ـ رحمه الله ، ورضي عنه ـ حەدیثیك کە موناسەبەتی بی بە بیست باب یا زیاتر یا کەمتر لە کوللی بابی لەو بابانەدا یا بەتەواوی یا پارچەیکی تیا ذیکر کردووە ، بەعزی حەدیثیشی بە « معلق » ذیکر کردووە ئیسنادەکەی ذیکر نەکردووە هەر فەرموویەتی ـ مەسەلا ـ : قال انس : قال عبدالله • بەعزی لەوانەی لە جیبەکی ترا بە رجالەکانیەوە بە تەواوی ذیکر کردووە • ئەوانەم هەموو حەزف کردووە مەگەر لوزوومم بینیبی بەعزیکم لەوانە نووسیوە • بەعزی حەدیثی بو تەقویەی رجالی حەدیثەکەی تر هیناوە ئیکتیفام بە ئەصلی حەدیثەکە کردووە تابیعەکەم نەنووسیوە ؛ چونکە دوو سی کەلیمەی لەوە ذیکر کردووە حەتا خویشی ـ اکثریا ـ تەنها رجالی تابیعەکەی ذیکر کردووە تا هاتووەتە سەر قال ابو هريرة مەسەلا لەویدا ڕاوەستاوەو چووەتە سەر حەدیثەکەی تر ••

مسلم ـ رحمه الله تعالى ورضي عنه ـ هەموو ئیسنادەکانی لە جیبەکا کوکردووەتەوە لە دوای ئەوە حەدیثەکە ینی ئەو تەرتیبە بو ئیمەمانان

سووکتره • مەسلەکی هەردووکیان ـ خوایان لی رازی بی ـ بو ئەهلی خوی زور باشه ، ئەوان نەبوونایه ئینسانی وەکو ئیمە چی پی ئەکرا ؟ ـ شکر الله سعیهم ، وارضاهم بنور جماله ، جل جلاله ـ ••

ئەوەیش بزانن بە قەدەری ئیمکان‌و طاقەتی پیری خوم هەر حەدیثی کە موناسەبەی بە بابی بیت هەمووم لەو بابەدا ذیکر کردووە ، ئەگەر موناسەبەی بە چەند بابی بیت هەر لە بابیکا ذیکرم کردووە ، بەو واسیطە عەدەدی حەدیثی « مجمع البحرين » گەیوه بەوەندە ••[1] •

فەقەط بەسەبەبی ئەوە کە شوعوورو حیفظم وەکو خوم پیر بوون ئەم « مجمع البحرين »ە بە تەواوی لە تیکرار نەجاتی نەبووە ؛ چونکە وا بووە کە لە وەختی نووسینا تووشی حەدیثی بووم لیم یەقین بووە کە ئەو حەدیثەم لەوە پیش نووسیوه ، لە بەر ئەوە کە موناسەبەتی بە پینج شەش باب بووە نازانم کە لە کامیا نەم نووسیوه موراجەعەی ئەو بابانەم کردووە لە پەنجا شەصت پەرەدا بوی گەراووم نەمدوزیوەتەوە لە ئاخریدا ماندووبووم‌و پیم‌خستووە لی‌ی وەستاوم لە بەر ئەوەیش مەبادا کە ئـەم حەدیثـە فائیدەیەکی زیادی ببی کـە لـە حەدیثەکەی پیشوودا نەبووبی دووبارە نووسیومە • شاید شتیکی وا تووش ببن رجام وایە بە خیری خوتان ئیصلاحی بکەن • یەعنی کامیان بە فائیدەتربو ئەوە بنووسن ، ئەوی تر حەزف بکەن ، ئەگەر یەك دوو کەلیمەی زیاتر بو لەوی تر

(١) دیارە لەکـاتی نووسینی ئـەم پیشەکی‌یەدا ژمارەی گشتی حەدیثەکانی نەزانیوە بویە بە « بەوەندە » وازی هینـاوە •• ژمارەی تەواوی حەدیثەکانی ئەم کتیبە « ٣٩٦٥ » حەدیثە • دیارە ئەم ژمارەیە کەمترە لە هەموو « مسلم »و « بخاری » ئەگەر دووپاتی لی لانەبردایە • م• ع• ق•

نشارەی ئەوە بکەن وەکو من کــە کردوومە ئەیبینن ـ انشــاء الله تعالی ـ ••

ئەوەیش بزانن کە عەدەدی حەدیثی هەر بابیکم بە رەقەم لــە کەنارەوە نووسیوە ، لە یەکەوە دەستم پی کردووە تا حەدیثی ئەو بابە تەواو ئەبی ، لــە بابی دوای ئــەو بابەدا دووبارە لــە یەکەوە دەستم پی کردووە •••• وهکذا بەو تەرتیبە تا ئاخری هەموو حەدیثی هەموو بابی « مجمع البحرین »م لە یەکەوە دەست پی کردووە تا نیهایەت ••

لە ئاخری هەر حەدیثیکا ئیشارەتی بوخاریو مسلمو ، جەلدو ، صەحیفەم کردووە مەسەلا $\frac{م - ١}{١}$ • یەعنی : مسلم ، جەلدی ئەووەل ، صەحیفەی یەکەم • $\frac{م - ٣}{٢٥}$ •

یەعنی : مسلم ، جەلدی سیـیــەم ، صەحیفەی بیستو پینجەم •

وهکذا هی بوخاری مەسەلا $\frac{خ - ٢}{٤٥}$ • یەعنی : بوخاری ، جــەلدی دووەم ، صەحیفەی چلو پینجەم • وهکذا •••

ئەو حەدیثانەی کە لــە قسطلانیدا وتوویەتی کە ابو داودو ، ترمذیو ، نسائیو ، ابنو ماجەو موحەددیثی تریش ذیکریان کردووە ئەویشم ئیشارەت کردووە ، مەســەلا ابوداود ، د • ترمذی ، ت ، نسائی ، ن • ابنوماجە ، ج • احمد ، اح • موطأ ، ط • بیهقی ، ب •• ئەمما من ئەو کتیبانەم لەلا نیەو نەمدیون ئیعتیمادم داوەتە سەر قسطلانی •• موافیقی قسطلانیو ئەوەوی بو بەعــزی کەلیمــە ســەرو ژیرو بورم کردووە ، مەعنــای بەعــزی کەلیمـــەم نووسیوە خستوومــەتە ناو موعتەرەضەوە بەم نەوعە [ ] •• بوخاری لە ئەکثەری جیگەدا « رضی

الله تعالى عنه »ی ذیکر کردووه • مسلم له هیچ جی‌یه‌کا « رضی الله تعالی عنـه »ی ذیکر نه‌کردووه مه‌گه‌ر نادیره‌ن • ئه‌ممـا من له هه‌ردوکیانا « رضـی الله تعـالی عنـــه »م نووســیوه ؟ ئه‌گـــه‌ر لـــه‌وانا نووسرابی باشــه ، ئه‌گـه‌ر نه‌نووسرابی خستوومه‌ته ناو موعته‌ره‌ضه‌وه وه‌ها : ابوهريرة (رضی الله تعالی عنه) ابن عمر (رضی الله تعالی عنهما) • مه‌عنای ئه‌و جی‌یانه‌یش که له‌قسطلانی‌و نه‌وه‌ویم نه‌قل کردووه ئه‌ویشم خستوه‌ته ناو قه‌وسه‌وه ؟ وه‌کو : اليوم اكملت لكم دينكم (اي شرائعه) •• والحاصل هه‌رچی ببینی له ناو قه‌وسا ئه‌گه‌ر مه‌عنای حه‌دیثی بوخاری بی له قسطلانیم ئه‌گه‌ر مه‌عنای مسلم بی له نه‌وه‌ویم نه‌قل کردووه خوم هیچم لی زیاد نه‌کردووه مه‌گه‌ر که‌لیمه‌ی ته‌رضیه وله‌فظی تعالی لـه « صلی الله تعالی علیه وسلم و » رضی الله تعالی عنـــه » دا که به زیاده مه‌حسووب نیه ••

ئه‌گه‌ر له قسطلانی‌دا حه‌دیثی که کتیبکی موعته‌به‌ر نه‌قلی کردبی‌و ته‌صحیح کرابی ئه‌ویشم خستوه‌ته ناو قه‌وسه‌وه‌و ئیشاره‌تم به صه‌حیفه‌و جه‌لدی کردووه ••

ئه‌ساسی ئه‌م ئیشاره‌تانه ئه‌و قسطلانی‌یه‌یه که له ته‌ئریخی هه‌زارو سی‌صه‌دو حه‌وتی هیجریدا له مه‌طبه‌عه‌ی مه‌یمه‌نیه‌ی میصرا طه‌بع کراوه که شه‌رحی مسلم‌یش له که‌نارا نووسراوه ••

ئه‌و ئیشاره‌تانه‌م بو ئه‌وه کردووه شاید له حه‌دیثیکا ئیشکالی ببی یا که‌لیمه‌یکم به سه‌هو نووسیبی ، یا غه‌له‌تیکم ببی ، یا که‌لیمه‌یکم ته‌رك کردبی که موراجه‌عه‌تی ئه‌و جه‌لدو صه‌حیفه‌یه بکری ده‌فعی ئه‌و ئیشکاله ببی‌و ئه‌و سه‌هوو غه‌له‌طه‌یش ته‌صحیح بکرین ••

ئه‌م ته‌رجه‌مه‌یه‌یشم بوعوله‌ماو فوضه‌لاو مه‌لا نه‌کردووه ، بو عه‌وامم

کردووه که هیچ عەرەبی نازانن که ئیستیفادەی لی بکەن ، هیچ نەبی « في الجملة » موطەلیع بن بە ئەحوالی دینی خویان ، بە هەموو شت موحتاج بە پرس نەبن • عولەماو فوضەلا چ ئیحتیاجیان بەم تەرجەمەی منە هەیە ؟ هەموویان « بحمـد الله » مەعنای حەدیثەکان لـە من چاکتر ئەزانن • کویر چون دەستی چاوساغ رائەکیشی‌و ری‌ی پی نیشان ئەدا ؟ خوا ئەمثالی ئەو چاوساغانە زورکا !!

بو تەرجەمەی بەکوردی بـە موراسەلە موراجەعـەی فاضیلی موحتەرەم‌و مەشهوور کەمەلاحسینی پیسکەندی‌یە ـ سلمه الله ، وحفظه عن الافات الكونية ، واطال الله عمره على الخير ـ م کرد ، موافیقی ئەمرو ئیشارەتی ئەو ئیمرو کە دوانزەی مانگی مەولوودی حەزرەتی « خیر الانام ﷺ » ، سالی هەزارو سی صەدو پەنجاو نوی هیجری‌یە ، وە بیستی بیسلنی هەزارو نوصەدو چلی میلادی‌یە ـ علیهما الصلاة والسلام ـ بە تەوفیقی خواو بەرەکەتی مەولوودی نەبەوی ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەلیم :

باب الوحي

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين ، والصلاة والسلام على خير خلقه ، واله الطيبين الطاهرين ، وعلى الصحابة والتابعين باحسان الى يوم الدين ـ رضوان الله تعالى عليهم اجمعين ـ ..

باب كيف كان بدء الوحي الى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ، وقول الله ـ جل ذكره ـ انا اوحينا اليك كما اوحينا الى نوح والنبيين من بعده (واوحينا الى ابراهيم ، واسماعيل ، واسحاق ، ويعقوب ، والاسباط ، وعيسى ، وايوب ، ويونس ، وهرون ، وسليمان واتينا داود زبورا .. نساء : ١٠٣ آية الكنار) ..

ئەم بابە لە بەحث‌و بەیانی ئەمەدایە کە لە ئەوەڵەوە چون وەحی هاتووە بو پیغەمبەر ـ صەلات‌و سەلامی خوای لەسەربی ـ ، هەم بابی ئەم ئایەتە کەریمەیە . قسطلانی ئەلی : ئەم ئایەتە بویە نازل بووە ئەهلی کیتاب تەکلیفیان لە پیغەمبەر کرد کە کتیبکیان لە ئاسمانەوە بو بینیتە خواری . خوا ـ جل جلاله ـ جوابیان وا ئەداتەوە کە چون وەحیمان ناردووە بو نوح‌و پیغەمبەرانی دوای ئەو ، چون وەحیمان ناردووە بو ئیبراهیم‌و ، ئیسماعیل‌و بو اسحاق‌و ، بو یعقوب‌و ، بو کورانی یعقوب‌و ، بو عیساو ، بو ایوب‌و ، بو یونس‌و ، بو هارون‌و ، بو سلیمان ، چون « زبور »مان داوە بە داود وایش وەحیمان بو تو ناردووە . یەعنی بو هیچ پیغەمبەری لە ئاسمانەوە کتیبمان نەنووسیون‌و ، لە ئاسمانەوە بویانمان نە ناردوون ، هەموو بە طەریقی وەحی بویان نیرراوە . بوچی بەوان بروا ئەکەن‌و بەتو بروا ناکەن‌و تەکلیفی وات لی ئەکەن ؟

لە بەر ئەوە کە ئەحادیثی نەبەوی‌یەو قودسی‌یە هەموو وەحی خوان‌و

خوا به واسیطەی جبریلی ئەمینەوە ناردوویەتی بو پیغەمبەر ـ علیه الصلاة والسلام ـ یا لە خەوا پی‌نیشانی دراون بوخاری بەحثی وەحی‌ی لە پیش هەموو بابەکانا ذیکر کردووە ، لە بەر ئەوەیش کـــە دروست بوون‌و موعتەبەر بوونی هەموو ئیش‌و کاری تەوەقوفی بەستوەتە سەر نیەت هیچ ئەمریکی دینی‌و بەلکە دونیەویش بی نیەت تەواو نابی‌و موعتەبەر نابی حەدیثی نیەتی لـــە ئەووەلی بابی وەحیـــا ذیکر کردووە ئەفەرموی : طەریقی « حمید »ی ماموستای بوخاری :

١/١ ـ علقمه بن ابي وقاص يقول : سمعت عمر بن الخطاب ـ رضي الله تعالى عنه ـ على المنبر انما الاعمال بالنيات ، وانما لكل امرىء ما نوى ؛ فمن كانت هجرته الى دنيا يصيبها ، او الى امراة ينكحها فهجرته الى ما هاجر اليه .

ح ـ ١ / ٥٠ م ـ ٨ / ١١٦ بزيادة ما تركه البخاري هنا . ت ، ن ، ماجه ،

أ ح ، دار قطني ، ابن حبان ، بيهقي . (اخرجه المؤلف في الايمان ، والعتق ، والهجرة ، والنكاح ، والايمان ، والنذور ، وترك الحيل) .

تەرجەمە :

علقمەی کوری ابی‌وقاص ئەلی : لە ئیمامی عمری کوری خەطابم بیست لەسەر « منبر » ئەیوت کە لە پیغەمبەرم بیستووە ـ صلی الله تعالی علیـە وسلم ـ ئەیفەرموو : عەمــەلی بەدەنی ئینسان‌هەرچی بی قسەبی یاکاری ئەعزای بەدەن فەرزبی یاسوننەت ئەمجا دروست‌ئەبی یاموعتەبەر ئەبی کە نیەتی لەگەلابی . بی‌نیەت لای شافیعی دروست نیـە ، لای حەنەفی تەواونیە . هەرکەسی هەر ئیشیکی کرد بە چ نیەتی ئەیکا لەو ئیشە مەقصەدی چیە هەرئەوەی بو ئەبی ، غەیری ئەوەی بو نابی .

کەوابیت هەرکەسی بویە هیجرەت بکات کە دونیای دەست بکەوی ، یابو ژنی کەمارەی بکا هیجرەتەکەی بو ئەوەیە • یەعنی ئەوابی هیجرەتی نیە ••

طەریقی « عبداللّەی بنی مسلمە » ماموستای بوخاری :

ئەو بە سیلسیلە تایتە سەر علقمەی کوری وقاص ت ، ن ، ج ، اح ، دارقطنی ، ابن حبان ، بیهقی •

٢/٢ ـ عن علقمة بن وقاص عن عمر (رضي الله تعالى عنه) ان رسول الله ـ صلى الله عليه وسلم ـ قال : الاعمال بالنية ولكل امرىء ما نوى ؛ فمن كانت هجرته الى الله ورسوله فهجرته الى الله ورسوله ، ومن كانت هجرته لدنيـا يصيبها ، أو امرأة يتزوجها فهجرته الى ما هاجر اليه ؛ فدخل فيه الايمان ، والوضوء ، والصلاة ، والزكاة ، والحج والصوم ، والاحكام ، وقال الله ـ تعالى ـ : « قل : كل يعمل على شاكلته » • على نيته • ح ـ ١ / ١٤٤ ، م ـ ٨ / ١١٦ ، ح ـ ٤ / ٢٦٩ •

تەرجەمە :

ئـەم حەدیثە لـە حەدیثەکەی ئەووەل جوملەیەکی زیاترە •• مەعناکەی : علقمەی کوری وقاص لە ئیمامی عمر ریوایەت ئەکا کـە پیغەمەر ـ صلى اللّه تعـالى علیـه وسلم ـ فەرموویەتی عەمـەل بەنیەت دروست ئەبی هەرپیاوی لەو ئیشەی کە ئەیکا نیەتی چی بیو قەصدی چی بی ئەوی بو هـەیە • کەوابی هەرکە سی کە هیجرەت بکا ئەگەر هیجرەتی بولای خواو رەسوولی خوابی یەعنی مەقصەدی لە هیجرەتەکەی غەیری تابیع بوونی ئەمری خواو پیغەمبەری خوانەبی هیجرەتی ئەوکەسە

بولای خواو پیغەمبـەری خـوایە ، یـەعنی هیجرەتەکەی لای خـواو پیغەمبەری خـوا موعتەبەرەو ئەوابو موکافاتی هـەیە • وە ئەگەر ئەو کەسە هیجرەتی بو دونیا کردبی کەدەستی بکەوی یاهیجرەتی بوخاطری ژنی کردبی کەمارەی بکـا هیجرەتەکەی بو ئـەو شتەیە کەهیجرەتی بوکردووە لە ئەوابو موکافاتی هیجرەت مەحرِوومە ••

بوخاری ئەلی : کـــە هەموونیشی هـــەر بەنیەت موعتەبەربیتو دروستبی بەبی نیەت هیچ فائیدەی نەبی ئەو ئیشەی کە ئەیکا نیەتی چی لی بینی هەر ئەوەی پیبری ئیمانیش دەست نویژیش نویژیش ، زەکاتیش ، جەجیش ، روژوویش ، ئەحکامیش کـە نیکاحـەو خریدو فروختەو[1] ، طەلاقو شتبەخشینو غەیری ئەوانەیە هەموویان بەو ئەو حوکمە ئەکەون ، هەموو نیەتیان پی ئەوی بی نیەت هیچیان دروست نابن •

لـەلای بوخـاری چونکـە عەمـەل داخلی ئیمـانە بـە واسیطەی عەمەلەوە نیەتی پی ئەوی ئەگەر ئیمان هەرعیبارەت بی لە باوەرکردن بە دل کە مەذهەبی غەیری بوخاری‌یە ئیمان نیەتی پی‌ناوی •• دەست نویژیش لای شافیعی نیەتی پی‌ئەوی ، بی نیەت دروست‌نابی • لەلای حەنەفی دەس‌نویژ وەسیلەیە بو نویژ لە ئەرکانی نویژنیە ، بـە هـەر نەوعی دەستو دەمو چاو و قولو پیی تەرببی حەتا هیچ نیەتی دەست نویژی نەبی ، بە باران تەرببی ، یابکەویتە ناو ئاوی ، دەست‌نویژی بەوە بو هەل ئەگیری ، لەشی پیس‌بی پیی هەل خلیسکیتو بکەویتە ناو ئاویو

(۱) خریدو فروخت : یانی کرینو فروشتن • م• ع• ق•

نیـا نوقومبی لەش پیسی‌یەکـەی دەر ئەچی • وەکو چون بە هەرنەوعی عەورەتی دا بپوشری باخویشی دای نەپوشی و نییـەتی لی نەهینی نویژی دروست ئەبی دەستنویژیش وایە •

لە بەینی شافیعیو حەنەفی بو خوصووصی نییەت هەر لە دەستـ نویژا خیلاف هەیە لە « تیمم »و سائیری ئەفعالو ئەقوالا هەردوو مەذهەب موتتەفیقن کە هیچ ئیشیك بی‌نییەت نابی •

زەکات ئەگەر ئینسان بـە ئارەزووی خوی بیبا نیتی پی ئەوی ، ئەگەر حوکوومەت بەزور لی‌ی بستینی نیتی پی ناوی •

سەبەبی ورروودی ئەم حەدیثە :

وامەشهوورە کە لـە عبداللّەی بنی مسعود ریوایەت کراوە پیاوی خوازبینی ژنی ئەکا کە ناوی « ام القیس » بووە ، ژنەکە بەو پیاوە ئەلی : تاهیجرەت نەکەی بو مەدینە شووت پی ناکەم • ئەویش بو خاطری ئەوە کە « ام القیس » شووی پی‌بکا هیجرەت ئەکا بو مەدینە ، ئەمجا « ام القیس » شووی پی‌ئەکا •

لە پاشا ئەو پیاوەیان ناونا موهاجیری « ام القیس » غەیری ئەوە هیچ ناویکی تری لای هیچ کـەس مەعلووم نیـە •• قسطلانی ج : ۱ ص : ٥٥ •

سەبەبی ورروودی ئـەم حـەدیثە هەرچەندە ئـەو حادیثەی « ام القیس »ە ئەمما لەفظی حەدیثەکە عامە شاملی هەموو ئیشو کاریکە ، هیچ ئیشیك نیە کە لەم حەدیثە بەدەربی ••

فائیدەی ئەم حەدیثە ئەمرە بە ئیخلاص لە عەمەلاو نەهیە لە ریاو

نیکەل کردنی بەقەصدو ئارەزووی تر • یەعنی ئینسان هەر ئیشیکی دونیایی یا عوقبایی[1] بکا مەحض بویکی بکا کە تەحصیلی رەزای خوای پی بکا مەقبوول ئەبیو موکافاتی ئەدریتەوە •• لە دونیادا هیچ ئیشی نیە کە بەنیەت نەگورری ، ئیشی دونیایی بە نیەت ئەبی بە ئیشی خوایی ؟ بویە نانو ئاو بخوی کە قووەتت بی لەسەر عیبادەت ، بویە کاسبی بکەی مالو منالی پی بەخەم بکەی ، دەفعی ئیحتیاجی خوتی پی بکەی ، خیرو صەدەقەی پی بکەی ، موعاوەنەتی برادەرانی دینی پی بکەی •• والحاصل هەر کاریکی خیری پی بەجیبینی ئەوانە هەموو کاری ئاخیرەتن •• ئەگەر نویژ ، عیبادەت ، تەحصیلی علمو ، تەئلیفی کتیب ، جەمعی حەدیث ، تەرجەمەی بەکوردی ، یا بە زمانیکی تر • والحاصل هەر ئیشی کە بە چاو ئیشی ئاخیرەتە بویکی بکەی کە پیت بلین پیاویکی موسولمانە ، یا مەلایکی چاکە یا پیاویکی سەخیو صاحیب نانو خوانە بەو نیەتە ئەو کارە چاکانە هەموو ئەبن بە کاری شەیتانی لە باتی ئەواب عیقابو عەزابی هەیە ••

ـ اللهـــم وفقني وملا حسين وسائر اخوان ديني لاخلاص النية آمين !!

ئەم حەدیثە یەکیکە لەو حەدیثانە کە مەداری ئیسلامن ••

دووەم : ومن حسن اسلام المرء تركه مالا يعنيه ••

سیيەم : ولا يكون المؤمن مؤمنا حتى يرضى لاخيه ما يرضى لنفسه ••

چوارەم : الحلال بين والحرام بين ••

(١) عوقبایی : یانی ئیشی کە بو پاشە روژبی ؛ وەکو پەرستشو ، دەس گرویی داماوانو •• هتد • م• ع• ق•

پینجەم : بنی الاسلام علی خمس ..

شەشەم : الدین النصیحة ..

انشاء الله هوموویان ئەبینی .

بوخاری ئەم حەدیثەی لە حەوت جیدا ذیکر کردووە :

١ ـ نیت ج ١ . ص : ١٥٠ ، ٢ ـ ایمان ج : ١ ص : ١٤٥ ـ وەکو لەم بابەدا نووسراوە ، ٣ ـ عتق ج : ٤ ص : ٢٩٨ .

ولفظه : الاعمال بالنية ، ولامرىء ما نوى ؛ فمن كانت هجرته الى الله ورسوله .... الى آخر الحديث الثاني .

أحاديث الوحي[١]

٣/١ ـ عن عائشة (رضى الله تعالى عنها) ان الحرث بن هشام ـ رضى الله تعالى عنه ـ سأل رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : يا رسول الله كيف يأتيك الوحي ؟ فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أحيانا يأتيني مثل صلصلة الجرس وهو اشده علي ، فيفصم عني وقد وعيت عنه ما قال ، وأحيانا يتمثل لي الملك رجلا فيكلمني فاعي ما يقول . ح ـ ١ / ٥٠٦ ، م ـ ٢ / ١٩٥ ..

٤ ـ هجرەت ج : ٥ ص : ٢٠٥ . ولفظه : الاعمال بالنية فمن كانت هجرته الى دنيا يصيبها او امرأة يتزوجها ، فهجرته الى ما هاجر اليه . ومن كانت هجرته الى الله ورسوله فهجرته الى الله ورسوله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ..

(١) ژمارەی حەدیثەکان بە گویرەی « کتاب »و « باب » دانەر چونی نووسیبی ـ با دووپاتیشی کردبیتەوە ـ منیشر هەر بەو شیوەی ئـەو نووسیومە ؛ چونکە چاککردنی ئەبی بەهوی تیکچوونی ژمارەی گشتی . م. ع. ق.

٥ ـ نكاح ج : ٨ ص : ٨ ولفظه : العمل بالنية ، وانما لامرىء ما نوى • والباقي بلفظ الحديث الثاني ، الا ان فيـــه : ينكحها بدل يتزوجها ••

٦ ـ أيمان ج : ٩ ص : ٣٨٥ ولفظه : انما الاعمال بالنية وانما لامرىء ما نوى فمن كانت •••• بلفظ الحديث الثاني ••

٧ ـ ترك الحيل ج : ١٠ ص : ٩٨ ولفظه : عمر بن الخطاب ـ رضى الله عنه ـ يخطب ، قال : سمعت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : يا أيها الناس انما الاعمال بالنية وانما لامرىء ما نوى ••• بلفظ الحديث الثاني •

تەرجەمە :

وەكو چاوت پی كەوت ئـەم حەدیثە بـە طوروقی موختەلیفە لە حەوت جیـدا تیكرار كراوەتەوە ، فەقەط عەیب نیـەو نەقص نیـە بو بوخاری ، چونكە بەحەوت نەوعی لە مەشایخی گەورە گەورەی خوی بیستووە ، لە بەینی بەعزی كەلیمەدا فەرقیان هەیە ، موناسەبەی بـە هەموو بابی هەیە • بەو بابانەی كەتیا ذیكر كردووە زیاترە ••

بوخـاری ـ رحمه الله ـ ئەگـەر حەدیثیكی لـە بیست بابا ذیكر كردبی هیچیان لە فائیدە خالی نین • لە قسطلانیدا گەلی لەو فائیدانەی لەجیی خویا بەیان كردووە • یەك یەكی نەبی هیچ حەدیثیكی بە لەفظیك بە ئیسنادیك لە دوو جیدا تیكرار نەكردوەتەوە • ـ شكر الله سـعیە ورضی عنە ••

حوكمی شەرعی ئەم حەدیثە :

هیچ كاری نیە كە بەبی نیەت دروستبی ، هیچ كاری نیە كە بـەبی ئیخلاص موعتەبەربی • یەعنی نیەتو ئیخلاص شەرتی دروست

بوونی ئیشی ئاخیرەتن •

فەرق لە بەینی نیەتو ئیخلاصا : نیەت قەصدی کردنی ئـەو ئیشەیە کـە ئەیکەی ؟ مەسەلا نیەتمـە نویژئەکەم ، بـە روژو ئەبم ، نویژی فەرزی عەصر ئەکەم •

ئیخلاصیش ئەوەیە ئیشەکەی هەر بو خوابی قەصدی شتی تری نە گەلانەبی • یەکی لـەم دوانە نەبی ئیشی ئـەو بەعەفوا ئەروا[1] ، زەرەری ئاخیرەتیشی سەرباری ئەوە ئەبی •

باب الوحي

١/٣ ـ عن عائشة أم المؤمنين ـ رضي الله تعالى عنها ـ ان الحرث بن هشام ـ رضي الله تعالى عنه ـ (أحد فضلاء الصحابة) سأل رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : يا رسول الله كيف يأتيك الوحي ؟ فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أحيانا يأتيني في مثـل صلصلة الجرس ، وهو اشده عليّ فَيَفْصِمُ عني وقد وعيت عنه ما قال • وأحيانا يتمثل لي الملك رجلا فيكلمني فأعي ما يقول •

٢/٤ ـ قالت عائشة : ولقد رأيته ينزل عليه الوحي في اليوم الشديد البرد فيفصم عنه ، وان جبينه ليتفصّدُ عرقا •• ح ـ ١ / ٥٨ ، م ـ ٩ / ١٩٥ •

وفيه : وأحيانا ملك في مثل صورة الرجل • وليس فيه « فيكلمني » ••

(١) عەفوا : مانای وایە کە ئیشەکەی تەواو نیەو ، مەرجی راستی تیا نەهاتوەتەجی • واتە بی‌سوودو خیر ئەبی • م• ع• ق•

تەرجەمە :

ریوایەتە لە حەزرەتی عائیشەوە کە « ام المؤمنین »ە ـ رضی الله تعالی عنها ـ کە حەرثی کوڕی هشام لە رسول اللەی ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ پرسی وتی : یا رسول الله چون وەحیت بویی ؟ رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : گەلی وەقت وەك دەنگی زەنگوقور[1] بوم‌یی • یەعنی وامیتەگوی‌وە • ئەو نەوعە وەحیە لە هەموو نەوعیکی تر بەشیددەت‌ترە لەسەر من لە دوایدا ئەو شیددەت‌و گرانیەم لەسەر لائەچی ، ئەوی مەلائیکەی وەحی لەو حالەتی سەخلەتیەدا پی‌ی وتووم هەمووم هاتووەتە حیفظەوە • یەعنی چونی وتووە بە تەواوی هاتووەتە بەرم ، گەلی وەقتیش مەلائیکەی وەحی ئەچیتە صوورەتی پیاوەو قسەم لەگەل ئەکا ، ئەوی بیلی حیفظی ئەکەم •

عائیشە ـ رضی الله تعالی عنها ـ ئەفەرموی : لە روژی زور ساردو سەرمادا پیغەمبەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـم دیوە کە وەحی نازل‌ئەبوەسەرو گرانی وەحیەکەی لەسەر لائەچو لاجانگی عەرەقی لی ئەهاتە خوارەوە •

لەم حەدیثەدا دوو نەوعی لەوەحی بەیان فەرمووە • لەوحەدیثانەی ـ انشاء الله ـ لەمەولایی چەند نەوعیکی تر لەوەحی ئەزانری •

(١) زەنگ‌و قور : ئەم وشەیە بەم‌شیوە کەمتر بەکار ئەهینری ، بە زوری زەنگ ، وە زەنگولە بەکارئەهینری • وشەی « قور » بو دەنگ لە گەل « مزراح » بەکار ئەهینری • کاتی ناوی هەل بکەنری وە دەنگی لیوەبی ئەلین : مزراحی قورقورە • هەروەها بو دەنگی رەشەولاخ ، وەك ئەوتری : قورەی گا ، قورەی مانگاو شتی تر •• م• ع• ق•

١ ـ لەخەوا ئەمری پی ئەکری • ٢ ـ بەطەریقی ئیلهام ئەخریتە ناو دلی موبارەکیەوە ٣ ـ وەحی « معراج » لە طەرەف خواوە بالذات ـ جل جلالە ـ • ٤ ـ ئیجتیهادی خوی کـــە کردوویەتی ئەویش نەوعیکە لەوەحی حەقەو صەوابە ئیحتیمالی خەطای نیە •

حوکمی ئەم حەدیثە ئەوەیە : کە هەرچی پیغەمبەر ـ صلی الله تعالی علیـــە وسلم ـ فەرموویەتی‌و کردوویەتی هیچ لـــە طەرەف خویـــەوە نەبووە •• « وما ینطق عن الهـــوی • أي وما یفعل ؟ کسرابیل تقیکم الحر » هەموو لە طەرەف خواوە بوون ، هەموو وەحی « الهی »ن « ان هو الا وحي یوحی » • کەوابی هەرچی ئەحادیثی نەبەوی‌یەبی ، دائیر بە حەرام‌و حەلال بی فەرزو واجبی « واجب الاتباع »ە ؟ ئەبی حەرامی حەرام بکری‌و ، حەلالی حەلال بکری • فەرزو واجبی بەجی بی • « علی قدر الاستطاعة » سوننەتی بەجی‌بی‌و لـــە مەکرووهی ئیجتیناب بکری •

لە مسلما لەفظی حەدیثی دووەم وایە :

٣/٥ ـ قالت عائشة (رضي الله تعالی عنها) أنه کان لینزل علی رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ الوحي في الغداة الباردة ثم تفیض جبهته عرقا •• $\frac{\text{م} - ٩}{١٩٥}$ •

ئەم حەدیثە بە مەعنای حەدیثی دووەمە لەفزیان لە یەك جوی‌یە ، مەعنای وایە :

لە بەیانی ساردا وەحی بو ئەهات لەدوایا ناوچاوانی عەرەقی لی هەلەنیشت •• لە حەدیثی ئەوەلا فەرموویەتی : لە روژی ساردا • لەم

حەدیثەدا ئەفەرموی : لەبەیانی ساردا • لە حەدیثی ئەووەلا فەرموویە : لەلاجانگی ، لەم حەدیثەدا ئەفەرموی : لە ناوچاوانی • لە حەدیثی ئەووەلا فەرموویەتی : لەبەری ئەرویی • لەم حەدیثەدا ئەلی : لی‌ی هەلەنیشت • لە مەعنادا هیچ فەرقیان نیە •

٤/٦ ـ عن عبادة بن صامت (رضی الله تعالی عنه) قال : كان نبي الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ اذا نزل عليه الوحي كرب لذلك وتربد وجهه ‥ م ـ ٩ / ١٩٦ •

تەرجەمە :

٥/٧ ـ ئەفەرموی : پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وابو لەو وەختەدا كە وەحی بو ئەهات لەبەرئەوە سەغلەت ئەبو ، رەنگی دەم‌و چاوی لیل ئەبو ، سوور هەل ئەگەرا ـ لە بەرشیددەتی ئەو وەحیە كە بوی ئەهات ـ •

٦/٨ ـ وعنه قال : كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ اذا نزل عليه الوحي نكس راسه ونكس اصحابه رؤوسهم ، فلما اتلى عنه رفع راسه ‥ م ـ ٩ / ١٩٦ •

تەرجەمە :

ئەفەرموی : رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لەو وەختەدا كە وەحی بو نازل‌ئەبو سەری دائەخست ئەصحابیشی هەموویان سەریان دائەخست • كە وەحیەكە ئەبرایەوە سەری هەلەبری ‥

٧/٩ ـ عن عائشة أم المؤمنين (رضى الله تعالى عنها) انها قالت :

أول ما بدیء به رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ من الوحي الرؤيا الصالحة في النوم ؛ فكان لا يرى رؤيا الا جاءت مثل فلق الصبح • ثم حبب اليه الخلاء ، وكان يخلو بغار حراء فيتحنث فيه ـ وهو التعبد ـ الليالي ذوات العدد قبل ان ينزع الى اهله ويتزود لذلك ، ثم يرجع الى خديجة فيتزود لمثلها حتى جاءه الحق وهو في غار حراء •

تەرجەمە :

له حەزرەتی عائیشه که « ام المؤمنین »ە ـ رضی الله تعالى عنها ـ ریوایەت کراوە کـه فەرموویەتی : ئەووەل وەحی کـه دەست کراوە بەناردنی بو پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خەوی راست بینین بو کـه لـه خەوا پی‌نیشانیَ دراوە هیچ خەویکی نەبینیوە « الا » وەکو « فەجری صادق » هاتوەتە دی • له دوای ئەوە که بەخەو وەحی بو ئەهات خەلوەت کیشانی لـەلا مەحبووب‌و شیرین کرا ، له ئەشکەوتی حیرادا خەلوەتی ئەکیشا ، لەو غارەدا عیبادەتی ئەکرد ، له پیش ئەمەدا که ئارەزووی مال‌و مندال بکا عیبادەتەکەی چەند روژی طوولی ئەکیشا بو ئەو خەلوەتە تیشووی ئەکرد ، له دوای ئەو خەلوەتە ئەگەرایەوە بو لای حەزرەتی خەدیجە ـ رضی الله تعالى عنها ـ بو ئەوەندەی تر تیشووی ئەکرد تاوەحی حەقی بوهات که لەناو غاری حیرادا بو •

فجاءه الملك فقال : اقرأ ! قال : ما انا بقاریء • قال : فاخذني فغطني حتى بلغ مني الجهـــد ثم ارسلني فقال : اقرأ ! قلت : ما انا بقاریء • فاخذني فغطني الثانية حتى بلغ مني الجهد ثم ارسلني فقال : اقرأ ! فقلت : ما انا بقاریء • فاخذني فغطني الثالثة ثم ارسلني فقال : « اقرأ باسم ربك الذي خلق ، خلق الانسان من علق ، اقرأ وربك الاكرم الذي علم بالقلم علم الانسان ما لم يعلم • م• وبخاری ــــــ ٧ / ٤١٧) ••

تەرجەمە :

مەلائیکە ـ کە جبریلی ئەمینە ـ علیه الصلاة والسلام ـ هاتە لای پی‌ی فەرموو : بخوینە ! فەرمووی : من خوێندەوارنیم • پێغەمەر ـ صلی الله علیه وسلم ـ فەرمووی : جبریل ـ علیه الصلاة والسلام ـ گرتمی گوشیمی وای گوشیم تا تاقەتم لی‌برا لەدوایدا بەرەلای کردمو فەرمووی: بخوینە وتم : من خوێندەوارنیم • دوبارە گرتمی‌و گوشیمی تا بی‌تاقەت بووم لە پاشا بەری دامو وتی : بخوینە ! وتم : من خوێندەوارنیم دەفعەی سی‌یەمیش گرتمی‌و گوشیمی تا بی‌تاقەت بووم لەدوایدا بەری دامو وتی : ئەم پینج ئایەتەی بو نازل بو •

« اقرأ باسم ربك الذي خلق خلق الانسان من علق ، اقرأ وربك الاكرم الذي علم بالقلم ، علم الانسان ما لم يعلم •• »

فرجع بها رسول الله ـ صلى الله عليه وسلم ـ يرجف فؤاده (ترجف بوادره • $\frac{٩ - ١٠}{١١٥}$) ، فدخل بها على خديجة بنت خويلد (رضى الله تعالى عنها) :

بەم پینج ئایەتەوە گەرایەوە بومالی وە لە ترسانا دلی ئەلەرزی چووە ژووری لای خەدیجەی کچی خویلد ـ رضى الله عنها ••

فقال : زملوني ! زملوني ! فزملوه حتى ذهب عنه الروع :

فەرمووی : دامپوشن ! دامپوشن ! دایانپوشی تا ترسەکەی بەسەرچو •

فقال لخديجة ـ واخبرها الخبر ـ : لقد خشيت على نفسي • فقالت له خديجة : كلا والله ما يخزيك الله أبدا ؛ انك لتصل الرحم (وتصدق

الحديث $\frac{ح - ١}{١١٥}$ ٠) وتحمل الكل : (أي الذي لا يستقل بنفسه ، أو الثقل) وتكسب المعدوم : (أي تعطى الناس ما لا يجدونه عند غيرك ٠) وتقرى الضيف ، وتعين على نوائب الحق : (أي حوادثه) ٠٠

کەخەبەری ئەوەی چاوی پیی کەوتبو دا بە حەزرەتی خەدیجە ـ رضی الله تعالى عنها ـ پیی فەرموو : لە خوم ترسام (کە بمرم ، یا نەخوش بکەوم لە ترسی ئەوەی کە دیمو بەسەرم هات) ٠ حەزرەتی خەدیجە ـ رضی الله تعالى عنها ـ بە پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـی وت : حاشا ٠ والله خوا قەط تو رەزیل ناکاو تووشی زەرەرت ناکاو مەحزوونت ناکا ؟ چونکە صیلەی رەحم بەجی‌ینی ، قسەت راستە ، ئیشی گرانی ئەوانەی کە لی‌کەوتوونو ناتوانن ئیشوکاری خویان بکەن هەل ئەگری ، ئەوانەی کە فەقیرنو هیچیان‌نیە مالیان ئەدەیتی ، میوان بەری ئەکەی ، یاریەی ئەوانە دەدەی کە لەسەر حەقو ریگەی حەقا تووشی فەلاکەت بووبوون یائەبن ٠٠

فانطلقت به خديجة (رضى الله تعالى عنها) حتى اتت به ورقة بن نوفل بن اسد بن عبدالعزى ابن عم خديجة (لانها بنت خويلد بن اسد) :

حەزرەتی خەدیجە پیغەمەری ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بردە لای وەرقەی کوری نوفلی کوری اسدی ئاموزای خدیجە ٠

وكان رجلا قد تنصر في الجاهلية :

وەرەقە پیاوی بو لەزەمانی جاهیلیەتا چووبوە سەر دینی نەصرانی دینی نەصرانی قوبوول کردبو ٠

وكان يكتب الكتابة (العربي ٠ م) العبراني ، فيكتب من الانجيل ب (العربية) العبرانية ما شاء الله ان يكتب :

وەرەقە کتێبی عیبرانی ـ عەرەبی ـ ئەنووسی ، لە « انجیل » بە عیبرانی ـ بەعەرەبی ـ ئەوەندەی کە خوا ئیرادەی کردبێ کە بینووسی ئەینووسی •

وکان شیخا کبیرا قد عمی :

پیاوێکی زور پیربو کوێر بووبو •

فقالت له خدیجة ـ رضی الله تعالی عنها ـ : یا ابن عم اسمع من ابن اخیك • فقال له ورقة (بن نوفل • م) : یا ابن أخي ماذا ترى ؟ فاخبره رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ خبر ما رأى فقال له ورقة : هذا الناموس الذي نزله الله على موسى (علیه الصلاة والسلام) یا لیتني فیها جذعا : (أي شابا) ، لیتنی أکون حیا اذ یخرجك قومك • فقال رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ : او مخرجی هم ؟ قال : نعم • لم یأت رجل قط بمثل ما جئت به الا عودی وان یدرکني یومك انصرك نصرا مؤزرا (لیرمدا حەدیثی مسلم تەواو ئەبی) • ثم لم ینشب ورقة : (أي لم یلبث) ان توفي وفتر الوحي ح ـ ١ / ٦١ ، ح ـ ١٠ / ١١٥ ، م ـ ٢ / ٤٩

ت ، ن •

خەدیجە ـ رضی الله تعالی عنها ـ بە وەرەقەی فەرموو : ئەی ئاموزا گوی بگرە لە برازای خوت ! وەرەقە بە پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـی وت : ئەی کوری برای خوم چیت دیوە ؟ پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەچی دیبو خەبەری دا بەوەرەقە • وەرەقە بە پیغەمەری وت ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەوی کەهاتوەتە لاتوو توی گوشیوە بەخویەوەو پیی وتووی کەبخوینە ئەو « ناموسی اکبر »ەیە کە خوانازلی کردوەتە سەر موسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ • ئەی خوزگە لـــەو

موددەتەدا ــ کە ئەبی بە پیغەمەرو ، دەعوەتی خەلق ئەکەیتە سەر ریگەی حەق ــ جەهیلو بە قووەت بوومایە ، خوزگە زینو بوومایە کە قەومەکەت تو لە مەککە ئەکەنە دەرەوە • رسول الله ــ صلی الله تعالی علیه وسلم ــ فەرمووی : بوچ قەومەکەم دوشمنایەتیم لەگەل ئەکەنو لـــە مەککەم ئەکەنە دەرەوە ؟ وەرەقە وتی : بەلی هیچ کەسی نەبووە کە ئەوی بو تو هاتبی وەکو تو بو ئەویش هاتبی « الا » دوشمنایەتی لەگەل کراوە ، ئەگەر بگەمە ئەو روژەی کە پیغەمەری یەکەت ئیعلان ئەکەی یاری- یەیەکی زور باشت دەدەم • لەدوای ئەوە زوری پی نەچو وەرەقە وەفاتی کردو [تا سی سال] وەحی وەستاو بوی نەهات ••

١٠ ــ (قال الزهری) : فترة حتی حزن النبي ــ صلی الله علیه وسلم ــ فیما بلغنا حتی غدا منه مرارا کي یتردی من رؤس شواهق الجبال فکلما اوفی بذروة (بتثلیث الذال) لکي یلقی منه نفسه تبدی له جبریل (علیه السلام) فقال : یا محمد انك رسول الله حقا فیسکن لذلك جاشه (اي اضطراب قلبه) وتقر نفسه فیرجع ، فاذا طالت علیه فترة الوحي غدا لمثل ذلك فاذا اوفی بذروة جبل تبدی له جبریل (علیه السلام) فقال له مثل ذلك •

ح ــ ١٠
١١٦

تەرجەمە :

ابنو شهابی زوهری بەو ئیسنادە کەئەم حەدیثەی پی ریوایەت کردووە ئەلی : وەکو بە ئیمە گەییوەو ریوایەت کراوە وەحی بو پیغەمەر بە دەرەجەیی ئینقیطاعی بو کە پیغەمەر ــ صلی الله تعالی علیه وسلم ــ ئەوەندەی پی مەحزوون بو وای لیهات چەند دەفعە تەمای بو کە خوی لە سەر شاخی بەرز فریداتە خواری ، هەرجاری کە ئەچوە سەرشاخی

کە خوی فریدانە خواری جبریل ـ علیه السلام ـ خوی پی‌نیشان ئەداو ئەیوت : یا محمد بە تەحقیق تو پیغەمەری حەقی ، بەوە دلی پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ رەحەت ئەبوو ئەگەرایەوە • دووبارە کەوەحی بونەهاتنی زور توولی ئەکیشا وەکو جاری ئەووەل ئەچو کە لەسەرشاخ خوی بخاتە خواری ، دیسان جبریل ـ علیه السلام ـ خوی پی‌نیشان ئەداو وەکو جاری پیشو ئەیوت : کە تو پیغەمەری حەقی بەوە وازی ئەهینا ••

حەدیثی ئەووەل تا « فترة الوحي » مورسەلی صەحابی‌یە ؛ چونکە حەزرەتی عائیشە ـ رضی الله تعالی عنها ـ لەو وەختەدا لەدایك نەبووە ئەبی لە پیغەمەری بیستبی •

حەدیثی دوایی کە ابن‌وشهاب لی‌ی زیاد کردووە ئەویش مورسەلە ئەفەط بە طەریقی‌تر ئەویشی ئیسناد داوەتە ئەلای عایشە ـ رضی الله تعالی عنها ـ بوخاریش جەزمی پیا ناوە کەوابی بەبی شك ئەویش صەحیحە ؛ چونکە بوخاری ـ رحمه الله ـ حەدیثی کە لەلای صەحیح نەبی ذیکری ناکـــا •

حەدیثی ئەووەل دەلالەت ئەکا لەسەر ئەمــە کــە صیلەی رەحم ، موعاوەنەتی ئینسانی بی دەستەلات ، موعاوەنەتی فەقیرو لی‌کەوتو ، راستی ، موعاوەنەتی فەلاکەت زەدە ، موسافیرپەروەری ••• ئەگەرچی لە قسەی حەزرەتی خەدیجەیە ـ رضی الله تعـالی عنهـا ـ چونکە لەلای پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرموویەتی‌و پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وســلم ـ با لەئیبتیدای وەحیشابی ئینکاری نەکردووە ئـەوانە هـەموو لەمەکاریمی ئەخلاقن‌و ، سوننەتی پیەمەرن هەرکەسی ئەو صیفەتانەی ببی

ـ بەو شەرتە موسولمان بی ـ خوا لە موصیبەتو فەلاکەت موحافەظەی ئەکا • لیم مەعلوومە ئەو صیفاتانە هەموو لە مەلا حسینا ـ سلمه الله ـ مەوجوودن ، خوا حافیظی بی حیفظی بکا لە موصیبەتی دونیاو ئاخیرەت ••

٩/١١ ـ قال ابن عباس (رضی الله تعالی عنهما) : فالق الاصباح : ضوء الشمس بالنهار ، وضوء القمر بالليل •• ح ـ ١٠ / ١١٧

تەرجەمە :

بوخاری ـ رحمه الله ـ بە موناسەبەی « مثل فلق الصبح »ی کە لە حەدیثەکەدایە تەفسیری ابن‌وعباس ـ رضی الله تعالی عنهما ـ کە بو « فالق الاصباح »ی کردووە کە لەقورئانایە نەقل ئەکا ئەلی : ابن‌وعباس ـ رضی الله تعالی عنه ـ ئەفەرموی : « اصباح » کە لە « فالق الاصباح » دایە بەروژ رووناکی روژە ، بە شەو رووناکی مانگە کە هەردوو تاریکی شەو نایلن • خوابەو دوو رووناکی‌یە تاریکی شەو لـەت ئەکاو ئەیکا بەروژو مانگەشەو ، یا تاریکی لە رووناکی‌جوی ئەکاتەوە •

جابر بن عبدالله الانصاري (رضی الله تعالی عنهما) (وکان من أصحاب رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کان یحدث قال : قال رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ • م) وهـو یحدث عن فترة الوحي فقال في حدیثه بینا انا امشي اذ سمعت صوتا من السماء فرفعت بصري فاذا الملك الذي جاءني بحراء جالس علی کرسي بین السماء والارض فرعبت منه • قال رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فجئت منه • وفي روایة فجئثت ، وفي أخری ففزعت منه فرقا • م) فرجعت ، فقلت زملوني ! زملوني ؛ فانزل الله تعالی : یا أیها المدثر قم فانذر ••• الی قوله : والرجز فاهجر فحمی الوحي وتتابع •• ح ـ ١ / ٦٦ ، م ـ ٢ / ٢٠

تەرجەمە :

جابری کوری عبدالله کـە خوی‌و باوکی لـە صەحابەی پیغەمەرن ـ صلی الله تعـالی علیه وسلم ، ورضی عنهما ـ کە حەدیثی پیغەمەری ریوایەت ئەکرد وتی : پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ قسەی لە فەترەتی وەحی ئەفەرموو : لە ئەثنای ئـەو قسەدا فەرمووی : بەریوە ئەرویم ، دەنگیکم لە ئاسمان بیست کە چاوم هەل‌بری کەچی ئەو مەلائیکە بو کە لە غاری حیرادا هاتە لام لە بەینی ئەرزو ئاسمانا لەسەر کورسی‌یەك دانیشتبو ، لـەوەترسم لی‌نیشت گەرامـەوە بو مالی ، وتم : دام‌پوشن ! دام‌پوشن ! خوا ئەم ئایەتەی نارد : « یا أیها المدثر » : ئەی ئەوکەسەی کە لە ترسا خوی لە لیفەوە پیچاوە هەلسە لە عەزابی خوا خەلق بترسینە ، تەکبیری خوابکە ، جلی خوت پاك رابگرە ، لەسەر دوور بوون لە بت دەوام بکە ، لە دوای ئەوە وەحی گەرم‌بو ، یەك لەدوای یەك دەستی کرد بەهاتن • لە ریوایەتیکی‌ترا ئەفەرموی : ئـەوەندە ترسام حـــەتا بـــە ئەرزداکەوتم ••

۱۰/۱۲ ـ یحی یقول : سألت ابا سلمة اي القرآن انزل قبل ؟ قال: یا ایها المدثر ، فقلت : او اقرأ ؟ فقال : سألت جابر بن عبدالله (رضی الله تعالی عنهما) اي القرآن انزل قبل ؟ قال یا ایها المدثر ، فقلت أو اقرأ ، قال جابر : احدثکم ما حدثنا رسول الله ـ صلی الله تعالی علیـه وسلم ـ قال : جاورت بحراء شهرا فلما قضیت جواری نزلت فاستبطنت الوادي فنودیت فنظرت أمامي وخلفي وعن یمیني وعن شمالي فلم أر احدا، ثم نودیت فنظرت فلم أر أحدا ، ثم نودیت فرفعت رأسي فاذا هو علی العرش في الهواء ـ یعني جبریل ـ ، علیه السلام ، فاخذتني رجفـــة شدیدة فاتیت خدیجة ، فقلت : دثروني ! فدثروني ، فصبوا علی ماء فانزل الله تعالی :

م - ٢
يا أيها المدثر قم فانذر ، وربك فكبر ، وثيابك فطهر • ــــــ
٦٣

يحى [كورى سعيدى قطـان] ئەلى : له ابو سلمەى [كورى عبدالرحمنی كورى عوفم] پرسى كه قورئان كامى له پيشا نازل كراوه ؟ وتى : يا أيها المدثر • منيش وتم ياخو اقرأ ؟ ابو سلمه وتى : له جابرى كورى عبدالله ـ رضى الله تعالى عنهما ـ م پرسى قرآن كامى له پيشا نازل كراوه ؟ جابر وتى : يا أيها المدثر ، وتم : ياخو أقرأ ، جابر وتى ئەوەى پەغەمبەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ به ئيمەى فەرمووه به ئيوەى دەليم : پيغەمبەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووى : مانگى له غارى حرادا خەلوەتم كيشا ، كــه خەلوەتەكەم تەواوكرد هاتمه خوارى گەيمــه ناوەڕاستى واديەكه بانگ كرام ، تەماشای بەردەمو پشتو راستو چەپى خوم كرد هيچ كەسم نەدى • دووباره بانگ كرام تەماشام كرد كەسم نەدى ، له دواييا بانگ كرام ئەمجا سەرم هەل برى كەچى ئەو ـ يعنى : جبريل ـ عليه السلام ـ له هەوادا له سەر كورسىى بو ترسو لەرزيكى به شيدەت گرتمى ، چوومەوه لاى خديجه وتم : دامپوشن دايانپوشيم و ئاويان بەسەرا پرژانم • له دواييا خواى تعالى « يا أيها المدثر »ى نازل كرد ••

ئەم حەديثه كه جابر ريوايەتى ئەكا دەلالەت ناكا كه « يا أيهـا المدثر » له پيش « اقرأ »وه نازل بووبى • جابر به اجتهادى خوى واى فەرمووه • منافى ئەوه نيه كه اقرأ له پيش هەموو قورئانا نازل بووبى ؟ چونكه اقرأ له ابتداى نزوولى وەحيا نازل بووه وه « يا ايها المدثر » يش له پاش فترەتى وەحيەوه لەپيش بقيەى هەموقورئانا نازل بووه •

ئەم حەدیثە دەلالەت ئەکا لە سەر ئەوە کە دەوام لە سەر عیبادەت موجبی فیض‌و بەرەکەتی الهی‌یە ، کەسی ترس‌و لەرزیکی لی نیشت سونتەتە دەم‌وچاوی بشوا بەوە ترس‌و لەرزەکەی لا ئەچی ، طەلەبە اشکالیکی بو لە ماموستاکەی بپرسی أما بە طریقی عنادو مجادەلە نەبی صرف بو نەمانی اشکالەکەی بی •• دەلالەت لەسەر ئەوەیش ئەکا کە خەلوەت کیشان ئەمریکی مشرووعە •

١١/١٣ - موسی بن ابی‌عائشة عن‌سعید بن‌جبیر عن ابن‌عباس [رضی الله تعالی عنهما] فی قوله - تعالی - : « لا تحرك به لسانك لتعجل به » قال : كان رسول الله - صلی الله تعالی علیه وسلم - یعالج من التنزیل شدة یخشی ان یتفلت منه ، وكان مما یحرك شفتیه • فقال ابن عباس - رضی الله تعالی عنهما - : فانا احركهما لك كما كان [رأیت] رسول الله - صلی الله تعالی علیه وسلم - یحركهما ، وقال سعید انا احركهما كما رأیت ابن عباس - رضی الله تعالی عنهما - یحركهما ؛ فحرك شفتیه ؛ فانزل الله - تعالی - : « لا تحرك به لسانك لتعجل به ان علینا جمعه [ان نجمعه فی صدرك خ] وقرآنه [ان تقرأه خ] قال : جمعه لك صدرك ، وتقرأه • فاذا قرأناه فاتبع قرآنه ، قال : فاستمع له وانصت ، ثم ان علینا بیانه • ثم ان علینا ان تقرأه [ان نبینه علی لسانك خ] ؛ فكان رسول الله - صلی الله تعالی علیه وسلم - بعد ذلك اذا اتاه جبریل - علیه السلام - استمع فاذا انطلق جبریل - علیه السلام - قرأه النبی - صلی الله تعالی علیه وسلم - كما قرأ [كما اقرأه م] • [اطرق ، فاذا ذهب قرأه كما وعده الله • خ] ت ••

موساو ابن جبیر صەحابی نین اما بو ئەم حەدیثە لازمە بنوسرین • لەوەختیکا کە سوورەی « لا اقسم » نازل بووە ابن‌و عباس - رضی الله تعالی عنهما - ئیشتا لە دایك نەبووە ؟ کە وابی ئـــەم حەدیثە مرسلی صەحابی‌یە حوکمی مسندی هەیە • تولدی ابن عباس سی سال لە پیش هیجرەتا بووە •• ابن عباس [رضی الله تعالی عنهما] لە تەفسیری « لا

تحرك به لسانك لتعجل به » ئەفەرموی : پیغەمەر ـ صلی الله علیه وسلم ـ کە وەحی بو ئەهات زەحمەتی ئەکیشا ئەترسا کەضبطی نەکا ، لیوی ئەجوولان • ابن عباس بە سعیدی کوری جبیر ئەلی : وە کوچون پیغەمەر لیوی بو ئەجوولان منیش وا لیو بو تو ئەجوولینم • سعیدیش بە موسای راوی ئەلی : ابن عباسم چون دی کە لیوی ئەجولان منیش بو تو وا لیو ئەجوولینم • ابن جبیر لیوی خوی بو جوولان • لە دوای ئەوە کە پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لیوی ئەجولان خوا ئەم ئایەتەی نازل کرد کە معنـای وایە : لـە وەختی وەحیا لیوتی بو مەجولینە بو ئـەوە کـە بـە عەجەلە وەحیـەکە ضبط بکـەی • لە سـەر ئیمـەیە کە ئەو وەحیە لە سنگی تودا کو بکەینەوەو تویش بی‌خوینی • کە ئیمە خوینمان بی‌دەنگ بەوگوی‌ی لی‌بگرە • لە سـەر ئیمەیە بوت بەیان بکەین • یەعنی گوی‌ی لی‌بگرە لە سنگتا کو ئەبیتەوە لە دواییا ئەیخوینی، لە دواییا تەفسیری ئەکەینەوە بوت • بەیانی ئەکەین ، لەدوای ئـەوە پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـه وسلم ـ کە جبرئیل ئەهات سـەری دائەخستو گویی ئەگرت • کە جبرئیل ـ علیه السلام ـ ئەرویی • جبریل ـ علیه السلام ـ چونی فەرمووبو پیغەمەریش ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بەو نەوعە ئەیخوین • لەم حەدیثەدا ئادابی معلمو متعلم بەیان کراوە •

۱۲/۱٤ ـ انس بن مالك ـ رضی الله تعالی عنه ـ ان الله ـ تعالی ـ تابع علی رسوله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ الوحي قبل وفاته حتی توفاه • [و] اکثر ما کان الوحي [یوم توفی رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ م] ثم توفی رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بعـد •

انس‌ی بن‌ی مالك ـ رضی الله تعالی عنه ـ ئه‌لی : خوای تعالی به‌ك له‌دوای یه‌ك وه‌حی نارد بو پیغه‌مه‌ر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ له پیش وه‌فاتیا تائه‌و روژه‌ی که وه‌فاتی تیا کرد • له وه‌ختی وه‌فاتیا له هه‌موو وه‌ختی پیشو زیاتر وه‌حی بو هات ••

سه‌به‌بی ئـه‌م قسه‌ی أنسه ئه‌وه‌یه : زوهری له أنس‌ی پرسی هیچ وه‌ختی وه‌حی له پیغه‌مه‌ر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ منقطع بووه یا نه‌بوه ؟ انس ئه‌لی: خیر له پیش وه‌فاتیا تا وه‌ختی وه‌فاتی وه‌حی لی نه‌براوه، وه‌ختی وه‌فاتی له هه‌موو وه‌ختی زیاتر وه‌حی بو هاتووه ••

« قسطلانی نقلا عن ابن یونس في تأریخ مصر » •

١٣/١٥ ـ عن ابن عباس ـ رضی الله تعالی عنهما ـ قال : انزل علی رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ وهو ابن اربعین سنة فمکث ثلاث عشرة سنة ، ثم امر بالهجرة ، فهاجر الی المدینة ، فمکث بها عشر سنین ، ثم توفی ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ••

ابن عباس ـ رضی الله تعالی عنهما ـ ئه‌لی : پیغه‌مه‌ر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ له چل سالیدا وه‌حی بو نازلّ بو ، له دوایبا ئه‌مری پی‌کرا به هیجره‌ت ، هیجره‌تی کرد بو مدینه ، ده سال له مه‌دینه‌دا مایه‌وه ، له دوایبا وه‌فاتی کرد ـ علیه الصلاة والسلام ـ •

١٤/١٦ ـ عن عبدالله عن عباس ـ رضی الله تعالی عنهما ـ ان رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کتب الی قیصر [ملك الروم ، وهو هرقل] یدعوه الی الاسلام ، وبعث بکتابه الیه مع دحیة الکلبي [في آخر سنة ست] ، وامره رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ان یدفعه الی عظیم بصری لیدفعه الی قیصر ، وکان قیصر لما کشف الله عنه جنود فارس [عند غلبة جنود الروم علیهم في سنة عمرة الحدیبیة] مشی من حمص ، [وعن الزهري انه کان یبسط له البسط ویوضع علیهـا

الرياحين فيمشي عليها] الى ايلياء [بيت المقدس] شكرا لما ابتلاه الله تعالى [أي : انعم عليه بدفع الفارس عنه بعد ان ملكوا الشام وما والاها من الجزيرة الى أقاصي بلاد الروم ، واضطروا هرقل حتى الجـــأوه الى القسطنطينية ، وحاصروه فيها مدة طويلة] ؛ فلما جاء قيصر كتاب رسول الله ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ قال حين قرأه : التمسوا لي ههنا احدا من قومه لاسالهم عن رسول الله ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ ..

تەرجەمە :

لە عبداللّەی ابن عباس ــ خوایان لی رازی بی ــ ریوایەت کراوە ، کە پیغەمەر ــ صەلاتو سەلامی خوای تعالای لە سەربی ــ لە ئاخری سالی شەشەمی هیجریدا کاغەزیکی نووسی بو قەیصەری روم کە هەرقلە ، دەعوەتی کرد بو موسولمانەتی کاغەزەکەی بە « دوحیە »ی کلبیدا نارد ــ رضی اللّە تعالی عنە ــ • رسول اللّە ــ صلی اللّە تعالی علیە وسلم ــ ئەمری بە دحیە کرد کە کاغەزەکە بدا بە گەورەی بصری کە « حرثی کوری شمری غسانیە » ، ئەویش بیدا بە قەیصەر ، قەیصەریش [لەشکری فارس دابووی بەسەریا ، شامو هەموو ئەطرافی شام تا جزیرەو گەلی مەملەکەتی لەدەست داگیرکردبو ، هرقل پەنای بردبو بو « قسطنطینیة » لەویشا مدەیەکی دوورو دریژ محاصرەی دابو] کە خوای ــ جل جــلالە ــ لەشکری فارسی لەســـەر هەلگرت ؛ بو شوکری ئــەو نیعمەتە لـــە « حمص »ەوە بە پیان چوو بو قدوس ..

[زوهری ریوایەت ئەکا کـــە لە حمصەوە تا قدوس فەرشیان بوراخستبو ، گولو ریحانەیان لــە سەر دانابو بەسەریا ئەرویی تا بیت المقدس] کە کاغەزی پیغەمەری ــ صلی اللّە تعــالی علیــە وسلم ــ پی گەیشت و خوینیەوە وتی : لیرەدا بگەرین بزانن لە قەومی پیغەمەر ــ صلی

الله تعالی علیه وسلم ـ کەسی لیرەدا هەیە تا ئەحوالی رسول اللهی ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لی بپرسم ••

لە [« الم غلبت الروم » دا ئیشارەت کراوە بە شـــەری رومو عەجەم] ••

قال ابن عباس (رضي الله تعالى عنهما) ، فاخبرني ابو سفيان بن حرب انه كان بالشام في رجال من قريش قدموا تجارا في المدة التي كانت بين رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وبين كفار قريش [وهي مدة صلح الحديبية] • قال ابو سفيان : فوجدنا رسول قيصر ببعض الشام [قبل غزة] فانطلق بي وباصحابي [وكانوا ثلاثين] حتى قدمنا ايلياء ؛ فادخلنا عليه ؛ فاذا هو جالس في مجلس ملكه وعليه التاج ، واذا حوله عظمـاء الروم [والبطـارقة والقسيسون والرهبان • رواه ابن السكن] ؛ فقال لترجمانه : سلهم ايهم اقرب نسبا الى هذا الرجل الذي يزعم انه نبي • قال ابو سفيان فقلت : انا اقربهم اليه نسبا • قال : ما قرابة ما بينك وبينه ؟ فقلت : هو ابن عمي ـ وليس في الركب يومئذ احد من عبد مناف غيري ـ ؛ فقال قيصر : ادنوه ، وأمر باصحابي فجعلوا خلف ظهري عند كتفي ، ثم قال لترجمانه : قل لاصحابه : اني سائل هذا الرجل عن الذي يزعم انه نبي فان كذب فكذبوه • قال أبو سفيان : والله لولا الحياء يومئذ ان يأثر أصحابي عني الكذب لكذبته حين سألني عنه ، ولكني استحييت أن يأثروا الكذب عني فصدقته •

ابن عباس ـ رضی الله تعالی عنهما ـ فەرمووی : کە ابو سفیانی کوری حرب خەبەری دامی کە لەگەل چەند پیاوی لـــە قریش لـــە شامابوون لەمددەی صلحی حدیبیەدا کە لەبەینی پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـــو کفاری قریشا کرابو • بو تجارەت چوبوون • ابو سفیان وتی : پیاوی قەیصەر ئیمەی لە بەعزی نواحی شـــاما دوزیەوەو منو رەفیقەکانمیان [کەسی کەس‌بووین]برد تا گەیینە قـدس براینــە لای قەیصەر ، کە تی‌فکرین لەمەجلیسی مولکی خویا دانیشتبو تاجی لە سەرا بو گەورە گەورەی رومو پەطریق‌و کەشیش‌و راهبی زوری لە دەورابو

قەیصەر بە تەرجومانەکەی خوی وت : لی‌یان بپرسە کە نەسەبی کامیان نزیکترە بەو پیاوە کە ادعای پیغەمەری ئەکا • ابو سفیان وتی : کە لییان پرسیم وتم نەسەبی من لە نەسەبی هەموویان نزیکترە • قەیصەر بە واسیطەی تەرجومانەکەیەوە پرسی کە خزمایەتی تو لەگەل ئەوا چیە ؟ وتم : ئاموزامە ـ ئەو وەختە لە ناو ئەو رەفیقانەما لە ئەولادی عبدمناف غیری من کەسی تر نەبو ـ • قیصر وتی : ئەوەم لی نزیك بخەنەوە • ئەمریشی کرد کە رەفیقەکانم لە پشتمەوە لای شانم راوەستینران لە دوایا بە تەرجومانەکەی وت : کە بە رەفیقەکانی بلی : کە من لەم پیاوە ئەحوالی ئەو پیاوەی کەئەلی من پیغەمەرم ئەپرسم ئەگەر درەوی کرد بە دروی بخەنەوە • ابو سفیان وتی : والله ئەگەر حەیام نەکردایە کە رەفیقەکانم دروم لی ریوایەت بکەن لە جەوابی ئەوەی کە لییان ئەپرسیم دروم ئەکرد ، لکن حەیام کرد کە دروم لی بگیرنەوە • ئەوی لییان پرسیم بە راستی جوابم دانەوەو دروم تیا نەکرد ••

ثم قال لترجمانه : قل له : كيف نسب هذا الرجل فيكم ؟ قلت : هو فينا ذو نسب • قال : فهل قال هذا القول احد منكم قبله ؟ قلت : لا • فقال : كنتم تتهمونه على الكذب « بالكذب » قبل ان يقول ما قال ؟ قلت : لا • قال فهل كان من آبائه من ملك ؟ قلت : لا • قال : فاشراف الناس يتبعونه أم ضعفاؤهم ؟ قلت : بل ضعفاؤهم • قال : فيزيدون أو ينقصون ؟ قلت : بل يزيدون • قال : فهل يرتد احد سخطة لدينه بعد ان يدخل فيه ؟ قلت : لا • قال : فهل يغدر ؟ قلت : لا ، ونحن الآن منه في مدة [صلح الحديبية] نحن نخاف ان يغدر [لا ندري ما هو فاعل فيها] • قال أبو سفيان ولم تمكنني كلمة ادخل فيها شيئا انتقصه به لا اخاف ان تؤثر عني غيرها • قال : فهل قاتلتموه وقاتلكم ؟ قلت : نعم • قال : فكيف كانت حربه وحربكم ؟ قلت : كانت دولا وسجالا : يدال علينا المدة ، وندال عليه الاخرى • قال : فماذا يامركم ؟ قال :

يامرنا ان نعبد الله وحده لا نشرك به شيئا ، وينهانا عما كان يعبد اباؤنا ، ويامرنا بالصلاة والصدقة والعفاف والوفاء بالعهد واداء الامانة ..

[قال : فكيف كان قتالكم اياه ؟ قلت : الحرب بيننا وبينه سجال : ينال منا وننال منه . قال : ماذا يامركم ؟ قلت يقول : اعبدوا الله وحده ، ولا تشركوا به شيئا ، واتركوا ما يقول آباؤكم ، ويامرنا بالصلاة والصدق والعفاف والصلة] ..

له پاشا هەرقل به تەرجومانەکەی وت : پیی بلی : له ناو ئیوەدا نەسەبی ئەو پیاوه چونه [یەعنی : گەورەیه یابچوکه] ؟ وتم : ئەو له ناو ئیمەدا صاحب نەسەبه . وتی له پیش ئەوا هیچ کەسی له ئیوه ئەو قسەی [یەعنی : دەعوای پیغەمەری] کردووه یا نەیکردووه ؟ وتم خیر کەس ئەو قسەی نەکردووه . وتی : له پیش ئەو قسەیەی که وتوویەتی هیچ دروتان لی تاقیق کردوەتەوه ، هیچ گومانەی دروتان پی کردووه ؟ وتم : خیر . وتی : له ناو باوکئو باپیریا پاشا بووه ؟ وتم : خیر . وتی : ئەشرافی خەلقی تابع ئەبی ، یا خەلقی ضعیف ؟ وتم : خیر هەر خەلقی ضەعیفی تابع ئەبی . وتی تەبەعەی زیاد ئەکەن یا کەم ئەکەن ؟ وتم : زیاد ئەکەن . وتی هیچ له دوای ئەوەی که داخلی دینەکەی بو له بەر ئەوه که حەز له دینەکەی نەکاتو پیی نا خوش بی له دینەکەی وەرئەگەری ؟ وتم : خیر . وتی : عەهدو پەیمان ئەشکینی ؟ وتم : خیر ، لکن ئیستەکە پەیمانیکمان له بەینا هەیه ئەترسین که بیشکینی ، نازانین که لەوەدا چی ئەکا . ابو سفیان وتی : ممکنم نەبو غەیری ئەو کەلیمەیه کەلیمەیەکی وا بخەمه ناو قسەکانمەوه که بەوه عەیبی لی بگرمو ، پیم عەیب نەبیو نەترسم که لیم بگیرنەوه . وتی : هیچ شەرتان لەگەل کردوون ؟ وتم : بەلی . وتی : حربی بەینی ئیوەو ئەو چونبووه ، کامتان

غالب بوون ؟ وتم : حەرب لە بەینمانا نوبەت نوبەت بووە : بەعزیجار ئەو غالب بووەو بەعزی جار ئیمە غالب بووین • وتی بەچی ئەمرتان پی ئەکا ؟ وتم ئەمرمان پی ئەکا تەنها عیبادەتی خوا بکەین ، هیچ شتی نەکەین بە شەریك بو ئەو ، نەهیمان لی ئەکا لەوەی کە باوکو باپیرمان عیبادەتیان بو ئەکرد • ئەمرمان پی ئەکا بە نویژو صەدەقە [بە راستی ، بە عیفەت بوون ، بە وەفاکردن بە عەهدو پەیمان ، یەعنی : عەهدو پەیمان بەجی بینین ئەمانەت بەجی بینین] صلەی رەحم بەجی بینین ••

فقال لترجمانه : حين قلت ذلك له • قل له اني سالتك عن نسبه فيكم ؛ فزعمت أنه ذو نسب ، وكذلك الرسل تبعث في نسب قومها ، وسالتك هل قال احد منكم هذا القول قبله فزعمت ان لا ، فقلت : لو كان احد منكم قال هذا القول قبله قلت رجل ياتم بقول قد قيل قبله • وسالتك هل تتهمونه بالكذب قبل ان يقول ما قال ، فزعمت ان لا • فعلمت انه لم يكن ليدع الكذب على الناس ويكذب على الله ، وسالتك هل كان من آبائه من ملك ، فزعمت ان لا ، فقلت : لو كان في آبائه من ملك قلت : يطلب ملك آبائه • وسالتك اشراف الناس يتبعـــونه ام ضعفاؤهم ، فزعمت ان ضعفاءهم اتبعوه ، وهم اتباع الرسل • وسالتك هل يزيدون او ينقصون ، فزعمت انهم يزيدون ، وكذلك الايمان حتى يتم • وسالتك هل يرتد احد سخطة لدينه بعد ان يدخل فيه ، فزعمت ان لا ، وكذلك الايمان حين تخلط بشاشته القلوب لا تسخطه احد • وسالتك هل يغدر ، فزعمت ان لا ، وكذلك الرسل لا يغدرون • وسالتك هل قاتلتموه وقاتلكم ، فزعمت ان قد فعل ، وان حربكم وحربه يكون دولا يدال عليكم المدة ، وتدالون عليـــه الاخرى • وكذلك الرسل تبتلى وتكون لها العاقبـــة • وسالتك بماذا يامركم ، فزعمت انه يامركم ان تعبدوا الله ولا تشركوا به شيئا ، وينهاكم عمـــا كان يعبد ابلؤكم ، ويامركم بالصلاة والصدقة [والصدق اخرى] والعفاف والوفاء بالعهد ، واداء الامانة • قال : وهذه صفة النبي • وقد كنت اعلم انه خارج ، ولكن لم أظن انه منكم ، وان يك ما قلت حقا فيوشك ان يملك [عليه

الصلاة والسلام] موضع قدمي هاتين ، ولو أرجو ان اخلص اليه لتجشمت لقيه • [وفي مرسل ابن اسحاق عن بعض اهل العلم : ان هرقل قال : ويحك والله اني لاعلم انه نبي مرسل ، ولكني اخاف الروم على نفسي ، ولولا ذاك لاتبعته • قسطلاني] ولو كنت عنده لغسلت قدميه • [وفي رواية عبدالله بن شداد عن ابي سفيان : لو علمت انه هو لمشيت اليه حتى اقبل راسه واغسل قدميه •••

ئەبوسفیان ئەلی : کە من ئەوەم بە هەرقل‌وت • هەرقل بە تەرجومانەکەی وت : پیی بلی : کە من سوئالم لی کردی کە ئەو پیاوەی کە ئەلی من پیغەمبەرم نەسەبی لە ناوئیوەدا چونە تو وتت صاحب نەسەبە ، پیغەمبەران هەموو وانە ، لەوانەی کە نەسەبیان گەورەیە هەل‌ئەبژیرین‌و ئەنیررین • لیم‌پرسیت کە لە پیش‌ئەوا هیچ کەس لە ئیوە ئەم قسەیەی کردووە وتت خیر ، منیش وتم ئەگەر لە پیش ئەوا لە ئیوە یەکی ئەم قسەیەی کردبی ئەم‌وت پیاویکە شوین قسەیی کەوتووە کەلەوەپیش کراوە • لیم پرسیت کە لەپیش ئەو قسەدا کە کردوویەتی هیچ گومانەی دروتان‌پی‌بردووە وتت‌خیر • منیش وتم نابی کەبەدەم خەلقەوە درو نەکاو بەدەم خواوە درو بکا • لیم پرسیت کە نەباوکو باپیریا پادشابو وتت خیر منیش وتم ئەگەر لەباوکو باپیریا پادشا بوایە ئەم‌وت کەداوای مولکی باوکو باپیری ئەکا • لیم‌پرسیت کە پیاوی گەورەو بەناو تابیعی ئەبی یاپیاوی ضەعیف‌و بی دەستەلات ، وتت پیاوی ضەعیف‌و بی‌دەستەلات تابیعی ئەبی • تەبەعەی پیغەمبەران ئەوانەن • لیم‌پرسیت زیاد ئەکەن یاکەم ، وتت زیاد ئەکەن • ئیمانیش وایە تاتەواو ئەبی • لیم‌پرسیت لە بەرئەوە کەحەز لە دینەکە نەکەن‌و پیان ناخوش‌بی، لەدوای ئەوە کەدینەکەیان قبوولَ کرد هیچ‌کەس لەدینی ئەو وەرئەگەری وتت‌خیر • ئیمانیش وایە کەخوشی‌و بەشاشەتی چووە ناو دلەوە هیچ‌کەس

لای ناخوش نابیو رقی لیی نابی • لیمپرسیت کەغەدر ئەکا • یەعنی : لەگفتی خوی کەدای پەشیمان ئەبیتەوە ، وە عەهـــدو پەیمانی خوی هەلەوەشینی ، وتت خیر • پیغەمەران هەموویان وانە عەهدی خویان تیك نادەن • لیم پرسیت شەررتان لەگــەل کردووەو شەرری لەگــەل کردوون • وتت کراوە • وە جاری ئیمەو جاری ئــەو غالب بوین پیغەمەران وانە مبتلا ئەبن ، عاقیبەت کار بو ئەوانە • یەعنی مووەفەق ئەبنو دەعواکەیان سەرئەگری ، لیمپرسیت ئەمرتان بەچی پی ئەکا ، وتت کە ئەمرتان پی ئەکا کە عیبادەتی خواکەنو کەس نەکەن بەشەریکی ئەو نەهیتان لی ئەکا لەعیبادەتی ئەوەی کە باوکو باپیرتان پەرستوویەتی ، ئەمرتان پی ئەکا بە نویژو بە صدقە [بەراستی وتن] بە عفة ، بـــە عەهدبەجیهینان • بە ئەمانەت بەجیهینان •• هەرقل وتی : کە ئەم صیفەتانە هەموو صیفەتی پیغەمەرن ، ئەمزانی کە ئەو پیغەمەرە ظهوری کردووە ، ئەمما نەمەزانی کە لەئیوەیە ، ئەگەر ئەوانەی کە تو وتت حق بن بی شك نزیکە کەببی بەمالکی جیی ئەم دوو پیی منە ، ئەگەر ئومیدم ببوایە کــە خلاص ئەبم بچم بولای ئــەو زەحمەتەم ئەکیشا بو ملاقاتی ، ئەگەر لەلای بوومایە هەردووپیی ئەوم ئەشت • [لە مرسلی ابو اسحاقایە کە هرقل بــە ئەبو سفیانی وت : کوستت کەوی واللە من ئەزانم کە پیغەمەری مرسلە ، ئەوەندەی هەیە لە بەر روم لە نەفسی خوم ئەترسم ، ئەگەر ئەو ترسەم نەبوایە تابیعی ئەبووم •

قال ابو سفیان : ثم دعا بکتاب رسول الله – صلی الله تعالی علیه وسلم – [الذي بعث به دحیه الی عظیم بصری فدفعه الی هرقل فقرأه] ، فقرئ فاذا فیه : بسم الله الرحمن الرحیم من محمد عبدالله ورسوله الی هرقل عظیم الروم سلام علی من اتبع الهدی •• اما بعد ادعوك بداعیة

الاسلام [بدعاية الاسلام اخرى خ] اسلم تسلم ، واسلم يؤتك الله اجرك مرتين ؛ فان توليت فعليك اثم الاديسيين [البريسيين اخرى خ] « ويا أهل الكتاب تعالوا الى كلمة سواء بيننا وبينكم : الا نعبد الا الله ولا نشرك به شيئا ، ولا يتخذ بعضنا بعضا اربابا من دون الله فان تولوا فقولوا اشهدوا بانا مسلمون » ..

قال ابو سفيان : فلما ان قضى مقالته علت أصوات الذين حوله من عظماء الروم ، وكثر لغطهم ، فلا أدري ماذا قالوا ، وامر بنا فاخرجنا ، فلما ان خرجت مع أصحابي وخلوت بهم قلت لهم : لقد آمر امر ابن ابي كبشة . هذا ملك بني الاصفر يخافه قال أبو سفيان : والله ما زلت ذليلا مستيقنا بأن امره سيظهر حتى ادخل الله قلبي الاسلام وانا كاره خ ـ باختصر بقليل م. د ، ت ، ن ...

تەرجەمە :

ابوسفیان وتی : لە پاشانا هەرقل ئەو کاغەزەی ویست کەپێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە دوحیەدا ناردبووی بو گەورەی بصری ئەویش دابوی بەهەرقل [بە واسطەی عدی کوری حاتەمی طائی] بویان هینا ، وە خوینرایەوە . لەو دەعوەتنامەی رسالەتپەناهیەدا نووسرابو : بسم الله الرحمن الرحيم لـــە محمدەوە کەعەبدو رەسولی خوایە بو هەرقلی گەورەی روم : سەلام لەسەر ئەوکەسەبی کە تابیعی هیدایەتی خوابی . « اما بعد » بە تحقیق من تو بە واسطەی کەلیمەی لا اله الا الله محمد رسول الله دەعوەت ئەکەمە ســەر موسولمانەتی ، موسولمانبە سەلامەت ئەبی [لە ئافاتی دنیاو ئاخیرەت] موسولمانبە خودا دوو ئەجرت پی احسان ئەکا [یەکیکیان ئەجری موسولمانەتی خوت ، دووەم ئەجری موسولمانەتی تەبەعەکەت . یاخو یەکیکیان ئەجری ئەمەیە کە ئیمانت بە حەزرەتی عیسا هیناوە ـ علیه الصلاة والسلام ـ دووەم ئەجری ئەمەیە کەبەمن ئیمان ئەهینی] ..

ئەگـەر لەموسولمانـەتی رو وەربگیری گوناهی تەبەعـەکەت بـە ئەستوی تویە •• ئـەی ئەهلی کیتاب بینە سەر کەلیمەیەك کـە لەبەینی ئیمەو ئیوەدا هیچ فەرقی‌نیە ، لە تەوراتا ، لە انجیلا ، لەقورئانا یەکیکە ، ئەوکەلیمە ئەوەیە : کە غەیری خوا عیادەتی کەسی‌تر نەکەین ، هیچ شتی نەکەین بەشەریکی لە عیادەتا بەعزی لـــە ئیمە بەعزیکی ترمان نەکەین بە خوای خومان بی‌پەرستین •

[نەلیین : عیسا کوری خوایە ، نەلیین : عزیر کوری خوایە ، اطاعەی حاخامو راهیب‌و کەشیش نەکەین کە بەئارەزوی خویان بەعزی حەلالیان حەرام کردووە وە بەعزی‌حەرامیان حەلال کردووە •] •

ئەی محمد ئەگەر اهلی کیتاب روبیچیان لە توحید کرد پی‌یان بلی : کە حەق دیارە ، دەلیلی ئاشکرایە لازمە کە ئیمانی پی بهینن • کەقبوولی ناکەن بە شاهید بن ئیمە موسولمانین‌و ئیوە کافر ••

ابو سفیان وتی : کەقسەی هەرقل برایەوە دەنگی گەورەی روم ـ کەلە دەوری هەرقلا بوون ـ بەرزبووەو ، غەلبە غەلبیان زور بوو • ئەمر کرا ئیمە کراینەدەرەوە ، تی‌نەگەیم کەچی‌یان ئەوت ، کە چووینە دەری‌و لەگەل رەفیقەکانما بەتـەنهامانەوە پیم‌وتن : والله ئیشی کوری « ابو کبشە » [کەپیغەمەرە ـ صلی الله تعالی علیە وسلم ـ] گەورە بووە ئەمە پادشای بنی أصفرە [یەعنی پادشای رومە] لی‌ی ئەترسی ••

ابو سفیان وتی : والله هەرزەلیل بوم‌و لیم یەقین‌بو کـــە ئیشی پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیە وسلم ـ سەر ئەکەوی و غالب ئەبی • تا بەناخواهیو بی حەزی‌دل خـوا ئیسلامەتی خستە دلمەوە [بەواسطەی شیری شیری خوا کە حەزرەتی « عمر »ە ـ رضی الله تعالی عنە ـ •

خویو معاویەی کوری ـ رضی الله تعـــالی عنهمـــا ـ کوناوکون خویان ئەشاردەوە لەترسی ئیمامی عمر ـ رضی الله تعالی عنــه ـ • کە زانییان هیچ چارەیان‌نیە لــە یەکی لــەدو : یاتەسلیمی‌دل یاتەسلیمی‌سەر خواهو ناخواه موسولمان بوون ••

١٥/١٧ ـ [ثم قال الزهري] : وكان ابن الناطور صاحب ايلياء ، وهرقل اسقف على نصارى الشام يحدث ان هرقل حين قدم ايلياء [عند غلبة جنوده على جنود فارس ، سنة عمرته ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ الحديبية] اصبح خبيث النفس ؛ فقال بعض بطارقته : قد استنكرنا هيئتك ، قــال ابن الناطور : وكان هرقل خــزاء [كاهنــا] ينظر في النجوم ؛ فقال لهم حين سالوه : اني رايت الليلة حين نظرت في النجوم ملك الختان قد ظهر ؛ فمن يختتن من هذه الامة ؟ قالوا : ليس يختتن الا اليهود ، فــلا يهمنك شانهم ، واكتب الى مدائن ملكك فيقتلوا من فيهــا من اليهود ؛ فبينما هم على امرهم اتى هرقل برجل ارسل به ملك غسان يخبر عن خبر رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ؛ فلما استخبره هرقل قال : اذهبوا فانظروا امختتن هو ام لا ؟ فنظروا اليه فحدثوه انه مختتن ، وساله عن العرب ؛ فقال : هم يختتنون • فقال هرقل : هذا ملك هذه الامة ، قد ظهر ؛ ثم كتب هرقل الى صاحب له برومية ، وكان نظيره في العلم ، [ويسمى ضغاطر] ، وسار هرقل الى حمص ، فلم يرم حمص حتى اتاه كتاب من صاحبه يوافق راي هرقل على خــروج النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وانه نبي ؛ فاذن هرقل لعظماء الروم في دسكرة له بحمص ، ثم امر بابوابها فغلقت ، ثم اطلع فقال : يا معشر الروم هل لكم في الفلاح والرشد ، وان يثبت ملككم فتبايعوا هذا النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ؟

فحاصوا حيصة حمر الوحش الى الابواب ، فوجدوها قد غلقت ، فلما راى هرقل نفرتهم ، وايس من الايمان قال : ردوهم علي ، وقال : اني قلت مقالتي آنفا اختبر بها شدتكم على دينكم ، فقد رايت ، فسجدوا له ورضوا عنه ؛ فكان ذلك اخر شان هرقل ••

زوهری ئەلی : « ابن الناطور » امیری قدس‌و رەفیقی هەرقل‌بو ، سقیف‌و رەئیسی دینی نصارای شام بو ئەلی : هەرقل لەو وەختەدا کە هات بو قدس ، روژی بەیانی لەخەو هەلسا رەنگ‌و روی تیك‌چووبو ، بەعزی بەطریق‌و خەواصی دەولەتی پیان‌وت : ئەمرو هەیئەتت گوڕاوە ، لە روژانی پیشو ناچی ؟ ابن الناطور ئەلی : هرقل کاهن‌بو [یەعنی : کولەنانی بو ، نجوم‌گەربو ، لەهەل‌هاتن‌و ئاوابوونی ئەســـیرە مەعنای دەرەهینا] • هەرقل بەوانەی کەلیان پرسی وت : ئەمشـــەو تەماشای ئەستیرەم کرد چاوم کەوت بـە پاشای ئەوانەی خەتەنە ئەکرین غالب بوبوو ، لەم میللەتانە کامیان خەتەنە ئەکرین ؟ وتیان : غەیری جولەکە کەس خەتەنە ناکری ، بەوە سەخلەت مەبە ، بنووسە بو شارانی مولکی خوت هەر جولەکەیەکیان تیایە بیان‌کوژن •

لەو بەینەدا کەبەو تەدبیرەوە بوون پیاویکیان هینایە لای هەرقل کە پادشای غسان ناردبووی ، ئەوپیاوە خەبەری لە پیغەمەر ئەدا ــ صلی الله علیه وسلم ــ [کە ظهوری کردووەو داوای پیغەمەری ئەکاو لەگەل عەرەبا محارەبە ئەکا • بەعزی لە عەرەب تابیعی‌بوونو بەعزیکیان حەربی لەگەل ئەکەن] ••

کە هەرقل خەبەری عەرەبی لی پرسی‌و جوابی وەرگرت ، هەرقل وتی : بی‌بەنن تیی‌فکرن بزانن خەتەنە کراوە تانەکراوە ! تیی فکرین خەتەنە کرابو ، خەبەریان دا بەهەرقل کە خەتەنەکراوە • هەرقل لی‌ی پرسی : عەرەب خەتەنە ئەکرین یاناکرین ؟ وتی : خەتەنە ئەکرین • هەرقل وتی : ئەوی لەو وەختەدا کەمن تەماشای ئەستیرەم ئەکردو دیم کە ظهوری کردبو پادشای ئەم ئوممەتەیە کە ظهوری کردووە •

لە پاشانا هەرقل نووسی بوبرادەریکی خوی لە « ارمیە » ئەویش لە علمـــای نظیری هەرقل بو ، خوی لی‌ی‌دا چوبو « حمص » لەوی مایەوەو نەروی تاجوابی کاغەزەکەی لەلای برادەرەکەوە بوهاتەوە کەرای ئەویش وەکو رأی‌ی هەرقل وایە کە پیغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیـە وسلم ـ ظهوری کردووەو پیغەمەری حەقە ..

هەرقل اذنی دا کە گەورە گەورەی روم کەبین بوکوشکی هرقل کەلە « حمص » ابو هەمو هاتن‌و هەرقل ئەمری کرد کەدەرگاکانیان داخست ، خوی چووە جی‌یـەکی بەرزو پی‌ی‌وتن : ئـەی جەماعـەتی روم ! ئەتانەوی کەفەلاحتان بیت‌و بینەسەر ریگەی راست‌و مولکتـــان بوبمینی مبایعەی ئەو پیغەمەرە بکەن .. کە هەرقل ئەوەی وت هەموو رومەکان وەکو کەرەکیوی هەلیان‌تیزان بودەرگاکان ، کە بچن هەرقل بکوژن ، کەچوون دەرگاکان هـــەمو داخرابوون • هەرقل کەچاوی کەوت بەوە کە نەفرەتیان لەئیمان هەیەو ، مأیوس بو لەئیمانیان وتی : بیانگیرنەوە ! گیرانیانەوە ، پی‌ی‌وتن ئیستەکە من ئـەو قسەیەم بـەئیوە وت مقصوودم تەجرەبەی ئیوەبوو بزانم کە لەدینا مەتانەتتان هەیە یانیە ، وادیم کە لە دینا متانەتتان هەیە • ئەو وەختە سەجدەی تعظیمیان بوبردو لی‌ی رازی بوون .. ئەمە ئاخری حالی هەرقل بوو •

فقط « ضغاطر » لە ارمیە اعلانی موسولمانەتی خوی کردو خەلقی دەعوەت‌کردە سەر ری‌ی حەق • ـ مع الاسف ـ شەهید کرا ـ رحمە اللە ـ •

ابن الناطوریش لە سیاقی ئەم ریوایەتەدا دەرەکەوی کەئەویش دینی حەقی قبول کردبی •

هەرقلیش دیارە کە بەدل باوەری کردووە بە پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ وە شەهادەتی لەسەرداوە • فقط دینی کرد بە فیدای مولکی فانی •

[وەکو لە « قسطلانی »دا نووسراوە لە غەزای « موتە »و « تبوك »ا تەدارکی لەشکری کرد کە حرب لەگەل پیغەمەرو موسلمانان بکا •• لە « مسندی » امامی احمدایە کە هرقل لە تەبوکەوە کاغەزی نووسی بو پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ : کە موسولمانم • پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : خیر موسولمان نیە بەلکە هەر لەسەر خرستیانەتی خویەتی •]

« بمنه ـ تعالی ـ » بەحثی نیەتو وەحی تەواو بو ؟ چونکە قورئانی عظیم هەمووی وەحی الهی‌یە وام موناسب زانی کە لەدوای وەحیەوە بی‌نووسم • ومن الله التوفیق ••

القرآن وفضائله

بسم الله الرحمن الرحيم

١/١٧ ـ عن ابى عثمان [عبدالرحمن النهدى] ان جبريل أتى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وعنده أم سلمة ـ رضي الله تعالى عنها ـ فجعل يتحدث ؛ فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لام سلمة ـ رضى الله تعالى عنها ـ من هذا ؟ او كما قال ، قالت : هذا دحية ؛ فلما قام قالت : والله ما حسبته الا اياه حتى سمعت خطبة النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يخبر خبر جبريل أو كما قال ، [قال معتمر] : قال ابى [سليمان] : قلت لابى عثمان : ممن سمعت هذا ؟ قال : من اسامة بن زيد ـ رضى الله تعالى عنهما ـ •

[عن القاسم عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ رأت النبي ـ صلى الله عليه وسلم ـ يكلم رجلا وهو راكب ؛ فلما دخل قلت : من هذا الرجل الذي كنت تكلمه ؟ قال : تشبهيه ؟ قلت : بدحية بن خليفة ، قال ذاك جبريل امرني ان أمضى الى بني قريظة ... قسطلاني عن دلائل البيهقي] •

ئەم دوو حەدیثە موناسبى ئەوەلى وەحیە ئەبوایە لەویدا بنووسیانە ، بیوه لەویدا بینووسن •

لــه ئەبو عثمانی نهدی ریوایەتە کە جبریل ـ علیــه الصلاة والسلام ـ هاتەلای پیغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ لەو وەختەدا حەزرەتی ام ســلمه ـ رضى الله تعــالى عنهــا ـ لای پیغــەمەربو ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ جبريل ـ عليه الصلاة والسلام ـ قسەی لەگەل پیغەمەر ئەکرد ، پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ به ام السلمه ـ رضى الله تعالى عنها ـی وت : ئەمە کی‌یە ؟ یا بەلەفظیکی وای لی پرسی کە مەعنای وابی • ام سلمه فەرمووی : کــە ئەمە دحیەیە ، کەپیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ هەلسا ام سلمه ـ رضى الله تعالى

عنها ـ فەرمووی : واللە ئەو پیاوەم هەر بەدوحیە زانی تا خوتبەی پیغەمەرم بیست کە خەبەری جبریلی ـ علیه الصلاة والسلام ـ ئەدا •• معتمری کوری سلیمان ئەلی : باوکم بە ابوعثمانی وت : ئەمەت لە کی بیستووە ؟ وبی لە اسامەی کوری زیدم بیستووە ـ رضی اللّه تعالی عنهما ـ ••

لە عائیشەوە ـ رضی اللّه تعالی عنها ـ ریوایەتە کە پیغەمەری دی ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ قسەی لەگەل پیاوی ئەکرد ئەو پیـــاوە سواربو ، کەپیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ هاتە ژووری لیمپرسی وتم : ئەو پیاوە کیبو قسەت لەگەل ئەکرد ؟ پیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی بەکیت ئەشوبهان ؟ وتم : بە دوحیەی کوری خەلیفە • پیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ئەوە جبریل ـ علیه السلام ـ بو ئەمری پیکردم کە بچمە ســـەر بنیقریظە ••

ح ـ ٧

٤٣٠

القرآن وفضائله

جمع القرآن

٢/١٨ ـ عن زيد بن ثابت ـ رضى الله تعالى عنه ـ قال : ارسل الى أبو بكر ـ رضى الله تعالى عنه ـ مقتل أهل اليمامة ؛ فاذا عمــر بن الخطاب ـ رضى الله تعالى عنه ـ عنده ، قال أبو بكر ـ رضى الله تعالى عنه ـ : ان عمر أتاني فقال : ان القتل قــد استحر يوم اليمامة بقــراء القرآن ، واني أخشى ان يستحر القتل بالقراء بالمواطن فيذهب كثير من القرآن ، واني أرى ان تأمر بجمع القرآن ، قلت لعمر : كيف تفعل شيئا لم يفعله رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ؟ قال عمر : هذا والله خير ، فلم يزل عمر يراجعني حتى شرح الله صدري لذلك ، ورأيت في ذلك الذي رأى عمر •

قال زيد : قال أبو بكر : انك رجل شاب عاقل لا نتهمك ، وقد كنت تكتب الوحي لرسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ؛ فتتبع القرآن فاجمعه ؛ فوالله لو كلفوني نقل جبل من الجبال ما كان اثقل علي مما أمرني به من جمع القــرآن • قلت : كيف تفعلون شيئا لم يفعله رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ؟ قال : هو والله خير • قال : فلم يزل أبو بكر يراجعني حتى شرح الله صدري للذي شرح له صدر ابى بكر وعمر ـ رضى الله عنهما ـ فتتبعت القرآن اجمعه [من الرقاع ، والاكتاف ، والعسب ، وصدور الرجال خ] من العسف [جريد النخل العريض] • واللخاف [الحجارة الرقاق] ، حتى وجدت آخر سورة التوبة مع ابى خزيمة الانصاري [في رواية مع خزيمة] لم أجدها مع احد غيره « لقد جاءكم رسول من انفسكم عزيز عليه ما عنتم » حتى خاتمة براءة فكانت الصحف عند ابى بكر حتى توفاه الله ـ تعالى ـ ، ثم عند عمر حياته ، ثم عند حفصة بنت عمر ـ رضى الله تعالى عنهما ـ أجمعين

خ ـ ٧

ت ، ن •

٤٣٤

تەرجەمە :

زيد بن ثابت ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموی : ابوبكر ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە دوای حەربی ئەهلی یەمامە [لە وەقعەی مسیلمەی كذابا كە لەدوای وەفاتی پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بروزی كردو قووەتی سەند • لەو وەقعەدا گەلی لە ئەصحاب و حافظی قورئان شەهیدبوون] • ناردی بە شوینما كە چوومەلای حەزرەتی عمری كوری خەتتابی لەلا بو • ابوبكر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : عومەر هاتە لام وتی : لە روژی یەمامەدا حەرب زور بەشیددەت بوو ، زور لە حافظی قورئان شەهیدبوون ، ئەترسم لەمەولا لەگەلی مەعرەكەدا حافظی قورئان شەهید بن بەوواسیطە گەلی لە قورئان برواو نەمینی وامەصلەحەت ئەبینم كە ئەمر بفەرمووی قورئان كوبكریتەوە ••

بەعمرم وت : چون ئیشی ئەكەی كە رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نەی كردبی ؟ عومەر وتی : وەالله ئەمە ئیشیكی خیرە •• عمر وازی نەهینا هەر مراجعەی كردم تاخوا دلی شەرح كردم بو ئەوەی كەدلی عومەری بو شەرح كردبو ، منیش رەأیم هاتە سەر رەأی عمر ••

زەید ئەفەرموی ابوبكر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : كە تو پیاویكی جەهیلی و بە قووەتی ، عاقلی گومانەی دروت پی نابەین • لەمەوپیشیش وەحیت بو پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نووسیوە • بەمو بەوەوە بگەری بو قورئان كوی بكەرەوە •• زەید ئەفەرموی : والله ئەگەر تەكلیفی ئەمەیان لی بكردمایە كە شاخی لەشاخەكان بگویزمەوە لە كوكردنەوەی قورئان ـ كە ابوبكر ـ رضي

الله تعالى عنه ـ ئەمری پی‌كردم ـ لەلام گرانتر نەبو ••

وتم : چون ئیشیك ئەكەن كە رسول‌الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نەی‌كردبی ؟ ابوبكر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : والله ئەوە ئیشیكی خیرە • ابوبكر ـ رضي الله تعالى عنه ـ وازی لی نەهینام هەر مراجعتی كردم تاخوادلی رووناك كردمەوە بو ئەوەی دلی ابوبكرو عومەری ـ رضي الله تعالى عنهما ـ رووناك كردبووە ، بـەمو بەوەوە گەرام : شوینی ئەمو ئەو كەوتم قورئانم كو ئەكردەوە كە لە گەلای پانی خورما ، لە بەردی پان‌وتەنك نووسرابو ، لەوەی كە لـە سنگی پیاوانا حیفظ كرابو ، هەتا ئاخری سوورەتی تەوبەم لای ابوخزیمەی كوری اوسی ئەنصاری دوزیەوە لای كەسی تر دەستم نەكەوت • ئەو ئایەتە : [لقد جاءكم رسول من انفسكم عزيز عليه ما عنتم ، حريص عليكم ، بالمؤمنين رؤف رحيم ؛ فان تولوا فقل : حسبي الله لا اله الا هو عليه توكلت وهو رب العرش العظيم] •

ئەو صەحیفە كەزەید كوی كردبووەوە لای حەزرەتی ابوبكربوو تاوەفاتی كرد • دوای ئەو لای ئیمامی عومەر بوو تالـە دونیادابوو ؛ دوای ئـەو لای حەفصـەی كچی مایەوە ـ رضي الله تعالى عنهـم ، وأرضاهم ، وجازاهم عنا خير جزاء ـ وانا لـه لحافظون • صدق الله ـ عز وجل ـ ••

۳/۱۹ ـ حذيفة بن يمان قدم على عثمان [بن عفان ـ رضي الله تعالى عنهم ـ] وكان يغازي أهل الشام [أي : يجهزهم] في فتح ارمينية ، وآذربيجان مع أهل العـراق فافزع حذيفة ـ رضي الله تعالى عنه ـ اختلافهم في القراءة • فقال حذيفة لعثمان [رضي الله تعالى عنهما] : يا امير المؤمنين ادرك هذه الامة قبل ان يختلفوا في الكتاب اختلاف اليهود والنصارى !

فارسل عثمان الى حفصة [رضى الله تعالى عنهما] ان ارسلي الينا بالصحف ننسخها في المصاحف ثم نردها اليك ، فارسلت بها حفصة الى عثمان [رضي الله تعالى عنهما] فأمر زيد بن ثابت ، وعبدالله بن الزبير ، وسعيد بن العاص ، وعبدالرحمن بن الحرث بن هشام [رضى الله تعالى عنهم] فنسخوها في المصاحف ..

وقال عثمان للرهط القرشيين الثلاثة : اذا اختلفتم أنتم وزيد بن ثابت في شيء من القرآن فاكتبوه بلسان قريش فانما نزل بلسانهم ، ففعلوا حتى اذا نسخوا الصحف في المصاحف رد عثمـــان الصحف الى حفصة [رضى الله تعالى عنها] ؛ فارسل الى كل افق بمصحف مما نسخوا [وكانت خمسة : أرسل أربعة ، وامسك عنده واحدا ، وقال الداني : اربعة : ارسل واحدا للكوفة ، وآخر للبصرة ، وآخر للشام ، وترك واحدا عنده ..

وقال أبو حاتم : سبعة : الى مكة ، والشام ، واليمن ، والبحرين ، والبصرة ، والكو فة، وحبس واحدا ..] وأمر بما سواه من القرآن في كل صحيفة أو مصحف ان يحرق ..

قال ابن شهاب : وأخبرني خارجة بن زيد بن ثابت : سمع زيد بن ثابت [رضى الله تعالى عنه] قال : فقدت آية من الاحزاب حين نسخنا المصحف قد كنت اسمع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقرأ بها ، فالتمسناها فوجـــدناها مع خزيمة بن ثابت الانصـــاري [ذي الشهادتين] : « من المؤمنين رجال صدقوا ما عاهدوا الله عليه » فالحقناها في سورتها في الصحف ـ رضى الله تعالى عنهم أجمعين ، وشكر سعيهم ـ .

تەرجەمە :

ئیمامی عوثمان [رضى الله تعالى عنه] بو فەتحی دووەمی ئەرمینیەو ئازربایجان لەشكری ئەهلی شامی رێ‌ئەخست لەگەل ئەهلی عیراقا بێن بەیەكو بچن بوئەرمینیەو ئازربایجان . حوزەیفەی بن‌ی یەمانیش لەو لەشكرەدابو . حوزەیفـە كـە تێ‌فكری لـە قیرائەتی قورئانا اختلافیان

زوربو ، لەوە حوزەیفە ـ رضی الله تعالی عنه ـ خەوفی لی‌نیشت •• کە فەتحیان کردو گەرانەوە حوزەیفە هاتە لای ئیمامی عوثمان ، بەئیمامی عوثمانی وت [رضی الله تعالی عنهما] : یا امیر المؤمنین بگەرە ئەم ئوممەتە لە پیش ئەوەدا کــە اختلافیان ببی لە قورئانا وەکو گاورو جو کــە اختلافیان لە انجیلو تەوراتا بووە !

ئیمامی عوثمان ناردیە لای حەفصە ـ رضی الله تعالی عنهما ـ : ئەو قورئانەی کە لەلاتە بومان بنیرە ، کەچەند نوسخەیەکی لی بگرینەوە ، لە دوایدا بوت ئەنیرینەوە •• حەزرەتی حەفصە ئەو قورئانەی کــە بەئیشارەتی ئیمامی عومەرو ئەمری صەدیقی اکبر ـ رضی الله تعالی عنهما ـ جەمع کرابووەوەی نارد بو ئیمامی عوثمان ـ رضی الله تعالی عنه ـ ئیمامی عوثمان ئەمری کرد بــە زەیدی کوری ثابتو ، عبدالرحمنی بنی هیشامو ، عبداللەی بنی زوبەیرو ، سەعیدی بنی عاص [لە بەعزی ریوایەتا ئەلی : ئەمری کرد بە دوانزە صەحابە ، کە « بالذات » لــە پیغەمەریان ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بیستووە • یەکی لەوانــە « ابی‌بن‌کعب »ە ، یەکیکیان « مالکی بنی عامرە » ، کە جەددی مالکی بن أنسە • یەکیکیان « کثیری بنی افلحە » ، یەکیکیان « انسی بن مالك »ە ـ رضی الله تعالی عنهم ـ •• ئەم ذواتە قورئانیان لە چــەند نوسخەیەکا نووسیەوە • وەقورئانەکەی ناردەوە بو حەزرەتی حەفصە ـ رضی الله تعالی عنها ـ •

[ئەوانە کە « استنساخ »یان ئەکرد هەموو قورەیشی بوون ، تەنها زەیدی بنی ثابت قورەیشی نەبو] •

ئیمامی عوثمان ـ رضی الله تعالی عنه ـ بە قورەیشیەکانی فەرمو :

ئەگەر لەگەل زەیدی بنی ثابتـــا اختلافتان لە قورئانا بو بە زوربانی قورەیش بینووسن ؛ چونکە قورئان بە زوبانی قورەیش نازل بووه •

وەکو ئیمامی عوثمـــان ئەمری پیکردن وایانکرد تا چـــەند نوسخەیەکیان لی نووسیەوە •

قورئانەکەی اعادە کردەوە بو حەزرەتی حەفصە ـ رضی الله تعالی عنها ـ •• ئیمامی عوثمان لەو نوسخانەی کە نووسیبویانەوە بو هەر ئیقلیمی قورئانیکی نارد ••

ئەمری کرد هەر قورئانی کە بەتەفرەقە نوسرابو هەموویان سووتان تا اختلاف لەبەینی ئوممەتا نەبی لەقورئانا •

[بە ریوایەتی پینجنوسخەبو ، بەریوایەتی چواربو ، بەریوایەتی حەوتبو : نوسخەیەکی نارد بو مەککـە ، یەکیکی بوشام ، یەکیکی بوبەسرە ، یەکیکی بوکوفە ، یەکیکی بو بەحرەین ، یەکیکی بویەمەن یەکیکیشی لای خوی گلدایەوە] ••

[ئـەو نوسخە ئەصلیەی کەلای حەزرەتی حەفصە بو ـ رضی الله تعالی عنهـا ـ ، مەروان کە کرابەئەمیری مەدینە ئەمری کرد ئەویشیان لەتوپەتکرد •

ئیمامی عوثمان ـ رضی الله تعالی عنـــە ـ ئەوانەی سووتان کـــە بەزوبانی عەرەبی موختەلیفە نووسرابوون • ئـــەوی لای حەزرەتی حەفصە ئەوقورئانەبو کە زەیدی بنی ثابت لای پیغەمەربو کە حەزرەتی جبریل ـ رضی الله تعالی عنە ـ گویی لیگرتو ئـەیخوین • ئیتفاقی ئیمامی عومەرو ئەصحابی لەسەربو حەزرەتی ابوبکر کوی کردبوەوە •

ابن‌و شهابی زوهری ـ رحمه الله ـ ئەفەرموی : کە خارجەی کوری زەیدی بنی ثابت خەبەری داومی کە لەزەیدی بنی ثابتم بیست فەرموی : کە لەو وەختەدا کە قورئانمان استنساخ ئەکرد لە سوورەی « احزاب » ئایەتیکم لی‌ون بوبو کـە لەپیغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیـه وسلم ـم ئەبیست کەئەیخوین • لای خوزیمەی بنی ثابتی ئەنصاریمان دوزیەوە [کە شەهادەتی ئەو بـە شەهادەتی دو پیاوە] • ئەو ئایـەتە ئەمەیە : « من المؤمنین رجال صدقوا ما عاهدوا الله علیه » • ئـــەو ئایەتەیشمان لەسوورەتی « احزاب »دا لاحق بە قورئان‌کرد ، لە ئاخریا نووسیمان •

ابن ابو داود لەیەحیای کوری عبدالرحمانی کوری حاطـــەب ریوایەت ئەکا : کە خزەیمەی کوری ثابتی ئەنصاری هاتەلای ئیمامی عونمان‌و ئەو هەیئەتە جامعەیە ـ رضی الله تعـــالی عنهم ـ پی‌ی وتن : وائەبینم کـــە دوو ئایەتتان لەقورئان تەرك کردووەو نەتان‌نووسیوە • وتیان : ئەو دوو ئایەتە کام‌ئایەتەن ؟ وتی : لە رسول اللەوە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـم تلقی کردووە : « لقد جاءکم رسول من انفسکم » الی آخر السورة ••• ئیمامی جامع ـ رضی الله تعالی عنه ـ فەرمووی : منیش شەهادەت ئەدەم • ئەو دووئایەتانە لەکویا دابنرین ؟ وتی : خەتمی ئەو سورەتەی پی‌بکەن کە لەئاخرا نازل بووە ••

لای عبداللەی کوری ئیمامی احمد ـ رضی الله تعالی عنهما ـ لە ابی‌کوری‌کعب ریوایەت ئەکا کە لـە زەمانی خەلافەتی صەدیقی اکبر ـ رضی الله تعالی عنه ـدا قورئان کوکرایەوە ، ابی‌بن‌کعب ـ رضی الله تعالی عنـە ـ ئەی‌خوینەوەو چەندکەسیك ئەیان‌نووسی تا گەیینە ئـەم ئایەتە : « ثم انصرفوا صرف الله قلوبهم بانهـــم قوم لا یفقهـــون » •

واتی گەیین کەئەم گایەتە ئاخری قورئانە • ابیی بنی کعب پیی‌وتن : پیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ دووئایەتی پی‌خویندووم : « لقد جاءکم رسول من انفسکم تا وهو رب العرش العظیم » •

لەم ریوایەتە وادەزەکەوی کەئەم ئایەتەیش لای خوزەیمەی کوری ئابت‌دەست‌کەوتبی • لکن لەحەقیقەتا ئـەم ئایەتە لای ابو خوزەیمـەی کوری اوسی کوری احرمی بخاری دەست‌کەوتووە • ئایەتی احزاب لەلای خوزەیمەی بنی ثابتی ابن‌فاکهی ئەنصاری دەست‌کەوتووە •• من‌قسطلانی •

قیرائەتی « سبعة »

٤/٢٠ ـ عن ابي بن كعب [رضي الله تعالى عنـه] قال : كنت في المسجد ، فدخل رجل يصلي فقرأ قراءة انكرتها عليه ، ثم دخل آخر فقرأ قراءة سوى قراءة صاحبه ، فلما قضينا الصلاة دخلنا جميعا على رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقلت : ان هذا قرأ قراءة انكرتها عليه ، ودخل آخر فقرأ سوى قراءة صاحبه ، فامرهما رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ، فقرئا ، فحسن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ شأنهما ، فسقط في نفسي من التكذيب ولا اذ كنت في الجاهلية [بان وسوس لي الشيطان ذلك واعترتني حيرة ودهشة ، وان الشيطان نزغ في نفسي تكذيبا لم اعتقده •• من نووى] ، فلمـا رأى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ما قد غشيني ضرب في صدري ، ففضت عرقا وكانما أنظر الى الله ـ عز وجل ـ فرقا ؛ فقال لي : يا ابى ارسل الي ان اقرء القرآن على حرف فرددت اليه ان هون على أمتي فرد الى الثانية ان اقرأه على حرفين ؛ فرددت اليه ان هون على امتي ، فرد الى الثالثة اقرأه على سبعة أحرف ولك بكل ردة رددتكها مسألة تسألنيها • فقلت : اللهم اغفر لامتي ، اللهم اغفر لامتي واخرت الثالثة ليوم يرغب

م ـ ٤ ـ

الي الخلق كلهم حتى ابراهيم ـ عليه السلام ـ ••

١٠٦

تەرجەمە :

لە ابی بن‌ی کەعبەوە ریوایەت‌کراوە ـ رضی اللّه تعالی عنه ـ که فەرموویەتی : لــە مسجدی نەبەوی‌دا بووم ـ علیه الصلاة والسلام ـ یەکی هاتە ژووری‌و نویژی کرد قیرائەتیکی خوین من انکاری ئــەو قیرائەتەم‌کرد ، لە دواییدا یەکیکی تر هات‌بە قیرائەتی خوینی غــەیری قیرائەتی رەفیقەکەی ، کــــە نویژمان‌کرد هەموومان چوونیە خزمەت پیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ وتم : ئەمە بە قیرائەتی خوینی کە انکارم کرد • یەعنی : نەم‌بیستبوو ، لە دوای ئەم یەکیکی تر هات بە قیرائەتی خوینی غەیری قیرائەتی رەفیقەکەی ••

رسول اللّه ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ ئەمری پی‌کردن خوینیان • پیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ تەحسینی هەردووکی کردن •

تەکذیبیکی واهات بەدلما کــــە لەزەمانی جاهیلیـــەتا نەم‌بووبی • [یەعنی : شەیتان وەسوەسەی پی‌کردم‌و دلی‌شیوانم] •

رسولَ اللّه ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ کە چاوی بەو حالەی کەبەسەرما هاتبوو کــەوت کــە مالی بــە سنگما کەعەرەقم لی‌هەل‌نیشت لەترسانا وام لی‌هات وەکو چاوم لە خوابی ـ عزوجل ـ وە تەماشای‌کەم • پیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ئەی « ابی » خوای جل‌جلالە ـ ناردیە لام کە قورئان بەنەوعیك بخوینە ، مراجعەتم کرد کە خونتی قورئان لەسەر ئوممەتەکەم سووك‌بکە • دووبارە ناردیەوەلام کەبەدوونەوعی بخوینە • مراجعەتم کردەوە کەکاری خوینن لەسەر ئوممەتەکەم سووك‌کە ، سی‌بارە ناردیەوەلام کــــە بەحــــەوت نەوعی بخوینــە • بەکوللی دەفعەیــەکی ناردوومەتەلات کەوای‌بخوینە شتیکت

بویت‌و طه‌له‌ب بکه‌و بتده‌می • وتم : یاره‌بی له‌ئوممه‌تم خوش‌بـه یاره‌بی له‌ئوممه‌تم خوش‌به ! دوعـای سیهه‌مم هه‌ل‌گرتووه بو روژی که‌هه‌مووکه‌س ـ حتی ابراهیم علیه السلام ـیش موحتاجم ئه‌بن ••

ته‌ماشا لـه ره‌ئووف‌و ره‌حیمی‌ئـه‌و پیغه‌مه‌ره عالی شأنه بکه‌ن : له‌وسی دوعایه که‌خوای ـ جل جلاله ـ پی‌ی‌عه‌طا فه‌رموو هیچی لـه خویا صه‌رف نه‌کرد ، وه‌هه‌رسیکی به‌خشی به ئوممه‌ته‌که‌ی ••

تی‌فکرن که‌شأن‌و حورمه‌تی له حضور « باری »دا ـ عز وجل ـ چه‌نده‌گه‌وره بووه ، که‌هه‌رچی لی بوی پی‌ی عه‌طائه‌فه‌رموی ••

یاره‌بی خوایه بوخاتری ئه‌و پیغه‌مه‌ره عه‌زیزه ـ صلی الله علیه وسلم ـ منیش‌و مه‌لاحسینیش له‌و وه‌خته‌وه که‌ده‌ستم کردووه به « یا الله »و « یا فتاح »و « رزاق » تاسه‌ر مه‌لاعبدالرحمانی پینجوینی هه‌ر ماموستایه‌ك‌و هـه‌رکه‌سی کـه ئیستفاده‌ی یـه‌ك حـه‌رفم لی‌کردبی‌و ، که‌لیمه‌یه‌کی خـویم لی‌بیستبی‌و ، فائیده‌یه‌کی دینی یادونیایی بوم بووبی ـ که‌م یازور ـ یاچوبمـــه مالی یاهاتبیته مالم به‌جاهی ئه‌و پیغـــه‌مه‌ره خوشه‌ویسته.عه‌فوومان بکه‌ی ، له مسیبه‌تی دونیاو ئاخیره‌ت موحافه‌زه‌مان بفه‌رمووی آمین برحمتك یا ارحم الراحمین !!

ئه‌م حه‌دیثه ده‌لاله‌ت ئه‌کا له‌سه‌ر ئه‌مه :

۱ ـ قیرائاتی سبعه هه‌مووی له‌طه‌ره‌فی خواوه ئه‌مری پی‌کراوه ••

۲ ـ ئینسان که‌مونکه‌ریکی دی به‌وه‌جهی احسن ئـه‌بی ئینکاری بکـــا •

٢١/٥ ـ وعنه : ان النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ كان عند اضاة بني غفار [الماء المستنقع كالغدير] ، فاتاه جبريل ، فقال : ان الله يامرك ان تقرأ امتك القرآن على حرف • فقال : اسأل الله ـ عز وجل ـ معافاته ومغفرته ، وان أمتي لا تطيق ذلك • ثم اتاه الثانية ، فقال : ان الله يامرك ان تقرأ امتك القرآن على حرفين ، فقال ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : اسأل الله معافاته ومغفرته ، وان امتي لا تطيق ذلك ، ثم جاءه الثالثة • فقال : ان الله يامرك ان تقرأ امتك القرآن على ثلاثة احرف • فقال : اسأل الله معافاته ومغفرته ، وان امتي لا تطيق ذلك • ثم جاءه الرابعة ، فقال : ان الله ـ تعالى ـ يامرك ان تقرأ امتك القرآن على سبعة احرف ، فايما حرف قرؤا عليه فقد اصابوا •••

تەرجەمە :

لە أبی بن‌ی کەعبەوە [رضی اللّه تعالی عنه] ریوایەت‌کراوە کە پیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ لەسەر حەوزی بەنی‌غەففار دانیشتبو جبریل ـ علیه الصلاة والسلام ـ هاتە لای فەرمووی کە خوا ـ جل جلاله ـ ئەمرت پی ئەکا : کە بەئوممەتەکەت بلی‌ی کە قورئان بەنەوعی بخوینن •

پیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ ئەفەرموی : کە لـە خوا ـ جل وعلا ـم ئەوی کە لەم تەکلیفە عەفوومان بکات‌و لیمان خوش‌بی ، چونکە ئوممەتەکەم تاقەتی ئەوەی‌نیە [یەعنی : لەهجەو شیوەیان جوی جوی‌یە ناتوانن کە بەغەیری شیوەی خویان بخوینن] •

دەفعەی دووەم جبریل هاتەوە فەرمووی : خوا ئەمرت پی ئەکا کە ئوممەتەکەت بە دوو نەوع قورئان بخوینن • پیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : طەلەب ئەکەم لەخوا کەلەوە عەفوومان بکاو

ئیمان خوش‌بی چونکه ئوممه‌ته‌کەم تاقه‌تی ئه‌وەی نیه •

له‌دوایيدا جاری سیهه‌م هاته‌وه فه‌رمووی : خوائه‌مرت پی‌ئه‌کا که ئوممه‌ته‌که‌ت به‌سی نه‌وع قورئان بخوینن •

پیغه‌مه‌ر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئه‌فه‌رموی له‌خوا طـه‌له‌ب ئه‌که‌م که‌له‌وه عه‌فوومان بکاو ئیمان خوش‌بی چونکه ئوممه‌ته‌کەم تاقه‌تی ئه‌وەی نیه • ده‌فعه‌ی چواره‌میش هاته خواره‌وه فه‌رمووی خوا ئه‌مرت پی‌ئه‌کا که ئوممه‌ته‌که‌ت به‌حـه‌وت نه‌وع قورئان بخوینن • له‌م حه‌وت نه‌وعه به‌هه‌ر کامیکی بخوینن باشه •

لـــه‌م ریوایه‌ته‌دا ئه‌فه‌رموی : له‌ده‌فعه‌ی چواره‌ما ئه‌مری کـــرد به‌حه‌وت نه‌وع بخوینن • له‌ریوایه‌تی پیش ئه‌م ریوایه‌ته‌دا ئه‌فه‌رموی: که له ده‌فعه‌ی سی‌یه‌م‌دا فه‌رمووی : که به حه‌وت نه‌وع بی‌خوینن ئیمامی نه‌وه‌وی ـ رحمه الله ـ وا ته‌وفیقی ئه‌م دوو ریوایه‌ته ئه‌کا : که لـــه ریوایه‌تی پیشوودا مقصـــد له سی‌یه‌م ده‌فعـــه‌ی دووایه ـ سی‌یه‌م بی باچواره‌م بی ـ • [فقط ئـــه‌م ته‌ئویله زور دووره له‌وه‌وه که‌خـــوا ئه‌فه‌رموی : کـــه بو تو بـــه کوللی ده‌فعه‌یه کـــه جبریلم ناردووه‌ته لات دوعایه‌کت بو هه‌یه که‌قبوولی بکه‌م ، دوعاکان سیانه دوانی له‌دونیـــا بو ئوممه‌تی خوی کردووه • دوعـــای سی‌یه‌می هه‌ل‌گرتووه بو شه‌فاعـــه‌تی ئاخیره‌ت • ئه‌گه‌ر چوار دفعه‌بوایه دوعاکانیش چوار ئه‌بوون •

ظاهیر وایه له‌م دووحه‌دیثه حه‌دیثی دووه‌م له‌پیش حه‌دیثی ئه‌ووه‌لا بووبی و « أبی »یش ـ رضی الله تعالی عنه ـ حازر نه‌بووبی له حضوری پیغه‌مه‌را ـ صلی الله تعالی علیـــه وسلم ـو ئـــه‌م حه‌دیثه‌ی له‌یه‌کیکی‌تر بیستبی • گینا انکاری قیرائه‌تی ئه‌و دوو پیاوه‌ی نه‌ئه‌کرد •]

٦/٢٢ ـ ابن عباس ـ رضی الله تعالی عنهما ـ حدثه : ان رسول الله

ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : اقراني جبريل على حرف ، فراجعته ، فلم ازل استزيده ويزيدني ... حتى انتهى الى سبعة احرف .. خ ، و م . وفيه : قال ابن شهاب بلغني ان تلك الاحرف السبعة انما هي في الامر الذي يكون واحدا : لا يختلف في حلال ولا حرام .

م - ٤
١٠٥

تەرجەمە :

ابن‌و عباس ـ رضى الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموى : كە پێغــەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووى : جبريل قورئانى بە نەوعى پى خويندم ، وازم نەهيناو هەر مراجعەتم كردو طەلەبى زيادەم كرد تالەسەر حەوت نەوع نيهايەتى هات .

• ابن‌وشەهابى زوهرى ئەلى : ئەو حەوت قيرائەتە لەشتيكايە كەلە حەرام‌و حەلالا اختلافى نەبى . يەعنى : مەعناى نەگورى .

٢٣/٧ ـ عمر بن الخطاب ـ رضي الله عنه ـ يقول : سمعت هشام بن حكيم يقرأ سورة الفرقان في حياة رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فاستمعت لقراءته فاذا هو يقرأ على حروف كثيرة لم يقرئنيها رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ، فكدت اساوره في الصلاة . [فكدت ان اعجل عليه ثم امهلته م] ، فتصبرت حتى سلم فلببته بردائه ، فقلت : من أقرأك هذه السورة التي سمعتك تقرأ ؟ قال : أقرانيها رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ؛ فقلت : كذبت فان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قد اقرانيها على غير ما قرأت ؛ فانطلقت به أقوده الى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ؛ فقلت : اني سمعت هذا يقرأ بسورة الفرقان على حروف لم تقرئنيها ، فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : ارسله . أقرأ يا هشام ! فقرأ عليه القراءة التي سمعته يقرأ ؛ فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : كذلك انزلت ، ثم قال : اقرأ يا عمر فقرأت القراءة التي أقراني فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : كذلك انزلت . ان هذا القرآن انزل على

سبعة احرف ، فاقرؤا ما تيسر منه . ـــــــ ج – ۷ / ٤٣٩ . د ، ت ، ن ..

تەرجەمە :

عومەری بنی خەتاب – رضی اللّٰه تعالی عنه – ئــەلی : له حەیاتی رسول اللّٰەدا – صلی اللّٰه تعالی علیــه وسلم – گویم له هیشامی کوری حەکیم‌بوو سوورەتی فورقانی ئەخویند ، گویم دایی کەچونی ئەخوینی کەچی بەگەلی نەوعی ئەخویند که پیغەمەر – صلی اللّٰه تعالی علیه وسلم – بەو نەوعە بەمنی نەخویندبو . وەختبوو له نویژەکەدا پەلاماری بدەمی‌و بچم بەگژیا . فقط بە زور صەبرم بــە خوم کرد تاسەلامی دایەوە ، بەروکم گرت‌و وتم : ئــەم سورەتە کە لیم بیستی خویندت کی پی‌ی خویندووی ؟ وتی : پیغــەمەر – صلی اللّٰه تعالی علیــه وسلم – پی‌ی خویندووم . وتم : درو ئەکەی پیغەمەر – صلی اللّٰه تعالی علیه وسلم – بەغەیری ئەو قیرائەتە کەتو خویندت بەمنی خویندووە ، بە راکیشان بردم بولای پیغەمەر – صلی اللّٰه تعالی علیه وسلم – وتم : یا رسول اللّٰه لەمــەم بیست کەسوورەتی فورقانی بەنەوعی ئەخویند کە تو وات‌پی‌نەخویندوین . رسول اللّٰه تعالی علیه وسلم – فەرمووی بەریدە ، بخوینە یاهیشام ، بەو قیرائەتە کەلیم‌بیست ئەیخوین خویندی . پیغەمەر – صلی اللّٰه تعــالی علیه وسلم – فەرمووی : وا نازل بووە .

لە دوایا فەرمووی : یا عمر تو بخوینە ، منیش بەو قیرائەتەی کەپیغەمەر – صلی اللّٰه تعالی علیــه وسلم – پی‌ی خویندبووم خویندم ، پیغەمەر – صلی اللّٰه تعالی علیه وسلم – فەرمووی : وا نازل بووە .. ئەم قورئانە بە حەوت رەنگ نازل بووە ، لەو حەوت قیرائەتە کامیان لاتان سووک‌و ئاسان بوو بەو قیرائەتە بخوینن ..

٨/٢٤ ـ عبدالله [بن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ] يقول : سمعت رجلا قرا آية سمعت من النبي[١] ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خلافها ، فأخذت بيده ، فاتيت به رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [وزاد في رواية عن آدم بن اياس في بني اسرائيل ، فاخبرته فعرفت في وجهه الكراهية] ، فقال : كلاكما محسن ، قال شعبة : اظنه قال : لا تختلفوا ، فان من كان قبلكم اختلفوا فهلكوا ..

ح ـ ٤ / ٢٢٢ — ح ـ ٥ / ٤٣٤ — لفظه ع — ح ـ ٧ / ٤٧٨

تەرجەمە :

عبداللّهی کوری مسعود ـ رضی اللّه تعالی عنه ـ ئەفەرموی : گویم لەپیاوی بو ئایەتیکی ئەخویند کە خیلافی ئەوەم لەپیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ بیستبوو دەستم گرتو بردمە لای پیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ پیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : هەردوکتان چاکی ئەخوینن .. لە قورئانا ئیختلافتان نەبی . [اختیلافی کەوابگاتە دەرەجەی کوفر یابیدعەت . یافیتنەو فەسادی لیپەیدا ببی ، یا ئینسان بخانە شوبهەوە] . چونکە میللەتی پیش ئیوە ، کە بەنی ئیسرائیلن ، ئیختیلافیان بو بە هیلاك چوون ..

٩/٢٥ ـ عن ابن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : سمعت رجلا قرأ . وسمعت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقرأ خلافها ، فجئت بـه النبي ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ فاخبرته ، فعرفت في وجهه الكراهية ، وقال : كلاكما محسن ، فلا تختلفوا فان من كان قبلكم اختلفوا فهلكوا ..

ح ـ ٥ / ٤٣٤

تەرجەمە :

لە ابنی مسعود ـ رضی الله تعالی عنـــه ـ ریوایەتە فەرموویەتی گویم لە پیاوی بو قورئانی ئەخویند لـە پیغـەمەر ـ صلی الله تعـالی علیه وسلم ـ بیستبوو بە خیلافی ئـــەوە ئەی‌خویند • بردمەلای پیغەمەرو خەبەرم دایە [لەوە کە ئیختیلافمان بووبو] • لە رووی پیغەمەرا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ناخوشیم دی • فـــەرمووی : هەردوکتان باشی ئەخوینن [لە بەینتانا] ئیختیلاف مەکەن ؟ چـــون میللەتی پیش ئیوە ئیختیلافیان بو بەسەبەب ئەو ئیختیلافەوە هیلاك بوون ••

ثقل الوحي :

١٠/٣٦ ـ عن سهل بن سعد الساعدي ـ رضى الله تعالى عنه ـ انه قال : رأيت مروان بن الحكم جالسا في المسجد ، فاقبلت حتى جلست الى جنبه ، فاخبرنا ان زيد بن ثابت ـ رضى الله تعالى عنه ـ أخبره ان رسول الله ـ صلى الله عليه وسلم ـ املى عليـــه : « لا يستوى القاعدون من المؤمنين والمجاهدون في سبيل الله » • قال : فجاء ابن ام مكتوم ، وهو يملها على ، فقال : يا رسول الله : لو استطيع الجهاد لجاهدت ـ وكان رجلا أعمى ـ فانزل الله ـ تعالى ـ على رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ـ وفخذه على فخذي ـ ، فثقلت علي حتى خفت ان ترض فخذي ، ثم سرى عنه ، فانزل الله ـ عز وجل ـ : « غير اولى الضرر » ••

١١/٢٧ ـ عن البراء بن عاذب [رضى الله تعالى عنه] قال : لما نزلت : « لا يستوى القاعدون من المؤمنين والمجاهدون في سبيل الله ••• » قال ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : ادع لي زيدا وليجيء باللوح والدواة والكتف ، او الكتف والدواة ، ثم قال : اكتب « لا يستوى القاعدون » وخلف ظهر النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عمرو ابن ام مكتوم الاعمى ، قال : يا رسول الله فما تامرني ؟ فاني رجل ضرير البصر ،

فنزلت مكانها : « لا يستوى القاعدون من المؤمنين والمجاهدون في سبيل الله غير اولي الضرر ••• » •

ح - ٧ / ٤٣٧ ، م - ٨ / ١٠٤ باخصر وبمعناه •••

تەرجەمەی حەدیثی ئەووەل :

سەهلی بنی سەعدی ساعیدی ـ رضی اللّه تعالی عنه ـ ئەفەرموی : مەروانی کوری حەکەمم دی لەمەسـجدی نەبەویدا ـ علیـه الصـلاة والسلام ـ دانیشتبوو • چووم تا لەتەنیشتیەوە دانیشتم • خەبەری داینی کەزەیدی بنیثابت ـ رضی اللّه تعالی عنه ـ خەبەری داوەتی کە پیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ ئایەتی « لا یستوي القاعدون من المؤمنین والمجاهدون في سبیل اللّه »ی پینووسی • زەید ـ رضی اللّه تعالی عنه ـ فەرمووی: ابنی امی مکتوم ـ رضیاللّه تعالیعنه ـ لەو وەختەدا کەپیغەمەر ـ صلیاللّه تعالیعلیه وسلم ـ ئەو ئایەتەی پی ئەنووسیم هات وتی: یارسولاللّه ئەگەر بمتوانیایە کە غەزا بکەم ئەمکرد ـ ابنی امی مکتوم پیاویکی اعمی بو ـ خوای ـ تبارك وەتعالی ـ وەحی نازل کرد • لەو وەختەدا رانی پیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ لەسەر رانمبو [فطوبی لها] • رانی پیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـوا لەسەر رانم گرانبوو حەتا ترسام کەرانم ووردبی • لە پاشا پیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ ترانی وەحیەکەی لەسەر لاچو ، خـوا ـ جل جـلاله ـ « غیر اولی الضرر »ی نازل کرد ••

[مەعنای ئایەتەکە لەدوای نزولی ئەمکەلیمەیە : لەمؤمنان ـ بەو

شەرطە کویرو شەلو نەخوش نەبن ـ یەعنی : ئەوانە کـە عوزریکی شەرعیان نەبیو لە مالی خویانا دابنیشنو نەچنە غەزا لەئەجرا بەرابەر نین لەگەل ئەوانەی کەبەمالو روحیان لەریی خوادا ـ یەعنی : هـەر بوخوا بو ناوو غەنیمەتو شوهرەت نەبی ـ غەزا ئەکەن • بەدەرەجەیەکی زور گەورە خوا تەفضیلی ئەوانەی داوە کە بەمالو روح هەر لەرای خوادا غەزائەکەن ، بەسەر ئەوانەدا کە دانیشتوونو ناچنە غەزا •• خوا وەعدی بە هەردوولا داوە کە لەئاخیرەتا ئیحسانیان لەگەل بکا [چونکە ئەوانەیش کەناچنە غەزا لەبەر ئیمانو حوسنی عەقیدەیان] موستەحەققی ئیحسانی عەظیمن •• ئەمما خوا تەفضیلی ئەوانەی داوە کەموجاهەدە ئەکەن بەسەر ئەوانەدا کەدانیشتوون کە لەئاخیرەتا ئەجریکی گەورەیان بداتیزیاد لـە ئەجری ئەوانەی کە دانیشتوون ••

تەرجەمەی حەدیثی دووەم :

بەرائی کوری عازب ـ رضی الله تعالی عنهما ـ ئەفەرموی : کـە ئایەتی « لا یستوي القاعدون ••• الآیة » نازل بو پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرموی : زەیدم بو بانگ‌کە لەوحو دویتو شان[1] • یافەرمووی : شانو دویت بینی کەهات فەرمووی : بنووسە « لا یستوي القاعدون ••• » عەمری کوری امی مکتومی اعمی لەپشت پیغەمەرەوە بوو ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ عـەمر وتی : یا رسول الله چیم ئەمر پیئەکەی کە بیکەم من پیاویکی کویرم ناتوانم کە جیهاد بکەم لە باتی ئەو ئایەتە [لە پیش ئەوەدا مەرەکەبەکەی وشك بیتەوە] : لا یستوی

(١) شان : مەبەست ئیسکی پانی شـانە ، پیی ئەوتری : دەفەی شان م• ع• ق•

القاعدون من المؤمنين والمجاهدون في سبيل الله ـ غير اولى الضرر ـ •••]
نازل بو • يەعنی : ئەوانەی کەبەبی عوزر دائەنیشن‌و ناچنە غەزا لە
ئەجرا بەرابەر نین لەگەل ئەوانە کە بەمال‌و روح لەرێی خوادا غەزا
ئەکەن • [یەعنی : فقط ئەوانەی کـە لەبـەر عوزر ئەمیننەوە ئەگـەر
نیەتیان وایی ئەگەر عوزریان نەبوایە ئەچوون • خوا بە لوطفـو کەرەمی
خوی ـ لەبەر نیەتەکەیان ـ ئەجری مجاهیدیان ئەداتی ••]

١٢/٢٨ ـ براء ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : آخر سورة نزلت « براءة » ، وآخر آية نزلت : « يستفتونك ••• »

ح ـ ٧ / ٩٥ ، م ـ ٧ / ٦٥ • د ، ن •••

١٣/٢٩ ـ براء ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : آخر سورة نزلت كاملة « براءة » • وآخر سورة نزلت خاتمة سورة النساء : « يستفتونك قل : الله يفتيكم في الكلالة ••• » ح ـ ٦ / ٤١٤ • ولفظ مسلم عنه : آخر آية انزلت « آية الكلالة » وآخر سورة انزلت « براءة » • وفي اخرى عنه آخر سورة انزلت تامة « براءة » ، وآخر آية انزلت اية الكلالة •

م ـ ٧ / ٦٥

تەرجەمە :

براءی بنی عازب ـ رضی الله تعالی عنهما ـ ئەفەرموی : ئاخـر
سوورەتی کە نازل بووبی سوورەتی بەرائەتە ، ئاخر ئایەتی کـە نازل

بووبی ئایەتی « یستفتونك »ەیە ٠

لە ریوایەتیکی ترا ئەفەرموی : ئاخر سوورەتی کەبەتەواوی نازل بووبی « بەرائەتە » ٠ ئاخر سوورەتی نازل بووبی ئاخری سوورەتی « نساء »ە : « یستفتونك قل : الله یفتیکم في الکلالة » ٠ موراد لە سوورەت : قەطعەیەکە لەو سورەتە ٠ والا بەرائەتیش نەختە نەختە نازل بووە ٠٠

٣٠/١٤ ـ ان عبدالله بن الزبير ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أخبرهم انه قدم ركب من بني تميم على النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ، فقال أبو بكر ـ رضي الله تعالى عنه ـ آمر القعقاع بن معبد ، وقال ـ عمر رضي الله تعالى عنه ـ : امر الاقرع بن حابس ، فقال أبو بكر ـ رضي الله تعالى عنه ـ : اردت الى خلافي فقال عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ما اردت خلافك ، فتماديا حتى ارتفعت اصواتهما ، فنزل في ذلك : « يا أيها الذين آمنوا لا تقدموا بين يدي الله ورسوله حتى انقضت الآية »

ح ـ ٧
٣٣٦

٣١/١٥ ـ عن ابن ابي مليكة قال : كاد الخيران ان يهلكا : ابو بكر وعمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ لما قدم على النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وفد بني تميم [سنة سبع ، وسألوه ان يؤمر عليهم احدا] اشار احدهما [عمر ـ رضي الله تعالى عنـــه ـ] بالاقرع بن حابس التميمي الحنظلي ـ اخي بني مجاشع ـ ٠ وأشار الآخر [أبو بكر رضي الله تعالى عنه] بغيره [وهو القعقاع] ، فقال أبو بكر لعمر ، [رضي الله تعالى عنهما] : انما اردت خلافي ، فقال عمر [رضي الله تعالى عنه] : ما اردت خلافك ، فارتفعت اصواتهما عند النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فنزلت : « يا أيها الذين آمنوا لا ترفعوا أصواتكم فوق صوت النبي ٠٠٠ الى قوله عظيم ٠ » ٠

قال ابن ابي مليكه : قال ابن الزبير [رضي الله تعالى عنهما] : فكان عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ بعد ٠ ولم يذكر ذلك عن ابيه ـ يعني ابا

بكر ـ [رضي الله تعالى عنه] اذا حدث النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بحديث حدثه كأخي السرار ، لم يسمعه حتى يستفهم

ح ـ ١٠ / ٣٠٣ ، ح ـ ٧ / ٣٣٥ ..

تەرجەمە :

ابن‌و ابی‌مليكە ئەلی : نزيك‌بوو دوو خيرو چاكەكە : ئيمامی ابوبكرو ئيمامی عومەر ـ رضی الله عنهما ـ كـە هيلاك بىن لەو وەختەدا لەسالی نويەمی هيجرەتا ، كەوەفدی بەنی تەميم هاتنە لای پيغەمەر ـ صلی الله تعالی عليه وسلم ـ [وە طەلبيان‌كرد لەپيغەمەر ـ صلی الله تعـالی عليـە وسلم ـ كە يەكی بكا بە ئەميريان] • يەكی لەو دوو پياوچاكە كە ئيمامی ـ عومەرە ـ رضی الله تعالی عنه ـ ئيشارەتی‌كرد بە ئەقرەعی بن‌ی حابس‌ی تەميمی حەنظەلی ـ كەبرايانی بەنی مەجاشيعی حەنظەلی‌يە ـ [كە ئەوبكا بەئەميريان] • ئەوی‌تريان كە حەزرەتی ابوبكرە ـ رضی الله تعالی عنه ـ ئيشارەتی بە غەيری ئەو كرد ، كە قەعقاعی كوری معبدە ، ابو بكـــر بەعومەری وت [رضی الله تعالی عنهما] : كە تو هيچ مەقصوودت نيـــە الائەوەنەبی كەموخالەفەتی من‌بكەی • ئيمامی‌عومەر ـ رضی الله تعـالی عنه ـ فەرمووی : كەخير هيچ مەقصوودم ئەوە نيە كە موخالەفەتی تو بكەم • لە حضوری پيغەمەرا ـ صلی الله تعالی عليه وسلم ـ دەنگيان بلند بوەوە ، ئەو وەختە ئەم ئايەتە نازل بوو : « يا أيها الذين آمنوا ... : ئەی ئەوانەی ئيمانتان هينـــاوە بەخواو پيغەمەر دەنگتان بەسەر دەنگی پيغەمەرا بلند مەكەنەوە •

ابن‌و ابی مليكە ئەلی : عبدالله‌ی ابن‌ی زبير [رضی الله تعالی عنهما]

فەرمووی : ئیمامی عومەر [رضی الله تعالی عنه] لەدوای نزولی ئـەم ئایەتە کەقسەیەکی بکردایە لەگەل پیغەمەرا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ وەکو کەسی قسەیـەکی سرری بکا قسەی ئەکـرد • ئەوەندەی دەنگ هەل نەئەبری کە بەپیغەمەری ـ صلی الله تعالی علیـــه وسلم ـ ببی ، تا پیغەمەر لیی‌تیکرار نەکردایەوە ئەووەختە ئەی‌بیست •

عبداللەی بن‌ی زبیر [رضی الله تعـالی عنهمـا] ئەم‌دەنگ‌نزمی‌یەی کەموحتاج بە تکرار لی‌کردنەوەیە دەرحەق باپیری کەئیمامی ابوبکـــرە ـ رضی الله تعالی عنه ـ ذکر نەکردووە ••

لەئەووەلی ئەم حەدیثەوە وادەرئەکەوی کە « مرسل » بی ؟ چونکە ابن وابی ملیکە تابعی‌یە : پیغەمەری ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ نەدیوە • فقط بە ئاخریەکەی کەئەلی : ابن الزبیر ـ رضی الله تعالی عنهما ـ وتی ، ئەبی بە « مسند » وەکو چون لەحەدیثی دووەما بەمسندی ذکر کردووە • کەئەلی : عبداللەی بن زبیر ـ رضی الله تعالی عنهما ـ خەبەری داونی کە چەند سواری لەبەنی تەمیم هاتنە لای پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـه وسلم ـ [طەلەبی ئەوەیان کرد کەیەکی بکا ئەمیریان] ، ئیمامی ابو بکر ـ رضی الله تعالی عنه ـ فەرمووی : کە قەعقاعی کوری معبـد بکە بـە ئەمیریان • ئیمامی عومەر ـ رضی الله تعالی عنه ـ فەرمووی : کە ئەقرەعی کوری حابس بکە بەئەمیریان • ابو بکر فەرمووی بەعومەر ـ رضی الله تعالی عنهما ـ : بەمە هەر مەقصوودت‌وایە کە موخالەفەتی من بکەی • ئیمامی عومەر ـ رضی الله تعالی عنه ـ فەرمووی : خـــیر هیچ مەقصوودم موخالەفەت کردنی تونیە ••

موجادەلەیان‌کرد دەنگیان بەرز بووەوە ، لەوحادثەدا ئەم‌ئایەتە نازل

بوو : « يا أيها الذين آمنوا لا تقدموا بين يدي الله ورسوله ••• » ••

١٦/٣٢ ـ جابر بن عبدالله ـ رضي الله تعالى عنهما ـ يقول : لما انزل على رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : « قل هو القادر على ان يبعث عليكم عذابا من فوقكم [كالحجارة] • قال : [رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم •• اخرى خ] اعوذ بوجهك [أي : بذاتك] او من تحت ارجلكم [كالرجفة والخسف] ، قال : اعوذ بوجهك ، فلما نزلت : « او يلبسكم شيعا » [أي : يخلطكم فرقا مختلفين على اهواء شتى] ويذيق بعضكم باس بعض قال : هاتان اهون وايسر •

خ ـ ١٠ ت — ٣١٢   ح ـ ٧ ت •• — ١١٣

تەرجەمە :

جابری بنی عبدالله ـ رضی الله تعالی عنهما ـ ئەفەرموی : كە ئەم ئایەتە نازل بووە سەر رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ یەعنی ئایەتی « قل هو القادر على ان يبعث عليكم عذابا من فوقكم] • یەعنی : هـــەر خوایە كە قادربی بەسەر ئەوەدا كە لەسەر ئیوەوە عـــەزابتان بوبنیریتە خواری ؟ وەك بو قەومی « لوط » ـ علیه الســـلام ـ بەردی بەسەرا بارانن ، قەومی « نوح » ـ علیه السلام ـ بارانی بەسەرا بارانن • ئیرەدا پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : پەنا ئەگرم بەذاتی تو • [أو من تحت أرجلكم] : یا لەژیر پیتانا عەزابتان بو بنیری ؟ وەكو قەومی « نوح » ـ علیه السلام ـ كە لە تەنووریكەوە ئاوی هەلقولان • قەومی « لوط »و « قارون » نوقوومی ئەرز بوون •• پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : پەنا ئەگرم بەزاتی تو •• [او يلبسكم شيعا] : بتانكا بە فیرقەی جوی جوی پەلا مار بو یەكتری بەنوو [ويذيق

بعضكم بأس بعض] : شیدده‌تو سه‌طـــوه‌تی به‌عضیکتان به‌بـــه‌عضی‌ بچیژی‌و ، یه‌کتری بکوژن‌و ، تالانی یه‌کتری بکه‌ن ••

پیغه‌مه‌ر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فه‌رمووی : ئه‌م دوو ده‌رده له‌وانه‌ی پیشو ئه‌هوه‌ن‌تره ، یا فه‌رمووی سوکتره •

له دوای پیغه‌مه‌ر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئه‌مانه هه‌موویان بوون • چه‌نده باران‌و زه‌لزه‌له‌و لافاوو هجوم به‌سه‌ر یه‌کتر کردن‌و ، به‌کتر کوشتن‌و ئه‌مانه وقوعی بوو که حه‌ددو حیسابی نیه ••

١٧/٣٣ ـ عن ابن عباس ـ رضى الله تعالى عنهما ـ « ولا تجهر بصلاتك ولا تخافت بها » قال : انزلت ورسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مختف متوار بمكة فكان اذا رفع صوته سمع المشركون قرائته ، فسبوا القرآن ، ومن انزله ، ومن جاء به • وقال الله ـ تعالى ـ : « ولا تجهـــر بصـــلاتك ولا تخـــافت بهـــا » لا تجهـــر بصـــلاتك حتى يسمع المشركون ، ولا تخافت بها عن أصحابك فلا تسمعهم ، وابتغ بين ذلك سبيلا • اسمعهم ولا تجهر حتى يأخذوا عنك القرآن ح ـ ١٠ / ٤٢٩

وعنه في قوله ـ تعالى ـ « ولا تجهر بصلاتك ولا تخافت بها » قال : ونزلت ورسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مختف بمكة • كان اذا صلى بأصحابه رفع صوته بالقرآن ، فاذا سمع المشركون سبوا القرآن ، ومن انزله ، ومن جاء به ؛ فقال الله ـ تعالى ـ لنبيه ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : « ولا تجهر بصلاتك أي : بقرائتك ، فيسمع المشركون فيسبوا القرآن ، ولا تخافت بها عن أصحابك فلا تسمعهم وابتغ بين ذلك سبيلا « وسطا » • ح ـ ٧ / ٢٠٤

تەرجەمە :

ئەم دوو ریوایەتە هەردووکی لە ابن‌و عباسەوە ـ رضی الله عنهما ـ ریوایەت کراون ، مەعنایان یەکیکە ، لەفظەکانیان کەمی فەرقیان هەیە ، کە ضەرەر بمەعنا ناگەیەنی •

ئەفەرموی : پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە بیدایەتی ئیسلاما لە مەککەدا لە قورەیش خوی‌شاردبوەوە ، کە نویژی ئەکرد بەئەصحابی کیرامی لە قیرائەتا دەنگی هەلەبری ، موشریکین گوی‌یان لە خویندنەکەی ئەبوو جوینیان بەقورئان‌و بەوکەسەی کەهیناویەتیە خواری بو پیغەمەر کەجبریلە ـ علیهما الصلاة والسلام ـ ، بەوەی کە هیناویەتی‌و تەبلیغی ئەکا کە پیغەمەرە ـ علیه الصلوات‌والتسلیمات ـ ئەداە خوا ـ جل‌جلالە ـ ئەم ئایەتەی نازل کرد ••

خوای ـ تبارك وتعالی ـ ئەفەرموی :ئەی محمد کە نویژت کرد بە ئەصحاب ئەوەندە دەنگ هەل‌مەبرە کـــە موشریکین بی‌بیەن‌و جوینی پی‌بدەن ، ئەوەندەش بەئەسپایی مەخوینە کـــە ئەصحابت نەی‌بیەن •• لەبەینی جەهرو ســـیررا ریەکی بەینەبەینە بگـــرە : بـــە ئەصحابی بیەو دەنگ هەل‌مەبرە تاکوو قورئانت لی « أخـــذ » بکەن • یەعنی فیربن •••

لەم حەدیثەدا ئەمر کراوە بەشاردنەوەی عیادەت لەوانەی کـــە تەحقیری دین ئەکەن ، ئەگەر ترسیکی ببی ••

دەلالەت ئەکا لەسەر ئەمە کەقیرائەت فەرزە لەنویژا ، جەهری منوسطیش ئەوەندەی کە جەماعەت بی‌بیەن فەرزە ••

١٨/٣٤ ـ انس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ يقول : قال ابو جهل : اللهم ان كان هذا هو الحق من عندك فامطر علينا حجارة من السماء ، أو ائتنا بعذاب أليم ، فنزلت : « وما كان الله ليعذبهم وأنت فيهم ، وما كان الله معذبهم وهم يستغفرون ، وما لهم الا يعذبهم الله وهم يصدون عن المسجد الحرام ٠٠٠ الى آخر الآية

م ـ ١٠ ، ح ـ ٧
٢٧١ ، ١٣٠

تەرجەمە :

أبو جهل ـ لعنه الله ـ ئەلی [کە نضری کوری حرثە وتی : ئەم قورئانە مەسەلو حیکایەتی لەمەوپیشە کردوویانە] خوایا ئەگەر ئـــەم قورئانە حەقبیو لەطەرەف تووە نیررابی ، لەئاسمانەوە بەردم بەسەرا بارینە ، یا عەزابیکی زور بە ئیشم بو بهینە • کە ئەمەی وت خوا ئەم ئایەتەی نارد [کە مەعناکەی] ئەمەیە : ئەی محمد تا تو لەناویانابی قەت وانابی کـە خوا عەزابیان بدا • تا استغفار بکەن قەت وانابی کـە خـوا عەزابیان بدا • لە بەرچی خوا عەزابیان نەدا کە لەزیارەتی مەسجدی حەرام مەنعت ئەکەن ؟ یەعنی ئەو وەختە کەتویان لەناوا بووی عەزابم نەدەدان لەبەر شەرەفی تو ، ئیستە کەتویان لەناوا نەماویو لە مەککەیان دەرکردوویو مەنعیشت ئەکەن لەزیارەتی مەسجدی حەرام چی وایان هەیە کە لەبەر ئەوە من عەزابیان نەدەم ؟ کە چەند خراپی تریان سەرباری خراپیەکەی پیشوو کردووە •

[خولاصە لەبەر سەبەبی لە ئەسباب خوا ـ جل جلالە ـ مولەتی گوناهکاران ئەدا تا مودوەتی کە توبەی نەکردو هەر پیی لیهەلبری ،

خوا نوقومی ژیر ئەرزی ئەکا • فقط کەس عیبرەت ناگرێو تێناگا ، دوایی لەپێشووخراپتر ئەبێ « یەکی میرود دیگر آید بجای » ••

١٩/٣٥ ـ يوسف بن ماهك قال : اني عند عائشة ـ أم المؤمنين ـ ـ رضي الله تعالى عنها ـ اذ جاءها عراقي فقال : أي الكفن خير ؟ قالت : ويحـك وما يضرك ؟ قال : يا أم المؤمنين اريني مصحفك ! قالت : لم ؟ قال : لعلي اؤلف القرآن عليه ، فانه يقرأ غير مؤلف ، قالت : وما يضرك ايه قرأت قبل ؟ انما انزل اول ما نزل منه سورة من المفصل فيها ذكر الجنة والنار حتى اذا ثاب الناس الى الاسلام نزل الحلال والحرام •• ولو نزل اول شيء لا تشربوا الخمر لقالوا : لا ندع الخمر ابدا ، ولو نزل لا تزنوا لقالوا : لا ندع الزنا ابدا ، لقد نزل بمكة على محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ واني لجارية العب « بل الساعة موعدهم والساعة ادهى وامر » • وما انزلت سورة النساء والبقرة الا وانا عنده •• قال : فاخرجت له المصحف فاملت عليه •• اي السورة • $\frac{\text{ح} - ٧}{٤٤١}$

تەرجەمە :

یوسفی بنی ماهك ئەلی : لای ام المؤمنين حەزرەتی عایشە بووم ـ رضي الله تعالى عنها ـ پیاویکی عیراقی هات لیی پرسی چ نەوعە کفنی باشە کــە بوئینسانی بکەن ؟ حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ فەرمووی : ئەی بەستەزمانو بیچارە کــە مردیت لــە هەرچیتە پیچن زەرەری چیت لی ئەکــەوی ؟ وتی : یا ام المؤمنين قورئانەکەی خــوتم پینیشان‌دە ، فەرمووی : بوچی ؟ وتی : قورئانەکەی خومی لەسەر تەرتیب ئەکەم چونکە قورئان بی تەرتیب ئەخوینری • فەرمووی : چ زەرەریکت لی ئەکەوی کامی لــە پیش کامیـا بخوینی • قورئان لە ئەووەلی نزولیا سورەتی لە « مفصل » نزوولی کردووە [وەك سورەتی اقرأ ومدثر]

کــە باسی بەهەشتو جەهەننمی لەناوایە تاکەخــەلق روویان کــردە ییسلامەتی ، ئەو وەختە حەلالو حەرام نازل بوو • ئەگەر لە ئەووەلی کوللی شتی کە نازل‌بو « لا تشربوا الخمر » : یەعنی شەراب مەخونەوە بوایە ئەیان‌وت : قەت تەرکی شەراب ناکەین •• ئەگەر « لا تزنوا » نازل بوایە ئەیان‌وت : قەت واز لە زینا نایەنین •• من کچیکی منال بووم لەناو کچانا یاریم ئەکرد « بل الساعة موعدهم ، والساعة ادهى وامر » نزوولی کرد ••

سورەتی « نساء » و « بقرة » نزولیان نەکرد الا لەو وەختەدا کە من لای پیغەمەر بووم ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ••

یوسفی بنی ماهك ئەلی : حەزرەتی عائشە [رضي الله تعالى عنها] قورئانەکەی خوی بو هینا ئایەتی سورەتەکانی پی نووسی ••

[ظاهیر وایە ئەمە لە پیش تەرتیبی حەزرەتی عوثمان ـ رضي الله تعالى عنه ـدا بووبی ؛ چونکە دوای ئەو لەبەینا اختلاف لە قورئانا نەما ، ئیتیفاق لەسەر ئــەو تەرتیبە کرا ئەو « صەحایفە » کەلای خەلق بوون هەمووی سووتینران •

٢٠/٣٦ ـ ابن مسعود ـ رضي الله تعالى عنــه ـ يقول : في بني اسرائيل ، والكهف ومريم ، وطه ، والانبياء : انهن من العتاق الاول ، وهن من تلادي [أي : محافظته قديما ضد الطارق]

ح ـ ٧
١٩٠
٤٣٢

تەرجەمە :

ابن مسعود ئــەلی دەرحەق سورەتی بەنی‌اسرائیلو ، الكهفـو ،

مەریەم و ، طاهاو ، انبیا ئەفەرموی : ئەم پێنج سوورەتە « عتاقی اولن » : لەوانەن کە زور لەپێشا نازل بوون ، لەتەرتیبا لەدواوە نووسراون •• عەرەب بەشتی کە زور چاك بیو لە چاکیا گەیی‌بی بەدەرەجەی نیهایەت ئەلێن : « عتیق » •

٢١/٣٧ ـ براء [بن عازب] رضي الله تعالى عنهما قال : تعلمت « سبح اسم ربك ••• » قبل ان يقدم النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ

ح ـ ٧
———
٤٤٢

تەرجەمە :

بەرائی بنی عازب ـ رضی الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموی : « سبح اسم ربك » لە پێش ئەوەدا کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریف بێنێتە مەدینە وەرم گرت و فێری بووم •

٢٢/٣٨ ـ ابو وائل قال : جاء رجل يقال له : نهيك بن سنان ، الى عبدالله [بن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ] ؛ فقال : يا ابا عبدالرحمن كيف تقرا هذا الحرف ؟ الفا تجده ام ياء « من ماء غير آسن ، أو من ماء غير ياسن » ؟ قال : فقال عبدالله : وكل القرآن قد احصيت غير هـذا الحرف ؟ قال : اني لأقرء المفصل في ركعة ، فقال عبدالله : هذا كهـذا الشعر ، ان أقواما يقرؤن القرآن لا يتجاوز تراقيهم • ولكن اذا وقع في القلب فرسخ فيه نفع ان افضل الصلاة الركوع والسجود اني لاعرف النظائر التي كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقرن بينهن سورتين في كل ركعة ثم قام عبدالله فدخل علقمة في اثره ، ثم خرج فقال قد اخبرني بها •

م ـ ٤
———
١٠٩

٣٩/٢٣ ـ وعنه قال : قد علمت النظائر التي كان النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقرؤهن اثنين اثنين في كل ركعة ، فقال عبدالله ودخل معه علقمة وخرج علقمة فسألناه ، فقال : عشرون سورة من أول المفصل على تاليف ابن مسعود آخرهن الحواميم •

ح ـ ٧ / ٤٤٢ ، م ـ ٤ / ١١٠ ، ح ـ ٢ / ٩١ ن ، د ••

الرحمن ، والنجم في ركعة ، واقترب والحاقة في ركعة ، والذاريات والطور في ركعة ، والواقعة ون في ركعة ، وسأل والنازعات في ركعة ، وويل للمطففين وعبس في ركعة ، والمدثر والمزمل في ركعة ، وهل اتى ولا اقسم في ركعة ، وعم والمرسلات في ركعة ، واذا الشمس كورت والدخان في ركعة م قسط ٢ / ٩٢ ••

مەعنای ئەم دوو حەدیثە :

ئەبو واثل ئەلی : لای عبداللّەی ابن‌یمسعود بووین ـ رضی اللّە تعالی عنە ـ پیاوی هات ، لی‌ی پرسی کە ئەم حەرفە « من ماء غیر آسن » بە ئەلفی ئەخوینی ئەلی‌ی : « من ماء غیر آسن » ، یا بە یی‌ی ئەخوینی ئەلی‌ی: « من ماء غیر یاسن » ؟ عبداللّە ـ رضی اللّە تعالی عنە ـ فەرمووی : هەموو قورئانم پشکنی‌وەو تحقیق‌کردووە ، غەیری ئەمە نەبی کە تەحقیقم نەکردووە •

ئەو پیاوە وتی : هەمو « مفصل » لە رکعەتیکا ئەخوینم •

عبداللّە ـ رضی اللّە تعالی عنە ـ فەرمووی : وەکو چون شیعر ئەخوینیەوە ئەیخوینی • گەلی کەس هەن قورئان ئەخوینن لە گەروویان

ناچیته خواری ناو دلیان جی بگری ، ئەگەر قورئان بچیته ناو دلەوه وه له دلا جی گربی ئەو وەختە نەفعی ئەبی•• به ئەوابترینی نویژ روکووع و سوجووده ، من ئەو نەظائیرانه ئەزانم که پیغەمبەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ له کوللی رەکعەتیکا دووسورەت دووسوورەت ئەیخویند • له دوایا عبدالله هەلساو چووه ژووری • عەلقەمە له دوای ئەو چووه ژووری ، لەپاشان که هاته دەری وتی : لیمان پرسی ئەو نەظائیرانه کامنه [الرحمن والنجم له رکاتیکا ••• وەهکذا •• وەکو نووسراوه] ••

ئەم حەدیثانە وا ئەگەینی کەکەمی باش و پوخت له زوری ناپوخت چاکتره • تأمل و حضوری قلب نەبی له نویژا ئەو نویژه له « نفس الامرا » مەقبوول نیه مەگەر خوا بەکەرەمی خوی نەیاتەوه بەسەرمانا •

له عیلما سوئالی پرو پووچ بی‌جوابه •

٢٤/٤٠ ـ عن ابن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ يقول : سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول فبئسما للرجل (لاحدهم اخرى) ان يقول : نسيت سورة كيت وكيت ، او نسيت آية كيت وكيت بل نسي • واستذكروا القرآن فانه اشد تفصيا من صدور الرجال من

النعم $\frac{٩ - ٧}{٤٦٤}$ ، $\frac{م - ٤}{٧٨}$

وعن ابى موسى [رضى الله تعالى عنه] عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم • قال : تعاهدوا القرآن ، فوالذي نفسي بيده لهو اشد تفصيا من الابل في عقلها $\frac{٩ - ٧}{٤٦٥}$ ، $\frac{م - ٤}{٧٩}$

٢٥/٤١ عن ابن عمر ـ رضى الله تعالى عنهما ـ ان رسول الله ـ صلى

الله تعالى عليه وسلم ـ قال : انما مثل صاحب القرآن كمثل صاحب الابل المعقله ان عاهد عليها امسكها وان اطلقها ذهبت

٩ ـ ٧ / ٤٦٤ ، م ـ ٦ / ١٦٣ ، م ـ ٤ / ٧٧

وفي اخرى مثله ، واذا قام صاحب القرآن فقراه بالليل والنهار ذكره

واذا لم يقم به نسيه م ـ ٤ / ٧٧

تەرجەمە :

لە بوخاریو موسلما لەم سی حەدیثەدا ئـەمر کراوە بـە حافظی قورئان کە دەوام لە سەر خویندنی بکا گینا لە فکری ئەچیتەوە •

حەدیثی ئەووەل کـە ابنو مەسعود ـ رضی الله تعالی عنه ـ نەقلی کردووە ئەفەرموی : لە پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـم بیستووە کە فەرموویە : چەندە خراپو ناشیرینە بو پیاو کە بلی من سوورەتیکی وام لەفکر چووەتەوە ، یا ئایەتیکی وام لەفکر چووەتەوە [چونکە ئـەو تەعبیرە وا ئەگەیەنی کە لە قورئانا بیموبالاتی ئەکا ، ئـــەوە بو ئینسانی موسولمان زور عەیبەو زور نەقصە] بەلکە ئەو کە لەفکری براوەتەوە ، [کەوابی موناسب وایە کەبلی : فـلان سوورەتم ، یافلان ئایەتم لەفکـر براوەتەوە] • زور موزاکەرەی قورئان بکەنو زوری بخوینن ؟ چونکە قورئان لە سنگی ئینسان وا ئەچیتە دەری کە ئوشتر بەو نەوعە لەدەست دەرناچیو هەرا ناکا •

حەدیثی دوهەمی لە ابوموسای اشعری ـ رضی الله تعالی عنه ـی

ریوایەت کردووە ئەویش لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کەفەرموویەتی بەدەوام قورئان بەســەر بگرنەوەو تیکراری بکەنەوە ، سوێند ئەخۆم بەوزاتە کە نەفسی منی بەدەستە دەرچوونی قورئان لەسنگی ئینسان بەشیددەتترە لەبەربوونی وشتر لە « عقال » یەعنی : ئەو بەندەی کە دەستی وشتری پێ ئەبەستنەوە •

حەدیثی سێیەمی لە عبداللهی ابن‌ی‌عمر ـ رضى الله عنهما ـ ریوایەت ئەکا ئەفەرموێ ؛ کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : مەسەلی صاحبی قورئان وەکو مەسەلی صاحیبی وشتریکە کــە ئەشکیلی لەدەستبێ چون صاحبی وشترەکە چاوێری وشترەکەی بکا وشترەکەی لەدەست دەرناچێ چاوێری نەکا وشترەکەی ئــەڕواو لەکیسی ئەچێ ، صاحیبی قورئانیش دەوام لەسەر تیکرارو موزاکەرەی قورئان بکا لەفکری ناچێتەوە تیکراری نەکاتەوە لەفکری ئەچێتەوە •• خوا ـ جل جلا ـ تەشبیهی قورئانی کردووە بــە ئەشرەف‌و بەقیمەت‌ترینی مالی عــەرەب کەزۆر ئیهتیمامی پێ ئەکەن‌و زۆریان لەلایان مەقبووڵە ، ئەوەندەی کە موبالات بەوە ئەکەن بەهیچ مالیکی تریان ئەوەندە موبالات ناکەن • « ذاتا اکثری » مالی عەرەب هەر وشترە شتی تریان کــەمە • لــەم تەشبیهەدا « مشبە » بە دەرەجەیەکی بێ نیهایەت لە « مشبەبە »ی ئەعلاترە فقط چونکە « مشبەبە » مادەیە بەچاوئەبینری هەموو کەس تیی ئەگا « مشبە » لە ئوموری ئاخیرەتە ئەهلی خوی نەبێ تی ناگا • لە مەقسەدی تەشبیها تەشبیهیکی زۆر بەلیغەو لەجیی خویایەتی • ئیشارەتی بەوەیش تیـایە وشترکە مالی دونیایەو فانی‌یە بوچی ئەوەندەی موبالات پی‌ئەکەن کــە لەدەستان دەرنەچێ ؟ قورئان کــە باعیسی سەعادەتی دونیــاو ئاخیرەتە

سەعادەتیکی وەها کەهیچ پایانی نیە بوچی لەفکر خوتانی ئەبەنەوە لـەو سەعادەتە ئەبەدی‌یە خوتان مەحروم ئەکەن ؟

٢٦/٤٢ ـ عن سعيد بن جبير [رحمه الله] قال : قلت لابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ : سورة التوبة قال : التوبة ٠ قـــال : هي الفاضحة ، ما زالت تنزل ومنهم ومنهم ٠٠ حتى ظنوا انها لم تبق احدا منهم الا ذكر فيها ، قال قلت : سورة الانفال ، قال : تلك سورة بدر ، [نزلت في بدر خ] ٠

قال قلت : فالحشر قال : [قل سورة النضير] نزلت في بني النضير

م ـ ١٠ / ٤٨٠ ، ح ـ ٧ / ٣٥٨

تەرجەمە :

سەعیدی بن‌ی جبیر ـ رحمه الله ـ ئەفەرموی : بە ابن عباس ـ رضی الله تعالی عنهما ـم وت : سوورەتی تەوبە ، فەرمووی : سوورەتی تەوبە بەلکـــە سووڕەتی « فاضـــحە » یەعنی کوففاری قورەیشی « مفتضح » کردووە ، هەر « منهم ، منهم » نازل بووە ، یەعنی : لەو کوففارانەن کەوایان کردووە ، لەوانەن کەوایان کردووە ، هـەر قورەیشی تیا زەم کردووە ، هـەتا وایان ظەن‌برد کـە هیچیان نایەلیتەوە هەموویان زەم ئەکا ٠٠ ابن جبیر ئەفەرموی : وتم : سورەتی « انفال » فەرمووی : ئەوە سوورەتی بەدرە : دەرحەق بەدر نازل بووە ٠ ئەفەرموی : وتم : ئەی « حشر » فەرمووی : بلی‌سوورەتی « نضیر » : دەرحەق بەنی نضیر نازل بووە ٠٠

٢٧/٤٣ ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ عن فاطمة ـ عليها

السلام ـ [المناسب رضي الله تعالى عنها] اسر الي النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ان جبريل ـ عليه السلام ـ يعارضني بالقرآن كل سنة [أي مرة] وانه عارضني العام مرتين ، ولا اراه الا حضر اجلي ٠

٢٨/٤٤ ـ عن ابي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : كان جبريل ـ عليه السلام ـ يعرض على النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ القرآن كل عام مرة فعرض عليه مرتين في العام الذي قبض ، وكان يعتكف كل عام عشرا فاعتكف عشرين في العام الذي قبض ٠٠ $\frac{٩ - ٧}{١٤٤}$

مەعناکەی بەکوردی :

عایشە ـ رضی اللّه تعالی عنها ـ لە حەزرەتی فاطمەوە ـ رضی اللّه تعالی عنها ـ ریوایەت ئەکا : کەپیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ بەدزیەوە پیی فەرمووم : کە جبریل ـ علیه الصلاة والسلام ـ هەمووسالی جاریکی قورئان گوی لی‌گرتووم ئەمسال دوجاری گوی لی‌گرتم ٠ وای تی‌ئەگەم کە ئەجەلم حازر بووە[1] ٠

٢٩/٤٥ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ اجود الناس بالخير ، وكان

---

(١) ماموستا ملا رەشید بەگ ـ خـــوا لی‌ی خوش بی ـ مەعنای حەدیثی « ٢٨ »ەمی نەکردووە ٠ ئەمە مەعناکەیەتی : ابو هریرە ـ خوای لی رازی بی ـ فەرموویە : جبریل ـ دروودی خوای لەسەربی ـ هەمووسالی جاریك قورئانی گوی لە پیغەمەر ئەگرت ـ د ـ لەو سالەدا کە پیغەمەر گیانی سپارد دوجار قورئانی گوی لی‌گرت ٠ وە پیغەمەر ـ د ـ هەموو سالی دە روژ دائەنیشت بو خواپەرستی : مزگەوتی بەجی نەئەهیلا ٠ لەو سالەدا کەگیانی سپارد بیست روژ دانیشت ٠ م٠ ع٠ ق٠

اجود ما يكون في شهر رمضان حين يلقاه جبريل ؛ لان جبريل كان يلقاه في كل ليلة في شهر رمضان حتى ينسلخ ، [فيدارسه القرآن • خ اخرى] يعرض عليه رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ القرآن فاذا لقيه جبريل [عليهما الصلاة والسلام] كان اجود بالخير من الريح المرسلة ••

ح ـ ٧ / ٤٤٣ ، ح ـ ١ / ٧٠ ، م ـ ٩ / ١٧٣

تەرجەمە :

ابن‌عباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ سەخی‌ترینی هەموو خـەلق بووە بەخێر لە هەموو وەختێکا • سەخی‌ترین لەخوی لـە ناو هەموو ئەوقاتی خویا لەوەختی رەمەزانا بووە ؛ چونکە لە رەمەزانا هەموو شەوی جبریل ـ علیه السلام ـ تانیهایەتی رەمەزان مولاقاتی لەگەل ئەکرد • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیـه وسلم ـ ئەو قورئانەی تائەو وەختەبوی نازل‌بووبو بو حەزرەتی جبرەئیلی ـ علیه السلام ـ ئەخویند • کەجبریل ـ علیه السلام ـ مولاقاتی لەگەل ئەکرد پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ لە بایی کە بەخێر نیرابی سەخاو خێری زورتربو ••

لـەم حەدیثەدا استدلال ئەکری کـە لەرەمەزانا قورئان خوینـدن لەهـەمو وەختی خێری زیاتربی • هەرمانگی خەتمیکی تیـا سونەتە • صوحبەتی پیاوچاکان ئەخلاقی حەسەنەی پی زیادئەبی ••

من جمع القرآن على عهد النبي ؟

ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ

٣٠/٤٦ ـ عن مسروق ذكر عند عبدالله بن عمرو عبدالله بن مسعود فقال : لا ازال احبه سمعت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : خذوا القرآن من اربعة : من عبدالله بن مسعود ، وسالم [بن معقل] ومعاذ [بن جبل] ، وابى بن كعب ح ـ ٧ / ٤٤٥ ، ٨ ـ ٦ / ١٣٣ ، م ـ ٩ / ٣٧٢ [لا ادري بدأ بابي أو بمعاذ • اخرى من الكتابين في رقمهما الاخيرين •

تەرجەمە :

مەسروق ئەلی : لای عبداللّەی بن‌عەمری بنی‌عاص عبداللّەی بن‌ی مەسعود ذیکر کرا ابن‌وعەمر وتی : ناوی پیاویکیان برد کە هەرخوشم ویستووەو قەت نەبوە کە خوشم نەوی •• لە پیغەمەر ـ صلی اللّە علیه وسلم ـم بیست ئەی‌فەرموو : لە چوار کەس قورئان « اخذ » بکەن : لە عبداللّەی بنی‌مەسعودو ، سالمی کوری مەعقەل‌و ، مەعازو ، أبی‌بن‌ی کعب • نازانم کەپیغەمەر ـ صلی اللّە تعالی علیه وسلم ـ لە مەعازو ابی کامیانی لەپیشا فەرموو ••

ئـــەم حەدیثە دەلالەت ئەکـــا لەســەر ئەمە ئەبی ئینسان حافظی خوش‌بوی لەبەر خاتری شەرەفی قورئان ••

٣١/٤٧ ـ شفيق بن سلمه ـ أبو وائل ـ قال : خطبنا عبدالله بن مسعود [رضى الله تعالى عنه] فقال : والله لقد اخذت من في رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بضعا وسبعين سورة • والله لقد علم

أصحاب النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ اني من اعلمهم بكتاب الله ـ تعالى ـ وما أنا بخيرهم ٠

قال شفيق : فجلست في الحلق اسمع ما يقولون ، فما سمعت

٣٢/٤٨ ـ رادا يقول غير ذلك ٠٠ ح ـ ٧ / ٤٤٥ ، م ـ ٩ / ٣٧١ ولفظه انه

قال : ومن يغلل يأت بما غل يوم القيامة ، ثم قال على قراءة من تأمرونني ان أقرأ ؟ فلقد قرأت على رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بضعا وسبعين سورة ، ولقد علم أصحاب رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ اني اعلمهم بكتاب الله ، ولو اعلم ان احدا اعلم به مني لرحلت اليه ٠ قال شقيق : فجلست في حلق أصحاب رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ

فما سمعت أحدا يرد ذلك عليه ولا يعيبه م ـ ٩ / ٣٧١ ٠٠

٣٣/٤٩ ـ عن مسروق قال : قال عبدالله ـ رضي الله تعالى عنه ـ : والله الذي لا اله غيره ما انزلت سورة من كتاب الله الا انا اعلم اين انزلت ، ولا انزلت آية من كتاب الله الا انا اعلم فيم انزلت ، ولو اعلم احدا اعلم

مني بكتاب الله تبلغه الابل لركبت اليه ح ـ ٧ / ٤٤٦ ٠

٣٤/٥٠ ـ م ـ ٩ / ٣٧١ ولفظه قال : والذي لا اله غيره ما من كتاب الله سورة الا انا اعلم حيث نزلت ، وما من آية الا انا اعلم فيما انزلت ولو اعلم أحدا هو اعلم بكتاب الله مني تبلغه الابل لركبت اليه م ـ ٩ / ٣٧١

٣٥/٥١ ـ عن علقمة قال : كنا بحمص فقرأ ابن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ سورة يوسف ، فقال رجل : ما هكذا انزلت ، قال : قرأت على رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : احسنت ، ووجد منه ريح الخمر ؛ فقال اتجمع ان تكذب بكتاب الله وتشرب الخمر ؟ فضربه الحد ح ـ ٧

٤٤٥

٣٦/٥٢ ـ وعنه عن عبدالله [اي ابن مسعود] قال : كنت بحمص ، فقال لي بعض القوم : اقرأ علينا ، فقرات عليهم سورة يوسف ـ عليه الصلاة والسلام ـ قال : فقال لي رجل من القوم : والله ما هكذا انزلت ، قال قلت : ويحك ! والله لقد قرأتها على رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال لي : احسنت ، فبينما انا اكلمه اذ وجدت منه ريح الخمر ، قال فقلت : اتشرب الخمر وتكذب بالكتاب ؟ لا تبرح حتى اجلدك قال : فجلدته الحد م ـ ٤

٩١

هذه أحاديث ستة متقاربة الالفاظ متحدة المعنى ، اثنين اثنين كلها يدل على فضل ابن مسعود بالقرآن ..

مەعنای حەدیثی ئەووەل :

شەقیقی بن‌ی سەلەمە ئەفەرموی : عبداللّٰەی بنی‌مسعود ـ رضی الله تعالی عنه ـ خوتبەی بو خویندین لە خوتبەکەیا فەرمووی : واللّٰە لەدەمی موبارەکی پیغەمەر ـ صلی اللّٰە تعالی علیه وسلم ـ حەفتاو ئەوەندە سوورەتم وەرگرتووە • واللّٰە ئەصحابی پیغەمەر ـ صلی اللّٰە تعالی علیه وسلم ـ ئەزانن کە من لەوانەم کە لەهەموو کەس عالمترن بـە کتیبی خوا کەقورئانە ، لەوانیش چاکترنیم ، شەقیق ئەلی : من لەناو حەلقەدا دانیشتم کە گوی‌ـ

بگرم تادەرحەق ابن‌ومسعود کە ئەم قسەی‌کرد ئەوانە ئەفەرموون چی ، لە هیچ‌کەسم ، نەبیست قسەکەی ابن‌ومسعود رەدبکاتەوەو شتیکی تر بلی خ ••

مەعنای حەدیثی دووەم کە هی موسلیمە :

شەقیق لەعبداللە ـ رضی اللە تعالی عنه ـ ریوایەت ئـەکا کەئەم ئابەتەی خویندەوە ، کە مەعناکەی ئەمەیە : هەرکەس لەغەنیمەتی کوففار شتیك بشاریتەوە روژی قیـامەت ئـەوی کەشاردوویەوە ئەی‌هینیتەوە ، یەعنی : حسابی ئەبینری‌و جەزای ئەبینی • لە پاشا فەرمووی : کە لەسەر قیرائەتی کی ئەمرم پی ئەکەن کەقورئان بخوینم ؟ یەعنی ئەی‌خوینم ، واللە بوپیغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ حەفتاو ئەوەندە سوورەتم خویندووە ، واللە ئەصحابی پیغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ ئەزانن کە من عالمترینی ئەوانم بە کتاب اللە ، ئەگەر بزانم یەکی لەمن عالمترە بە قورئان کوچ ئەکەم بولای ، شەقیق ئەلی : لەناو حەلقـەی ئەصحابی پیغەمەرا ـ صلی اللە تعالی علیـە وسـلم ـ دانیشتم نەم‌بیست هیچ‌کەسی لەئەصحاب ـ رضی اللە تعالی عنهم ـ کە قسەکەی رەدبکاتەوەو عـەیبی لی‌بگری ••

[ابن مسعود ـ رضی اللە تعالی عنه ـ بو ئەمەی فەرموو ؟ بویەکی فەرمو ئەمر کرا کەهەرچی قورئانی هەن هەموویان تیك‌بدەن لەسـەر موصحەفی ئیمـامی عوثمان بنووسن ـ رضی اللە تعالی عنه ـ ابن مسعود فەرمووی : بوچی تەرکی ئەوە ئەکەم کە لەدەمی پیغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـم وەرگرتووە • رواه أحمد وابن ابی داود قسطلاني] •

مەعنای حەدیثی سی‌یەم هی بوخاری

مەسروق ئەلی : عبداللّەی ابن‌مەسعود ـ رضی الله تعالی عنه ـ فەرمووی : سویند ئەخوم بەخوایە کەغەیری ئەو خوا نیە لە کتاب اللّه هیچ‌سوورەتی نازل‌نەبووە کەنەزانم لەکوی نازل‌بووە [لەمەککە یالەمەدینە ، یالەغەیری ئەوانە] هیچ ئایەتی لە کتاب اللّه نازل نەبووە کە نەزانم دەرحەق چی نازل‌بووە ، ئەگەر بە کتاب اللّه کەسیکی ترم لەخوم مەعالمتر بزانیایە کە وشتر ئەی‌گاتی سوارئەبووم‌و بوی ئەچووم ..

مەعنای حەدیثی چوارەم کە هی مسلمە

هەر لەمەسروقەوە ریوایەتە کە عبداللّەی ابن مەسعود ـ رضی اللّه تعالی عنه ـ فەرمووی : : قەسەم بەو خوایەی کەغەیری ئەو کەسی‌کە لایەق بەپەرستن نیە هیچ سوورەتی لە کتاب اللّه نیە کە نازل بووبی‌و نەزانم کە لەکوی نازل بوە ، لە کتاب اللّه هیچ‌ئایەتی نیە کە نازل بووبی‌و نەزانم دەرحەق چی‌نازل‌بووە .. ئەگەر بزانم یەکی هەیە کە لەمن عالمتربی بە کتاب اللّه کەوشتری بگاتی سوار ئەبم‌و ئەچم بولای ..

لەم حەدیثانە دەرئەکەوی : کە بەقەدەر حاجەت دروستە بو ئەهلی فەضل اظهاری فەضلی خوی‌بکا ..

مەعنای حەدیثی پینجەم هی بوخاری :

ریوایەتە لەعەلقەمەوە ئەلی : لەحومصا بوین ابن‌مەسعود ـ رضی اللّه تعالی عنه ـ سوورەی یوسفی ـ علیه الصلاة والسلام ـ خویند ، پیاوی وتی : وا نازل نەبووە عبداللّە ـ رضی اللّه تعالی عنه ـ فەرمووی : لای

پێغەمبەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ م خوێند فەرمووی : باشت خوێند • عبدالله ـ رضى الله تعالى عنه ـ بونی شەرابی کرد لەدەمی ئەوپیاوە لەدوایا فەرمووی : هەم تەکذیبی کتابی خوا ئەکەیت وهەم شەرابیش ئەخویتەوە ! ئەمری فەرموو داری حەدیان لی‌دا ••

یەعنی : لەدوای ئەوە کە بەشەرع ثابت‌بوو لەسەری کە بە بیختیاری بەعەمە خواردوویەتیەوە •• والا بەمەحزی بون هاتن لەدەم داری حەد ناوەشینری ••

مەعنای حەدیثی شەشەم کەهی موسلیمە :

ریوایەتە لەعەلقەمەوە کە عبداللەی ابن‌مەسعود فەرمووی لە حومص بووم بەعزی لەقەوم وتیان : قورئانمان بو بخوینە سوورەی یوسف ـ عليه الصلاة والسلام ـ م بو خوێندن یەکی لەو قەومە وتی : والله واناڵ نەبووە ، فەرمووی وتم : دەك بە هیلاك بچیت ، والله لای پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ م خوێند پی‌ی فەرمووم کە چاکت خوێند ، لەو وەختەدا کەقسەم لەگەل ئەو پیاوە ئەکرد بونی شەرابم لی‌کرد وتم : شەرابیش ئەخویتەوەو تەکذیبی کیتاب اللەیش ئەکەی ! ساجاری مەبزو تاحەدت لی ئەدەم ، فەرمووی : کەحەدم لی‌دا ••

عبدالله ـ رضى الله تعالى عنه ـ یا لە حومصا « مأذون » بووە بو ئیقامەی حدود ، یائەو پیاوەی ناردووە بولای ئەمیری ئەوی ، ئەو پیاوەیش وا دیارە کە تەکذیبی قورئانی نەکردبی ؛ چونکە تەکذیبی حەرفی لەقورئان لەدین وەرگەرانە ئەبی بکوژری • ئەبی ئینکاری وەجهی لە وجووهی قیرائەتی کردبی ••

٣٧/٥٣ ـ قتادة سالت انس بن مالك ـ رضى الله تعالى عنه ـ من جمع القرآن على عهد النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ؟ قال : اربعة كلهم من الانصار : ابي بن كعب ، ومعاذ بن جبل ، وزيد بن ثابت ، وابو زيد ، $\frac{ح - ٧}{٤٤٦}$ ، $\frac{م - ٩}{٣٧١}$

٣٨/٥٤ ـ عن انس [رضى الله تعالى عنه] قال : مات النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ولم يجمع القرآن غير أربعة : ابو الدرداء [عوير بن مالك] ، ومعاذ بن جبل ، وزيد بن ثابت ، وأبو زيد [رضى الله تعالى عنهم] قال : ونحن ورثناه $\frac{٩ - ٧}{٤٤٧}$ ٠٠ [عند ابن ابي داود عن ثمامة : حدثنا انس بن خالد الانصاري ـ وهو قيس بن السكن ـ ، وقال عن انس ان زيدا الذي جمع القرآن اسمه قيس بن السكن ، قال : وكان رجلا منا من بني عدي بن النجاد احد عمومتي ، ومات ولم يدع عقبا ونحن ورثناه ، قال ابن ابي داود مات قريبا من وفاة رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فذهب علمه ولم يؤخذ عنه ، وكان عقبيا بدريا ، وما قاله انس ـ رضى الله تعالى عنه ـ باعتبار ما بلغه علمه أو من قبيلته الخزرج ٠ وقد جمع غيرهم زمن النبي ـ عليه الصلاة والسلام ـ وبعده من الصحابة ـ رضوان الله تعالى عليهم ـ من الرجال ؛ كالائمة الاربعة ، والقرشي الذين استنسخوا القرآن بامر عثمان ـ رضى الله تعالى عنه ـ وطلحة ، وسعد ، وابن مسعود ، وحذيفة ، وسالم ، وابو هريرة ، وعبدالله بن السائب ، والعبادلة ٠٠ ومن النساء : امهات المؤمنين عائشة ، وحفصة ، وام سلمه ـ رضى الله تعالى عنهن ـ وغيرهم ٠٠ راجع القسطلاني !]

[وابو الدرداء في الحديث الثاني وهم بل الصواب ابى بن كعب كما في الحديث الاول ٠٠] ٠

تەرجەمە :

قەتادە ئەلی : لە ئەنەسی بنی مالکم پرسی کە کی لە زەمانی پیغەمەر ـ صلی اللہ تعالی علیه وسلم ـ قورئانی کو کردوەتەوە لەسنگیا ؟ ئەنەس ـ رضی اللہ تعالی عنه ـ فەرمووی چوار کەس هەموویان لە ئەنصاربوون : ابی بنِی کەعب ، مەعـــازی بنِی جـەبەل ، زەیدی بنِی ثابت ، ابو زەید ـ کەقەیسی بنِی سەکەنە ـ ئەنەس ئەلی : قەیس بەبی وارث مرد ئیمە ئیرثمان گرت .. لەریوایەتی دووەما لەباتی « ابی » ابو الدرداء ذیکر کراوە . فەقەط ئەوە وەهمە لەتەرەف راویەکەیەوە ، بەلکە ابی بنِی کەعبە ..

ئەوەی ئەنەس فەرموویەتی زاهیر وایە کە بە اعتیباری عیلمی خوی ئەو حەصرەی کردووە ، یامەقسوودی وایە کە لە قەبیلەی خوی کـە خەزرەجە هەر ئەو چوار زاتە قورئانیان بە تەواوەتی لەبەر بووە ، بە قەرینەی ئەوە کە ئەوس و خەزرەج لەبەینی خویانا ئیفتیخار ئەکەن بەسەر یەکتری یا ، ئەوس ئەلی : ئیمە چوار کەسمان تیایە یەکیکیان سەعدی بنِی مەعاذە لە حینی وەفاتیا لەبەر وەفاتی ئەو عەرشی رەحمان لەرزیوەتەوە ، یەکیکیان خوزەیمەی بنِی ثابتە کەشەهادەتی ئەو بەشاهدی دوو پیاوە . یەکیکیان حەنظلەی ابنِی عامیرە کە وەفاتی کرد مەلائیکە شتیان[1] ، یەکیکیان عاصمی بنِی ثابتـە کەرییان پی گرت و شەهیدکرا کوففاری

(١) ئەم حەنظلەیە لەشەری « احد » ا شەهید کرا . هوی ئەوە کە مەلائیکە شتیان ئـەوەبو : حەنظـەلە تازەزاوابو ، لەگـەل خیزانیا بو کەبانگکەری « جیهاد » بانگی کرد ، فریای ئەوە نەکەوت لەش پیسی خوی دەرکا شیری هـەلگرت و بـە دەنگ بانگی جیهادەوە رویی ، وە لەشەرا

قورەیش چوون جەسەدی موبارەکی بینن وەهەتکو « موثلەی »[1] بکەن خوا زەردەوالەی زوری بونارد ئیحاطەیاندا .کەس نەیتوانی بچی بەلایا •• خەزرەج ئەلی : چوارکەس لە ئیمە قورئانیان هەموو لەبەربووە کە ئەو چوارەن کە ذیکر کرا ••

ئەگەر مورادی ئەنەس وانەبی لەکوی یەکەیەکە هەموو ئەصحابی کیرامی دیو لیی پرسین غەیری ئەو چوارە وتیان ئیمە هیچمان بەتەواوەتی قورئانمان لەبەرنیە ؟ لە واقیعیشا غەیری ئەو چوار کەسە لەژنانا حەزرەتی عائیشەو حەفصەو ام سەلمە کە « امهات المؤمنین »ن ، لە پیاوانا خولەفای اربعة ، عەبادیلە ، طەلحە ، ســـەعدی بنی مالك ، ابن مەســـعود ، حوزەیفە ، سالم ، ابو هورەیرە ، عبداللّەی ابن سائب ، تەمیمی داری ، عبادەی بنی صامت ، سەعدی بنی عبـــادە ، ابوموسای ئەشـــعەری ، وغیرهم ••• – رضی الله تعالى عنهم – هەموویان قورئانیان لەبەر بووە ••

٣٩/٥٥ – عن ابن عباس قال عمر – رضي الله تعالى عنهم – : أبي اقرؤنا ، [واقضانا علي] ، وانا لندع من لحن ابی ، وابی یقول : اخذته من في رسول الله – صلى الله تعالى عليه وسلم – ، فلا اترکه لشيء ، قال الله – تعالى – : ما ننسخ من آية او ننساها نات بخير منها أو مثلها

ح – ٧ ٨ – ٧

ـــــ ، ــــــ ت عن انس مرفوعا ••

٤٤٨ ١٢

→

نەگەرایەوە شـــەهیدکرا • دوای شەرەکە بینرا کـــە مەلائیکە خەریکی شوردنین •• بروانە دریژی ئەم باسە لە کتیبی : « غزوة احد »ا دانراوی « محمد أحمد باشمیل » • م• ع• ق•

(١) موثلە : یانی بەپەنکـــردن ، یالووتوگویکردن ، ئەمـــە پیشەیەکی نا هەموارە هـــەندی کـــەس لەشەرا ئەیکەن ، پاش کوشتنی دوژمنیان ئەچن لووتوگوییان ئەکەنو ، پارچە لە لەشیان ئەبرن •

تەرجەمە :

ئیمامی عومەر ـ رضی الله تعالی عنه ـ ئەفەرموی : خوێندەوارترینی هەمووومان ابی‌یە ؛ [لە ریوایەتەکەی ترا موصیبترینی هەمووومان لەحوکما لەبەینی خەصمانا علی‌یە] • لەگەل ئەمەدا کە ابی لە قورئانا لەهەموومان زیاترە من قیرائەتی ابی تەرك ئەکەم حوکمی پی ناکەم ، ئەگەرچی ابی ئەلی : من قورئانم لەدەمی موبارەکی پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـــه وسلم ـ وەرگرتووە ، یەعنی « بالذات » لەوم بیستوەو لەبەر هیچ شتی تەرکی عەمەل بەوەی کە لەپیغەمەرم بیستووە ناکەم ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ خوا فەرموویە : ئەو ئایەتەی کە نەسخی حوکمی ، یاحوکمو لەفظی ، یاهەر نەسخی لەفظی ئەکەینەوە ، یەعنی بەیانی ئەوە ئەکەین کە موددەی عەمـــەل بەوە تەواو بووە ، لە باتی ئەوە موافیقی ئەوزەمانە حوکمیکی چاکتر یەنینە پیشەوە ، یەعنی بەعزی ئەحکام بەعزی ئەحکام نەسخ ئەکاتەوە ••

فضل فاتحة الكتاب :

٥٦/٤٠ ـ عن [الحرث] ابی سعید بن المعلی [رضی الله تعالی عنه]

قال : كنت اصلي فمر بي رسول الله $\frac{\text{ح} - ٧}{١٢٨}$ ، فدعاني النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فلم اجبه [حتى صليت ، ثم اتيته قال : ما منعك ان تأتي] قلت : كنت اصلي ، قال : ألم يقل الله ـ تعالى ـ : استجيبوا لله وللرسول اذا دعاكم ؟ ثم قال : الا اعلمك اعظم سورة في القرآن قبل ان تخرج من المسجد ، فاخذ بيدي ، فلما اردنا ان نخرج قلت : يا رسول الله انك قلت : الا اعلمك اعظم سورة من القرآن ، قال هي الحمد لله رب العالمين هي السبع المثاني والقرآن العظيم الذي اوتيته

$\frac{\text{ح} - ٧}{٤٤٩}$ د ، ن ، ج ••

١٢٨

تەرجەمە :

ئەبو سەعیدی کوری موعەللا ـ رضی اللّه تعالی عنه ـ ئەفەرموی : نویژم ئەکرد پیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ بەلاما رابورد ، بانگی کردم جوابم نەدایەوەو بەدەنگیەوە نەچووم تا نویژەکەم تەواوکرد ، لەدوایا چوومە خذمەتی فەرمووی : بوچی بانگم کردیو نەهاتی ؟ وتم : یا رسول اللّه نویژم ئەکرد فەرمووی : بوچی خوا نەیفەرمووە : کە خــواو رەسولی خــوا بانگی کــرد جوابیــان بدەنــەوە ، لــە پاشــا فەرمووی : لــە پیش ئــەمەدا لــە مزگەوت بچیــە دەری سورەتیکت فیر بکــەم کــە لەقورئانا لەهــەموو ســورەتی گــەورەترو ئەوابی زیاتربی ، لــەدوا دەستیگرتم ، کــە ئیرادەی کرد لەمزگەوت بچیتە دەرەوە پیموت : یا رســـول اللّه نەتفەرموو کە سوورەتیکت فیرئەکەم لە قورئانا لەهەموو سوورەتی خــیرو ئــەوابی گەورەتربی ؟ فەرمووی : ئەو سورەتە « الحمــــد للّه رب العالمـــین ». ئەو سوورەتە سبعیمثانیە قورئانیکی گەورەیە کەپیم عەطاکراوە ..

ئەم حەدیثە دەلالەت ئەکا لەسەر ئەمــە لەنویژا جواب دانەوەی پیغەمەر ـ صلی اللّه تعــالی علیه وســلم ـ وە چوونەلای نویژ بەتال ناکاتەوە ..

فاتیحە حەوت ئایەتە ، بەعزی لەعولەما بسم اللّه الرحمن الرحیمیان بە ئایەتی حسیب کردووە . ابن عباس ئەفەرموی : بسم اللّه الرحمن الرحیم ئایەتی حەوتەمە کە لای ئەوان « صراط الذین انعمت علیهم » بە تەنها ئایەت نیە . بەعزی لەعولەما ، وەك حەنەفی بی ، بسم اللّه الرحمن الرحیم لە فاتیحا حسیب نیە ،« صراط الذین انعمت علیهم » ئایەتیکە وە

دوایيه‌كه‌ی ئایه‌تیكه •

به فاتحه ناوی نراوه ، سبع مثانی ؛ چونكه حه‌وت ئایه‌ته له نویژا دوباره ئه‌كریته‌وه ئه‌ناو حه‌مدی خوای تیایه ، قه‌ت كون نابی ، هه‌رچی نویژكه‌ربی تیكراری ئه‌كاته‌وه هه‌موو روژی له‌هه‌موو نویژیكا باقی‌قورئان به‌قه‌د ئه‌و تیكرار ناكریته‌وه ••

چونكه ئه‌م ئه‌حادیثانه‌م بو عه‌وام به‌كوردی ته‌رجه‌مه كردووه وام موناسب‌دی كه لیره‌دا فاتیحه‌یش ئایه‌ت به ئایه‌ت به‌كوردی ته‌رجه‌مه بكه‌م كه‌عه‌وام مه‌عنای نویژی خوی تی‌بگاو به‌حضوری دل فاتیحه بخوینی ••

نیه‌تم وایه له‌مه‌ولایش ـ خوا ته‌وفیق بدا انشاء الله ـ هه‌ر ذیكریك‌و ئایه‌تی یاسووره‌تی له نویژا ئه‌خوینری ئه‌وانیش له جی‌ی خویا به‌كوردی ته‌رجه‌مه بكه‌م ••

« اعوذ » : په‌نا ئه‌گرم « بالله » : به‌خوا « من الشیطان » : له شه‌یتانی كه ئه‌و شه‌یتانه « الرجیم » : له‌ره‌حمه‌تی خوا طه‌رد كراوه •• یه‌عنی : له‌وه كه‌له دونیا ، یا له دینا ضه‌ره‌رم پی بگه‌یه‌نی ، شه‌رم پی‌گه‌یه‌نی ، ته‌فره‌م بداو گوناهم پی‌بكاو خه‌ریك‌بی له‌ریی راست لام‌بداو وه‌سوه‌سه‌م پی‌بكا ••• خولاصه : له هه‌موو شه‌ریكی ئه‌و له‌عینه په‌نا ئه‌گرم به‌خوا •• « بسم الله » : یاری‌یه له‌خوا طه‌له‌ب ئه‌كه‌م‌و به واسیته‌ی ناوی خواوه فاتیحه ئه‌خوینم خوایه‌كی وایه كه « الرحمن » : له دونیادا مه‌رحه‌مه‌ت ئه‌كا به‌هه‌موو روح له‌به‌ر به حه‌یوانات‌و موسولمان‌و ، گاورو جو ، بت‌په‌رست‌و روژپه‌رست ، به چاك‌و خراپ • مه‌رحه‌مه‌تی دونیایی نه‌له‌چاك نه‌له‌خراپ دریغی ناكا ••

« الرحيم » : رەحیمە لە ئاخیرەتا هەرکەسێ موئمن‌بێو عەمـەلی چاکەی بێ - کەم‌بێ یازوربێ - بە قەدەر عەمەلەکەی خوێ یازیاتر : یەك بەدە تایەك بەحەوصەد ، یابەبێ حساب رەحمی پێ ئەکا ٠٠

« الحمد » : حەمدو ئەنا ، هەرکەسێ بێ‌کا بو هەرکەسیکی‌بکا ، لە « نفس الأمرا » « لله » : هەر مەخصوصە بە خواوە ئەچێتەوە سـەر ئەو هیچ‌کەسی تر لـە حەقیقەتا بـە حەقیقەت موستەحەقی حەمد نیە ؛ چونکە هەموو کاری هەرکاری خوایە ئەو ئیرادە نەکا هیچ‌کەس دەسەلاتی هیچی نیەو هیچی لەدەست نایێ ، کەسێ تەمای چاکی‌بی لەگەل من‌بکا نیعمەتیکم پێ‌ببەخشی خوا ئەوکەسە خەلق نەکاو ئەو نیعمەتە خەلق نەکا چاوو عەقل‌و شعور نەدا بـەو کەسە ئەو نیعمەتەی کە ئەو تەمایەتی ئیحسانی بکا بەمن خوا نەیدا بەو کەسە ، منی پیشان نەدا ، نەخاتە دلیەوە کەچاکەم لەگەل بکا ، نەخاتە دلیەوە کە من موستەحەقی ئەوەم ئیحسانم پێ‌بکرێ ، زمانی نەداتێ ، دەسی حەرەکەی پێ‌نەکا ، لە کوێ ئەوکەسە ئەتوانێ چاکە لەگەل من بکا ؟ زمان‌و عەقل‌و شعور نەدا بەمن من چون ئەتوانم حەمدی ئەو پیاوە بکـەم ؟ خـوا وەفام نەداتێ لـە باتی حـەمە جوینی پێ ئەدەم ٠٠٠ ئەمانە کە هەموو کاری خوا بن کێ حەمد ئەکاو بو کێ‌ی ئەکا ؟ حامید هەر خوایە ، محمود هەر خوایە - جل جلالە - خوایەکی وایە :

« رب العالمین » : کە پەروەردگاری هـەموو عالەمە : داربێ‌و بەردبێ ، گیابێ‌و حەیوان‌بێ ، ئینسان‌بێ‌و جن‌بێ‌و مەلائیکە بێ ، بەربێ‌و بەحربێ ، مانگ‌بێ یاروژ یا ئەستیرەبێ ، هەرچی بوەو ئەبێ هەمووی بەتەدریج بە تەرتیب‌و ئینتیظام تەربیە ئەکا ، هیچ زەرەیەکی لە کائینات

بی حیکمەت خەلق نەکردووە ، هەموو کایەنات لەعەدالەتی ئەو بەهرەمەندن پیبزانن یا پی‌نەزانن ••

موراد لەحەمد ئەوەنیە کە بەزمان بلی : الحمد لله ، یا زور شوکر •• حەمد ئەوەیە : کە هەر نیعمەتی خوا ـ جل جلاله ـ بەخشیویەتی بە ئینسان خوا ئەونیعمەتەی بوچی خەلق کردووە ئەو نیعمەتە لەوەدا بەعەمەل بی‌نی :

خوا دەستی بویە نەداومی لەخەلق بدەم ، پیاوی پی بکوژم ، دزی پی بکەم ••• بویەکی داومی کاری چاکەی پی‌بکەم ، ئیحسانی پی‌بکەم ، کەسبی حەلالی پی بکەم ••

پی‌ی بویە نەداومی پی‌ی بچمە دزی ، ری‌ی کاروان بگرم ، خەلق تالان‌بکەم ••• بویەکی داومی پی‌ی‌بچم بو مزگەوت ، بو غەزا ، بویاریەی موحتاج بەیاریە ••

چاوی بویە داومی شتی چاکی پی ببینم ، تەماشای مەصنوعاتی خوابکەم ، بلیم : یارەبی ئەمانەت بە خورایی خەلق نە کردووە ، یارەبی لە ئاگری جەهەنم حیفظم بکەی ••• بویەکی نەداومی تەماشای شتی حەرامی پی‌بکەم •• زمانی بویە داومی : کە ذیکری خوای پی بکەم ، قورئانی پی‌بخوینم ، حەمدو ثەنای خوای پی‌بکەم ، خەلقی پی دەعوەت بکەمە سەرریی چاکە ••• بویەکی نەداومی غەیبەتی موسولمانانی پی‌بکەم ، جوینیان پی‌بدەم •• گویی بویە داومی گوی لەذیکر ، لە قورئان ، لە وەعظو نەصیحەت بگرم •• نەکو گوی لەغەیبەتی موسولمانانو جوین بەخەلق‌دانو دروو دەلەسە بگرم ••

عەقلو شعووری بویە داومی : کە لەگەورەیی‌و مەصنوعاتی خواو

ئیش‌و کاری چاکەدا فکربکەمەوە ••• بویەکی نەداومی کە لە تەزویرو فەسادا صەرفی بکەم ••

مال‌و تەروەتی بویە داومی : کـە لەدوای ئیحتیاجی خوم‌و مال‌و منالم باقیەکەی لەریی خیرا صەرف بکەم ••

بوچ حەمد مەخصوصە بەخوای تەعالاوە ؟ چونکە « الرحمن الرحیم » : خـــوا مەرحەمەت‌کوتندە لەدونیاو قیامەتا بەهەموو کەس هەرکەس بەپی‌ی عەمەلی خوی ، یا بە مەحزی مەرحەمەت‌و فەضل‌و کەرەمی خوی ••

بوچ حەمد هەر مەخصوصە بەخوای تەعالاوە ؟ چونکە « مالك یوم الدین » : لە روژی جەزادا لە زاهیراو لەباطینا مالیکی مولك هـەر ئەوە ، نەبەزاهیر نەحەقیقەت کەس حەددی نیە بلی : من مالکم ، هەر ئەوە موکافاتی لەدەس بی‌و ، هەرئەوە موجازاتی لەدەست بی • هیچ‌کەس هیچی لەدەستانیە ، ئەو وەختە دەر ئەکەوی کەکی مولکی هەیەو کی نیەتی ••

ئینسان ئینسان‌بی ، عەقل‌و شعوری بی بەحضوری قەلب بـــەم صیفاتانە ئەنای خوا بکـــا ، وا لازمە کە هیچی‌تری لە خەیال‌و خاطرا نەمینی ، بەچاوی دل خوا بینی‌و خوی وا چاو لی‌بی کە لە حضوری خوادا راوەستاوە ، چاوی لە عەظەمەت‌و سەطوەتی خوا بی ، لە هەیبەتی خوادا غەرق بی‌و ، بەترس‌و لەرزەوە بلی : یارەبی من کەعەبدیکی زەعیف‌و ذەلیل‌و رو رەش‌و گوناهکارم لەگەل ئەم هەموو زورەشی‌یەدا غەریقی بەحری نیعمەت‌و کەرەمی توم ••

« ایاك نعبد » : هـەربوتو عیادەت ئەکـەین ؟ چونکە غـەیری تو

کەس‌نیە لایـــەق بی بەوە عیبادەتی بو بکری ، بو تەوفیق لەســـەر عیبادەت‌و ئیخلاص لەعیبادەتا ••

« وایاك نستعین » : هەر لەتو یاری‌یە طەلەب ئەکەین هیچ‌کەس دەسەلاتی هیچی نیە کەیاری‌یەی لی طەلەب کەین •• « اهـــدنا » : هیدایەتمان‌بدە « الصراط » : بو ری‌ی « المستقیم » : راست : کە بو هیچ کویمـان نەبات‌و ری‌وراست بمان‌گەیـەنیتە سەرحەق‌و ئیطاعـەتی ئەمری تو •• ئەو ریگەیە « صراط الذین » : ریگەی ئەوانەیە کـــە « أنعمت » : نیعمەتی دین‌و دونیات « علیهم » : بەسەرا رژانوون ؛ وەکو پیغەمەران ــ علیهم الصلاة والسلام ــو پیاوچاکان ، ئەو ذەواتی کیرامە کە نیعمەتت بەسەرا رژانوون ••

« غیر المغضوب علیهم » : غـەیری ئەوانە کـە غەزەبیان بەســەرا رژینراوە ••

« ولا الضالین » غەیری ئەوانە کەری‌یان ون کردووەو لە ری‌ی حەق لایان‌داوە •

« آمین » خوایە ئەم دوعامان لی‌قبوول بکەی ••

ئینسانِ بەو نەوعە نویژ بکا ، یاقورئان بخوینی ئومید وایە کە خوا قوبوولی بکا • فەقەط کەئینسان لەنویژا ئاگای لەخوی نەبی‌و ، خوی لەمەشریق‌و دلی لەمەغریبابی مەشغوولی خەیالی پروپووچ‌بی ، لە کوللی کەلیمەیەکا کە بەزمان ئەی‌لی‌و دلی لە جی‌یەکی تربی خوا پی‌ی ئەلی : درو ئەکەی • کـــوا پەنا بەمن ئەگری ؟ خەریکی مەممنون کردنی شەیتانی ••

کوا حەمدی من ئەکـــەی ؟ نیعمەتی من لەری‌ی شەیتانا سەرف

ئەکەی .. کوا بەرەبی عالەمم ئەزانی ؟ هەر خەریکی تەحصیلی رەزای دوشمنی منی‌و ئیلتیماس لەخەلق ئەکەی .. کوا من بەرەحمان‌و رەحیم ئەزانی‌و کەچی ئیطاعەی من‌ناکەی .. ئەگەر بەمالیکی روژی جەزات بزانیمایە ئیشی شەوو روژانت گوناه نەئەبو .. لیم‌بترسایتایە موخالەفەتت نەدەکردم .. کوا عیبادەتت هەر بومنە ؟ بویەکی ئەکەی کەپیت بلین : پیاویکی باشەو نویژ ئەکاو روژو ئەگری .. بویە خیرو ئیحسان ئەکەی پیت بلین : سەخی‌یە .. بویە حەج‌ئەکەی پیت بلین : حاجی فلان .. بویە عیلم ئەخوینی‌و تەدریس ئەکەی کەدونیات دەست‌کەوی .. کوا هەر لەمن‌یاری‌یە طەلەب ئەکەی ؟ بو ئیشیکی جوزئی پەنا بەصەد لاوە ئەبـــەی .. هیدایەت بولەمن طەلەب ئەکەی ، بچو بولای ئەوانـــە کەعیبادەتیان بو ئەکەیت‌و ئەیان‌پەرستی .. ری‌ی راستم پی‌نیشان‌داوی خوت ری‌ی چەوتت گرتووە . صەدبار بلی‌ی ئامین هیچ لیت قوبوول ناکەم ..

ئـــەو وەختە ئینسان ـ نعـــوذ باللّٰه ـ مەحرووم‌و سەرگەردان ئەمینیتەوە .. خوا دلمان چاك‌بكاو تەوفیقمان‌بدا لەسەر ئیخلاص‌و ئیشی چاكە كافیە ..

فەضلی « ئامین » :

٤١/٥٧ ـ عن ابی هریرة ـ رضی الله تعالی عنـه ـ ان رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ قال : اذا قال الامام : غیر المغضوب علیهم ولا الضالین ، [فقال من خلفه : آمین ، فوافق قوله قول اهل السماء م] فقولوا : آمین ؛ فمن وافق قول الملائکة غفر له ما تقدم من ذنبه ..

ح ـ ٧ / ٦ ، م ـ ٣ / ٥٠

٤٢/٥٨ ـ وفي اخرى عنه ان النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : اذا آمّن الامام فامّنوا ، فانه من وافق تامينه تامين الملائكة غفر له ما تقدم من ذنبه •• قال ابن الشهاب : وكان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول آمين •• ح ـ ٣ / ٩٤ • م ـ ٣ / ٤٩ د ، ت •

وعنه ايضا اذا قال احدكم آمين ، وقالت الملائكة في السماء آمين ، فوافقت احداهما الاخرى غفر له ما تقدم من ذنبه ••

ح ـ ٢ / ٩٥ ن ٥ ـ ٣ / ٥٠

تەرجەمە :

ئەم سی حەدیثە دەلالەت ئەكەن لەسەر فەضیلەتی « ئامین » •

لـە حەدیثی ئەووەلا ئەفەرموی كە ئیمام وتی : « غیر المغضوب علیهم ولا الضالین » ئیوە بلین : ئامین ••

لـە حەدیثی دووەما ئەفەرموی : كە ئیمام وتی : ئامین ئیوەیش بلین : ئامین •• لە ئاخری هـەردوو حەدیثەكەدا ئەفەرموی : ئامینی هەركەسی لەگـەل ئامین كـردنی مەلائیكەدا یەكگیربی هـەر گوناهی لەوەپیش كردبیتی خوا عەفوی ئەكا ••

لە حەدیثی سی‌یەما ئەفەرموی : كە یەكی لەئیوە ـ یەعنی لـە دوای فاتیحەدا ـ بلی : ئامین‌و مەلائیكە لەئاسمانا بلین : ئامین ئەم دوو ئامینە یەكگیربن گوناهی پیشووی ئەو كەسە دائەپوشری ••

كەس مەغروورنەبی بلی : من گوناه ئەكەم‌و دوای فاتیحە ئەلیم : ئامین ••

ابو هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : الحمد لله ام القرآن وام الكتاب • صححه الترمذي

قسطلاني $\frac{٤}{٧}$ • وسميت ام الكتاب انه يبدا بكتابتها في المصاحف ، ويبدا

بقرائتها في الصلاة • $\frac{ح - ٧}{٣}$ ••

تەرجەمە :

فاتیحـــە « ام الکتاب »ی پی‌ئەلێن ؟ چونکە لـــە ئەووەلی قورئانا ئەنووسری ، لەئەووەلی نویژا ئەخوینری • ابو هریره ـ رضی الله تعالی عنه ـ ئەفەرموی : پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرموویەتی : « الحمد لله • ام القران »ە « ام الکتاب »ە تیرمذی ••

٥٩/٤٣ ـ عن ابي سعيد الخدري ـ رضى الله تعالى عنه ـ قال : [بعثنا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ثلاثين رجلا • احمد] انطلق نفر من اصحاب النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ في سفر سافروها حتى نزلوا في حي من احياء العرب ، فاستضافوهم ، فابوا ان يضيفوهم ، فلدغ سيد ذلك الحي ، فسعوا له بكل شيء لا ينفعه شيء ، فقال بعضهم : لو اتيتم هؤلاء الرهط الذين نزلوا لعله ان يكون عند بعضهم شيء ، فاتوهم ، فقالوا : يا ايهـا الرهط ان سيدنا لدغ وسعينا له بكل شيء لا ينفعه ، فهل عند احد منكم من شيء ؟ [ينفع صاحبنا • د] • [فقالوا : لهم قد بلغنا ان صاحبكم جاء بالنور والشفاء ، قالوا : نعم • بزار] فقال بعضهم [هو ابو سعيد الراوي] : نعم ! والله اني لأرقي ، ولكن والله لقد استضفناكم فلم تضيفونا ، فما أنا براق لكـم حتى تجعلوا لنا جعـلا ، فصالحوهم على قطيع من الغنم [ثلاثون شاة • ن] فانطلق يتفل عليه [ينفخ نفخا معه ا دنى بزاق بعد القراءة] ، ويقرأ عليه الحمد لله رب العالمين [الفاتحة الى آخرها سبعا او ثلاثا] ، فكانما نشط من عقال ، فانطلق يمشي وما به قلبة ، قال : فاوفوهم جعلهم الذي صالحوهم عليه ، فقـال بعضهم : اقسموا ، فقـال الذي رقى : لا تفعلوا حتى نأتي النبي

ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ، فنذكر له اللذي كان فننظر ما يأمرنا ، فقدموا على رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فذكروا له ، فقال : وما يدريك ؟ انها رقية ، ثم قال : قد اصبتم ، اقسموا واضربوا لي معكم

ح ـ ٤
سهما ، فضحك رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ـــــــ •
١٣٢

م ـ ٩ / ١٣٢ ـــــــ د ، ت ، ن ، ج • م ـ ٩ / ٣١ ـــــــ باخصر وفيه : فابى ان يقبلها ، وقال : حتى اذكر •• وفي آخر قال : خذوا منهم واضربوا ••

تەرجەمە :

له ابوسەعیدی خودری ـ رضی الله تعالی عنه ـ ریوایەت کراوە کــە چەند کەسی [له ریوایەتیکیترا سی ٣٠ کەس] له ئەصحابی پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیــه وسلم ـ [لەژیر ریاسەتی ابو سەعیــدا ـ رضی الله تعالی عنه ـ به ئەمری پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ وەکو ئیمامی احمد ـ رحمه الله ـ ئەفەرموی] له سەفەریکا که کردیان رویین تا [شەوی • ت] لای خیلی له خیلی عەرەب دابەزین ، طەلەبی میوانداری‌یان لی کردن میوانداری‌یان نەکردن ، ئەو شەوە گەورەی ئەو خیله داعبایەك پیوەی دا ، به هەموو شتی که به عەرەب تەداوی پی ئەکری دەرمانیان کرد وە لەگەلی خەریك بوون هیچ شتیك نەفعی بوی نەبو ، بەعزیکیان وتی : ئەگەر بچنه لای ئەوانەی کــــە نزیکتان دابەزیون بەلکه شتیکیان له لا بی که عیلاجی پی بکری ! چوونەلایان پیان وتن : ئەی قــەوم گەورەکەمان شتیکی پیوە داوە ، بــە هــەموو شتی که به دەرمان بشی لەگەلی خەریك بووین فائیدەی پی نەدا [وامان بیستووە که سەردارەکەتان نوورو شیفای هیناوە] لای هیچتان شتیکی ـ

واهەیە کە فایدەی بوی ببی ؟ بەعزیکیان [کــە ابوسەعیدی راویە] فەرمووی : بەلی واللہ من نوشتە ئەکەم « اما » واللہ چونکە میواندازیمان لیتان ویستو میداندازیتان نەکردین تا ئوجرەتیکمان بو مەعلووم نەکەن دوعــای بەسەرا ناخوینم • لەســەر گەلەمــەری [سی سەری] صولحیان‌کرد •• ئەو پیاوە کــە ابو سەعیــدە لەگەلیان چوا فاتیحای بەسەرا ئەخوین‌و کوفووی ئەکرد بە ریوایەتی سی جار ، بە ریوایەتی حەوت جار • وەکو لە بەند بەربووبی هیچ ئازاری نەماو ئەورویی هیچ « اضطرابی » نەبو ••• ئەو کری‌یەی کە گفتیان پی دابوون دایانی • بەعزیکیان وتی : با بەشی کەین ! ئەوی بەسەریا خویندبو فەرمووی : بەشی مەکەن تا ئەچینە لای پیغەمەر ـ صلی اللہ تعالی علیــه وسلم ـ و عەرزی ئەکــەین بزانین بەچی ئەمرمان پی ئەفەرموی وا ئەکەین •• عەودەتیان کردەوە بو لای پیغــەمەر ـ صلی اللہ تعالی علیه وسلم ـو عەرزیان کرد ، پیغەمەر ـ صلی اللہ تعالی علیــه وسلم ـ فەرمووی : چوزانی کە فاتیحە نوشتەیە ؟ لە دوایدا فەرمووی : بەشی بکــەن‌و بەشیکیش بو من دانین ، ئەوەی فەرموو پی‌کەنی •

٦٠/٤٤ ـ أخرى عن ابى سعيد الخدري [رضى الله عالى عنه] قال : كنا في مسير لنا [في سرية • دار] فنزلنا [ليلا • ت] ، فجاءت جارية ، فقالت : ان سيد الحي سليم ، وان نفرنا غيب [غيّب • اخرى] ، فهل منكم راق ؟ فقام معها رجل ما كنا نانبه [نتهمه] برقية فرقاه فبرأ ، فامر له بثلاثين شاة ، وسقانا لبنا ، فلما رجع قلنا له : اكنت تحسن رقية ، او كنت ترقي ؟ قال : لا ما رقيت الا بام الكتاب • قلنا لا تحدثوا شيئا حتى ناتي او نسأل النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فلما قدمنا المدينة ذكرناه للنبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : وما كان يدريه انها رقية ؟ • اقسموا واضربوا لي السهم ••

ح ـ ٧ م ـ ٩

٤٤٩ ٣٣

تەرجەمە :

لە ئەبو سعیدی خودری ـ رضی اللّه تعالی عنه ـ ریوایەت کراوە : لـــە سەفەریکا بووین شەوی لە جیی دابەزین کچی هات ، وتی : گەورەکەمان شتیکی پیوە داوە پیاوەکانمان لە مالەوە نین کەسیکتان تیایە نوشتە بکا ؟ یەکیکمان کە گومانمان پیی نەبو کە نوشتەکەر بی لـــە گەل ئەو کچە هەلساو چوو نوشتەی بو کرد چاك بوەوە • ئەمری کرد سی مەریان دایی • کە گەرایەوە پیمان وت : بو تو نوشتە ئەزانی ؟ یاخو پیمان وت : [یەکی لە راویەکان شکی بووە کە ئەبو سعید لەم دوو کەلیمە کامی وتوە] بوچ تو نوشتەکەر بووی ؟ وتی : خیر بـــە فاتیحە نەبی بە هیچی تر نوشتەم بو نەکرد •• وتمان : هیچ دەستی لی مەدەن تا ئەچینە خذمەت پیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ ، یا وتی لە پیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ ئەپرسین • [یەعنی : نازانم ئەبو سعید لەم دو لەفظە کامیانی وتوە] کە چووینەوە مەدینە عەرزی پیغەمەرمان کرد ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : چوزانی کە فاتیحە نوشتەیە ؟ بەشی بکەنو بەشیکیش بو من دابنین ••

ئەم حەدیثە دەلالەت ئەکا لەسەر ئەمە : کە سەرقەلەمانە حەلالە [زاهیر وایە بو پیاوی خوی] بەو شەرتە کە بەئایەتی لە قورئان ، یا بە ذیکریکی مأثور ••

بە قیاسی ئـــەم حەدیثە ئەبی ئوجرەت لەسەر تەعلیمی قورئانو عیلمیش ئـــەبی حەلال‌بی ؟ وەکو ئوجرەتی کـــە ماموستا لە قوتابی ئەستینی ••

پیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ بویە فەرموویەتی کە بەشی

منیش دانین تا ئەو ئەصحابانە شوبھەیان لە حەلالی ئەو مەرانە کە وەریان گرتووە نەمینی ..

هەم دەلالەت لەسەر ئەمە ئەکا کـــە ریبوار هەرکەسی بیی بوی دروستە داوای میوانداری کردن لەو دیوخیلانە کە تووشیان ئەبی .. انشاء اللّه لەبەحثی ئیمانایی کەحوکمی میوانداری و میوانی چیە ..

٦١/٤٥ ـ عن ابن عباس [رضی الله تعالی عنه] قال : بینما جبریل ـ علیه السلام ـ قاعد عند النبي ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ سمع نقیضا من فوقه ، فرفع راسه فقال : هذا باب من السماء فتح الیوم لم یفتح قط الا الیوم فنزل منه ملك فقال : هذا ملك نزل الی الارض لم ینزل قط الا الیوم فسلم فقال : ابشر بنورین اوتیتهما لم یوتهما نبي قبلك : فاتحة الکتاب وخواتیم سورة البقرة ولن یقرء بحرف منهما الا اوتیته

م ـ ٤

٩٤

تەرجەمە :

لە ابن و عباس ـ رضی اللّه تعالی عنهما ـوە ریوایەت کراوە لـە وەختیکا کە جبرەئیل ـ علیه الصلاة والسلام ـ لای پیغەمەر ـ صلی اللّه علیه وسلم ـ دانیشتبو وەك دەرگا بکریتەوە جیرەیەکی لە ژور سەریەوە بیست جبریل ـ علیه الصلاة والسلام ـ سەری هەلبری وە فەرمووی ئەمە دەرگایەکە لە ئاسمان ئیمرو کراوەتەوە تا ئیمرو قەت نەکراوەتەوە ، مەلائیکەیەکی لی نازل بو جبریل ـ علیه الصلاة والسلام ـ فەرمووی ئەمە مەلائیکەیەکە هاتوەتە سەر ئەرز غەیری ئیمرو قەت نازل نەبووە ، ئەو مەلائیکەیە سەلامی کردو فەرمووی : موژدەبی بە تو بە دوو نوور کە پیت بەخشراوە لە پیش تودا بە هیچ پیغەمەری نە بەخشراوە ، یەکیکیان

« فاتحة الكتاب »» ، يەكیكیان ئاخری سورەی بەقەرەیە هیچ حەرفی نیە لەوانە كە بیخوینیو پیت ئیحسان نەكری •

٤٦/٦٢ ــ عن ابی سعید الخدري عن اسید بن حضیر [رضی الله تعالی عنهما] قال : بینما هو یقرء من اللیل سورة البقرة وفرسه مربوط عنـــده اذ جالت الفرس فسكت فسكتت ، فقرا فجالت الفرس فسكت وسكتت الفرس ثم قرأ فجالت الفرس فانصرف وكان ابنه یحی قریبـا منها فاشفق ان تصیبه فلما اجتره رفع راسه الی السماء حتی ما یراها فلما اصبح حدث النبي ــ صلی الله تعالی علیه وسلم ــ فقال له : اقرأ یا ابن حضیر ، اقرأ یا ابن حضیر ! قال : فاشفقت یا رسول الله ان تطأ یحی وكان فیها قریبا ، فرفعت رأسي فانصرفت الیه ، فرفعت رأسي الی السماء فاذا مثل الظلة فیها امثال المصابیح فخرجت حتی لا اراها ، قال : وتدري ما ذاك ؟ قال : لا • قال : تلك الملائكة دنت لصوتك ، ولو قرات لاصبحت ینظر الناس الیها لا تتواری منهم • ح ـ ٧ / ٤٥٦ ن م ـ ٤ / ٨٤

وفیه عرجت بدل خرجت ••

تەرجەمە :

لە ئەبو سعیدی خودری‌یەوە ئەویش لـە اسیدی بنی حضیرەوە ریوایەت كراوە [رضی الله تعالی عنهما] • لە وەختیكا كە اسید [رضی الله تعالی عنه] شەوی سورەتی بەقەرەی ئەخویند مایینەكەیشی لە لایەوە بەسرابووەوە ، كەچی لـە وەختیكا كـە أسید بی دەنگ بو مایینەكەیش وەســتا ، دووبارە ســلەمیەوە ، اسید بی‌دەنگ بو مایینـــەكە دوبارە راوەستایەوە ، دیسان خویندی دیسان مایینەكەی سلەمیەوە • یەحیـای كوری اسید لە مایینەكەوە نزیك بو اسید ترسا كە مایینەكە زەرەریكی پی بگەیەنی ، كە یەحیای راكیشاو لە مایینەكەی دور خستەوە سەری هەل

بری بو ئاسمان ئاسمانی نەدەبینی •• کـە کەوتە سبەینی بو پیغەمەری ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ گیرایەوە ، پیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیه وسـلم ـ پیی فەرموو : بخوینە ئەی ابنی حضیر ! بخوینە ئەی ابنی حضیر ! اسید فەرمووی : یا رسول اللّه یەحیای لیوە نزیك بو ترسـام پیی پیابنی سەرم هەل بری و وەر گەرامە سەر یەحیا کەسەرم بوئاسمان هەلبری هەر وەك پەلە هەور بو چرای زوری تیابو ، چوومە دەری ئاسمانم نەدەبینی • پیغەمەر ـ صلی اللّه علیه وسلم ـ فەرمووی : ئەزانی کە ئەوە چی بوو ؟ اسید وتی : خیر ، پیغەمەر ـ صلی اللّه علیه وسلم ـ فەرمووی : ئەوە مەلائیکە بوون لە بەر دەنگی تو لیت نزیك بوونەوە ئەگەر [یەعنی تا روژ] بت خویندایە ئەو مەلائیکانە کە روژ بوەوە خەلق تەماشایان ئەکردو لی‌یان نەئەشاررایەوە ••

لە ریوایەتی ئیسماعیلی‌یا ئەفەرموی : ئەی اسید بخوینە خوا سازیکی لە سازی ئالی داود داویتی ••

لەم ریوانەدا دەر ئەکەوی کە سەبەبی نزیك بوونی مەلائیکە لـە ابنی حضیر تەنهـا خویندنی قورئان نەبووە بەلکە دەنگ خوشیەکەیشی عەلاوە بووە ••

[یەعنی صەدبار من بخوینم زەحمەتە مەلائیکەم لی نزیك بیتەوە • بەخیلافی مەلا حسین ـ ادامه اللّه تعالی علی الخیر ـ ••] •

٦٣/٤٧ ـ أبو سعيد الخدري ان اسيد بن حضير [رضي الله تعالى عنهما] بينما هو ليلة يقرأ في مربده اذا جالت فرسه ، فقرأ ثم جالت أخرى ، فقرأ ثم جالت أيضا ، قال أسيد : فخشيت ان تطأ يحيى فقمت اليها فاذا مثل الظلة فوق رأسي فيها امثال السرج عرجت في الجو حتى ما أراها ، قال : فغدوت على رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ

فقلت : يا رسول الله بينما انا البارحة اقرأ في مربدي اذ جالت فرسي فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : اقرأ ابن حضير ، قال : فقرأت ثم جالت ايضا ، فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : اقرأ ابن حضير ، قال : فقرأت ثم جالت ايضا ، فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : اقرأ ابن حضير قال : فقرأت ثم جالت ايضا فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : اقرأ ابن حضير ! قال : فانصرفت وكان يحى قريبا منها خشيت ان تطاه فرايت مثل الظلة فيها امثال السرج عرجت في الجو حتى ما أراها ، فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تلك الملائكة كانت تسمع لك ، ولو قرأت لاصبحت

م ـ ٤

يراها الناس ما تستتر منهم ٠٠ ـــــــ ٠٠

٨٤

تەرجەمە :

ئەبو سعیدی خودری لە اسیدی بنی حضیرەوە ریوایەت ئەکا : کە لە جیگە موشتاخی خورمادا شەوی قورئانی ئەخویند کوتوپر مایینەکەی بازدیکی دا ، دووبارە خویندی بازدیکی تری دا ، دیسان خویندی دیسان بازدیکی تری دا ٠٠ اسید وتی : ترسام کە یحیا بپلیشینیتەوە کەچی لەو وەختەدا وەك پەلەهەور لە زوور سەرمەوە وەکو چرایەکی زوری تیابی چاوم هەل بری بو ئاسمان وابو حتی نەمەدی ٠٠ سبەینی چوومە لای پیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ عەرزم کرد : یا رسول اللّه ئیمشەوی رابوردو کە لە جیگە موشتاخەکەمانا ئەم خویند [یەعنی قورئان] مایینەکەم هەلبەزیەوە ٠ پیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی ئەی ابنی حضیر بخوینە ! وتی : خویندم دوبارە هەلبەزیکی تری کرد ، پیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ئەی ابنی حضیر بخوینە ! وتی : خویندم لە پاشان جەوەلانیکی تری کرد ، پیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیه

وسلم ـ فەرمووی : بخوینە ئەی ابنی حضیر ، وتی : وەرگەرام یحیای لی نزیك بوو ترسـام پیی پیابنی • چـاوم کـەوت وەکو پەلەهەوری چرایەکی زوری تیا بو،بە دیقەت تەماشام کرد وەهابو کە ئاسمانم نە دەبینی پیغەمەر ـ صلی اللّٰه تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ئەوە مەلائیکە بوون گوی‌یان لـە تو ئەگرت ئەگەر بت‌خویندایە ، یەعنی تا روژ ، سبەینی خەلق ئەو مەلائیکا نەیان ئەبینی خویان لی نەئەشاردنەوە ••

٦٤/٤٨ ـ ابو امامة الباهلي [رضي الله تعالى عنه] قال : سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : اقرؤا القرآن ! فانه ياتي يوم القيامة شفيعا لاصحابه ، اقرؤا الزهراوين : البقرة ، وسورة آل عمران ، فانهما ياتيان يوم القيامة كانهما غمامتان • او كانهما غيابتان ، أو كانهما فرقان من طـير صواف تحاجان عن أصحابهما اقرؤا سورة البقرة ؛ فان اخذها بركة ، وتركها حسرة ولا تستطيعها البطلة •• قال معـاوية ـ ابن سـلام ـ : بلغني ان البطلة السحرة ـــــ ••

م ـ ٤
٩٢

[كل ما اظلك غمامة وغيابة] ••

تەرجەمە :

ئەبو امامەی باهیلی ـ رضی اللّٰه تعالی عنه ـ ئەفەرموی : لەپیغەمەر ـ صلی اللّٰه تعالی علیه وسلم ـ م بیست ئەی فەرموو : قورئان بخوینن ! قورئان روژی قیامـەت پی شـەفاعەت ئـەکا بو ئەصحـابی خـوی •• زەهراوەین ـ کە : البقرة وە سورەتی ئالی عمرانە ـ بخوینن ، ئەو دو سورەتە روژی قیامەت دین وەك دوو پەلەهـەور ، یا وەك دوو سایەبان ـ سابات ـ ، یا وەك دو رەوە طەیر کـە صـەف بەستن لە ئاسمانا ، مودافەعەی ئەصحابی خویان ئەکەن لـە عەزابی جەهەنەم • سوورەی

بەقەرە بخوینن ! خوینتنی بەرەکەتە تەرکی حەسرەتە ، ئەوانەی کە لە خیر بەتال بن ـ بی خیر بن ـ ناتوانن بیخوینن • معاویە ـ ئەی : کوری سلام کە یەکیکە لە راوی‌یان ـ ئەلی : بە ریوایەتی وا بەمن گەییوە : کە « بطلە » ساحیرن ••

زەهراوە ینیان پی ئەفەرموی ؟ چونکە نوورن ، ری‌ی چاکەو خراپە پی‌نیشان ئەدەن ••

٤٨/٦٤ ـ النواس[1] بن سمعان الكلابي [رضي الله تعالى عنه] يقول : سمعت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : يؤتى بالقرآن يوم القيامة وأهله الذين كانوا يعملون به تقدمه سورة البقرة وآل عمران ، وضرب لهما رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ثلاثة أمثال ما نسيتهن بعد ، قال : كانهما غمامتان ، أو ظلتان سوداوان بينهما شرق [أي ضياء ونور] ، أو كانهما فرقان من طير صواف تحاجان عن صاحبهما ••

م ـ ٤

٩٣

تەرجەمە :

نواس‌ی بنی سمعان‌ی کلابی ـ رضی الله تعالى عنه ـ ئەفەرموی لەپیغەمەرم بیست ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەی‌فەرموو : روژی قیامەت قورئان‌و ئەهلی قورئان ، ئەوانەی کە عەمەلی پی‌بکن ، ینرین سوورەتی بەقەرەو ئالی عیمران پیشیـان ئەکەون • پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليـه وسـلم ـ سی مەسەلی بو ذیکر فەرموون ئیشتا لـە فکرم نەچوونەوە ؟ فەرمووی : « کانە » دوو پەلەهەورن ، یا دوو کەپرن ، یا دوو رەوە

(١) ژمارەی ٤٨/٦٤ دوجار دووبارە کراوەتەوە منیش وەکو خوی هیشتمەوە •• م• ع• ق•

طەیرن کە لە ئاسمان صەفیان بەستبێ مودافەعەی صاحیبەکەیان ئەکەن لەئاگری جەهەنەم ..

فەضلی « آیة الکرسي »

٦٥/٤٩ ـ أبو هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال وكلني رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بحفظ زكاة رمضان ، فأتاني آت فجعل يحثو من الطعام فأخذته ، وقلت : والله لأرفعنك الى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ . قال : اني محتاج وعلى عيال ولي حاجة شديدة ، قال : فخليت عنه . فأصبحت فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : يا أبا هريرة ما فعل أسيرك البارحة ؟ قال : قلت : يا رسول الله شكا

حاجة شديدة وعيالا فرحمته ، فخليت سبيله قال : اما انه قد كذبك وسيعود ، فعرفت انه يعود لقول رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : انه سيعود ، فرصدته فجاء يحثو من الطعام ، فاخذته فقلت : لارفعنك الى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ، قال : دعني ؛ فاني محتاج وعلى عيال لا أعود فرحمته ، فخليت سبيله ، فأصبحت فقال لي رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : يا أبا هريرة ما فعل اسيرك ؟ قلت : يا رسول الله شكا حاجة شديدة وعيالا فرحمته فخليت سبيله ، قال : اما أنه قد كذبك وسيعود ، فرصدته فجاء يحثو من الطعام ، فاخذته فقلت لارفعنك الى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ . وهذا آخر ثلاث مرات انك تزعم لا تعود ثم تعود ، قال : دعني اعلمك كلمات ينفعك الله بها ! قلت : ما هو ؟ قال : اذا آويت الى فراشك فاقرأ آية الكرسي ـ الله لا اله الا هو الحي القيوم حتى تختم الآية ـ فانه لن يزال عليك من الله حافظ ، ولا يقربنك شيطان حتى تصبح فخليت سبيله ، فأصبحت فقال لي رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : ما فعل اسيرك البارحة ؟ قلت : يا رسول الله زعم انه يعلمني كلمات

ينفعني الله بها فخليت سبيله • قال : ما هي ؟ قلت : قال : اذا آويت الى فراشك فاقرأ آية الكرسي من أولها حتى تختم [الآية • أبو ذر] الله لا اله هو الحي القيوم ••• وقال لي : لن يزال عليك من الله حافظ ، ولا يقربك شيطان حتى تصبح •• وكانوا احرص شيء على الخير ، فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : اما انه قد صدقك وهو كذوب • تعلم من تخاطب منذ ليال يا أبا هريرة ؟ قال : لا • قال : ذاك شيطان ح ـ ٤ / ١٥٧

تەرجەمە :

لــە ئەبو هريرة ـ رضى الله تعالى عنــه ـ وەوە ریوایەت کراوە کەفەرموویەتی : رسول الله ـ صلى الله تعالى عليــه وسلم ـ کردمی بــە وەکیلی حیفظی زەکاتی فیطری رەمەزان •• شەو یەکی هات مست مست طەعامی سەرفیطرەکەی ئەبرد •• گرتم وتم : ئەتبەم بو خذمەت پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وتی : موحتاجم مالو منالم هەیە ئیحتیاجیەکی زور بەشیددەتم هەیە • ئەبو هریرە فەرمووی : بەرمدا • کە روژم لی بووەوە پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : یا ئەبوهریرە ئەسیرەکەی شەویت چی لیهـــات ؟ فەرمووی : وتم : یا رســول الله شکایەتی ئیحتیاجیەکی بەشیددەتی کرد بەرمدا ••

پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : بزانە کە دروی لەگەل کردووی یەتەوە • زانیم کە یەتەوە ؛ چونکە پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی یتەوە • ئیشکم گرت ، هــات مست مست طەعامەکەی ئەبرد ، گرتم وتم : ئەتبەمە حضوری پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ • وتی : وازم لیبینە موحتاجم عەیالم هـــەیە ئیتر

نایمەوە • رەحمم پیکرد بەرمدا سبەینی پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ پیی‌فەرمووم : یا أبا هريرة ئەسیرەکەی شەوت چی‌لی‌هات ؟ وتم : یا رسول الله شکایەتی لە ئیحتیاجیەکی شەدیدی خوی کـــرد ، شکایەتی عەیالی کرد بەزەییم پیا هاتو بەرمدا پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : خەبەرت‌بی کە دروی لەگەل کردووی یتەوە منتظری بووم • هاتو مست مست لە طەعامەکەی ئەبرد • گرتم وتم : ئەت بەم بو خذمەت پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەمە ئاخری سی دەفعەیە ، هەر ئەلی‌ی نایەمەوە کەچی یەیتەوە • وتی : بەرمدە چەند کەلیمەیەکت فیر ئەکەم لای خوا فایدەی بوت ببی • وتم : ئەو کەلیمانە چین ؟ وتی : شەو کەچوویتە سەرجی آية الكرسي بخوینە « الله لا اله الا هـــو الحي القيوم » تا خەتمی ئەو ئایەتە ئەکەی •• [طەبەرانی لەمعاذی بنی جبل ـ رضی الله عنه ـ وەوە ریوایەت دەکا کە پیی وتم : خاتیمەی سوورەتی بەقەرەیش بخوینە : آمن الرسول •• تائاخری] کە ئەو ئایەتە ، [یائەوسی ئایەتە] بخوینی لە تەرەف خواوە حافیظیکت لەسەر ئەبی تا هیچ شەیتانیکت نزیك نا کەوی تا روژت لی ئەبیتەوە • ئەو وەختە بەرم دا کە روژم لی بوەوە پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـە وسلم ـ پیی فەرمووم : ئـەسیرەکەی شەویت چی لی هـات ؟ وتم : یا رسول الله وتی : چەند کەلیمەیەکت فیر ئەکەم خوا ـ جل جلالە ـ بەوە نەفعم پی‌بدا • پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ئەو کەلیمانە کامەنە ؟ وتم : پیی وتم : کە چوویتە ناو جیگەوە « آية الكرسي » لە ئەووەلەوە تا خەتمی ئەکەی بخوینە « الله لا اله الا هو الحي القيوم » پیی وتم : ئەگەر بیخوینی لە طەرەف خواوە حافیظیکت لەسەر ئەبی‌و تاروژت لی دەبیتەوە هیچ شەیتانیکت لی نزیك نابی ••

ئەصحابی کیرام ـ رضی الله تعالى عنهم ـ شتیکی زور حەریص بوون [بویە ئەبو هریرە بەرەللای کرد] • پیغەمەر ـ صلی الله تعالى علیـه وسلم ـ فەرمووی : خـەبەرت بی کـە ئەگەرچی دروزنە راستی پی وتووی بەدل •• پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ئەزانی ئەم سی شەوە کە لەگەل کی قسەت کردووە یا أبا هریرە ؟ وتی : خیر • پیغـەمەر ـ علیـه الصـلاة والسـلام ـ فـەرمووی : ئـەوە شەیتانیکە لەشەیاتینی ••

٤٩/٦٥ ـ عن ابي بن كعب [رضي الله تعالى عنه] قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : يا أبا المنذر اتدري اي آية من كتاب الله معك اعظم ؟ قال : قلت : الله ورسوله اعلم •• قال : يا أبا المنذر أتدري أي آية من كتاب الله معك اعظم ؟ قال : قلت : الله لا اله الا هو الحي القيووم ••• قال : فضربني في صدري ، وقال ليهنك العلم ابا المنذر •• م ـ ٤ / ٩٦

تەرجەمە :

ابیی بنی کعب ـ رضی الله تعالى عنە ـ فەرمووی : کە پیغەمەر ـ صلی الله تعالى علیه وسلم ـ فەرمووی : « یا ابا المنذر » ئەزانی لەو قورئانە کە لەگەل تویە چ ئایەتیکی لە هەمووی لـە ئەوابا گەورەترە ؟ فەرمووی : وتم : خواو رەسولی خوا ئەزانن •• پیغەمەر ـ صلی الله تعالى علیه وسلم ـ فەرمووی : یا ابا المنـذر لـەو قورئانەی کە لەبەرتە ئەزانی کە ئەوابی چ ئایەتیکی گەورەترە ؟ فەرمووی : وتم : « الله لا اله الا هو الحي القيوم ••• » ابی فەرمووی : پیغەمەر ـ صلی الله تعالى

عليه وسلم ـ كيشای به سنگماو فەرمووی : « يا ابا المنذر » عيلمت لی موبارەك بی ..

تەرجەمەی آية الكرسي بكەم في الجملة مەعلووم ئەبی كە لە بەرچی ئەوەندە گەورەیە ..

مختصرا مەعنای آية الكرسي :

« الله » : خوا ـ جل شأنه ـ « لا اله » : هيچ مەعبوودی نیە . « الا هو » : مەگەر ئەو ، هەر ئەو ئیلاهەو موستەحەققی ئەوەیە كە عیبادەتی بو بكری ؛ چونكە « الحي » : بە حەیاتی دائیمیو ثابت حەییە قەت زەوالی نابی حەیاتەكەی « ذاتی »یە : لە غەیرەوە نیە ، غەیری ئەو وجوودیان حەیاتیـان « عارضی »یە : بی بەقـایە مـەعرووضی ئافاتیكی زورە ، بەشتیكی جوزئی زەوالی ئەبی « القيوم » : خوا قەییومە : قیامو دەوامی ذاتی‌یە لە غەیرەوە نیە . بوونو بـەقای غەیری ئەو هەرچی هەیەو بوەو ئەبی هـەر بەتەدبیرو ئیرادەو موحافەظەی ئەوە . ئانی لـە تەدبیری خەلق خالی نیـە ، هـەموو كائینات ئەگەر قودرەتو ئیرادەو تەدبیری ئەوی لە گـەل نەبی بەیەك دەفعـە ئەچنە عەدەمەوەو بـە فەنا ئەچن .. بویە هەر ئەو لایەقی عبادەتە چونكە : « لا تأخذه سنة » : نە وەنەوز ئەیكریو « ولا نوم » : نە خەو ئەیگری كە بەوە غافل بی لە تەدبیری مەخلووقات .. بویە هەر ئەو موستەحەققی عیبادەتە چونكە « له » : هەر هی ئەوە « ما » : هەموو ئەوانەی كە « في السموات » : لە ئاسمانان « والارض » : هەموو ئەوانەی كە لە ئەرزان ، غەیری ئەو مالیكی هیچ‌نین . ئەگەر پادشاهی ، فیرعەونی ، ظالمی ، دەولەمەندی بلی من مولكم هەیە هەموویان درویەكی زور زل ئەكەن ، موددەیەكی زور

کەم ئیستیفادەی لیئەکەنو لە دوایا بە حەسرەت بـــە جیی یلن بو دروزنیکی تر ••

ئەگەر ئەوانەی بەدرو کە ئەلین مولکی ئیمەمەیە بو کە لیی کرانە دەری ناتوانن کە زەررەیەکی لە گەل خویان بەرن ؟ اعاذنا الله !! ئەگەر ئەوانەی ئەوەیان بە تەزویرو ظولمو زەلالەت خستبیتیانە دەستی خویان لەملیانا ئەبی بەتەوقو سەبەبی عەزابیکی زور بە دەدامو زور ئەلیم • اعاذنا الله منه !! •

عەجەبا ئەوانەی کە بەدرو ئەلین : ئیمە مولکمان هەیە زەررەیەکیان لەو مولکە خەلق کردووە ، ئەتوانن کە ذەررەیەکی بە فەنا بەن !!

خولاصە : لەو روژەوە کە خوا ـ جل شأنە ـ دونیای خـەلق کردووە تا ئەو روژەی کەتیایا بە فەنا ئەچین هیچ کەسی مولکی نەبووەو بەتیو نایبی •• خوی مولکی غەیرە • کەسی مولکی غەیربی چون ئەبی بـە صاحیب مولك ؟ فەقیرو دەولەمەند لە دوای ئەوە کەمردنو گوشتو رەگو پیستیان رزی تەنها ئیسکیان بمینیتەوە کی ئیسقانی فەقیرو پادشاو فیرعەون ئەتوانی لە یەك جوی بکاتەوە ؟ هەموو ئەعزایان کە بو بە خول کی خولی پادشاو خولی سوالکەر لیك جوی ئەکاتەوە ؟ !!

بویە هـــەر ئەو موستەحەققی عیبادەتە چونکە « من » : کییە « ذا الذي » : ئەو کەسەی کە « یشفع » : بتوانیو بویری شەفاعەت بو یەکیکی تر بکا « عنده » : لەلای ئەو « الا باذنه » مەگەر بە ئیذنی ئەو ؟ مەلائیکە بیو پیغەمەر بیو ، أولیاء الله بیو ، صالح بی تا ئەو ئیذنی نەدا ناتوانی کە لە حضوری باریـیا ـ جل شأنە ـ لیو بجوولینیتەوە ••

بویە هەر ئەو موستەحەققی عیبادەتە چونکە « یعلم » : بە عیلمیکی

ذاتی‌و دائیمی ئه‌زانی « ما » : ئه‌و ئیشه‌و ئه‌و شتانه‌ی که « بین ایدیهم » له به‌رده‌ستیانایه و ئه‌ی‌که‌ن یا ئه‌بن « و » : هه‌م ئه‌زانی « ما » : ئه‌و ئیشه‌و ئه‌و شتانه‌ی که « خلفهم » : کردوویانه‌و بوون‌و رابوردوون •• یه‌عنی : هه‌رچی بووه‌و ئه‌بی‌و هـــه‌یه ، که‌م‌و زور ، وردو درشت ، په‌نهان‌و ئاشکار ، خوا هه‌مووی ئه‌زانی ذه‌رره‌یه‌کی له عیلمی خوا ون بیه‌و ون نه‌بوه‌و ون نابی ••

بویه هه‌ر خوا موسته‌حه‌ققی عیباده‌ته هیچ که‌سی تر ئه‌و ئیستیحقاقه‌ی بیه چونکه خه‌لق هیچیان « ولا یحیطون » : ئیحاطه ناده‌ن « بشيء » : به هیچ شتیك « من » : له « علمه » عیلمی ئه‌و « الا » : مه‌گه‌ر « بما » به‌و شته‌ی که « شاء » : خوا ئیراده‌ی کردبی که مه‌خلوق بی زانی ، ئه‌ویش ئه‌گه‌رچی له حه‌ددی خویا به‌زور بنوینی بـــه نیسبه‌ت عیلمی خواوه قه‌تره‌یی نیه له به‌حر ••

بویه هه‌ر خوا ـ جل شأنه ـ موسته‌حه‌ققی عیباده‌ته چونکه خـــوا « وسع » : ویسعه‌تی هه‌یه‌و گرتوویه‌تیه ناوخویه‌وه « کرسیه » : ته‌ختی ســـه‌لته‌نه‌ت‌و عه‌ظه‌مـــه‌تی « السماوات » : هه‌موو ئاســـمان‌و « والارض » : هه‌موو ئه‌رز ، هه‌موو له‌قه‌بضه‌ی قودره‌تی ئه‌وان ئیراده بفه‌رموی به کفله‌کوونی [کن فیکون] ی هه‌موویان ئه‌باته‌وه بو فه‌زای نه‌بوونی •• ئیترکی ئه‌توانی که بلی بم‌په‌رستن ؟ مه‌گه‌ر یه‌کی که‌ربی‌و خوی نه‌ناسی‌و بووبی به مه‌لعه‌به‌و گوی شه‌قی شه‌یتان •• بویه خوا هه‌ر ئه‌و موسته‌حه‌قی په‌رستنه چونکه « ولا یؤده » : له‌گه‌ل ئه‌مه‌دا کـــه ئـــه‌م هه‌موو ئه‌رزه‌و ئه‌م هه‌موو ئاسمانه‌ی کـــه گرتووه‌ته ناو قه‌بضه‌ی قودره‌تی خوی‌و هه‌موویان موحافه‌ظه ئه‌کا ماندووی ناکا « حفظهما » :

موحافەظەی وجوودو تەرتیبو ئینتیظامو حەرەکەو فائیدەیان « وهو » : هەر ئەوە « العلي » : پایەبەرزە لە شەریكو نەقص • « العظیم » : هەر ئەوە کە لە هەموو خصوصیکا : لە وجوودا ، لە عیلما ، لە سائیری صیفاتی « جلالیه وجمالیه »دا گەورە بی •• زور گەورەمان دیوەو بیستووە کە هەموو بوون بە توز ••

ئەم ئایەتە کەریمە بویە فەضلو ثەوابی زورەو زور گەورەیــە چونکە بەوەجهیکی زور بەلیغو زور زور وەجیز ئوصولی ئەسماو صیفاتی خوای بەیان فەرمووە : کە خوا مەعبوودی بەحەقە ، واحدی موطلەقە ، حەییە ، عالیمە ، مالیکە ، قادرە ، موریدە ••• ئەم صیفەتانە هەموو لەوا « منحصرن » ـ جلت قدرته ـ • کافیيە •

فەضلی « آمن الرسول » :

٦٦/٥٠ ـ عن ابن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : من قرأ بالآيتين من آخر سورة البقرة في ليلة كفتاه •

ح ـ ٧ / ٤٥ • م ـ ٤ / ٩٥

پیغەمبەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرموویەتی هەرکەسی لە شەوا « آمن الرسول » بخوینی ئەگەر ئەوشەوە هیچعیبادەتی تر [یەعنی غەیری فەرائض] نەکا ئەوەی بەسە ••

[وعند الحاكم وصححه عن النعمان بن بشير ـ رضي الله تعالى عنه ـ رفعه ان الله كتب كتابا وانزل منه آيتين ختم بهما سورة البقرة لا يقرءان في دار فيقربها الشيطان ثلاث ليان •• وزاد أبو عبيدة من مرسل

ابن جبير : فاقرؤهما وعلموهما ابناءكم فانهما قرآن وصلاة ودعـاء •
قسطلانی ـــــــ ٤ ••
٤٥٠

تەرجەمە :

خوا ـ جل شـأنه ـ کتیبکی نوسیوه کە قورئانە لەو دوو ئایەتی نازل کردووە سوورەتی بەقەرەی بەو دوو ئایەتە خەتم کردووە ، هیچ مالی نیە کە ئەو دوو ئایەتەی تیا بخوینری‌و تا سی شەو شەیتانی لی نزیك بی •• بی‌خوینن فیری ئەولادتانی بکەن ؛ چونکە ئەو دوو ئایەتە هــەم قورئانە هەم نویژە هەم دوعایە ••]

٥١/٦٧ ـ عن ابی هریرة [رضی الله تعالی عنه] قال : لما نزلت علی رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لله ما في السموات وما في الارض وان تبدو ما في انفسكم او تخفوه يحاسبكم به الله فيغفر لمن يشاء ، ويعذب من يشاء والله على كلٰ شيء قدير •• قال : فاشتد ذلك على أصحاب رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فاتوا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ثم بركوا على الركب ، فقالوا : اي رسول الله كلفنا من الاعمال ما نطيق : الصلاة والصيام والجهاد والصدقة وقـد انزلت اليك هذه الآية ولا نطيقها قال رسول الله ـ صلى الله عليه وسلم ـ : أتريدون ان تقولوا كما قال أهل الكتابين من قبلكم : سمعنا وعصينا ؟ بل قولوا : سمعنا واطعنا غفرانك ربنا واليك المصير ، فلما اقتراها القوم ذلت بها السنتهم فانزل الله عز وجل في اثرها : آمن الرسول بما انزل اليه من ربه والمؤمنون كل آمن بالله وملائكته وكتبه ورسله لا نفرق بين أحد من رسله ، وقالوا : سمعنا واطعنا غفرانك واليك المصير •• فلمـا فعلوا ذلك نسخها الله تعالى ؛ فانزل الله تبارك وتعالى : لا يكلف الله نفسا الا وسعها لها ما كسبت وعليها ما اكتسبت ربنا لا تؤاخذنا ان

نسينا او اخطانا قال : نعم • ربنا ولا تحمل علينا اصرا كما حملته على الذين من قبلنا قال : نعم • ربنا ولا تحملنا ما لا طاقة لنا به قال : نعم • واعف عنا واغفر لنا وارحمنـا انت مولانا فانصرنا على القوم الكافرين قال : نعم ••

٥٢/٦٨ ـ $\frac{\text{م} - ١}{٥٠٧}$ وعن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ

قال : لما نزلت هذه الآية • وان تبدوا ما في انفسكم او تخفوه يحاسبكم به الله قال : دخل في قلوبهم منها شيء لم يدخل قلوبهم من شيء فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : قولوا : سمعنا واطعنا وسلمنا قال : فالقى الله الايمان في قلوبهم فانزل الله تعالى : لا يكلف الله نفسا الا وسعها لها ما كسبت وعليها ما اكتسبت ربنا لا تؤاخذنا ان نسينا او اخطانا قال : قد فعلت •• ربنا ولا تحمل علينـا اصرا كما حملته على الذين من قبلنا قال : قد فعلت • واعف عنا واغفر لنا وارحمنا انت مولانا

قال : قد فعلت $\frac{\text{م} - ١}{٥٠٨}$ ••

تەرجەمە :

ئەبو هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموی کە ئایەتی « لله » : هەر مولکی خوایە مەخلووقی خوایە « ما » : هەرچی شتی کـە « في السماوات » : لە ئاسمانایە « وما » : هەرچی شتی کە « في الارض » : لە ئەرزایە هەموو لە ژیر دەستی قودرەتی خوای تەعالایان بەهەر نەوعی خوای تەعـالا ئیرادە بفەرموی • لە تەصەررووفو ئیرادەی خوا ناتوانن دەربچن ، « وان » : ئەگەر « تبدوا » ئیظهار بکەن « ما » : ئەوەی کە

« في انفسكم » له دلتانایه « او » : یاخو « تخفوه » : بی‌شارنه‌وه « یحاسبکم به الله » : خوا ئه‌ی زانی‌و به‌وه حسابتان له گه‌ل ئه‌بینی ، « فیغفر » : له دوایی‌یا سه‌تری ئه‌کاو خوش ئه‌بی « لمن یشاء » : هی ئه‌و که‌سانه‌ی خوا ـ جل وعلا ـ ئیراده بکا که لی‌ی خوش بی • « ویعذب » : عه‌زاب ئه‌دا « من » : ئه‌وانه‌ی که « یشـــاء » : ئیراده بکا عه‌زابیان بدا •• « والله » : چونکه خوا « علی » : به‌سه‌ر « کل » : هه‌ر « شيء » : شتیکا « قدیر » : قودره‌تی هـــه‌یه ئه‌توانی که له قه‌برا ، له‌به‌ررا ، له‌به‌حرا لـــه هه‌رکویی بی که زه‌رره زه‌رره بی‌هینیت‌و کوی بکاته‌وه به ئینسانه‌که‌ی که له دونیایا بووه ، روحی به‌به‌را بکاته‌وه‌و لی‌ی بپرسی : بو ئه‌وه‌ت کرد ؟ بو ئه‌وه‌ت‌و به دلا هات ؟ بو ئه‌و وه‌سوه‌سه‌یه‌ت کرد ؟ له پاشان ئه‌وی ئیراده بفه‌رموی که عه‌فوی ئه‌کا ، ئه‌وی ئیراده‌ی بی که عه‌زابی بدا عه‌زابی ئه‌دا ••

ئه‌فه‌رموی : کـــه ئه‌م ئایه‌ته نازل بو زور تأثیری کـــرد لـــه ئه‌صحابی رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـو له‌سه‌ریان زور گران‌و قورس بو له پاشا هاتنه لای پیغه‌مه‌ر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـو بـــه چوکا هاتن‌و فه‌رموویان : یا رسول الله ! تا ئیسته‌کانی ته‌کلیفی گه‌لی ئیشمان لی کراوه که توانیومانه بیکه‌ین ؟ وه‌ك نویژو ، وه‌ك روژوو ، وه‌ك غه‌زا ، وه‌ك « صدقه » کردوومانه ئیسته ئه‌م ئایه‌ته نازل بووه ده‌ره‌قه‌تی نایه‌ین که بیکه‌ین •

وه به‌جی‌ی بینین •• پیغه‌مه‌ر ـ صلی الله تعـــالی علیـــه وسلم ـ فه‌رمووی : بو ته‌ماتانه که وه‌ك ئه‌هلی ئه‌و دووکیتابه که له پیش ئیوه‌وه بون ، که ته‌ورات‌و ئینجیله بلین : بیستمان‌و ئیطاعه‌مان نه‌کرد ؟ یه‌عنی :

گویمان لی‌یەو بەگویت ناکـــەین •• ئیوه وا مەلین ، بەلکـــه بلین : « سمعنا » : گویمان لی‌یە « واطعنا » ئیطاعەی ئەکەین « غفرانك ربنا » : ئەی خوایە هەر لە تو تەلەبی عەفو ئەکەین ئەگەر نەمان توانی بەجی‌ی بینین یا قصوریکی تیابکەین « والیك » : هـــەر بولای تویە « المصیر » رجووعمان •• کەسی تر نیە کە پەنای بەینی‌و لیمان ببووری •• کە ئەصحابی کیرام ـ رضی الله تعالى عنهم ـ ئەوەیان وت کە پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : کە وابلین‌و زمانیان پیوه راهات ، دوای ئەوە دەرحال خوا ـ عز وجل ـ ئەم ئایەتەی نازل فەرموو :

« آمن الرسول » : رەسول ئیمانی هیناو باوەری کرد « بما » : بەوەی کە « انزل » : نیرراوەتە خواری « الیه » : بو لای ئەو « من » : لە « ربه » : تـەرەف خـواو پەروەردگاری خـوی « والمؤمنـــون » موسولمانانیش « کل » : هەموویان « آمن » : بروایان کرد « بالله » : بە خوا « وملائکته » : هـەم بـە هەموو مەلائیکەی خوا « وکتبه » : بـە هەموو کتیبی کە لەرەف خواوە نیرراون « ورسله » : هەم بروایان کرد بە هەموو پیغەمەرانی خوا ئەلین : « لا نفرق » : فەرق ناکەین « بین » : لە بەینی « احد » : هیچ پیغەمەری « من » : لە « رسله » : پیغەمەرانی خوا « و » : هەم « قالوا » : وتیان « سمعنا » : تەبلیغاتی پیغەمەرمان گوی لی‌بو « واطعنا » ئیطای ئەو ئەمرو نەهیەمان کرد کە پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەبلیغی کردین « غفرانك ربنا » : ئەی خوایە هەر لەتو عەفو تەلەب ئەکەین ، بە عەفوی خوت لیمان خوش‌بە ! « والیك » : هەر بو لای تویە « المصیر » : گەرانەوەمان ، غەیری پەنای تو هیچ پەنایی ترمان نیە کە پەنای پی بەین •• کـه ئەصحابی کیرام ئـەم « تضرع »و « تذلل »ەیان کرد خـوا ـ جل شـأنه ـ نەسخی ئەوەی

كردەوە كە لەسەر وردو درشت ، لە ئاشكارو پەنهان سوئال لە ئینسان بكا •• ئەم ئایەتەی نارد :

« لا یكلف الله » : خوا تەكلیف ناكا « نفسا » : لە هیچ نەفسی « الا » : مەگەر « وسعها » : ئەوە لە تاقەتیانا بیی‌و بتوانن كە بە جیی بهینن ، تەكلیفی ئەوەیان لی ناكا كە لە بەجی‌هینانی عاجزین « لها » : بەفع‌و فایدە كە هەر بەخویەتی « ما كسبت » ئەو ئیشە خیرەی كە ئەیكا ، « وعلیها » : زەرەری هەر بو خوی ئەبی « ما » : ئەو ئیشە خراپە كە « اكتسبت » : هەولی بو ئەدات‌و ئەیكا ••

یەعنی : ئەوانەی كە قودرەتی بەسەر كردنیا یا بەسەر نەكردنیا نەبی‌و خیلافی ئەوەی لی صادر ببی خوا ـ جل وعلا ـ لـــە كردن‌و نەكردنی ئەوە ناپرسیتەوە ، ئەمینیتە سەر ئەوانەی كە لە ژیر ئیختیاریابی ئەمری كردنی كرابی‌و بیكا ، نەهی لە كردنی كرابی‌و نەیكا ، بەو شەرتە كە كردن‌و نەكردنەكەی هەر لەبەر بەجی‌هینانی ئەمری خوای ـ تەبارەك وەتەعالا ـ بی • فایدەی هەر بو خویەتی ، خیلافی ئـــەوە بكا ، ئیطاعەی ئەمرو نەهی نەكا زەرەری هەر بو خویەتی ••

لەبەر ئەوە كە گوناە زەهرە بو حەیاتی ئەبەدی • هەر وەكو چون زەهری دونیایی ئینسان لە حەیاتی دونیایی مەحرووم ئەكا ، ئینسان حەز ئەكا نەزانی كە زەهرەو بی خوا ، یا بزانی‌و لە فكری بچی‌و بە خەتا بی‌خوا هەرپی‌ی ئەمری مەگەر تریاقی لەعەمەل بی‌نی‌و ئومیدیكی ببی كە فایدەی بوی ئەبی • گوناهیش چونكە لە زەهر هیچ فەرقی نیە ، وە بەلكە خراپترە ، ئینسان بە سەهو بی یا بە خەتابی گوناهی بكا • ئەگەر عەقلی ببی ئەترسی لەزەرەری‌و بەتریاقی دوعاو استغفار تەراوی خوی بكا ••

ئەصحابی کیرام کە تەکلیفی « ما لا یطاق »یان لەسەر هەلگیرا لە حضوری خوادا دەستی « تضرع » وزاری‌یان هەلبری‌و فەرموویان :

« ربنا » : ئەی خوای ئیمە « لا تؤاخذنا » : مەمانگرە بەوەی کە « ان » : ئەگەر « نسینا » : لە فکرمان چووەوەو کردمان « او » : یاخو کە « اخطأنا » : بەخەتا کردمان ••

لە جوابی ئەم دوعایەدا خوا ـ جل وعلا ـ فەرمووی : بەلی ! وا کردم ، « مؤاخذ »ەتان ناکەم « ربنـا » ئەی خوای ئیمـە « ولا تحمل علینا » : بارمان مەکە « اصرا » : لە عیبادەتی قورس‌و گران « کما » : وەکو چون « حملته » : ئەو ئیشە گرانەت بار کردووە « علی » : لەسەر « الذین » : ئەو ئوممەتانەی « من قبلنا » کە لە پیش ئیمەوە بوون •• کە ئەمەیان وت خوا فەرمووی : بەلی وامکرد کەویستتان • « ربنا » : ئەی خوای ئیمە « ولا تحملنا » : بارمان مەکە « ما لا طاقة لنا بە » : لەوەی کە تاقەتمان نیە کە هەلی بگرین •• خوا فەرمووی : بەلی وا وەکو ویستتان وامکرد ••

« واعف عنا » : گوناهمان لی مەحو بکەرەوە « واغفر لنا » : گوناهمان داپوشەو دەری مەخەو ، بـــە جەزای رەزیلمان مەکـــە • « وارحمنا » : هەم مەرحەمەتمان پی‌بکە « انت » : هەر توی « مولانا » : سەردارمان « فانصـرنا » : نەصرەتمان بدەی « علی القوم الکافرین » : بەسەر قەومی کافرانا •• خوا فەرمووی : بەلی واکردم ••

مەعنای حەدیثی دووەم :

ابن عباس ـ رضی الله تعالی عنهما ـ ئەفەرموی : کە ئەم ئایەتی

« وان تبدوا ما في انفسكم أو تخفوه يحاسبكم به » نازل بوو شتيك كەوتە دلی ئەصحابەوە کە قەت بە دلیانا شتی وەها نەهاتبو ، پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : بلێن گویمان لی‌گرت‌و ئیطاعەمان کردو تەسلیممان کرد .. ئەفەرموی : کە ئەوەیان کرد خـوا ئیمانی کاملی حسته ناو دلیانەوەو ئایەتی « لا يكلف الله نفسا الا وسعها لها ما كسبت وعليها ما اكتسبت . ربنا لا تؤاخذنا ان نسينا أو أخطأنا »ی نازل‌کرد .. لەم ریوایەتەدا لەباتی « نعم » ، « قد فعلت » ریوایەت کراوە .. لەم دوو حەدیثەدا بەیانی فەضلی ئەم دوو ئایەتەو ئەصحابی کیرام‌و ، قووەتی ئیمانیان‌و ، زوری مەرحەمەتی خوا بەم ئوممەتە ئەکا ..

فەضلی سوورەتی « الكهف » :

٥٣/٦٩ ـ عن البراء ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ قال : كان رجل [قيل : هو اسيد بن حضير ـ رضي الله تعالى عنه ـ] يقرأ سورة الكهف والى جانبه حصان مربوط بشطنين [بحبلين] فتغشته سحابة فجعلت تدنو وتدنو وجعل فرسه ينفر فلما اصبح اتى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فذكر ذلك له فقال : تلك السكينة تنزلت بالقرآن ..

ح ـ ٧

ت ———

٤٥١

تەرجەمە :

براء ـ رضي الله تعـــالى عنـــه ـ ئەفەرموی : پیـاوی سورەتی « الكهف »ی ئەخویند لـــە تەنیشتیەوە ئەسپەکەی بـــە دو گوریس بەسترابوەوە ، وە هەوری دەوری گرت هەر لی‌ی نزیك ئەبووەوە هەر لی‌ی نزیك ئەبوەوە ئەسپەکەی دەستی کرد بە سلەمینەوە . کە روژی

لی بوەوە هـــاتە لای پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەوەی بو گێرایەوە • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ فەرمووی : ئـەوە سەکینەیە هاتووەتە خواری بەواسیتەی خوێندنی قورئان ••

[من لام وایـە سەکینە سوکنایەتی دلـەو رەحەتی گیانە •• لـە « قسطلانی »دا ئەلی : روحی کی لەنجەدارەو دەمو چاوی کی هـەیە وەك دەمو چاوی ئینسان وایە ؟ • زاهیر وایە کە مەلائیکەی رەحمەتـ بیو لـــە ناو هەورا بو گوی‌گرتن لـــە قورئان نازل بووبی • وەکو لەحەدیثەکەی اسیدا فەرمووراوە ••]

٧٠/٥٤ ـ عن ابي الدرداء [رضي الله تعالى عنه] ان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : من حفظ عشر آيات من اول سورة الكهف عصم من فتنة الدجال •• وفي رواية شعبة : من آخر الكهف •

تەرجەمە :

هەر کەسی لە ئەووەلی سوورەتی « الكهف » ، لە ریوایەتیکا لە ئاخری سوورەتی « الكهف » دە ئایەت لەبەرکا لەفیتنەی دەجال مەحفوظ ئەبی ••

فەضلی قیرائەتی « الفتح » :

٧١/٥٥ ـ عن اسلم ـ رضي الله تعالى عنه ان رسول لله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ كان يسير في بعض اسفاره [حديبية] وعمـر بن الخطاب [رضي الله تعالى عنه] يسير معه ليلا ، فسأله عمر عن شيء ، فلم يجبه رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ، ثم سأله فلم يجبه ، ثم سأله فلم يجبه ؛ فقال عمر : ثكلتك امك ! نزرت رسول الله ـ صلى الله عليه وسلم ـ [الححته] ثلاث مرات كل ذلك لا يجيبك ، قال عمر : فحركت بعيري حتى كنت امام الناس ، وخشيت ان ينزل في قرآن ، فما

نشبت ان سمعت صارخا يصرخ ، قال : فقلت : لقد خشيت ان ينزل في قرآن ، قال : فجئت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فسلمت عليه ، فقال : لقد انزلت علي الليلة سورة هي احب الي مما طلعت عليه الشمس ، ثم قرأ : « انا فتحنا لك فتحا مبينا ... »

ح ـ ٧ / ٤٥١ . ٩ ـ ٦ / ٣٣٩

تەرجەمە :

اسلم ـ رضى الله تعالى عنه ـ ئەفەرموى : رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە بەعزى سەفەرا ئەرویی [حودەیبیە] ، وە عمری نی خەتابیش ـ رضى الله تعالى عنه ـ شەوی لە خزمەتیا ئەرویی ، شتیکی لی پرسی پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ جوابی نەدایەوە ، دووبارە لیی پرسی جوابی نەدایەوە ، دیسان لیی پرسی جوابی نەدایەوە .. عمر « رضى الله تعالى عنه » وتی : دایکت روله روت بو بکا ! سی دەفعە پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـت نارەحەت کرد جوابی هیچی نەدایتەوە .. عمر ـ رضى الله تعالى عنه ـ فەرمووی : وشترەکەم لی خوری تا چوومە پیش خەلقەکەوەو ترسام کە دەرحەقم قورئان نازل بی .. زور نەوەستام دەنگی بانگ‌کەریکم بیست . عمر ـ رضى الله تعالى عنه ـ فەرمووی : وتم : ترسام کە بویەکم بانگ ئەکەن کە دەرحەقم قورئان نازل بووە .. فەرمووی : چوومە خذمەت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ سەلامم لی‌کرد فەرمووی : ئەمشەو قورئانیکم نازل بووەتە سەر ئەوەندە مەحبووبە لەلام گەلی لەوانە روژی لەسەر هەل‌بی . لە دوایدا « انا فتحنا لك فتحا مبينا »ی خوین ..

فەضائیلی سوورەی « اخلاص » :

٥٦/٧٢ ـ عن ابی هریرة [رضی الله تعالی عنه] قال : قال رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ : احشدوا فانی سأقرأ علیکم ثلث القرآن ؛ فحشد من حشد ثم خرج نبي الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ، فقرأ : « قل هو الله احد [حتی ختمها • اخری م] ، ثم دخل فقال بعضنا لبعض انی أری هذا خبرا جاءه من السماء فذلك الذي ادخله ، ثم خرج نبي الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فقال : اني قلت لکم سأقرأ علیکم ثلث القرآن الا انها تعدل ثلث القرآن ••

٩٨ / م ـ ٤

مەعناکەی بە کوردی :

پیغەمەری خوا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : کوبنەوە ! من سی‌یەکی قورئانتان لەسەر ئەخوینم ، ئەوانەی کەکسو بوونەوە کوبوونەوە • پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی لە حوجرەی موبارەك هاتە دەری « قل هو الله احد »ی تائاخری خویند ، لە دواییا چووەوە ژوری • بەعزیکمان بە بەعزیکمانی وت : بویە تەشریفی چووە ژوری ئەبی خەبەریکی لە ئاسمانەوە بو هاتبی ، ئەو خەبەرە بردیەوە بو ژووری ، لە دواییا پیغەمەری خوا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ هاتەوە دەری فەرمووی : من بە ئیوەم وت کە سی‌یەکی قورئانتان لەسەر ئەخوینم بزانن کە « قل هو الله » هاوتای سی‌یەکی قورئانە ••

٥٧/٧٣ ـ عن ابی سعید الخدري ـ رضی الله تعالی عنه ـ قال : قال رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لاصحابه : ایعجز احدکم ان یقرأ ثلث القرآن في لیلة ؟ فشق ذلك علیهم ، فقالوا : اینا یطیق ذلك

يا رسول الله ؟ فقال : الله الواحد الصمد ثلث القرآن ..

ح – ٧ / ٤٥٣ . م – ٤ / ٩٧

٥٨/٧٤ – عن ابى الدرداء وفيه قالوا : وكيف يقرأ ثلث القرآن قال : « قل هو الله احد » تعدل ثلث القرآن .. م – ٤ / ٩٧

٥٩/٧٥ – وعن ابى الدرداء من قول النبي – صلى الله تعالى عليه وسلم – قال : ان الله جزء القرآن ثلاثة أجزاء فجعل « قل هو الله احد » جزء من أجزاء القرآن . م – ٤ / ٩٧

مەعنای ئەم سی حدیثە :

پیغەمەر – صلى الله تعالى عليه وسلم – بە ئەصحابی کیرامی فەرموو : هیچ یەکی لە ئیوە ناتوانی کە لـــە شەویکا سیەکی قورئان بخوینی ؟ لەسەر ئەصحاب زور گران هات ، فەرموویان : یا رسول الله کاممان انەتی ئەوەی هەیە ؟ فەرمووی : « الله الواحد الصمد » ناوتای سی‌یەکی قورئان ئەکا .. لە ریوایەتی سیەما پیغەمەر – صلى الله تعالى عليه وسلم – فەرمووی : خوا – جل شأنە – قورئانی کردووە بە سی جوزء « قل هو الله احد »ی کردووە بە جوزئی لە ئەجزای قورئان ..

٦٠/٧٦ – عن ابى سعيد الخدري [رضى الله تعالى عنه] ان رجلا [هو أبو سعيد . أحمد] سمع رجلا [قتادة بن نعمان اخوه لامه] يقرأ « قل هو الله احد » يرددها ؛ فلما أصبح جاء الى النبي – صلى الله تعالى

عليه وسلم ـ فذكر ذلك له ، وكان الرجل يتقالها ، فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ : والذي نفسي بيده انها لتعدل ثلث القرآن . ح ـ ٧ / ٤٥٢

٦١/٧٧ ـ وفي رواية عنه اخبرني أخي قتادة بن النعمان [رضى الله تعالى عنه] ان رجلا قام في زمن النبي ـ صـلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ ح ـ ٧ / ٤٥٣ [فقال : يا رسول الله ان فلانا قام الليلة يقرا من السحر « قل هو الله احد » فساق السورة يرددها لا يزيد عليها ، وكان الرجل يتقالها ، فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : انها لتعدل ثلث القرآن .. اسماعيلى] قسطلانى ٧ ـ ٤٥٣

تەرجەمە :

ئـــەم دوو حەدیثە هــ ەر یەك حادیثەیە ، مەعنـــایان یەكیكە ، لەفظەكەیان نەختی لیك جوین ..

مەعنای حەدیثی ئەووەل ئەمەیە : ئەبو سعیدی خودری ـ رضی الله تعالی عنه ـ ئەفەرموی : پیاوی ، كە خویەتی ، لە پیاویكی تری بیست ، كە قەتادە برای دایكی خویەتی ، « قل هو الله احد »ی ئەخویند ، هەر ئەی وتوو ئەی‌وتەوە ، كە روژی لی بووەوە ئەبو سعید هاتە خزمەت پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ عەرزی كرد . لای وابو كـــە تەنها خویندنی قل هو الله كەمە ، رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی قەسەم بەو زاتەی كە روحمی بەدەستە قل هو الله احد ئاوتای سی‌یەكی قورئانە ..

مەعنای حەدیثی دووەم ئەمەیە : ئەبو سعید ـ رضی الله تعالی عنه ـ ئەفەرموی : قەتادەی برام خەبەری دامی کەپیاوی لە زەمانی پیغەمەرا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ شەو وەقتی سەحەر هەلسا « قل هو الله احـــد »ی ئەخویندو هیچی تری لی زیاد نەکرد کە روژمان لی بووەوە پیاوی چوە خذمەت پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ عەرزی کرد : کـە یا رسول الله فلان کەس شەو هەلسا وەقتی سەحەر « قل هـو الله احد »ی ئەخویند ، سوورەتەکەی ئەخویندو ئەیخویندەوە ، هیچی تری لی زیاد نەئەکرد . ئەو پیاوە کـــە ئەوەی عەرزی پیغەمەر کرد تەنها خویندنی ئەو سوورەتەی بەکەم ئەزانی ، پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ئەو سوورەتە ئاوتای سی‌یەکی قورئانە ..

حیکمەتی ئەوەی کە « قل هو الله » سی‌یەکی قورئانە غەیری خوا کەس نایزانی ..

٦٢/٧٨ ـ عن عائشة [رضی الله تعالی عنها] ان رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بعث رجـلا علی سریة ، وکان یقرا لاصحابه في صلاتهم فیختم بقل هو الله احد ، فلمـا رجعوا ذکروا ذلك لرسول الله ـ صلی الله تعـالی علیـه وسلم ـ فقال : سلوه لاي شيء یصنع ذلك ! فسألوه ؛ فقال : لانها صفة الرحمن فانا احب ان اقرأ بها ، فقال رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ : اخبروه ان الله یحبه .

م ـ ٤
———
٩٩

تەرجەمە :

لە حەزرەتی عایشەوە ـ رضی الله تعالی عنها ـ ریوایەت کراوە کە پیغەمەر ـ صلی الله تعـــالی علیه وسلم ـ پیاویکی کرد بە سەرکردەی

قولیکو ناردنی بو شوینی • ئـەو پیاوه له نویژا قورئانی بو ئەخونن خویندنەکەی به « قل هو الله احد » خەتم کرد کـه گەرانەوه عەرزی پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ یان کرد • فەرمووی : لیی‌پرسو بوچی وائەکا ! لیان پرسی ، وتی : چونکه « قل هـــو الله » صیفەتی رەحمانه ئەی‌حوبینم • پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی خەبەری بدەنی که خوایش ئەو ئەحوبینی ••

فەضلی « معوذتین » :

٦٣/٧٩ ـ عن عقبة بن عامر [رضی الله تعالی عنه] وکان من رفعا اصحاب محمد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ اخری ۰ م ٠٠ قال : قال رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ : الم تر ان آیات انزلت اللیلة لم یر مثلهن قط ؟ : « قل اعوذ برب الفلق » و « قل اعوذ برب الناس »

م ـ ٤
———
٩٩

تەرجەمە :

عەقەبەی کوری عامر که لەوانەیە که گەورەی ئەصحابی کیرامن ـ رضی الله تعالی عنهم اجمعین ـ ئەفەرموی : که پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : تی نافکری لـــەو ئایەتانەی که ئیمشەو بو نیرراون که قەت وەکو ئەو ئایەتانه نەبینراوه : « قل اعوذ برب الفلق » « قل اعوذ برب الناس » ••

٦٤/٨٠ ـ عن عائشة ـ رضی الله تعالی عنها ـ ان رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کان اذا اشتکی یقرأ علی نفسه بالمعوذات وینفث

فلما اشتد وجعه كنت اقرأ عليه وامسح بيده رجاء بركتها

ح - ٧ / ٤٥٤ ، م - ٩ / ٢٥

تەرجەمە :

حەزرەتی عایشە - رضی الله تعالی عنها - ئەفەرموی : پیغەمـــەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - کە ناساغ بوایە « معوذات » یەعنی « قل هو الله احد ، قل اعوذ برب الفلق ، قل اعوذ برب الناس » بـە سەر خویا ئەخویندو کوفوی ئەکردو دەستی ئەهینا بەسەر جەسەدی موبارەکیا ، وەختی کەئەو نەخوشیەی کـە وەفاتی تیـا کـرد شیددەتی ســەند من بەسەرما ئەخویندو دەستی موبارەکی خویم ئەهینـــا بەسەر جەسەدی شەریفیا بە ئومیدی بەرەکەتی دەستی موبارەکی ..

٨١/٦٥ - عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] ان النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - كان اذا آوى الى فراشه كل ليلة جمع كفيه ، ثم نفث فيهما فقرا فيهما « قل هو الله احد ، وقل أعوذ برب الفلق ، وقل أعوذ برب الناس » ، ثم يمسح بهما ما استطاع من جسده يبدأ بهما على رأسه ووجهه وما اقبل من جسده يفعل ذلك ثلاث مرات ..

ح - ٧ / ٤٥٥

تەرجەمە :

لە حەزەرەتی عایشەوە - رضی الله تعالی عنها - ریوایەتە کە پیغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - هەموو شەوی کە تەشریفی ئەچووە ناو جیگەوە هەردوو دەستی موبارەکی ئەنا بەیەکەوەو « قل هو الله ، قل

اعوذ برب الفلق ، قل اعوذ برب الناس »ی ئەخویند بـــە ناو دەستی موبارەکیاو لەدەستیا کوفووری ئەکرد و لە دوایيا دەستی موبارەکی ئەهینا بەسەر ئەوە لەجەسەدی موبارەکی کە دەستی بیگەییایە ، لە پیشا بە سەر دەمو چاویاو بەسەر ئەوەیا کە لەپیشەوەیە لە بەدەنی موبارەکی سی دەفعە وای ئەکرد ••

٦٦/٨٢ ـ عن زر بن حبيش قال : سألت ابى بن كعب ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن المعوذتين ؛ فقال : سألت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : قيل لي ، فقلت : فنحن نقول كما قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ••

ح ـ ٧

٤٢٨

٦٧/٨٣ ـ وفي أخرى عنه قال : سألت ابى بن كعب ، قلت : يا ابا المنذر ان اخاك ابن مسعود [رضي الله تعالى عنهما] يقول : كذا وكذا ، [يعني : المعوذتين ليستا من القرآن] فقال ابي : سألت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال لي : قيل لي ، فقلت : قال : فنحن نقول كما قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ••

تەرجەمە :

زەری بنی حبیش ئەلی : لە ابی بنی کعبم پرسی ـ رضی اللّه تعالی عنه ـ وتم : یا أبا المنذر ابن‌و مسعودی برات ، یەعنی : برای دینیت ، وا ئەلی ؟ تو وا ئەلی‌ی ؟ یەعنی : ئەلی‌ی کە « قل اعوذ برب الفلق و ، قل اعوذ برب الناس »ی لە قورئان نین •• ابی ـ رضی اللّه تعالی عنه ـ فەرمووی : لە پیغەمەرم پرسی ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ئەمرم پی کرا کە بەلی • منیش وتم : ابی فەرمووی : چون پیغـــەمەر

ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرموویەتی ئیمەیش وا ئەلێین •• یەعنی لە قورئانە • « أما » بە ئیشارەت جوابی زری داوەتەوە • فەقەت لـــە حەدیثی عقبەی بنی عامرا ـ رضی الله تعالى عنهما ـ تەصریح کراوە کە ئەو دوو سوورەتە ئایاتی منزلن ••

مەعنای « قل هو الله » :

خوا ـ جل جلالە ـ ئەمر بە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەفەرموی : ئەی محمد « قل » : بلی « هو » : شأن وایە کە « الله » خوا ـ جل شأنە ـ « احد » : یەکێکە ، وەکوو موشریکو نەصارا ئەلێن دوو یاسی نیە « الله » : خوا ـ جل وعز ـ « الصمد » : هەر ئەوە کە گەورەیی بی لە گەورەییدا گەیبی بە دەرەجەی نیهایەت ، گەورە وەکو ئەو نیە ، لەویش گەورەتر نیە لە هەموو کەس « مستغنی »یە ، ئیحتیاجی بەکەس نیە • بالعکس هەموو غەیر موحتاج بەون ، لەو تەلەبی دەفعی ئیحتیاجی خویان ئەکەن • وەکو جوولەکەو نەصارا ئەلێن « لم یلد » : هیچ کەسی بەوەلەد نەهێناوە « ولم یولد » : لە کەسیش بەوەلەد نەبووە •• هەرچی هاتووەتە وجوودو یتە وجوود هەموو مولکو مەخلووقی ئەون •• مولك نەئەبی بە ئەولاد ، نەئەبی بە باوك •• ئەگەر کوری ببی ئەبی ئەویش کوری یەکێکی تربی •• ـ فتعالى الله عمـا یقول الظالمون ـ ئەگـەر وەلەدی ببی یا وەلەدی یەکێکی تربی ئەبی « کفوی » موساوییەکی ببی والحال « لم یکن لە » : نەبووە بو ئەو « کفوا » : بە کفو « احد » : هیچ‌کەس •• هەرکەس لـــە جینسو نەوعی خوی ئەبیو ، جینسو نەوعی خوی لی ئەبی ، خوا نە جینسی هەیە نە نەوعی هەیە ، نە ئەووەلی هـــەیە • ئەزەلییە ئەبـەدییە •• ئـــەوی لەیـــەکی بەوەلـــەد ببی

ئەبی ئەووەلی بی ، ئەوی یەکیکی لی بەوەلەد بی ئەبی ئاخری ببی که وەلەدەکـەی جی نشینی ئـەوبی •• ئەوی کـــە ئەووەلو ئاخری بی چون ئەبی کەخوا بی • « فسبحان الله عما یشرکون » ••

مەعنای « قل اعوذ برب الفلق » :

بسم الله الرحمن الرحیم

« قل » : ئەی محمد بلی : « أعوذ » پەنا ئەگرم « برب الفلق » : بە پەروەرندەی ئەوانە کە لە تاریکی نەبوونیان لەسەر لادراوەو هینراونە ناو رووناکی بوونی •• یەعنی پەروەردگاری ئەوانەی کە نەبوونو خوا ـ جل جلاله ـ ئیجادی کردوون ، یا ئیجادیان ئەکا • « من » : لـــە « شر ما » : شەری ئەوانەی کـە « خلق » : خـوا خەلقی کردوونو زەرەریان ئەبی بو ئینسان ، روح لەبەربن وەك حەیوانات‌و ئینس‌و جین‌و شەیتان ، یا بی روح بن وەك ئاوو ئاگرو زەهرو « هدم »و باو باران •• « و » : هەم پەنا ئەگرم بە خوا « من شر » : لە شەری « غاسق » : شەوی تاریك « اذا وقب » : لەو وەختەدا کە تاریکیەکەی داهات‌و هەموو دونیای داگرت •• چونکە « اکثریا » لە شەوا شەرو زەرەر زور ئەبی‌و ئینسان نای‌بی کە خویی لی بپاریزی ، وەختی خەویشە دزو دروزن‌و مارو میرو لەو وەختەدا بلاو ئەبنەوە • « ومن شر النفاثات » : لە شەری ئەو نەفسە پیسانەی کە سیحر لە ئینسان ئەکەن‌و فو ئەکەن « في العقد » : بەسەر بەن‌و کیشتەك‌و دەزوودا گری‌ی ئەدەن « ومن شر حاسد » : هـەم لـــە شەری ئەوانەی کـە حەسەد ئەبەن بـــە ئینسان‌و حـەز ئەکەن بەزەوالی نیعمەتی « اذا حســد » : پەنام بەخوا لەشەری حاسیە لەو وەختەدایە کە خەریك بن حەسەدەکەیان بەجی بینن ؟ چونکە کە

خەریکی ئەوە نەبی کە نیعمەتی خوایی لە دەست ئینسان دەربینی زەرەری بو ئینسان نابی ..

مەعنای « قل اعوذ برب الناس » :

بسم الله الرحمن الرحيم

« قل اعوذ » : ئەی محمد بلی کە پەنا ئەگرم « برب الناس » : بـە پەروەردگاری هـەموو ئینسان « ملك الناس » : کە پادشای هەموو ئینسانە ، قودرەتی بەسەر زاهیرو باطینیا هەیە « اله الناس » : هەم خواو مەعبوودی هەموو ئینسانە ، هەم پەروەرندەیانە ، هەم پادشایانە ، هـەم خوایانە ؛ بە هەموو نەوعی قودرەتی هەیە بە سەریانا کەدەفعی زەرەریان لە ئینسان بکا ...

کەوابی پەنای پی ئەگرم « من شر الوسواس » : لە شەری ئەوەی کەوەسوەسەی خراپ بە ئینسان ئەکات ، شتی خراپ یەنیتە دلی ئینسانەوە ، ئینسان بو ریی خراپ ئـەبا . ئـەو وەسوەسـەکەرە « الخناس » : خەناسە ؛ کە ذیکری خوا بکری پاشەو پاش ئەگەریتە دواوە « الذي » : وەسوەسەکەریکی وەهایە کـە ذیکری خـوا نەکـری « یوسوس » : وەسوەسە ئەکا « في صدور الناس » : لەناو سنگی ، یەعنی لە ناو دلی ینسانا وەسوەسە ئەکا : کردنی خرابە ئەچەسپینیتە ناو دلی ئینسانەوەو جی گیری ئـەکا ، ئـەو وەسوەسەکەرە « من الجنـة » : لـە جنی بی ، « والناس »یا لە ئینسان بی لە شەری ئـەو پەنا ئەگرم بەخوا لەشەری هەردوولایان موحافەظەم بکا ..

فەضلی حامیلی قورئانو عیلمی دینی :

٦٨/٨٤ ـ نافع بن عبدالحرث لقي عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ بعسفان وكان عمر [رضي الله تعالى عنه] يستعمله على أهل مكة ؛ فقال : من استعملت على أهل الوادي ؟ فقال : ابن أبرى ، قال : ومن ابن ابرى ؟ قال : مولى من موالينا ، قال : فاستخلفت عليهم مولى ؟ قال : انه قارىء لكتاب الله ـ عز وجل ـ ، وانه عالم بالفرائض ، قال عمر ـ رضي الله عنه ـ اما ان نبيكم ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قد قال : ان الله يرفع بهذا الكتاب اقواما ويضع به آخرين .. م ـ م / ١٠١

تەرجەمە :

نافعی بنی عبدالحرث لە عەسفان ـ کـە جێگەیەکە لـە ئەترافی مەککە ـ ئەگا بە ئیمامی عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئیمامی عومـەر ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ نافعی لەسـەر ئیش‌وکاری ئـەهلی مەککـە « استخدام » ئەکرد لێی پرسی کێی کردووە بە مأمور کە ئیش‌و کاری ئەهالی صەحراو دەشتی مەککە ببینی ؟ نافع وتی : « ابن أبرى »م تەعین کردووە ، فەرمووی : ابن ابرى کێیە ؟ وتی : یەکێکە لەوانەی کە ئیمە ئازادمان کردووە . فەرمووی : ئازاد کراوت بەسەرەوە تەعیین کردووە ؟ یەعنی ئەصالەتی نیـە ، نائەهلە ، قیمەتی ئینسانی لانیە . نافع وتی : ابن ابرى قورئان خوینە عالمە بە « فرائض »ی خوا بویەکم لەسەر تەعین کردوون ..

ئیمامی عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : خەبەرت‌بی کە پیغەمەری ئیوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : کە خوا ـ جل

وعلا ـ بەم کیتابە ، کە قورئانە ، قەومی بلند ئەکاتەوە و قەومیکی پی نەوی ئەکا • [یەعنی کەسی کە پیزانیو عەمەلی پیبکا ، با صاحیب حەسەبو نەسەبیش نەبی ، بە بەرەکەتی قورئان پایە بەرز ئەبی ، ئەوی کـــە نەیزانی ، یا بیزانیو عەمەلی پی نەکـــا ، با صاحیب حەسەبو نەسەبیش‌بی ، لە حضور خواو لە ناو خەلقا رەزیلو رسوا ئەبی « ان اکرمکم عند الله اتقاکم » : گەورە ترینی ئیوە لای خوا ـ جل شانه ـ ئەوانەن کە تەقوای زیاتربی •• کوری فلانو کوری فلان نیە • سلمانی فارسی ، بلالی حەبەشی ، زیدی بنی حارثه ـ رضي الله تعالى عنهم ـ عەبد بوون •• أبو لهب ، أبو جهل • أبو طالب ، بەم هەموو خزمەتەوە کـە بووی ، لە قورەیش بوون ، خزمو مامی پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بوون کەچی ئەوان لـە « اعلا علیین » ن ، ئەمان لـە « اسفل السافلین » ن] ••

٦٩/٨٥ ـ عن حذيفة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : يا معشر القراء [فان استقمتم • أبو نعيم] استقيموا ! فقد سبقتم سبقا بعيدا ، فان اخذتم يمينا وشمالا لقد ضللتم ضلالا بعيدا ••

اثر •• $\frac{\text{ح ـ ١٠}}{\text{٢٩٣}}$

تەرجەمە :

ئەی جەماعەتی قوررا ! ئەگەر ئیستیقامەتتان بیو بەریی راستا برون زور پیش ئەکەون ، ئەگەر لـەری لادەنو لای راست یا لای چەپ بگرن زور لەری دوور ئەکەونەوەو ری ون ئەکەن ••

تەریکەی پیغـەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قورئانە :

٨٦/٧٠ ـ طلحة قال : سالت عبدالله بن ابي اوفى ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أوصى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ؟ فقال : لا • فقلت : كيف كتب على الناس الوصية امروا بهـا ولم يوص ؟ [فلم كتب على المسلمين الوصية ، او فلم امروا بالوصية ؟ م•] قال : اوصى بكتاب الله •

ح ـ ٧ / ٤٥٩ • م ـ ٧ / ٩٧

تەرجەمە :

لە عبداللّەی بنی اوفام پرسی : ئایا پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وصیتی کردووە ؟ وتی : نەء • وتم چون خەلق وەصیەتی لەسەر فەرز کراوەو ئەمریان پی‌کراوە کە وەصیەت بکەن‌و خوی وەصیەتی نە کردبی ؟ فەرمووی : وصیەتی بـــە « کتاب الله » کردووە •• [کـە بخوینری‌و عەمەلی پی‌بکری ••

٨٧/٧١ ـ عبدالعزيز بن رفيع قال : دخلت انا وشداد بن معقل على ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] فسالناه : اترك النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ من شيء ؟ قال : ما ترك الا ما بين الدفتين • قال : ودخلنا على محمد بن الحنفية فسالناه ؛ فقال ما ترك الا ما بين الدفتين •

خ ـ ٧ / ٤٥٧

تەرجەمە :

عبدالعزیزی بنی رفیع ئەلی : منو شدادی کوری معقل چووینە لای ابن عباس لیمان پرسی : ئایا پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ شتیکی لە پاش بەجی ماوە یانە ؟ فەرمووی : هـەر مابەینی « دفتین »ی بەجی هینشتووە •• ئەلی : چوویشینە لای حەمەحەنیفە لیمـان پرسی ئەویش فەرموی : هـــەر ئەوی لـــە بەینی « دفتین »ایە [لە بەینی دوبەرگی قورئانایە •• یەعنی قورئانی بەجی هیشتووە] ••

تغنی بە قورئان :

٧٢/٨٨ ـ عن ابي هريرة [رضي الله تعالى عنه] انه كان يقول : قال : رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لم يأذن الله لشيء ما اذن للنبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يتغنى بالقرآن ح ـ ٧ / ٤٥٩ ••

قال سفيان [بن عيينه] : تفسيره يستغني به خ •

٧٣/٨٩ ـ وعنه انه سمع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : ما أذن الله لشيء ما أذن لنبي حسن الصوت يتغنى بالقرآن يجهر به م ـ ٤ / ٨٠

تەرجەمە :

أبو هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەیفەرموو : کەپیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : خوا ـ جل وعلا ـ ئیزنی بو هیچ

شتی نەداوە وەکو ئیذنی بو پیغەمەر ـ صلی اللّٰہ تعالی علیه وسلم ـ داوە • یەعنی دەنگی بەرزکاتەوەو بە دەنگی خوش بیخوینی ••

سفیانی کوری عیینە فەرموویەتی : موراد لە « تغنی استغنا » بە قورئان لە شتی ترە ، یەعنی لە کیتابی ترە ، یا لە مالی دونیایە •

فەقەت حەدیثی دووەم کە ئەفەرموی : جەهری پی بکا مانیعی مەعنای سفیانە •

٧٤/٩٠ ـ وعنه قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : ليس منا من لم يتغن بالقرآن •• وزاد غيره يجهر به ••

ح ـ ١٠

٤٥٥

تەرجەمە :

لە ئیمە نیە کەسی دەنگی خوی خوش نەکا کە قورئان ئەخوینی ، بە دەنگی بەزر نەیخوینی • یەعنی بە مەقامو ئاواز نەیخوینی •• [نازانم من چی بکەم ! رەشید] ••

فەضلی قورئان بەبی « تلفریق » :

٧٥/٩١ ـ وعنه ان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : لا حسد الا في اثنين : رجل علمه الله القرآن فهو يتلوه آناء الليل وآناء النهار فسمعه جار له ، فقال : ليتني اوتيت مثل ما اوتى فلان ، وعملت مثل ما يعمل فلان • ورجل اتاه الله مالا فهو يهلكه [يتصدق به آناء الليل وآناء النهار] في الحق ، فقال رجل : ليتني اوتيت مثل ما اوتى

فلان فعملت مثل ما يعمل ـــــــ ح - ٧ / ٤٦١ ..

ته‌رجه‌مه :

ابو هريره ئه‌فه‌رموی كه پيغه‌مه‌ر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فه‌رمووی : حه‌سه‌د نيـه الا لـه دوو شتا نه‌بی كه دروسته : يه‌كيكيان پياوی خـوا عيلمی قورئانی پی ئيحسان كردبی‌و شـه‌وو روژ بيخوينی دراوسی‌ی بی‌بيه‌و بلی : كاشكی ئه‌وی به‌فلان كه‌س عه‌طاكراوه به‌منيش ئيحسان بكرايه ، ئه‌وی ئه‌و ئه‌يكا منيش بم كردايه ..

دووه‌م به‌وكه‌سه حه‌سه‌دبردنه كه خوا ماليكی زوری پی ئيحسان‌ـ كردبی‌و له ريگه‌ی حه‌قا به هيلاكيا بباو پياوی بلی : كاشكه ئه‌وی بـه فلانه‌كه‌س عه‌طاكراوه بـه‌منيش عه‌طابكرايه ، ئـه‌و چی ئـه‌كا منيش بمكردايه ..

يه‌عنی ته‌مه‌نناى ئه‌وه نه‌كا كه ئه‌و پياوه عيلمه‌كه‌ی ، يا ماله‌كه‌ی نه‌مينی .. ته‌مه‌نناى ئه‌وه بكا كه خويشی وه‌كو ئه‌و كه‌چی ئه‌كا بيكا ..

٧٦/٩٢ ـ عن عثمان ـ رضى الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : خيركم [افضلكم • اخرى خ] من تعلم القرآن وعلمه ..

ته‌رجه‌مه :

پيغه‌مه‌ر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فه‌رموويه‌تی : چاكترينی ، لـــه ريوايه‌تيكا : زياترينی ، ئيوه ئه‌وه‌يه كـــه قورئان فيربی‌و خه‌لق فيربكا ..

فەضلی « حسبي الله ونعم الوكيل » :

٧٧/٩٣ ـ عن ابن عباس [رضي الله تعالى عنه] حسبنا الله ونعم الوكيل قالها ابراهيم ـ عليه الصلاة والسلام ـ حين القى في النار ، فقالها محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حين قالوا : ان الناس قد جمعوا لكم فاخشوهم فزادهم ايمانا ، وقالوا : حسبنا الله ونعم الوكيل

ح ـ ٧ / ٦٣ ن .

تەرجەمە :

ابن‌و عباس ـ رضی الله تعالی عنه ـ ئەفەرموی : « حسبنا الله ونعم الوكيل » دوو کەس فەرموویانە : یەکێکیان ابراهیمی خلیل ـ علیه الصلاة والسلام ـ لەو وەختەدا کە فڕیان دایە ناو ئاگری نەمروودەوە . دۆوهەم پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لەو وەختەدا کە پێیان وت : کە خەلق [ابو سفیان‌و معاویەی کوری] لە گەل گەلی خەلقی ترا گەلەکومەکیان لی‌کردووی بینەسەرتان •• لێیان بترسن ! لە مەدینە بویان مەچنەدەرەوە ، گینا یەکێکتان لی دەرناچی •• ئەم خەبەرە ئیمانی پێغەمەرو ئەصحابی پێغەمەری ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ، ورضی الله عنهم ـ زیاد کردو فەرموویان : « حسبنا الله » : خوا کافی ئیمەیە ، « ونعم الوكيل » : چ وەکیلیکی باشە •• لە دوایدا خـــوا بایەکی لی هەلکردن تەفرو تووناى کردن ••

٧٨/٦٤ ـ عن سهل بن سعيد [رضي الله تعـالى عنــه] ان امرأة [خولة بنت حكيم] جاءت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ، فقالت : يا رســول الله جئت لاهب لك نفسي ، فنظر اليها رسول الله

ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ، فصعد النظر فيها وصوبه ، ثم طاطـا راسه ، فلما رأت المرأة انه لم يقض فيها شيئا [وفي اخرى اخصر : فقال : ما لي في النساء من حاجة ٠] جلست ، فقام رجل من اصحابه فقال : يا رسول الله ان لم يكن لك بها حاجة فزوجنيها ! فقال له : هل عندك من شيء ؟ فقال : لا والله يا رسول الله ، قال : اذهب الى اهلك فانظر هل تجد شيئا ؟ فذهب ثم رجع فقال : لا والله يا رسول الله ما وجدت شيئا ٠ قال : انظر ولو خاتما من حديد ، فذهب ثم رجع فقال : لا والله يا رسول الله ولا خاتما من حديد ، ولكن هذا ازاري قال سهل : ما له رداء فلها نصفه ، فقال ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ما تصنع بازارك ؟ ان لبسته لم يكن عليها منه شيء ، وان لبسته لم يكن عليك شيء ؟ فجلس الرجل حتى طال مجلسه ثم قام فرآه رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ موليا فامر به فدعي ، فلما جاء قال : ماذا معك من القرآن ؟ قال : معي سورة كذا وسورة كذا عدها [سورة البقرة ، وآل عمران ، وسورة من المفصل] قال : اتقرؤهن عن ظهر قلبك ؟ قال : نعم ٠ قال : اذهب فقد ملكتكها [قال : فقد زوجتكها ٠ اخرى خ] بما معك من القرآن

ح ـ ٧ / ٤٦٣ ، م ـ ٦ / ١٦٧ [انطلق فقد زوجتكها فعلمها من القرآن ٠

اخرى م] ٠٠

تەرجەمە :

سهلی بنی سعدی ساعیدی ـ رضی الله تعالی عنه ـ ئەفەرموی : ژنی کە خەولەی کچی حکیمە هاتەلای پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ وتی : یا رسول الله هاتووم خوم هیبەی تو بکەم ٠ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیــه وسلم ـ تیفکری سەراپا دیقەتی لی‌کرد لە دوایا سەری

دانەوان [فەرمووی : ئیحتیاجم بەژن نیە] • ژنەکە کە زانی پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ پەسەندی نەکرد دانیشت یەکی لە ئەصحابی پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ هەلساو وتی : یا رسول الله ئەگەر یحتیاجیت پیی نیە لە منی مارەبکە ! فەرمووی : هیچت هەیە کە بیکەی بە مارەیی ئەو ؟ وتی : نەواللە یا رسول الله • فەرمووی : بچورە مالەوە بزانە هیچت دەست ئەکەوی • چووو هاتەوە وتی : نەواللە یا رسول الله هیچم دەست نەکەوت •• فەرمووی : بچو بزانە با ئەنگوستەویلەیەکی ئاسنیش بی •• چووو هاتەوە وتی : نەواللە یا رسول الله ئەنگوستەویلەیەکی ئاسنیشم دەست نەکەوت • لکن ئەمە پشتیشتە مالەکەمە ئەیکەم بە مارەیی • سەهل ئەفەرموی : تەنها ئەوەی بو ، ریدای یەعنی بەرمالی کولی نەبو [ازارو ، ردا نازانم بە کوردی چی پی ئەلین بویە وام تەرجەمە کردووە ؟ چونکە نەمدیوە ، لە مەملەکەتی ئیمەدا نین تا ناویان ببی •• کەسی بی‌زانی بە خیری خوی بی‌نووسی ••]

پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : چی لە ئیزارەکەت بکـا ؟ تو بی‌پوشی ئەو هیچی پیوەنابی ، ئەو بی‌پوشی تو هیچت لـە سەرنابی •• پیاوەکە دوورو دریژ دانیشت لە پاشا هەلسا کە پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ چاوی پی‌کەوت کە پشتی هەل‌کرد ئەمری فەرموو : بانگی کەن بانگیان کرد • کە هات پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی چیت لە قورئان لەلایە ؟ وتی : فلان سوورەت‌و فلان سوورەت‌و فلان سوورەت • فەرمووی : لەبەر ئەیانخوینی ؟ وتی : بەلی • پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : برو وا بـەو قورئانەی کە لەبەرتە لیم مارەکردی • لە ریوایەتیکا ئەلی : فەرمووی :

برو بەو قورئانه که لەلاته « تمليك »م کردی • له ریوایەتیکا فەرمووی :
برو وا لیم مارەکردی قورئانی فیرکه ••

الترجيع بالقرآن :

٧٩/٩٥ ـ عن معاوية بن قرة قال : سمعت عبدالله بن مغفل المزني ـ رضى الله تعالى عنه ـ يقول : قرأ النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عام الفتح [يوم فتح مكة • خ] في مسير له سورة الفتح على راحلته ، فرجع في قرائته ، قال معاوية : لولا اني أخاف ان يجتمع علي الناس لحكيت لكم قرائته $\frac{م - ٤}{٨٢}$ ، $\frac{ح - ٦}{٣٧٧}$ ، $\frac{ح - ٧}{٣٣١}$ •• [لرجعت كما رجع]

[ابن مغفل يحكى قرائة النبي صلى الله تعالى عليه وسلم] ••

٨٠/٩٦ ـ وعنه سمعت بن مغفل [رضى الله تعالى عنه] قال : رايت رسول الله ـ صلى الله عليه وسلم ـ يوم فتح مكة على ناقته ، فيقرأ سورة الفتح ، قال : فقرأ ابن مغفل ورجع ، فقال معاوية : لولا الناس لاخذت لكم بذلك الذي ذكره ابن مغفل عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ $\frac{م - ٤}{٨٢}$ •• ن • وفي التوحيد كيف ترجيعه ؟ قال : آ ، آ ، آ ، ثلاث مرات قسطلاني ••

تەرجەمە :

معاويەی کوری قره ئەلی : له عبداللەی بنی مغفلی مزنی ـ رضى الله تعالى عنه ـ م بیست ئەیفەرموو : پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ له سەفەریکیا روزی فەتح [سالی فەتح • اخرى] بە سواری

وشترەكەی سوورەی فەتحی خویند ، لە خویندنەكەیا دەنگی موبارەكی خویی بو ئەلەرانەوە • ابن‌و مغفلیش خویندی دەنگی لەرانەوە • معاویە ئەلی : ئەگەر لەوە نەترسامایە كە خەلقم لی كوببیتەوە وەكو چون ابن‌و مغفل ئەی‌خویندو حیكایەتی دەنگ‌لەرانەوەی پیغەمەری ئەكرد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ منیش بەو نەوعە ئەم خویند ••

« وفي التوحيد » چونی دەنگ ئەلەرانەوە ؟ فەرمووی آ ، آ ، • بە قەدر سی ئا ••

ئەم حەدیثە دەلالەت ئەكا لەسەر ئەمە كە بەسواری بەریوە خویندنی قورئان دروستە « بلا كراهة » ••

گوی راگرتنی پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم بوقورئان خویندنی ئەصحاب :

٨١/٩٧ ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ قالت : سمع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رجلا [عبدالله بن يزيد الانصاري ـ رضي الله تعالى عنه ـ] يقرأ [في المسجد • اخرى خ] في سورة بالليل ، فقال : يرحمه الله لقد اذكرني آية كذا وكذا كنت انسيتها من سورة كذا وكذا ••

خ ـ ٧ / ٤٦٧ • م ـ ٤ / ٧٥ وفي اخرى : اسقطتهن ••

تەرجەمە :

عایشە ـ رضی الله تعالی عنها ـ ئەفەرموی : پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ گوی‌ی لە یەكی بو شەوی لە مزگەوتا قورئانی ئەخوین

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیـه وسلم ـ فەرمووی : خوای لی خوش بی فلان ئایەت‌و فلان ئایەتی لە فکر خستمەوە کە لە فلان‌و فلان سورەت لە فکرم برابوەوە ••

دوعای خێر بو کەسی کە ئینسان فایدەیەکی لی‌ی دەست بکەوی دینی بی یا دونیایی بی سوننەتە •• خوایە لەوانە خوش بە کە فایدەیان بوم هەیە ، بوم بووە ••

٨٢/٩٨ ـ عن بريدة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لابي موسى ـ رضي الله تعالى عنه ـ لو رأيتني وانا استمع قرائتك البارحة ! لقـد اوتيت مزمارا من مزامير آل داود ••

م ـ ٤ / ٨١

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى علیـه وسلم ـ بە ابوموسای ئەشعەری فەرموو : چاوت لی بوایە کە ئەمشەو گویم بو خوێندنەکەت راگرتبو ! بە تەحقیق سازی لەسازی ئالی داودت پی ئیحسان کراوە •• یەعنی دەنگت ئەوەندە خوش بو وەکو دەنگی حەزرەتی داود ـ علیه السلام ـ بو ••

٨٣/٩٩ ـ عن ابي موسى [عبدالله بن قيس الاشعري ـ رضي الله تعالى عنه] ان النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال له : يا ابا موسى لقد اوتيت مزمارا من مزامير آل داود ••

خ ـ ٧ / ٤٧١ • م ـ ٤ / ٨١ • ت •

تەرجەمە :

پیغەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بە ابوموسای فەرموو : یا ابو موسی بە تەحقیق سازیکت لە سازی ئالی داود پی عەطا کراوە •• یەعنی دەنگت هیندە خوشە بە قەد دەنگی حەزرەتی داود خەشە ••

مزمار : عود ، کەمان ، نای ••• الخ •

١٠٠/٨٤ ـ عن عبدالله بن مسعود [رضی الله تعالی عنه] قال : قال لي النبي ـ صلی الی تعالی علیه وسلم ـ : اقرأ علي [القرآن • اخری] ! قلت : یا رسول الله اقرأ علیك وعلیك انزل ؟ قال : نعم [أحب ان اسمعه من غیري • اخری] ، فقرأت سورة النساء حتی اتیت الی هـذه الآیة « فکیف اذا جئنا من کل امة بشهید ، وجئنا بك علی هؤلاء شهیدا ؟ » [رفعت رأسي ، أو غمـزني رجـل الی جنبي فرأیت دموعـه یسیل •

م ـ ٤ / ٨٩] • قال : حسبك [امسك • اخری الآن] فالتفتت الیه فاذا عیناه تذرفان •• ح ـ ٧ / ٤٨٢ ن •

تەرجەمە :

عبداللّەی بنی مسعود ـ رضی الله تعالی عنه ـ ئەفەرموی : پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەمری پیفەرمووم ؟ فەرمووی : قورئانم بو بخوینە ! عەرزم کرد وتم: من قورئانت بو بخوینمو قورئان نازل بووەتە سەر تو ؟ فەرمووی : بەلی حەز ئەکەم کە لە غەیری ببیەم •• عبدالله ئەفەرموی : سورەتی نیسام بو خویند تا هاتمـە سـەر ئـەم ئایەتە کـە

مەعناکەی وایە : « کە ئەو کافرانە ؛ وەکو گاورو جوو غەیری ئەوان چی ئەکەن لەو وەختەدا کە لەکوللی ئوممەتی شاهیدیکمان لە سەر رابواردن کە چیان کردووە ، تویشمان کرد بە شاهید لە سەر ئەو شاهیدانە کە شەهادەتەکەیان راستە ؟ » •• یەعنی خوا لە روزی قیامەتا ئەو ئوممەتانە ئەپرسی : کە ئەمری منتان پی تەبلیغ کراوە ؟ یا خیر ئەلین : هیچ پیغەمەرمان بو نەهاتووە ، تەبلیغی هیچمان پی نەکراوە خوا ـ جل شأنە ـ پیغەمەرەکان بانگ ئەکا ، لیبان ئەپرسی : ئەمری منتان تەبلیغ کردووە یانە ؟ ئەفەرموون : کردوومانە • ئوممەتەکانیان ئینکاری ئەکەن • خوا ـ جل شأنە ـ لەو پیغەمەرانە ئەپرسی شاهید بینن کە تەبلیغتان کردووە • ئەفەرموون : شاهیدمان ئوممەتی محمدە ـ صلی اللہ تعالی علیە وسلم ـ • ئوممەتی محمد ـ صلی اللہ تعالی علیە وسلم ـ بانگ ئەکرین لە دوای ئەدای شەهادەت خوا ئەفەرموی : کی تەزکیەتان ئەکا ؟ ئەلین : پیغەمەر ـ صلی اللہ تعالی علیە وسلم ـ تەزکیەمان ئەکا ، کە راست ئەروین • پیغەمەر ـ صلی اللہ تعالی علیە وسلم ـ تەشریفی ئەچیتە حضوری خوا تەزکیەی ئوممەتەکەی ئەکا ئەفەرموی : کە عەدلن و درو ناکەن ••

خوا ـ جل شأنە ـ ئەمانە هەمووی ئەزانی هیچی لی غەیب نیە فەقەت ئینسان ئەوەندە زالمە ، ئەوەندە دروزنە کە لە مەحکەمەی کوبرایشا ، لە حضوری خوادایش هەر واز لە دروزەنیەکەی خوی ناهینی •• لەمەحکەمەی کوبرادا وابن ئەبی لە مەحکەمەی دونیادا ، لای حاکمی کە هیچ غەیبی نیە ، ئەوی نەیبینی و نەی بیی هیچی تر نازانی چونبن ؟ •

که ابن‌و مسعود ـ رضی الله تعـالی عنه ـ هات ئه‌م ئایه‌ته‌ی خویند پیغه‌مه‌ر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فه‌رمووی : به‌سه ! راوه سته ! ابن‌و مسعود ئه‌فه‌رموی : که ئاورم دایـه‌وه چاوی موباره‌کی ـ علیـه الصلاة والسلام ـ فرمیسکی ئه‌رویی ••

قیرائه‌تی پیغه‌مه‌ر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ

١٠١/٨٥ ـ سئل انس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ [السائل قتادة • اخرى] كيف كانت قراءة النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ؟ فقال : كانت مدا ، ثم قرأ « بسم الله الرحمن الرحيم » يمد ببسم الله ، ويمد بالرحمن ، ويمد بالرحيم ••

ح ـ ٧
———
٤٧٠

تەرجەمە :

قه‌تاده ئه‌لی : له أنس‌ی بنی مالیکم پرسی ـ رضی الله تعالی عنه ـ قیرائه‌تی پیغه‌مه‌ر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ چون بووه ؟ فه‌رمووی قیرائه‌تی « مده » بووه • یه‌عنی به‌مه‌ددی ته‌بیعی حه‌رفی مه‌مدوودی مه‌د ئه‌کرد • له دوایدا انس بسم الله الرحمن الرحیمی خویند لامی الله‌و ، میمی ره‌حمان‌و ، حی‌ی ره‌حیمی دریژ کرده‌وه‌و خویندی •• یه‌عنی به‌قه‌د ئه‌لفیکه مه‌ددی ته‌بیعی ••

فه‌رقی قورئان خویندنی موئمین‌و مونافق ، فه‌رقی قورئان خوین‌و قورئان نه‌خوین :

١٠٢/٨٦ ـ [عن ابي موسى ـ رضي الله تعالى عنه ـ] عن النبي صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : المؤمن الذي يقرأ القرآن ويعمل به كالاترجة طعمها طيب وريحها طيب ، والمؤمن الذي لا يقرأ القرآن ويعمل

به كالتمرة طعمها طيب ولا ريح لها .. ومثل المنافق [الفاجر . م] الذي يقرأ القرآن كالريحانة ريحها طيب وطعمها مر ، ومثل المنافق [الفاجر . م] الذي لا يقرأ القرآن كالحنظلة طعمها مر ، او خبيث وريحها مر . [كمثل الحنظلة طعمها مر ولا ريح لها . اخرى] ..

ح ــ ٧ / ٤٧٦ ، ٤٥٨ . م ــ ٤ / ٨٥ د ، ت ، ن ..

تەرجەمە :

ئەبو موسای ئەشعەری [رضی الله تعالى عنه] لە پێغەمبەرەوە ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ ریوایەت ئەكا كە پێغەمبەر ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ فەرمووی : موئمینی كە قورئان بخوێنیو عەمەلی پی بكا وەكو ترنج وایە تامی خوشە [چونكی عەمەلی پی ئەكا] بونی خوشە [چونكە ئەیخوێنیو دەنگی ئەروا] .. مەسەلی موئمینی كـە قورئان نەخوێنی ، اما ، عەمەلی پی بكا وەكو خورما وایـە تامی خوشەو بونی نیـە .. مەسەلی منافقی كە قورئان بخوێنی وەكو ریحانە وایـە بونی خوشە ؟ چونكە قورئان ئەخوێنیو دەنگی بو ئەتراف ئەروا ، تامی تالە ؟ چونكە منافقە .. مەسەلی منافقی كە قورئان نەخوێنی وەكو گوژالكە تامی تالە ، یا فەرمووی تامی پیسە ، وەبونی تالە .. لە ریوایەتەكەی ترا ئەفەرموێ : تامی تالەو بوونی نیە .. قورئان چەند گەورەیە بە منافقیش بونی خوش پەیدا ئەكا !!

ئیختیلاف لە قورئانا :

٨٧/١٠٣ ــ عن جندب [رضى الله تعالى عنه] عن النبي ــ صلى الله

تعالى عليه وسلم ـ قال : اقرؤا القرآن ما ائتلفت قلوبكم ، فاذا اختلفتم [في فهم معانيه] فقوموا عنه .. ح ـ ٧ / ٤٧٧ . م ـ ١٠ / ١٠٨ ..

تەرجەمە :

جندب ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیە وسلم ـوە ریوایەت ئەکا ئەفەرموی : تا رەئی‌و عەقلتان یەکی بی لە لەفظو مەعنای قورئانا قورئان بخوینن . کە ئیختیلافتان بو لە مەعنایا ، یا لە لەفظیا هەلسن مەیخوینن [مەبادا ئیختیلافتان بکیشیتە سەر شەرو شەداوەت] ..

لە شەرحی « مشکاة »ا ئەلی : مەعنای وایە بە کەیف‌و نیشاطو جەمعی خاتر بخوینن . کە ماندو بوون مەیخوینن ..

١٠٤/٨٨ ـ عبدالله بن مسعود [رضی الله تعالى عنه] يقول : سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : « من مدكر » دالا .. م ـ ٤ / ١١٤ [ان رسول الله ـ صلى الله عليه وسلم ـ قرأ « فهل من مدكر » [دالا] مثل قرائة العامة] ح ـ ٥ / ٣٢١ ..

تەرجەمە :

عبداللەی بنی مسعود ـ رضی الله تعالی عنه ـ ئەفەرموی : کە پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ « فهل من مدكر »ی بە دال خوین بە ذالی نەخوین . وەك قیرائەتی عامە ..

٨٩/١٠٥ ـ علقمة [بن قيس] قال : قدمنا الشام فاتانا أبو الدرداء ـ رضي الله تعالى عنه ـ فقال : افيكم احد يقرأ على قراءة عبدالله ؟ فقلت : نعم انا ، قال : فكيف سمعت عبدالله يقرأ هذه الآية : « والليل اذا يغشى » ؟ قال : سمعته يقرأ والليل اذا يغشى ، والذكر والانثى ، قال : وانا والله هكذا سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقرأها ، ولكن هؤلاء يريدون ان اقرأ « وما خلق » فلا اتابعهم

م ـ ٥

١١٥

تەرجەمە :

عەلقەمە ئەلى : چووین بو شام ابو الدرداء ـ رضي الله تعالى عنه ـ هانە لامان پرسی : یەکی هەیە لە ناو ئیوەدا کە لە سەر قیرائەتی عبداللەی بنی مسعود بخوینی ؟ عەلقەمە ئەلی : وتم : من • ابو الدرداء فەرمووی : عبدالله ئایەتی « والليل اذا يغشى » چون ئەخوینی ؟ وتم : لیم بیستووە وای ئەخوینی « والليل اذا يغشى ، والذكر والانثى » •

ابو الدرداء فەرمووی : منیش واللە وام لە پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بیستووە کە ئەیخویند ، ئەمانە وایان ئەوی کە وای بخوینم « وما خلق » من تابیعیان نابم ••

[ئیحتیمالی هەیە کە عبداللەو أبو الدرداء ـ رضي الله تعالى عنهما ـ کە « وما خلق الذكر والانثى »ایان لە دەمی موبارەکی پیغەمەر نەبیستبی • تائەو وەختە « مطلع » نەبووبن بەسەر نزوولی « وما خلق »ەدا ••

٩٠/١٠٦ ـ عن علقمة قال : كنا جلوسا مع ابن مسعود [رضي الله تعالى عنه] فجاء خباب [بن الارت ـ رضي الله تعالى عنه ـ] فقال : يا أبا عبدالرحمن ايستطيع هؤلاء الشباب ان يقرؤا كما تقرأ ؟ قال : اما

انك لو شئت امرت بعضهم يقرأ عليك . قال : اجل . قال : اقرأ يا علقمة ، فقال زيد بن حدير أخو زياد بن حدير [تابعي كبير له رواية في سنن أبي داود] : أتامر علقمة ان يقرأ وليس باقرأنا ؟ قال [عبدالله] : اما انك ان شئت اخبرتك بما قال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ في قومك [بني أسد] وقومه [النخع : ان جهينة وغيرها خير من بني أسد وغطفان] ، فقرأت خمسين آية من سورة مريم ، فقال عبدالله : كيف ترى ؟ قال : قد احسن . قال عبدالله : ما اقرأ شيئا الا وهو يقرؤه ، ثم التفت الى خباب ، وعليه خاتم من ذهب ، فقال الم يان لهذا الخاتم ان يلقى ؟ قال : اما انك لن تراه علي بعد اليوم فالقاه

ح - ٦
٤٢٧

ئەرجەمە :

عەلقەمە ئەلی : لای عبداللەی بنی مسعود دانیشتبووین خباب هات بە عبداللەی فەرموو : یا ابا عبدالرحمن ئەم جەهیلانە ئەتوانن وەکو تو قورئان بخوینن ؟ فەرمووی : ئەگەر ئەمر ئەکەی ئەمر ئەکەم بە بەعزیکیان بوت بخوینن ، خباب فەرمووی : بەلی ئەمر بکە ، ابن‌ومسعود ـ رضی اللە تعالی عنە ـ فەرمووی : ئەی عەلقەمە بخوینە ! زیدی کوری حدیری برای زیادی کوری حدیر [اسدی تابعی کبیر] وتی : ئەمر بە عەلقەمە ئەکەی بخوینی کە لە هیچمان چاتر ناخوینی ؟ ابن‌و مسعود فەرمووی : ها ئەگەر ئەتەوی خەبەرت بدەمی بەوەی کە پیغەمبەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ دەرحەق قەومی تو کە بەنی اسدەو قەومی ئەو کە نەخەعە چی فەرمووە ؟ [فەرمویەتی : جوهەینەو غەیری جوهەینە لە بەنی اسدو غطفان چاکترن] عەلقەمە وتی : پەنجا ئایەتم لە سوورەی مەریەم خوین . عبداللە ـ رضی اللە تعالی عنە ـ بە خبابی ـ رضی اللە تعالی

عنه ـ فەرموو : چونی ئەبینی ؟ خباب فەرمووی : باشی خویند • عبداللّه فەرمووی : هیچ شتی نیە من بیخوینم وە ئەم وای نەخوینی • لە دوایيا عبداللّه ئاوری دایەوە بولای خباب ئەنگوستەویلەیەکی ئالتوونی لە دەست دی فەرمووی : وەختی ئەم ئەنگوستەویلە نەهاتووە کە فری بدری ؟ خباب فەرمووی : خەبـەرت بی ئیتر لەمەولا لـە دەستما نای بینی • فری‌ی دا ••

[صەحابە ـ رضی اللّه تعالی عنهـم ـ چەندە گەورەنو موطیعی ئەمری خواو پیغەرن ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ •• ابن‌ومسعود ـ رضی اللّه تعالی عنه ـ ئانی تەئخیری نەهی لە مونکەری نەکرد •• خباب ـ رضی اللّه تعالی عنه ـ دەرحال ئیمتیثالی کرد] ••

سەفەرکردن بە قورئان بو بیلادی کوففار

۹۱/۱۰۷ ـ عن ایوب ، عن نافع ، عن ابن عمر [رضی الله تعالی عنهم] قال : قال رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ : لا تسافروا بالقرآن • فاني لا آمن من ان يناله العدو ، قال ایوب : فقد ناله العدو وخاصموکم به ••

۹۲/۱۰۸ ـ وفي اخرى عنه عن رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ انه کان ینهی ان یسافر بالقرآن الی ارض العدو مخافة ان يناله العدو

م ـ ۸
―――
٦٨

تەرجەمە :

پیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ فەرموویەتی : سەفەر بـە

قورئان مەکەن •• لــە ریوایەتەکەی ترا عبــداللّه ئەفەرموی : پیغــەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ نەهی کردووە لەمە کە قورئان سەفەری پی‌بکری بو ئەرزی دوشمن مەبادا دەست دوشمن بکەوی‌و بی حورمەتی لە گەل بکا ••

ایوبی سەختیانی ئەلی : دەستیان کەوت‌و بــە واسیطەی قورئانەوە موخاصەمەیان لەگەل کردن ••

آخر سورة انزلت :

۹۳/۱۰۹ ـ عن عبیداللّه بن عبداللّه بن عتبة ، قال : قال لي ابن عباس [رضي اللّه تعالی عنهما] : تعلم [وفي رواية تدري] آخر سورة نزلت من القرآن جمیعا ؟ قلت : نعم « اذا جاء نصر اللّه والفتح » قال : صدقت ••

م ـ ۱۰

٤٧٦

تەرجەمە :

عبداللّەی بنی عتبە ئەفەرموی : ابن‌و عباس ـ رضی اللّه تعالی عنهما ـ لی‌ی پرسیم فەرمووی : ئەزانی کە لە قورئان چ سوورەتی بە تەواوی بــە جاری نازل بووە ؟ وتم : بــەلی « اذا جــاء نصر اللّه والفتح ••• » فەرمووی : راستەکەی ••

ئەسبابی نزوولی بەعزی ئایاتی قورئان :

۹٤/۱۱۰ ـ عن ابن عباس ـ رضي اللّه تعالی عنهما ـ قال : لقی ناس من المسلمین رجــلا في غنیمة له فقــال : الســلام علیکم ، فاخذوه فقتلوه . واخذوا تلك الغنیمة ؛ فنزلت : « ولا تقولوا لمن القی الیکم السلم

لست مؤمنا » وقراها ابن عباس [رضى الله تعالى عنهما] : السلام

م – ١٠ / ٤٧٦ . ح – ٧ / ٨٧ د ، ن السلم والسلام واحد هذا اللفظ

لمسلم ولفظ البخاري :

٩٥/١١١ – عن ابن عباس – رضي الله تعالى عنهما – « ولا تقولوا لمن القى اليكم السلام لست مؤمنا » قال ابن عباس [رضى الله تعالى عنهما] : كان رجل في غنيمة له فلحقه المسلمون ، فقال : السلام عليكم ، فقتلوه واخذوا غنيمته ؛ فانزل الله في ذلك : « يا أيها الذين آمنوا اذا ضربتم في سبيل الله] الى قوله : « عرض الحياة الدنيا » تلك الغنيمة . قال [عطاء راوية] : قرأ ابن عباس [رضى الله تعالى عنهما] السلام

ح – ٧ / ٨٧ ن ، د ..

تەرجەمە :

لە تەفسیری ئەم ئایەتەدا یەعنی « یا أیها الذین آمنوا » : ئەی ئەو کەسانەی کە ئیمانیان هەیە بە خواو بە پێغەمەری خوا « اذا ضربتم في الارض » : کە سەفەرتان کرد ، قەطعی ئەرزتان کرد « فتبینوا » تەحقیقات بکەن ، تێ بگەن کێ موسوڵمانەو کێ موسوڵمان نیە . ئەو وەختە کە لێتان مەعلووم بو ئەوی کەتووشی بوون و زانیتان کـە موسوڵمان نیەو ئیمـانی نەهێنا شەری لەگەڵ بکەن و بیکوژن و تالانی بکەن . « ولا تقولوا لمن القی الیکم السلام » : بەوکەسەی کە سەلامی لێ کردن مەڵێن : « لست مؤمنا » : کە تو موسوڵمان نیت و بیکوژن ، بەو موعامەلەیەتان « تبتغون » : تەلەب ئەکەن « عرض الحیاة الدنیا » : مەتاعی حەیاتی دونیا ...

ابن‌و عباس ئەفەرموێ پیاوێ رانیکی بچکولانەو کەم مەرو بزنی بو ، لەگەل مەرو بزنەکەیابو ، چەند کەسێ لە موسولمان تووشی بوون ، ئەو پیاوە سەلامی لێ‌کردن • [وتیان : بویە سەلامی لێ کردین کە خوی نەجات بدا • احمد] بروایان پێ نەکردو کوشتیان‌و مەرەکانیان بەتالان گرت‌و [هینایان بو پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ • سماك] ئەو وەختە خوا ـ جل وعلا ـ ئەم ئایەتەی نازل کرد ••• قیرائەتی عامە « السلم »دیە بەبێ ئەلف • ابن‌وعباس ـ رضی الله تعالی عنهما ـ « السلام »ی خویندووەتەوە ، مەعنای هەردووکیان یەکیکە ••

حوکمی ئەم ئایەتە ئەمەیە : ئینسان بە « سووئی ظەن » بەبێ دەلیلیکی شەرعی تا تەواو لێی مەعلووم نەبێ بە هیچ کەس نەلێ کە تو موسولمان نیت ••

دەرحەق ئەم حادیثەیە حەدیثیکی تر لە بەحثی ئیمانایە انشاء الله ذیکری ئەکەین ••

٩٦/١١٢ ـ براء [رضی الله تعالی عنه] یقول : کانت الانصار اذا حجوا فرجعوا لم یدخلوا البیوت الا من ظهورها ، قال : فجاء رجل من الانصار فدخل من بابه ، فقیل له في ذلك ، فنزلت هذه الآیة : « لیس البر بأن تأتوا البیوت من ظهورها » ••

تەرجەمە :

براء ـ رضی الله تعالی عنە ـ ئەفەرموێ : ئەنصار کە حەجیان نەکردو ئەگەرانەوە بو مەدینە کە ئەچوونە مالەوە هەر لە پشت خانووەکەیانەوە ئەچوونە ژووری ، لە دەرگاوە نەئەچوونەژووری یەکێ لە ئەنصار لە حەج هاتەوەو لە دەرگاوە چووە مالەوە • لیان بەعەیب

گرتو پیان وت • خوای تەعالا ئەم ئایەتەی نازل کرد : « لیس البر » : چاکیو ئیشی خیر ئەوە نیە « بان تأتوا البیوت » : کە بچنە مالەوە « من ظهورها » : لە پشت خانووەکاتانەوە • [« ولکن البر » : لکن چاکی ئەوەیە « من اتقی » : تەقوای ئەوکەسەیە لە موخالەفەی ئەمرو نەهی خوا خوی باریزی • « وأتوا البیوت » : بچنـە مالی « من أبوابها » : لەدەرگاوە ••]

٩٧/١١٣ ــ عن جابر [رضي الله تعالى عنه] ان جارية لعبدالله بن ابي يقـال لها : مسيكه ، واخرى يقـال لها : اميمة ، فكان يكرههما على الزنا ، فشكتا ذلك الى النبي ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ فانزل الله ــ تعالى ــ : « ولا تكرهوا فتياتكم على البغاء ••• الى قوله : غفور رحيم » ••

م ــ ١٠
٤٧٩

٩٨/١١٤ ــ وفي اخرى عنه قال : كان عبدالله بن ابي بن سلول يقول لجارية له : اذهبي فابغينا شيئا ، فانزل الله ــ جل شانه ــ : « ولا تكرهوا فتياتكم على البغاء ان اردن تحصنا لتبتغوا عرض الحياة الدنيا ، ومن يكرههن فان الله من بعد اكراههن ، لهن ، غفور رحيم » •

م ــ ١٠
٤٧٨

[لهن ليس من الآية ادخلت تفسيرا] ••

تەرجەمە :

جابر ــ رضي الله تعالى عنه ــ ئەفەرموی : عبداللەی بنی ابی‌ی منافق دوو جاریەی بو : یەکیکیان مسیکەی ناوبو ، یەکیکیان امیمەی ناوبو ، بە زور نەی ناردن زینـای پی‌ئەکردن •• [بـەوە پارەی پی پەیدا ئەکردنو

زەهری ئەکرد] • ئەو جاریيانە چوونە خزمەت پيغـەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ شكايەتيان كرد • ئەو وەختە ئەم ئايەتە نازل‌بو :

« ولا تكرهوا » : زور مەكەن « فتياتكم » : لە جاريەكانتان « على البغاء » : لەسەر ئەمە فاحيشەيی بكەن‌و [پارەتان بو پەيدابكەن] « ان » : ئەگـەر « اردن تحصنا » : ئـەوان عيفـەت‌و ناموسيان بوی ، خويان فاحيشەيەتيان نـەوی‌و حـەز لەعەفيفی بكـەن •• ئەممـا ئەوانە كـە فاحيشەيەتيان كردووە بە صنعەت‌و لە لايان عەيب‌و عار نيە ئيحتياجی نيە بەوە كـە بەزور فاحيشەيان پی بكەن ، پيان بلی‌و پيان نەلی ، خويان ئەچن ئەيكەن •• مەقصوود وانيە كە خويان حەياو ناموسيان نەوی زوريان لی بكە •• « لتبتغوا » : تا بەزور لی‌كردنيان لەسەر زينا دەست خوتان بخەن « عرض الحياة الدنيا » : مەتاع بو حەياتی دونيـا « ومن » : هەركەسی « يكرههن » : بەزور زينايان پی بكا « فان الله » : بە تەحقيق خوای تەعالا « من بعد اكراههن » : لە دوای ئەمە كەزوريان لی كرا كە زينا بكەن ، لەوانەی كە زوريان لی ئەكری « غفور رحيم » : عەفويان ئەكـــا رەحميان پی‌ئـەكا لەگوناهی زينـــا [لـــە باتی ئەوان صاحيبەكانيان بە دووباد عەزاب ئەدا : يەكيكی عەزابی « اكراه » يەكيكی عەزابی « زنا » ••]

حوكمی ئەم ئايەتە ئەمەيە : كە ئينسان شتيكی بە زور پی بكەن ئەگەر حەرام‌بی گوناهی نيە • ئەگەر فەرز يا سوننەت بی ـ قياس لەو ـ ئەوابی نيە بەو شەرتە شەرتی ئيكراه بيتەجی ••

١١٥/٩٩ ـ ابن مسعود [رضي الله تعالى عنه] قال : ما كان بين اسلامنا وبين ان عاتبنا الله بهذه الآية « الم يأن للذين آمنوا ان تخشع

قلوبهم لذكر الله » الا اربع سنين •• م - ١٠ / ٧٤٤

تەرجەمە :

ابن‌و مسعود ـ رضى الله تعالى عنه ـ ئەلی : لە بەینی ئیسلامیمان‌و ئەمە کە خوا ـ جل وعلا ـ بەم ئایەتە عیتابی لی گرتین لە چوار سال زیاتر نەبو : « الم يأن » بو وەعدەی ئـەوە نەهاتووە « للذين » : بو ئەوانە کـە « آمنوا » ئیمانیان هیناوە « ان » کـە « تخشع » : ترس‌و خشووعی ببی « قلوبهم » : دلیان « لذكر الله » : بو ذیکری خـوای تەعـالا ؟

یەعنی : بو کە قورئان خوینراو ذیکری خـوا کـرا زەریف دلی نادەنی‌و گویی لی راناگرن ؟؟

حوکمی ئەم ئایەتە ئەوەیە : کە ذیکر کراو قورئان خوینرا ئینسان بی‌دەنگ بی‌و دلی بداتی ••

١١٦/١٠٠ ـ عائشة [رضى الله تعالى عنها] قالت : تلا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ « هو الذي انزل عليك الكتاب منه آيات محكمات هن ام الكتاب ، وآخر متشابهات ؛ فاما الذين في قلوبهم زيغ فيتبعون ما تشابه منه ابتغاء الفتنة وابتغاء تاويله ، وما يعلم تاويله الا الله ، والراسخون في العلم يقولون : آمنا به كل من عند ربنا ، وما يذكر الا اولو الالباب » قالت : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : اذا رأيتم الذين يتبعون ما تشابه منه ، فاولائك الذين سمى الله فاحذروهم

م - ١٠ / ١٠٦ • ح - ٧ / ٤٩ د ، ت ••

تەرجەمە :

قسەیەکی غەزالی هەیە لە « مستصفی »دا کە نەقلی لە فائیدە خالی یە • نەقلی مەقصوود لەو کافییە :

غەزالی ئەفەرموی : وەکو خوای ـ تبارك وتعالی ـ فەرموویەتی لە قورئانا « محکم »و « متشابه » هەیە • فەقەت کامەی موحکەمەو کامەی موتەشابهەه ؟ لە بەینی عولەمادا خیلاف هەیە ؛ قەولی صەحیح ئەوەیە کە : موحکەم دوو مەعنای هەیە ، یەکیکی ئەمەیە کە مەعناکەی زاهیر بیو شکی تیا نەبیو ئیحتیمالی دوو یا سی مەعنای نەبی •• « متشابه » ئەوەیە : لەفظەکەی « لا أقل » ئیحتیمالی دوو مەعنای ببی •••

مەعنای دووەمی « محکم » ئەمەیە کە : مەعناکەی « منتظم » بی بە تەرتیب‌بی « متناقض » نەبی •• لیرەدا نابی موراد لە محکم ئەمەبی ؛ چونکە موقابیلی ئەم موحکەمە موتەشابیهی پی نالین ، فاسیدی پی ئەلین •• قورئان لەوە خالی‌یە • ئەبی موراد لە موحکەم مەعنای ئەووەل بی ئەو وەختە موراد لە موتەشابیە لەفظیکە دوو مەعنای بی ؛ وکو « قرء » کە بە « حیض »یش ئەلین بە « طهر »یش ئەلین ، ئەو وەختە مەعنای « ثلاثة قروء » سی حەیزە ، وەکو مەذهەبی حەنەفی ، یا سی « طهر »ە ؛ وەکو مەذهەبی شافیعی ••

« لمس » بە جیماعیش ئەلین ، بە لی‌کەوتنیش ئەلین • ئەو وەختە مەعنای « او لامستم النساء » ئەمەیە : کە بە دەست لیکەوتنی ژن دەستنویژ ئەشکی وەکو مەذهەبی شافیعی ، یا تا جیماعی لەگەل نەکا دەستنویژی ناشکی وەکو حەنەفی ئەلی ••

مەعنای حەدیثەکە ئەمەیە :

حەزرەتی عایشە ـ رضی الله تعالی عنها ـ ئەفەرموی : پیغـەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەم ئایەتەی خویند « هو » : خوا « الذي » : ئەو خوایەیە کە « انزل » : ئینزالی کرد « علیك » سەرتو « الکتاب » : قورئان « منه » : بەعزی لە قورئان « آیات محکمات » : ئەو ئایەتانەن کە موحکەمن ، مەعنایان زاهیرە ، ئیحتیمالی دوو سی مەعنای نیە « هن » : ئـەو ئایەتانە « ام الکتاب » : ئەساسی قورئانن ، بـەو ئایەتانە مەعنای متشابهات دەرەکەون « واخر » بەعزی ئایەتی‌ترلەقورئان « متشابهات » : موتەشابیهن گەلی ئیحتیمالی هەیە ، هەرکەس موافیقی غەرەزی خوی حەملی ئەکاتە سەر مەعنایی « فاما الذین » : ئەمما ئەو کەسانەی کە « في قلوبهم زیغ » : لە دلیانا مەیلی لادان لە ریی راست هەیە « فیتبعون » : تابیع ئەبن « ما » : بەوەی کە « تشابه » موتەشابیهە « منه » : لە قورئان « ابتغاء الفتنة » بو خاتری ئەوەی کە فیتنەی پی هەلگیرسینن ، خەلقی لە ریگە پی لابدەن « وابتغاء تأویله » : بو خاتری ئەوەی کە بە ئیشتیهای خویان بو مقاصیدی فاسیدە تەئویلی بکەن ؛ وەکو بەعزی ئایات کە لە صیفاتی خوادا وارید بوون ؛ وەك دەست ؛ وەك « وجـه » « وما یعلم تاویله » : تەئویلی ئەو موتشابیهانە نازانی « الا الله » : غەیری خوا ، وەك عولـەمای سەلەف ، یا غـەیری خواو « والراسخون في العلم » : ئەوانەی کە لە عیلمـا رسووخیکی تەواویان هەیە ، عیلمیکی مەتینیان هەیەو ئەتوانن کە تەئویلیکی وای بکەن کە ئیحتیمالی باطیلی نەمینی . ئەوانیش تەئویلی ئەزانن . وەك عولەمای خەلەف کەئەلین[1] .

(١) عولەمای « سلف »و « خلف » کە باس کراوە لیرەدا نیشارەیە

« يقولون » : « راسخ في العلم » ئەلێن : « آمنا به » :

ئیمانمان پێی هەیە « کل » متشابەو محکم « من عند ربنا » : لە تەرەف رەبی ئیمە ـ جل وعلا ـ نازل بوون « وما یذکر » : تذکرو تفکــر ناکا بو دوزینەوەی « الا » مەگەر « اولو الالباب » : صاحیب عەقل • هەر ئەو تفکر ئەکا بو ریگەی راست • عایشە ـ رضی الله تعالی عنها ـ فەرمووی : کە پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : کــه چاوت کەوت بەوانە کــه تابیعی متشابە ئەبن و بە هەوەسی خویان مەعنای لی ئەدەنەوە ، ئەوانەن کە خوا فەرموویەتی کە لە دلیانا زیغ و شك هەیە خوتانیان لی بپاریزن ••

ئەوانە وەك : شیعە ، خوارج ، معتزلة ، مجسمە ، حکما ••

١٠١/١١٧ ـ عن ابی هریرة ـ رضی الله تعالی عنه ـ « کنتم خیر امة اخرجت للناس » قال خیر الناس تأتون بهم في السلاسل في اعناقهم حتی یدخلوا في الاسلام •• ن • ح ـ ٧ / ٥٩

ئەرجەمە :

أبو هريرة ـ رضی الله تعالی عنه ـ لە تەفسیری « کنتم » : ئــەی

→ بولای دوو قسە کە لەمەعنای ئەم ئایەتەدا ئەکری • بەکورتی : زانایانی پیشو ـ سلف ـ لەسەر « الا الله » ئەوەستن • وە ئەلین موتەشابە هەر خوا مانای ئەزانی • زانایانی دوایی ـ خلف ـ « والراسخون » عطف ئەکەنەوە سەر پیشەوە ، وە ئەلین : ئەوانەش کە زور شارەزان لــە زانستیا مەعنای « متشابە » ئەزانن •• م• ع• ق•

ئوممەتی محمد ئیوە بوون « خیر أمـة » : چاکترینی هەموو ئوممەتی بوون کە « اخرجت » : لە نەبوونیەوە هینراونە بوونی « للناس » : بۆ بینسانان ؛ چونکە « تأتون بهم » : ئەیانهینن « في السلاسل » : لە زنجیرا « في اعناقهم » : لە ملیانا « حتی » : تاکە « یدخلوا في الاسلام » : داخلی ئیسلامەتی ببن ، ئەیانکەن بە ئیسلام‌و ئەچنە بەهەشت ••

۱۱۸/۱۰۲ ـ عن عائشة ـ رضی الله تعالی عنها ـ انزلت هذه الآیة : « لا یؤاخذکم الله باللغو في ایمانکم » في قول : لا والله ، وبلی والله ••

تەرجەمە :

ئەم ئایەتە کە ئەفەرموی : خوا بە « لغو » لە یمینا مؤاخذەتان ناکا دەرحەق بەوەیە کە ئەلین : نەواللە بەلی واللە •• یەعنی قەصدی سوین ناکەن ••

۱۱۹/۱۰۳ ـ عن الاسود قال : کنا في حلقة عبدالله فجاء حذیفـة حتی قام علیه ، فسلم ، ثم قال : لقد انزل النفاق علی قوم خیر منکم • قال الاسود : سبحان الله ! ان الله یقول : ان المنافقین في الدرك الاسفل من النار • فتبسم عبدالله وجلس حذیفة في ناحیة المسجد فقام عبدالله ، فتفرق أصحابه ، فرماني بالحصی فاتیته ، فقال حذیفة : عجبت من ضحکه وقد عرف ما قلت ، لقد انزل النفاق علی قوم کانوا خیرا منهم ثم تابوا فتاب الله علیهم •• ح ـ ۷ / ۹۳ ن •

تەرجەمە :

اسود ئەلی : لە حەلقەی عبداللەی بنی مسعودا بوین حذیفە ـ رضی اللە تعالی عنە ـ هات تا لەسەر حەلقەکەمان راوەستا سەلامی کرد لە دوایا

وتي : نفـاق نازل بوەتە سـەر قەومی کە لـە ئیوە چاکتربوون [ئـەو ئەصحابانەن کە منافەقیان کردووەو مورتـەد بوون لـە دوایا تەوبەیان کردووە] اسود وتی : سبحان الله [چون ئەبی منافق چاکتر لەمانە ! ئەمانە موسولمانن] خوا فەرموویەتی : « ان المنافقين في الدرك الاسفل من النار » : منافق لە تەبەقەی هەرەخوارووان لە ئاگر •• عبدالله لە قسەکەی حذیفە « تبسم »ی کرد [متعجب بو لەو قسە حەقەی ئەوکردی بەوە خەلقی لە منافقی ترسان] ••

حذیفە چو لە گوشەیەکی مزگەوتەکەدا دانیشت ، عبدالله هەلسا رەفیقەکانی بلاوبوونەوە ، حذیفـە بەردیکی بو هـاویتم بانگی‌کردم • چوومەلای فەرمووی : تعجب مای لە پیکەنینی عبدالله • عبدالله لـەوەی کەوتم تی‌گەیی • وتم : خوا نفاقی ناردووەتە سـەر قەومی کە لەئیوە چاکتربوون لەپاشا توبەیان کردو خوا ـ جل شأنە ـ تەوبەی لی قبوول کردن •

ئەم حەدیثە دەلالەت ئەکا لەسەر ئەمە کە خوا ـ جل جلالە ـ لە هەموو گوناهکاری ـ با منافق‌بی ، با زەندیق‌بی کافربی فاسق فاجربی ـ بە شەرتی خوی تەوبە قبوول ئەکا ••

١٢٠/١٠٤ ـ عن ابن عباس ـ رضی الله تعالی عنهما ـ قال : كان قوم يسالون رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ استهزاء فيقول الرجل : من ابی ؟ ويقول الرجـل تضل ناقته : اين ناقتي ؟ فانزل الله فيهم هذه الآية : « يا أيها الذين آمنوا لا تسالوا عن أشياء ان تبد لكم تسؤكم ••• » حتى فرغ من الآية كلها ••

ح ـ ٧
―――
١٠٦

ت ، وقال : غريب •

تەرجەمە :

ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فەرمووى : قەومى بوون بە استهزاء لـە پيغەمەر ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ يان ئەپرسى پياوى ئەيوت : باوكم كىيە ؟ پياوى وشترى وونئەبوو ئەيوت : وشترەكەم لەكوىيە ؟ خوا ئەم ئايەتەى دەر حەق نازل كردن « يا أيها الذين آمنوا » : ئەى ئەوانە كە ئيمانيان هينـاوە « لا تسألوا » مەپرسن « عن » : لـەو « اشياء » : شتانە « ان » : ئەگەر « تبدلكم » : دەركەوى بوتان « تسؤكم » حالتان خراپئەكاو لاتان ناخوش ئەبى اعتيارتان پىى ئەشكى ..

نەظيرى ئەم حەديثە لەبابى عيلما ، انشاء الله ، بە تەواوەتى يت ..

زور شتكولينەوە بىشەرعىيـە ئاخريـەكەى دەكيشيتە شـەرو شـور ..

١٢١/١٠٥ ـ عن سعيد بن المسيب قال : البحيرة : التي يمنـع درها للطواغيت فلا يحلبها احد من الناس . والسائبة : كانوا يسيبونها لآلهتهم لا يحمل عليها شيء . قال : وقال أبو هريرة [رضي الله تعالى عنه] : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : رأيت عمرو بن عامر الخزاعي [يعني ابن لحي يجر قصبه [امعاءه] في النار ، كان أول من سيب السوائب] ..

[وعند أحمد عن ابن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ : ان أول من سيب السوائب ، وعبد الاصنام أبو خزاعة ـ عمرو بن عامر] .. والوصيلة : الناقة البكر تبكر في أول نتاج الابل [بانثى] ثم تثنى بعد بانثى . وكانوا يسيبونها لطواغيتهم ان وصلت احداهما بالاخرى ليس بينهما ذكر . والحام : فحل الابل يضرب الضراب المعدود [الى عشـرة ابطن] فاذا قضى ضرابه ودعوه للطواغيت ، واعفوه من الحمل فلم يحمل

عليه شيء ، وسموه الحامي • قال : وقال ابو هريرة : سمعت النبي
ح – ٧
– صلى الله تعالى عيله وسلم – نحوه [من قوله البحيرة] ———— ••
١٠٧

تەرجەمە :

« ما جعل الله » : خـوا مەشرووعی نەکردووە « من بحيرة » : نەبەحیرە « ولا سائبة » : نە سائیبە « ولا وسيلة » : نە وەصیلە « ولا حام » : نەحامی • یەعنی خوا ئەمانەی نەواجب کردووە نـە سونەت کردووە • « ولكن » ئەوەندە هەیە « الذين » : ئەوانەی کە « كفروا » : کافربوون « يفترون » : ئیفتیرا ئەکەن « على الله الكذب » لەسەر خـوا درو هەلەبەستن « واكثرهم » : اکثری ئەوانە « لا يعقلون » عەقلیان نیە ، کە تەقلیدی رەئیسەکانیان ئەکەن کە ئەم شتانە داخلی دینە ، تی ناگەن کە رەئیسەکانیش ئەزانن کە ئەمانە هەموو باطیلن حەرامن • اما لە بەر حوبی ریاسەت کردوویانەو ئەیکەن •• سعیدی بنی مسیبی بنی حزن کەخوی لـە کیباری تابیعینە ، حـەدیثی مورسەلی ئەو بە مەوصوول حسیبە ، باوکی صەحابەیە ، باپیریشی صەحابیە – رضي الله تعالى عنهما – ئەفەرموی : ابو هريرە – رضي الله تعالى عنه – فەرمووی : لە پیغەرم – صلى الله تعالى عليه وسلم – بیست ئەیفەرموو : بەحیرە : ئەو وشترەیە کەبەرەلای ئەکەن بو بتەکانیان هیچ کەس باریان ناکاو باریان ناخریتە سەرپشت • سعيد – رحمه الله – ئەفەرموی : ابو هريرة – رضي الله تعالى عنه – فەرموی : کە پیغەمەر – صلى الله تعالى عليه وسلم – فەرموی : چاوم کەوت بەعەمری کوری عامری خوزاعی ریخولەکانی لـە ئاگری جەهەننما رائەکیشا • ئەو ئەووەل کەسیکە سەوائیبی بەرەلای دەشت

کردووه ، ئەو عادەتە پیسەی داناوەو دەستی کردووە بە بتپەرستی ..
« وصیله » : ئەو وشترەمی‌یەیە ئەووەل زکو دوەمین زکی لە سەریەك
می‌بی . دومیی گەیانوە بەیەك ، نیر نەکەوتوەتە بەینیانەوە . ئەوەیشیان
بەرەلا کردووە بو بتەکانیان . « حـام » ئەو وشترە فەحلەیە تا دەپشت
لەسەریەك بپەریو نەتەوەی لی بکەویتەوە ، لـە پاشا ئازادی ئەکەن بو
بتەکانیان‌و باری لی‌نانین . ناوی ئەنین « حامی » ؟ چونکە حیمایەی پشتی
خوی ئەکا لە بار ..

١٠٦/١٢٢ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : لما نزلت : « ان يكن منكم عشـرون صابرون يغلبوا مأتين » شق ذلك على المسلمين حين فرض عليهم ان لا يفر واحد من عشرة ، فجـاء التخفيف فقال : « الآن خفف الله عنكم وعلم ان فيكم ضعفا ، فان يكن منكم مأة صابرة يغلبوا مأتين » . قال : فلما خفف الله عنهم من العدة نقص من الصبر بقدر ما خفف عنهم $\frac{\text{ح - ٧}}{\text{١٣٢}}$ .. د .

تەرجەمە :

ابن‌وعباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموی : کە ئەم ئایەتە نازل
بو « ان » : ئەگەر « يكن » : ببی « منكم » : لە ئیوە « عشرة » :دە
کەس « صابرون » : کە صەبرکەن فیرارنەکەن لەحەرب « يغلبوا » : ئەو
دەکەسە غالب ئەبن بەسەر دوصەد کەسا ..[1]

(١) وەکو چـون نووسراوە دانەر ـ خـوا لی‌ی خوش بی ـ وای
نووسیبو . لە باتی « عشرون » « عشرة »ی نووسیوە ، وە بە دەکەس
مانای لی‌داوەتەوە . وە ئاشکرایە کە « عشرون »ەیە .. دوورنیە لـە
سەهوو لەبیر چوون‌بی ..

ئـەم ئایەتـە لای موسولمانان زور تەکلیفیکی گران بو ؛ چونکە فەرزبوو لە سەریان کە یەکی لە دە کەس هـەرا نەکا ، دوای ئـەوە سووکییان بو هات ، خوا فەرموی : « الآن » : ئیستەکانی « خفف الله » : خوا سووکی کردو « عنکم » ئەو تەکلیفە قورسەی لەسەر هەل‌گرتن • « وعلم » : خوا زانی « ان » : کە « فیکم » : لە ئیوەدا هەیە « ضعفا » : زەعیفی لەوەی کە دەرەقەتی دە ئەوەندەی خوتان بین « فان » : ئەگەر « یکن » : ببی « منکم » : لە ئیوە « مأة » : صەد کەس کە « صابرة » صەبرو ئەباتیان ببی « یغلبـوا » : غالب ئەبن « مأتین » : بـە سـەر دووصەدا ••

ابن‌وعباس ئەفەرموی : خوا کـە تەخفیفی کرد لە عەدەدا دەی هینایە سەردوان بە قەد ئەوە لە صەبرو ئەباتیشا لی‌ی داشکانن ••

یەعنی چییان دەست کەوت کە ئەوەندە لە تەکلیفەکەیان داشکینرا لەشەجاعەتو ئازایشیان کەم کرایەوە ؟

١٠٧/١٢٣ ـ زید بن وهب قال : كنا عند حذيفة [رضي الله تعالى عنه] فقال : ما بقي من اصحاب هذه الآية « فقاتلوا أئمة الكفر » الا ثلاثة ، ولا من المنافقين الا أربعة ، فقال اعرابي : انكم أصحاب محمـد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تخبرونا فلا ندري ما بال هؤلاء الذين يبقرون بيوتنا ويسرقون اعلاقنا [نفائس أموالنا] ؟ قال : اولئك الفساق اجل ! لم يبق منهم الا اربعة : احدهم شيخ كبير لو شرب الماء البارد لما وجد برده ••

تەرجەمە :

زەیدی بنی وهب ئەلی : لای حذیفە بوین ـ رضی الله تعالی عنه ـ

فەرموی : لە ئەصحابی ئەم ئایەتە : « فقاتلوا » : موحارەبە بکەن « ائمة الکفر » : لەگەل ئەوانە کە ئیمامو گەورەی کوفرن ، لە کوفرا خەلقیان شوین ئەکەوی •• غەیری سی‌کەس نەماوە ، لە منافقانیش غەیری چوار کەس نەماوە •• یەکی لە عەرەبی چول نشین وتی : ئەی ئەصحابەی پیغەمەر ـ صلی اللّٰه تعالی علیه وسلم ـ ئیوە ئەم نەوعە خەبەرەمان ئەدەنی‌و نازانین کە ئەوانە کین خانوومان ئەبرنو شتی قیمەتدارمان ئەدزن ؟

حذیفه ـ رضی اللّٰه تعالی عنه ـ فەرموی : ئەوانە منافق‌نین فاسقن •• بەلی لە منافق هەر چوار کەس ماون : یەکیکیان پیریکە ئەوەندە پیرە ئەگەر ئاوی سارد بخواتەوە بەساردیەکەی نازانی ••

ئەم حەدیثە دەلالەت ئەکا لەسەر ئەمە کە گوناهی کەبیرە ئینسانی پی کافرنابی ، ئەگەر خوا عەفوی نەکا لە دوای جەزای جەهەنم ئەچیتە بەهەشت •• کە وابی موسولمان ، با زور فاسقو فاجیربی ؟ چونکە نووری ئیمان لە دلیا هەیە لەبەر خاتری ئیمانەکەی ئینسان ئەبی هەر لەلای بەحورمەت‌بی‌و بە چاوی حەقارەت تەماشای نەکا ، هەر عەمەلەکەی بوغزینی ؛ ئەو کەسە نەخوشە ئەبی ئینسان دوعای خیری بو بکا خوا شیفای بدا ••

١٢٤/١٠٨ ـ قال ابن ابي مليكة وكان بينهما [أي : بين ابن عباس ، وابن الزبير ـ رضي الله تعالى عنهم ـ] فغدوت على ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] ، فقلت : اتريد ان تقاتل ابن الزبير فتحل حرم الله ؟ فقال : معاذ الله ! ان الله كتب ابن الزبير وبني امية محلين ، واني والله لا احله ابدا • قال : قال الناس : بايع لابن الزبير ! فقلت : واين بهذا الامر عنه ؟ اما ابوه فحواري النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يريد الزبير ، واما جده فصاحب الغار ، يريد ابا بكر ، واما امه فذات

النطاق ، يريد اسماء ، واما خالته فأم المؤمنين ، يريد عائشة ، واما عمته فزوج النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ، يريد خديجة ؛ [لانها بنت خويلد بن اسد ، والزبير ابن العوام بن خويلد] ، واما عمة النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فجدته ، يريد صفية ، ثم عفيف في الاسلام ، قارىء للقرآن ، والله ان وصلوني وصلوني من قريب ، وان ربوني ربوني اكفاء كرام فآثر التويتات والاسامات والحميدات ، يريد ابطنا من بني أسد : بني تويت وبني اسامة وبني اسد ٠ ان ابن ابى العاص برز يمشي القدمية يعني عبدالملك بن مروان ابن الحكم ، [ومروان في صلبه كما قالت عائشة ـ رضى الله تعالى عنها ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : لما أراد مروان قتل عبدالرحمن ابن ابي بكر الصديق والتجأ الى بيت عائشة وعقبه الى بيتها ، فسبه بحضورها ـ رضى الله تعالى عنهما ، وعن ابيها وخالها ـ] وانه لوى ذنبه ، يعنى ابن الزبير [رضى الله تعالى عنهما]

ح ـ ٧

٠٠

١٤٧

تەرجەمە :

ابن‌و ابی ملیکه ئەلی : کـه ساردی کەوتـه بـەینی ابن‌وعباس‌و ابن الزبیر ـ رضی الله تعالی عنهم ـ بەیانیەکی زوو چوومه خذمەت ابن‌و عباس ـ رضی الله تعالی عنهما ـ وتم : ئیرادەت وایه که له حەرەما شەر لەگەل ابن الزبیر بکەیت‌و حەرەم حەلال بکەی بوشەر فەرمووی : معاذ الله خوا لەسەر ابن الزبیرو بەنی ئومەیەی نووسیوه که حەرەمی خوا حـەلال بکەن‌و شەری تیا بکـەن ٠ والله من‌قەت حەرەمی بەیت حەلال ناکەم ، فەرمووی خەلق پیان وتم : که موبایەعەی ابن‌والزبیر بکه ، وتم : ئەم ئیشه له ابن‌الزبیرەوه دوورنیه ؟ ئەمما باوکی که زبیره حەواری

پیغەمەرە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ، باپیری کە حەزرەتی صدیقی اکبرە ـ رضی‌الله تعالی عنه ـ صاحیبی پیغەمەرە ـ صلی‌الله تعالی علیه وسلم ـ لە وەختی هیجرەتا هیچ نەبو کە نانەبەرەکەیی پی بەستن پشتینەکەی خویی لەت‌کرد ، لەتیکی نانەبەرەکەیان پی‌بەست لەتیکیشی یا بەستیەپشتی ، یا مەتارەکەیان پی‌بەست بویە ناویان نا « ذات النطاقین » ـ رضی الله تعالی عنها ـ • ئەمما کی ناوی نا ؟ پیغەمەر خوی ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ، وەکو چون ئیمامی علی ـ رضی الله تعالی عنه ـی ناونا « ابو التراب » • ئەمما پووری دایکی ئەو کەحەزرەتی عایشەیە ـ رضی الله تعالی عنها ـ « ام المؤمنین » ، • ئەمما پووری باوکی ئەو کەحەزرەتی خدیجەیە ـ رضی الله تعالی عنها ـ زەوجەی پیغەمەرە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ چونکە کچی خویلدی کوری أسدە • زبیر ـ رضی الله تعالی عنه ـ کوری عوامە عوامیش کوری خویلدە ، حەزرەتی خدیجە ـ رضی الله تعالی عنها ـ ئەبی بە پووری زبیری باوکی عبدالله • ئەماپووری باوکیی پیغەمەر ـ صلی الله علیه وسلم ـ کەصفیەیە ـ رضی الله تعالی عنهما ـ نەکی عبداللەیە دایکی زبیرە ـ رضی الله تعالی عنهما ـ •• [ابن‌وعباس ـ رضی الله تعالی عنهما ـ لە مەناقیبی ئەوەی لە فکر چووە کە ئەووەل مەولوودیکە لە ئیسلاما لە دوای هیجرەت ، کە پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بە تفی موبارەکی خوی ، بەدەستی موبارەکی خوی گوشی کردووە •] ••

ابن‌و عباس ـ رضی الله تعالی عنهما ـ ئەفەرموی : لە دوای شەرەفی نەسەبی قاریشی قورئانە ، لەئیسلاما عەفیف‌و بی‌گوناهە ، والله ئەگەر بەنی‌ئومەیە صیلەی رەحمم لەگەلا بکەن خزمیکی نزیکمن لەنزیکەوە صیلەم لە گەل ئەکەن « وان ربوني » : ئەگەر گەورەیی‌و ئەمیری بکەن

كوفەو كيرامى خوم ئەميريم ئەكەن ابن الزبير قەومى تويتو اسامەو حميدى تەرجيح داوه بە سەرمنا ، كورى مروانى كورى حكمى كورى ابو العاص كـه عبدالملكه هاتووەتـه مەيدان ، پيشاو پيش ئەروا ، لـه تورەقيايه غالبـه • ابن الزبير كلكى بەخويـەوه نووسـانووه ، يـەعنى مەغلووبەو پاشـەوياش ئەگەريتەوه •• [حوسنى ظـەن بەابن‌وعباس ـ رضى الله تعالى عنه ـ وايه بويه ئەم عوزرەى هيناوەتەوه ، كه خەلقى پى اقناع بكا كـه بوچى موعاوەنـەتى ابن الزبير ناكا ، زانيويەتى كـه عبدالملك جەبارەو بەقووەتـه ، ابن الزبير زەعيفـه ئيشى خەلافەتى بو ناچيتـه سـەر ئەگـەر موعاوەنەتى بكـا لەگەل ئەمه كه فيتنەكەى پى گەورەتر ئەبى ، خەلقى زياتر تيا شەهيد ئەكرىو ، ئوميدى ئەوەيشى نەبوه كه ابن الزبير مووەفقەق ببى ••• بويه لە موعاوەنەتى ابن الزبير دواكەوتووه گينا دووره لەوەوه كه موعاوەنەتى حـەق نـەكا ناچـار بيختيارى بى تەرەفى كردووه ••]

١٢٥/١٠٩ ـ ابن ابى مليكة دخلنا على ابن عباس ـ رضى الله تعالى عنهما ـ فقال : الا تعجبون لابن الزبير قام في امره هذا ؟ فقلت : لاحاسبن نفسي له ما حاسبتها لابي بكر ولا لعمر ، ولهما كانا اولى بكل خير منه ، وقلت : ابن عمة النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وابن الزبير ، وابن ابي بكر ، وابن اخي خديجة وابن اخت عائشة [رضى الله تعالى عنهم] فاذا هو يتعلى عني ولا يريد ذلك فقلت : ما كنت اظن اني اعرض هذا من نفسي فيدعه ، وما اراه يريد خيرا ، لان يربني بنو عمي احب الي من ان يربني غير ••

ح ـ ٧

١٤٤

تەرجەمە :

ابن‌و ابی ملیکه ئەلی : چووینە لای ابن عباس ـ رضی الله تعالی عنـه ـ فەرمووی تەعەجوب ناکەن لـە ابن الزبیر کەقیامی کردووەو ئیددیعای خەلافەت ئـەکا ! وتم : زور ئەکەم لـە نەفسی تا تیا مایە بو موعاوەنەتی ئەو سەعی ئەکەم مەناقیبی هەرچی ببی لای خەلق ئەیلیم کە قەت مەناقیبی ابوبکرو عمرم ئەوەندە لای خەلق نەوتووە ، لە گەل ئەمە کە ئەوان گەلی چاکترن لە ابن الزبیر ، لە هەموو خیریکەوە لە نزیک تربوون ••

وتم : ابن الزبیر کوری پووری پیغەمەرە ـ صلی الله تعالی علیـه وسـلم ـ ، کوری زبیرە ، کوری ابوبکـرە ، برازای خەدیجـەیە ، خوشکەزای عایشـەیە ـ رضی الله تعالی عنهم ـ کەچی ئەو خوی لەمن بەزیاتر ئەگری لیم لالوتە ، نایە کە من لە خاصەموشاویری ئەوبم •• وتم : وام ئەزانی کەمن‌ئەوەندە عەرزی تەواضوعی بو بکەم‌و ئەو نەیەوی ظەننم نیە کە بەوە ئیشیکی چاك ئەکا • ئەگەر ئاموزاکانم گەورەو ئەمیری من بن پیم خوشترە لەوە کەغەیری ئەوان گەورەو سەرداری من‌بن ••

تەبیعەتی بەشەر وایە هەر خزمی لەبیگانە لەلا لە پیشترە ••

١٢٦/١١٠ ـ محمد بن عباد سمع ابن عباس يقرا « الا انهم تثنوني صدورهم » قال : سالته عنها ، فقال : اناس كانوا يستحيون ان يتخلوا فيفضوا الى السماء ، وان يجامعوا نساءهم فيفضوا الى السماء ، فنزل ذلك فيهم : « الا انهم يثنون صدورهم ليستخفوا منه ، الا حين يستغشون ثيابهم يعلم ما يسرون وما يعلنون انه عليم بذات الصدور » ••

تەرجەمە :

کافرانو منافقان کە گوناهیان ئەکرد روویان لەخەلق وەرەگیرا تا گوناهو تەزویریان لـە خوا بشارنەوە •• خـوا ئەفـەرموی : روویان وەرگیرا تا لەخوای بشارنەوە • خەبەرتان بی لەو وەختەدا کە جلەکانیان بە سەرخویان ئەکیشن تا قسەی حەقیان گوی لی نەبی خوا ئەوی لـە دلیانابی ئەوی بە ئاشکار ئەیلین خوا هەمووی ئەزانی هیچی لە خـوا پەنهان نابی ••

محمدی بنی عبـاد ئەلی : ابنو عباس « تثنونی » خویندووەتەوە مەعنای هەردووکیان یەکە •• ئەلی لیمپرسی : مەعناکەی چیە ؟ فەرمووی بەعزی کەسان لەئیشی سەراوکردنا حەیایان کردووە کە چاویان لـە ئاسـمانبی رووی خویان داپوشیوە ، کـە موجامەعەیان لەگەل ژنیـان کردووە حەیایان کردووە کـە عەورەتیان دەربکەوی سـەری خویان داپوشیوە • ئەو وەختە خوا ئەم ئایەتەی نازل کرد ئەفەرموی : گوناه کەن ، یائیشی سەراوکەن ، یالەگەل ژنەکانتان جیماع بکەن بیشارنەوەو نەیشارنەوە خوا هەمووی چاولیە ••

١١١/١٢٧ ــ عن ابي موسى ــ رضي الله تعالى عنه قال : قال رسول الله ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ : « ان الله » : خوای تەعالی « ليملي » : موهلەت ئەدا « للظالم » : بو زالم کە زولمو گوناه ئەکا « حتى » : تا « اذا » : ئەو وەختە « اخذهم » : بەو گوناهە ئەیگری ، کە گرتی « لم يفلته » : لە چنگی بەری نادا ••

« قال » : أبو موسى فەرمووی : « ثم » پیغەمبەر لە دوایا « قرأ » : ئەم ئایەتەی خویندەوە « وكذلك » : وەکو چون خوا ــ عز وجل ــ

قەومی نوحو ، عادو ، ثمودو ، قەومی لوطو ، قەومی موسای گرتووه ئەو گرتنه « اخذ » گرتنی « ربك » : خوای تو « اذا » : ئەو وەختەی « اخذ » : گرتی « القری » : ئەو شارو دی‌یانه که « وهي ظالمة » له حالی زولمو گوناها بوون • « ان » « البته » « اخذه » گرتنی خــوا « أليم » : زور به ئەلەمه « شديد » زور بــه شيددەته ، وەکو گرتنی مەخلووق نیه که کەم‌بی یانیهایەتی بی‌و ببریتەوە ••

ح – ٧ / ١٦٥ • م – ١٠ / ١٥ • ن ، ت ، ج ••

١٢٨/١١٢ ـ « عن ابن عباس » : له ابن‌و عباس‌ەو ـ رضی الله تعالی عنهما ـ ریوایەت کراوه که « قال » : ابن‌وعباس فەرمووی لــه تەفسیری ئایەتی « الذين » : ئەوانەی که « جعلوا القرآن » : قورئانیان « عضين » : قیسم قیسم کردووه • ابن‌عباس ـ رضی الله تعالی عنه ـ « قال » : ئەفەرموی : « هم » : ئەوانه « اهل الكتاب » : ئەهلی کیتابن لــه گاورو جون « جزؤه أجــزاء » : قورئانیان قیسم قیسم کردووه ؛ « فآمنوا » ئیمانیان هیناوه « ببعضه » : به بەعزیکی « وكفروا » کافربوون « ببعضه » به بەعزیکی ••

ح – ٧ / ١٨٦

١٢٩/١١٣ ـ « وعنه » : هەم له ابن‌و عباس‌ەوەیه تەفسیری ئایەتی « كما انزلنا »وەکو چون عەزابمان نازل‌کرده « على المقتسمين » : سەر ئەوانەی که قورئانیان تەقسیم‌کردووه ••

« قال » : فەرمووی : « آمنوا » ئیمانیان هیناوە « ببعض » : بـە بەعزیکی « وکفروا » : کافربوون « ببعض » : بە بەعزیکی ، ئەوانە کین؟ « الیهود » جولەکەن‌و « والنصاری » نەصاران ••• یەعنی « عضین »و « مقتسمین » مەعنایان یەکە ••

ح - ٧

١٨٦

١٣٠/١١٤ ـ « عن مصعب » : لە مصعبی کوری سعدی ابی وقاص ریوایەت کراوە « قال » : مصعب ئەفەرموی : « سألت أبي » : لە باوکم پرسی لە ئایەتی « قل » : بلی ئـەی محمد « هـل ننبئکم » : خەبەرتان بدەینی « بالاخسرین » : بەوانەی کە زەرەرمەندن « اعمالا » : لە عەمەلدا « هم الحروریة » : وتم ئەوانە حەروروری ، یەعنی : خارجین ؟ « قال » : فەرمووی « لا » : نەء « هم » ئەوانە « الیهود والنصاری » جولەکەو گاورن •• « اما الیهود » : ئەمما جولەکە « فکذبوا محمدا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ محمد ـ صلی الله تعالی علیـه وسلم ـیان تەکذیب کرد • « واما النصاری » : ئەمما گاور « کفروا بالجنة » : بە جەننەت کافربوون « وقالوا » : وتیان « لاطعام » : تەعام‌و خواردن نیە « فیها » : لـە بەهـەشـتا « ولا شراب » : خواردنـەوە نیـە لـە بەهـەشـتا • « والحـروریة » : حـەروووریة « الذین » ئەوانـەن « ینقضـون » : هەلەوەشینن « عهد الله » : عەهدو پەیمانی کە لە گەل خواو پیغەمەری خوایان‌کردووە « من بعـد » : لەدوای « میثاقه » : لە دوای مەحکەم کردنی ئەو عەهدو پەیمانە بەسوین « وکان سعد یسمیهم » : سەعد ناوی

حەرووری ئەبرد « الفاسقين » : بە فاسق ، پیی ئەوتن فاسق ••

حەروورا : دیيەکە لە نزیکی کوفەوە ، ئیبتیدای خەواریج کە خرووجیان • لە ئیطاعەی ئیمامی علی ـ رضی الله تعالی عنه ـ کرد لەو دیيەدا بو ••

تەفسیری « اخسرين » بە یەهودو نەصارا تەخصیصی بلامخصصە ، هەر میللەتی هەر مەذهەبی غەیری ئیسلامبی ، یا غەیری ئەهلی سونەتو جەماعەت بی خاسیرە بەقـەد مەیلی لەمەذهەبی حەق •• هـەر کەس لە ئەمریکی خواو پیغەمەر لادا بەقەد لادانەکەی زەرەرمەندە ••

۱۱۵/۱۳٦ ـ « عن ابن عباس ـ رضی الله تعالی عنهما ـ » : لـە ابن‌عباس ـ رضی الله عنهما ـوە لە تەفسیری ئایەتی « ومن الناس » : بەعزی لە ئینسان « من » : ئەو کەسەیە « یعبد الله » : عیبادەتی خوا ئەکا « علی حرف » : لەسەر حالەتی « فان » : ئەگەر « اصابه خير » : خیریکی دەست‌کەوی « اطمأن به » : بەوە دلی خوش ئەبی و « وان » : ئەگەر « اصابته فتنة » : فیتنەیەکی تووش‌بی ، زەرەریکی لی‌کەوی « انقلب علی وجهه » : وەرەگەریتەوە سەر ئەو ریگەیە کە لەوەپیش لەسەری بووە وەکافر ئەبیتو لە دین وەرەگەریت ئەو کەسە « خسر الدنيا » دونیایشی لەکیس ئەچی « والاخـرة » ئاخیرەتیشی لـە کیس ئەچی •• « ذلك » نەکیس‌چوونی دونیـاو ئاخـیرەت « هـو الضـلال » : گومراهی‌یەکی « البعيد » : زور دوورە لەریی حەقەوە •• یەعنی ریگەی ون‌کردووەو زوری لەری لاداوە هاتنەوە سەرریگەی حەقی زەحمەتە •• « قال » : ئەرمووی « كان الرجل يقدم المدينة » : ئەهات بومەدینە « فان » : ئەگەر « ولدت امرأته غلاما » : ژنەکـەی کوری ببوایە « ونتجت خيله » :

ماینەکەی ئاوس بوایەو بزایــە [« وصــح جسمه » : بەدەنی صیحەتی بوایە ابن ابی حاتم ••] « قال » : ئەیوت « هذا » : ئەم دینە « دین » : دینیکی « صالح » : باشە لە سەری‌ئەما • « وان لم تلد امرأته » : ئەگەر ژنەکەی منالی نەبوایە « ولم تنتج خیله » : ماینەکەی نەزایە [« وان اصابه وجع » : ئەگەر ئازاریکی « المدینة » مەدینەی تووش‌بوایە « وولدت امرأته جاریة » : ژنەکەی کچیکی ببوایە « وتأخرت عنه الصدقة » صەدەقەی لی دواکەوتایە • یەعنی نەیدرایە « اتاه الشیطان » شەیتان ئەهاتە لای‌و « فقال » پیی ئەوت « واللّٰه ما اصبت » : تووشت نەبووە « علی دینك هذا » : لەسەر ئەم دینەی کەهاتووینە سەری « الا شرا » : لەشەر زیاتر •• فیتنە ئەوەیە •] ئەو وەختە ئەو پیاوە « قال » : ئەیوت

ح - ۷

هذا » : ئەم دینە « دین سوء » دینیکی خرابە ••

۲۳٥

۱۳۲/۱۱٦ ــ « ابن ابی ملیکة قال » : ئەلی « استأذن ابن عباس » : ابن‌وعباس ــ رضی اللّٰه تعالی عنهما ــ ئیذنی خواست « قبل موتهــا علی عائشــة » : لەپیش‌وەفاتی حەزرەتی عایشــەدا ــ رضی اللّٰه عنها ــ کــە عەیادەتی بکا « وهی » : لە حالە تیکا کە حەزرەتی عایشە ــ رضی اللّٰه تعالی عنها ــ « مغلوب » : نەخوشی‌یەکە غەلەبەی لی‌کردبوو ، لە حالەتی نەزعا بوو « قالت » : حەزرەتی عایشە فەرمووی « اخشی » : ئەترسم « ان » کە « یثنی علیّ » : کە مەدح‌و ئەنام بکاو عوجبم لی‌پەیدا بی • یەعنی ئیذنی نەدا • « فقیل » : لە تەرەف عبداللّٰهی کوری عبدالرحمن برای حەزرەتی عایشەوە پیی وترا : کە ابن‌عباس « ابن عم رسول

الله » : ئاموزای رسول اللّەیه ـ صلی الله علیــه وسلم ـ « ومن وجــوه المسلمین » : له ئەشرافی موسولمانانه ئیذنی بده بابی • که تەشریفی هات « فقال » : لی‌ی پرسی فەرمووی : « کیف تجدینك » خوت چون‌ئەبینی ؟ « قالت » : فەرمووی « بخیر » خوم چاك ئەبینم « ان اتقیت الله » : ئەگەر تەقوای‌خوام کردبی‌و بی‌ئەمریم نەکردبی « قال » فەرمووی « فانت » : تو « بخیر انشاء الله » : چاکی انشاء الله « زوجة رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ » : حەرەمی رسول اللّەی ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ « ولم ینکح بکرا » : کچی نەهیناوه « غیرك » : غەیری تو « ونزل عذرك من الســماء » : لەئاسمانەوه لــه حەدیثی ئیفکا بەرائــەتت نازل‌بووه •• « ودخل ابن الزبیر » : ابن الزبیر چووەلای عایشه ـ رضی الله تعالی عنهما ـ « خلافه » : له دوای ابن‌وعباس « فقالت » : حەزرەتی عایشه ـ رضی الله تعالی عنها ـ فەرمووی : « دخل علیّ ابن عباس » : هاته لام « فاثنی علی » : مەدحی کــردم « وددت » : خومن حەزم ئەکــرد « انی »که من « کنت نسیا منسیا » لەفکر بچوومایەوه وناوم ون بوایه ••

ح ـ ۷

۲٥٤

۱۱۷/۱۳۳ ـ « عن عائشة » : له عایشەوه « رضی الله تعالی عنها » ریوایەت کراوه که « قالت » : فەرمووی « یرحم الله » : خوا رەحم بکا « نساء المهاجرات الاول » : بەو ژنانەی که له ئەووەلا هیجرەتیان کردووه بو مەدینه « لما انزل الله » : لەو وەختەدا کەخوا نازلی فەرموو ئایەتی « ولیضربن بخمرهن » : سەرپوشەکانیان بدەن « علی جیوبهن » :

بەسنگ‌و بەروکیانا تا دەرنەکەوی هـاتن « شققن مروطهن » : ئیزاره کانیان لەت‌کرد « فاختمرت به » : بەوە سنگ‌و بەروکی خویان پی داپوشی

ح - ٧

و کردیان بەلەچك ــــــــ ٠٠

٢٥٩

١١٨/١٣٤ ـ « عن سـعید بن جبیر » : لـە سعیدی بنی جبیرەو ـ رحمه الله ـ ریوایەت کراوە کە « قال رجل لابن عباس » : نافعی بنی ازرقی رەئیسی خەواریجی ازرقیه بـە ابن عباسی وت ـ رضی الله تعالی عنه ـ « انی » : کە من « اجد في القرآن اشیاء » : لە قورئانا گەلی شت ئەبینم کە « تختلف علی » : لام وایە کە مونافاتیان لە بەینایە « فقال ابن عباس » : ابن عباس ـ رضی الله تعالی عنهما ـ فەرمووی « ما هو » : ئەوە چییە ؟ « اشك في القرآن » بو شکت هەیە لە قورئانا ؟ « قال : لیس بشك » ئەوە شك نیـە « ولكن اختلاف » : ئەمما ئیختیلاف‌و تەبایونـە « فقال : هات ما اختلف علیك » : ئەوی کەلات وایە ئیختیلافیان هەیە بیلی ! « قال » : نافع وتی « فلا انساب بینهم یومئذ ولا یتساءلون » : روژی قیامەت لە بەینی خەلقا نەسەب ئیعتیباری نیە ، لەیەکتری ناپرسن کە بوچ وامان کردو وامان نەکرد « واقبل بعضهم علی بعض یتساءلون » بەعزیکیان روویان کـردە بەعزی ٠٠ لـە یەکتری‌یان ئەپرسی ٠٠ لـە پیشافەرمووی « ولا یتساءلون » ، لیرەدا ئەفەرموی بەعزیکیان لە بەعزیکیان ئەپرسن ٠ لە بەینی ئەم دوو ئایەتەدا مونافات هـەیە « ولا یکتمون الله حدیثـا » هیچ قسەیی لەخـوا ناشارنەوە « ربنـا ما کنـا مشرکین » : موشریکان ئەلین : خوایە ئیمە موشریك نەبووین « فقد کتموا في هـذه

الآية » : وا لەم ئایەتەدا لە خوایان شاردەوە موشریکیتیەکەیان کەتم کرد • ئەوە مونافی ئایەتەکەی پیشووە کە فەرمووی هیچ لەخوا نا شارنەوە ••

« وقال » خوا فەرموویەتی « انتم اشد خلقا ام السماء ؟ بناها » : ئیوە لەخەلقا مەحکەمو قایمترن یائاسمان « الى قوله دحاها » : تا ئـەو قەولەی خـوا ـ جل جلاله ـ کە ئەفەرموی « دحاهـا » : یەعنی ئیوە بونیەتان مەحکەمترە یائاسمان کە خوا ـ جل وعلا ـ « بناها » ئاسمانی بینـا کردووە • یـەعنی « رفع سمکها » : بـەرزی ئاسمانی زور بەرز کردوەتەوە « فسواها » : بەبی عەیب لەغایەتی دەرەجەی کەمالا ریکی خستووە « واغطش » : تاریکی کردووە « لیلها » : شەو کە بەواسیتەی حەرەکەتی ئاسمان ئەبی « واخـرج » : دەری خستووە « ضـحاها » : رووناکی ئاسـمان کـە بەواسیتەی حـەرەکەتی ئاسمانەوە بـەروز روژ ئەبیتەوە • « والارض بعـد ذلك دحاهـا » : لە دوای خەلقی ئاسمان ئەرزیشی راخستووە کە لە سەری بوەستین • « فذکر » : خوا ـ جل وعلا ـ « خلق السماء قبل خلق الارض » : خەلقی ئاسمانی لە پیش خەلقی ئـەرزا بەیانفەرمووە ، کەچی لـە ئایەتیکی ترا « ثم قال » : فەرموویەتی « ائنکم لتکفرون » : ئایائیوە کافر ئەبن « بالذي » : بەوذاتە قادری موتلەقە کە « خلق الارض في یومین » لەدوو روژا ئەرزی خەلق کردووە ؟ « الى طائعين » : تا نیهایەتی ئایەتەکەکە « طائعين »• ••

یەعنی « وتجعلون له اندادا » : شەریکو ضد بو خوا پەیدا ئەکەن چونشەریکی ئەبی کە « ذلك » ئەو خوایەی لە دوو روژا ئـەرزی خەلقکردووە « رب العالمين » : رەبو خالیقی هەموو عالەمە هی ئەوانەیش کەئیوە ئەیان پەرستن « وجعل » خەلقی کردووە « فيها » : لە ئەرزا

« رواسي » : ئەو شاخە بەرزانە کە ثابتن « من فوقهـا » : لەسەر ئەرز « وبارك فيها » بەرەکەتی خەلق‌کردووە لەئەرزا : گیا دارو درەختو مەعادین‌و ، ئاوو حەیواناتی بەمەنفەعەتی بو ئەوە کە ئیستیفادەی لی‌بکەن خەلق‌کردووە « وقـدر » : موقەددەری کردووە « فیها » : لـە ئەرزا « اقواتها » : قوتی ئەهلی ئەرز بو هەر نەوعی لەحەیوانات نەوعی لەرزقی بو تەعیین کردووە « في أربعة أيام » : لە چوار روژا « سواء » : بی زیادو کەم « للسائلين » : ئەم بەیاناتە بو ئەوانەن کـە موددەی خەلقی ئەرزو ئاسمان بپرسن « ثم » : لـە دوایبا خـوا ـ جل وعلا ـ « استوى » : تەوجیهی قودرەت‌و ئیرادە « الى السـماء » لای ئاسمان بو تەرتیب‌و ئینتیظامی ئەو وەختە « وهي » : ئاسمان « دخان » : دوکەل‌و بوخاربو « فقال » : فەرمووی‌و ئەمری کرد « لها » : بە ئاسمان « وللارض » : بەئەرز « ائتيا » : ئیطاعەی ئەمرم بکەن بەو نەوعەی ئەمرو ئیرادەی منە بینـە وجوود « طوعا » : بەئیختیاری خوتان کـە ئیختیارتان لەدەستایە « اوكرها » : بەزور ئەگەر بە ئیختیاری خوتان نایێن « قالتا » : ئەرزو ئاسمان وتیان « اتينا طائعين » : بە موطیعی ئەمرو فەرمان هاتینە وجوود ••

« فذكر » : خوا ـ جل وعلا ـ « في هذه الآية » : لەم ئایەتەدا فەرموویەتی « خلق الارض » : کەخەلقی ئەرز لەپیش خەلقی ئاسمانا بووە •• ئەوە مونافاتە ••

« وقال الله تعالى » : خوا فەرموویەتی « كان الله غفـورا رحيما ، عزيزا حكيما ، سميعا بصيرا » : خوا ـ عز وجل ـ غەفورو رەحیم‌بووە ، عەزیزو حەکیم‌بووە ، سەمیع‌و بەصیربووە « فكأنه كان » : کأنە خـوا ئەم صیفەتانەی بووەو « ثم » : لەپاشـا « مضى » : رابوردو نەمان ••

« فقال » : ابن‌وعباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فەرمووی : « فلا انساب بينهم في النفخة الاولى » : لـە نەفخەی ئەووەلا لە بەینی خەلقا نەسەب بەو لەیەك ناپرسن لە دوای بەنیهایەت‌گەینی عومری دونیـا « ینفخ في الصور » : نەفخ ئەکری بەصووری ئیسرافیلا « فصعق » : بەهیلاك ئەچن « من في السموات » : ئەوانە کە لە ئاسمانان « ومن في الارض » : ئەوانەـ یش کە لە ئەرزان هیچیان نامینن « الا من شاء الله » : ئەوانە نەبن کەخوا ئیرادەی مانی کردوون « فلا انساب بينهم عند ذلك » : لەو وەختەدا لەبەر حیرەت‌و دەهشەت کەس کەس ناناسی هـــەرکەس مەشغوولی خویەتی « ولا يتساءلون » : لەیەکتری ناپرسنەوە « ثم في النفخـــة الاخـرة » : لەنەفخەی دوایدا « اقبـــل بعضهم على بعض يتساءلون » : رووئەکەنە یەکتری‌و طەعن‌و لومەی یەکتری ئەکەن ..

یەعنی لە قیامەتا ئینسان بەعزی ئەحوالی بەسەرایی کە نای‌پەرژیتە سەر کەس ، بەعزی وەقتی ئیفـــاقە لە یەکتری ئەپرسنەوە ؟ کەوابی مونافات لەبەینی ئەم دووئایەتەدا نیە ..

« واما قوله : ما كنا مشركين ، ولا يكتمون الله حديثا » : ئەمما لە بەینی ئەم قسەدا کەئەلین : ئیمە موشریك‌نین کە ئینکاری شیرك ئەکەن ، وە لەبەینی ئـەوەدا کەخوا ـ جل وعـلا ـ ئەفەفەرموی کەهیچ قسەیی لەخواناشارنەوە : روژی قیامەت خوا ـ جل وعز ـ لەگوناهی ئەوانەی کە موخلیصن‌و موسولمانی تەواون خوش‌ئەبی ، ئەو وەختە موشریکەکان ئەلین ، بین‌ئیمەیش بلیین کە موشریك نەبووین ئەو وەختە خوا دەمیان موز ئەکا دەست‌و ئەعزای تریان قسە ئەکا ئەو وەختە تی‌ئەگەن کـە خوا قسەی لی‌ناشاردریتەوە « وعنده » : ئەو وەختە کەئەعزایان شەهادەتیان

ئیدان « ود الذين كفروا » : ئەوانەی کەکافربوون تەمەننا ئەکەن ئەڵین : کاشکی ئیمەیش موشریك نەبووینایە موسوڵمان بووینایە ••

« وخلق الارض في يومين » : ئەرزی لە دوو روژا خەلق کرد « ثم » : لەدوای ئەرز « خلق السماء » ئاسمانی خەلق کرد « ثم » : لە دوایا « استوى الى السـماء » : تەوجیهی قودرەتی کردە ئاسـمان « فسواهن » : تەسویەی کردن « في يومين آخرين » : لەدوو روژی ترا « ثم دحا الارض » : لە دوایا ئەرزیشی راخست ، وە تەرتیبو ئینتیظامی بەجیهینا •• « ودحوها » : ریکخستنی ئەرز ئەمەیە « ان اخرج منهـا الماء » : ئاوی لی دەرهینا ، « والمرعى » : جیلەوەری تیـا خەلق کرد « وخلق الجبال » : شاخی تیا خەلق کرد « والجمال » : وشتری تیـا خەلق‌کرد « والاكام » گردو تەپولکەی تیا خەلق‌کرد « وما بينهما » : ئەوەی لەبەینی ئەرزو ئاسمانایە خەلقی‌کرد « في يومين آخرين » : لـە دوو روژی ترا « فذلك » : خەلقی ئەرزو ئەوانەی لە ئەرزان « قوله » : قەولی خوایە کە ئەفەرموی « دحاها » : رای خست • « وقوله » : قەولی خوایە کە ئەفەرموی « خلق الارض » : ئەرزی خەلق‌کرد « في يومين » : لەدوو روژا « وجعلت الارض وما فيهـا » : خوا ئەرزو ئەوەی لـە ئەرزایە « من شيء » : هەرچی هەیە خەلقی‌کرد « في أربعة أيام » : لە چوار روژا « وخلق السموات » : ئاسمانیشی خەلق‌کرد لە دوو روژا ••

« وكان الله غفورا رحيما » : ئەوەی کە ئەفەرموی خوا غەفورو رەحیمو عەلیمو حەکیم‌بووە « سمى نفسه » : ناوی خوی بەو صیفاتانە بردووە لە ئەزەلا ئەو تەسمیە رابوردووە « اي لم يزل كذلك » : یەعنی خوا هەر لە ئەزەلا ئەم صیفەتانەی بووە وەقەت قطع نەبووەو نابی ••

مەعنای وانیە کە بوویەتیو براوەتەوە « فان اللّه لم یرد شیئا » : خوا هیچ شتیکی ئیرادە نەکردووە « الا » : کە ئیرادەی کردبی « اصاب بالذي اراد » : ئیصابەتی کردووە بـــە مورادەکەی ‥ « فلا یختلف علیك قرآن » : قورئانت لی نەبەشوکی ! « فان کلا من عند اللّه » : چونکـە هەمووی لە تەرەف خواوەیە ‥ لە غەیری خواوە نیە ئیختیلاف لـــە

ح - ٧

مەعنایا ببی ‥

٣٠٩

خولاصە :

نافعی بنی ازرق چوار سوئال لە ابنو عباس ئەکا :

س : ١ - خوا - جل وعلا - لە جییەکا ئەفەرموی : لە حەشران لە یەکتری ناپرسنەوە ، لەجییەکا ئەفەرموی : روو ئەکەنە یەكو لە یەك ئەپرسن ؟

ج : ١ - ابنو عباس ئەفەرموی : لـــە ئەووەل نەفخی صوورا نایانپەرژیتە سەر ئەوە کە لەیەکتری بپرسن ، لـــە نەفخـەی ئاخریدا کەزیندو ئەکرینەوە ئەکەونە سوئال لە یەکتری ‥

س : ٢ - خوا - جل وعلا - ئەفەرموی : هیچ لەخوا ناشارنەوە ، لەجییەکا ئەفەرموی : لە حضوری خوادا ئەلین ئیمە موشریك نین ؟

ج : ٢ - ابنوعباس ئەفەرموی : خوا کە لەگوناهی موسولمانان خوش ئەبی موشریك ئەلین : بین با ئیمەیش بلیین کە موشریك نین ٠

خوا ئەو وەختە دەمیان ئەبەستی • ئەعزاکانیان ئیقرار ئەکەن بەوەی کە کردوویانە ••

س : ٣ ـ لە « والنازعاتا » ئەفەرموی : ئاسمانم لە پیش ئەرزا خەلق‌کردووە لە « حم سجدە »دا ئەفەرموی : ئەرزم لە پیش ئاسمانا خەلق‌کردووە ؟

ج : ٣ ـ ابن‌وعباس ئەفەرموی : لە پیشا لەدوو روژا خوا ئەرزی خەلق کردووە ، لە دوایبا ئاسمانەکانی هەموو لـــە دوو روژا خەلق کردووە ، لە دوو روژی ترا خوا ئاوو شاخو گیاو درەختو مەعدەنو سائیری شتی تری لەسەر ئەرز خەلق‌کردووە • ئەرز لە چوار روژاو ئاسمان لـــە دوو روژا بەم تەرتیبو ئینتیظامەی کەئیمە ئەیبینین خەلق‌ـ کراوە ••

س : ٤ ـ نافع ئەلی : خـــوا فەرموویەتی : « وکان اللّٰه غفـــورا رحیما ••• الخ » خوا لەمەو پیش غەفورو رەحیم بووەو ئیستە ئەبی وانەبی ••

ج : ٤ ـ ابن‌وعباس ـ رضی اللّٰه تعالی عنــه ـ پی‌ی ئەفەرموی : مەعنای « وکان اللّٰه غفورا رحیما » وا نیە کـــە لەمەوپیش غـــەفورو رەحیم‌بووەو ئیستە غەفورو رەحیم نیە •

مەعنای وایە : نەکو هەر ئیستە خوا غەفورو رەحیمە لە ئەزەلدا غەفورو رەحیم بووە • نەوەکو لەپیشا غەفورو رەحیم نەبووە لەدوایبا بوی حادیث بووە ••

١١٩/١٣٥ ـ عن عبداللّٰه بن عمرو بن العاص [رضی اللّٰه تعـالی

عنهما] له عبداللهی کوری عەمری کوری عاصەوه ریوایەته « ان هذه الآية التي في القرآن » : ئەم ئایەته که له قورئانایه ئەفەرموی « يا أيها النبي » : ئەی پیغەمەر « انا » : ئیمه « ارسلناك » : تومان ناردوو « شاهدا ومبشرا ونذيرا ، وحرزا » قەلابی وەپەنابی « للاميين » : بو ئـــەو ئوممییانه که پەنات پی بینی « انت » : تو « عبـــدی » : عەبدی منی « ورســولی » : رەســولی منی « سميتك » : توم ناوناوه ، ناوم ناوی [متوكل] « ليس بفظ » : خولق خراپ‌نیه « ولا غليظ » : دل‌رەق نیه « ولا سخاب » : بانگه بانگ‌کەرو هاوارکەر نیه « بالاسواق » : له بازارا « ولا يدفع السيئة » : دەفعی خراپ ناکا « بالسيئة » : به خراپی • « ولكن يعفو ويصفح » : بەلکو موقابەلەی خراپه بەچاکه ئەکا بەو شەرته ئەو خراپییەی که دەرحەقی ئەکری شتیکی وانەبی که بی‌حورمەتی ئەمرو نەهی خوای تیابی عەفوی دەکاو صەرفی نەظەری لی‌ئەکا « ومن يقبضه » : خوا قەبزی روحی موبارەکی ناکا « حتى » : تاخوا « يقيم » : راست ئەکاتەوه « به » : بەو « الملة العوجاء » : ئەو میللەتانه که خوارن لەریی حەق لایان‌داوه ، ریگەی کوفرو شیرکیان گرتووه « بان » : بـــەو نەوعەیان راست ئەکاتەوه « يقولوا » : کـــه بلین : « لا اله » : هیچ مەعبوودی بەحەق نیه « الا الله » : غەیری خوا • هەرخوایه لایەق‌بی بەوه کەعیبادەتی بو بکری « فيفتح » : ئەو وەخته ئەکاتەوه « اعينـــا عميا » : گەلی چاوی کویرو حەق نەبین « وآذانا صما » : هەم گەلی گوی که لەبیستنی حەق کەربووبی گوی لەقسەی حەق‌نەگری « وقلوبا غلفا » : هەم‌گەلی دل کەسەری نرابیتەوەو لەحەق نەگاو حەق نەناسی••

ح - ۷

۳۳۲

تەئثیری قیرائەتی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە دلی خەلق :

١٣٦/١٢٠ ـ « عن عبدالله ـ رضى الله تعالى عنه ـ [ابن مسعود] لقد رأى من آيات ربه الكبرى » : لەتەفسیری ئەم ئایەتەدا کە ئەفەرموی : پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لەشەوی میعراجا لە ئایاتی خوا ئایەتی گەورە گەورەی بینی ، یاخو مەعنای وایە : بەعزی لەئایاتی گەورەی خوای دی « قال » : عبدالله ئەفەرموی « رأى رفرفا اخضر » : فەرشیکی سەوزی دی « قد سد الافق » : کە ئوفوقی ئاسمانی گرتبو ئەوەندە گەورەبو [لای نسائی وحاکم ابن‌مسعود ئەفەرموی : پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ جبريل ـ عليه السلام ـ لە شکل‌و صورەتی خویا لە سەر رەفرەفی دی] ••

ح ـ ٧

٣٤٢

تەفسیری « افرأيتم اللات والعزى » :

١٣٧/١٢١ ـ ابن عباس ئەفەرموی : « كان اللات » : لات « رجلا » : پیاوی بو « يلت سويق الحاج » : قاوتی بوحاجیان بەرون ئەشیلا و ئەیدانی [کە مرد دەستیان کرد بەپەرستنی ئەو بەردەی کە ئەو پیاوە قاوتەکەی لەسەر هەلەشیلا •• « عزا »یش دار موردی بووە کە « غطفان » ئەی‌پەرستن ••

ح ـ ٧

٣٤٥

١٣٨/١٢٢ ـ « جبير بن مطعم ـ رضي الله تعالى عنـه ـ قال » : ئەفەرموی : « سمعت النبي [قبل ان أسلم » يقرء في المغرب والطور » : لەپیش ئیسلام بوونما لە پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـم بيست لە نویژی مەغریبا سوورەی « والطور »ی خویند « فلما بلغ هذه الآية » کە گەیە ئەمئایەتە « ام خلقوا » : یاخو خەلق کراون « من غير شيء » بەبی خالیق بویە نایپەرستن « ام هم الخالقون » : یاخو خالق هەرخویانن خویان خویانی خەلق کردووە بویەخوا ناناسنو نایپەرستن « ام خلقوا السموات والارض » یاخو بو ئەوان هیچ خەلقی ئەرزو ئاسمانیان کردووە « بل لا يوقنون » : کـە لییانپرسن کیئیوەی خەلق کردووە ؟ کی ئەرزو ئاسمانی خەلق کردووە ؟ ئەمین : خوا خەلقی کرددوە ، ئەممادرو ئەکەن ، ئەوە بەیەقینی نالین ، ئەگەر لییان یەقین ئەبو کە خوا ئەوانیشو ئەرزو ئاسمانی خەلق کردووە ئەیانپەرست « ام عندهم خزائن ربك » : هیچ خەزینەی خوایان لەلایە « ام هم المسيطرون » : هیچ « مسلط » بوون بەسەر ئەشیادا تابەهەوەسی خویان بتوانن تەسەروفی تیابکەن •• جبیر ئەلی : کەپیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ گەیە ئەم ئایەتە « كاد » : نزیكبو کە « قلبي ان يطير » : کە دلم بفری لەبەر بەلاغەتو قووەتی دەلالەتی لەسەر حەقی قورئانو پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ••

ح - ٧

——— لەسەر ئەوە جبیر موسولمان بو ••

٣٤٢

١٣٩/١٢٣ ـ « عن عائشة » ـ رضى الله تعالى عنها ـ عن النبي

ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال » : پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : « مثل الذي يقرء القرآن وهو حافظ له » : مەسەلی ئەوکەسەی کە قورئان ئەخوینیو چاکی حیفظ کردووە و لە خویندنیا زەحمەتی لەگەل ناکیشی « مع السفرة الكرام » : لەگەل ئەو مەلائیکەتانەیە کە سەفیری خوانو ئەمری خوا ئەبەن بو پیغەمەرانو کەریمو گەورەن لەلای خوای ـ تبارك وتعالى ـ • « ومثل الذي يقرء القرآن » : مەسەلی ئەوەی کەقورئان ئەخوینی « وهو » : ئەوکەسە « يتعاهده » : تیکراری ئەکاتەوەو « هو » : قورئانی « عليه شديد » : لەسەر گرانەو زەحمەتی تیا ئەکیشی « فله » : بو ئەوکەسە « اجران » : دوو ئەجر هەیە : یەکیکی ئەجری خوینن ، یەکیکی ئەجری ئەزیەت لەگەل‌کیشانی • ئەمما ئەجری ئەو ناگاتە ئەجری حافیظی باش ••

ح ـ ٧

٣٩٥

١٤٠/١٢٤ ـ « وعنها قالت : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : الماهر بالقرآن » : ئەوەی مەهارەتی هەیە لەگەل قورئانا بەسووکی بەبیغەلەت ئەیخوینی « مع السفرة الكرام البررة » : لەگەل سەفەرەی گەورەو چاکانە « والذي يقرء القرآن » : ئەوەی کە قورئان ئەخوینی « وهو يتتعتع [وفي رواية وهو يشتد عليه] » : ئەمما لەسەری گرانەو زەحمەتی تیا ئەکیشی « له اجران » : دوو ئەجری هەیە • ئەمماکەمترە لە ئەجری ماهیر ••

م ـ ٤

٨٦

١٢٥/١٤١ ـ « عن انس بن مالك [رضى الله تعالى عنه] قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لابى بن كعب » : به ابى بنى كعبى فەرموو « ـ رضى الله تعالى عنه ـ ان الله أمرني » : خوا ـ جل جلاله ـ ئەمرى پى‌كردم « ان » : كه « اقرأ عليك لم يكن الذين كفروا من أهل الكتاب » : سوورەتى « لم يكن »يت لابخوينم • « قال وسماني » ابى فەرمووى : ـ خوا جل وعلا ـ ناوى بردم ؟ « قال نعم » : پيغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووى : بەلى • « فبكى » : ابى ـ رضى الله تعالى عنه ـ گريا ••

ئەم حادیثەیە چ مەنقەبەیەكی گەورەیە بو أبي ـ رضى الله تعالى عنه ـ !!

ح ـ ٧	م ـ ٤	م ـ ٩
٤١٥	٨٨	٣٧٤

١٢٦/١٤٢ ـ « عن عقبة بن عامر [رضى الله تعالى عنه] قال : خرج رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ونحن في الصفة ، فقال » : وەختى ئيمە لە « صفه »ى مسجدا بووين پيغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشريفى شەريفى هاتە دەرى فەرمووى : « ايكم » : كام لەئيوە « يحب » حەز ئەكا « ان » : كه « يغدو كل يوم » : هەموو روژى بەيانيان بچى « الى بطحان » بو بطحان « او » : ياخو « الى العقيق » : بو عەقيق ؛ كه دوو جين لە ئەترافى مەدينەى موبارەك « فيأتي منه » : لەوى بيتەوە « بناقتين » : لە گەل دوو وشترى « كوماوين » : كوپارە بەرز « في غير اثم » : بى ئەمە كەتيـا تووشى گوناەبى « ولا قطع رحم » : بى ئەمـه

کەبەوە رەحمی پی قەطع بکا « فقلنا » : وتمان « یا رسول الله کلنا » : هەموومان « نحب ذلك » : حەز لەوە ئەکەین « قال » : فەرمووی « افلا یغدو احدکم » : کەوابی بو هیچ لە ئیوە سبەینی زوو نایی « الی المسجد » : بو مزگەوتو « فیعلم » تەعلیم بکا « او » یا « یقرأ آیتین » : دوو ئایەت « من کتاب الله ـ عز وجل ـ » : لەقورئانی خوا ـ عز وجل ـ بخوینی ئەوە « خیر له من ناقتین » : بو ئـەو له دو وشتر چاکترە ، « وثلاث » : سی ئایەت « خیر له من ثلاث » : له سی وشتر چاکترە ، « واربع » : چوار ئایەت « خیر له من اربع » : لەچوار وشتر چاکترە « ومن اعدادهن من الابل » : لە وەندە گەلی زیاتر لەوشتر چاکترە بوی.

م ـ ٤

٩٢

١٤٣/١٢٧ ـ « عن ابي هريرة ـ رضى الله تعالى عنه ـ قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ » : فەرمووی : « ایحب احدکم » هیچ‌کەسی لە ئیوە حەز ئەکا « اذا رجع الى اهله » : کەچووەوە بو مالی « ان یجد فیه ثلاث خلفات عظام سمان » : لە مالەوە سی وشتری شەش مانگ ئاوسی قەلەوی ببی ؟ « قلنـا » : وتمان « نعـم » : بەلی « فقال » : فەرمووی : « فثلاث آیات » : کە وابی سی ئایەت « یقرأ بهن احدهم في صلاته » : کـە یەکی لە ئیوە لە نویژا ئـەو سی ئایە بخوینی « خیر له » : بو ئەو کەسە چاکترە « من ثلاث خلیفات عظام سمان » : لەسی وشتری شەش مانگ ئاوسی گەورەی قەلەو ..

م ـ ٤

٩١

١٤٤/١٢٨ ـ عن زيد بن ارقم ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال » :
فەرمووی : « كنت في غزاة [غزوة تبوك • ن] » : لەغەزای تەبوكا ،
یا وتی لە غەزای (بني المصطلق) ابوم « فسمعت عبدالله بن ابي ـ لعنه
الله ـ » : لە عبداللەی بنی ابی بنی سلولم بیست « يقول » : ئەیوت « لا
تنفقوا على من عنـد رسول الله » : نەفەقەی ئەوانەی كەلای پێغەمەرن
ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مەكێشن « حتى » : تا « ينفضوا من حوله » :
لە دەورو پشتی بلاوبنەوەو لای نەمێنن « ولو » : ئەگەر « رجعنا من
عنده » : لەلای بگەڕێینەوە بو مەدینە « ليخرجن الاعز » : ئەوانەی كە
عەزیزن •• یەعنی : خوگی لەعینن •• « منها الاذل » زەلیلەكان لـە
مەدینە ئەكەنە دەری •• حاشا كەپێغەمەرو ئەصحابی كیرامن ـ عليـه
الصلاة والسلام ، وعليهم رضوان الرحمن ـ ئەفەرموی : « فذكرت
ذلك لعمي » : ئەوەم گێرایەوە بو مامم كە سعدی بنی عبادەیە ـ رضي الله
تعالى عنه ـ « او » : یاوتی « لعمر » بو عمرم گێرایەوە ـ رضي الله تعالى
عنه ـ « فذكره للنبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ » : ئەویش بو پێغەمەر
ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـی گێرایەوە ، « فدعاني » : پێغەمەر ـ صلى
الله تعالى عليه وسلم ـ بانگی كردم ، « فحدثته » : عەرزم كرد « فارسل
رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ الى عبدالله بن ابي واصحابه » :
پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ناردی بەشوین عبداللەو منافقەكانی
رەفیقیانا لەی پرسین « فحلفوا ما قالوا » : سویندیان خوارد كە نەمانـ
وتووە « فكذبني رسولَ الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وصدقه » :
پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەكذیبی منی كردو تەصدیقی
ئەوی كرد « فاصابني هـم » : غەمێكم تووش‌بو كـە « لم يصبني مثله

قط » : قەت غەمی وام تووش نەبوبو « فجلست في البيت » : لەمالەوە دانیشتم « فقال لي عمي » : مامم پیٚی وتم « مالك الى ان كذبك رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ » : تو چیتبو لەمە کە پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەکذیبی کردیو « ومقتك [ولامني قومي •ن] » : رقی لیت هەلساو قەومو عەشیرەتەکەیشم سەرزەنشی منیان‌کرد ؟ « فانزل الله : اذا جاءك المنافقون » : خوا سوورەتی « اذا جاءك المنافقون »ەی نازل فەرموو ، « فبعث الى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ » : پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ناردی بە شوینما « فقرأ » : خویندی‌یەوە و « فقال » : فەرمووی : « ان الله قد صدقك يا زيد » : ئەی زید خوا ـ جل شانه ـ تەصدیقی کردی •• ت ، ن •

ح ـ ٧   م ـ ١٠

——— • ——— بمعناه ••

٣٦٨   ٢٥١

١٤٥/١٢٩ ـ « وعنه قال : خرجنا مع النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ في سفر اصاب الناس فيه شدة » : زیدی بنی ارقم ـ رضى الله تعالى عنه ـ ئەفەرموی : لە سەفەریکا لە گەل پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە مەدینە چووینە دەرەوە « اصاب الناس فيه شدة » : لەو سەفەرەدا ئەصحابی کیرام لەبرسیتیو بی‌زەخیرەیی شتیکیان پی‌گەیی • « فقال عبدالله بن ابی لاصحابه » : عبداللەی بنی ابی بە منافقەکانی رەفیقی خوی وت « لا تنفقوا على من عند رسول الله » : مەسرەفی ئەوانەی کەلای پیغەمەرن ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مەکیشن « حتى » تاکو « ينفضوا » : بلاو ببنەوە « من حوله » : لەدەوری « لئن » : والله ئەگەر

« رجعنا الى المدينة » : چووینەوە بو مەدینــە « ليخرجن الاعز منهـا الاذل » : ئەوانە کە عەزیزو غالبن زەلیلەکان لە مەدینە ئەکەنەدەری • زەید ئەفەرموی : « فاتيت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ » : چوومە لای پیغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ « فاخبرته » عەرزم کــرد « فارسل الى عبدالله بن ابي فسأله » : ناردی بـەشوین عبداللەداو لی ی پرسی « فاجتهد يمينه ما فعل » : سوێنی قورسی خوارد کە نەموتووە • « قالوا » : ئەصحاب فەرموویان « كذب زيد رسول الله ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ » : زید دروی لەگەل پیغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ کرد • « فوقع في نفسي مما قالوا شدة » : لەوەی کە ئەصحاب فەرموویان ئەزیتیکی زور بە دلم گەیی « حتى » تا « انزل الله تصديقي في اذا جاءك المنافقون » : تاخوا لە « اذا جاءك المنافقون »ەدا تەصدیقی منی ئینزال فەرموو ، « فدعاهم النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ » : پیغەمەر بانگی کردن « ليستغفر لهم » : تاکو ئیستیغفاریان بوبکا « فلووا رؤسهم » : سەریان وەرگیرا « كانهم خشب مسـنـدة » وەك داری شتی‌درابیتـە پال کەنەکەوی •• لە جی‌ی خویان نەبزووتن « قال » زید وتی « كانوا رجالا اجمل شيء » : منافقەکان پیاویکی زور جوانو شیرین بوون ••

ح ـ ٧   م ـ ١٠

٣٦٩   ٢٥١

١٤٦/١٣٠ ـ « جابر بن عبدالله ـ رضى الله تعالى عنهما ـ قال » : فەرمووی « كنـا في غزاة » : لــە غەزایەکا بووین « فكسع رجـل من المهاجرين » : پیاوی لــە موهاجیر کــە جهجاهی کوری قەیس‌بو دای

« رجلا من الانصار » : لەپیاویکی ئەنصـاری ، « فقـال الانصاري » : ئەنصاری‌یەکە بانگی‌کرد « یا للانصار » : ئـەی ئەنصار هاوار « وقـال المهاجري » : موهاجیری‌یەکە بانگی کـرد « یا للمهاجرین » : ئـەی موهاجیرین هاوار • « فسمع ذلك رسول الله ــ صـلی الله تعـالی علیـه وسلم ــ » : ئەو هاوارانەی بیست « فقال » : فەرمووی « ما بال دعوی الجاهلیة » : ئەم بانگ‌و هاوارەی کە عادەتی جاهیلیە چیە ؟

« قالوا » : وتیان « یا رسول الله کسع رجل من المهاجرین رجلا من الانصار » : پیاوی لە موهاجیر لە پیاویکی ئەنصاری دا « فقال ــ علیه الصلاة والسلام ــ » : فەرمووی « دعوها » : ئەو عادەتە پیسە تەرك‌کەن « فانها » : چونکە ئـەو عادەتە « منتنة » : پیس‌و قەبیحە « فسمع بذلك عبدالله بن ابی » : عبداللّەی بنی ابی منافق ئەوەی بیست « فقال » : وتی « فعلوهـــا » : موهاجیر ئەوەیان کرد کە لەجی‌ی خومانا لیمان‌دەن • باکردبیتیان !

[ابن‌و اسحاق ئەلی : عبدالله وتی لەمەملەکەتی خومانا ئیدیعای گەورەی‌و زورتریمان بەسەرا لی‌ئەدەن وەکو ئـەوە وایـە کەئەلین : سەگەکەت قەلەوکە کەبتخوا •• لە دوای ئەم گووە کە خواردی رووی کردە منافقەکانی رەفیقی پی‌ی وتن : ئەمـە خوتان بەخوتانتان کـرد ؛ هیناتانە مەملەکەتی خوتان‌و مالی خوتان لەگەل بەش کردن‌و ئیستە واتان لەگەل ئەکەن • والله ئەوی داوتانی ئەگەر لی‌یان بستیننەوە لە مەملەکەتان ئەرون بو شوینیکی تر] « اما والله » : خەبەرتان‌بی‌و زەریف بزانن والله « لئن رجعنا » : ئەگەر بگەرینەوە « الی المدینة » : بو مەدینە « لیخرجن الاعز منها الاذل » : عەزیزو غالب زەلیل‌و بی دەسەلات لەمەدینە ئەکانە

دەری « فبلغ النبي » : ئەم قسەیە گەیی بە پێغەمەر « صلی اللّە تعالی علیه وسلم ـ فقام عمر » : شێری خوا ئیمامی عمر « رضی اللّە تعالی عنه » هەلسا « فقال » : فەرمووی : « دعنی » : وازم لێبینە « یا رسول اللّە » : ئیذنم بدە « اضرب عنق هذا المنافق » بدەم لە گەردنی ئەم منافقە « فقال النبي » : پێغەمەر ـ صی اللّە تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : « دعه » : وازی لێبینە « لا یتحدث الناس » : باخەلق نەلێن « ان محمدا یقتل أصحابه » : کە محمد ـ علیه الصلاة والسلام ـ ئەصحابی خوی ئەکوژی ..

ابن‌و اسحاق لەم ریوایەتە ئەمەی لێزیاد کردووە : کە شێری غەررا عەرزی رەسولی خوای‌کرد یا رسول اللّە ئەمر بکە کە عبادی بنی بشرو قش کەبی کوژی ! پێغەمەر ـ علیه الصلاة والسلام ـ فەرمووی : خێر . لکن بلی بارکەن لە سەعاتیکا کە عادەتی پێغەمەر ـ صلی اللّە تعالی علیه وسلم ـ نەبووە کە تیا بروا .. پێغەمەر ـ صلی اللّە تعالی علیه وسلم ـ بەاسیدی بنی حضیر گەیی . اسید پێی وت : بوچ لە بێوەختا تەشریفت حەرەکەتی کرد ؟ پێغەمەر ـ صلی اللّە تعالی علیه وسلم ـ خەبەری دایە . اسید فەرمووی : یا رسول اللّە توأعزی ئەو أذله .. ئەم مەسئەلەیە بە عبداللّەی کوری عبداللّەی ابی ـ رضی اللّە تعالی عنه ، ولمن أباه ـ گەیشت ، تەشریفی هاتە خزمەت پێغەمەر ـ صلی اللّە تعالی علیه وسلم ـ عەرزی کرد : یا رسول اللّە وام بیستووە کە تەمات وایە باوکم بکوژی ، ئەگەر ئیشیکی وات ئیرادە فەرمووە ئەمرم پێ بفەرموو ئیستە سەرەکەیت بو ئەهینم . پێغەمەر ـ صلی اللّە تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : خێر نەرمی لە گەلا بکەو چاکی لەگەلا بکە « وکانت الانصار اکثر من

المهاجرين حين قدموا المدينـة » : ئەو وەختە كەموهاجير هاتنە مەدينە ئەنصار لەموهاجير زورتربوون « ثم » لە دوايیا « كثروا » : زور بوون « بعد » : دواى ئەم واقیعەیە ••

ح - ٧ ح - ٦ م - ١٠
ـــــــ • ـــــــ • ـــــــ وليس فيهما وكانت
٣٧٠ ١٥ ١٧

الانصار ••• الخ

١٤٧/١٣١ ـ عبدالله بن فضل [بن عباس بن ربيعة بن الحرث] انه سمع انس بن مالك ـ رضى الله تعالى عنه ـ » : لە انسى بنى مالیكى بیستووە « يقول » : ئەفەرموى « حزنت » : مەحزوون بووم « على من اصيب بالحرة » : لە سەر ئەو موهاجیرو ئەنصارو مالو منالەیان كـە لەتەرەف یەزیدى كورى معاویەوە قەتلو عامكران ••

انس ـ رضى الله تعالى عنه ـ ئەو وە ختە لە بەسرەبو زور مەحزوون بو بەبیستنى ئەو وەقعەیە انس فەرمووى « فكتب الي زيد بن ارقم » : زیدى بنى ارقم ـ رضى الله تعالى عنه بوى نووسیم « وبلغه شدة حزني » ئەویش بیستبووى كەزور مەحزوون بووم • « يذكر انه سمع رسول الله ـ صلى الله عليه وسلم ـ » لەو كاغەزەدا ئەیوت كە لە پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـم بیستووە « يقول » : ئەیفەرموو « اللهم » : خوایە « اغفر » خوش بە « للانصار » لە ئەنصار « ولابناء الانصار » : لەئەولادى ئەنصار « وشك ابن الفضل في ابناء ابناء الانصار » : عبداللّەى بنى فضل لەوەدا شكى هەیە كەپیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ابناى ابناى

ئەنصاری ذیکر فەرمووە یانە « فسأل انسا بعض من کان عنده » : بەعزی لەوانەی کەلای انس ـ رضی الله تعالی عنه ـ بوون لییان پرسی کە زیدی بنی ارقم کێیە ؟ « فقال » : انس ـ رضی الله تعالی عنه ـ فەرمووی : « هو زید بن ارقم الذي » : ئەوەیە کە ابن و ابی سوینی خوارد کەمن وام نەگوتووە پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـه وسلم ـ بەزیدی فەرموو نیحتیمالی هەیە کە گویت بە غەلەتاچووبی • کە تەصدیقی زید لەتەرەف خواوە نازل بوو « یقول رسول الله » : پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـه وسلم ـ گوێی زیدی گرت ئەیفەرموو : « اوفی الله له باذنه » : خوا وەفای کرد بەزامنیتی گوێی زیدو تەصدیقی کرد لەوقسەدا کەگوێی زید بوبو بە زامنی کە حیفظی بکا •• یەعنی ئەو قسەی کە عبدالله کوری ابی کردبووی زید حیفظی کرد ، لە حضوری حەزرەتی ریسالەت پەناهیدا ئەدای کرد خوایش ـ جل وعلا ـ تەصدیقی فەرموو ••

ح ـ ٧

٣٧١

باب الايمان

روژی شەممە یەکی حوزەیرانی ١٩٤٠

تەعریفی ئیمان :

ئیمان : بە باوەرکردن ئەلین بەدل ، ئەمین‌بوونە لەوە ئەوەی کە ئیمانی پیی هەیەو باوەری پی‌کردووە بە نەوعیکی تربی لـە « نفس الامرا » وابی ؛ وەکو ئیمانی ئەهلی حەق کە « علم الیقین »ە ، یا وانەبی ؛ وەکو ئیمانی ئەهلی باطل کە « جهلی مرکبە » . یەعنی : حەق نازانیو وا ئەزانی کە ئەیزانی ، یەعنی نەزانینەکەیشی نازانی ..

« وهو قول وفعل ، ویزید وینقص » : ئیمان لەلای شیخی بوخاریو سوفیانی بنی عینەو سوفیانی ثوریو ئیمامی مالكو سلفـو خلفی متکلمو محدث عیارەتە لە : وتن بە زوبان ؛ وەکو تلفظ بە کەلیمەی شەهادەت ، هەم عیبارەتە لە عەمەل ئەو عەمەلەی عەمەلی دل‌بی ؛ وەکو ئیعتیقادات یا عەمەلی ئەعزای زاهیری بی ؛ وەکو عیباداتی بەدەنی . بویە عولەمای سەلەف تدعریفی ئیمانیان واکردووە فەرموویانە : « اعتقاد بالقلب » : باوەرکردنە بە شت بەدل . « ونطق باللسان » : تلفظ کردنە بە زمان بـــە کەلیمەی شەهادەت « وعمــل بالارکان » ئیش‌کردنە بـە ئەعزای زاهیری ..

موردای ســـەلەف وایـە کـە عیادەتو عەمـەل‌کردن شـەرتە بو کەمالی ئیمان .. ئیمان لەلای شیخی اشعریو اکثری عولەما عیبارەتە : لە نەفسی باوەرکردنی قلب بەباوەر کردنیکی قەطعی هیچ‌ئیحتیمالی خیلافی ئەوەی کە ئیمانی پیی هەیە لەلای نەمینی ، بەوە باوەربکا کـە لەلای مەعلووم بی پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لەتەرەف خواوە بو یمەی هیناوە ..

لەلای سەلەف ئیمان بە طاعەتکردن زیاد ئەبی ، بە نەکردنی یا کەمکردنی طاعەت کەم‌ئەبی •• بەعورف‌و عادەت کەسی کەغەیری ئیمانی قلبی‌و تلفظ بە کەلیمەی شەهادەتی نەبی پی‌ی ئەلێن بی‌دینە ، یائیمانی زەعیفە • ئەگەر نویژو روژوو ئەعمالی خەیرییەی زوربی پی‌ی ئەلێن پیاویکە کە ئیمانی زور بەقووەتە ••

دووکەس یەکیکیان لەوی ترعیبادەتی زورتربی ئەلێن ئەویان لەوی تریان موسولمانترە •

ئەکثری عولەما لایان‌وایە کە ئیمان زیاد ئەبی‌و کەم ئەبی • فقط لە حەقیقەتا هیچ خیلاف‌نیە • ئەگەر ئیمان هەر عیبارەت‌بی لە باوەرکردنی دل نەزیاد ئەبی‌و نەکەم ئەبی • ئەگەر ئەعمالیش داخلی ئیمان‌بی دیارە بەپی‌ی ئەو ئەعمالانە زیاد ئەکاو کەم ئەکا ••

بە میثالی ئیضاحی بکەم : ئینسان خانوویی دروست بکـــا ئەگـــەر ئەوخانووە تەنهاچوار دیواری بی‌و سەربانی ئەو خانووە کەمیك ئینسان لە سەرماو گەرماو باران موحافەظە ئەکا • ئەمما بەتەواوی نایکا •• لە رووخانو ویران بوونەوە نزیکـــە •• فقط بینی بەگەچ سواغی‌بداو ، دیوارەکانی لەباران موحافەظە بکاو ، پەنجەرەو دودەری‌و تەلو جامی تیخاو ، فەرشي زوری تیا راخا ، کلیل‌و کولومی مەحکەمی ہبی ، هەرچی پیویستی بی‌و بوخانو لازم‌بی تەواوی بکا ئـــەو کەسە بـــە تـــەواوی ئیستراحەتی تیائەکا لەسەرماو گەرماو دزو دروزن ئەمین ئەبی ••

ئیمانیش ئەگەر هەر باوەرکردن‌بی‌و ئەعمالی صالیحەی لەگەل نەبی

ئەگەرچی بەوە ئینسان لەخلوودی ئاگری جەهەننم نەجاتی ئەبی ئەمما نزیکە شەتیان زەفەری پی‌باو وردە وردە بەتەدریج باوەرکردنەکەی لە دڵ نەیەڵی •• ـ اعاذنا الله من شر الشیطان ـ •

زورمان دیوە لەوانە کەهیچ باوەریان بەخـواو پیغەمەرانو کتبی سەماوی‌یەو حەشرو نەشر نەماوە ••

شیخی بوخاری هەشت ئایەتی قورئانی کـەریمو بەعزی ئاثاری عولەمای لەسەر زیاد بوونو کەم بوونی ئیمان بە دەلیل هیناوە :

١ ـ لە سوورەی « آل عمران »ا خوا مەدحی موسولمانو ئەصحابی کیرام ئەکا ئەفەرموی : « الذین قال لهم الناس : ان الناس قد جمعـوا لکم » فاخشوهم فزادهم ایمان [وقالوا : حسبنا الله ونعم الوکیل] » : دەرحەق غەزای خەندەق خوا ـ عز وجل ـ ئەفەرموی : ئەو ئەصحابانە کە بەعزی لە ئینسان کە لەتەرەف ابو سفیانو معاویەوە راسپیرابوون پیان وتن کە بەعزی لەئینسان ؛ وەکو ابوسفیانو معاویەو ئەمسالی ئەوان گەلەکومەکیـان لی‌کـردوون لـەشکریکی زوریان لی کوکردوونـەوە بینەسـەرتان لیان بترسـن ! موقابـەلەیان مەکەن ! ئـەم قسـەی ئـەو بەعزەکەسانە ئیمانی ئەصـحابی کیرامی زیاد کـردو فەرموویان خوامان بەسە وەکیلیکی زور باشە بو ئیمە ••

ئەو وەختە خوا بایەکی غـەزەبی لی هـەلکردن پـەرشو بلاوی کردنەوە زوری پی نەچوو پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەتحی مەککەی کرد • ابوسفیانو معاویەو ئەتباعیان خواهو[1] ناخواه عەرزی

(١) خواهو ناخواه : نیوە رەزاو نیوە نارەزا • ئەوتری : بەخوایشتی

←

ئیطاعەیان کرد ، خوا هیدایەتی دان و موسولمان بوون لە پیشا ئیمانیان لە « نەسجی عنکبوت » ناسك‌تر بوو ، پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەوەندەی ئیحسـان لەگـەل فەرموون تا تـەواو موسولمان بوون داخلی سیلسلیەی ئەصحابی کیرام بوون • ـ رضی الله تعالی عنهم ـ •

٢ ـ لە سوورەی « براءة » : « واذا ما انزلت سورة ، فمنهم من یقول : ایکم زادته هذه ایمانا ؟ فاما الذین آمنوا فزادتهم ایمانا [وهم یستبشرون] » : وەختی کە سورەتی لە قورئان نازل ببی بەعزی لـە منافقان بە استهزا ئەلین : ئەم سوورەتە ئیمانی کامتانی زیاد کرد خـوا ـ جـل جلاله ـ جوابیان ئەداتەوە ئەفـەرموی : ئەمما ئەوانەی کـە بەحەقیقەت ئیمانیان هیناوەو منافق‌نین ئەم‌سوورەتە ئیمانیان زیاد ئەکا لە خوشیانا موژدە بەیەکتری ئەدەن‌و دلیان فەرەح ئەبی‌و ئەو سوورەتە بە بەشارەت ئەزانن ••

٣ ـ لە سوورەتی « الکهف » : « نحن نقص علیك نبأهم بالحق انهم فتیة آمنوا بربهم وزدناهم هدی » : ئیمە بەراستی قصەی « اصحاب الکهف »ت بوئەکەین : کەئـەوان چـەند جوان‌و جەهیلیکن ئیمانیـان بەخوای خویان هیناوە ، ئیمەیش هیدایـەتی ئـەوانمان زیاد کردووەو ثابتمان کردوون لەسەر هیدایەت کەقەت لی‌ی لانادەن ••

٤ ـ لەسوورەتی مەریەما « ویزید الله الذین اهتـدوا هـدی » : ئەوانەی کـە بەراستی هاتوونە سەر ریگەی حـەق خوا هیدایەتەکەیان

خوی ئەو کارەی‌کرد ، یا بـەخوایشتی خـوی نەیکرد بـەلام بـەزور پییان‌کرد •

زیاتر ئەکا • یەعنی لەسەر ئەو ریگەیە ثابتیان ئەکا ••

٥ ـ لەسوورەی « احـزاب »ا ئەفەرموی : « ولما رأى المؤمنـون الاحزاب قالوا : هذا ما وعدنا الله ورسوله وصدق الله ورسوله ، ومـا زادهم الا ایمانا وتسلیما » : وەختی کـە موسولمانان چاویان کەوت بـە احزاب‌و لەشکری ابوسفیان‌و معاویە نەترسان دل‌خوش‌بوون فەرموویان : ئەم گەلەکومەکیە ئەوەیە کە خواو پیغەمەری خوا وەعدەیان پی‌داین ؟ فەرموویان : گەلەکومەکیتان لی‌ئەکری‌و لە عاقیبەتا ئیوە غالب‌ئەبن ، خواو پیغەمەری خـــوا وەعدەیان پی‌داین ؟ فـەرموویان : گەلـەکومـەکیتان لی‌ئەکری‌و لە عاقیبەتا ئیوە غالب‌ئەبن ، خواو پیغەمەر راستیان فەرموو وا عەلامەتی دەرکەوت ، ئەو گەلەکومەکیە هیچ زەرەری بە ئەصحابی کیرام نەگەیان ، هەرئیمانیانی زیادکرد ، وەهەر تەسلیم‌بوونیانی بە قەزاو قەدەر زیاد کرد ••

٦ ـ لە سوورەی « قتال »ا خوا ئەفەرموی : « والذین اهتدوا زادهم هدی وآتاهم تقواهم » : ئەوانە کە بە راستی قبوولی هیدایەتیان کردووە خوا هیدایەتی ئەوانی زیاد کردووە ، توفیقی دان‌و یاریەی دان لەسەر تەقوا ، بەیانی ئەوەی بوکردوون کە چی‌لازمە بکری‌و چی لازمە ئینسان خویی لی‌بپاریزی ••

٧ ـ لە سورەتی « فتح »ا خوا ئەفەرموی : [« هو الذي انزل السكينة في قلوب المؤمنـين] لیزدادوا ایمـانا مع ایمانهم [ولله جنـود السموات والارض وكان الله علیما حكیما »] : هەرئەوە • یەعنی هەرئەو خوایە ـ جل جلالە ـ کە لە وەختی حەرب‌و شیددەتا ئارام‌و رەحمەتی ناردووەتە سەر دلی موسولمانان کە لـە هیچ ناترسن‌و رو وەرناگیرن ،

لەشکری ئەرزو ئاسمان مولکی خوایە ئەو لەشکرەی خوا ئیرادە بکا کە بشکی ترس ئەخاتە دلیان ، ئەو لەشکرەی کە خوا ئیرادە بکا کەغالب‌بن نووەی مەعنەوییان زیاد ئەکا تاکو لەگەل ئەو ئیمانو یەقینە کە بوویانە نیمانو یەقینیکی تریان لی زیادکەن ؛ چونکە هەر خوا عالمە بەوەی کەمەصلەحەتی موسولمانانی تیایەو حەکیمەو عاقیبەتی ئیش ئەزانی کە بەچی ئەگا هیچ‌شتیك بی‌حیکمەت ناکا ٠٠

٨ ـ لە سوورەی « مدثر »ا خوا ئەفەرموی : « وما جعلنا اصحاب النار الا ملائكة ٠٠٠ ليستيقن الذين أوتوا الكتاب ، ويزداد الذين آمنوا ايمانا »[١] ٠

غەیری مەلائیکە هیچی‌ترمان نەکردووە بە ئاگرکەری جەهەننم تائەهلی کیتاب لایان یەقین بی کە محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پیغەمەری بەحەققە ؛ چونکە شتیکی وای بو نازل‌بووە کە موافیقی کتیبی ئەوانە بەو واسیطەیە بروا بکەن کە قورئان کەلامی خوایەو محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ راستە موسولمانیش زیادبکا ؛ چونکی ئەهلی کیتابیش تەصدیقی قورئان ئەکا ٠ یەعنی مەجبوورن ناتوانن ئینکاری بکەن ٠٠

ئەم ئایەتانە هەموو دەلالەت ئەکەن لەسەر ئەمە کەئیمان کەمی‌و

٨٥

زوری قبول ئەکا ٠٠ ئەم ئایەتانە ــــــــ والحب في الله والبغض في

ح ـ ١

(١) چونمان نووسیوە لەسەرەوە ماموستا مەلارەشیدبەگ ـ خوا لی‌ی خوش‌بی ـ ئایەتەکەی وانووسیوە بەلام هەندیکی لە ناوەندا بەجی هیلاوە ئاوایە : « وما جلعنا أصحاب النار الا ملائكة ، وما جعلنا عدتهم الا فتنة للذين كفروا ليستيقن الذين اوتوا الكتاب ٠٠٠ الخ ٠٠ » ئایەتی : ٣٠ ٠ مدثر ٠٠

الله من الايمان • ـــــــ ح ـ ١ / ٨٦ ئەمە پارچەیەکە لەحەدیثی ابو امامە کە ابو داود ریوایەتی کردووە • یەعنی : خوش‌ویستنی خەلق ، یا شت ، یا بوغزانتی « محضا » لەبەر تەحصیلی رەزای خوابی لە ئیمانە ••

ئەمەیش ئەگەیەنی کە ئیمان زیادی‌و کەمی قبوول ئەکا ••

« ئاثار » :

وكتب عمر بن عبدالعزيز [رضي الله تعالى عنه] الى عدي بن عدي : ان للايمان فرائض [اي اعمالا مفروضة] وشرائع [اي عقائد دينية] وحدودا [اي منهيات ممنوعة] ، وسننا ، فمن استكملها استكمل الايمان ، ومن لم يستكملها لم يستكمل الايمان ، فان اعش فسابينها لكم حتى تعملوا بها ، وان امت فما انا على صحبتكم بحريص •• ـــــــ ح ـ ١ / ٨٦

احمد ، ابن شيبة •

تەرجەمە :

عمری کوری عبدالعزیز ـ رضی الله تعالی عنه ـ بولای عدی کوری عدی نووسی : کە ئیمان گەلی ئیشی مەفروضی هەیە ، گەلی عەقائیدی دینییەی هەیە ، گەلی‌حودوودو مەنهیاتی هەیە کە لەکردنی نەهی‌کراوە ، گەلی سوننەتی هەیە کە ئەمری پی‌کراوە • هەرکەس ئەوانە بکاو بە تەواوی بەجییان بینی ئیمان تەواو ئەکا • یەعنی ئەبی بە « مؤمنی کامل » •• ئەگەر ئەمانە بە تەواوی بەجی نەهینی ئیمان تەواو ناکا نابی بە « مؤمنی کامل » •• ئەگەر بمینم بوخاتری ئەمە کە عەمەلی پی‌بکەن

بوتان بەیان ئەکەم ، ئەگەر نەمینم منیش حەریص نیم لەسەر رەفیقایەتی ئیوە ••

ئەم ئەثەرەیش ئەگەیەنی کەئیمان زیاد ئەبیو کەم ئەبی ••

وقال معاذ [بن جبل ـ رضی الله تعالی عنه ـ للاسود بن هلال]

اجلس بنا نؤمن ساعة •• ح - ١ / ٨٦

تەرجەمە :

معاذی بنی جبل ـ رضی اللّٰه تعالی عنـه ـ بە اسودی بنی هـلالی فەرموو لەگەلّ ئیمە دانیشـە سەعاتی ئیمـان بینین ! یـەعنی ئیمانمـان زیادکەین ؟ چونکە معاذ ـ رضی اللّٰه تعـالی عنـه ـ مەعلوومە کەچەندە موسولمانبووە •• یـەعنی دانیشین سـەعاتی موذاکـەرەی ئیشی خـیرو ئاخیرەتو ئیشی دینی بکەین ! کـە بەوە ئیمانمان مەحکەمترو بەقوەت ترببی •• أحمد ابن شیبه ••

وقال ابن مسعود [رضی الله تعالی عنه] الیقین الایمان کله ••

تەرجەمە :

یەقین هەموو ئیمانە •• مەعلوومە « کل » دەلالەت ئەکا لەسەر « اجزا » ••

ئەم تەعلیقە بەعزیکە لە ئەثەری کە طبرانی بە سەنەدی صەحیح ریوایەتی کردووە • بەعزەکەی تری : « والصبر نصف الایمـان » : صەبر نیوەی ئیمانە ••

ئەگەر ئیمان ئەجزای نەبێ چون نصفی ئەبێ ‎•• ح – ١ / ٨٧

وقال ابن عمر [رضی الله تعالى عنهما] : لا يبلغ العبد حقيقة التقوى حتى يدع ما حاك في الصدر ‎•• ح – ١ / ٨٧

تەرجەمە :

عەبد ناگا بە حەقیقەتی تەقوا ـ کە عیبارەتە لە پارازتنی نەفس لە شیرکو ئیشی خراپەو دەوام کردنە لە سەر ئەعمالی صالیحە ـ تا تەرکی ئەوە نەکا کە لە دلا یتو ئەچی ‎••

ئەم ئەثەرە ئەگەیەنی کە بەعزی لە موئمینان نەگەیون بە حەقیقەتی تەقوا • یەعنی ئیمانیان کەمترە لەوانە کە گەیون بە حەقیقەتی تەقوا ‎••

لەگەلی لەم حەدیثانەی کە لەمەولا ـ انشاء الله تعالى ـ ذیکر ئەکرین تەصریح کراوە بەکەمیو زوری ئیمان ‎••

١/١٣٠ ـ عن ابن عمر ـ رضى الله تعالى عنهما ـ قال : قال رسول الله ـ صلى الله عليه وسلم ـ بنى الاسلام على خمس : شهادة ان لا اله الا الله وان محمدا رسول الله ، واقام الصلاة ، وايتاء الزكاة ، والحج ، وصوم رمضان ‎•• ح – ١ / ٨٨ • م – ١ / ٢٣٨

تەرجەمە :

ئەفەرموی : پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی :

ئیسلام لەسەر پینج شت بیناکراوە ، یا لـە پینج شت دروست کراوە : ١ـ شەهادەتهینانە لەسەرئەمە کە غەیری خوا هیچ کەس‌نیە لایەق‌بی بەوە کەعیبادەتی بوبکری ، وە محمدیش ـ صلی اللّٰه تعالی علیه وسلم ـ رەوانەکراوی خوایە لەتەرەف خواوە رەوانـە کراوە بوسـەر ئینس‌و جـین ‌‌‌•• ٢ـ راگرتنی نویژ وەبـەجی‌هینانیەتی بـە هەموو شـەرایت‌و ئەرکانیەوە •• ٣ـ زەکات‌دان لـەو مالەی خـوا ئیحسانی کردووە ، میقداریکی « معین » جوی بکریتەوە بو موستحەقی زەکات‌و تەسلیمیان‌ـ بکری •• ٤ـ حەج‌کردن •• ٥ـ روژووی رەمەزان گرتن ••

کەلیمەی شەهادەت عەمەلی لیسانە ، نویژ ئەعمالی بەدەنیە ، زەکات عیبادەتی مالیە ، روژو تەرکی بەعزی ئەعمالی مەخصوصەیە ، حـەج هەم‌عیبادەتی بەدەنیە هەم مالیە ، هەم تەرکی بەعزی ئەفعالە ••

٢/١٣١ ـ عن ابن عمر [رضي اللّٰه تعالى عنه] عن النبي ـ صلى اللّٰه تعالى عليه وسلم ـ قال : بني الاسلام على خمسة : على ان يوحد اللّٰه ، واقام الصلاة ، وايتاء الزكاة ، وصيام رمضان ، والحج فقال رجل : الحج وصيام رمضان ؟ فقال : لا صيام رمضان والحج • هكذا سمعته من رسول اللّٰه ـ صلى اللّٰه تعالى عليه وسلم ـ $\frac{\text{م} - ١}{٢٧٣}$ ••

تەرجەمە :

ئەفەرموی : کە پیغەمەر ـ صلی اللّٰه تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ئیسلام لەسەر پینج کولەکە بیناکراوە : ١ـ لەسەرئەمە بینا کراوە کـە تەوحیدی خوابکری شەریکی بو نەهینری •• ٢ـ لەسەر راگیرکردنی نویژ بەشەرایت‌و ئەرکانیەوە کە بەتەواوەتی بەجی‌بهینری • ٣ـ لەسەر

ئەمەکەزەکاتی‌مال بدری بەموستەحەقی .. ٤ـ لەسەر ئەمە کەروژوی رەمەزان بگیری .. ٥ـ لەسەر ئەمە کەحەج بکری ..

لەم حەدیثەدا عبداللە ـ رضی اللّه تعالی عنه ـ روزوی لەحەج پیش خست پیاوی وتی حەج‌و روژوی رەمەزان ؟ یەعنی پیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ حەجی لەپیش روژودا فەرمووە ؟ عبداللّە فەرمووی : خیر روژوو حەج ، من وام لە پیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیـه وسلم ـ بیستووە کە روژوی پیشی‌حەج ذیکر کردووە .

٣/١٣٢ ـ وعنه عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : بني الاسلام على خمس : على ان يعبد الله ، ويكفر بما دونه . واقام الصلاة ، وايتاء الزكاة ، وحج البيت ، وصوم رمضان ..

تەرجەمە :

ئیسـلام لەسـەر پینج روکن بینـا کراوە : ١ـ لەسەر ئەمە کـە عیادەتی خوابکری‌و بەغەیری خوا کوفربکری . یەعنی عیادەتی غەیری ئەو نەکری .. ٢ـ نویژکردن .. ٣ـ زەکات‌دان .. ٤ـ حەج‌کردن .. ٥ـ روژووی‌رەمەزان ..

لەم ریوایەتەدا حەجی پیش خستووە .. وادەرەکەوی کە عبداللّە ـ رضی اللّه تعالی عنه ـ دوو سی دەفعە ئەم حەدیثەی لە پیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ بیستبی . دەفعەیی پیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ روژوی لەپیشا فەرمووە . دەفعەیی حەجی لە پیشا فەرمووە . دەفعەیی تەنها « ان یعبد اللّه »ی فەرمووە . دەفعەیی لەگەل ئەوەدا « ویکفر بمـا دونه »ی فەرمووە . دەفعـەیی لـە باتی « ان یعبد اللّه » کەلیمەی شەهادەتی بەتەواوی فەرمووە . دەفعـەیی ، وەکو لەحـەدیثی دوایدا

کەیی ، تەنهـا جوزئی ئەووەلی لـە کەلیمەی شەهادەت فـەرمووە •• عبداللّەیش هەرجارە بە نەوعیکی ریوایەت کردووە •

٤/١٣٣ ـ عكرمة بن خالد يحدث طاوسا ان رجلا [يزيد بن بشر السكسكي] قال لعبدالله بن عمر [رضى الله تعالى عنهما] : الا تغزو ؟ فقال : اني سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : بنى الاسلام على خمسة : شهادة ان لا اله الا الله ، واقام الصـلاة ، وايتـاء الزكاة ، وصيام رمضان ، وحج البيت ••

تەرجەمە :

پیاوی بە ابن‌وعمر ـ رضی اللّە تعالی عنهما ـی وت بوتو غەزا ناکەی ؟ عبداللّە ـ رضی اللّە تعالی عنە ـ فەرمووی : لە پیغەمەرم بیستووە ـ صلی اللّە تعالی علیە وسلم ـ کە ئیسلام لەسەر پینج عمدە دانراوە : شهادة ان لا اله الا اللّە ••• الخ •• غەزا لەم پینجە نیە • یەعنی لـە ئەساساتی دین‌نیە ، لەسەر هەموو کەس لازم نیە ، بو موحافەظەی ئـەم پینج ئەساسە لە وەقتی حاجەتا لەسەر میقداری کافی لە ئوممەت فەرز کراوە •• ئەمما ئـەم پینج ئەساسە لەسـەر کوللی فـەردی لەئوممەت فەرز کراوە • زەکات‌دان لەسەر کەسی کە نیصابی زەکاتی ببی فەرزی عەینە • حەج‌کردن لەسەر کەسی ئیستیطاعەی ببی فەرزی عەینە ••

٥/١٣٤ ـ عن ابي هريرة [رضى الله تعالى عنه] عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : الايمان بضع وستون شعبة ، والحيـاء شـعبة من الايمـان •• $\frac{\text{ح} - 1}{90}$ • $\frac{\text{م} - 1}{332}$ وفيه سبعون بدل ستون • د، ت ، ن ، ج ••

٦/١٣٥ ـ وعنه قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ الايمان بضع وسبعون ، او بضع وستون شعبة فافضلها قول لا اله الا الله ، وادناها اماطة الاذى من الطريق ، والحياء شعبة من الايمان ..

م ـ ١

٣٣٥

تەرجەمە :

ابو هريرة ـ رضى الله تعالى عنه ـ له پیغەمەرەوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ریوایەت ئەکا کە پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئیمان شەصت‌وئەوەندە لقی هەیە ، لەریوایەتی مسلما حەفتاو ئەوەندە لکی هەیە ، حەیا لکیکە لەئیمان . لە ریوایەتەکەی تری مسلما ئەفەرموی : افضل ترینی ئەو لکانە وتنی « لا اله الا الله »یە کەمترین‌و خواریترینی هەموویان لادانی ئەوشتەیە کە ئەزیەتی خەلق ئەدا لەسەر ریگە . حەیا لکیکە لەو لکانە ؛ چونکە کە ئینسان حەیاو شەرمی ببی ئەترسی کە لە دونیادا ، یا لە ئاخیرەتا ، یا لەهەردووکیان رسواببی لەبەر ئەوە شتیك ناکا کە نە لەدونیادا لای خەلق عەیب بی ، نە لە ئاخیرەتا لای خوا ـ عز وجل ـ عەیب‌بی ، بەدەوام لە گوناهو تەرکی مرووەت‌و ، لە رەزیلی ، لە دەنائەت خوی ئەپاریزی ، شتیکی وا ئەکا لای خالیق‌و لای مەخلووق موجیبی مەدح‌بی ، مەشغوولی عیبادەت ئەبی ، مەشغوولی ئەخلاقی حەمیدە ئەبی ... بەو واسیطەیە شوعبەکانی تری ئیمانیش هەموویان ئەخاتە دەست خوی .. ئەمما کە ئینسان بی حەیابی ، هیچی لەلاعەیب نەبی ، ئیختیاری هەموو رەزالەتی ئەکا ..

لەم حەدیثانە دەرەکەوی کەچون کەلیمەی شەهادەت و فەرائض

لەئیمانن سوننەتو مەندووبیش لەئیمانن ••

۷/۱۳٦ ـ عن عبدالله بن عمرو بن العاص [رضي الله تعالى عنهما] عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال المسلم من سلم المسلمون من لسانه ويده [الى هنا $\frac{\text{م} - ١}{٣٤١}$] والمهاجر من هجر ما نهى الله عنه •

$\frac{\text{ح} - ١}{٩٢}$ د ، ن ، ابن حبان ، حاكم ••

۸/۱۳۷ ـ جابر بن عبدالله [رضي الله تعالى عنهما] يقول : سمعت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : المسلم من سلم المسلمون من لسانه ويده •• $\frac{\text{م} - ١}{٣٤٥}$

تەرجەمە :

عبداللهی بنیعەمرو جابر ـ رضي الله تعالى عنهم ـ لە پیغەمەرەوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ریوایەت ئەکەن ، فەرمووی : جابر ئەلی : لەپیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـم بیست ئەیفەرموو : موسولمان ئەوەیە کە موسولمانان لەزمانو لەدەستی سالمو بیزەرەربن • یەعنی هەرکەسی بەدەست یابە زمان زەرەری بگەیەنی بەموسولمان ئەو کەسە لە ئیمانا نوقسانی هەیە ••

لە حەدیثی عبداللهدا ئەفەرموی : موهاجیر ئەو کەسەیە هەرچی خوانەهی لی کردووە تەرکی بکا •• یەعنی ارتیکابی یەکی لە مەنهییات نکا ئەو کەسە ـ بالە زەمانی هیجرەتا لەمەککەوە بومەدینە هیجرەتی

كردبى ـ ئەو كەسە موهاجيرى تەواو نيە ٠٠

٩/١٣٨ ـ عبدالله بن عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ اخبر ان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : المسلم اخ المسلم لا يظلمه ، ولا يسلمه [الى من يوذيه] ، ومن كان في حاجة أخيه كان الله في حاجته ، ومن فرج عن مسلم كربة فرج الله عنه كربة من كربات يوم القيامة ، ومن ستر مسلما ستره الله يوم القيامة [في الدنيا والآخرة ٠ ت]

ح ـ ٤ / ٢٤٥ ٠ م ـ ١٠ / ١٢ ، د ، ت ، ن [وعند مسلم من حديث ابى هريرة : والله في عون العبد ما كان العبد في عون اخيه ٠ قسطلاني] ٠٠

بوى گەرام نەمدوزيەوە لە مسلما ٠٠

تەرجەمە :

پيغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووى : موسولمان براى موسولمانە خوى زولمى لى نەكا ، نەيشىداتە دەست كەسى كە ئەزيەتى بدا ، هەركەسى لەوەدابى كە ئيحتياجى براى دينى خوى دەفع بكا خوايش ـ عز وجل ـ لە دەفعى حاجەتى ئەوا ئەبى ، هەركەسى دەروويى لە موسولمانى بكاتەوەو دەفعى غەميكى بكا خوا ـ عز وجل ـ غەمى لە غەمى روژى قيامەتى لائەبا ٠ هەركەسى عەيبى موسولمانى داپوشى لەقيامەتا خوا عەيبى ئەو دائەپوشى ٠٠ لە « ترمذى »يا ئەلى : خوا لەدونياو قيامەتا سەترى عەيبى ئەوكەسە ئەكا ٠٠ [مسلم لە ابو هريرەوە ريوايەت ئەكا كە پيغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرموويەتى خوا ـ جل جلالە ـ لە ياريەدانى عەبدى خويايە مادام ئەو عەبدە لەياريەدانى براى دينى خويابى ٠٠] لەمسلما بوئەم حەديثە گەرام نەمەوزيەوە ٠٠

١٣٩/١٠ ـ عن ابى موسى ـ رضى الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : المؤمن [ان المؤمن • اخرى] للمؤمن كالبنيان يشد بعضه بعضا • وشبك بين اصابعه ••

ح ـ ٤ / ٢٤٧ • م ـ ١٠ / ١٨ • خ ـ ١ / ٤٥٠ • ليس فيه : وشبك •

تەرجەمە :

ابو موسای ئەشعەری ـ رضى الله تعالى عنه ـ لەپیغەمەرەوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ریوایەت ئەکا کەپیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : موسولمان بو موسولمان وەکو بینا وایە چون بینا بەعزیکی بەعزیکی راگیرو مەحکەم ئەکا موسولمانیش بەعزیکی بەعزیکی راگیرو مەحکەم ئەکا •• یەعنی لازمە ئەبی بو یەکتری وابن • پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کەئەوەی فەرموو پەنجەی هەردوو دەستی موبارەکی خستە ناو یەکو لیکی تیکپەران •• یەعنی لازمە موسولمانان دائیما لە هەموو خصوصیکا موعاوەنەتی یەکتری بکەن لەسەر زەرەری یەکتری نەبن •• گینا باغەی موسولمانی لە بنچینە یتە دەری ••

١٤٠/١١ ـ عبادة بن الصامت ـ رضى الله تعالى عنه ـ وكان شهد بدرا ، وهو أحد النقباء ليلة العقبة [بمنى] اخبر ان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال ـ وحوله عصابة من اصحابه [ما بين العشرة الى الاربعين] ـ : بايعوني على ان لا تشركوا بالله شيئا ، ولا تسرقوا ، ولا تزنوا ، ولا تقتلوا أولادكم ، ولا تاتوا ببهتان تفترونه بين ايديكم وارجلكم ، ولا تعصوا في معروف ؛ فمن وفى منكم فاجره على الله [ومن أصاب من ذلك حدا فاقيم عليه فهو كفارته ، ومن ستره الله عليه فامره

الى الله ان شاء عذبه وان شـاء غفر له (م ـ ٧ / ٢٦٣) ٠٠ ل ومن اصاب من من ذلك شيئا فعوقب في الدنيا فهو كفارة له ، ومن أصاب من ذلك شيئا ثم ستره الله فهو الى الله : ان شاء عفا عنه ، وان شاء عاقبه ٠٠ فبايعناه على ذلك ٠٠ (ح ـ ١ / ٩٧) ٠ (م ـ ٧ / ٢٦٢) ، ت ، ن ٠٠

تەرجەمە :

عبادەی بنی صامت ـ رضی الله تعـالی عنـه ـ که صەحابیەکی گەورەیە حازری وەقعەی بەدر بووە ، یەکێکە لە دوانزە ئەنصارەکە لە « منی » لەشەوی « عقبە »دا نەقیبو وەکیلی ئەنصاربوون کـە بەیعەت بکەن بە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لەسەر ئەمـە هیجرەت بفەرموی بو مەدینە لەویدا موعاوەنەتی بکەن ـ خەبەری داوە کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە وەختێکا کە لە دەوری پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ جەماعەتی لە ئەصحابی حازر بوون ، ئەمری پی فەرموون کە موبایەعەم پی بکەن ٠ یەعنی عەهدو میثاقم لەگەل بکـەن لەسەر ئەمە : کە هیچ شتێك نەکەن بەشەریکی خوا ، دزی نەکەن ، زینا نەکەن ، ئـەولادی خوتان نەکوژن ، بوهتـان بەکەس نەکەن بـەدرو نەتەرەف خوتانەوە هەلیبەستنو ریکی بخەن ، لـە هیچ ئەمریکا لەهیچ نەهیکا کـە موافیقی شەرعبی موخالەفـە نەکـەن ؛ هـەرکەس لەئیوە موعاهەدەکەی بەجیبینی ئەجری ئـەو لەسەر خوایـە بەفەضلی خوی جەزایان ئەداتەوە ٠ هەرکەسی لەئیوە لەوانەی کە بەیان کرا ـ غەیری شیرك ـ شتێك بکاو لە دونیادا موعاقەبە کرا ، یـەعنی حوکمی ئەوەی

دەرحەق بەجی هینرا ، ئـەو موعاقەبەیە کەفارەتە بوئـەو • هەرکەسی نەئیوە شتیکی لەوانە کردو خوا لەسەری سەتر کرد جەزای ئەوە راجیعە بیتە لای‌خوا ؟ ئیرادە بفەرموی بە فەضل‌و کەرەمی خوی عەفوی ئەکا ، ئەگـەر ئیرادە بفـەرموی بـە عەدلی خوی عـەزابی ئـەدا • « عبـادە» ئەفەرموی : لەسەر ئەوە موبایەعەمان لەگەل کرد ••

لە ریوایەتیکی مسلما ئەفەرموی : هەرکەسی لەوانە ارتیکابی شتیك بکا کەموجیبی حـەد بی‌و حەددی لەسـەر ئیقامەت کرا ئـەو ئیقامەتی حەددە کەفارەتە بو ئەو • هەر کەسی بی‌شاریتەوەو لای خەلق اظهاری نەکا ئیشی ئەوکەسە راجیعەتە لای خوا : ئیرادە بفەرموی عەزابی ئەدا ، ئیرادە بفـەرموی لی‌ی خوش ئـەبی •• خـوا لـە هەموومان خوش‌بی « ئامین » ••

١٤١/١٢ ـ عن عبادة بن الصامت ـ رضي الله تعالى عنه ـ انه قال : اني لمن النقباء الذين بايعوا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وقال : بايعناه على ان لا نشرك بالله شيئا ، ولا نزني ، ولا نسرق ، ولا نقتل النفس التي حرم الله الا بالحق ، ولا ننتهب ، ولا نعصي ؛ فالجنة ان فعلنا ذلك ، فان غشينا من ذلك شيئا كان قضاء ذلك الى الله

م ـ ٧
٢٦٣ ••

تەرجەمە :

عبادەی بنی صامت ـ رضی اللّه تعالی عنه ـ ئەفەرموی : من لـەو نەقیبانەو مورەخەصانەم کە موبایەعەیان لەگەل پیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ کردووە ، ئەفەرموی : موبایەعەمان لـە گەل‌کرد لەسەر

ئەمە کەهیچ شتێك نەکەین بە شەریکی خوا ـ سبحانه وتعالی وتقدس ـ ، زینا نەکەین ، دزی نەکەین ، نەفسی کە خوا ـ جل وعلا ـ بە ناحەق کوشتنی ئەوی حەرام کردبی نەیکوژین بەناحەق ، هەم لەسەر ئەمە مالی خەلق تالان نەکەین ، هەم لەسەر ئەمە موخالەفەی ئەمرو نـەهی مەشروعی « اولو الامر » نەکەین • ئەگەر ئەمانەمان بەجی هینا جەزامان « جەنەتە » • ئەگەر یەکی لـەو ئیشانەمان کرد موکافاتو موجازاتی راجیعەتە لای خوا •• یەعنی ئیرادە بفەرموی عەفومان ئەکا ، وألا بـە قەدەری گوناهەکەمان موجازاتمان ئەدا ••

١٣/١٤٢ ـ عن عبدالله بن عمرو بن العاص [رضي الله تعالى عنهما]

م ـ ١ / ٣٤١ ان رجلا سأل رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أي المسلمين خير ؟ عن ابي موسى ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قالوا [قلت • م] : يا رسول الله أي الاسلام [أي المسلمين • م] افضل ؟ قال : من سلم المسلمون من لسانه ويده ••

ح ـ ١ / ٩٢ • م ـ ١ / ٣٤٥ ن ، ت •

تەرجەمە :

ابوموسـای ئەشـعەری ئەفـەرموی : وتیان : یا رسـول الله چ موسولمـانەتی‌ی فەضـلی زیاترە ؟ فـەرمووی : موسولمانەتی ئەوکـەسە کەموسولمانان لەزمانو دەستی سالمبن •• یەعنی نـە بەدەست نەبەزمان زەرەری نەبی بوموسولمانان •

١٤٣/١٤ ـ عن عبدالله بن عمرو [بن العاص] ـ رضی الله تعالی عنهما ـ ان رجلا سأل النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أي الاسلام خير ؟ قال : تطعم الطعام ، وتقرأ السلام على من عرفت ولم تعرف

ح ـ ١ / ٩٣ ٠ م ـ ١ / ٣٤١ ٠ ن ، د ، جـ ٠٠

تەرجەمە :

عبداللەی بنی عەمر ئەفەرموی : پیاوی لەپیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـی پرسی چ موسولمانەتیی چاکترە ؟ پیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : خوراك دەرخواردی خەلق بدەی ، سەلام بکەی لە سەر ئەوی بیناسیو ئەوی نەیناسی یەعنی هیچ فەرق نەکەی لەبەینی ناسیاوو نەناسیاوا ، چونکە هەموو موسولمانان برای دینین بو یەکتری ٠٠

١٤٤/١٥ ـ عن انس [بن مالك ـ رضی الله تعالی عنه] عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : لا يؤمن احدكم حتى يحب لاخيه [أو قال لجاره ٠ م] ما يحب لنفسه

ح ـ ١ / ٩٤ ٠ م ـ ١ / ٣٤٩ ت ، ن ٠٠

تەرجەمە :

انس ـ رضی الله تعالی عنـه ـ لەپیغەمەر ـ صلی اللّه تعـالی علیـه وسلم ـوە ریوایەت ئەکا کە فەرمووی : هیچ کەس لـە ئیوە موئمینی کامیل نابی تائەوی بو نەفسی خویی خوش ئەوی بو برای ، یاخوشکی دینی خویشی خوش بوی ٠ یەعنی خوی حەز لەچی ئەکا کە بیبی حەزکا

که براو خوشکی دینیشی ئەوەی ببی ، بەخیلی لەگەل نەکا ، حەسەدی پی نەبا ، حەز نەکا کە تووشی موصیبەتو نەگبەتی ببی ..

عەجەبا لەناو موسولمانانی ئەم زەمانەدا لە چەند صەد هەزارکەس یەکیکی وا دەست ئەکەوی ؟؟ باوك حەسوودی بە ئەولادی خوی ئەبا ، برا بەبرا ، خزمو ئەحباب بە یەکتری . هەرکەس حەزەکا کەهەر خوی‌بی کەسی ترنەبی ، کەس هیچی نەبی ، بە مصیبەتو فەلاکەتی یەکتری دلخوش ئەبن بەمەنفەعەتی یەکتری غەمگین ئەبن .. اصلح الله حالنا !

١٦/١٤٥ – عن ابي هريرة – رضي الله تعالى عنه – ان رسول الله – صلى الله تعالى عليه وسلم – قال : لا يدخل الجنة من لا يأمن جاره بوائقه

م – ١
٣٥١

تەرجەمە :

پیغەر – صلى الله تعالى عليه وسلم – فەرمووی : هەرکەسی کە دراوسی‌ی لەشەرو غائیلەی ئەمین‌نەبی ئەوکەسە ناچیتە بەهەشتەوە ..

ئەم حەدیثە زور هەرەشەیەکی گەورەیە لەوانەی کە ریعایەتی حەقی دراوسی ناکەن . موعامەلەی خراپە لەگەل دراوسی – اعاذنا الله – موجیبی مەحرووم بوونە لە بەهەشت .. حەقی دراوسی زور گەورەیە بەجی‌هینانی لەسەرهەموو کەس فەرزی عەینە .. حەدیثەکەی تەئویل نەکری هیچ کەس نەجاتی نابی .. ئیمامی « نووی » – رحمه الله – دوو تەئویلی بوئەکا :

یەکیکی ئەفەرموی دەرحەق ئەو کەسەیە کە زولمو ئەزیەت دانیدەرو دراوسیی لەلا حەلالبی • بیشك ئەو کەسە کافرە لە بەهەشت مەحروومە •• ئومیدم وایە ، انشاء الله ، ئەو نەوعە کەسانە ئەناو موسولمانا مەوجوود نین ••

دووەم ئەفەرموی : ئەوکەسەی کە ئەزیەتی دراوسی بدا جەزای وایە لە گەل ئەرباب‌و ئەقرانی خویا کە ئەو صیفەتەیان نەبی نەچیتە بەهەشت • چوونی زور دوا ئەکەوی یاعەفو یاعەزاب • یا لەئەوابی ئەدری بە دراوسیکەی ••

بویە ئەبی ئەم حەدیثە تەئویل بکری ؛ چونکە کەسی ، با اصراریش بکا لەسەر گونامی کەبیرەو لەسەر ئەو اصرارە بمریو تەوبەی لی نەکا ، ئەگەر لەسەر تەوحید بمری ئەحادیث‌و ئایاتی زور دەلالەت ئەکا لە سەر نەجات بوونی لە ئاگری جەهەننم ، ئەچیتە بەهەشت •• ئەو ئەحادیثانە بەعزی لەم بابەداو بەعزی لە ذیکری ئەحوالی ئاخیرەتا انشاء الله ذیکر ئەکری ••

١٧/١٤٦ ـ وعنه ان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : فوالذي نفسي بيده لا يؤمن احدكم حتى اكون احب اليه من والده وولده ـــــ ن بتقديم الولد ••

ح ـ ١ / ٩٤

تەرجەمە :

پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرموویەتی : سوین ئەخوم بەو ذاتە کە نەفسی من لەدەستی قودرەتی ئەوایە هیچ کەس لەئیوە

دوئمینی کامیـل نابی تامنی لـه باوکـو دایکـو ئـهولادی نیرو مێی خوشترنهوی ..

لهم حهدیثهدا سی نهوع « محبت » ههیه : ١ـ محبتی پیغهمهر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کهمحبتی ئیحسانه .. ٢ـ محبتی باوکـو دایك کـهمحبتی اجـلاله .. ٣ـ محبتی شهفـهقهتو رهحمـهت کـهمحبتی ئهولاده .. محبتی ئیحسان گهورهو افضـلی ههموویانه ؟ چونکـه دوو محبتهکهی تر طهبیعین لهسائیری حهیواناتیشا هـهیه ، محبتی ئـهووهل محبـهتی عیلمیـیـه ، محبـهتی ئیمـانی‌یه سهبـهبی سهعادهتی دونیـاو ئاخیرهته .. اذاقنا الله من حلاوتها ..

١٨/١٤٧ ـ عن انس [رضى الله تعالى عنه] عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم [انه] قال : لا يؤمن احدكم حتى اكون أحب اليه من والده وولده اجمعين .. $\frac{\text{ح} - 1}{95}$. $\frac{\text{م} - 1}{348}$ ..

تەرجەمە :

پیغهمهر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئهفهرموی : هیچ‌کهسی لـه ئیوه نابی بهموئمینی کامیل‌تا لهلای خوشهویسترنهبم له باوکـو لهدایکـو له ئهولادیو له ههموو ئینسان ..

وعنه قال : قال رسول الله ـ صلى تعالى عليه وسلم ـ لا يؤمن عبد ، وفي أخـرى لا يؤمن الرجل حتى أكون احب اليه من اهله وماله والناس اجمعين $\frac{\text{م} - 1}{348}$

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرموویەتی : هیچ عەبدی ، هیچ کەسی ، هیچ پیاوی نابیبە موئمینی کامیل تامن لـەلای لەباوکئو دایکئو کورو کچو مالو منالیو لە هەموو کەسی خوشەویسترنەبم ••

١٩/١٤٨ ـ وعنه ثلاث من كن فيـه وجـد [بهن • م] حلاوة الايمان : ان يكون الله ورسوله أحب اليه مما سواهما • وان يحب المرء لا يحبه الا لله ، وان يكره ان يعود في الكفر [بعد ان انقذه الله منه • م] كما يكره ان يقذف في النار ••

ت • ن ألفاظهم مختلفة ••

تەرجەمە :

انس ـ رضی الله تعالی عنه ـ لـە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـه وسلم ـ ریوایەت ئەکا کە ئەفەرموی : سی خەصلەت هەن هەرکەسی ئەو خەصلەتانەی تیابی شیرینی ئیمان ئەچێژی : ١ـ خواو رەسوولی خوای لـە هەرچی غەیری ئەوانە لەلای خوشەویستربی •• ٢ـ پیاویکی یـا کەسیکی خوشویست هـەر لەبەر خوا ئەوکەسەی خوشبوی ، هیچ مەنفەعـەتو مەقصەدیکی تری نـەبی •• ٣ـ هـەروەکو چـون پیی ناخوشە کە فری بدریتە ناو ئاگر [لـە دوای ئەمە کـە خوا لە کوفر نەجـاتی دا] وایش پیی ناخوشبی کـە دووبارە عەودەت بکاتـەوە بو کوفر ••

ئـەم سی صیفەتە لـە حەقیقەتا یەکیکن هەرسیکی محبەتی خواو ـ رەسولی خوایە • محبەتی رەسولی خوایش هەر محبەتی خوایە ؟ چونکە دەستگیرمانە بولای خوا ـ عز وجل ـ •• یاخوا قەت دەستمان بەرنەدا لەگەل برادەرانی دینییا !!

۲۰/۱٤۹ ـ وعنه عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال :

آية الايمان حب الانصار ، وآية النفاق بغض الانصار .. ح ـ ۱ / ۹٦ .

م ـ ۱ / ٤۱۰ ن . ولكن في مسلم تقديم الحب والبغض على الآية ، وفي

أخرى فيه : آية المنافق وآية المؤمن .. م ـ ۱ / ٤۱۱

تەرجەمە :

انس ـ رضى الله تعالى عنه ـ لە پیغەمەرەوە ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ ریوایەت ئەکا کە فەرمووی : عەلامەتی ئیمان خوش‌ویستنی ئەنصارە ـ کە ئەوس‌و خەزرەجن هیجرەتیان بە پیغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ کردو یاریەیان دا لەسەر کوففاری قورەیش‌و « سائرە » تا لـە ئەرزی حیجازو یەمەن‌و ئەطرافا کوفرو شیرکی زیرو زەبەر کرد ـ رضى الله تعالى عنهم ـ .. عەلامەتی نیفاق یەعنی دووروویی لەگەل ئەهی ئیسلاما بوغضی ئەنصارە ..

۲۱/۱٥۰ ـ عن ابي سعيد الخدري ، وابي هريرة [رضى الله تعالى عنهما] ان رسول الله ـ صلى الله عليه وسلم ـ قال : لا يبغض الانصار رجل يؤمن بالله واليوم الآخر .. م ـ ۱ / ٤۱۰

تەرجەمە :

أبو سـعیدی خودری‌و ابو هـریرة ـ خوایان لی رازی‌بی ـ لـە

پێغەمەر ـ صلی اللّٰه تعالی علیه وسلم ـەوە ریوایەت ئەکەن کە فەرموویە : کەسی کەئیمانی بەخواو روژی ئاخیرەت ببی بوغزی ئەنصاری نابی ؛ چونکە ئەووەلا بە موعاوەنەتی خوا لە پاشا ئەوان دینی محمد ـ علیـه الصلاة والسلام ـ مەشریق و مەغریبی گرت •• خوا دوشمنی کویرکا !!

١٥١/٢٢ ـ البراء ـ رضي الله تعالى عنه ـ يحدث عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ انه قال ، في الانصار : لا يحبهم الا مؤمن ولا يبغضهم الا منافق • من أحبهم أحبه الله ، ومن أبغضهم أبغضه الله ••

ح ـ ٦ / ١٤٤ • م ـ ١ / ٤١٠

تەرجەمە :

براء ـ رضي اللّٰه تعالی عنه ـ حیکایەت لە پێغەمەرەوە ئەکا ـ صلی اللّٰه تعالی علیه وسلم ـ کە دەرحەق ئەنصار فەرمووی : غەیری موئمین نایان حوبینی ، غەیری مفافق نایان بوغزینی هەرکەسی ئەنصاری خوش بوی خوایش ئەوی خوش ئەوی ، هەرکەس بیان بوغزینی خوایش ئەو کەسە ئەبوغزینی ••

لە فەضائیلی ئەنصارا ـ انشاء اللّٰه تعالی ـ ئەبینن کە پێغەمەر ـ علیه الصلاة والسلام ـ فەرموویەتی : ئەگەر هیجرەت مانیع نەبوایە من یەکیك نەبووم لـە ئەنصار •• لە فەضائیلی ئەنصارا لەکیتابی فەضائیلا میقداری کافی ذیکر کراوە ••

١٥٢/٢٣ ـ عن ابي شريح [الخزاعي] العدوى ـ رضي الله تعالى عنه ـ انه قال : سمعت اذناي ، وابصرت عيناي حين تكلم رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : [في البخاري زيادة : من كان يؤمن

بالله واليوم الآخر فليكرم جاره] من كان يؤمن بالله واليوم الآخر فليكرم ضيفه جائزته ، قالوا : وما جائزته يا رسول الله ؟ قال : يوم وليلة ، والضيافة ثلاثة أيام ، فما كان وراء ذلك فهو صدقة عليه ، وقال : من كان يؤمن بالله واليوم الآخر فليقل خيرا او ليصمت $\frac{ح - ٩}{٢٥}$. $\frac{م - ٧}{٣٠٢}$

عن ابي هريرة عينه ، الا ان فيه بدل فليكرم جاره فلا يؤذ جاره $\frac{خ - ٩}{٢٤}$ ..

تەرجەمە :

لە ابو شریحی عەدەوی‌یەوە ریوایەت کراوە کە فەرموویەتی : کە هەردوو گویم بیستیان ، هەردوو چاوم بینیان کە پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ « تکلمی » فەرمو فەرمووی : هەرکەسی ئیمانی بەخواو روژی ئاخیرەت ببی ئیکرامی میوانی بگری لە بەخشیشیا [یەعنی زیافەتیکی باشی بو بکا لەعادەتی خوی زیاتربی ، چیشتو طەعامی چاکی بو دانی •] لە پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ استیفسارکرا کە جائیزە یەعنی بەخششی میوان موددەی چەند روژە یا رسول الله ؟ فەرمووی موددەتی جائیزەکەی شەوو روژیکە ، موددەی ضیافەتو میوانداری سی روژە ، لەوە زیاتر صەدەقەیکە کەپی‌ی ئەکری ، یەعنی ئەگەر پیاو نەبی‌و صەدەقەی پی‌عەیب نەبی با لەسی روژ زیاتر دابنیشی • ئەمە بو کەسیکە کە خانەخوی‌کەی دانیشتنی میوانەکەی پی‌خوش نەبی • ئەمما ئەگەر خانەخوی لەلای خوش‌بی‌و یا بەدل تەکلیفی لی بکا کە زور لەلای بمینیتەوە هەرچەندە بمینیتەوە میوانداریەو بە صەدەقە

حسیب‌نیه ••

لەمەدا کەسی روژ میوانداریو شەوو روژی اختیار مەصرەفی لەعادەت زیاتر کردن بومیوان واجبە یا سونتەتە •• خیلاف هەیە : لای شافعیو مالکیو ئیمامی اعظم ـ رضی الله تعالی عنهم ـ سونتەتە وە لە مەکاریمی ئەخلاقە • لای ئیمامی أحمد لەسەر لادییو خیمەنشینو ئەمثالی ئەوان واجبە ؛ چونکە بو ریبوار تەداروکی ئەوەی کە ئیحتیاجی پیی هەیە زەحمەتە • ئەمما لەسەر شاری ـ چونکە لەشارا بازارو دوکان هەیە ـ تەداروك کردنی زەحمەت‌نیە ، شاریش ئەکثەریان ئەرزاقو زەخیرەیان هەر بەپارە تەداروك ئەکەن ، لادیی پارەی پی نادەن ، لە ئەرازیو جەیوانی خویان تەداروکی ئەکەن[1] •• بویە بەعادەت شارستانی ئەکثریان خەسیسن ، لادی‌یی عەشائیر سەخیو مەردن • لەهەر جی‌یەکا مەدەنییەت تازیاتربی ناپیاویو خیسەتو ئەخلاقی رەزیلە زیاتر ئەبی تا بەدەرەجەیی کە لە فەضائیلی ئەخلاق هیچ ئەثەر نامینی •• خوا لەشەرو دەنائەتی مەدەنییەت بمان‌پاریزی !!

مەدەنیەتی ئیسلام لە [م د ن] دروست کراوە • مەدەنییەتی ئیستە لە دەنائەت دروست کراوە ••

هەم پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی هەرکەسی ئیمانی بەخواو روژی ئاخیرەت ببی قسەی خیربکا !

---

(١) ماموستا ملا رشید بەگ ـ خوای لی رازی‌بی ـ وەلامی ئەو قسەی کە کردی : « ئەمما لەسەر شاری ؛ چونکە ••• » دیار نیە وە نەیفەرمووە • وەك لە قسەیەکەوە دیارە ، وەلامەکەی ئەوەیە ، لای‌ئیمامی احمد وایە میوانداری‌کردنی شاری بو میوان واجب نیە ••

ئەگەر قسەی خیری نەکرد بی دەنگ‌بی •• یەعنی غەیبەت نەکا جوین نەدا ئیفتیراو تەزویر نەکا ، قسە نەینیو نەبا ••• لە بوخاریدا لە ئەووەلی ئەم حەدیثەوە ئەم جوملەی زیاد کردووە : کە پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : کەسی باوەری بەخواو روژی ئاخیرەت بی ئیکرامی دراوسی‌ی بگری ، لەحەدیثی ابو هریرەدا ئەزیەتی دراوسی‌ی نەدا ••

٢٤/١٥٣ ـ عن ابي شريح الخزاعي [العدوي] قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : الضيافة ثلاثة ايام ، وجائزته يوم وليلة ، ولا يحل لرجل مسلم ان يقيم عند اخيه حتى يؤثمه ، قالوا : يا رسول الله كيف يؤثمه ؟ قال : يقيم عنده ولا شيء له يقريه به ••

م ـ ٧ / ٣٠٢ ••

تەرجەمە :

أبو شریحی خوزاعی ـ رضی الله تعالی عنه ـ ئەفەرموی : کە پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ضیافەت سی روژە • جائیزە شەوو روژیکە • حەلال نیە بوپیاویکی موسولمان لای برای دینی خوی بمینیتەوە تا تووشی گوناهی بکا • ئەصحابی کیرام فەرموویان : یا رسول الله چون تووشی گوناهی ئەکا ؟ پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : لەلای ئەمینیتەوەو هیچی نیە میوانداری ئەوی پی بکا • یەعنی ئەو وەختە خانەخوی‌کەی لای ئەم‌و لای ئەو دەست ئەکا بەغەیبەت کردنی ••

٢٥/١٥٤ ـ عن عقبة بن عامر [رضى الله تعالى عنه] قال : قلنا

للنبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : انك تبعثنا فننزل بقوم لا يقرونا فما ترى فيه ؟ فقال لنا : ان نزلتم بقوم فامر لكم بما ينبغي للضيف فاقبلوا ؛ فان لم يفعلوا فخذوا منهم حق الضيف [الذي ينبغي لهم ٠ م]

ح ـ ٤ ٠ م ـ ٧ ٠٠
٢٥٥ ٣٠٤

تەرجەمە :

لە عەقەبەی بنی عامرەوە ـ رضی الله تعالى عنه ـ ریوایەت کراوە فەرمووی : بە پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مان‌وت : تو ئەمان نیری بەملاو بەولادا [یەعنی وانەبی] لەلای قەومی دائەبەزین میوانداریمان ناکەن لەوەدا بەچی رەئی ئەفەرفووی ؟ بە ئیمەی فەرموو : ئەگەر لەلای قەومی دابەزین‌و ئەمر کرابو ئیوە بەشتی کە لایەقی میوان بی لیان قبوول بکەن ، ئەگەر ئەوەیان نەکرد حەقی میوان چیە لیان بستینن ٠٠ یەعنی بەپارە ٠٠ لای غەیری احمد میوانداری سونەتی « مؤکدەیە » ٠ لای أحمد واجبە لەسەر لادییی‌و صەحرانشین ٠ لە حینی حاجەتا بەزور لیان ئەستینری ٠٠ تەفصیلی لە قسطلانی‌و نەوەویدا لەشەرحی ئەم حەدیثەدا ٠

٢٦/١٥٥ ـ عن ابي هريرة ـ رضى الله تعالى عنه ـ عن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : من كان يؤمن بالله واليوم الآخر فليقل خيرا أو ليصمت ٠ ومن كان يؤمن بالله واليوم الآخر فليكرم جاره [فلا يؤذ ٠ اخرى م] ٠ [فليحسن الى جاره ٠ م اخرى] ومن كان يؤمن بالله واليوم الآخر فليكرم ضيفه ٠٠ ح ـ ٩ / ٢٤ كلفظ ابى شريح م ـ ١ / ٣٥١

واللفظ له ٠ ج ٠٠

تەرجەمەی رابورد [١] :

والروايات كثيرة ، والالفاظ مختلفة ، تقديما وتأخيرا ، مآل الكل واحد ..

٢٧/١٥٦ ـ عن طارق بن شهاب قال : أول من بدا بالخطبة يوم العيد قبل الصلاة مروان ؛ فقام اليه رجل ، فقال : الصلاة قبل الخطبة ، فقال: قد ترك ماهنالك ، قال أبوسعيد ـ رضي‌الله تعالى عنه ـ : اما هذا فقد قضى ما عليه سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : من رأى منكم منكرا فليغيره بيده ، فان لم يستطع فبلسانه ، فان لم يستطع فبقلبه وذلك أضعف الايمان ..

م ـ ١
٣٥٥

تەرجەمە :

طارقی بنی شهاب ئەلی : ئەووەل کەسی کە لەروژی جەژنا دەستی کرد بە خوطبەی نویژی جەژن لەپیش نویژا مەروان بو ، پیاوی هەلسا بولای پیی وت : نویژ لەپیش خوطبەدایە ٠ مروان وتی : ئەوە تەرك كراوە ..

ابو سعیدی خودری ـ رضی اللّٰه تعالی عنه ـ بو تەقویەی ئەو پیاوە فەرمووی : ئەممانەمە ئەو نەهی لە مونکرەی لەسەری لازم بو بیکـا بەجیی هینـا ٠ لـە پیغەمەرم بیستووە ـ صلی اللّٰه تعالی علیه وسلم ـ ئەیفەرموو : هەرکەسی مونکەریکی دی تیکی‌بدا بەدەست ، ئەگـەر نەیتوانی کە بەدەست تیکی‌بدا بەزمان ، تیکی‌بداو بلی مەیکەن ئەمە شتیکی

---

(١) بروانە شەرحی حەدیثی ژمارە « ٢٣ » ٠

خراپو بی شەرعی‌یە ، ئەگەر بەزمانیش نەی‌ویرا کە تیکی‌بدا بە دل بی‌کەرهینی • ئەوەیش ضەعیفترینی ئیمانە ••

٢٨/١٥٧ ـ عن عبدالله بن ابي صعصعة عن ابي سعيد الخدري ـ رضى الله تعالى عنه ـ قال : قال لي : اني أراك تحب الغنم وتتخذها ؛ فاصلحها واصلح رعامها [أي ما يسيل من انوفها] ، فاني سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : ياتي على الناس زمان تكون الغنم فيه خير مال المسلم يتبع بها شعف الجبال ، او سعف الجبال في مواقع القطر يفر بدينه من الفتن •• ح ـ ٦ / ٥١ د ، ن • انه قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : يوشك ان يكون خير مال المسلم غنما يتبع بها شعف الجبال ومواقع القطر [أي بطون الاودية والصحارى] يفر بدينه من الفتن •• خ ـ ١ / ١٠٠ د ، ن •

تەرجەمە :

عبدالله ئەلی : ابو سعیدی خودری ـ رضی الله تعالی عنه ـ پی‌ی فەرمووم : وات ئەبینم کە مەرت خوش ئەوی ، رای بگری ئیصلاحی بکە ، ئیصلاحی ئەوەیان بکە کە لە بەر ضەعیفی چلم لـــە بەرلووتیان بروا • لە پیغەمەرم بیستووە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەیفەرموو : زەمانی بە سەر ئینسانانا یی کەمەر خیرترینی مالی ئەوبی • شوینیان بکەوی بیان‌با بو سەرشاخو بیابان‌و جی‌ی بارانی لی بباری ، بەوە لەگەل دینی بوموحافەزەی دینی فیرار بکا لەفیتنەو شەرو شور ••

ئەم حەدیثە موعجیزەیەکی زور گەورەیە بو پیغەمەر ـ صلی الله

تعالی علیه وسلم ـ • وەکو خەبەری لی‌داوە ئەو زەمانە دەمیکە هاتووە بیستەیش وایە ••

دەلالەت ئەکا لەسەر ئەمــە لەوەختی فیتنــەدا عوزلەت بو ئینسان شتیکی زور باشە • ئینسان لەگەل یەکی ، یا دوو کەسا ئیختیلاطی ببی مومکین‌نیە کە تووشی گوناهو غەیبەت‌و تەزویرو « کـد »و حەســەدو عەداوەت نەبی •• مەزهەبی شافیعی ـ رضی اللّه تعالی عنه ـ وایە کەبو تەعلیم‌و تەعەللوم وعیبادەت‌و ، تەحصیلی ئەخلاق‌و ، زیارەتی نەخوش‌و جومعەو جەماعەت صوحبەت لە عوزلەت چاکترە •• لای بەعزیکی تر بو ســەلامەتی دین عوزلەت چاکترە •• موراجەعەی « احیاء العلوم » بکە ! فیە شفاء لما فی الصدور •

لــە حەدیثەکەی ترا کەئەویش هــەر لەودوە ریوایەت کراوە ئەفەرموی : نزیکە کــە چاکترینی مالی موسولمان میگەل‌بی ، شوینی بکەوی ••• الخ •

۲۹/۱۵۷ ـ عن عایشة ـ رضی اللّه تعالی عنها ـ قالت[۱] : کان رسول اللّه ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ اذا امرهم امرهم من الاعمال بما یطیقون • قالوا : انا لسنا کهیئتك یا رسول اللّه ان اللّه قد غفر لك ما تقدم من ذنبك وما تاخر ؛ فیغضب حتی یعرف الغضب فی وجهه ، ثم یقول : انا اتقاکم ، واعلمکم باللّه انا •• ح ـ ۱ / ۱۰۱ •

(۱) دانــەر ـخـ ژمارە « ۱۵۷ »ی دوو جــار نووسیوە ، وەکو بریارماندا ، هیچ دەستکاری ناکەین تا ژمارەی گشتی کتیبەکە تیك نەچی •

تەرجەمە :

پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ زور رەحیمو « مشفق » بووە بەئوممەتی •• حەزرەتی عایشـــە ـ رضی الله تعالی عنهـــا ـ فەفەرموی : پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـه وسلم ـ وابو کە ئەمریکی بکردایە بەئوممەتی کە ئیشی بکەن ئەمری پی ئەفەرموون بە ئیشی کە دەرەقەتی بین ••

ئەصحابی کیرام فەرموویان : یا رسول الله ئیمە وەکو تو نین کە بە عەمەلی کەم لە مەسئوولیەت نەجاتمان ببی ، خوا گوناهی لەمەوپیش‌و لەمەوپاشی توی عەفو کردووە • گوناهت لی صادر نەبوەو نابی • ئـەو وەختە پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ غەضەبیکی وای لی ئەنیشت‌و رقی هەلەسا ئەثەری ئەو غەضەبە لەدەم‌و چاویا زاهیر ئەبو • لە دوایبا ئەیفەرموو : لە ئیوە « متقی »تر ، لەئیوە خواناسترمنم •• یەعنی من خوا لە ئیوە چاکتر ئەناسم کە چەندە بی باکە کە چەندە « قهار »ە بە ئانی هەموو عالەم غەور بکا باکی نیە ؟ کە وابی ئەبی من بەئانی لەعیبادەتی ئەو فارغ نەبم ••

١٥٨/٣٠ ـ عن ابي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال لي رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [وفي اخرى سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : لن يدخل احدا عمله الجنة] : لن ينجي أحدا منكم عمله ، قالوا : ولا أنت يا رسول الله ؟ قال : ولا انا الا ان يتغمدني الله برحمته [بفضل ورحمـة • م • خ ، اخرى] سددوا [وابشـروا • م] وقاربوا ، واغـدوا ، وروحوا ، وشيء من الدلجـة ، والقصد القصد تبلغوا •• ح ـ ٩ / ٢٥٣ • ح ـ ٨ / ٣٤٢ الى وقاربوا • وفيه :

« ولا يتمنين احدكم الموت ؛ اما محسنا فلعل ان يزداد خيرا ، واما مسيئا فلعله ان يستعتب [أي يطلب العتبى ، وهو الارضاء] » .. م ـ ١٠ / ٢٩٤ :

بتقديم سددوا وما بعده على لن يدخل الجنة أحـدا عمله . وفيه بعـد قاربوا : وابشروا . وليس فيه ما بعده . وفيه : واعلموا ان احب الاعمال الى الله ادومه وان قل . [وفيه في هذا المعنى رواية آخر بالفاظ متقاربة معنى الكل واحد] ..

تەرجەمەی هەموویان بەیەکەوە :

أبو هريره ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموی : لەریوایەتیکا پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پیی فەرمووم ، لە ریوایەتیکا لە پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـم بیستووە ئەیفەرموو : عەمەلی هیچ کەسی ئەو کەسە ناباتە بەهەشت ، لە ریوایەتەکەی ترا عـەمەلی هیچ کەسی ئەوکەسە نەجات نادا . ئەصحابی کیرام فەرموویان : تویش یا رسول الله ؟ فەرمووی : منیش مەگەر خوا بە فەضلو رەحمەتی نەجاتم بداو بمباتـە بەهەشت ، یانەجاتم بدا لـە عەزاب ؟ کەوابی طەلـەبی راستیو ریی صەواب بکەن .. یەعنی ئەعمـالتان تەطبیق بـە شەرع بکەن ، لەوەی عەمەلەکەتان بەتال کاتەوە یا ئەوابی نـەهیلی خوتان بپاریزن ، لە عیبادەتا زور « افراط » مەکەنو خوتان ماندو مەکەن ، بـە قەدر تاقەتی خوتان عیبادەت بکەن ، عیبادەتی بەیانیان بکەن ، ئیواران عیبادەت بکەن ، نەختیکیش لە شەو عیبادەت بکەن ، لەبەینی افراطو تفریطا بن ، زور خوتان هیلاك مەکەن سستیش مەکەن ئەگەنە مەقصەد .. یەعنی عیبادەت وەك سەفەرکردنە چون لە سەفەرا ئینسان هیچ نەوەستیو شەوو روز هەر بروا لەپاشا لەپی ئەکەوی لە ریدا ئەمینیتەوەو ناگاتە مەنزل عیبادەتیش

« سەفەری الی الله » یە وە ئاخیرەتە ئینسان هیچ نەوەستی شەوو روژ هەر مەشغوولی نویژو روژوو ذیکرو قورئان خوینن‌بی ماندو ئەبی ، وازی لی ئـەینی فقط عیبادەتـەکەی کـەم بی‌و دەوامی لەسـەر بکا ؟ بـەیانی کەمیک‌و ئیواران کەمیک‌و شەو کەمی باقی ئەوقات ئیستراحەت بکـا ، کەیف‌و ذەوقی لەسەر عیبادەتەکە ئەمینی‌و دەوامی لەسەر ئەکا ..

لە حەدیثەکەی ترا ئەفەرموی : هیچ کەس لە ئیوە تەمەننای مردن نەکا ! چونکە ئەو کەسە ئەگەر هەر چاکەی بی‌و خراپەی نەبی بەلکو خیری زیاتر ئەبی . ئەگەر پیاو خراپ‌بی بەلکو تەوبەی لی ئەکاو طەلەبی رەزاو « مغفرتی » خوا ئەکا ..

لە ریوایەتیکی مسلما ئەفەرموی : موژدە بدەن بە خوتان . یەعنی مووژدەبی لـــە ئیوە کە عەمەلتان بی ثەواب نیــــە ، خوا وەعـدەی پی‌فـەرمووە ..

۳۱/۱۵۹ ـ عن ابي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : ان الدين يسر ولن يشاد هذا احد الا غلبه . فسددوا [أي توسطوا في العمـل] ، وقاربوا [اعملوا بمـا يقرب الى الصواب] ، وابشروا ، واستعينوا والروحة وشيء من الدلجة

$\frac{\text{ح ـ ١}}{\text{١٢١}}$ .. ن .

تەرجەمە :

ابو هريرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە پیغەمەرەوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ریوایەتی کردووە کە پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : دین سووکە گرانی تیانیە ، هیچ کەس نیـە کـە زورانی

لەگەڵ بگرىو دين بەسەريا غالب نەبووبى •• يـەعنى هەركەسى بىو بلى هەرچى ئەعمالى صاليحەيى كە لە دينا بەيان كراوە من ئەيكەمو بە جىى ينم • ئەگەر بيتو قيـام بـەوە بكا دين بە سەريا غالب ئەبىو ماندووى ئەكا لە پاشا لىى عاجز ئەبىو ناتوانى بەجىى بينىو پەكى ئەكەوى ••

كـە واتـە لەحەددى ئيعتيدالا عيبادەت بكەن ، افراطو تفريطى يامەكەن ، ئەوەندە كە لـە كەمالەوە نزيكە بەجىى بينن •• موژدەبى لە ئيوە كە خوا ـ جل جلالە ـ لە ئەوابى مەحرووميتان ناكا •• نەختى لە بەيانيانا ، نەختى لەئيوارانا ، نەختى لەشەوا مەشغوول بن بە عيبادەتەوە كافىيە ••

١٦٠/٣٢ ـ عن عائشة [رضى الله تعـالى عنهـا] ان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : سددوا وقاربوا واعلموا ان لن يدخل احدكم عمله الجنـــة ، وان أحب الاعمـــال ادومها الى الله وان قل ••

ح ـ ٩ / ٢٥٤ • م ـ ١٠ / ٢٩٤ ن مەعناى رابورد(١) •

١٦١/٣٣ ـ عن المغيرة بن شعبة [رضى الله تعالى عنه] ان النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ صلى حتى انتفخت قدماه ، فقيل له : اتكلف هذا وغفرلك ما تقدم من ذنبك وما تأخر ؟ قال : أفلا أكون عبدا شكورا ؟

م ـ ١٠ / ٢٩٥

(١) بروانە شەرحى حەديثى ژمارە « ٣٠ » •

١٦٢/٣٤ ـ عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] قالت : كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ اذا صلى قام حتى تفطرت رجلاه • قالت عائشة [رضي الله تعالى عنها] : يا رسول الله أتصنع هذا وقد غفر لك ما تقدم من ذنبك وما تاخر ؟ فقال : يا عائش أفلا أكون عبدا شكورا ؟ •

م ـ ١٠
______
٢٩٥

تەرجەمە :

ئەم دوو حەدیثە مەعنایان یەکیکە : عایشە ـ رضی اللّٰە تعالی عنها ـ ئەفەرموی : پێغەمەر ـ صلی اللّٰە تعالی علیـە وسلم ـ کـە نویژی ئەکرد ئەوەندە ئەوەستا تاهەردوو پێ‌ی ترەکیەوە • عایشە ـ رضی اللّٰە تعالی عنها ـ فەرمووی : یا رسول اللّٰە تو وا ئـەکەی ! یەعنی بوچی ئەوەندە ئەزیتی خوت ئەدەی خـــو خوا گوناهی ئەووەڵو ئاخریتی عـــەفو کردووە ؟ فەرمووی : عایشولی ئەی عەبدیکی وانەبم کە شوکری خوا بە جی‌بینم ؟

شوکری عەبد هی‌خوا ئیعتیرافە بە نیعمەتی خواو ئەنایەتی لەسەر ئەو نیعمەتەی‌و دەوامە لەسەر طاعەتی •• شوکری خوا بوعەبد موکافات دانەوەیەتی لەسەر ئەعمالی صالیحەی ••

١٦٣/٣٥ ـ أبو هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : والذي نفسي بيده لولا ان رجالا من المؤمنين لا تطيب انفسهم ان يتخلفوا عني ، ولا أجد ما احملهم عليه ما تخلفت عن سرية تغزو في سبيل الله • والذي نفسي بيده لوددت ان اقتل في سبيل الله ثم أحيا ، ثم اقتل ثم أحيا • ثم اقتل ثم احيا ثم اقتل ••

ح ـ ٥ ______ ٣٩ • م ـ ٨ ______ ٧٨ •

تەرجەمە :

أبو هريرة ـ رضى الله تعالى عنه ـ ئەفەرموی : لە پێغەمەرم بیست ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەیفەرموو : قەسەم بەو زاتە کە نەفسی من بە دەستی قودرەتیەتی ئەگەر بەعـزی کەس نەبوایە کە دلیان ناخوش ئەبی بەوە کە لەدوای من بمیننەوەو نەین بو غەزا ، منیش هیچم‌نیە کە بیانئەمی‌و سواری بن لە هیچ فیرقەیی کە لە ری‌ی خوادا غەزا ئەکەن پاش نەئەکەوتم • قەسەم بەو ذاتە کـە نەفسی من لەدەستی قودرەتیایە حەزەکەم لەری‌ی خوادا بکوژریم‌و زیندو بکریمەوە ، لە دوایا بکوژریم‌و لە دوایا زیندوبکریمەوە هەمیسان بکوژریم‌و ، زیندو بکریمەوە لە دوایا بکوژریم ••

ئەم حەدیثە حەدیثی جیهادە ••

٣٦/١٦٤ ـ وعنه عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : انتدب الله ـ عز وجل ـ لمن خرج في سبيله لا يخرجه الا ايمان بي وتصديق برسلي ان ارجعه بما نال من اجر او غنيمة ، او ادخله الجنة • ولولا ان اشق على امتي ما قعدت خلف سرية ، ولوددت ان اقتل في سبيل الله ثم احيا ، ثم اقتل ، ثم احيا ، ثم اقتل •

ح ـ ١ / ١١٩ • م ـ ٨ / ٧٦ ن •

تەرجەمە :

ابو هريرة ـ رضى الله تعالى عنه ـ لە پێغەمەرەوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ریوایەت ئەکا کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی خوا ـ عز وجل ـ بە دەنگ ئەو کەسەوە ئەچی کە لەری‌ی

خوادا بچی بوغەزا ، کەغەیری ئیمان بەمن‌و تەصدیقی پیغەمەرانی من ئەو لەمال نەباتەدەری • کە لەگەل ئەجر بی‌گیریتەوە بو جیگەی خوی ، یا لەگەل ئەجرو غەنیمەتا • یائەگەر شەهیدکرا بیخاتە بەهەشتەوە •• ئەگەر زەحمەت نەبوایە لەسەر ئوممەتی من لەدوای هیچ فیرقەیکەوە کەبچن بوغەزا دوا نەدەکەوتم • حەزەکەم کە لە ری‌ی خوادا بکوژریم‌و زینـدو بکریمەوە ، لــە پاشا بکوژریم‌و زیندوبکریمەوە • لـــەپاشا بکوژریم ••

قال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ احب الدين الى الله الحنيفية السمحة •• $\frac{\text{ح} - ١}{١٢١}$ اسنده البخاري في الادب المفرد وابن ابي شيبة واحمد ••

تەرجەمە :

پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرموویەتی خوشەویسترینی دین لەلای خوا دینیکە لە باطلەوە لای داوە بو حەق‌و دینیکە سەهل‌و ئاسانە •• یەعنی موخالیفی ئەدیانی باطلەیە ، ئەو گرانییەی کە لەئەدیانی « سائرە »دا ریك‌خراوە لەم دینەدا نیە کەدینی ئیبراهیمە ـ عليه السلام ـو دینی ئیسلامە ••

٣٧/١٦٥ ـ عن ابي هريرة [رضى الله تعالى عنه] ان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : من قام رمضان [صام • اخرى] ايمانا واحتسابا غفر له ما تقدم من ذنبه $\frac{\text{ح} - ١}{١٢٠}$ • $\frac{\text{م} - ٤}{٣١}$ •

ن ، ت ، ن ، ج ، موطأ $\frac{\text{ح} - ٣}{٣٣٨}$

تەرجەمە :

پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ فەرموویەتی : هەرکەسی رەمەزان بەروژوبی ، حەقی روژو بەجی بینی ، شەوو روژ عیبادەتی تیا بکا ، لە « مبطلات ومكروهات » ئەعزای « ظاهري وباطني »ی لە ئیشی نامەشرووع مەنع بکا ، لە بەر ئەمەی بگری کە ئیمانی بەخوا هەیە ، بیخلاصی بیو هەر بو خوای بگری تا ئەو وەختە گوناهی چی بی خوا عەفوی ئەکا ..

١٦٦/٣٨ ـ عن ابي هريرة قال : كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يرغب في قيام رمضان من غـير ان يامرهم فيـه بعزيمة ؛ فيقول : من قام رمضان ايمانا واحتسابا غفر له ما تقدم من ذنبه . فتوفى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ والامر على ذلك ، ثم كان الامر على ذلك في خلافة ابي بكر الصديق وصدرا من خلافة عمر [رضى الله تعالى عنهما] على ذلك ..

م ـ ٤

٣٢

ئەم قسەی ابو هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ وا ئەگەیەنی کـە موراد لە قیامی رەمەزان عیبادەتکردنەو تەراویحە لە شەوا ، ئەصـلی روژوەکە فەرزە خاریجە لەوە ..

تەرجەمە :

أبو هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموی : پیغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ لەحالی حەیاتیا تەرغیبو تەشویقی خەلقی ئەکرد لەسەر عیبادەتی فەضلە لە سەر تەراویح لە رەمەزانا بیئەمە ئەمریانبی بکا بەئەمری وجووبی . ئەیفەرموو هەرکەسی بە ئیمانو بەئیخلاص عیبادەتو

نویژ بکا لە رەمەزانا ئەوگوناهەی کەتا ئەو وەختە کردوویەتی خوالیی خوش ئەبی ..

پیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ وەفاتی فەرموو حال وابو . یەعنی بەبی جەماعەت بەجوی جوی خەلق هەرکەس بوخوی نویژی ئەکرد ، لەدوای وەفاتی ئەو لەزەمانی ابوبکری صدیقاو ئەووەلی خەلافەتی ئیمامی عمرا ـ رضی اللّه تعالی عنهما ـ هەر وابو ..

یەعنی لەپاشا بەئەمری ئیمامی عمر ـ رضی اللّه تعالی عنه ـ ئەم تەرتیبەی ئیستە داهات ..

٣٩/١٦٧ ـ وعنه قال : قال رسول اللّه ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ من یقم لیلة القدر ایمانا واحتسابا غفر له ما تقدم من ذنبه ..

ح ـ ١ / ١١٦ . ح ـ ٣ / ٣٣٨ . م ـ ٤ / ٣٢ . د ، ن ، ت ، مالك .

تەرجەمە :

پیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ فەرموویەتی : هەرکەسی لە رەمەزانا لە « لیلة القدر »ا راوەستی بو عیبادەتو نویژ [یەعنی باهەر تەنها شەوی لیلة القدربی شەوەکانی تر هیچ قیامی نەبی] خوا هەموو گوناهی پیشووی غەفو ئەکا ... هەوەست هەیە ئەمدوو حەدیثە هەلگرە بو رەمەزان ..[1]

(١) هەوەست هەیە ئەم ...... هتـد : هەلەگری مەبـەستی ئەوەبی هەلیگرە بو باسی رەمەزان لەوی‌دا بی‌نووسە . هەروەك هەلەگری مەبەستی ئەمەبی ئەم دووحەدیثە هەلگرە بو ئەوە کە باش لە قیمەتی رەمەزانن تی‌بگەی، وە باش بەروژووبی . م. ع. ق.

١٦٨/٤٠ ـ أبو سعيد الخدري [رضي الله تعالى عنه] قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : بينا انا نائم رأيت الناس يعرضون عليّ وعليهم قمص منها ما يبلغ الثدي ومنها ما دون ذلك ، وعرض عليّ عمر بن الخطاب وعليه قميص يجره • قالوا : فما اولت ذلك يا رسول الله ؟ قال : الدين ••

ح ـ ١ / ١٠٤ • ح ـ ٦ / ١٠٠ • م ـ ٩ / ٢٧٩ • ت ، ن •

تەرجەمە :

أبو سعيدی خودری ـ رضی الله تعالی عنه ـ ئەفەرموی : پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : لەوەختیکا کەخەوم لی کەوتبو لەخەوما دیم کـە ئینسانانم لەلا را ئەبویرا هەموو کراسیان لـە بەرابو بەعزی لەو کراسانە تاسەر مەمکیان بو ، بەعزیکیان لەوە کورتتربو •• عمری خەطابم پی‌نیشان‌درا کراسیکی لە بەرابو ئەوەندە دریژبو بەسەر ئەرزا رای ئەکیشا •• ئەصحابی کیرام فەرموویان : یا رسول الله بەچی تەئویلت لی دایەوە ؟ فەرمووی : بەدین ••

١٦٩/٤١ ـ عن عبدالله بن عمر [رضي الله تعالى عنهما] ان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مر على رجل من الانصار يعظ أخاه في الحياء ، فقال رسول الله : دعه فان الحياء من الايمان !!

ح ـ ١ / ١٠٥ • م ـ ١ / ١٠٠ ليس فيه دعه • د ، ت ، ن ••

تەرجەمە :

لە عبداللەی بنی عمرەوە ـ رضی الله تعالی عنهما ـ ریوایەت کراوە

لەخصووصی شەرمندیا وەعظی برای خویی دائەدا ، یەعنی پیی ئەوت : کە پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بەلای پیاویکا لە ئەنصار رابورد ئەوەندە شەرمن مەبە ، پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ پیی فەرموو : وازی لیبینە چونکی حەیا لە ئیمانە !!

٤٢/١٧٠ ـ وعنه قال : مر النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ على رجل وهو يعاتب أخاه في الحياء ، يقول : انك لتستحي حتى كانه يقول قد أضرّ بك ، فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ :

دعه فان الحياء من الايمان ! ح ـ ٩ / ٧٠ .

تەرجەمە :

لە عبداللەوە ـ رضی الله عنه ـ ریوایەت کراوە کە پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بەلای پیاویکا رابورد سەرزەنشتی برای خویی ئەکرد لەخصووصی حەیاو شەرما ، پیی ئەوت : کە تو حەیا ئەکەی « حتی کأنە » پیی ئەوت حەیاو شەرمنی زەرەری پی گەیانووی • یەعنی ناتوانی حەقی خوت جی بەجی بکەی ئەوەندە شەرمنی • پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : وازی لیبینە چونکە حەیا لە ئیمانە !!

٤٣/١٧١ ـ أبو مسعود ـ عقبة بن عامر البدري ـ رضى الله تعالى عنه ـ قال : قال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : ان مما ادرك الناس من كلام النبوة الاولى : اذا لم تستح فاصنع ما شئت ..

ح ـ ٥ / ٤٣٧ . ح ـ ٩ / ٧٠ . د ، ج .

تەرجەمە :

أبو مسعودی بەدری ـ رضی الله تعالی عنـه ـ ئەفەرموی : کـە پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : لەکەلامی پیغەمەرانی پیشو کە بەئینسان گەیوە [و پیی تەبلیغ کراوەو « اتفاقی » پیغەمەرانی لەسەر هەیەو نەسخ نەبوەتەوەو حوکمی باقیە] فەرموویانە : کە شەرمو حەیات نەبی هەرچی هـەوەست ینی بیکە • یـەعنی چیت لەدەستیی بیکە • خوا ـ عز وجل ـ موجازاتت ئەدا • بەم مەعنایە ئەمر بەکردن بو هەرەشەیە ••

مەعنای دووەم : ئیرادەت کرد کەشتی بکەی تیی فکرە ئەگەر لەوانەبی کە کردنی عەیب نەبیو لەوانە نەبی کەحەیا لەکردنی بکری بیکە • ئەگەر لەوانەبی کـە لەکردنی حەیابکری مەیکـە •• مەعنای سییەم : ئەگەر ئەوشتە باڵەلای خەلق عەیببی لەدینا عەیب نەبی موبالات بەخەلق مەکە بیکە • فقط مەعنای ئەووەل زور « متینە » •• لەزمانی ئیمەیشا مەسەلی مەشهوورە ئەلین : کـە حەیات نەبو هەمووشتی بکە ، یاچی ئەکەی بیکە ••

٤٤/١٧٢ ـ عن [عبدالله] بن عمر [رضی الله تعالی عنهما] ان رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ قال : امرت ان اقاتل الناس حتی یشهدوا ان لا اله الا الله وان محمدا رسول الله ، ویقیموا الصلاة ، ویؤتوا الزکاة فاذا فعلوا ذلك عصموا مني دماءهم وأموالهم الا بحـق الاسلام وحسابهم علی الله ••

ح ـ ١ / ١٠٦ • م ـ ١ / ٢٨٥ •

تەرجەمە :

لە ابن‌وعمرەوە ـ رضي اللّه تعالى عنه ـ ریوایەت‌کراوە کە پیغەمەر ـ صلى اللّه تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەمرم پی‌کراوە کەلەگەل موشریکان موحارەبە بکەم تاشەهادەت ئەدەن کەغەیری خوا مەعبوودی بەحەق‌نیە ، وە محمدیش رەسولی خوایەو لە طەرەف ئەوەوە بوسەر هەموو خەلق نیرراوە • وە تا نویژی فەرز بەشەرایطو ئەرکانیەوە بەجی ینن‌و ، زەکاتی فەرز ئەدەن کە ئەوەیان کرد خوینیان‌و مالیان لەمن حیفظ ئەکەن • یەعنی خوینیان بەهەدەر ناروا مالیان بومن حەلال نابی مەگەر بەحەقی ئیسلام • کە بەجی‌ی نەینن خوینیان‌و مالیان بومن حەلال بی • یەعنی پیاوی بکوژن یاشتیك بکەن کە موجیبی حەددی شەرعی بی • یا نویژ نەکەن ، یا ئیتلافی مالی موسولمانی بکەن ئەو وەختە بە قیصاص بەتەرکی نویژ خوینیان حەلال ئەبی ، بەئیتلاف بەقەد ئەوەی کەتەلەفی ئەکەن مالیان حەلال ئەبی •• لە دوای ئەوە حسابی گوناهی نریان عائیدە بەخوا ؟ یا عەفو یاعەزاب ••

لەم حەدیثە وا دەرەکەوی کەسی کە ئەعمالی ظاهیرەی باش‌بی « بینه وبين الله » هەرچی چلونی بی کەس بوی دروست نیە کە زەرەریکی مالی یا بەدەنی یالیسانی بوی ببی • هەم لە سەر تەرکی نویژ بی تەوبە کوشتنی دروستە • ئەمما بو حوکومەت نەك بو ئاحادی ناس •• زەکات نەدا حوکوومەت بوی دروستە بەزور بە « مقاتله » زەکاتیان لی بستینی ••

٤٥/١٧٣ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] عن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : امرت ان اقاتل الناس حتى يشهدوا

ان لا اله الا الله ، ويؤمنوا بي وبما جئت به [ئیمان بەمن بیننو بەوەی كە هێناومە] فاذا فعلوا ذلك عصموا مني دماءهم وأموالهم الا بحقها ،

م ـ ١

وحسابهم على الله ———— وعن جابر مثله ، وفي آخره : « ثم قرأ :

٢٨٤

فذكر انما انت مذكر لست عليهم بمسيطر [تمامه : الا من تولى وكفر ، فيعذبه الله العذاب الأكبر ان الينا ايابهم ثم ان علينا حسابهم] ..

تەرجەمە :

تو کەمالی قودرەتی خوایان بو ذیکربکە ، تو هەر « مذکری » ئەوەی کە کەمالی قودرەتی خوایان بوبەیان بکەی ، کە ئەتوانی زیندووتان بکاتەوەو موکافاتو موجازاتتان بدا . ئەگەر لە دوای ئەوە فکرنەکەنەوەو نەینە سەر ریی حەق هیچ لەسەر تونیەو لیتناپرسری کە بوئیمانیان نەهیناوە . تو مسلط نیت بەسەریانا لکن ئەوانەی کە لەحەق رو وەربگیرن وکافربنو لەسەر کوفر بمیننەوە خوا بەعەزابیکی گەورە عەزابیان ئەدا ؛ چونکە هەموویان ئەگەرینەوە بولای ئیمەو لە مەحشەرا حسابیان لەسەر ئیمەیە ..(١)

٤٦/١٧٤ ـ عن طارق [رضي الله تعالى عنه] قال : سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : من قال : لا اله الا الله [وفي اخرى من وحد الله . م] ، وكفر بما يعبد من دون الله حرم ماله ودمه .

م ـ ١

وحسابه على الله .. ————

٢٨٦

(١) دانەر تەنها مانای ئایەتەکەی لیکدایەوە . مانای حەدیثەکە لەگەل مانای حەدیثی پیشوودا وەك یەکە .

تەرجەمە :

طارق ـ رضي الله تعالى عنـه ـ ئەفەرموی : له پیغەمەرم بیست ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەیفەرموو : هەرکەسی وتی : لا اله الا الله • کافربی بەوانەی غەیری خوانو عیادەتیان بوئەکری ئەو کەسـە خوینی مالی حەرامە بو موسولمانان مەگـەر بەحەق • حسابیان لەسـەر خوایـە ••

٤٧/١٧٥ ـ عن انس بن مالك [رضي الله تعالى عنه] قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : امرت ان اقاتل الناس حتى يقولوا : لا اله الا الله ؛ فاذا قالوها ، وصلوا صلاتنا ، واستقبلوا قبلتنا ، وذبحوا ذبيحتنا فقد حرمت دماؤهم وأموالهم الا بحقها • وحسابهم على الله•

ح ـ ١ / ٤٠٢ • م ـ ١ / ٢٨٤ وليس فيه وصلوا صلاتنا وذبحوا ذبيحتنا •

تەرجەمە :

کە لا اله الا اللهیان وتو وەکو ئیمـە نویژیان کردو رویان کردە قیبلەی ئیمەو وەکو ئیمە حەیوانیان سەربری خوینیانو مالیان حـەرام نـەبی ••

٤٨/١٧٦ ـ وعنه قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ : من صلى صلاتنا ، واستقبل قبلتنا ، وأكل ذبيحتنا ذلك المسلم الذي له ذمة الله وذمة رسوله فلا تخفروا الله في ذمته ••

ح ـ ١ / ٤٠٢

تەرجەمە :

هەرکەسی نویژی ئیمە بکا ، روبکاتە قیلەی ئیمە ، ئەوی ئیمە سەری ئەبرین بیخوا ئەو کەسە موسولمانیکی وایە کە لە عەهدو ئەمانی خواو پیغەمەرایە ، عەهدو پەیمانی خوا مەشکینن ، خیانەت مەکەن دەرحەق کەسی کەحالی وایە ••

٤٩/١٧٧ ـ عن النعمان بن بشیر [رضی الله تعالی عنه] قال : قال رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ : مثل المؤمنین في توادهم وتراحمهم وتعاطفهم مثل الجسد اذا اشتکی منه عضو تداعی له سائر الجسد بالسهر والحمی م ـ ١٠ / ١٩ بەنی ئادەم ئەعضای یکدیکرند •• الخ گلستان •

تەرجەمە :

پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : موسولمانان مەسەلیان لە خوشویستنی یەکتریداو لەمەرحەمەت بەیەکتریاناو لە شەفەقەت لەگەل یەکتریانا وەکو جەسەد وایە ؟ کە لەو جەسەدە ئەعزایك ژانیکی توش بو هەموو ئەعزاکانی یەکتری بانگ ئەکەن ئەبن بەشەریکی ئەو ئەعزایە لە بیخەویداو تاو تیدا ••

٥٠/١٧٨ ـ وعنه قال : قال رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ : المسلمون کرجل واحد اذا اشتکی عینه اشتکی کله ، واذا اشتکی راسه اشتکی کله • م ـ ١٠ / ١٩

تەرجەمە :

پیغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیـه وسلم ـ فەرمووی : موسولمانان هەموویان وەك ئینسانیکن ، ئینسانی چاوی بیشی هـەموو لەشی ئیشی ، سەری بیشی هەموو لەشی ئیشی ••

٥١/١٧٩ ـ عن ابي هريرة [رضى الله تعالى عنه] ان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ سئل اي العمل [أي الاعمال • م] افضل ؟ قال : ايمان بالله ورسوله • قيل : ثم ماذا ؟ قال : الجهاد في سبيل الله • قيل : ثم ماذا ؟ قال : حج مبرور ••

ح ـ ١ / ١٠٨ • خ ـ ٣ / ٩٢ • م ـ ١ / ٤٢٢

تەرجەمە :

لەپیغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیـه وسلم ـ سوئال‌کرا چ عەمەلی چاکترینی هەموو عەمەلە ؟ فەرمووی : باوەرکردن بە خواو پیغەمەری • بیژرا : لە دوایا چی‌چاکترە ؟ فەرمووی : بوخوا غەزاکردن • بیژرا : لەدوای ئەوچی ؟ فەرمووی : حەجیکی مەقبوول

أثـــر :

وقال عماد [رضى الله تعالى عنه] : ثلاث من جمعهن فقد جمع الايمان : الانصاف من نفسك وبذل السلام للعالم ، والانفاق من الاقتار •

خ ـ ١ / ١١٠ احمد ، بزار ، عبدالرزاق ، طبراني ••

تەرجەمە :

هەرئینسانی جامیعی سی شـتبی جامیعی کـەمالی ئیمـان ئـەبی : ١ـ دەرحەق نەفسیخوت عـەدالەت بەجیهینان ، هیچ حـەقی خالقو مـەخلووق بەسەرخویەوە نەیـەلان •• ٢ـ سـەلامکردن لەعالەم بیناسی یانەیناسی •• ٣ـ لە حالی نەبوونیدا انفاق کردن بەسەر مالو منالاو میوانو سائیرەدا ••

١٨٠/٥٢ ـ عن ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] قال : قال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : اريت النار فاذا اكثر اهلهـا النساء يكفرن • قيل : يكفرن بالله ؟ قال : يكفرن العشير ، ويكفرن الاحسان ، لو احسنت الى احداهن الدهر ثم رأت منك شيئا قالت : ما رأيت منك خـيرا قط •• $\frac{ح - ١}{١١٠}$ • $\frac{م - ٤}{١٩٥}$ بنقص وزيادة كمـا يأتي في العيدين انشاء الله ••

تەرجەمە :

لە ابنوعباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ریوایەت کراوە کە پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئاگری جەهەنمم پینیشان درا کەدیم زورترینی ئەهلی جەهەننم ژنان بوون ؛ چونکە کوفر ئەکەن • لیی‌پرسرا بەخوا کافر ئەبن ؟ فەرمووی : کوفرانی میردیان ئەکەن ، کوفرانی چاکەیان ئەکەن ، ئەگەر هەموو موددەتی عومری خوت لەگەل یەکیکیان ئیحسان بکەی لەدوایا شتیکی زور جوزئیت لی ببینی کە موافیقی طەبعی نەبی ئەلی : قەت خیرم لە تو نەدیوە ••

۱۸۱/۵۳ ـ عبدالله بن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ عن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ انه قال : يا معشر النساء تصدقن واكثرن الاستغفار فاني رأيتكن أكثر اهل النار ، فقالت امرأة منهن جزلة [ذات عقل] : وما لنا يا رسول الله اكثر اهل النار ؟ قال : تكثرن اللعن ، وتكفرن العشير • ما رأيت من ناقصات عقل ودين اغلب لذي لب منكن • قالت : يا رسول الله وما نقصان العقل والدين ؟ قال : اما نقصان العقل فشهادة امرأتين تعدل شهادة رجل ، فهذا نقصان العقل •• وتمكث الليالي ما تصلي ، وتفطر في رمضان فهذا نقص الدين •• م ـ ۱ / ٤١٣ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەی گەلە ژن ، یا ئەی‌ژن‌گەل صەدەقە بکەن ، زور استغفار بکەن ! چونکە وام‌دی کە ئیوە زورترینی ئەهلی جەهەننمن •• ژنیکی عاقل‌و بەکەمال لەوژنانە وتی: یا رسول الله بوچ ئیمە زور ترینی ئەهلی جەهەننمین ؟ فەرمووی : چونکە ئیوە زور لەعن ئەکەن ، کوفرانی ئیحسان‌و چاکەی میردتان ئەکەن ، لەوانەن کە لەعەقل‌و دینیانا نوقصانی هەیە • هیچ‌کەسم نەدیوە کە لەئیوە زیاتر غەلەبەی کردبی بەسەر پیاوی صاحیب‌عەقلا • ئەو ژنە وتی : یا رسول الله نوقصانی عەقل‌و دینمان چیە ؟

فەرمووی : نوقصانی عەقلتان ئەوەیە : کە شاهیدی دوو ژن بە شاهیدی پیاوی حسیبە • ئەوە نوقصانی عەقلە • [ئەکەویتە حەیزو نیفاسەوە] موددەتی ئەوەستی نویژ ناکا ، رەمەزان بە روژو نابی • ئەوە نوقصانی دینە ••

ئەم حەدیثە دەلالەت ئەکا لەسەر ئەمە کـە لەعنی موسولمانانو ، بیئەمری‌میردو، ئینکاری‌چاکەی‌گوناهی‌کەبیرەیە، سەبەبە بوسوتانی‌لەئاگری جەهەننما ، بە ئیحسانو صەدەقەو استغفاری زورو تەوبە کردن لەئاگری جەهەننم نەجاتی ئەبی •• خولاصە چاکی ئەبی بە کەفارەتی خراپی ••

١٨٢/٥٤ ـ عن المعرور قال : لقيت ابا ذر ـ رضى الله تعالى عنه ـ بالربذة ، وعليه حلة وعلى غلامه حلة ، فسالته عن ذلك ، فقال : اني سابيت رجلا فعيرته بامه ، فقال لي النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : يا أبا ذر اعيرته بامه ؟ انك امرؤ فيك جاهلية • اخوانكم خولكم جعلهم الله تحت أيديكم فمن كان اخوه تحت يده فليطعمه مما ياكل ، وليلبسه مما يلبس • ولا تكلفوهم ما يغلبهم ؛ فان كلفتموهم فاعينوهم ••

$\frac{ح - ١}{١١٣}$ • $\frac{م - ٧}{١٥٢}$ د ، ت ••

١٨٣/٥٥ ـ عن المعرور بن سويد قال : مررنا بابي ذر بالربذة ، وعليه برد وعلى غلامه برد مثله ، فقلنا : يا أبا ذر لو جمعت بينهما كانت حلة ؟ فقال : انه كان بيني وبين رجل من اخواني كلام ، وكانت امـه اعجمية فعيرته بأمه ، فشكاني الى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ • فلقيت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : يا أبا ذر انك امرؤ فيك جاهلية • قلت : يا رسول الله : من سب الرجال سبوا أباه وامه ، قال : يا أبا ذر انك امرؤ فيـك جاهلية هـم اخوانكم جعلهم الله تحت أيديكم ، فاطعموهم مما تاكلون وألبسوهم مما تلبسون • ولا تكلفوهم ما يغلبهم • فان كلفتموهم فاعينوهم •• $\frac{م - ٧}{١٥٠}$ وفي رواية ابي معاوية عنه بعد قوله : انك امرؤ فيك جاهلية ، قال : قلت على حال ساعتي من

الكبر ؟ قال : نعم على حال ساعتك من الكبر ..

[روى البرماوي انه لما شكاه بلال الى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : شتمت بلالا ، وعيرته بسواد أمه ؟ قال : نعم . قال : حسبت انه بقي فيك شيء من كبر الجاهلية . فالقى أبو ذر خده على التراب ثم قال : لا ارفع خدي حتى يطأ بلال خدي بقدمه .. زاد ابن الملقن : فوطيء خده . انتهى ـ قسطلاني] $\frac{1}{113}$ ..

تەرجەمە :

ئەم سى حەدیثە دەرحەق یەك حادیثەیە ، لە لەفظا بەعزی فەرقیان هەیە کەهیچ زەرەر ناگەینی بەمەعنا . مەعنایان وایە : معروری بنی اسود ئەلی : لە « ربذه » تووشی ابوزەری غفاری بووم ـ رضی اللّه تعالی عنه ـ خـوی لیباسیکی لەبـەرابو غولامـەکەیشی لیباسیکی لەبەرابو . یەعنی لەونەوعە لیباسە . فەرقی لەگەل غولامەکەی خوی نەبو لە لیباسا . پیمان وت : ئەی ابو زەر لەبەرچی لیباسی خوتو غولامەکەت لەیەکن ؟ بـە عادەت ئینسان جلی خوی لـە جلی خذمەتکاری چاکتر ئـەبی .. لـە حەدیثەکەی ترا : پیمـان وت : ئەگـەر لیباسی غولامەکەیشت لـەگەل لیباسەکەی خوت لەبەرکەی ئەبی بە « حلّه » : ئەبی بەدەستیکی تەواو . ابو زەر ـ رضی اللّه تعالی عنه ـ فەرمووی : لەگەل پیکاویکا . یـەعنی لەگەل بلالی حەبەشیدا جوینمان بەیەك دا . بەرەشی دایکی عەیبم لی گرت پیموت : کوری دایك قولەرەش . چووە لای حەزرەتی پیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ شکاتی لی کردم پیغـەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیـە وسلم ـ بانگی کردمو چوومە حضوری فەرمووی : جوینت بە بلال داو

بـەرەشیتی دایکی عـەیبت لی گرت ؟ وتم : بـەلی • فەرمووی : ئەی ابوزەر تو پیاویکی خولقی لە ئەخلاقی جاهیلیەتت تیایە •

وتم : یا رسول الله ئەوجوینی پیدام ، عادەت وایە کەسی جوین بە کەسی بدا ئەوکەسەی کەجوینی پیئەدری جوین ئەداتـەوە بەدایكو باوكی ئەوەی جوینی پی ئەدا •

فەرمووی : ئەی ابوزەر توپیاویکی خولقی لە ئەخلاقی جاهیلیەتت تیایە • وتم : لەم ساعەتی پیریەما ؟

فەرمووی : لەم ساعەتی پیریەتا •• ئەوانە برای دینی ئیوەن ، خوا خستوونیە ژیر دەستتان ، خزمەتتان ئەکەن • خوتان چی ئەخون دەرخواردیان بدەن • چی لەبەر ئەکـەن بەوانیشی بپوشن ، تەکلیفی ئیشیکیان لی مەکەن کە پیان نەکری ئەگەر تەکلیفی شتیکی واتان لیکردن یارمەتیان بدەن •• لە ریوایەتی « بەرماوی »یا ئەلی : ابوزەر ـ رضی الله تعالی عنه ـ رووومەتی خستە سەر زەوی فەرمووی : هەلی ناگرم تابلال پیی پیانەنی بلالیش پیی پیانا ••

ابوزەر ـ رضی الله تعالی عنه ـ وەکو لە فەضائیلدا ذیکر ئەکری ـ انشـاء الله ـ مەعلوومە چەندە ئیمانی بـە قووەتە ، لە جاهیلییەتەوە چەندە دوورە • بە مەحزی ئەمە کە عەیبی لە بلال گرتووە بەمە کەدایکی قولەرەش بووە پیغەمبەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ پیی فەرمووە : کە خولقی جاهلیت تیایە •• بەمە دەرەکەوی کە گەورەیی و بچووکی بەدایكو باوكو حەسەبو نەسەب نیە • بەزوری و کەمی تەقوایە « ان اکرمکم عند الله اتقاکم » : بە حورمەترینی ئیوە لای خوائەوەیە کـە تەقوای زیاتربی • سوالکەریکی بە تەقوا لە پادشاهیکی زالم گەورەترە

لای خوا • ئیمرو سوالکەرە سبەینی لای خوا ئەبی بەمەلیك ••

ئیمرو پادشایە سبەینی لای خـوا ئەبی بەسوالکەر • ئەمما کی سوالی ئەداتی ؟

ئینســان جوینی پیبدری لەمــەکاریمی ئەخلاقــە کــە جوینی پی نەداتەوە • ئەگەر هەر نەیکرد ئەگەر جوینەکەی جوینیکی وابی کــە موقابەلەی دروست بی بەقــەد جوینەکەی خوی جوینی پیبدا ، لــەوە تەجاوز نەکا ، لیی نەدا ، جوین بەکەسی تری نەدا ، ئەگەر موقابەلەی دروست نەبی ـ وەکو افتراو قذف ـ ئەبی صەبر بکا موراجەعەتی « اولو الامر » بکا •• تەکەبور ـ تکبر ـ کردن بەسەر برای دینیا حەرامە ، لەسەری فەرزە کە موعامەلەیەکی وا بکا کە کیبرەکەی لەسەرلادا • بویە ابوزەر ـ رضی الله تعالی عنــە ـ روی ناوەتەوە سەرخاك کــەبلال ـ رضی الله تعالی عنــە ـ پیی بە سەرانی ، بلالیش لەوانە نەبووە کــە ابوزەر عــەفو نەکا • ئەممــا چونکی خوی اصراری لەســەر کردوەو زانیویشی وایــە پیغەمەریش ـ صلی الله تعالی علیە وسلم ـ چونکە لــە حضوری موبارەکیا بووە بــەوە رازی بووبی پیی ناوە بەسەر رووی ابوزەرا ••

موعامەلەی چاکــە لەگــەل دەستو پیو بوچوكو گەورەدا یا واجبە ، یا لەمەکاریمی ئەخلاقە • تەکلیفی « ما لا یطاق » لەژیر دەستی خوی حەرامە ، ئەگەر شــاید بیکا ئەبی یا « بالذات » یا « بالواسطة » موعاوەنەتی بکا ••

انفاق بەسەر دەستو پیدا بە قەدەر مەعرووف واجبە • زیاد لەوە سوننەتە •

٥٦/١٨٤ ـ عن الاحنف بن قيس [المخضرمي] قال : ذهبت [يوم الجمل] لانصر هذا الرجل [علياً ـ رضي الله تعالى عنه وارضاه ـ] فلقيني أبو بكرة [نفيع ابن الحرث ـ رضي الله تعالى عنه ـ] • [اريد نصرة ابن عم رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم • أخرى] • فقال : اين تريد ؟ قلت : انصر هذا الرجل • قال : ارجع ؛ فاني سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : اذا التقى المسلمان بسيفيهما فالقاتل والمقتول في النار [أي : اذا كانا بغير تأويل • وألا كدافع صائل ، والخارج على الامام ، أو كان عن اجتهاد كما وقع بين الصحابة ـ رضي الله تعالى عنهم أجمعين ـ ففيه تفصيل يفهم من أحاديث ياتي ان شاء الله] •• فقلت : يا رسول الله هذا القاتل فما بال المقتول ؟ قال : انه كان حريصا على [قد اراد • اخرى م] قتل صاحبه •

ح ـ ١ / ١١٤ • م ـ ١٠ / ٣٥١ • د ، ن ••

٥٧/١٨٥ ـ وفي أخرى عنه عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : اذا المسلمان حمل احدهما على آخيه السلاح فهما على جرف جهنم ؛ فاذا قتل احدهما صاحبه دخلاهما جميعا م ـ ١٠ / ٣٥٢ ••

تەرجەمە :

احنفی بنی قیس ئـەلی : [روژی وقعەی جمـل] چووم یاریەی حەزرەتی علی بدەم ـ رضی اللّٰه تعالی عنـه ـ ابوبكرة ـ رضی اللّٰه تعالی عنه ـم پی گەیی ، فەرمووی : بوکوی ئەچی ؟ وتم : ئەچم یاریەی ئەم پیاوە بدەم [کە ئیمامی علی‌یە ئاموزای پیغەمەر ـ صلی اللّٰه تعالی علیـه وسلم ، ورضی عنـه ـ] • فەرمووی : بگەریرەوە چونکە لە پیغـەمەر

ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـم بیستووە ئەیفەرموو : کە دوو موسولمان بەشیرەوە بەرابەری یەك راوەستان یەکیکیان یەکیکیانی کوشت « قاتل و مقتول » هەردووکیان لەئاگران ..

ابوبکرة ئەفەرموی : وتم : یا رسول الله واقاتل لەبەر قەتلەکەی موستحەقی ئاگـری جەهـەننمە مقتـول بوچی ؟ فەرمووی : ئەویش حەریص بووە لەسەر کوشتنی رەفیقەکەی ..

ئەگـەرچی احنف لەســەر ئـەم حەدیثە کەلە ابوبکرەی بیست گەرایەوە ، ئەمما لە باقی وەقعەکانی تر لە ئیمامی علی ـ رضى الله تعالى عنه ـ جوی نەبوەتەوە ..

ئـەم حەدیثە دەرحەق ئەوەیە کەبەبی تەئویل دوو کەس شـەرر لەگەل یـەك بکـەن ، ئەممـا کـەسی دەفعی صائل بکا ئەگەر بکـوژری شەهیدە ، ئەگەر بکوژی ـ ئەگەر شەرتی دەفعی صائل بەجی بینی ـ هیچ گوناهی نیە .

بـەبی تەئویلی حـەق بەگژحوکوومەتی ئیسلاما چوون ئەوانە بو « تنکیلیان » ئەچن ، لەمعرضی شەهادەتان، ئەشقیاکان بو جەهەننم ئەچن.. حەربی بەینی صەحابە چونکە بە اجتهاد بووە طەرەفداری ئیمامی علی ـ رضى الله تعالى عنه ـ دوو ئەجریان هەیە ؟ چونکە « مصیب » بوون لەسەر حەق بوون .. طەرەف داری معاویة تەنها ئەجریکیان هەیە ؛ چونکە لە اجتهادەکەیانا بە خطأ چوون ..

مەعنای حەدیثی دوەم وایە : کەپیغەمەر ـ صلى الله تعـالى علیـه وسلم ـ فەرموویەتی دووکەس بە سیلاحەوە هوجووم بکەنە سەر یەکتری

هەردووكيان لەسەر ليوى جەهەننم وەستاون ، يەكيكيان ئەوەى تربكوژى يا يەكترى بكوژن هەردووكيان ئەچنە جەهەننم •

٥٨/١٨٦ ـ عن ابي موسى وابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ان النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : من حمل علينا السلاح فليس منا •• ح ـ ١٠ / ٤٤ ، ١٦٩ • م ـ ١ / ٤٦٩ •

تەرجەمە :

پيغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووى : هەركەس لـە « عليه » ئيمە سيلاح هەلبگرى ئەوكەسە لە ئيمەنيە •• يەعنى ئەگـەر بەحەلالى بزانى كافرئەبى • ئەگەر بەحەرامى بزانى • يەعنى لەسـەر رىى ئيمەنيە ••

٥٩/١٨٧ ـ عن سلمه [رضي الله تعالى عنه] عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ من سل علينا السيف فليس منا ••

تەرجەمە :

هـەركەسى شـيرمان لى دەركيشى ئەوكـەسە لـە ئيمـە نيـە • م ـ ١ / ٤٧١ ••

٦٠/١٨٨ ـ عن ابي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ ان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : من حمل علينا السلاح فليس منا ، ومن غشنا فليس منا •• م ـ ١ / ٤٧٠

تەرجەمە :

هەرکەسی لە « علیه »ی ئیمە سیلاح هەڵبگری لــە ئیمە نیە • هەرکەسی غەشمان لی بکا لەئیمە نیە ••

١٨٩/٦١ ـ وعنه ان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مر على صبرة طعام ، فادخل يده فيها ، فنالت اصابعه بللا فقال : ما هذا يا صاحب الطعام ؟ فقال : اصابته السماء يا رسول الله • قال : افلا جعلته فوق الطعام كي يراها الناس ؟ من غش فليس مني ••

م ـ ١
٤٧٠

تەرجەمە :

پیغەمەر ـ صلى الله تعــالى علیــه وسلم ـ بەلای کومەڵی طــەعاما رابورد ، دەستی کرد بەناویا دەستی لــە تەرایی کەوت ، فــەرمووی : ئەی صاحیبی طەعام ئەمە چیە ؟ یەعنی بوچی تەر بووە ؟ وتی : بارانی ئیداوە • فــەرمووی : بونەتخستوەتە سەرەوەو لەسەرەوە دات نەناوە تاخــەلق بی بینی • هەرکەس غــەش بکا یەعنی لە موعامەلەدا بەهــەر نەوعی‌بی ، حیلە لەگەل موسولمانانا بکا ئەو کەسە لەسەر ریگەو رەوشتی من‌نیە ••

١٩٠/٦٢ ـ عن ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : بعث النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خالد بن وليد [رضى الله تعالى عنه] [داعيا لا مقاتلا] الى بني جذيمة ، فدعاهم الى الاسلام ، فلم يحسنوا ان يقولوا اسلمنا ، فجعلوا يقولون : صبأنا صبأنا ، فجعل خالد يقتل ويأسر ، ودفع الى كل رجل منا اسيره حتى اذا كان يوم امر خالد ان يقتل كل رجل منا اسيره ، فقلت : والله لا اقتل اسيري ولا يقتل رجل من اصحابي اسيره حتى قدمنا على النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فذكرناه له ،

فرفع النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يده فقال : اللهم اني ابرء اليك مما صنع خالد مرتين

ح ـ ٦
٤٠١

تەرجەمە :

ابن‌و عمر ـ رضی الله تعالی عنه ـ ئەفەرموی : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ خالدی بنی ولیدی نارد بو بەنی جذیمة کە دەعوەتیان بکا بو ئیسلامەتی ، خالد دەعوەتی کردن بو ئیسلامەتی نەیان زانی بلێن « اسلمنا » وتیان : « صبأنا ، صبأنا » : لـە دین وەرگەراین ، لـەدین وەرگەراین • یەعنی لە دینی موشریکی لامان داو موسولمان بووین • خالید دەستی پی‌کرد ئەیکوشتن‌و ئەسیری ئەکردن • هەرکەس لە ئێمە ئەسیریکی خوی دایە دەست تاروژی لەروژان ئـەمری‌کرد هەرکەسی ئەسیری خوی بکوژی !

[ابن‌و عمر ـ رضی الله تعالی عنهما ـ ئەفەرموی] : من وتم : والله من ئەسیری خوم ناکوژم‌و هیچ کەسیکیش لەوانە کەلە گەل منن ئەسیری خوی ناکوژی • تا هاتینەوە لای پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ واقیعەکەمان عەرزی کرد • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ دەستی هەل‌بری‌و فەرمووی : ئەی اللهم من بەریم لەوەی کەخالد کردوویەتی دوو دەفعە وای فەرموو ••

پێغـەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بویە عیتابی لەخالد گرت چونکە عەجەلەی کردبو دەرحەقیان • عەجەلەی کرد لە کوشتنیانا ، صـەبری نەکـرد تا بەمەعلوومی بزانی موسولمان بوون یانـەبوون •• قیصاصیشی لەسەر ئیجرا نەکرد ؛ چونکی ئیجتهادی وابو کە مەئموورە

كەڤيتاليان لەگەل بكا،تاموسولمان ئەبن ، لايشى وانەبو كە بەكەليمەى صبأنا نەبن بە موسولمان •• انشاء اللّٰه تعالى ، لەبابى جيهادا يى كە پێغەمەر ـ صلى اللّٰه تعالى عليه وسلم ـ جەماعەتێكى ناردبى بو جيهاد چونى تەوصيە كردوون ••

ابن‌و عمريش ـ رضى اللّٰه تعالى عنهما ـ بويە ئيطاعەتى ئەمرى خاليدى نەكرد چونكى لاى وابووە كە حەزرەتى خاليد لە ئيجتهادەكەيا « مخطىء »ە • ئيطاعەى ئاميريش لە مونكەرو غەيرە مەشرووعا لازم‌نيە ••

١٩١/٦٣ ـ عن عبدالله [بن مسعود ـ رضى الله تعالى عنه ـ] لما نزلت : الذين آمنوا ولم يلبسوا ايمانهم بظلم اولئك لهم الامن وهم مهتدون قال اصحاب رسول الله [النبي • اخرى خ] : اينا لم يظلم نفسه ؟ [اينا لم يلبس ايمانه بظلم ؟ فنزلت لا تشرك بالله ••• الخ • خ اخرى]

فانزل الله ان الشـرك لظلـم عظيم •• $\frac{\text{ح} - ١}{١١٥}$ • $\frac{\text{ح} - ٥}{١٠٤}$ ••

لما نزلت : « الذين ••• الخ » شق ذلك على أصحاب رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقالوا : اينـا لا يظلم نفسه ؟ فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : ليس هو كما تظنون ، انما هو كما قال لقمان لابنه [وهو يعظه • خ] : يا بني لا تشرك بالله ان الشرك لظلم عظيم • $\frac{\text{مسلم} - ١}{\text{ت} \quad ٥٠٥}$ ••

لما نزلت : « الذين •••••• » شق ذلك على أصحاب رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قلنا : يا رسول الله : اينا لا يظلم نفسه ؟ قال : ليس كما تقولون •• لم يلبسوا ايمانهم بظلم : بشرك • اولم

تسمعوا الى قول لقمان لابنه : يا بني لا تشرك بالله ان الشرك لظلم عظيم ؟

ح ـ ٥
ـــــــ •
٣٤٤

تەرجەمە :

لە عبداللەی بنی مسعود لە بوخاری‌و مسلما ئەم حەدیثە بە ئەلفاظی موختەلیفە ریوایەت‌کراوە لە مەعنادا فەرقیان نیە ••

عبدالله ـ رضی الله تعالی عنه ـ ئەفەرموی : کە ئەم ئایەتە نازل بو کە مەعناکەی وایە : ئەوانەی کـە ئیمانیان هینـا ئیمانەکەیان بـەزولم تیکەل‌نەکرد بو ئەوانە لە ئاخیرەتا ئەمین بوون لەعەزاب هەیە • ئەوانە ریگەی حەقیان دوزیوەتەوەو لەسەر ری‌ی حەقن • نزوولی ئەم ئایەتە گران‌بو لەسەر ئەصحابی کیرام ، فەرموویان : ئیمە کاممان زولمی لەنەفسی خوی نەکردووە ؟ زولمی لەگەل ئیمانیا تیکەل نەکردووە ؟ پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : وانیە وەکو ئیوە تی‌گەیون • موراد لە زولم شیرکە ؛ وەکو لوقمان کەوەعزی بوکورەکەی دائەدا پی‌ی وت : ئـەی رولەی من شەریك بو خـوا مەگـرە چونکی شەریك پەیداکردن بوخوا زولمیکی زور گەورەیە • یەعنی لە ئایەتی « ولم یلبسوا ایمانهم بظلم » موراد لـە زولم موتلەقی گوناەنیـە گوناهیکی خوسووسی‌یە کـە شیرکە ••

١٩٢/٦٤ ـ عن ابي هريرة [رضي الله تعالى عنه] عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : آية المنافق ثلاث : اذا حدث كذب ، واذا وعد اخلف ، واذا آتمن خان •• ح ـ ١ / ١١٦ • م ـ ١ / ٣٩١ ت ، ن ••

تەرجەمە :

پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـه وسلم ـ فەرموویەتی : عەلامەتی منـافق سیشتە : ١ـ کەقسەی کرد بەقەصدی درو قسە بکا • ٢ـ کـە وەعدەی شتیکی دا بەکەسی وەعدەکەی بەجی نـە هینی • ئەمما بـەو شەرتە کە لەوەقتی وەعدەدا قەصدی وابی کە بەجیی نەهینی • ئەمما ئەگەر مانیعی رو بدا ئەوە نیفاق نیـە • ٣ـ کە ئەمانە تیکیان پیسپارد خیانەتی تیا بکا ، بەلام بەم نەوعە کە بەوەجهیکی نامەشرووع تەسەرروفی تیابکا ••

یەعنی نیفاق لەقسەدایە ؟ وەك درو ، لە فیعلایە ؟ وەك خیانەت • لەنیيەتایە ؟ وەك وەعدە بەجی نەهینان •• موراد لەم نیفاقە نیفاقی عەمەلە نیفاقی کوفرنیە • یاخو موراد وایە کەسی ئـەم خەسلەتانە بکا بە عادەت موبالات بەمانە نەکا کەسی کەوابی غالب وایە کـە لـە ئیعتقادیا خەلەل هـەیە ••

١٩٣/٦٥ ـ عن عبدالله بن عمرو [بن العاص ـ رضی الله تعـالی عنهما ـ] ان النبي ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ قال : اربع من کن فیه کان منافقا خالصا ، ومن کانت فیه خصلة منهن کانت فیه خصلة من النفاق حتی یدعها : اذا أتمن خان ، واذا حدث کذب ، واذا عاهد غدر ، واذا خاصم فجر •• $\frac{\text{ح} - ١}{١١٧}$ • $\frac{\text{م} - ١}{٣٨٨}$ د ، ت ، ن ، ج ••

تەرجەمە :

پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : چوار خەسلەت هەیە هەرکەسی ئەو چوارخەسلەتەی تیابی ئەوە منافقی خالیصە • ئەگەر

خەسلەتی لەوانەی تیابی ئەو کەسە خەسلەتی لـە نیفاقی تیایە تاتەرکی ئەوخەسلەتە ئەکا :

١ ـ اذا أتمن خان : ئەمینیتی شتیکی پی‌کرا خیانـەتی تیابکا • یەعنی بەوەجهیکی ناشەرعی تەسەروفی تیابکا ••

٢ ـ کە قسەی کرد بە خوسووسی دروی تیابکا ••

٣ ـ کەعەهدو پەیمانی کرد لەگەل کەسیکا غەدری تیا بکا بەجی‌ی نەهینی‌و بی‌شکینی • ئەمە داخلی خیانەتە لە ئەمانەت ••

٤ ـ ئەگەر خوصوومەتیکی بو لە گەل کەسیکا لەحەق لادا ••

بەم دوو حەدیثە عەلامەتی نیفاق ئەبن بەپینج سیانی حەدیثەکەی پیشو : غەدر لـە موعاهـەدەدا ، فجور لە موخاصەمەدا • فقط فجـور لەموخاصـەمەدا داخلی درویـە ، غەدریش داخلی خیانـەتە • کەوابی عەلامەتی نیفاق هەر عیبارەتە لەسی‌شت ••

١٩٤/٦٦ ـ عن ابي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : تجد من شر الناس يوم القيامة عند الله ذا الوجهين : الذي يأتي هؤلاء بوجه وهؤلاء بوجه ••

ح ـ ٩ / ٤٢ • م ـ ١٠ / ٣٨ •

تەرجەمە :

پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ فەرمووی : لەخراپترینی ینسانان لە روژی قیامەتا لای خوا ئەوانە ئەبینی کە دووروون • بـە روویی ئەچیتە لای ئەمان‌و بەروویی ئەچیقە لای ئەوان • خوی لەلای

کولیکیان وائەدا لە قەلەم کە لەوانە ئەوانی تر ئەبوغزینی •• ئەمما ئەگەر بەدورووبی نەچیتو لەبەینا قسەی چاكو مەصلەحەت ریكبخا بو هەردوولا عوزر بینیتەوە ـ بادرویشی تیابکا ـ ئەوە فیعلیکی مەمدووحە ••

١٩٥/٦٧ ـ ایاس حدثني ابي قال : عدنا مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رجلا موعوكا قال : فوضعت يدي عليه ، فقلت : والله ما رأيت كاليوم رجلا أشد حرا ، فقال نبي الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : الا اخبركم باشد حرا منه يوم القيامة ؟ هذين الرجلين الراكبين المقفيين : لرجلين حينئذ من أصحابه

م ـ ١٠
٢٥٩

تەرجەمە :

ایاس ئەلی : باوکم قسەی بوکردم وتی : لە گەل پیغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عەیادەتی تادرایکمان کرد • وتی : دەستم لیدا وتم : والله هیچ روژی وەك ئیمرو پیاویکم نەدیوە لەم گەرمتربی • پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : خەبەرت بدەمی کە لە روژی قیامەتا کی لەمە تای بەشیددەتترە ؟ ئەو دوو سوارانە کە پشتیان هەلکردووە : دەرحەق دوو پیاو کە ئەو وەختە لەئەصحابی بوون • یەعنی بەزاهیری •

١٩٦/٦٨ ـ عن ابن عمر [رضى الله تعالى عنه] عن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : مثل المنافق مثل الشاة العائرة بين الغنمين تعير الى هذه مرة ، والى هذه مرة • وفي أخرى : تكر ••

م ـ ١٠
٢٦٠

تەرجەمە :

پیغەمەر ـ صلی اللّە تعالی علیە وسلم ـ فەرمووی : مەسەلی منافق مەسەلی مەریکی لاعیەیە کە لەبەینی دوو ران مەرابی ، دەفعەیی شوین ئەمان ئەکەوی ، دەفعەیی شوین ئەوان ••

٦٩/١٩٧ ـ عن ابي هريرة [رضي الله تعالى عنه] عن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : انه ليأتي الرجل العظيم السمين يوم القيامة لا يزن عند الله جناح بعوضة • اقرؤا ـ ان شئتم ـ « فلا نقيم له يوم القيامة وزنا » •• م ـ ١٠ / ٢٦٠

تەرجەمە :

پیغەمەر ـ صلی اللّە تعالی علیە وسلم ـ فەرمووی : روژی قیامەت پیاوی گەورەی قەلەو یت لای خوا وەزنی بالە میشوولەیەکی نیە • یەعنی ئەوەندە بی قەدرو قیمەتە •• هەوەستان هەیە ئەم ئایەتە بخویننەوە کە مەعنای وایە : ئیمە لە روژی قیامەتا هیچ قیمەتیکیان نادەینی ، ئەعمالی چاکەیان نیە کە بە میزانی عەدالەت بکیشین‌و بلیین سەنگی ئەوەندەی هەیە ••

١٩٨/٧٠ ـ أبو سعيد الخدري [رضي الله تعالى عنه] أخبر انه سمع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : اذا سلم العبد فحسن اسلامه يكفر الله ـ تعالى ـ عنه كل سيئة كان زلفها ، وكان بعد ذلك القصاص الحسنة بعشر امثالها الى سبعمأة ضعف ، والسيئة بمثلها الا ان يتجاوز الله عنها •• ح ـ ١ / ١٢٤ ن ، اسماعيلي • دارقطني ••

تەرجەمە :

ئەبوسعیدی خودری ـ رضي الله تعالی عنه ـ خەبەری داوە کەلە پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـم بیستووە ئەیفەرموو : عەبد کـە موسولمان بو ئیسلامیەتەکەی باش‌بو ، هیچ شك‌و شوبهەی نەما لەحەقی دینی ئیسلاما هەر گوناهی لەوەپیشی لە حالی کوفرا کردوویەتی گەورەو بچووکی خوا لی‌ی خوش ئـەبی • لەدواییا ئەگەر گوناه بکا یا چاکە بکا •• « قصاص » ئەکری • یەعنی بەپی‌ی عەمەلی موکافات‌و موجازاتی ئەدریتی • حەسەنات لەیەك بەدەو تاحەوت‌صەد میثلی • گوناهیش میثلیکی مەگـەر خـوا لی‌ی خوش‌بی • ئـەو وەختـە وەك « بـەرزەکی بانان دەرەچی » ••

ئـەم حەدیثە « معلقـه » نسائی‌و حسنی بنی سوفیان‌و اسـماعیلی اسنادیان داوە تا ابوسعیدی خودری کە ئە فەرموی : پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەفەرموی : عەبد کەموسولمان بو هەر خیریکی کە لە حالی کوفرا کردبی هەمووی بو ئەنووسری • هەر گوناهیکی لە حالی کوفرا کردبی هەمووی مەحو ئەکاتەوە ، لە دوایيدا پی‌ی ئەلین : لەنوی دەست پی‌بکە عەمەلی چاکە بەدە میثلە تاحەوصەد میثل ، گوناه بە میثلیك مەگەر خوا عەفوی بکا •• دارقطني • ئەویش لە مالکەوە بە « مسندی » ریوایەت ئەکا لە ابوسعیدەوە کە پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : هیچ عەبدی نیە کە موسولمان ببی ئیسلامەتیەکەی باش‌بکا ، تەرەدوودی نەمینی • الا خوا هەرچی خیری پیشووی ببی هەمووی بو ئەنووسی ، گوناهی پیشووی هەموو عەفو ئەکا ••

لەم حەدیثانەدا زیاد لەبوخاری نووسین‌و ئەوابی پیشوویشی تیـا

ذیکر کراوه •• لەحەدیثی حکمی بنی حزامیشا وایه که حەسەناتی زەمانی کوفری بو ئەنووسری ••

١٩٩/٧١ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال : قال رسول رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : اذا احسن احدكم اسلامه فكل حسنة يعملها تكتب له بعشرة امثالها الى سبعماة ضعف • وكل سيئة يعملها تكتب له بمثلها [حتى يلقى الله تعالى • م]

ح ـ ١ / ١٢٦ • م ـ ١ / ٥٠٩

تەرجەمە :

پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : کە یەکی لە ئیوە موسولمانەتی خوی چاك مەحکەم بکا هەر حەسەناتی کە ئەیکا یەك بەدە بوی ئەنووسری تا حەوصەد میثل • هەر گوناهی بیکا بەمیثلی بوی ئەنووسری تا مولاقات ئەکا لەگەل خوای خویا ••

عەمەل بەقەد تاقەتو بەدەوام لە سەرکردن

١٠٠/٧٢ ـ عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] ان النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دخل عليها ، وعندها امرأة ، فقال : من هذه ؟ قالت : فلانة تذكر من صلاتها • قال : مه ! عليكم بما تطيقون ، فوالله لا يمل الله حتى تملوا ، وكان احب الدين اليه ما داوم عليه صاحبه ••

ح ـ ١ / ١٢٦ • م ـ ٤ / ٧٤ • موطأ ••

٢٠١/٧٣ ـ عائشة [رضي الله تعالى عنها] زوج النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ اخبرت ان الحولاء بنت تويت بن حبيب بن اسد بن

العزى مرت بها وعندها رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقلت : هـذه الحولاء بنت تويت وزعموا انها لا تنـام الليل ، فقـال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : لا تنام الليل خذوا من العمل ما تطيقون ؛ فوالله لا يسأم الله حتى تسأموا .. م ـ ٤ / ٧٣ .

٧٤/٢٠٢ ـ وعنها ان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ سئل أي العمل أحب الى الله ؟ قال : ادومه وان قل .. م ـ ٤ / ٧٢ ..

تەرجەمە :

ئەم سێ حەدیثە لـە حەزرەتی عائشە ـ رضی الله تعالى عنها ـ وە ریوایەت کراون « مآلیان » یەکیکە کـە دەوام کردن لەسەر عەمەلیك چاکترە لـەعیبادەتیکی زور کـە لـەپاشا لێ‌ی ببیزری‌و تەرکی بکـا . مەعنایان :

حەدیثی یەکەم :

حەزرەتی عایشە ـ رضی الله تعالى عنها ـ ئەفەرمووی : کە پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ هاتەلای ژنیکی لەلابو پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەو ژنە کێ‌یە ؟ فەرمووی : فلانە ژنە . یەعنی حولایە . حەزرەتی عایشە ـ رضی الله تعالى عنها ـ بەحثی لـە نویژی زوری ئـەو ژنە کرد ، پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ فەرمووی : وازبینە لە مەدح کردنی بەزور نویژکردنی ! ئەوە بکەن کە بتوانن دەوامی لەسەر بکەن . والله خوا لە موکافاتی عیبادەتی ئیوە مەلوول نابی تائیوە لـەعیبادەت کردن مەلوول نەبن . [حـەزرەتی عایشە لـە

ریوایەتی ئـەم حەدیثەدا فەرمووی] : مـەحبوبترینی عیبادەت لـەلای پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەو عیبادەتە بو کەصاحیبی ئـەو عیبادەتە دەوامی لەسەر بکا • یەعنی باکەمیش بی بە دەوام لەسـەر کردن ئەگاتە دەرەجەیی کـە گەلی زیاتربی لـە عیبادەتیکی زور کـە لەبەر زەحمەتی لیی بیزری‌و تەرکی بکا ••

حەدیثی دووەم :

ئەفەرموی حولای کچی تویت بەلایا رابورد پیغەمەری ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لەلابو ئەفەرموی : وتم ئەم ژنە حولای کچی تویتە ئەلین کە شەو ناتوی • پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : شەو ناتوی ؟ لە عیبادەت‌و عەمەل ئەوەندە بکەن کە دەرەقەتی بین • والله تائیوە لـە عەمەل‌کردن مەلوول نـەبن خوا لەموکافاتی مەلوول نابی • یەعنی تا ئیوە مەلوول نەبن لەکردنی خوا موکافاتی نابری •• لەفزی مەلوول دەرحـەق خـوا لەبـەر « مشاکلە »یە ، کینایەتە لـە قەطعی موکافات •• گینـا خـوا « منزه »ە لـە مەلوولی‌و عاجـزی‌و صـیفاتی مەخلووق ••

حەدیثی سیهەم :

ئەفەرموی : لە پیغەمەریان پرسی ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ چ عیبادەتی لای خوا مەحبوبترینی هەموو عیبادەتە ؟

فەرمووی : کامی بـەدەوامترە با کـەمیش‌بی ئـەوە لای خـوا مەحبوبترینی هەموو عیبادەتە ••

ئەمثالی ئەم حەدیثانە ـ انشاء الله تعالی ـ لەبەحثی شەونویژا ذیکر ئەکری ••

زورخور لـه هیلاكبوون نزیكـه ، كەمخوری دایمخـور هـەر لەصیحەتو عافیەتا ئەبی ٠٠

٧٥/٢٠٣ ـ عن عمر بن الخطاب ـ رضی الله تعالی عنه ـ ان رجلا من الیهود [كعب الاحبار قبل ان یسلم] قال : یا أمیر المؤمنین آیة فی كتابكم تقرؤنها لو علینـا ـ معشر الیهود ـ نزلت لاتخذنا ذلك الیـوم عیدا ٠ قال : أي آیة ؟ قال : « الیوم اكملت لكم دینكم ، واتممت علیكم نعمتي ، ورضیت لكم الاسلام دینا » ٠ قال عمر ـ رضی الله تعالی عنه ـ : قد عرفنا ذلك الیوم والمكان الذي نزلت فیه علی النبي ـ صلی الله علیه وسلم ـ وهو قائم بعرفة یوم جمعة ٠٠

ح ـ ١ / ١٢٩ ٠ م ـ ١٠ / ٤٦٦ ٠ ت ، ن ٠

تەرجەمە :

لەعمری بنی خطابەوە ـ رضی الله تعالی عنه ـ ریوایەت كراوە كە پیـاوی لەمیللەتی جولەكە كـە « كعب الاحبار »ە لەپیش ئەمـەدا كـە موسولمان‌بی وتی : ئەی « امیر المؤمنین » ئایەتی لە كیتابی ئیوەدا ئەیخوینن ئەگەر نازل بوایەتە سەرئیمە ـ كە میللەتی یەهودین ـ ئەو روژەمان ئەكرد بەجـەژن [چونكی روژیكی وا گەورەیە كەدینی تیـا ئیكمـال كراوە] ٠ حەزرەتی عمـر ـ رضی الله تعالی عنـه ـ فەرمووی : چ ئایەتیكە ؟ كەعب وتی : ئەو ئایەتەیە كە ئەفەرموی : ئیمرو دینم بو ئیوە ئیكمال كرد [یەعنی یاری‌یەم دان غالب بوون بەسەر ئەدیانی سائیرەدا ، ئەو ئەحكامەی بو دین‌و دونیا لازم‌بی ـ بەصەراحەت ، یا بە دەلالەت ، یا بەئیشارەت ـ بوم بەیان‌كرد] نیعمەتی هیدایەت‌و تەوفیق‌و رووخاننی ئەساسی جاهیلیەتم بو بە ئەنجام گەیانن‌و تەواوم كرد ، ئیسلامیەتم بە

دين ئينتيخاب كرد بوتان •• ئيمامى عمـر ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ فەرمووى : بەتەحقيق ئيمە ئەو روژە ئەو مەكانە كە ئەو ئايەتەى تيـا نازل بووەتەسەر پيغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەزانين كە چ روژيكە ، چ مەكانيكە : روژى جومعە [وەقتى عەسر] پيغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە عەرەفاتا وەستابو كە ئەو ئايەتەى نازلبووە سـەر • يەعنى روژى جومعەيشمان كردووە بەجەژن • ئايەتەكەيش چونكە لەعـەسرى عەرەفـەدا نازلبووە ، جـەژنيش ئەبى لە ئەووەلى روژەوەبى روژى دواى عەرەفەمان كردووە بەجەژن ••

٧٦/٢٠٤ ـ عن سعيد بن جبير [رضي الله تعالى عنه] قال : امرني عبدالرحمن بن ابزى [صحابي صغير] قال : سل ابن عباس [رضي الله تعالى عنهم] عن هاتين الآيتين ما امرهما ؟ « ولا تقتلوا النفس التي حرم الله » • « ومن يقتل مؤمنا [متعمدا] » •

فسالت ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فقال : لما انزلت التي في الفرقان قال مشركو أهل مكة : فقد قتلنا النفس التي حرم الله ، ودعونا مع الله إلها آخر ، وقد أتينا الفواحش فانزل الله : « الا من تاب وآمن ••• الآية » فهذه لاولئك • وما التي في النساء : الرجل اذا عرف الاسـلام وشرائعه ثم قتل فجزاؤه جهنم خالدا فيها [أي فلا تقبل توبته] فذكرته لمجاهد ، فقال : الا من ندم ••

ح ـ ٦ / ١٧٩ • م ـ ١٠ / ٤٧٤ • د ، باخصر وبمعناه ، وليس فيه قول مجاهـد ••

ئەم حەديثە موناسبە بە تەفسيرو فەضائيلى قورئان •(١)

---

(١) دانەر ئيشارەى نەكردووە بو گواستنەوەى ئەم حەديثە بو باسى قورئان وەك لە هەندى جيگەى ترا ئيشارەى كردووە ••

تەرجەمە :

سعیدی بنی جبیر ـ رحمـه اللّه ـ ئەفەرموی : عبدالرحمنی بنی ابزی کە صەحابی صەغیرە ـ رضی اللّه تعـالی عنـه ـ ئەمری پی‌کردم فەرمووی : لە ابن‌و عباس ـ رضی اللّه تعالی عنهما ـ ئەم دوو ئایەتەی لی بپرسە چونیان تەئویل ئەکا کە زاهیرەن لە بەینیانا مونافات هەیە یەکیکیان لەسوورەی تبارەکی فرقانایە : « ولا تقتلوا النفس التي حرم اللّه ••• » یەکیکیشیان لە سوورەی نیسادایە کە ئەفەرموی : « ومن یقتل مؤمنا •• » لە ئایەتی ئەووەل وادەرەکەوی کە قاتل تەوبەی لی قبوول ئەکری • لە ئایەتی سوورەی نیسا وادەرەکەوی کە « مخلد » ئەبی‌و تەوبەی لی قبوول ناکری •

مەعنای ئایەتی سوورەی فرقان وایە ؛ خوا لەو سوورەتەدا مەدحی عیبادی حەقیقی خوی ئەکا ئەفەرموی : « ئەو عیبادانەی خوا کە لە سەر ئەرزا بەویقارو تەواضع ئەرون‌و ، جاهیل‌و کوففار قسەیان پی بلین وا جوابیان ئەدەنەوە کـە ئیمـە موقابەلەتان ناکەین ، لـە ئیذای ئیمـە بـە سەلامەت بن •• هەم ئەو عیبادانەی کە بەشەو لە سەجدەدان‌و لە نویژان‌و ئەوانەی کە لە خوا ئەپارینەوەو ئەلین : یارەبی عەزابی جەهەننممان لی لادە چونکی عەزابی جەهەننم وەکو کەسی قەرزی بەسەر ئینسانەوە بی بەروکی ئینسان ئەگری‌و بـەری نادا ، وە قەرارگاهو مـەقامیکی زور خرابە •• ئەو ئینسانانە کە ئینفاق بکەن لە مەساریفا ئیسراف ناکەن‌و بەخیلیش ناکەن لە بەینی ئیسراف‌و « تقتیر »او[1] حەددی اعتیدالان ••

(١) تقتیر : رژدی‌و دەستقووچاوی‌و هیچ لەدەست دەرنەچوون ••

ئەو عەبدانەی کە لەگەڵ خوادا « آلهه »ی تر ناپەرستن ، وە نەفسی کە خوا کوشتنی ئەوی حەرام کردبی بە نا حەق نایکوژن ، زینا ناکەن . کەسی کە ئەوانە بکا تووشی گوناهیکی گەورەو عەزابیکی بەشیددەت ئەبی لە روژی قیامەتا عەزابیکی دووبادی ئەبی . مەگەر ئەوانەی کە تەوبە بکەن‌و ئیمان بینن‌و عەمەلی صالح بکەن ئەوانە خوا گوناهەکەیان تەبدیل ئەکا بەچاکە . خوا غەفوورو رەحیم بووە لە ئەزەلا لە « لا یزال »یشا هەر غەفوورو رەحیم ئەبی .. هەرکەسی تەوبە لەگوناه بکاو عەمەلی صالح بکا ئەو کەسە وەرگەراوەتەوە سەرخوا . یەعنی خوا تەوبەکەیان لی قبوول ئەکاو لی‌یان رازی ئەبی .. ئەو عیبادانەی بەدرو ئەدای شەهادەت ناکەن ، کە بە لای شتی باطلا راببوورن ئیعرازی لی ئەنین‌و ئیکرامی نەفسی خویان ئەگرن‌و ، لەلای راناوەستن‌و چاوی لی ئەپوشن .. ئەو عیبادانەی کە بە ئایاتی خوا تذکر کران‌و وەعزو نەصیحەت کران وەکو کەررو کویر بە سەریا ناکەون ئەیبین‌و گوی‌ی لی رائەگرن‌و قبوولی ئەکەن .. ئەوانەی کە ئەلین : یارەبی لە مال‌و منالان شتیکمان پی عەطا بفەرموو کە چاومانی پی رون‌بیتەوە ، گوناه نەکەن‌و ئیشی خراپە نەکەن .. خوایە بمان‌کە بە ئیمام بو ئەوانەی کە ئەهلی تەقوان . علیممان بدەری‌و توفیقمان‌بدە بو عەمەل .. ئەو عیبادانە کە بەو صیفاتانە تەعریف کران بالەخانەی بەرزی بەهەشتیان پی ئەبەخشری ؟ چونکە سەبریان کردووە لە شەهواتی نەفسانیە ، لە بەهەشتا بە سەلام‌و تەعظیم موقابەلە ئەکرین ، بە ئەبەدی تیادا ئەمیننەوە ، کە جی‌یەک‌و قەرارگاهیکی خوش‌و باشە ـ خوا بە نسیبمانی بکا ئامین ـ ..

مەعنای ئایەتی سوورەی نیسا وایە هەر کەسی بەعەمد بە قەصـد موسولمانی بکوژی جەزای ئەوکەسە جەهەننمە خالدو ئەبـەدی ئـەبی تیایا ، غەزەبی خوای لی ئەبی ، خوا غەزەبی بە سەرا ئەبارینیو لەعنەتی لی ئەکاو لە رەحمەتی خوی دووری ئەخاتەوە ، لە ئاگری جەهەننمـا عەزابیکی زور گەورەی بو حازر ئەکا ••

سعیدی بنی جبیر ـ رحمە اللە ـ ئەفەرموی : لە ابنوعباسم پرسی ـ رضی اللە تعالی عنهما ـ فەرمووی : کە ئایەتی فرقان نازل بوو موشریکی ئەهلی مەککە وتیان : نەفسی کـە خوا کوشتنی ئەوی حـەرام کردووە کوشتوومانن ، لەگـەل خـوا عیبادەتی مـەعبوودی ترمان کـردووە ، ئیتر فائیدەی چی کە ئیسلام بین ؟ لەدوایا خوا ئەم ئایەتەی نازل کرد کە ئەویش لـە فرقانایە : « الا ئەو کەسە نەبی کـە تەوبە بکاو ئیمان بهینی » ئەم ئایەتە بو ئەو موشریکانەیە ••

ئەو ئایەتەی کە لە سوورەی نیسادایە دەرحەق پیاویکە کە موسولمان بی ، کە ئیسلامەتیو ئەحکامی شەرعی‌یە بزانی ، لە پاشا پیاو بکوژی جەزای ئەو جەهەننمەو تیایا ئەبەدی ئەبی ••

ابنو ابزی ـ رضی اللە تعالی عنە ـ ئەفەرموی : ئەم قسەی ابنو عباسەم ـ رضی اللە تعالی عنهما ـ بە مجاهد وت • مجاهد وتی : الا کەسی نەبی کە پەشیمان بیتەوە ••

یەعنی ئایەتی نیسا « مطلق »• ، ئایەتی فرقان « مقید »• بە تەوبە کردنەوە مطلقو مقیـد مونافی یەکتری نین • مطلق حـەمل ئەکریتە سەر مقید ••

فـەرموودەی ابن‌وعباس تەشدیدەو موبالەغەیە لـە زەجر کردن نەقەتل • گینا مەزهەبی ئەهلی حـەق لەسەر ئەمەیە کـە تەوبەی قاتلی موسولمان عەمدەن قبوولە •• خوا فەرموویەتی : من غەفارم بو ئەوکەسە تەوبە بکا ••

فەرموویەتی : « البتـّه والبتّه »[1] خوا شیرك عەفو ناکا • هەرچی لـە خوار شیرکەوەیە بو کەسی کە ئیرادەی عەفوی بکا عەفوی ئەکا • شیرکیش کە تەوبەی لی بکاعەفو ئەکری ••

ئەصحابی کیرام ـ رضی الله تعالی عنهم ـ چەند زاتیکی « مستثنی » نەبی ؟ وەك حەزرەتی خەدیجەو ابوبکری صدیق‌و حەزرەتی علی ـ رضی الله تعالی عنهم ـ لەپیشا هەموو موشریك بون‌و لە دوایيا ئیمانیان هینا •• ئیتر خوا چون قاتیل عەفو ناکا ؟ تەنها شیرك ـ ئەگەر تەوبەی لی‌نەکری ـ عەفوی ناکا • گینا هیچ گوناهی نیە کە بە تەوبەی « نەصوح » لانەچی •• « ما یفعل الله بعذابکم ان شکرتم وآمنتم » : خواچی لە عەزاب دانی ئیوە ئەکا ئەگەر شوکر بکەن‌و ئیمان‌بینن ؟؟ تەماشای ئەم حەدیثە دوایە بکەن چ موژدەیەکی خوشی تیایە بو موسولمانان ••

٢٠٥/٧٧ ـ عن انس ـ رضی الله تعالی عنه ـ عن النبي ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ قال : یخرج من النار من قال لا اله الا الله وفي قلبه وزن شعیرة من خیر ، ویخرج من النار من قال لا اله الا الله وفي قلبه وزن ذرة من خیر • ح ـ ١ / ١٢٨ • م ـ ٢ / ١٧ •• ت ، وقال : حسن صحیح ،

(١) البته : مانای وایە هەرگیز خوا لە کەسی خوش‌نابی کە خوایەکی تر بکا بە هاوبەشی لەپەرستش‌و فەرمان‌بەرداریاو •••• هتد •

وفي اخرى معلقا ، من ايمان ، مكان خير في المواضع وقد وصله الحاكم ••

تەرجەمە :

انس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ریوایەت ئەکا لە پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە فەرمووی : لە ئاگر یتەدەری ئەوەی بلی : لا اله الا اللّەو لە دلیا بە قەد دەنکە جویی خیر ببی ، لە ئاگر یتە دەری ئەوەی بلی : لا اله الا اللّەو لـە دلیا بەقەد دەنکە گەندمی خیر ببی ، لـە ئاگر یتەدەری ئەوەی بلی : لا اله الا الله لە دلیا بەقەد زەررەیی خیر ببی ••

٧٨/٢٠٦ ـ طلحة بن عبيدالله [من العشرة المبشرة] ـ رضي الله تعالى عنه ـ جاء رجل الى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ من أهل نجد ثائر الرأس نسمع دوي صوته ولا نفقه ما يقول حتى دنا ، فاذا هو يسأل عن الاسلام ، فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خمس صلوات في اليوم والليلة ، فقال : هل على غيرها ؟ قال : لا الا ان تطوع ، قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : وصيام رمضان ، قال : هل علي غيره ؟ قال : لا الا ان تطوع ، قال : وذكر له رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ الزكاة • قال : هل علي غيرها ؟ قال : لا الا ان تطوع • قال : فادبر الرجل وهو يقول : والله لا ازيد على هذا ولا انقص •• قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : افلح ان صدق •

تەرجەمە :

طلحەی بنی عبیداللّە کە لە عەشەرەی موبەشەرەیە ، لە غەزای « أحد » دەستی کرد بەقەلغان بوپیغەمەر ـ صلى اللّه تعالى عليه وسلم ـ لـەوەدا دەستیکی دانا •• ئەفەرموی : پیاوی لـە ئەهلی نجد ، سـەر پەژمووردە ، هاتەلای پیغەمەر ـ صلى اللّه تعالى عليه وسلم ـ گویمان لـە غەلبە غەلبی دەنگی بو ئەمما تی‌نەدەگەیین کەچی ئەوت تانزیك بووەوە

کەچی لەئیسلامەتی ئەپرسی • پیغەمـەر ـ صلی الله تعالی علیـه وسلم ـ فەرمووی : ئیسلامەتی ئەوەیە : لە شەوو رۆژیکا پینج نویژ بکەی • وتی : هیچی ترم لەسەرە ؟ فەرمووی : خیر مەگەر تطوع بکەی یەعنی سوننەت بەجی بینی • پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : رۆژوی رەمەزانیش • وتی هیچی ترم لەسەرە ؟ فەرمووی خیر مەگەر سوننەت بکەی ••

طەلحە ئەفەرموی : پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ زەکاتیشی پیفەرموو ، وتی هیچی‌ترم لەسەرە ؟ فەرمووی : خیر مەگەر سوننەت بەجی‌بینن •• طەلحە ئەفەرموی : پیاوەکە پشتی هەل‌کردو ئەیوت : والله لەسەر ئەوە نە لی‌ی زیاد ئەکەم نەلی‌ی کەم ئەکەم •• پیغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیـه وسلم ـ فەرمووی : فەلاحی دەست‌کەوت‌و نەجاتی بو ئەگەر راست‌بکا ••

لەحەدیثی ترا ئەفەرموی : پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ خەبەری دایی بە شەرایعی ئیسلام • هەرچی فەرزو واجب‌و حەرامـە هەمووی بەرئەم تەعبیرە ئەکەوی ••

ئەم حەدیثە ئەگەینی سەفەر کردن‌بو تەعەللومی عیلم مەشرووعـە بەبی‌لزووم •• دروستە ئینسان سوین بخوا ئەمما لەغەیر راستی ••

۷۹/۲۰۷ ـ عن انس بن مالك [رضي الله تعالى عنه] قال : كنا نهينا في القرآن ان نسال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عن شيء فكان يعجبنا ان يجيء الرجل ، من أهل البادية ، العاقل ، فيسال ونحن نسمع فجاء رجل من أهل البادية ، فقال : يا محمد أتانا رسولك فزعم لنا انك تزعم ان الله ارسلك ، قال : صدق • قال : فمـن خلق السماء ؟ قال : الله ، قال : فمن خلق الارض ؟ قال : الله • قال : فمن

نصب هذه الجبال وجعل فيها ما جعل ؟ قال : الله • قال : فبالذي خلق السماء وخلق الارض ونصب هذه الجبال آ الله أرسلك ؟ قال : نعم • قال : وزعم رسولك ان علينا خمس صلوات في يومنا وليلتنا • قال : صدق • قال : فبالذي ارسلك آ الله امرك بهذا ؟ قال : نعم • قال : وزعم رسولك ان علينا زكاة في أموالنا • قال : صدق • قال : فبالذي أرسلك آ الله امرك بهذا ؟ قال : نعم • قال : وزعم رسولك ان علينا صوم شهر رمضان في سنتنا • قال : صدق • قال : فبالذي ارسلك آ الله امرك بهذا ؟ قال : نعم • قال : وزعم رسولك ان علينا حج البيت من استطاع اليه سبيلا • قال : صدق • قال : ثم ولى قال : والذي بعثك بالحق لا ازيد عليهن ولا انقص منهن • فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لئن صدق ليدخلن الجنة •• م ـ ١ / ٢٢٨ •

تەرجەمە :

انس‌ی بنی مالك ـ رضی الله تعالی عنه ـ ئەفەرموی : لە قورئانا نەهیمان لی‌کرابو کە هیچ لـە پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـە وسلم ـ بپرسین • حەزمان ئەکرد کە یەکیکی عاقل لە صەحرانشین بی سوئالی لی‌بکات‌و ئیمە گویمان لی‌بی • پیاویکی دەشتەکی هات وتی : ئەی محمد رەسولی تو هاتە لای ئیمە پیی وتین : کە ئەلییت : خوا توی ناردووە • پیغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیـە وسلم ـ فـەرمووی : راستی وتووە • پیاوەکە وتی کەوابی کی ئاسمانی خەلق کردووە ؟ پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیە وسلم ـ فەرمووی : خوا • وتی : کی ئەرزی خەلق کردووە ؟ فەرمووی : خوا • وتی : کی ئەم شاخانەی نەصب کردووەو ئەوی تیا خەلق کردووە کردوویەتی ؟ فەرمووی : خوا • وتی : کەوابی سویندت ئەدەم بەوکەسەی کە ئاسمانی خەلق کردووەو ئەم شاخانەی دامەزراتووە

خوا توی ناردووه ؟ فەرمووی : بەلی • وتی فرستادەکەت وتی : کە لە ڕۆژماناو لـە شـەومانا پێنج نوێژمان لەسـەرە • فەرمووی : راستی کردووه • وتی : سوێندت ئەدەم بەوەی کەتوی ناردووه خوا ئەمری پی کردووی ؟ فەرمووی : بەلی • وتی : فرستادەکەت وتی : لە سەرمانە کە لەماڵمان زەکات بدەین فەرمووی : راستی کردووه • وتی : سوێندت

ئەدەم بەوەی کە توی ناردووه خوا بەوە ئەمری پی کردووی ؟ فەرمووی: بەلی • وتی : فرستادەکەت وتی : کە لە ساڵمانا ڕوژووی رەمەزانمان لەسەرە کە بیگرین فەرمووی : راستی کردووه • وتی : بەوەی کە توی رەوانە کردووه خوا بەوە ئەمری پی کردووی ؟ فەرمووی : بەلی •• وتی فرستادەکەت وتی : لە سەرمانە حەجی بەیتبکەین بو کەسی کە بتوانیو تریی ئەوەی ببی • فەرمووی : راستی کردووه •

انس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموی : ئەو پیاوه لە دوای ئەوە کەئەمانەی پرسیو جوابی وەرگرت پشتی هەلکردو وتی : بەوەی کە بەحەق توی رەوانە کردووه لـە سەر ئەوانە هیچ زیاد ناکەمو هیچیان لیکەم ناکەم پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : والله ئەگەر راست کا بە تەحقیق ئەچیتە بەهەشت ••

لەم حەدیثە وادە رەکەوی کە ئەو پیارە کە ضمامی کوری ثعلبەیە پیاویکی زور زیرەکو عاقل بووبی ؛ چونکە سیاقی سوئالەکانی زور شیرینو بەتەرتیبە : لەپیشا سوئالی لە صانیعی مەخلووقات کردووه ، لە دوایا سوینی داوه لە سەر ئەوه کەراست بروا لەوەدا کە صانیعی عالەم ئەوی ناردووه یانا • لە دوایا سوینی داوه لەسەر نویژو روژوو زەکاتو

حەج تا بەتەواوەتی لەلای موحەقەق بیو لە دلیا بچەسپی چون خوا لە سەرگەلی شت لە قورئانا سوینی خواردووە لە گەل ئەمە هەرچی بفەرموی حەقیقەتەو خیلافی نیە ••

ئەم حەدینە دەلالەت ئەکا لەسەر ئەمە کە نویژ تکرری هەیە بە تکرری ئەیام ، روژو بە تکرری سال ، حەج تکرری نیە ؛ چونکە لە نویژا وتوویەتی : لە شەوو روژمانا • لەروژووا وتوویەتی : لە سالمانا ، لە حەجا ناوی سالو مانگو روژی نەبردووە ••

هەم دەلالەت ئەکا کە ئیمانی عەوامی « مقلد » دروستە موحتاج بە دەلیل نیە ، جەزمی قەلبی کافی‌یە ؛ چونکی بە خەبەری پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئیکتفای کردووە • پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەکلیفی دەلیلی لی نەکردووەو دەلیلیشی پی نیشان نەداوە •• هەم دەلالەت ئەکا لەسەر ئەمە کە خەبەری واحد موعتەبەرە ؛ چونکە پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەنها بە خەبەربردنی ضمام بو قەومەکەی ئیکتفای کردووەو خەلقی تری هیچ لە گەل نەناردووە •• هەم دەلالەت ئەکا لەسەر حوسنی خلق : جەنابی ریسالەت پەناهی ـ علیه الصلوات والتسلیمات ـ کە ضمام هەر بەناوی خوی ناوی بردووە نەی‌وتووە : یا رسول الله ، یا یا نبي الله • لەسەر کوللی جوابیکی سوینیکی داوە •• یەکیکی وەکو من لەسەر هەموو جوابیکو قسەیەك سوین بدری سوور ئەبیتەوە ،چاوی وەکو گزگل دەرەپەری « وانه لعلی خلق عظیم » •

٢٠٨/٨٠ ـ عن ابي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ ان أعرابيا جاء الى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : يا رسول الله دلني على عمل اذا عملته دخلت الجنة ! قال : تعبد الله لا تشرك به شيئا •

وتقيم الصلاة المكتوبة ، وتؤدي الزكاة المفروضة ، وتصوم رمضان • قال : والذي نفسي بيده لا ازيد على هذا شيئا ابدا ولا انقص منه • قال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ من سره ان ينظر الى رجل من اهل الجنة فلينظر الى هذا •• ح ـ ٣ / ٤ • م ـ ١ / ٢٣٤ •

تەرجەمە :

صەحرانشینی هاتە لای پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ وتی عەمەلێکم پی‌نیشان بدە کە بیکەم بچمە بەهەشتەوە !

فەرمووی : عیبادەتی خوا بکە هیچ شتێك مەکە بەشەریکی • نوێژی فەرز بـە شەرایتو ئەرکانیەوە بکە • زەکاتی فەرز بدە ، ڕوژووی ڕەمەزان بگرە [ئەگەر ئیقتداریشت بو حەج بکە] بادیەنشینەکە وتی : قەسەم بەوەی کە نەفسم بەدەستیەتی قەت لی‌ی زیاد ناکەمو قەت لی‌ی کەم ناکەم • ئەعرابی‌یەکە پشتی هەل‌کردو ڕویی • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ فەرمووی : کە سی پی‌ی خوش‌بی کە تەماشای یەکی لە ئەهلی بەهەشت بکا تەماشای ئەمە بکا ••

ئەم حەدیثە ئەگەینی کە ئینسان تەنها واجبات بەجی بینی ـ یا هیچ مەندووبو موستحەب نەکا ـ بـەبی شك ئەچیتە بەهەشتەوە • ئەمـا بەکردنی سوننەتو موستحەب دەرەجەی بەرەوژوور ئەبی ••

تەنها عەرعەر درەختیکی جوانە ئەمما لاولاوی تی بئالی جوانتر ئەبی •• فەرز خانوویکی بی سواغـە سوننەتو موستحەب ئەبن بـە نەقش‌و نیگاری ••

هیچ ماموستاو موعەلیمی نەهاتووەتە دونیاوە کە بە قەد پێغەمەر

ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وقوفی بی بەسەر ئوسوولی تەدریسا •• فەرموویەتی : « یسروا ولا تعسروا » : سووکی پی‌نیشانی خەلق بدەن • شتیان لە لا قورس مەکەن • خەلق لەعەمەل مەسلەمیننەوە •• تی فکرە کە پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ چەندە موشفقە لەگەل ئوممەتی خویا : لە پیشا واجبیکی فیرکردوون‌و ئەمری بەکردنی فەرمووە ، لە دوای ئەمە کە ئولفەتیان بەوە گرت واجبیکی تر ••• کە واجبیان تەواو کرد ئەمجا بەتەدریج وردە وردە سوننەت‌و مەندووبیشی فیر کردوون ئەمریشی پی کردوون کە خویان لە سوننەتا ماندو نەکەن •• فجزاه الله عنا خير جزاء !!

٢٠٩/٨١ ـ عن ابي أيوب الانصاري [رضي الله تعالى عنه]

خانە خوی‌ی پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ انشاء الله روزیکی ئەچم بو خوم‌و لەباتی ملا حسین ـ اطال الله بقاءه علی الخير ـ زیارەتی ئەکەم • ئەمما لە دوورەوە چونکی دەرگای مەرقەدی موبارەکی مەسدودە ••

قال : جاء رجل الى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : دلني على عمل يدنيني من الجنة ويباعدني من النار ! قال : تعبد الله لا تشرك به شيئا • وتقيم الصلاة ، وتؤتي الزكاة ، وتصل ذا رحمك ، فلما ادبر قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : ان تمسك بما امر به دخل الجنة ••

م ـ ١
٢٣٤

تەرجەمە :

پیاوی هاتە خزمەت پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وتی :

عەمەلیکم پی‌نیشان‌دە کـە لـە بەهـەشتم نزیک خاتـەوەو لـە ئاگـرم دوورکات ! فـەرمووی : عیبادەتی خوا بکـە شەریکی بو مەگرە ، نویژ بکـەو زەکات بدەو صیلەی رەحم بـەجی بینە •• کە پشتی هەلکرد پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ئەگەر « تمسک » بکا بەوەی کە ئەمری پی‌کرا ئەچیتە بەهەشتەوە • یـەعنی لـــە ئاگریش دوورەکەویتەوە •• ئەم حەدیثە ئەگەینی کە سی هەر فەرز بەجی بینی ـ باهیچ سونەتیش نەکا ـ بەبی شك ئەچیتە بەهەشتەوەو چاوی بـە جەهەنەم ناکەوی مەگەر بو ئاهی‌سوین « کان علی ربك حتما مقضیا » ••

لەم حەدیثەدا صیلەی رەحمی زیاد کردووە ؛ چونکە پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیهُ وسلم ـ بەپی‌ی حالی خەلق جوابی داوەتەوە ••

۲۱۰/۸۲ ـ انس بن مالك [رضي الله تعالى عنه] : يقول : بينما نحن جلوس مع النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ في المسجد دخل رجل على جمل فاناخه في المسجد ثم عقله [وفي رواية ابن نعيم : اقبل على بعير له حتى اتى المسجد فأناخه ثم عقله فدخل المسجد ، وفي رواية احمد والحاكم عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ : فأناخ بعيره على باب المسجد فعقله ثم دخل] ثم قال لهم : ايكم محمد ؟ والنبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ متكيء بين ظهرانيهم ، فقلنا : هذا الرجل المتكيء ، فقال له : الرجل ابن عبدالمطلب • فقال له النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : قد اجبتك ، فقال الرجل للنبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : اني سائلك فمشدد عليك في المسألة فلا تجد عليّ في نفسك ، فقال : سل عما بدا لك ، فقال : اسألك بربك ورب من قبلك آ الله ارسلك الى الناس كلهم ؟ فقال : اللهم نعم • قال : انشدك بالله آ الله امرك ان نصلي الصلوات الخمس في اليوم والليلة ؟ قال : اللهم نعم • قال : انشدك بالله آ الله امرك ان نصوم هذا الشهر من السنة ؟ قال : اللهم نعم • قال : انشدك بالله آ الله امرك ان تاخذ هذه الصدقة من أغنيائنا فتقسمها على فقرائنا ؟ فقال

النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : اللهم نعم • فقال الرجل : آمنت بما جئت به وأنا رسول من ورائي من قومي ، وأنا ضمام بن ثعلبة اخو
ح ـ ١
بني سعد بن بكر •• ______ • ت ••
١٥٧

تەرجەمە :

انسی بنی مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموی : لە وەختیکا کە لە گەل پیغەمەر ـ صلى الله تعالى علیـه وسلم ـ لە مەسجیدی نەبەویدا دانیشتبووین پیاویکی وشتر سوار هاتە ژووری وشترەکەی لە حەوشی مزگەوتی نەبەویدا یخ داو دەستو قولی بەیەکەوە بەست • لە دوای‌یا بەوانەی کە لە خذمەت پیغەمەرا ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ دانیشتبوون وت : کامتان محمدن ؟ پیغەمەریش ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ لـە بەینیـانا پالی دابوەوە • وتمـان : ئـەو پیـاوە سپی‌یەی کـە پالی داوەتـەوە ، ئـەو پیـاوە پی‌ی وت ئـەی کـوری عبـدالمطلب [لە خیطابا ئادابی موعاشەرەتی بەجی نەهینا] پیغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ پی‌ی فەرموو : وا جوابم دایتەوە • یەعنی گویم لی‌یە • پیاوەکە بە پیغەمەری وت ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ : من لیت ئەپرسم لە سوئالەکانما شیددەت بەسەرا ئەکەم لەوە لیم دل‌گیرمەبە • پیغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ فەرمووی : چیت دەوی لی‌ی بپرسە • پیاوەکە وتی : بەخوای خوتو بە خوای رەسولانی پیش تو لیت ئەپرسم خوا توی ناردوەتە سەر هەموو کەس ؟ پیغەمەر ـ صلى الله تعالى علیـه وسلم ـ فەرمووی : خوایە بەلی • وتی : بەخوا لیت ئەپرسم خوا ئەمری پی‌کردووی کە پینج وەقت نویژ بکەین لە روژو شەوا ؟ پیغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ فەرمووی : خوایە بەلی • وتی سویندت ئەدەم

بەخوا خوا ئەمری پی‌کردووی کە لەسال ئەم مانگە بەروژو بین ؟ پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : خوایە بەلی • وتی : سویندت ئەدەم بەخوا خـوا ئەمری پی‌کردووی ئـەم صەدەقە لە دەولەمەندمان بستینیو تەقسیمی بکەی بەسەر فەقیرمانا ؟ پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : خوایە بەلی •

[لە حەدیثەکەی پیشووا کە مسلم لە انسی ریوایەت کردووە سوئالی لە حەجیش کردووە] • پیاوەکە وتی : ئیمانم هەیە بەوەی کە هیناوتە من فرستادەی ئەوانەم لە قەومەکەم کە ماونەوەو نەهاتوون • من ضمامی کوری ثعلبەم برای بنی‌سعد •

[لەم حەدیثە دەرەکەوی کە پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ چەندە بە حیلم بووە ••

۸۳/۲۱۱ ـ عن ابي ايوب [ـ رضى الله تعالى عنه ـ] ان اعرابيا عرض لرسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وهو في سفر ، فاخـذ بخطام ناقته ، او بزمامها ، ثم قال : يا رسول الله ، او يا محمد اخبرني بما يقربني من الجنة وما يباعدني من النار ! قال : فكف النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ثم نظر في اصحابه ثم قال : لقد وفق هذا ، او لقد هدى هذا • قال : كيف قلت ؟ قال : فاعاد • فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : تعبد الله لا تشرك به شيئا ، وتقيم الصلاة ، وتؤتي

م ـ ۱

الزكاة ، وتصل الرحم • دع الناقة ــــــــــ ••

۲۳۲

تەرجەمە :

ئەم حادیثەیە عەینی حادیثەکەیە کـە لەعەدەدی هەشتاو یـەکا نوسراوە •• نیهایەت لـەم حەدیثەدا ئەفەرموی : لـە سەفەرا بووین •

عەرەبەکە جلەوی وشترەکەی پیغەمەری گرت ـ صلی الله تعالی علیە وسلم ـ ومەنعی کرد لە رویین•• لە ئاخریشیا ئەوەی تیایەکە پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیە وسلم ـ فەرمووی : وشترەکە بەردە • ئەوەیشی تیایە کە فەرموویە : ئەم پیاوە مووەفەقە ، یا فەرمووی : هیدایەتی دراوەو تیکراری سوئالەکەی لی کردەوەو فەرمووی : وتت چی ؟ •

٨٤/٢١٢ ـ عن زبيد قال : سالت وائل عـن المرجئة ، فقال : حدثني عبدالله [بن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ] ان النبي ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ قال : سباب المسلم فسوق ، وقتالـه كفر ••

ح ـ ١ / ١٣٤ • م ـ ١ / ٣٩٨ • ت قال : حسن صحيح ن •

تەرجەمە :

زبید ئەلی : لە شقیقم پرسی کە « مرجئە » لە مەزهەبیانا مصیبن یا مخطئین ؟ شقیق وتی : عبداللەی بنی مسعود ـ رضی الله تعالی عنـە ـ قسـەی بو کردووم کـە پیغـەمەر ـ صـلی الله تعـالی علیـە وسلم ـ فەرمووی : جویندان بە موسولمان فیسقە ، شەر لەگەل کردنی کوفرە • یەعنی لەکوفرەوە نزیکە ئەوەندە گوناهیکی گەورەیە ••

مرجئە : ئەو فیرقەیەن کە عەمەلیان لەئیمان دوا خستووە • یەعنی عەمەلی فیسقو فجور لەگەل ئیمانا زەرەری ئاخیرەتی نیە بوموسولمان • ئینسان کە ئیمانی بو نە نویژی پی ئەوی نەروژو • زینا بکا ، شەراب بخواتەوە ، پیاو بکوژی ، دزی بکا ، حیزی بکا ••• هیچ گوناه نیە •

ابن مسعود ـ رضی الله تعالی عنە ـ ئەفەرموی : دیارە مەزهەبیکی باطلە چونکە پیغەمەر وای فـەرمووە • هـەم موناڧی نەصی صـەریحی قورئانەو موناڧی ئەکثەری ئەحادیثە •• فایدە چیە ئیمانی ببی بە واجبو

فەرزو حەلال‌و حەرام ئەمما زانی حەددی لی نەدری‌و دز دەستی نەبرری‌و شەرابخور حەددی لی نەدری ؟

« والحاصل » مەزهەبیکی زور باطله کە ری‌تیەکی زور کەری‌تیە ..

٢١٣/٨٥ ـ عن ابي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال : كان النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بارزا يوما للناس فاتاه رجل فقال : [يا رسول الله] ما الايمان ؟ قال : الايمان ان تؤمن بالله وملائكته [وبكتابه . م] وبلقائه ، وبرسله وتؤمن بالبعث [الآخر . م] . قال : [يا رسول الله] ما الاسلام ؟ قال : ان تعبد الله ولا تشرك به ، وتقيم الصلاة [المكتوبة . م] ، وتؤدي الزكاة المفروضة ، وتصوم رمضان . قال : [يا رسول الله] ما الاحسان ؟ قال : ان تعبد الله كانك تراه فان لم تكن تراه [فانك ان لا تكن تراه . م] فانه يراك .

قال : [يا رسول الله] متى الساعة ؟ قال : ما المسؤل باعلم من السائل . وسأخبرك [ولكن سأحدثك . م] عن اشراطها : اذا ولدت الامة ربها [بعلها . يعنى السرارى فذلك من اشراط الساعة . م] واذا تطاول رعاة الابل البهم [جمع الابهم] في البنيان [فذلك من اشراطها ، واذا كانت الحفاة العراة رؤس الناس فذلك من اشراطها . م] في خمس لا يعلمهن الا الله . ثم تلا النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : « ان الله عنده علم الساعة ... » [الى قوله : عليم خبير . م] ثم ادبر [الرجل . م] فقال [رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ . م] : ردوه [ردوا علىّ الرجل ، فاخذوا ليردوه . م] فلم يروا شيئا . فقال : رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : هذا جبريل جاء يعلم الناس دينهم [ليعلم الناس دينهم . م] $\frac{ح - ١}{١٣٥}$. $\frac{م - ١}{٢١٩}$ .. ح ، د ، ن ، ت ، أحمد في مسنده ، بزار ..

تەرجەمە :

لە ابو هریرەوە ریوایەتکراوە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموی : روژی پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دەرکەوتبو بو خەلق کە وعظیان بو بخوینی • پیاوی هات [سەلامی کرد • م قسطلانی] •

فەرمووی : یا رسول الله ئیمان چیە ؟ پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئیمان ئەوەیە بروا بکەی بە خواو بە مەلائیکەو بە کیتابیو ـ کیتابی خوا ـ بـە لیقای خواو بـە پیغەمەرانیو بروا بکـەی بەزیندوبوونەوەی روژی ئاخیرەت •• ئەو پیاوە فەرمووی : یا رسول الله ئیسلام چیە ؟ پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئیسلام ئەوەیە کە عیبادەتی خوا بکەیتو شەریکی بو پەیدا نەکەیتو ، نویژی فەرز بکەیتو ، زەکاتی فەرز بدەیتو ، روژووی رەمەزان بگری •• فەرمووی : یا رسول الله ئیحسان چیە ؟ پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئیحسان ئەوەیە کە عیبادەتی خوا وابکەی وەکو لە حضوریا بیو بیبینی : ئەگەر لات وانەبی کە ئەیبینی وابی کە ئەو تو ئەبینی [یەعنی وەکو کویر] • فەرمووی : یا رسول الله کەی قیامەت هەلەستی ؟ پیغەمەر ـ صلى الله عليه وسلم ـ فەرمووی : سوئالَ لیکراو لەوەی کە ئەپرسی عالمترنیە بەوە • فەقەت خەبەرت ئەدەمی لە عەلامەتی قیامەت : کە جاریە سەیدی خوی بەوەلەد بینی [ئەمە کینایەتە لەوە کە جاریە زور ئەبی ، کە لە سەیدەکەیان منالیان بوو ئەبن بە « ام الولد » کە سەیدەکەیان مرد بـەئیرث ئینتقال ئەکـەنە سەرمنالەکانی خویان ، منالەکانیان ئەبن بەسەیدو گەورەو مالیکیان • بەو ئینتقالە ئازاد ئەبن] ئـەوە لـە ئەشراطی ساعەتە •• کـە شوانی وشتری یەکرەنگ دەست

دریژی‌یان کرد له بینا کردنا • یه‌عنی « اسافلی اراذل استلا » یان به‌سه‌ر مه‌مالیکا کردو ، بوون به ملووکی ئه‌رز ئه‌وه له‌ئه‌شراطی ساعه‌ته ••

که پیخاوس‌و روتوقوت بوون به‌گه‌وره‌ی خه‌لق ئه‌وه له ئه‌شراطی ساعه‌ته •• له ناو پینج شتا که غه‌یری خوا که‌س نایان‌زانی •• له دوای‌یا پیغه‌مه‌ر ـ صلی الله تعالی علیـه وسلم ـ ئـه‌م ئایه‌ته‌ی ئاخری سووره‌تی لوقمانی خوینه‌وه • که مه‌عنای وایه : هـه‌ر لای‌خوایه زانینی وه‌قتی قیامه‌ت‌و ، که‌ی باران ئه‌بارینی ، علمی هه‌یه که ئه‌و منال‌و بیچوو‌له‌یه که له‌زکی دایکیایه نیره یامی‌یه ، هیچ که‌س نازانی که سبه‌ینی چی ئه‌کا ؛ چاکی ئه‌کا یا خرابی ، ئه‌وی ئیراده‌ی وایـه بیکا ئه‌یکا یا نایکا • هیچ که‌س نازانی که له کوی ئه‌مری •• به ته‌حقیق خوا عالمه به هه‌موو شتی ، خه‌به‌ری هه‌یه له هه‌موو شت ، له ئاشکراو نیهانی • یه‌عنی زانینی قیامه‌ت له‌م پینج شته‌یه که که‌س نایان‌زانی ، زانینیان مه‌خصووصه به‌خواوه که هیچ « تخلف »ی له علمی خـوا نابی • قسـه‌ی « منجم »و « اطبـا » عیباره‌ته له ظه‌نن‌و ته‌خمین •

له پاش ئه‌مه پیغه‌مه‌ر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بـه‌م نه‌وعـه جوابی دایه‌وه پیاوه‌که ـ علیه السلام ـ پشتی هه‌ل‌کردو ته‌شریفی برد • پیغه‌مه‌ر ـ صلی الله تعـالی علیـه وسلم ـ • فه‌رمووی : پیاوه‌کـه‌م بو بگیرنه‌وه ! چوون بی‌گیرنه‌وه که‌سیان نه‌دی • پیغه‌مه‌ر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فه‌رمووی : ئه‌وه حه‌زره‌تی جبریل بو ـ علیه السلام ـ هات دین به ئینسان پیشان بدا ••

٨٦/٢١٤ ـ عن يحيا بن يعمر قال : كان أول من قـال بالقـدر بالبصرة معبد الجهني ، فانطلقت أنا وحميد بن عبدالرحمن الحميري حاجين أو معتمرين ، فقلنا : لو لقينا احد من أصحاب رسول‌الله ـ صلى‌الله تعالى‌عليه وسلم ـ فسألناه عما يقول هؤلاء في القدر · فوفق لنا عبدالله بن عمر بن الخطاب [رضى الله تعالى عنهما] فاكتنفته أنا وصاحبي أحدنا عن يمينه والآخر عن شماله ، فظننت ان صاحبي سيكل الكلام اليّ ، فقلت : ابا عبدالرحمن انه قد ظهر قبلناَ ناس يقرؤن القرآن ، ويتقفرون العلم وذكر من شانهم : انهم يزعمون ان لا قدر ، وان الامر انف ، فقال : اذا لقيت اولائك فاخبرهـم اني بريء منهـم وانهم براء مني · والذي يحلف بـه عبدالله بن عمر لو ان لاحدهم مثل احد ذهبا فانفقه ما قبل الله منه حتى يؤمن بالقدر ··

ثم قال : حدثني ابى عمر بن الخطاب [رضى الله تعالى عنه] قال : بينما نحن جلوس عند رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ذات يوم اذ طلع علينا رجل شديد بياض الثياب ، شديد سواد الشعر ، لا يرى عليه اثر السفر ، ولا يعرفه منا احد حتى جلس الى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ، فاسند ركبتيه الى ركبتيه ، ووضع كفيه الى فخذيه ، وقال : يا محمد اخبرني عن الاسلام ! فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم : الاسلام ان تشهد ان لا اله الا الله وان محمدا رسول الله ـ صلى الله عليه وسلم ـ وتقيم الصلاة ، وتؤتي الزكاة ، وتصوم رمضان ، وتحج البيت ان استطعت اليه سبيلا · قال : صدقت · قال : فعجبنا له يسأله ويصدقه · قال : فاخبرني عن الايمـان ! قال : ان تؤمن بالله وملائكته وكتبه ورسله واليوم الآخر ، وتؤمن بالقدر خيره وشره قال : صدقت · قال : فاخبرني عن الاحسان ! قال : ان تعبد الله كانك تراه فان لم تكن تراه فانه يراك · قال : فاخبرني عن الساعة ! قال : ما المسئول عنها باعلم من السائل · قال : فاخبرني عن اماراتها ! قال : ان تلد الامة ربتها ، وان ترى الحفاة العراة العالة رعاء الشاء يتطاولون في البنيان · ثم انطلق فلبث مليا ، ثم قال لي : يا عمر أتدري من السائل ؟ قلت : الله ورسوله اعلم · قال : فانه جبريل [عليه السلام] اتاكم يعلمكم دينكم ·· ———— ·

م ـ ١
٢٠٣

تەرجەمە :

یحیای بنی یعمر ئەلی : ئەووەل کەسی لە بەصرە قسەی لە قەدەر کردووە « معبدی جهنی »یە • منو حمیدی بنی عبدالرحمنی حیمیری بو عەمرە یابو حەج چووینە مەککە وتمان : خوزگە تووشی یەکی لە صحابی پیغەمەر ــ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ــ ئەبووین تالی پرسین لەوەی کە ئەوانە لە دەرحەق قەدەر ئەیلین •• مووەفەق بووین تووشی عبداللّەی ئیمامی عمر بووین ــ خوایان لی رازی بی ــ منو برادەرەکەمان دەورەمان گرت یەکیکمان لای راستیو یەکیکمان لایچەپی گرت • لام وابو کە برادەرەکەم قسەکردن حەوالە بەمن ئەکا ، وتم : یا ابا عبدالرحمن لە تەرەفی لای ئیمە بەعزی خەلق پەیدا بوون قورئان ئەخوینن ، عیلم زور وردو باریك ئەکەنەوە • یەعنی زور تەحقیقی عیلم ئەکەنو لە گەل حەل کردنی موشکیلاتی خەریك ئەبن • لە شأنو فەضلیان بەحسی کرد ، وتی : ئەلین کە قەدەر نیە لە پیش خەلقی شتا خوا تەقدیری نەکردووە • [نعوذ باللّه] لەوەپیش عیلمی پیی نەبووە ، لەدوای خەلقی ئەیزانی •• عبداللّه ــ رضی اللّه تعالی عنه ــ فەرمووی : کە تووشیان بووی لە تەرەف منەوە خەبەریان بدەری کە من لییان بەریم ئەوانیش لەمن بەرین •• قسەم بەو زاتەی کە عبداللّەی کوری عمر سوینی پی ئەخوا ئەگەر هارکامیکیان بەقەد شاخی « أُحُد » ئالتوونی بیو سەرفی بکا لەریی خوادا تا ئیمان بەقەدەر نەهینی خوا لیی قبوول ناکا ••

لە دوای یا عبداللّه فەرمووی : عمری خطابی باوکم قسەی بوکردووم فەرمووی : روژی لەوەختیکا کە لە خزمەت پیغەمەرا بووین ــ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ــ پیاویکمان هاتەلا جلی زور زور سپی ، مووی زور

زور رەش ، عەلامەتی سەفەری پێوە دیاری نەدەدا هیچ کەس لە ئیمە نەی‌ناسی تا تەشریفی هات لە خزمەت پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـا دانیشت ، هەردوو ئەژنوی نا بەهەردوو ئەژنوی پیغەمەرەوە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ، هەردوو دەستی خستە سەر هەردوو ژانی پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : یا محمد خەبەرم بدەری لە ئیسلامەتی کە چیە ! پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ئیسلامەتی ئەوەیە کە شەهادەت بدەی بەمە کە غەیری خوا هیچ کەس نیە کە موستحەقی عیبادەت بو کردن بیءو ، بەمە کە محمد رەوانە کراوە لە تەرەف خواوە کە تەبلیغی ئـەمرو نەهی خوا بکا بـە مەخلووقءو ، نویژ بکەی ، زەکات بدەی ، رەمەزان بە روژوبی ، ئەگەر یستطاعەت بو حەجی بەیت بکەی • فەرمووی : راستت کرد عەجایبمان لی‌ما ! هەم لی‌ی ئەپرسی‌و هەم تەصدیقی ئەکا •• فەرمووی : لە ئیمان کـە چیـە خەبەرم بدەری ! پیغەمـەر ـ صلی الله تعالی علیـه وسـلم ـ فەرمووی : ئیمان ئەوەیە کە باوەر بە خوا بکەی ، باوەر بە مەلائیکەی بکەی ، باوەر بە کتیبانی خوا بکەی ، باوەر بە پیغەمەرانی خوا بکەی باوەر بە روژی ئاخیرەت بکەی، باوەر بە قەدەری خوا ـ بەخیرو شەری ـ بکەی • فەرمووی : راستت وت •• فەرمووی : لە ئیحسان کە بەچی ئەلین خەبەرم بدەری ! پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ! ـ فەرمووی: ئیحسان ئەوەیە کە عیبادەتی خوا بکەی وەکو لە حضووری وەستابی‌و ئەی‌بینی ، ئەگەر وانەبی کە « کأنه » ئەی‌بینی وا بەکە ئەو تو ئەبینی • یەعنی حضوری قـەلبت بی‌و موحافەظـەی ئادابی حضوور بکـە •• فەرمووی : خەبەرم بدەری کە کەی قیامەت هەلەستی ! پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : سوئال لی‌کراو عالم‌تر نیە بەوە لـەو

کەسەی کە سوئال ئەکا •• فەرمووی : کە وابی خەبەرم بدەری لــە عەلامەتی !

یەعنی لە شتێك کە وقووعی ئەو شتە دەلیلبی لە سەر ئەمە کــە قیامەتو دونیا ئاخربوونو خەلق زیندوبوونەوەو ، حەشرو نەشر هەن • لازم ناکا کە عەلامەتەکەی وقووعی بو لە دوای ئەو عەلامەتەوە دەز بەجی قیامەت هەلسی ؛ چونکە « بعثة »ی پیغەمەر ـ صلی اللہ تعالی علیه وسلم ـ لە عەلامەتی قیامەتە کە هەزارو سیصــەدو شەستو نو سالی بەسەرا رابوردووە ئیشتا قیامەت هەلنەستاوە •• لــەو خەبەرانە کــە پیغەمەر ـ صلی اللہ تعــالی علیه وســـلم ـ خەبەری لی داوە گەلیکی رابوردووەو بیستومانە ، بەعزیکی حالی حازر مەوجوودەو بــە چـاو ئەیبینینو لە پیش چاومانە گەلیکیشی ماوەو وردە وردە لە وەختی خویا وقووعی ئەبی ؛ وەکو ئەوانەی واقیع بوونو بە تەواتور بیستوومانە ••

پیغەمەر ـ صلی اللہ تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : عەلامەتی قیامەت ئەوەیە کە جاریە سەیدو گەورەی خوی بەوەلەد بینی • [مأمونی کوری هارون الرشید لەوانەیە] • یەکیکیش لە ئەشراطی ساعەت ئەوەیە کە فەقیرو روتو قوتو شوانی مەرو بزن دەس دریژی ئەکەن لە بینا کردنا • یەعنی فەقیرو سوال کەرو ئەسافل ئیستیلا ئەکەن بەسەر دونیادا • [لە پیشچاومانە هەزار « رەندەر » هەزار « هیتلەر » لە حەربی عومومیدا خذمەتچی ـ یوزباشیبو ـ لیاقەتی ئەوەی نەبوکە بیکەن بە چاوەش، ئیمرو رەئیس جومهوری ئەلەمانە • ئیددیعای جیهانگیری ئەکا •• قل اللهم مالك الملك •• صدق اللہ ورسوله] • ئیمامی عمر ـ رضی اللہ تعالی عنه ـ فەرمووی : لە پاشا پیاوەکە لیی داو تەشریفی رویی • زەمانیکی زوری

پی‌چو ، له پاشا پیغه‌مه‌ر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ پی‌ی فه‌رمووم : یا عمر ئه‌زانی ئه‌م « سائل »ه کی‌بو ؟ ئه‌فه‌رموی : وتم : خواو ره‌سوولی خوا له هه‌موو که‌س عالمترن ••

پیغه‌مه‌ر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فه‌رمووی : ئه‌وه جبریل بو هاته لاتان دینی به ئیوه ته‌علیم‌کرد و پی‌نیشانی دان ••

[له حه‌دیثی ابو داودو ترمذی‌دا ئیمامی عمر ـ رضی الله تعالی ـ ئه‌فه‌رموی : دوای سی ڕوژ پیغه‌مه‌ر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لی‌ی پرسیم یا عمر ئه‌زانی ئه‌مه کی‌بو ؟ • ئـه‌م ریوایه‌ته مونافی نیه له‌گه‌ل ریوایه‌تی ابو هریره‌دا ـ رضی الله تعالی عنه ـ که ئه‌فه‌رموی : پیاوه‌که پشتی هه‌ل‌کردو رویی‌و پیغه‌مه‌ر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فه‌رمووی : پیاوه‌که‌م بو بگیرنه دواوه چوون‌و که‌سیان نه‌دی ، پیغه‌مه‌ر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فه‌رمووی : ئه‌وه جبریل‌بو که‌وا ئه‌گه‌یه‌نی که پیغه‌مه‌ر ـ صلی الله تعالی علیـه وسلم ، هه‌ر له‌و مه‌جلیسه‌دا ئه‌وه‌ی فه‌رموبی ؟ چونکه ئیحتمالی هه‌یه که پیاوه‌که ته‌شریفی رویی ئیمامی عمریش ڕویبی ، پیغه‌مه‌ر ـ صلی الله تعـالی علیه وسلم ـ ئه‌وه‌ی به‌و ئه‌صحابانه که لـه‌و مه‌جلیسه‌دا مابوونه‌وه فه‌رموبی‌و لـه دوای سی روژ بـه ئیمامی عمری فه‌رموبی •• والله اعلم •• نه‌وه‌وی ••]

٨٧/٢١٥ ـ عن ابی هریرة [رضی الله تعالی عنه] قال : قال رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ سلوني ! فهابوه ان یسألوه ، فجاء رجل فجلس عند رکبتیه فقال : یا رسول الله ـ ما الاسلام ؟ قال : لا تشرك بالله شیئا ، وتقیم الصـلاة ، وتؤتي الزکاة ، وتصوم رمضان • قال : صدقت • قال : یا رسول الله ما الایمان ؟ قال : ان تؤمن بالله ، وملائکته ، وکتابه ، ولقائه ، ورسله ، وتؤمن بالبعث ، وتؤمن بالقدر کله قال :

صدقت • قال : يا رسول الله ما الاحسان ؟ قال : ان تخشى الله كانك تراه فانك ان لا تكن تراه فانه يراك • قال : صدقت • قال : يا رسول الله متى تقوم الساعة ؟ قال : ما المسؤل عنها باعلم من السائل ، وسأحدثك عن اشراطها : اذا رأيت المرأة تلد ربها فذاك من اشراطها ، واذا رأيت الحفاة العراة الصم البكم ملوك الارض فذاك من اشراطها ، واذا رأيت رعاء البهم يتطاولون في البنيان فذاك من اشراطها في خمس من الغيب لا يعلمهن الا الله ـ عز وجل ـ ثم قرأ : « ان الله عنده علم الساعة ، وينزل الغيث ، ويعلم ما في الارحام ، وما تدري نفس ماذا تكسب غدا ، وما تدري نفس بأي أرض تموت ••• الى آخر السورة •• » ثم قال الرجل فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : ردوه عليّ ، فالتمسوا فلم يجدوه فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ هذا جبريل أراد أن تعلموا اذ لم تسألوا •• من تعلم او علم •

م ـ ١
٢٢٣

تەرجەمە :

ئەم حەدیثە دوو سێ کەلیمەی لەحەدیثەکانی پێشوو فەرقی هەیە مەعنای ئەوە کە لەوانا نیە بیلیم کافی‌یە :

١ ـ ابو هريره ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : لیم‌بپرسن • ئەصحابی کیرام هەیبەتیان کرد کە لێی بپرسن• پیاوێ هات لای ئەژنوی موبارەکیەوە دانیشت • فەرمووی : يا رسول الله ••• الخ •

٢ ـ قال : [ان تخشى الله كانك تراه] : وەکو چاوت لێی بێ‌و ئەی‌بینی لە خوابترسی •

٣ ـ [واذا رأيت الحفاة العراة الصم البكم ملوك الارض] :

پیخاوسی رووتو قووتو کەررو لال ببینی کە پادشان لەسەر ئەرزا • کەرر بن : یەعنی کەر بن لەقســـە نەگەن ئەوەندە ئەحمەق بن • لال بن : یەعنی نەزانن قسە بکەن • ئیستە چ پادشاو قەرالی دانیە ؟ هەموو زالمو درندەن ، لەحەق کویرو کەرو لالن ••

٤ ـ [فالتمسوا فلم یجدوه] : بوی گەران نەیاندوزیەوە ••

٥ ـ [اراد ان تعلموا اذ لم تسألوا] : ئیرادەی کرد کە فیری دین بین کە نەتان پرسی ••

٨٨/٢١٦ ـ نعمان بن بشیر [ـ رضی الله تعالی عنه ـ هو أول مولود ولد للانصار بعد الهجرة] یقول : سمعت رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ یقول : الحلال بین والحرام بین وبینهما مشبهات [مشتبهات • اصیلی ابن عساکر] لا یعلمها کثیر من الناس ، فمن اتقی المشبهات [فقد ذر] استبرأ لدینه وعرضه ، ومن وقع في الشبهات کراع یرعی حول الحمی یوشك ان یواقعه • الا وان لکل ملك حمی ، الا ان حمی الله محارمه ، الا وان في الجسد مضغة اذا صلحت صلح الجسد کله • واذا فسدت فسد الجسد کله الا وهي القلب ••

ح ـ ١ / ١٤٠ • م ـ ٧ / ٢٥ • د ، ت ، ن ، ج ••

تەرجەمە :

نعمانی بنی بشیر ـ رضی اللّه تعالی عنهما ـ کە ئەووەل منالیکە لە دوای هیجرەت لە ئەنصار بە وەلەد هاتووە ـ ئەفەرموی : کە لە پیغەمبەر ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـم بیست کە ئەیفەرموو : حەلال دیارە ، حــەرام دیارە لـــە بەینیـانا گـەلی شـت هـەیە کـــە بەحـەلالیش ئەشوبهیو بەحەرامیش ئەشوبهی گەلی ئینسان نایانزانی کـە حـەلالە

یاحەرامە ، هەرکەسی لەو شوبهـانە خوی بپاریزی ئـەو کەسە دینیو عیرضی لەعەیبو نوقسانی بەری ئەکا ، نە لەلای خوا مەسئوول ئەبی نە لەلای خەلق عەیبی لی ئەگیری • هەرکەسی بکەویتە ناو شوبهەوە وەکو شوانی وایە کە لەدەوری قەدەغە بزنو مەرو حەیواناتی بلەوەرینی نزیکە بکەویتە ناو قەدەغەکەوە •• خەبەرتان بی کە کوللی پادشایی قەدەغەیکی هەیە •• خەبەرتان بی کە قەدەغەی خوا ئەوانەیە کە حەرامی کردوون•• خەبەرتان بی کە لە جەسەدا پارچە گوشتی هەیە • کە ساغبی هەموو بەدەن فاسد ئەبی •• خەبەرتان بی کە ئەو پارچە گوشتە دلە ••

ئەم حەدیثە یەکیکە لەو حەدیثانە کە ئەساسی ئیسلامن • یەکیکیان حەدیثی نیەتە ، یەکیکیان حەدیثی « بنی الاسلام علی خمس »» ، یەکیکیان حـــەدیثی « دع مـا لیس یعنیك »» ، یـــەکیکیان حـــەدیثی « الدین النصیحە »یە •• دوانیان رابوردن دوانیان ـ انشاء الله ـ لەمەولاین ••

تەماشای بەلاغەتی پیغەمەر کە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کە بەم عیبارەتە کەمە چەندە مەعنای بەیان فەرمووە ••

تەماشای بەرەکەتی صوحبەتی پیغەمەر کە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ نعمانی بنی بشیر ـ رضی الله تعالی عنــە ـ لە دوای هیجرەتی « سید الانام » ـ علیه ازکی الصلاة والسلام ـ بەوەلەد بووە ، لە دوای دەسال پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی بردووەتە « رفیقی اعلی » • ئەبی نعمان ـ رضی الله تعالی عنه ـ چەند سال بوو بی کە ئـەم حەدیثە جامیعو بەلیغەی لە پیغەمــەر ـ صلی الله تعالی علیــه وسلم ـ بیستووەو چوونی بیستووە وای ریوایــەت کردووە ؟ بــەرەکــەتو موعجیزەی حەزرەتی پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بەو منالییە

چون ئەو حەدیثەی ضەبطکردووە • من لەحەفتا تیەر بووم پینج شەش دەفعە مسلمو بوخاریم ئەم سەرو ئەوسەر کردووە ئیشتا حەدیثیکم بـە تەواوەتی نەهاتووەتە بەر ••

[لازمە ئینسان شتیك کە لی‌ی یەقین نەبی کە حەلالە تەرکی بکا ، وەکوو چون پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خورمایەکی دوزیەوە نەیخوارد مەبادا لەصەدەقەبی ••

خوشکیکی بشری حافی لە ئیمامی احمد ـ رضی اللہ تعالی عنهما ـی پرسی کە بەشەو لەسەربان تەشی‌و خەرەك ئەریسین ، مەشعەلی ظاهیرمان بەلادا ئەروا لـە بەر رووناکی ئـەو مەشعەلانە دروستە شت بریسین ؟ ئیمامی احمد فەرمووی : ـ خـوا عەفوت کا ـ تو کی‌ی ؟ فەرمووی : حوشکی بشری حافی‌م • ئیمامی احمد ـ رضی اللہ تعالی عنه ـ گریاو فەرمووی : وەرعی کامیل لە بەینی ئیوەدا ظهوور ئەکا • فەرمووی : هیچ مەریسە لە بەر شوعلەیا !

مالك‌ی بنی دینار چل سال لە بەصرەدابو میوەی بەصرەی نەخوارد تا وەفاتی کرد •• لە موعاصیری ئیمە « بدیعەی ایجی » لە سی سال زیاتر لە مەککەدا دانیشت گوشت‌و میوەیی کە لە « بجیلە »وە جەلب ئەکری نەیخوارد ؟ چونکی ئەلین ئیرث بەکچ نادەن •• وەکو ئەولادی حمەد بەگی خالەد بەگ • باوکی بەدیعە کە نورالدین‌ی ناوە میوەی مەدینەی نەخوارد ؟ چونکی ئەلین زەکات نادەن •• ـ رحمهم اللہ ـ قسطلانی ••

٨٩/٢١٧ ـ وفي اخرى عنه قال : قال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم : ـ الحلال بين والحرام بين ، وبينهما أمور مشتبهة ، فمن ترك ما شبه عليه من الاثم كان لما استبان اترك ، ومن اجترأ على ما يشك فيه من الاثم اوشك ان يواقع ما استبان • والمعاصي حمى الله من يرتع حول الحمى

يوشك ان يواقعه ·· (ح ـ ٤ / ٦) ·

تەرجەمە :

هەر لەوەوە ریوایەتە کە پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : حەلال دیارە حەرام دیارە لە بەینیانا گەلی شت هەیە کە بەحەلالیش ئەشوبهین بەحەرامیش ئە شوبهین هەرکەسی تەرکی شوبهە بکائەوەی کە دیارە کە حەرامە چاکتری تەرک‌ئەکا · ئەوی جورئەت بکاتە سەر شوبهەی گوناە نزیکە بکەویتە ناوگوناهەوە · حەرام قەدەغەی خوایە هەرکەس لەدەوری قەدەغە حەیوان بلەوە رینی نزیکە بچیتە ناوقەدەغەکەوە ··

وقال حسان بن ابي سنان [من الزهاد زمن التابعين] : ما رأيت شيئا أهون من الورع ، دع ما يريبك الى ما لا يريبك · [من راب ، أو اراب] (ح ـ ٤ / ٧) [هذا التعليق وصله أحمد وأبو نعيم في الحلية ، ولفظه : اجتمع يونس بن عبيد ، وحسان بن ابي سنان فقال يونس : ما عالجت شيئا أشد علي من الورع ، فقال حسان : ما عالجت شيئا اهون علي منه · قال : كيف ؟ قال حسان : تركت ما يريبني الى ما لا يريبني فاسترحت · وقد ورد دع ما يريبك الى ما لا يريبك مرفوعا · اخرجه أحمد ، والترمذي ، والنسائي وابن حبان ، والحاكم من حديث حسن بن علي ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قسطلاني ٤ ـ ٧ ··

تەرجەمە :

دع ما يريبك الى ما لا يريبك : ئەوی ئەتخاخە شوبهەوە تەرکی بکە ، ئەوە بکە کە ناتخاتە شوبهەوە ·

یونسی بنی عبیدو حسانی کوری ابو سنان پیکەوە دانیشتبوون یونس وتی : لەگەل هیچ شتی ئەزینم نەکیشاوە وەکو ئەو ئەزیتەی کە لەوەرعم کیشاوە •• حسان وتی : ئەزیتم لە هیچ شتی نەکیشاوە کە لەوەرع لەلام سووکتربی • یونس وتی : چون ؟ حسان وتی : ئەوی شکم لی‌ی بووبی تەرکم کردووە • ئەوەم کردووە کە شکم لی‌ی نەبووبی ••

٢١٨/٩٠ ـ عن زياد بن علاقه قال : سمعنا جرير بن عبدالله ـ رضی الله تعالى عنه ـ يقول : يوم مات المغيرة بن شعبة قام فحمد الله واثنى عليه وقال : عليكم باتقاء الله وحده لا شريك له والوقار والسكينة حتى يأتيكم أمير فانما يأتيكم الآن • ثم قال : استعفوا لاميركم فانه كان يحب العفو • ثم قال : اما بعد : فاني اتيت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قلت : يا رسول الله ابايعك على الاسلام ، فشرط عليّ « والنصح لكم مسلم » فبايعته على هذا • ورب هذا المسجد اني لناصح لكم • ثم استغفر ونزل ••

ح ـ ١

• ن •

١٤٨

تەرجەمە :

ئەو روژەی کە مغیرەی بنی شعبە ـ رضی الله تعالى عنه ـ لە کوفە وەفاتی کرد جریری بنی عبدالله چووە سەر منبر راوەستا حەمدو ثەنای خوای کرد ، فەرمووی : مولازەمەی تەقوای خوا بکەن کە تەنهایە شەریکی نیە ، مولازەمەی ویقارو سکوونەت بکەن تا ئەمیریکتان بویی • هەر ئیستە بوتان یی لە دوایا فەرمووی : طەلەبی عەفو بکەن بو ئەمیرەکەتان چونکە ئەو عەفو کردنی لەلا خوش بو ••

اما بعد : من هاتمە لای پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ

وتم : يا رسول الله موبايەعەت لەسەر ئیسلامەتی لەگەل ئەکەم ، ئەوەیشی لەسەر بەشەرت گرتم کە خالص‌و دل پاك‌بم لـە گەل کوللی موسولمانی لەسەر ئەوە موبایەعەم لە خذمەتیا کرد •• بە خوای ئەم مزگەوتە من ناصیحم بوئیوە ، غەل‌و غەشم لە گەلتانا نیە • لە دوایدا ئیستغفاری کردو هاتە خواری ••

۹۱/۲۱۹ ـ وعنه قال : بايعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ على اقام الصلاة ، وايتاء الزكاة ، والنصح لكل مسلم ••

ح ـ ١

• ت •

١٤٨

تەرجەمە :

موبایەعەم کرد لە گەل پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە سەر نویژ کردن‌و زەکات دان‌و نەصیحەتی هەموو موسولمانی ••

۹۲/۲۲۰ ـ وفي أخرى قال : بايعت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ على السمع والطاعة ؛ فلقنني فيما استطعت والنصح لكل مسلم

م ـ ١

٣٨٠

تەرجەمە :

موبایەعەم لە گەل پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کرد لە سەر ئەمە کەقسەی بیەم‌و ئیطاعەت بکەم • تەلقینی ئەوەی فەرمووم کە ئیطاعەت بکەم لەوەدا کە بتوانم‌و ، لەسەر نەصیحەتی کوللی موسولمانی ••

۹۳/۲۲۱ ـ عن ابي هريرة ـ رضى الله تعالى عنه ـ قال : قال رسول

الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : المؤمن القوي خير من المؤمن الضعيف ، وفي كل خير ، احرص على ما ينفعك ، واستعن بالله ولا تعجز ، وان اصابك شيء فلا تقل لو اني فعلت كان كذا وكذا وكذا • ولكن قل : قدر الله وما شاء فعل ، فان لو تفتح عمل الشيطان ••

م ـ ١٠
١٠٤

تەرجەمە :

پیغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ فەرمووی : موسولمانی بـە قووەت چاکترە لە موسولمانی ضەعیف ، لە هەردوکیانا خیر هەیە [چونکی موسولمانن] • بە دەوام لە سەر ئەوەی کە مەنفەعەتی بوت بی حەریص بە ، یاریە لە خوا طەلەبکەو عاجز مەبە ، ئەگەر شتیکت تووش ببی مەلی ئەگەر وام بکردایە وا ئەبو وا ئـەبو وا ئـەبو ؛ چونکە کەلیمەی ئەگەر دەرگای عەمەلی شەیتان ئەکاتەوەو شتی خراپی بە دلا یێی ••

ئەگەر را بامەگەر تزویج کردند ار یشـان دختری شد کاشکی کام ••

٢٢٢/٩٤ ـ عن جابر بن عبدالله [رضي الله تعالى عنهما] قال : اتى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ النعمان بن قوقل ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فقال : يا رسول ارايت اذا صليت المكتوبة ، وحرمت الحرام ، واحللت الحلال أأدخل الجنة ؟ فقال النبي ـ صـلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ : نعم ••

م ـ ١
٢٣٥

تەرجەمە :

نعمانی بنی قوقل ـ رضی الله تعالی عنه ـ هاتە خزمەت پیغەمـەر

ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : یا رسول الله خەبەرم بدەری
کە نویژی فەرز بکەمو ، حەرام حەرام بکەمو ، حەلال حەلال بکەم
ئەچمە بەهەشت ؟ پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی :
بەلی ..

٩٥/٢٢٣ ـ وعنه ان رجلا سأل رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : ارأيت اذا صليت الصلوات المكتوبات ، وصمت رمضان ، واحللت الحلال ، وحرمت الحرام ، ولم ازد على ذلك شيئا أأدخل الجنة ؟ قال : نعم . قال : والله لا ازيد على ذلك شيئا .. م ـ ١ / ٢٣٦ .

تەرجەمە :

پیاوی لە پیغەمەری پرسی ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وتی : یا
رسول الله خەبەرم بدەری کە پینج فەرز نویژ بکەمو روژووی رەمەزان
بگرمو حەلال بەحەلال بزانمو ، حەرام بە حەرام بزانمو نەیکەم لەوە
هیچی لی زیاد نەکەم ئەچمە بەهەشت ؟ فەرمووی : بەلی پیاوەکە وتی :
والله لەوە هیچی لی زیاد ناکەم ..

٩٦/٢٢٤ ـ سعيد بن المسيب عن أبيه قال : لما حضرت ابا طالب الوفاة [دخل عليه النبي] جاءه رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فوجد عنده أبا جهل ، وعبدالله بن ابي اميه بن المغيرة [اسلم في الفتح ـ رضى الله تعالى عنه ـ] فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : يا عم قل : لا اله الا الله ، كلمة اشهد لك بها عند الله ، فقال ابو جهل وعبدالله بن ابي امية : يا أبا طالب اترغب عن ملة عبدالمطلب ؟ فلم يزل رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يعرضها عليه ، ويعيد له تلك المقالة ، ويعودان بتلك المقالة حتى قال ابو طالب آخر ما كلمهم هو على ملة عبدالمطلب ، وابى ان يقول لا اله الا الله ، فقال رسول الله ـ صلى الله

تعالى عليه وسلم ـ : اما والله لاستغفرن لك ما لم انه عنك • فانزل الله ـ عز وجل ـ : « ما كان للنبي والذين آمنوا ان يستغفروا للمشركين ولو كانوا اولى قربى من بعدما تبين لهم انهم أصحاب الجحيم •• » فانزل الله في ابي طالب ، فقال لرسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : « انك لا تهدي من احببت ، ولكن الله يهـــدي من يشاء وهو اعلـــم بالمهتدين • » •• م ـ ١ / ٢٨٧ ح ـ ٦

٩٧/٢٢٥ ـ ح ـ ٦ / ١٩٣ عبارة البخاري : عنه ان أبا طالب لما حضرته الوفاة دخل عليه النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وعنده أبو جهل ، فقال : أي عم قل : لا اله الا الله • كلمه احاجّ لك بها عند الله • فقال أبو جهل وعبدالله بن اميه : يا أبا طالب ترغب عن ملة عبدالمطلب ؟ فلم يزالا يكلمانه حتى قال آخر شيء كلمهم به : على ملة عبدالمطلب • فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لاستغفرن لك ما لم انه عنه • فنزلت : « ما كان للنبي والذين آمنوا ان يستغفروا للمشركين ولو كانوا اولي قربى من بعد ما تبين لهم انهم أصحاب الجحيم » • ونزلت : « انك لا تهدي من احببت ••• » ح ـ ٦ / ١٩٣ •

تەرجەمە :

کە ابو طالب وەختی مردنی هات پیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیـه وسلم ـ تەشریفی چووە لای ، أبو جهلو عبداللّەی بنی ابی امیەی لەلای دی • پیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : مامە بلی : « لا اله الا اللّه » کەلیمەیەکە لای خوا بەوە شەهادەتت بو ئەدەم ••

ابو جهل‌و عبدالله وتیان : یا ابو طالب له میلله‌تی عبدالمطلب ئیعراض له‌یی‌ی ؟ پیغه‌مه‌ر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ هه‌ر ئه‌و نه‌صیحه‌ت‌و وه‌عظه‌ی بو ئیعاده ئه‌کرده‌وه تا له نیهایه‌تا ئاخر که لیمه‌یی که ابوطالب پی‌ی وتن ئه‌وه بو که : ئه‌و نه سه‌ر دینی عبدالمطلبه • ئیبای کرد له‌وه که بلی « لا اله الا الله » پیغه‌مه‌ر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فه‌رمووی : تا نه‌هیم لی نه‌کری ئیستیغفارت بو ئه‌که‌م •• خوا ـ عز وجل ـ ئه‌م ئایه‌ته‌ی نازل کرد که مه‌عنای وایه : « پیغه‌مه‌رو ئه‌وانه‌ی ئیمانیان هه‌یه بویان نیه که ئیستیغفار بکه‌ن بو موشریکان ـ با خزمیشیان‌بن ـ له دوای ئه‌مه که لی‌یان مه‌علووم بو که ئه‌و موشریکانه جه‌هه‌ننمین • خوا ـ عز وجل ـ ده‌رحه‌ق ابو طالب ئه‌وه‌ی نازل کرد ، به پیغه‌مه‌ری ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فه‌رموو : تو هیدایه‌تی که‌سی ناده‌ی که خوشت بوی • ئه‌مما خوا هه‌رکه‌سی ئیراده بفه‌رموی هیدایه‌تی ئه‌دا ••

[عبدالله‌ی بنی ابی امیه له فه‌تحی مه‌ککه‌دا موسولمان بو ، ابوجهلیش له غه‌زای به‌درا به جه‌هه‌ننم موشه‌رره‌ف کرا ••]

٩٨/٢٢٦ ـ عن ابي هريرة [رضی الله تعالی عنه] قال : قال رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لعمه : قل : لا اله الا الله اشهد لك بها يوم القيامة ! قال : لولا ان تعيرني قريش بذلك يقولون : انما حمله على ذلك الجزع لاقررت بها عينيك ، فانزل الله تعالى : « انك لا تهدي من أحببت ولكن الله يهدي من يشاء » ••

م ـ ١

٢٩١

تەرجەمە :

پیغه‌مه‌ر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ به‌مامی فه‌رموو : بلی : لا اله

الا الله ! روژی قیامەت بەوە شەهادەتت بو ئەدەم مامی وتی : ئەگـەر بەهەر ئەوە نەبی کە قریش عەیبو عارم لی ئەگرن ئەلین هەر ترس ئەوی هینایە سەر ئەوە کە لا اله الا اللّهی وت بەوە چاوم روون ئەکردیەوە ، خوا ـ عز وجل ـ ئەم ئایەتەی نازل فەرموو : تو هیدایەتی کەسی نادەی کە خوشت دەوی ، لکن خوا هیدایەتی ئەوە ئەدا کە ئیرادە بکا هیدایەتی بدا ..

۲۲۷/۹۹ ـ العباس بن عبدالمطلب ـ رضی الله تعالی عنه ـ قال : للنبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : [هل نفعت ابا طالب فانه • م] ما اغنيت عن عمك فوالله كان يحوطك ويغضب لك ؟ قال : نعم هـو في ضحضاح من النار ، ولولا انا لكان في الدرك الاسفل من النار ..

ح ـ ٦ / ١٩٣ ..

۲۲۸/۱۰۰ ـ وفي أخرى وجدته في غمرات من للنار فاخرجتـه الى ضحضاح .. م ـ ٢ / ٢٠٦ .

تەرجەمە :

عەباسی بنی عبدالمطلب ـ رضی اللّه تعالی عنه ـ بە پیغەمەری ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرموو : هیچ فائیدەت بووە بو مامت ؟ واللّه ئەو موحافەظەی ئەکردی لە قریش بو تو زقی لە قریش هەلەسا • پیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : بەلی • لە ئاگریکی تەنکایە ، ئەگەر من نەبوومایە لـە « اسـفل السافلین »ی ئاگرا ئـەبوو .. لـە ریوایەتەکەی تری مسلما فەرمووی : لە ئاگریکی زور قوولی بی بنا بو هینامە ناو ئاگری تەنک ..

٢٢٩/١٠١ ـ عن ابي سعيد الخدري ـ رضي الله تعالى عنه ـ ان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ذكر عنده عمه ابو طالب ، فقال : لعله تنفعه شفاعتي يوم القيامة ، فيجعل في ضحضاح من النار يبلغ كعبيه يغلي منه دماغه ٠٠ خ ـ ٦ / ١٩٤ ٠ م ـ ٢ / ٢٠٦

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە حضووريا ابو طالبی مامی بەحثی لی کرا ٠ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : رجام وایە کە شەفاعەتی من لە روزی قیامەتا نەفعی پی ئەدا ئەخریتە ئاگریکی تەنکەوە ئەگاتە قولە پیی لەو ئاگرە میشکی ئەکولی ٠٠

٢٣٠/١٠٢ ـ وعنه ايضا ان ادنى اهل النار عذابا ينتعل بنعلين من نار يغلي دماغه من حرارة نعليه ٠٠ م ـ ٢ / ٢٠٧

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەهوەنترینی ئەهلی جەهەنتم لە عەزابا جووتی کەوشی ئاگرینی ئەکریتە پی لە گەرمی کەوشەکانی میشکی سەری ئەکولی ٠٠

٢٣١/١٠٣ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : اهون اهل النار عذابا ابو طالب ، وهو منتعل بنعلين يغلي منهما دماغه ٠٠ م ـ ٢ / ٢٠٧

تەرجەمە :

پێغەمـەر ـ صلی الله تعالی علیـه وسلم ـ فەرمووی : ئەهوەنترینی ئەهلی جەهەنتم لـە خصووصی عەزابەوە ابو طالبە جووتێ کەوشی لـە پێدایە لەوەوە میشکی سەری ئەکولێ ••

١٠٤/٢٣٢ ـ نعمان بن بشیر [رضی الله تعالی عنهما] یقـول : سمعت رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ یقول : ان اهون اهل النار عذابا یوم القیامة [لرجل یوضع في اخمص قدمیه جمرتان یغلی منهما دماغه • م ـ ٢ / ٢٠٧] من له نعلان وشراکان من نار یغلی منهمـا دماغه کما یغلی المرجل ما یری ان احدا اشد منه عذابا ، وانه لاهونهم عذابا •• م ـ ٢ / ٢٠٨ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەفەرموێ : ئەهوەنترینی ئەهلی نار لـە عەزابا لـە رۆژی قیامەتا پیاوێکە دووپشکۆ ئاگر ئەخرێتـە بەری پێیەوە لەوە میشکی ئەکولێ ••

لە حەدیثەکەی ترا ئەفەرموێ : ئەو کەسەیە کەجووتێ کەوش و دوو قایشی هەیە کە کەوشی پێ ئەبەستن لە ئاگر لەوانەوە وەکو مەنجەل چونە کولی میشکی سەری وا ئەکولێ وا ئەزانێ کە عەزابی هیچ کەس لە عەزابی ئەو بە شیددەتترنیە ، « مع ما فیه » عەزابی ئەو لە عەزابی خەلقی تر سووکترە •

١٠٥/٢٣٣ ـ عن عائشة ـ رضی الله تعالی عنها ـ قالت : قلت : یا رسول الله ابن جدعان کان في الجاهلیة یصل الرحم ویطعم المسکین ،

فهل ذاك نافعه ؟ قال ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لا ينفعه ٠ انه لم يقل يوما رب اغفر لي خطيئتي يوم الدين ٠٠ م ـ ٢ / ٢٠٨

تەرجەمە :

حەزرەتی عائشە ـ رضي الله تعالى عنهـا ـ ئەفەرموی : وتم : یا رسول الله ابن جدعان لە جاهیلیەتا صیلەی رەحمی بەجی ئەهینا طەعامی بە فەقیرو فوقەرا ئەدا ، ئایا ئەوە نەفعی بوی ئەبی ؟ پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : نەفعی نابی بوی ٠ روژی نەیوت یارەبی لەروژی جەزادا لیم خوشبە ٠٠

عەمەلی چاکەی کافر لە دونیادا نەفعی بو ئاخیرەت نیە ٠ هی ابو طالب لە بەر شەرەفی پیغەمەرە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ٠٠

١٠٦/٢٣٤ ـ عن عثمان [رضي الله تعالى عنه] قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : من مات وهو يعلم انه لا اله الا الله دخل الجنة ٠٠ م ـ ١ / ٢٩٢

تەرجەمە :

پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرموویەتی : هەرکەسی بمری تەصدیقی بی بە لا اله الا الله ـ یەعنی بەدوو کەلیمەی شەهادەت ـ ئەو کەسە ئەچیتە بەهشتەوە ٠٠

١٠٧/٢٣٥ ـ عبادة بن الصامت [رضي الله تعالى عنه] قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : من قال : اشهد الا اله الا

الله وحده لا شريك له وان محمدا عبده ورسوله ، وان عيسى عبدالله وابن امته وكلمته القاها الى مريم وروح منه ، وان الجنة حق ، وان النار حق ادخله الجنة من اي أبواب الثمانية شاء .. ح ـ ٥ / ٤١١ . م ـ ١ / ٣٠٥ .

وفي اخرى مثله ادخله الله الجنة على ما كان من عمله . وليس فيه : من اي الخ . م ـ ١ / ٣٠٧

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : کەسێ بلی : « اشهد ان لا اله الا الله » من شەهادەت ئەدەم کە غەیری خوا مەعبوودی بەحەق نیە « وحده » : تەنهایە « لا شريك له » هیچ شەریکی نیە « وان محمدا عبده ورسوله » : هەم بەوە کە محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عەبدی ئەوەو رەوانە کراوی ئەوە بو سەر هەموو ئینسان « وان عیسی عبدالله » : هەم بەوە کە حەزرەتی عیسی ـ عليه الصلاة والسلام ـ عەبدی ئەوە . « وابن امته » کوری جاریەی ئەوە « وكلمته القاها الى مريم » : مەخلووقە بە ئەمری ئەو ، بەو ئەمرە لە « رەحەمی » حەزرەتی مەریەما خەلق بووە . یەعنی لە نوطفەی پیاو خەلق نەبووە فەرموویەتی بببە ئەویش بووە . « وروح منه » : روحێکی « صرفه » بی واسیطەی عادی لە طەرەف خواوە خراوەتە رەحەمی حەزرەتی مەریەمەوە ، ئەو بووە بە سەبەبی حەیاتی حەزرەتی عیسا ـ عليه الصلاة والسلام ـ .. هەم بەوە شەهادەت بدا کە جەنەت حەقە ، ئاگری جەهەنم حەقە ... کەسی کە بەو نەوعە شەهادەتی دا خوا ئەو کەسە لە هەر هەشت قاپی

بەهەشت لە هەر کامیکیان کە خوی حەزی لی بکاو بیەوی ئەخـاتە بەهەشتەوە ، لەسەر هەر عەمـەلی بووبی •• یەعنی چوونەبەهەشتی موحەقەقە •• شاید کەبیرەی بووبی ئەوە لە مەشییەتی خوادایە یاعـەفو یا عقاب ••

ئەم حەدیثە رەددە لە ئەدیانی باطلە • بەجوملەی « لا شریك له » مەذهەبی « طەبیعی »و « دهـری »و « فـەلاسیفە »و « بتپەرست »و « روزپەرست »و ئەم نەوعانە « ابطال » ئەکاتەوە ••

بە « وان محمدا رسول الله » ئەو دینانە بەتال ئەکاتەوە کە مونکیری نوبووەتی پیغەمەر بن ـ صلی الله تعالی علیە وسلم ـ ؛ وەکو جوولەکەو گاور ••• بە « وان الجنة حق ، والنار حق » مەزهەبی مونکیری بەعثو حەشرو نەشر ابطال ئەکاتەوە • لەم « جامع الکلم »ەدا بەموجمەل هەموو عەقایدی ئەهلی حەقی بەیان فەرمووە ••

١٠٨/٢٣٦ ـ عن الصـنابجي [التـابعي الجليل] عن عبـادة بن الصامت ـ رضي الله تعالى عنه ـ انه قال : دخلت عليه وهو في الموت ، فبكيت ،فقال لي مهلا لم تبكي ؟ فوالله لان استشهدت لاشهدن لك ، ولئن شفعت لاشفعن لك • ولئن استطعت لأنفعنك ، ثم قال : والله ما من حديث سمعته من رسول الله ـ صلى الله تعـالى عليه وسـلم ـ لكم فيه خير الا حدثتكموه الا حديثا واحدا وسوف احدثكموه اليوم ، وقد احيط بنفسي • سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : من شـهد ان لا اله الا الله وان محمدا رسول الله حرم الله عليه النار ••

م ـ ١

٣٠٧

تەرجەمە :

صنابجی ـ رحمه الله ـ ئەفەرموی : چوومە لای عبادەی کوری

صامت ـ رضي الله تعالى عنــه ـ لەحالی مردنا بو ، گریام فــەرمووی : مەگری ، بوچ ئەگریت ؟ والله [لــە ئاخــیرەتا دەرحەق تو • ئەگــەر بگیرریم بە شاهید شەهادەتت بو ئەدەم ، ئەگەر بکریم بە شەفاعەتگەر شەفاعەتت بو ئەکەم • ئەگەر لــە قووەتما بی نەفعم بوت ئەبی • لــە دوای‌یا فەرمووی : والله هیچ حەدیثی نیە کە لە پیغەمەبەرم ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بیستبیو بو ئیوە خیریکی تیابی الا ئەو حەدیثەم بو گیراونەوە ، تەنها یەك حەدیث نەبی کــە لەوە قسەم بو نەکردوون ، ئیمرو ئەوەیشتان بو ئەگیرمەوە کە ئیستە ئەجەل دەورەی داوم • لــە پیغەمەرم بیست ـ صلی الله تعالی علیــه وسلم ـ ئەیفەرموو : هەرکەسی شەهادەت بدا کەغەیری خوا مەعبوودی بەحەق نیەو محمد رەسوولی خوایە خوا لەسەر ئەو کەسە ئاگر حەرام ئەکا •• یەعنی عەزابی ئاگر ناچیژی ••

لەم حەدیثە وا دەرەکەوی کە پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ دەرحەق بەعزی شت ، بەعزی کەس بەعزی شتی فەرمووە کە پەنهان ـ کردنی ئەو فەرموودەی لازم بووە • لای بەعزی ئەصحاب کە ئیعتمادی تەواوی پی‌ی بووە کە ئیفشای ناکەن ؟ وەك خولەفای راشیدین ، وەك حذیفه ، وەك ابو ذر ، وەك ابوهریرة ـ رضي الله تعالی عنهم ـ بەیانی فەرمووە • مەثەلا حالی منافقانی لای حذیفه بەیان فەرمووە ••

١٠٩/٢٣٧ ـ عن معاذ بن جبل [رضي الله تعالى عنه] قال : كنت رِدْف النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [على حمار يقال له : عفير •

ح ـ ٥

٦٩

] ليس بيني وبينه الا مؤخرة الرحل فقال : يا معاذ بن جبل ، قلت : لبيك رسول الله وسعديك ، ثم سار ساعة ، ثم قال : يا معاذ بن

جبل قلت : لبيك رسول الله وسعديك ، ثم سار ساعة ، ثم قال : يا معاذ ابن جبل ، قلت ، لبيك رسول الله وسعديك • قال : هل تدري ما حق الله على العباد ؟ قال : قلت : الله ورسوله اعلم • قال : فان حق الله على العباد ان يعبدوه ولا يشركوا به شيئاً ، ثم سار ساعة ثم قال : يا معاذ ابن جبل قلت : لبيك رسول وسعديك قال : هل تدري ما حق العباد على الله اذا فعلوا ذلك ؟ قلت : الله ورسوله اعلم • قال : الا يعذبهم •

م ـ ١ ، ح ـ ٥ بمعناه وليس فيه : سير الساعات ••
٣١٠ ، ٦٩

تەرجەمە :

معاذی بنی جبل ـ رضی الله تعالی عنه ـ ئەفەرموی : سوار پاشکوی پیغەمەر بووم ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لەسەر گوی‌دریژی ناوی « عفیر » بو ، لە بەینی ئەوو منا غەیری کوبارەی دوایی کوپانەکە هیچی تر نەبو فەرمووی : ئـەی معاذی بنی جبل وتم : « لبیك رسـول الله وسعدیك » لە پاش سەعاتی رویی لە پاشا فەرمووی : ئەی معاذی بنی جبل وتم : « لبیك رسول الله وسعدیك » • لە پاشا سەعاتیکی تر رویی ئەمجا فەرمووی: ئەی معاذی بنی‌جبل! وتم: لبیك رسول‌الله وسعدیك ، فەرمووی: ئەزانی حەقی خوا بەسەر خەلقەوە چیە ؟ وتم: خواو رەسوولی خوا ئەزانن•

فەرمووی : حەقی خوا بەسەر خەلقەوە ئەوەیە کە عیبادەتی بکەن‌و کەس نەکەن بەشەریکی لەدوای‌یا سەعاتی رویی لـە پاشا فەرمووی : ئـەی معاذی بنی جبل ! وتم : لبیك رسول الله وسعدیك • فەرمووی : ئەزانی حەقی عیباد بەسەر خواوە چیە کەئەوەیان کرد ؟ وتم : خواو رەسوولی ئەزانن فەرمووی : ئەوەیە کە هیچ عەزابیان نەدا ••

٢٣٨/١١٠ ـ وعنه قال : كنت ردف النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ على حمار يقال له : عفير ، فقال : يا معاذ هل تدرى ما حق الله على عباده ، وما حق العباد على الله ؟ قلت : الله ورسوله اعلم • قال : فان حق الله على العباد ان يعبدوه ولا يشركوا به شيئاً ، وحق العباد على الله ان لا يعذب من لا يشرك به شيئاً ؛ فقلت : يا رسول الله افلا ابشر به الناس ؟ قال : لا تبشرهم فيتكلوا •• ح-٥/٦٩ ، م-١/٣١٣ •

تەرجەمە :

•••••• يا رسول الله موژدە نەدەم بە خەلق ؟ فەرمووی : خیر • ئیعتماد ئەدەنە سەر ئەوەندەو عیبادەتی تر ناکەن • یەعنی ئەو وەختە لە دەرەجاتی عالیات مەحرووم ئەبن[١] •

٢٣٩/١١١ ـ انس بن مالك [رضى الله تعالى عنه] ان نبي الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ومعاذ بن جبل رديفه على الرحل فقال : يا معاذ ! قال : لبيك يا رسول الله وسعديك ، فقال : يا معاذ قال : لبيك رسول اللهوسعديك ، قال : يا معاذ قال : لبيك رسول الله وسعديك • قال : ما من عبد يشهد ان لا اله الا الله وان محمدا عبده ورسوله الا حرمه الله على النار • قال : يا رسول الله افلا اخبر به الناس فيستبشروا :

[خەبەر نەدەم بە خەلق دلیان خوش ببی ؟] • [قال : اذا يتكلوا] : فەرمووی : ئەو وەختە ئیعتماد ئەدەنە سەر ئەوەو هیچی تر ناکەن • [فاخبر بها معاذ عند موته تأثما] : معاذ لە وەختی مردنا خەبەری

---

(١) چونکە ئەم حەدیثە لەگەل حەدیثی پیشوودا لە مەعنادا فەرقیان نیە ماموستا تەنها مانای ئەم زیادەی دوایی لیك دایەوە ••

م ـ ١
بەوودا مەبادا لە بەر کەتمی عیلم گوناه بار ببی •• ـــــــــ ••
٣٢٤

ئەم سێ حەدیثە مەعنایان یەکە ••

٢٤٠/١١٢ ـ ابو هريرة [رضى الله تعالى عنه] قال : كنا قعودا حول رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ معنا ابو بكر وعمر في نفر [رضى الله تعالى عنهم] فقام رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ من بين اظهرنا فابطأ علينا وخشينا ان يقتطع دوننا وفزعنا ، فقمنا وكنت اول من فزع ، فخرجت ابتغي رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حتى اتيت حائطا للانصار ، لبني النجار ، فدرت به هل اجد له بابا ، فلم اجد فاذا ربيع يدخل في جوف حائط من بئر خارجة ـ والربيع : الجدول ـ ، فاحتفزت كما يحتفز الثعلب • فدخلت على رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : ابو هريرة ، فقلت : نعم يا رسول الله ، فقـال : ما شانك ؟ قلت : كنت بين اظهرنا فقمت فابطأت علينا فخشينا ان تقطع دوننا ففزعنا ، فكنت اول من فزع فاتيت هذا الحائط فاحتفزت كما يحتفز الثعلب وهؤلاء الناس ورائي • فقال : يا ابا هريرة ، واعطاني نعليه ، وقال : اذهب بنعلي هاتين فمن لقيت من وراء هذا الحائط يشهد ان لا اله الا الله مستيقنا بها قلبه فبشره بالجنة ، فكان اول من لقيت عمر ، فقال : ما هاتان النعلان يااباهريرة ؟ فقلت : هاتين نعلا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بعثني بهما من لقيت يشهد ان لا اله الا الله مستيقنا بها قلبه بشرته بالجنة • قال : فضرب عمر بيده بين ثدييّ فخررت لاستي، فقال : ارجع يا ابا هريرة • فرجعت الى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فاجهشت بكاء ، وركبني عمر واذا هو على اثري ، فقال لي رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : ما لك يا ابا هريرة ؟ فقلت : لقيت عمر فاخبرته بالذي بعثتني به فضرب بين ثدييّ ضربة فخررت لاستي ،

فقال: ارجع· فقال له رسول‌الله ـ صلى‌الله تعالى‌عليه وسلم ـ ياعمر: ماحملك على ما صنعت ؟ قال : يا رسول الله بابي انت وامي ابعثت ابا هريرة بنعليك من لقي يشهد ان لا اله الا الله مستيقنا بها قلبه بشره بالجنة ؟ قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : نعم · قال : فلا تفعل بابي انت وامي ، فاني اخشى ان يتكل الناس عليها فخلهم يعملون ! فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فخلهم ·· م‍ـ١ / ٣١٥ ·

تەرجەمە :

ابو هريره ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموی : لە دەوری پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دانیشتبووین ، ابوبکرو عمرو چەند کەسیکمان لەگەلابو ، پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە ناومانا هەلسا تەشریفی درەنگی پی‌چو نەهاتەوە ، ترساین کە لە ئیمە ببری‌و تووشی فەلاکەتی بی · لەوە دلەلەرزیمان پی‌کەوت ، ئەووەل کەسی کە ترسی لی نیشت من بووم چووم بە شوینیا بگەریم ، تا چوومە لای باغیکی خورمای بەنی نەجار ، دەورەم دایەوە تا بزانم دەرگایی هەیە بی‌دوزمەوە ، دەرگاکەییم نە دوزییەوە ، کە تی‌فکریم جوگەلەیك لە بیریك لە دەرەوە لە دیواریکەوە ئەچووە ناو باغەکەوە ، وەکو ریوی بە زگە خشکی چوومە ناو باغەکەوە لای پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ابو هريرة ! وتم : بەلی یا رسول الله · فەرمووی : ئیشت چیە ؟ وتم : تەشریفت لە ناومانا بو هەلسایت‌و رویت درەنگت پی چو ، ترساین کەلیمان ببریت لەوە ترسمان لی نیشت ، ئەووەل کەسی کە ترسی لی‌نیشت من بووم هاتمە ئەم باغەوە وەکو ریوی بە

زگەخشکی خزامـە ژوورەوە ئەوانیش وان لـەدواوە • « نعلین »ی موبارەکی خویی دامی‌و فەرمووی : ئەی ابو هریرة ئەم « نعلین »م بە تووشی هەرکەسی بووی لەو دیو ئەم دیوارەوە کە شەهادەت بدا کـە غەیری خوا مەعبوودی بە حەق نیە ، وە بەدل لای یەقین بی موژدەی بدەری بە بەهەشت •• ئەووەل کەسی کە پی‌ی گەییم عمر بو فەرمووی: ئەی ابو هریرە ئەو نەعلەینە چیـە ؟ وتم : ئەمانە نەعلەینی پیغـەمەرە ـ صلی اللّٰه تعالی علیه وسلم ـ بەناونیشانەی ئەوانە هەر کەسیکم پی‌گەیی کە شەهادەت بدا بە « لا اله الا اللّٰه » بەدل لای یەقین بی موژدەی بدەمی بە بەهەشت • وتی : کە مالی بە بەینی هەردوو مەمکما بەقنگەوە کەوتم ، فەرمووی : بگەریرەوە یا ابا هریرە ، گەرامەوە بولای پیغەمەر ـ صلی اللّٰه تعالی علیه وسلم ـ نزیك بووم لە گریانەوە جی‌بەجی عمریش لەدوای منەوە هات ، پیغەمەر ـ صلی اللّٰه تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : چیت‌لی قەوما یا ابا هریرة ؟ وتم : تووشی عمر بووم بەوەی کەمنت بو ناردبو خەبەرم دایە ، بە بەینی مەمکیا مالیم کەوتم بەقنگەوە ، وتی بگەریرەوە • پیغەمەر ـ صلی اللّٰه تعالی علیه وسلم ـ پی‌ی فەرموو : لە بەر چی وات کرد یا عمر ؟ وتی : یا رسول اللّٰه باوکو دایکم فیدات بی تو ابو هریرەت بە ناونیشانی نەعلەینەکەتەوە ناردووە بە هەرکەسی گەیی کە شەهادەت بدا بە لا اله الا اللّٰه موژدەی بداتی بە بەهەشت ؟ پیغەمەر ـ صلی اللّٰه تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : بەلی • عمر وتی : وامەکە باوکو دایکم فیدات بی ؛ چونکە ئەترسم کە خەلق ئیعتماد بداتە سەر کەلیمەی شەهادەت •• یەعنی لە عیبادەت کردن وازبینی •• وازیان لی بینە تاعیبادەت بکەن ! پیغەمەر ـ صلی اللّٰه تعالی علیه وسلم ـ بە ابو هریرەی فەرموو : وازیان لی بینە !!

ئیمامی نووی - رحمه الله - ئەفەرموی : لەم حەدیثەدا گەلی فائیدەی با هەیە : ١- دانیشتنی عالم لەبەینی ئەصحابی خویا کە شتیان فیر بکا ٠٠ ٢- ئەصحابی کیرام - رضی الله تعالی عنهم - زور ئیکرامی پیغەمەریان گرتووە - صلی الله تعالی علیه وسلم -و زور بە تەنگیەوە بوون‌و بوی کەوتوونە پەلە پەل ٠٠ ٣- دروستە ئینسان بچیتە ناو مولکی غەیرەوە بەبی ئیذن کە لی‌ی مەعلووم بی کە صاحیب مولکەکە رازی‌یەو پی‌ی ناخوش نیە هەتا بوی دروستە کە ئینتفاع لە بەعزی شتی بکا ، نانی بخوا ، میوەی بخوا ، سواری حەیوانی ببی ٠٠ ٤- مەتبووع بە نیشانە شتیك بدا بە یەکی لـە تەبەعەی بینیری بو ناو خەلقی تر تا بزانن لە تەرەف ئەوەوە نیرراوە ٠٠ ٥- ئیمانی کە ئینسان نەجات بدا لە خلوودی ناو جەهەنم ئیمانیکە لە گەل تەلەفوظ بە کەلیمەی شەهادەت بی ٠ تەنهـا ئیمانی قەلبی کافی نیە ، تەنها تەلەفوظ کافی نیە ٠٠ ٦- دروستە ئینسان بەعزی لە علووم لە خەلق کەتم بکا لەبەر مەصلەحەت ٠٠ ٧- دروستە کەسی بە کەسیکی خوشەویست بلی : باوکو دایکم بـە فیدات بی ٠٠ ٨- کەلیمەیی کـە تەصریح بەو عەیب بی‌و بـەکینایەت بـەیان کردنی لەئادابی‌ بی لەبەر مەصلەحەت تەصریح‌کردنی جائیزە ؟ وەکو ابو هریرە - رضی الله تعالی عنه - لەم حەدیثەدا تەصریحی بە کەلیمەی « است » کردووە ٠٠ ٩- ئیمامی عمر - رضی الله تعالی عنه - کە دەستی کیشاوە بە بەینی مەمکی ابوهریرەدا بو زەجر بووە بویە نەبووە کە لی‌ی داو بیخا٠٠ ١٠- گەورە کە رەئیکی بەیان کردو یەکی لە ئەتباعی خیلافی ئەوەیان بە مەصلەحەت زانی‌و عەرزی گەورەکەی کرد ، گەورە تی‌فکری کە قسەی بوچووکەکەیە ئەگەر مەصلەحەت بی گەورەکە ئەبی قبوولی بکا ، ئەگەر لای وابی کە خیلافی صەوابە دەفعی شوبهەی بکا ٠٠ ١١- بوچووك

خیلافی رەئی گەورە ظەننی برد ئەبی عەرزی گەورەکەی بکا کەلیکی داتەوە چاکە یانە ••

انتهى باختصار ••

١١٣/٢٤١ ـ محمود بن الربيع عن عتبان بن مالك [رضي الله تعالى عنهما] قال : قدمت المدينة فلقيت عتبان فقلت : حديث بلغني قال : اصابني في بصري بعض الشيء فبعثت الى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ اني احب ان تاتيني فتصلي في منزلي فاتخذه مصلى • قال : فاتاني النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ومن شاء الله من اصحابه فدخل، وهو يصلي في منزلي واصحابه يتحدثون بينهم ، ثم اسندوا عُظْم ذلك وكِبْره [بالكسر في القرآن قراءة السبعة ، وبالضم قراءة الشاذة] الى مالك بن دخشم [وبالتصغير] قال : ودوا انه دعا عليه فهلك • وودوا انه اصابه شر فقضى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ الصلاة وقال : ليس يشهد ان لا اله الا الله واني رسول الله ؟ قالوا : انه يقول ذلك وما في قلبه • قال : لا يشهد احد انه لا اله الا الله واني رسول الله فيدخل النار او تطعمه • قال انس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فاعجبني هذا الحديث فقلت لابني : اكتبه ! فكتبه •• م١/٣٢٧ •

تەرجەمە :

محمودی بنی ربیع ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموی : هاتمە مەدینە گەیم بە عتبان ـ رضي الله تعالى عنه ـ وتم : حەدیثیکم لە تووە پی گەیوە • فەرمووی : لە چاوما تووشی بەعزی شت بووم ـ یەعنی کەم قووەت بو ـ ناردمە خزمەت پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە حەزەکەم تەشریفت بیتەلام لە مالەکەما نویژ بکەی تابیکەم بە مزگەوت •

پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لەگەل ئەوەندەی کە خوا ئیرادەی بی لە ئەصحابی کە بین تەشریفی هات • ئەو نویژی ئەکردو ئەصحابیش لە بەینی خویانا قسەیان [لە منافقان] ئەکرد • قەباحەتی زور گەورەیان ئیسناد دایە لای مالکی کوری دخشم • عتبان فەرمووی : حەزیان ئەکرد کە پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دوعای لیبکاتو هیلاك بی ، حەزیان ئەکرد کە تووشی شەر بی • پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نویژەکەی تەواو کردو فەرمووی : بوچی شەهادەت نادا بەوەی کە غەیری خوا مەعبوودی بەحەق نیەو بەوە کەمن رەسوولی خوام ؟ وتیان : ئەوە ئەلیو لە دلیا نیە • پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : هیچ کەس نیە کە شەهادەت بدا بەوە کە غەیری خوا مەعبوودی بە حەق نیەو بەوە کە من رەسوولی خوامو بچیتە ناو ئاگرەوە، یا ئاگر تامی ئەو بکا ••

انسی بنی مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ [کە حازری ئەو مەجلیسە بووە کە محمود حەدیثەکەی بو ریوایەت کردوون] فەرمووی : ئەم حەدیثەم لەلا خوش‌بو بەکورەکەم وت : بوم بنووسە ! ئەویش نووسی ••

١١٤/٢٤٢ ـ وعنه ان عتبان بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ ، وهو من اصحاب رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ممن شهد بدرا من الانصار ، انه اتى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : يا رسول الله قد انكرت بصري وانا اصلي لقومي فاذا كانت الامطار سال الوادي الذي بيني وبينهم لم استطع ان آتي مسجدهم فاصلي بهم ، وودت ـ يا رسول الله ـ انك تأتيني فتصلي في بيتي فاتخذه مصلى • قال : فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : سافعل انشاء الله •• قال عتبان : فغدا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وابو بكر ـ رضي الله تعالى

عنه ـ حين ارتفع النهار ، فاستأذن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فأذنت له ، فلم يجلس حين دخل البيت ثم قال : اين تحب ان اصلي من بيتك ؟ قال : فاشرت له الى ناحية من البيت ، فقام رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فكبر فقمنا فصففنا فصلى ثم سلم [وسلمنا حين سلم .

ح ـ ٢ / ١٢٩] قال : وحبسناه على خزيرة صنعناها له : [لحم يقطع صغارا يذر عليه ـ بعد الطبخ ـ من دقيق ؛ فان عرت عن اللحم فعصيدة . والحريرة : دقيق يطبخ بلبن .] قال : فثاب في البيت رجال من اهل الدار [اي المحلة] ذوو عدد ، فاجتمعوا فقال قائل منهم : اين مالك بن الدُخيشِن ، او ابن الدُخشُن ؟ فقال بعضهم : ذلك منافق لا يحب الله ورسوله فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : لا تقل ذلك ! الا تراه قد قال : لا اله الا الله يريد بذلك وجه الله ؟ قال : الله ورسوله اعلم . قال : فانا نرى وجهه ونصيحته الى المنافقين . قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : فان الله قد حرم على النار من قال : لا اله الا الله يبتغي بذلك وجه الله . ح ـ ١ / ٤١٧ ، م ـ ٣ / ٣٦٢ ..

قال ابن شهاب : ثم سألت الحصين بن محمد ـ وهو احد بني سالم ، وهو من سراتهم ـ عن حديث محمود بن الربيع فصدقه بذلك .. ح ـ ١ / ٤١٩ ، م ـ ٣ / ٣٦٣ .

تەرجەمە :

محمودی بنی ربیع ـ رضی الله تعالی عنه ـ ئەفەرموی : عتبانی بنی مالك ـ رضی الله تعالی عنه ـ كە لەئەصحابی پێغەمەرە ـ صلی الله تعالی

علیه وسلم ـو لەوانەیە کـە حازری غەزای بـەدر بوون ، چووە لای پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : یا رسول الله چاوم زەعیفو کەم حوکم بووە نویژ ئەکەم بو قەومەکەم کە باران بازی ئەو شیوەی لە بەینی منو ئەوانایە هەلەستی ناتوانم بچم بو مزگەوتەکەیانو نویژیان پی بکـــەم ، حەزەکـــەم تەشریفت بیتـە مالی ئیمـــە نویژ بکـەی لـە خانووەکەما بیکەم بـە مزگەوت ، بەجی نویژ .. راوی ئەلی : پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ پیی فەرموو : انشاء الله ئەیکەم • عتبان وتی : پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بەیانی کە روژ بەرز بوەوە تەشریفی هاتو ابو بکری لە خذمەتابو ـ رضی الله تعالی عنه ـ پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئیستیذانی کردو ئیذنم دا بو ژوورەوە ، کە تەشریفی هاتە ژوورەوە دانەنیشت ، لە دوایا فەرمووی : کویت ئارەزو هەیە لـــە خانووەکە تا کە نویژی تیـــا بکەم ؟ عتبان فەرمووی : ئیشارەتی گوشەییکم کرد بو پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بو نویژ راوەستاو ئیمەیش راوەستاینو صەفمان بەست ، پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ دوو رکات نویژی کردو سەلامی دایەوە • بو تریتی کە بومان کردبو گلمان دایـەوە • عتبـان فەرمووی : لـە ئەهلی محلله گەلی کەس هاتنو کو بوونەوە ، یەکی لەوانە وتی : مالکی کوری دخیشین لەکوییە ؟ بەعزی لە حازرین وتی : ئەو منافقە خواو پیغەمەری خوش ناوی • پیغەمـەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : وا مەلی ! نابینی کە ئەلی : لا اله الا الله بەوە ئیرادەی ذاتی خوا ئەکا ؟ وتی : خواو رەسوولی خـوا لەمن چاتر ئەزانن • ئیمە وای ئەبینین کە رووی بەلای منافقەکانەوەیەو نەصیحەتیان ئەکا • پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : خوای ـ تعالی ـ لە ئاگری حەرام کردووە ئەوەی بلی : لا اله الا الله

« محضا » ئیرادەی ذاتی خوا بکا ، بە نیفاق‌و ریا نەبی ••

ابن‌و شهاب ئەلی : لە حصینی کوری محمدمان پرسی لە خصووصی ئەم حەدیثەی کە محمود ریوایەتی ئەکا ••[1]

۲٤۳/۱۱٥ ـ وفي اخرى قال محمود : فحدثت بهذا الحديث نفرا فيهم ابو ايوب الانصاري [رضي الله تعالى عنه] فقال : ما اظن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال ما قلت • قال : فحلفت ان رجعت الى عتبان ان اسأله • قال : فرجعت اليه فوجدته شيخا كبيرا قد ذهب بصره وهو امام قومه ، فجلست الى جنبه فسالته عن هذا الحديث فحدثنيه كما حدثنيه اول مرة •• قال الزهري : ثم نزلت بعد ذلك فرائض وامور نرى ان الامر انتهى اليها ، فمن استطاع ان لا يغتر فلا يغتر •• م‍ـ۳ / ۳٦٤ •

تەرجەمە :

محمود ئەفەرموی : ئەم حەدیثەم لای جەماعەتی ریوایەت کرد ابو ایوبی ئەنصاری‌یان لەناوا بو ، ابو ایوب ـ رضی الله تعالی عنـه ـ فەرمووی : ظەن نابەم کە پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەوەی فەرمووبی کـە تو وتت •• محمود ئەفەرموی : سویندم خوارد کـە ئەمجارە بچمەوە لای عتبان لی‌ی بپرسم • چوومەوە لای وام‌بینی کـە پیربووبو ، چوای نەمابو ، ئیمامەتی بو قەومەکەی ئەکرد ، چووم لـە

(۱) دانەر وەلامی پرسیارەکەی ابن‌وشهابی تەواو نەکردووە ، تەواویەکەی ئەمەیە : ابن‌وشهاب ئەلی : ئـەو محمدە کە لی‌ی پرسیوە یەکیکە لەبەنی سالم لە گەورەکانیان • ئەو محمدە وتوویە : محمودی کوری ربیع راستەکا لە قسەکەیا ••

ئەنیشتیەوە دانیشتم ، سوئالی ئەم حەدیثەم لی کرد ، چون لە ئەووەلەوە بوی ریوایەت کردبووم وابوی کردم ••

ابن‌وشهابی زوهری ـ کە راوی حەدیثەکەیە لـە محمودەوە ـ ئەلی : دوای ئەو حادیثەی عتبانە گەلی شتی فەرزو شتی تر نازل بووە ، ئەگەر کەسی ئەیەوی مەغروور نەبی با مەغروور نەبی •• یەعنی هەر بەمەحزی ئیمان‌و کەلیمەی شەهادەت ئیکتیفا نەکا ، لە هەموو مەنهیات خوی بپاریزی ، فەرائض هەموو بەجی بینی ، مەندووبات‌و موستەحەبات‌و سونەن بەجی بینی ••

لەم سی حەدیثەدا فەوائیدی زور هەیە :

١ـ کەسی وتی : لەمەولا ئیشی ئەکەم موستەحەبە بلی : انشـاء الله •• ٢ـ سونئەتە تەبەروك بکری بـە ئاثاری صالحین‌و لـە شـوین عیبادەتیان عیبادەت بکری •• ٣ـ گەورە زیارەتی بچووکی خوی بکاو ئیجابەتی دەعوەتی بکا •• ٤ـ کە عوزر بو جەماعەت ساقط ئەبی •• ٥ـ مەشایخ‌و عولەما تەشریفیان بردە جی‌ی چەند ذاتی لە ئەصحابیان بە رەفیقایەتی ببەن لەگەل خویان • پیاوی ـ با بانگیش کرابی ـ کە چووە لای یەکی بو داخل بوون بە مالەکەی ئیذن بخوازی •• ٦ـ لـەپیش هەموو ئیش‌و کاریکا ئینسان دەست بـەو ئیشە بکا کـە موهیمترینی هەموویانە •• ٧ـ دروستە لە نویژی سونئەتی روژا جەماعەت کردن • ٨ـ گەورەیی نزوولی کردە محللەیی ئەهلی ئەو محللە بچنە زیارەتی‌و ئیکرامی بگرن •• ٩ـ بە ناحەق ئیسنادی خراپە بدریتە ئەلای کەسی سونئەتە مودافەعە بکری ، دەفعی ظەننی خراپە لـەو کەسە بکری •• ١٠ـ کەسی لە سەر کەلیمەی تەوحید بمری « مخلد »ی « في النار » نابی ••

مالكی بنی دخشم ـ رضی الله تعالی عنه ـ به شه‌هاده‌تی پیغه‌مه‌ر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ له‌نیفاق موبه‌ررا بووه ، له ئه‌صحابی به‌در بووه گه‌وره‌یی ئه‌صحابی به‌در ـ رضی الله تعالی عنهم ـ مه‌علوومه •• من نووی •

۱۱٦/۲٤٤ ـ عن العباس بن عبدالمطلب ـ رضی الله تعالی عنه ـ انه سمع رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ یقول : ذاق طعم الایمان من رضی بالله ربا ، وبالاسلام دینا ، وبمحمد رسولا •• م‍ـ۱ / ۳۳۱ •

ته‌رجه‌مه :

پیغه‌مه‌ر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فه‌رموویه‌تی : هه‌ر که‌سی به ربووبیه‌تی خوا رازی بی ، به دینی ئیسلام رازی بی ، به پیغه‌مه‌ریتی محمد رازی بی ئه‌و که‌سه تامی ئیمان ئه‌کا •• یه‌عنی له‌زه‌تی لی ئه‌زانی ••

که ئینسان بروای به خوا کردو خوایه‌تی ئه‌وی لا مه‌علووم بو ، به‌وه رازی بو له دلی چه‌سپی چون موخاله‌فه‌ی ئه‌مرو نه‌هی ئه‌و ئه‌کا ؟ که ئیسلامه‌تی کرد به دین‌و لی‌ی رازی بو هه‌رچی موقته‌ضای ئیسلامه‌تی هه‌یه لایه‌ق وایه که به جی‌ی بینی • که پیغه‌مه‌ریتی محمدی لاخوش بی ـ علیه الصلوات والتسلیمات ـ چون له ئه‌مری ئه‌چیته ده‌ری ؟

۱۱۷/۲٤٥ ـ ابو قتادة [رضی الله تعالی عنه] قال : کنا عند عمران ابن حصین [رضی الله تعالی عنه] وفینا بشیر بن کعب فحدثنا عمران ، قال : قال رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ : الحیاء خیر کله ، قال : أو قال : الحیاء کله خیر ، فقال بشیر بن کعب : انا لنجد فی بعض

الكتب أو الحكمة • ان منه سكينة ووقارا لله ، ومنه ضعف ، فغضب عمران حتى احمرتا عيناه وقال : الا أراني احدثك عن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وتعارض فيه [وتحدثني عن صحيفتك •خ،م ، من هنا ينتهي حديث البخاري] قال : فاعاد عمران الحديث ، قال : فاعاد بشير فغضب عمران • قال : فما زلنا نقول : انه منا يا أبا نجد ، انه لا بأس به ••

٤ـ٩ / ٦٩ ، م ـ١ / ٣٣٧ •

تەرجەمە :

ابوقتادە ئەلی : لای عمرانی بنی حصین ـ رضی اللّه تعالی عنه ـ بووین ، عمران ئەم حەدیثەی بو ریوایەتکردین کە پیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : حەیا هەمووی خیرە • لە ریوایەتەکەی ترا فەرمووی : حەیا هەر خیرینی •• بەشیری بنی کەعبیشمان لەلابو بشیر وتی : لـە بەعزی کتیبا ، یا لـە بەعزی حیکمەتایە کە لە حەیایە سەکینەو وەقار • لە حەیایە ضەعیفیتی • عمران ـ رضی اللّه تعالی عنه ـ توندبو هەردوو چاوی سوور بوەوە فەرمووی : خەبەرت بی لام وایە من لە رەسوول اللّەوە ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ قسەت بو ئەکەم تو موعاریضی ئەوەستی ، قسەی کتیبی حیکمەتو ئەمانە تیکەل بە حەدیثەکە ئەکەی • عمران حەدیثەکەی تیکرار فەرمووەوە بشیریش قسەکـەی خویی تیکرار کردەوە عمران توندبو ، ئیمەیش هەر پیمان ئەوت « یا ابا نجد » بشیر لە خومانە منافق نیە زەرەری نیـە •• یەعنی تا ئەهـوەن بوەوە ••

قسـەی پیاوی بچووك نەخریتە ناو قسـەی پیـاوی گـەورەوە « مثلا » ••

١١٨/٢٤٦ – عن سفيان بن عبدالله الثقفي [رضى الله تعالى عنه] قال : قلت : يا رسول الله قل لي في الاسلام : قولا لا اسأل احدا بعدك [غيرك • اخرى] قال : قل : آمنت بالله ثم استقم •• م–١/٣٤٠ •

تەرجەمە :

ئەفـەرموی : وتم : یا رسـول الله لە ئیسلامەتیدا قسـەیکم پی بفەرموو کە لەدوای تو ، یا لەغەیری تو لەکەس نەپرسم ! فەرمووی : بلی : ئیمانم هەیە بەخوا لەوەدا ئیستیقامەتت ببی ••

ئەم حەدیثە لە « جوامع الکلم »ە موافیقی ئایەتی « ان الذین قالوا : ربنا الله ثم استقاموا » : بە تەحقیق ئەوانەی کە وتیان : رەببی ئیمـە خوایە لە دوای ئەوە کە وایان وت لە سەر ئەوە راست راوەستان ، لەوە لایان نەدا •• یەعنی تەوحیدی خوایان کرد ، ئیمانیان هینا لە تەوحید لایان نەدا ، تا مردن لە طاعەتی خوا جوی نەبوونەوە •• « اولئك لهم الأمن وهم مهتدون » : بو ئەوانە ئەمینی هەیە لە هەموو ئەهوالی ڕوژی قیامەت لە هیچ ترسیان نابی ، ئەوانە هیدایەتیان بوە بو سـەر ریگەی راست •• قاضیخان ••

ابن‌و عباس ـ رضی الله تعـالی عنهما ـ ئەفەرموی : لـە ئایەتی « فاستقم کما امرت » ئایەتیکی بە شیددەتتر نازل نەبووەتە سەر پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ، بویە پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـە وسلم ـ کە ئەصحابی کیرامیان عەرزیان کرد زو پیر بووی • لە جوابیانا فەرمووی : « شیبتنی هود واخواتها » : سوورەتی هوودو ئەمثالی ئـەو منیان پیر کرد ••

ابو قاسمی قشیری له « رساله »دا ئەفەرموی : ئیستیقامەت دەرەجەیکە بەوە ئیش تەواو ئەبی ، بەوە خەیرات بو ئینسان حاصل ئەبی ، کاری بە تەرتیبو ئینتیظام ئەبی .. ئینسان له کاریکا ئیستیقامەتی نەبی لـــە نەتیجەی سەعیەکەی مەحرووم ئەبی .. فەرموویانە ئەمجا پیاوی گەورە بتوانی بیکا . ئەبی لە عورەفو عادەتو مەراسیمی ناو خــەلق بچیتــە دەرەوە ، بە راستی لە حضوری خوای ـ تعالی ـدا بوەستی .. ئەمانە

١
هەمووی شەرحی نەوەوین ـــــــ .
٣٤٠

١١٩/٢٤٧ ـ ابو رافع عن عبدالله بن مسعود [رضی الله تعالی عنه] ان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : ما من نبي بعثه الله في امته قبلي الا كان له من امته حواريون [يهتدون بهديه ويستنون بسنته .
م ـ١
ـــــــ .] يأخذون بسنته ، ويقتدون بامره ، ثم انها تَخلُفُ من بعدهم
٣٦٧
خلوف يقولون ما لا يفعلون ، ويفعلون ما لا يؤمرون ، فمن جاهدهم بيده فهو مؤمن ، ومن جاهدهم بلسانه فهو مؤمن ، ومن جاهدهم بقلبه فهو مؤمن، وليس وراء ذلك من الايمان حبة خردل ؛ فحدثته عبدالله بن عمر فانكره عليّ ، فقدم ابن مسعود [رضى الله تعالى عنه] فنزل بقناة : [واد من اودية المدينة] فاستتبعني عبدالله بن عمر [رضى الله تعالى عنهما] يعــوده فانطلقت معه فلما جلسنا سألت ابن مسعود عن هذا الحديث فحدثنيه كما
م ـ١
حدثته ابن عمر [رضى الله تعالى عنهم] .. ـــــــ .
٣٦٤

تەرجەمە :

ابو رافع ئازاد کراوی پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ، ورضی عنـه ـ ئەفەرموی : عبداللەی بنی مسـعود ـ رضی الله تعالی عنـه ـ ئەرمووی : کە رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : هیچ پیغەمەری لەو پیغەمەرانەی کە لە پیش منا خوا ناردبیتیە سەر ئوممەتی نیە کە لە ئوممەتەکەی چـەند حەواریێ‌و خەواصیکی نەبی کـە بەهیدایەتی ئەو برون ، بە ریگەو پەیرەوی سوننەتی ئەو بکەن‌و تابیعی ئەمری ئەو بن• لە دوای ئەوان چەند خەلەفیکی شەرر جیان ئەگرنەوە، ئەوە ناکەن کە ئەیلین ، ئەوە ئەکەن کە ئەمریان پی ناکری • هەرکەسی بەدەست جیهادیان لەگەل بکا ئەو کەسە موئمینە • هەرکەسی بە زمان جیهادیان لە گەل بکا ئەو کەسە موئمینـە • هەرکەسی بەدل جیهادیان لەگەل بکا ئەوە موئمینە • لە دوای ئەوە بەقەد دەنکە خەردەلی ئیمـان یـە ••

ابو رافع ئەفەرموی : ئەم حەدیثەم بو ابن‌وعمر ـ رضی الله تعالی عنهم ـ ریوایەت‌کرد ئینکاری ئەو حەدیثەی کرد ، ابن‌و مسعود ـ رضی الله تعالی عنـه ـ هات بو مەدینە لە قەنات ـ کـە جی‌یەکە لـە نزیك مەدینەوە ـ دابەزی • ابن‌و عمـر منی شـوین خوی خست‌و چوونیە عەیادەتی • کە دانیشتین ئەو حەدیثەم لی‌پرسی • چونم بو ابن‌وعمـر ریوایەت کردبو وا بوی ریوایەت کردم ••

حەواری : بەوکەسە ئەلین وەکو نانی گەندمە قەندەهاری کە لە توزو بەردو خاك‌و خول تەنقیح کرابی ، لە هەموو عەیبی موبەررا بن ؛ وەك خولەفای راشیدین ، عەشەرەی موبەشەرە ، زبیر ، ابو ذر ، حذیفەو

سائیری ئەصحابی پیغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ، ورضی عنهم اجمعین ـ ••

٢٤٨/١٢٠ ـ عن ابى مسعود [البدري ـ رضي الله تعالى عنه ـ] قال : اشار النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بيده نحو اليمن فقال : الا ان الايمان هيهنا ، وان القسوة وغلظ القلوب في الفدّادين [الذين تعلو أصواتهم في حروثهم ومواشيهم ، مالك المأين الى الالف من الابل] عند اصول اذناب الابل يطلع قرنا الشيطان في ربيعة ومضر •• ح‍ـ٥ / ٢٩٧ ، خ‍ـ٦ / ٤٢٦ ، ح‍ـ٨ / ١٦٤ ، م‍ـ١ / ٣٦٧ ••

تەرجەمە :

ابو مسعودی بدری ـ رضی الله تعالى عنه ـ ئەفەرموی : پیغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ بە دەستی موبارەکی ئیشارەتی طەرەفی یەمەنی کرد، فەرمووی : خەبەرتان بی کە ئیمان لە ویوەیە ، دلرەقیو قەساوەت لەوانەدایە کە ئوشتری زوریان هەیەو لە پشت کلکی وشترەوەن ، لەو جیگەیە کە شاخی شەیتانی لی طلووع ئەکا لە ناو قەومی « ربیعه »و « مضر »! •• یەعنی فیتنەو فەساد لەویوە ظهوور ئەکا ••

٢٤٩/١٢١ ـ عن ابى هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : [اتاكم • اخرى م] جاء اهل اليمن وهم ارق افئدة • الايمان يمان ، والفقه يمان ، والحكمة يمانية •• م‍ـ١ / ٣٧١

تەرجەمە :

فەرمووی ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ : ئەهلی یەمەن هـاتن ئەوان لە هەموو کەس دڵنەرمترن ئیمان یەمەنی‌یە ، « فقە » یەمەنی‌یە ، حیکمەت یەمەنی‌یە ••

٢٥٠/١٢٢ ـ وعنه قال : سمعت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : جاء أهل اليمن هم ارق افئدة ، واضعف قلوبا ، الايمان يمان ، والحكمة يمانية • والسكينة [والوقار (ح-٦ / ٤٢٦)] في أهل الغنم • والفخر والخيلاء [في اصحاب الابل (ح-٦ / ٤٢٦) ، اهل الخيل والابل (ح-٥ / ٢٩٦)] في الفدادين اهل الوبر قبل المشرق (ح-٦ / ٤٢٦) ، (م-١ / ٣٧٣) ••

تەرجەمە :

پێغەمبەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ ئەیفەرموو : ئەهلی یەمەن هـاتن ئەوان دڵ نەرمترینی خەڵقن ، دڵزەعیفترینی خەڵقن •• یەعنی موطیعـن سەرکێش نین • ئیمـان یەمەنی‌یـە ، حیکمەت یەمەنی‌یـە • ئاهیستەیی‌و بردباری لەوانەدایە ، کە صاحیبی مەڕن تەکەبورو عینوان‌و دەعیە لەوانەدایە کە صاحیبی وشترن لە طەرەفی مەشریقەوە ••

٢٥١/١٢٣ ـ وعنه قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ : اتاكم اهل اليمن هم الين قلوبا وارق افئدة ، الايمان يمان ، والحكمة يمانية ، راس الكفر قبل المشرق ••

م - ١
سەری کوفر لەطەرەف مەشریقەوەیە •• ـــــــــ
٣٧٣

جابر بن عبدالله رضي الله تعالى عنهما ـ يقول : قال رسـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : غلظ القلوب والجفاء في المشرق ، والايمان

م-١
في اهل الحجاز •• ـــــــ • قال ابو عبدالله : سميت اليمن ؛ لانها من
٣٧٣

يمين الكعبة ، والشام عن يسار الكعبة ، والمشامة الميسرة ، واليد اليسرى

ح-٦
الشؤمى ، والجانب الايسر الاشام •• ـــــــ •
٥

تەرجەمە :

صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : دل رەقی و جەفا لە طەرەفی مەشریقایە ئیمان لە ئەهلی حیجازایە ••

خولاصەی ئەم حەدیثانە مەدحی ئەهلی یەمەن و حیجازە ، زەمی ئەهلی مەشریقە •• لە حەقیقەتا مەنشەئی فیتنەو فەساد لە شامەوە بیگرە تاعیراق لەو عەصرەدا وابو • دەجالیش لە مەشریقەوە هەلەستی ••

١٢٤/٢٥٢ ـ ابو هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لا تدخلون الجنة حتى تؤمنوا ، ولا تؤمنوا حتى تحابوا ، اولا ادلكم على شيء اذا فعلتموه تحاببتم ؟ افشوا السـلام

م-١
بينكم •• ـــــــ •
٣٧٤

تەرجەمە :

صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووى : تا ئيمان نەهێنن نا چنە بەهەشتەوە ، تا يەكتريتان خوش نەوى ئيمانى كاميلتان نابى • شتيكتان پى نيشان ئەدەم كە كردتان يەكتريتان خوش بوى ؟ سەلام لە يەكتر كردن بكەن بە عادەت لە بەينتانا ••

٢٥٣/١٢٥ ـ عن تميم الداري ـ رضي الله تعالى عنه ـ ان النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : الدين النصيحة ، قلنا : لمن ؟ قال : لله ، ولكتابه ، ولرسوله ، ولائمة المسلمين وعامتهم •• م١/٣٧٣ ، خ١/١٤٨

معلقا لم يسنده ؛ لانه ليس من شرطه ••

تەرجەمە :

تەميمى دارى ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموى : كە پيغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووى : دين نەصيحەتە •• [يەعنى خاليص‌بوون‌و صاف‌بوون‌و بى‌غەل‌و غەش بوون] • وتمان : نەصيحەت بو كى ؟ فەرمووى : بو خوا ، بو كتيبى خوا بو پيغەمەرى خوا ، بو ئەئيمەى موسولمانان ، بو عەوامى موسولمانان ••

ئـەم حەديثە « جامع الكلم »ە ، مەدارى ئيسلام لە سەر ئـەم حەديثەيە ، هەموو ئەساساتى ئيسلامى موجمەلەن تيايە • نەصيحەت بو خوا ئەوەيە ئيمانى پى بينى شەريكى بو نەگرى ، لـە صيفاتا ئيفراطو تەفريط نەكەى ، تەوصيفى بكەى بە هەموو صيفاتى كەمال‌و ، تەنزيهى بكەى لە هەموو نەقائص ، ئيطاعەتى ئەمرو نەهى بكـەى ، مەحبووبى

بحوبینی ، مەبغووضی بوغضینی ، دوستی دوستی بی ، دوشمنی دوشمنی بی ، موجاهەدە لە ری‌ی ئەوا بکەی ، شوکری نیعمەتی بەجی بینی لە هەموو ئیشیکا ئیخلاصت ببی ، بە قەد تاقەت دەعوەتی خەلق بکەیتە سەر ری‌ی ئەو .. یەعنی خولاصە نەفع‌و فائیدەت بوخوت ببی‌و نەصیحەتی خوت بکەی ..

نەصیحەتی کیتابی خوا ئەوەیە ئیمانی پی بینی کە کەلامی خوایە ئەو نازلی فەرمووە ؛ موعجیزەو نا شوبهی بە کەلامی خەلق‌و بیخوینی‌و تەعلیمی خەلقی بکەیت‌و ریعایەتی ئەحکامی بکەیت‌و ، دەفعی ئیعتیراض موخالیفی بکەی ..

وەعظو نەصیحەتی پیغەمەری خوا - صَلّی الله تعالی علیه وسلم - ئەمەیە کە تەصدیقی پیغەمەریتی ئەو بکەی ، باوەڕ بکەی بە هـــەموو ئەوانەی کە لە طەرەف خواوە بو ئیمەی هیناوە‌ ئیطاعەی هەموو ئەمرو نەهی ئەو بکەی ، لە حەیات‌و مەماتیا یاریەی بدەی دوستی دوستی بی ، دوشمنی‌دوشمنی بی ، تەوقیرو تەعظیمی بکەی ، طەریقەو سوننەتی ئیحیا بکەی ، شەریعەتی نەشر بکەی ، تەعلیم‌و تەعەللومی ئەحکامی ئەحادیثی بکەی ، لە خویننەوەیا بی‌دەنگ ببی گوی‌ی لی راگری ، « تأدب » بـــە ئەخلاق‌و ئادابی بکەی ، حوببی ئەهـــل‌و بەیتی ئـــەوت ببی ، حوببی ئەصحابی ئەوت ببی ... الی غیر ذلك .

نەصیحەتی ئەئیمەی موسولمان ئەوەیە لەســـەر حـــەق معاوەنەتیان بکەی ، لـــە مەعرووفا ئیطاعەی ئەمرو نەهیان بکەی ، ئیرائەی ری‌ی حەقیان بکەی ، خرووجیان لەسەر نەکەی ، زەکاتیان بدەیتی ، زولمیان کرد شیریان لی دەرنەکیشی ، خیانەتیان لی نەکـــەی ، ئیفشای سیرریان

نه‌كه‌ی ••• الى غير ذلك • مأموريان وه‌كو خويان « لازم الاطاعه‌يه • »

نه‌صيحه‌تی عه‌وامی موسولمان ئه‌وه‌يـه : ری‌ی دين‌و دونيـايان پی‌نيشان بده‌ی ، له‌فيتنـه نـه‌ترسی ، به شه‌رايطی خوی ئه‌مريان بـه مه‌عرووف پی بكه‌ی ، نه‌هيان له مونكه‌ر لی بكه‌ی ، وه‌عظو نه‌صيحه‌تيان به ده‌ره‌جه‌يی كه لی‌ی مه‌لوول نه‌بن بو بخوينی ، چ خيريكت بو خوت ئه‌وی بو ئه‌وانيشت بوی ، غه‌ل‌و غه‌شيان لـه گه‌ل نه‌كه‌ی ، غه‌يبه‌تيان نه‌كه‌ی ، لی‌يان نه‌ده‌ی ، جوينيان پی نه‌ده‌ی ، حه‌سه‌ديان پی‌نه‌به‌ی ••• الى غير ذلك • من نووی ••

١٢٦/٢٥٤ - ابو هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال : ان رسول الله - صلى الله عليه وسلم - قال : لا يزني الزاني حين يزني وهو مؤمن ، ولا يسرق السارق حين يسرق وهو مؤمن ، ولا يشرب الخمر حين يشـربها وهو مؤمن ••

ابو بكر بن عبدالرحمن يقول : وكان ابو هريرة [رضي الله تعالى عنه] يلحق معهن ولا ينتهب نهبة ذات شرف يرفع الناس اليه فيها ابصارهم حين ينتهبها وهو مؤمن •• وزاد ولا يغل احدكم حين يغل وهو مؤمن فاياكم اياكم •• م-١/٣٨٧ ، خ-٤/٢٦٦ • ن،ج •

قال ابو عبدالله تفسيره : ان ينتزع منه يريد الايمان •• خ-٤/٢٦٦ •

وفي اخرى بعد شرب الخمـر : والتوبة معروضة ، وليس فيـه الزيادات •• م-١/٣٧٨ ، ٨-١٠/٧ •

قال في « فتح الباري » : نور الايمـان وهو الاعمـال الصـالحة ،

واجتناب النواهي ، فاذا زنى أو شرب ، او سرق ذهب نوره وبقي صاحبه في الظلمـة ٠

١٢٧/٢٥٥ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : لا يزني العبد حين يزني وهو مؤمن ، ولا يسرق حين يسرق وهو مؤمن ، ولا يشرب حين يشـــرب وهو مؤمن ، ولا يقتل حين يقتل وهو مؤمن ٠٠

قال عكرمة : قلت لابن عباس : كيف ينزع منـه الايمان ؟ قال : هكذا وشبك بين اصابعه ثم اخرجها ، فان تاب عاد اليه هكذا وشـبك بين اصابعه ٠٠ ـــــ ح-١٠ / ٦ ٠

[عن ابي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ رفعه : اذا زنى الرجل خرج منه الايمان فكان عليه كالظلة ، فاذا اقلع رجع اليه الايمان ، د ، حاكم ٠ قسطلاني ـــ ١٠ / ٦] ٠٠

تەرجەمە :

مەعنای ئەم حەدیثانە ئەوەیە : زیناکەر کـە زینای کرد لـە حینی زینا کردنا موئمینی کامیل نیە ، شەرابخور لە وەقتیکا کە ئەیخواتەوە مؤمینی کامیل نیە ، دز لە وەقتی دزیا موئمینی کامیلنیە ، تالانکەر لە وەقتی تالان کردنی شتی کە چاوی تالانکراوەکەی لەدواوەبی ـ یەعنی ئیذنی نەبی ـ موئمینی کامیل نیە ٠٠

لە حەدیثەکەی ابنوعباسا ـ رەزای خوایان لیبی ـ ئەوەی لی زیاد کردووە : کەسی قەتل ناکا لە وەختی ئینسان کوشتنەکەیا موئمینی کامیل بی ٠٠ عکرمەی مەولای ابنو عباس ئەلی : لە ابنوعباسم پرسی چون

ئیمان ـ لەوەی ئەم گوناهانە بکا ـ دا ئەرنرێ ؟ وتی : بەم نەوعە پەنجەی هەردوو دەستی تێك پەران و لە دوای یا لێکی ترازان وتی : وەها • ئەگەر تەوبەی لێ بکا ئیمانەکەی ئەچێتەوە جێی خۆی وەها ، پەنجەی هەردوو دەستی تێك پەران ••

لە ریوایەتێکی تری بوخاری دا ئەوەی لێ زیاد کردووە کە ـ علیه الصلاة والسلام ـ فەرمووی : خائین خیانەت لە مالی غەنائیم ناکا لە وەختی خیانەت کردنەکەیا موئمینی کامیل بێ ••

مەقصوود لەم حەدیثانە کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرموویەتی : زەجری ئینسانە لە ئیرتیکابی کەبائیر •• موورادی وا نیە کە مورتەکیبی کەبیرە لە ئیمان ئەچێتە دەرێ ؛ چونکە زور ئایـــەت و ئەحادیث دەلالەت ئەکەن بە صەراحەت لە سەر ئەمە کە ئینسان بەمەحزی ئیمان و « تکلم » بە کەلیمەی شەهادەت ئەچێتە بەهەشتەوە •• موراد لە نەفی ئیمان ئیمانی کاملە، یاخو موراد وایەکە ئەمانە بەحەلال بزانێ و بیان کا دیارە ئەو وەختە کافر ئەبێ ، یاخو موراد وایە کە ئینسان موبتەلابو بە دەوام کردن لە سەر کەبائیر گوناهی لە پێش چاو سووك ئەبێ ، دلی رەش ئەبێ ، نووری ئیمان لە دلیا شوعلەی وردە وردە زەعیف ئەبێ و ـ اعاذنا الله ـ ئەکوژێتەوە •• قسطلانی لە ابوهریرەوە حەدیثی ابو داودو حاکم کە ریوایەتیان کردووە نەقل ئەکا کـە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـه وسلم ـ فەرموویەتی : ئینسان کە زینای کرد ئیمان لە دلی دێتە دەرەوە وەکو ساباط لـە سەری ئەوەستێ کە لێ بووەوە ئیماناکە ئەچێتەوە ناو دلی ••

موراد وایە ئەوەندە حەریصە لەسەر ئیشی خۆی لـەو وەختـەدا

ئيمان‌و ترسی خواو هیچی به دلا نابی ..

١٢٨/٢٥٦ ـ واثلة بن الاسقع [رضي الله تعالى عنه] يقول : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : ان من اعظم الفرا ان يدعى الرجل الى غير ابيه ، او يُري عينه ما لم تر ، او يقول على رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ما يقل .. $\frac{ح-٦}{١٠}$.

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : لە گەورەترینی ئیفتیرایە کە کەسی خوی بکا بە کوری غەیری باوکی ، خوی بە درو بلی من کوری ئـــەوم ، یا شتیکی نەدیبی بلی دیومە .. یەعنی شەهادەتی زووز . یا بە دەم پێغەمەرەوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حـــەدیثی هەلبەستی کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نەیفەرمووبی ..

١٢٩/٢٥٧ ـ عن ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] ان النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : اذا كفر الرجل اخاه فقد باء بها احدهما .. $\frac{ح-٦}{٣٩٢}$.

١٣٠/٢٥٨ ـ عن ابن عمر وابي هريرة ـ رضـي الله تعالى عنهما ـ ان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : ايما امرىء قال لاخيه : يا كافر فقد باء بها احدهما .. $\frac{ح-٩}{٦٢}$.

١٣١/٢٥٩ ـ عن ابن عمر وابي هريرة ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ان

رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : اذا قال الرجل لاخيـــه :
يا كافر فقد باء بها احدهما ٠٠ $\frac{\text{ح}-٩}{٦٢}$ ٠

٢٦٠/١٣٢ ـ عن ابي ذر [رضي الله تعالى عنه] انه سمع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : ليس من رجل ادعى لغير ابيه ، وهو يعلمه ، الا كفر ، ومن ادعى ما ليس له فليس منا وليتبوأ مقعده من النار ٠ ومن دعا رجلا بالكفر ، او قال : عدو الله وليس كذلك الا حـار عليه ٠٠ $\frac{\text{م}-١}{٣٩٢}$ ، $\frac{\text{ح}-٦}{٩}$ الى من النار ، وفيه : ومن ادعى قوما ليس له فيهم نسب ٠٠

تەرجەمە :

ابن‌وعمرو ابو هريرە ريوايەت ئەكەن لە پيغەمەر ـ صلى اللّٰه تعالى عليه وسلم ـ كەفەرموويە : كەسى نيسبەتى كوفر بداتە لاى كەسى لە برادەرانى دينى‌خوى ، يا پى‌ى بلى : « يا كافر » لـــە جوين دەرو جوين‌پى‌دراو يەكيكيان بە كوفرەوە ئەگەرينە دواوە ٠ يەعنى يەكيكيان كافر ئەبى ئەگەر ئەو كەسە لە « نفس الامرا » كافربى زەريفە وا ئەو كەسە كافرە ٠ ئەگەر لە « نفس الامرا » كافر نەبى خوى كافر ئەبى ؛ چونكە بە موسولمانى وتووە كافر ٠

ابو ذر ـ رضى اللّٰه تعالى عنە ـ ئەفەرموى : لە پيغەمەر ـ صلى اللّٰه تعالى عليه وسلم ـم بيست ئەيفەرموو : هيچ پياوى نيە كە ئيديعاى ئەمە بكا كە كورى پياويكە باوكى ئەو نەبى‌و بيشزانى كە باوكى نيە الا ئەو كەسە كافر ئەبى ئەگەر بەحەلالى بزانى لە حەقيقەتا كافر ئەبى ،

ئەگەر بە حەلالی نەزانی کوفرانی حوقووقی باوکیو حوقووقی خـــوا نەکا •• هەر کەس ئیدیعای شتی بکا کە هی ئەو نەبی ئەو کەسە لـە ئیمە نیە • یەعنی لە سەر طەریقو رەوشتی ئیمە نیە ، جیی خوی لە ئاگرا حازر بکا •• هەر کەسی کەسیك بە کوفر بانگ بکا ، یا پیی بلی : دوشمنی خوا و ئەو کەسە وانەبی الا ئـەو کوفرە ئەگەریتەوە سەرخوی ••

ئەوی لەم حەدیثانەدایە هەموو گوناهی کەبیرەن ، موستەحیللی کافر ئەبی • بەتەئویل بیلی کافر نابی • ئەمما گوناهکار ئەبی ، هەم درویە هەم ئیذای موسولمانە ••

١٣٣/٢٦١ ـ عن ابى عثمان قال : لما دعى زياد [ابن ابيه ولا يعلم له اب ، فدعاه معاوية الى ابى سفيان] لقيت ابا بكرة ـ رضى الله تعالى عنه ـ فقلت له : ما هذا الذي صنعتم ؟ اني سمعت سعد بن ابي وقاص ـ رضى الله تعالى عنه ـ يقول : سمع اذني من رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وهو يقول : من ادعى ابا في الاسلام غير ابيه فالجنة عليه حرام ؛ فقـال ابو بكر [رضى الله عنه] : وانا سمعته من رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ •• $\frac{\text{م-١}}{\text{٣٩٧}}$ •

٢٦٢/١٣٤ ـ وعنهما جميعا [كلاهما] يقول : سمعته اذناي ووعاه قلبي محمدا[١] ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : من ادعى الى غير ابيه ، وهو يعلم ، فالجنة عليه حرام •• $\frac{\text{م-١}}{\text{٣٩٧}}$ •

(١) محمدا بالنصب :بدل من الضمير في سمعته ••

تەرجەمە :

ابوعثمانی نهدی ئەلی : کە معاویە زیادی باوك نامەعلوومی باوکی قاتیلی « سید الشهدا »ی ئیلحاق کرد بە ابوسفیانو وتی : کوری ئـەوە بە ابوبکرە ـ رضی الله تعالی عنه ـ گەیبم عەرزم کرد ئەمە چیە ئیوە کردتان ؟ یەعنی زیادتان کرد بە کوری ابوسفیان • لە سعدی بنی ابو وقاصم بیستووە ئەیوت : گویم لە محمد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـی بیستووە کە ئەیفەرموو : هەرکەسی لە ئیسلاما ئیدیعای باوکیتی کەسی بکا بو خوی کە بزانی باوکی ئەوە نیە جەنئەت لە سەر ئـەو کەسـە حەرامە • ابوبکرە فەرمووی : منیش لە رەسوول الله ـ صلی الله تعـالی علیه وسلم ـم بیستووە ••

۱۳۵/۲٦۳ ـ عن ابی هریرة [رضی الله تعالی عنه] قال : قال رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ : اثنان في الناس هما بهم کفر : الطعن في النسب ، والنیاحة علی المیت •• $\frac{\text{م–۱}}{\text{٤٠٣}}$ •

تەرجەمە :

پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : دوو شت هەیە ئـەو دوو شتە لـە ئینسانا کوفرن : ۱ـ طـەعن لـە نەسەب دان •• ۲ـ لاوانەوە لەسەر مردو •• یەعنی ئەمانە لە عەمەلی کافرانو ئەخلاقی جاهیلیەتن ، یا « بالنتیجة » ئەکیشنە سـەر کوفر کردن • بـەعزی کەلیمەی وا ئەلین کە کوفر بی • یاکوفرانی نیعمەتی خوان ، یا بـەو شەرتە بـە حەلالی بزانن گینا ئەوانە هیچیان مونافی ئەصلی ئیمان نین • ئەمما لە گوناهی کەبائیرەن ••

١٣٦/٢٦٤ ـ عن جرير بن عبدالله [رضي الله تعالى عنه] قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ايما عبد ابق فقد برأت منه الذمة ٠

وفي أخرى : ايما عبد ابق من مواليه فقد كفر حتى يرجع اليهم ٠

وفي اخرى : اذا ابق العبد لم تقبل له صلاة ٠٠ م ـ ١ / ٤٠٣ ٠

تەرجەمە :

پێغەمبەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : هەر عەبدی لە صاحیبەکەی هەڵاکا من لە زیمەتی ئەو بەریم ، صاحیبداری ئەو ناکەم ، زامنی ناکەم ٠٠ لە ریوایەتی دووەما ئەفەرموی : هەر عەبدی لە صاحیبی خوی فیرار کا ئەو عەبدە کافر ئەبی تا عەودەت ئەکاتەوە ٠٠ لە ریوایەتی سی‌یەما ئەفەرموی : عەبد کە فیراری کرد نویژی لی قبوول ناکری ٠٠

١٣٧/٢٦٥ ـ زيد بن خالد الجهني [رضي الله تعالى عنه] قال : صلى بنا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ صلاة الصبح بالحديبية في [على ٠ خ] اثر سماء كانت بالليل [من الليلة ٠ خ] فلما انصرف اقبل على الناس فقال : هل تدرون ماذا قال ربكم ؟ قالوا : الله ورسوله اعلم ٠ قال : قال : اصبح من عبادي مؤمن بي وكافر ؛ فاما من قال : مطرنا بفضل الله ورحمته فذلك مؤمن بي [و٠خ] كافر بالكواكب ، واما من قال : مطرنا بنوء كذا وكذا فذلك كافر بي [و٠خ] مؤمن بالكواكب ٠٠ م ـ ١ / ٤٠٥ ، ح ـ ٢ / ١٣٤ ،

ح ـ ٦ / ٣٣٢ وفيه : مطرنا برحمة الله ، وبرزق الله ، وبفضل الله ٠ وبنجم كذا بدل نوء ٠

تەرجەمە :

زیدی بنی خالدی جهنی ئەفەرموی : پیغەمبر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە حودەیبیە لە دوای بارانی کـە بەشەو باریبو نویژی بەیانی بوکردین ، کە سەلامی دایەوە رووی کردە خەلق فەرمووی : ئەزانن کە خوا چی فەرموو ؟ وتیان : خواو پیغەمبەری لە هەموو کەس چاکتر ئەزانن • فەرمووی کە خوا فەرموویە : بەندەکانی من بوون بە دوو فیرقە ؛ فیرقەیەکی ئیمانی پی هیناوم فیرقەیکیان کافربوون بە من ؛ ئەوی کە بلی : بە فەضلو رەحمەتو رزقی خوا بارانمان بو بارینرا ئەوانـە موئمینن بـە منو کافرن بە ئەستیرە ، ئەوانە کە ئەلین : بە طلووعو غروویی فلان ئەستیرە بارانمان بو بارینرا ئەوانە کافرن بە منو موئمینن بە ئەستیرە ••

ئەم حەدیثە دەرحەق کەسیکە کـە ئیعتقادی وابی کـە کەواکب « مؤثر »ی حەقیقینو « مدبر »ی عالەمن • ئەمما کەسی کە ئیعتیقادی وابی کە موئەثیری حەقیقی هەر خوایە ، باو بەفرو باران بە ئیرادەو قودرەتی خوایە ، ئەو ئەستیرانە عەلامەتی بارانن وەکو هەور عەلامەتە ئەو کەسە بەوە کافر نابی ••

ئەم ئیحتیمالانە دەرحەق هـەموو ئەسبابو وەسائیطی دونیـەوی جارین : ئاگر « بالذات » ناسووتینی ، ئاو نا خنکینی ، زەهر ناکوژی ، نان ئینسان تیرناکا • فقط ئەمانە هەموو ئەسبابن بە ئیرادەی خوا تەئثیر ئەکەن ، بی ئەمانە « مسببات » نابن مەگەر بەموعجیزەی پیغەمەری ، یا کەرامەتی وەلی ، ئەم عادەتە با ئیرادەی خوا خەرق بکریتو تەئثیریان بیا خەلق نەکری ، فقط چونکی ئەهلی طەبیعەتو « منجم » لە لایان وایە

كـــه كه‌واكب موئه‌ثيرن وا چاكه ئينسان زمانی لـــه‌و نه‌وعه كه‌ليمانه بپاريزی ••• مانگ بيست‌و هه‌شت مه‌نزلی هه‌يه هه‌ر شه‌وه له‌مه‌نزليكا ئه‌بی ، له هه‌ر سيانزه شه‌وا يه‌كی له‌و ئه‌ستيرانه له مه‌غريب غرووب ئه‌كا يه‌كيكيان له مه‌شريق له موقابيلی ئه‌و طلووع ئه‌كا به‌و طاليع‌و غاريبـه ئه‌لين : « نه‌وء » ••

١٣٨/٢٦٦ ـ ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : مطر الناس على عهد رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أصبح من الناس شاكر ومنهم كافر ، قالوا : هـذه رحمة الله ، وقال بعضهم : لقد صدق نوء كذا وكذا ، فنزلت هذه الآيـة : « فلا اقسم بمواقع النجوم ، وانه لقسم لو تعلمون عظيم ••• » حتى بلغ قوله : « وتجعلون رزقكم انكم تكذبون ••• » $\frac{\text{م ـ ١}}{٤٠٨}$ ، وعن ابن هريرة نحوه $\frac{\text{م ـ ١}}{٤٠٧}$.

٨

ته‌رجه‌مه :

ابن‌وعباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئه‌فه‌رموی : له زه‌مانی پيغه‌مه‌را ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بارانی بو خه‌لق باری پيغه‌مه‌ر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فه‌رمووی : ئينسان بوون به دوو فيرقه : فيرقه‌يكيان شاكيرن ئه‌لين : ئه‌مـــه ره‌حمه‌تی خوايه ، فيرقه‌يكيان كافرن ـ يا لـــه حه‌قيقه‌تا ، يا به‌نيعمه‌تی خوا ـ ئه‌لين : فلانه ئه‌ستيره راستی كرد ، ئه‌و وه‌خته خوا ئه‌م ئايه‌ته‌ی نازل كرد كه له سووره‌ی « اذا وقعت »ايه : « فلا اقسم » : سوين ناخوم « بمواقع النجوم » : به غرووبی ئه‌ستيره كه

دەلالەت لە سەر حدوونی ئەکاو موئەثیریکی هەیە ؟ چونکە وجوودی قودرەتی خوا ئەوەندە ئاشکرایە موحتاج نیە سوینی لەسەر بخوری • بویە سوین ناخوم ؟ چونکە « وانه لقسم لو تعلمـون عظیم » : سوین خواردن بە غرووبی ئەستیرە لەبەر ئەمە دەلالەت لە سەر کەمالی قودرەت‌و عەظەمەتی خواو کەمالی حیکمەتی‌و زوری رەحمەتی خوا ئەکا ئەگەر بزانن سوینیکی زور گەورەیە « انه » : ئەوی سوینی لە سەر ئەخوری چیە ؟ « لقرآن عظیم » : قورئانیکی زور بە نەفعە ، ئەوی بو دین‌و دونیا لازم بی تیا هەیە « في کتاب مکنون » : لە کیتابیکایە کە مەحفووظە « لا یمسه الا المطهرون » : غەیری مەلائیکە ـ کە لە کدوراتی بەشەری پاکن ـ کەس دەستی لی نادا ئەگەر موراد « لوح المحفوظ » بی • یا هیچ کەس کە پاك نەبی‌و بی دەس‌نویژبی دەستی لی‌نادا « تنزیل من رب العالمین » : لە تەرەف خواوە نیرراوەتە خوارەوە • « افبهذا الحدیث انتم مدهنون » : ئیوە بەم قورئانە بی‌موبالاتی ئەکەن‌و ئیسنادی حەوادیث ئەدەنە سـەر طلووع‌و غرووبی ئەستیرەو بە قورئان باوەر ناکەن‌و « وتجعلون رزقکم انکم تکذبون » : تەکذیبی خواو قورئانی خوا ئەکەن بە شوکری ئـەو رزقە خوا خالیقی ئەوە ئەو خالیقی رزقە • لە باتی ئەمە شوکری خوابکەن کە باراتتان بو ئەبارینی‌و ئەبکا بە سەبەبی رزقتان کەچی ئەستیرەیەکی بی ئیرادەو شعوورو بی قودرەت ئەکەن بە خالیقی باران ؟؟

« ابن الصلاح »ی شارەزووری ـ رحمه الله ـ ئەفەرموی : لەم ئایەتانە هەر « وتجعلون رزقکم انکم تکذبون » دەرحەق نەوء نازل بووە باقیەکەی تری دەرحـەق شتی تر نازل بووە •• من نووی ـ رحمـه الله ! ـ ••

٢٦٧/١٣٩ ـ ابو هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : اذا قرأ ابن آدم السجدة اعتزل الشيطان يبكي يقول : يا ويله • وفي رواية ابي كريب : يا ويلي امر ابن آدم بالسجود فسجد فله الجنة ، وامرت بالسجود فابيت فلي النار •• $\frac{\text{م} - ١}{٤٢٠}$ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەفەرموێ : کە بەنی ئادەم ئایەتی سەجدیەە خوێن‌و سەجدەی برد شەیتان لا ئەکەوێت‌و ئەگری‌و ئەڵێ : هیلاکی بو ئەو بی • بەنی ئادەم ئەمری پێ‌کرا بە سەجدەو سەجدەی برد جەنەتی بو هەیە • من ئەمرم پێ‌کرا بە سەجدەو ئیبام کرد لە سەجدە ئاگر بو من هەیە ••

[عەمری نەمێنی شەیتان ! کەسی کە زیرەك‌و زور زان‌بێ پێی ئەڵێن : ئەڵێی شەیتانە ئەوەندە ئەزانی ، کەچی ئەو ئەوەندە کەرە ، ئەوەندە نەفامە « علم اليقين »ی ، بەڵکو « عين اليقين »ی هەیە بە گەورەیی خواو بە عیلم‌و قودرەتی‌و ، بە چاوی خوی ـ چاوی کویربێ ! ـ بەهەشت‌و جەهەننەم‌و مەلائیکەی دیوەو ، ئاسمانی دیوەو ، خەلقی ئادەم نوبووەتی لەلای مەعلووم بووە کەچی کویرو کەربو ، گوێی نەدایە ئەمری خوا ، ئیختیاری ئەو رەزالەت‌و فیسق‌و فجوورو گەوایی‌و فاحیشەیی‌کرد •• ـ اعاذنا الله من الكفر بعد الايمان ـ ••

٢٦٨/١٤٠ ـ جابر بن عبدالله ـ رضي الله تعالى عنه ـ يقول : سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : ان بين الرجل وبين الشرك والكفر ترك الصلاة •• $\frac{\text{م} - ١}{٤٢٠}$ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرموویەتی : لە بەینی ئینسانو کوفرا نوێژ نەکردن واسیطەیە •• یەعنی نوێژنەکردن ئەبێ بە سەبەبی کوفر • ئەمما پێی کافر ئەبێ یا نە ؟ ئەصەح وایە کە کافر نابێ ئەمما کە تەوبەی نەکرد موستەحەقی ئەوەیە کە بکوژرێ •• فقط بستە ئینسان نوێژ بکا شەیتانگەل فیکەی لی ئەکێشن ••

٢٦٩/١٤١ ـ عن ابی ذر ـ رضـی الله تعـالی عنه ـ قـال : قلت : یا رسول الله ای الاعمال افضل ؟ قال : الایمان بالله ، والجهاد فی سبیله • قال : قلت : ای الرقاب افضل ؟ قال : [اغلاها • و•خ] انفسها عند اهلهـا ، واکثرها ثمنا • قال : قلت : فان لم افعل ؟ قال : تعین صانعا [ضائعا • نسخه] او تصنع لاخرق ، قال : قلت : یا رسول الله ارایت ان ضعفت عن بعض العمل ؟ قال : تكف شرك عن الناس فانها صدقة منك علی نفسك •• ح ـ ٤ / ٢٩٠ ، م ـ ١ / ٤٢٢ • ن ، ج •

تەرجەمە :

ئەبو ذر ئەفەرموێ : لـە پێغەمەر ـ صلی الله تعالیعلیه وسلم ـم پرسی وتم : یا رسول الله چ عەمەلی خێری زیاترەو بـــە فەضلترە ؟ فەرمووی : باوەڕکردن بە خواو لە ڕێی ئـەوا غەزاکردن • ئەلێ : وتم : چ • رقبه •یی فەضلی زیاترە کە ئازاد بکرێ ؟ فەرمووی : کامی نەفیس ترە لای صاحیبیو قیمەتی زیاترە ، وتم : ئەگەر نەمکرد ـ یەعنی نەمبو بیکـــەم ـ ؟ فەرمووی : یاریەی صنعەتکاری بدەی • مەعنـــای نوسخەکەی تر : کە موعاوەنەتی کەسێ بکەی موحتاجی موعاوەنەت بێ لە بەر فەقیریو دەست تەنگی ، ئەگەر موعاوەنەتی نەکری ضایعئەبێو

بـــه تەلەف ئەچی •• ئـــەم ریوایەتە « مرجح »ترە بە سەر ریوایەتی صانعا ، یا کەسی ئیشی بکاو نەزانی چونی بکـا بوی بکەی • وتم : یا رسول الله ئەگەر بیقووەت بووم‌و نەمتوانی موعاوەنەتی بکەم چی بکەم ؟ فەرمووی : شەرت لـــه خەلق لادەی ئەوە صەدەقەیە بو تو بـــه سەر خوتا ••

١٤٢/٢٧٠ ـ عن عبدالله بن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : سألت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ اي الاعمال افضل ؟ قال : الصلاة لوقتها • قال : قلت : ثم اي ؟ قال : بر الوالدين ، قال : قلت ثم اي ؟ قال : الجهاد في سبيل الله • فما تركت استزيده الا ارعاء عليه •

[ابقاء عليه • نووي] •• $\frac{\text{م} - ١}{٤٢٥}$ •

وفي اخرى : اي الاعمال اقرب الى الجنة ؟ • وفي اخرى : اي الاعمال احب الى الله ؟ وفي آخرهـــا قال : وحدثني بهن ولو اســـتزدته لزادني

$\frac{\text{م} - ١}{٤٢٦}$ ••

تەرجەمە :

ابن‌و مسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموی : لە پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـم پرسی چ عەمەلی چاکترە ؟ فەرمووی : نویژ لە وەختی خویا • وتم : لە دوای نویژ چی فەضلی زیاترە ؟ فەرمووی : چاکە لەگەل دایك‌و باوك کردن • وتم : دوای ئەوە چی عەمەلی چاترە ؟ فەرمووی : غەزاکردن لە ریی خوا •• تەرکی پرسینی زیاترم نەکرد الا لە بەر ئەوە کە بە لی پرسین نارەحەتی نەکەم •• لە ریوایەتەکەی

ترا ئەفەرموی : ئەگەر طەلەبی زیاترم لی بکردایە بوی زیاد ئەکردم ..

١٤٣/٢٧١ ـ عن عبدالله بن مسعود [رضی الله تعالی عنـه] قال : سالت رسول الله ـ صلی لله تعالی علیه وسلم ـ اي الذنب اعظم عند الله ؟ قال : ان تجعل لله اندادا وهو خلقك . قال : قلت له : ان ذلك لعظيم . قال : قلت : ثم اي ؟ قال : ثم ان تقتل ولدك مخافة ان يطعم معك . قال : قلت : ثم اي ؟ قال : انّ تزاني حليلة جارك .. م ـ ١ / ٤٣٢ ، ح ـ ١٠ / ٧ .

تەرجەمە :

ابن‌و مسعود ئەفەرموی : لە پیغەمەرم پرسی ـ صلی اللّٰه تعالی علیه وسلم ـ وتم : چ گوناهی لای خوا گەورەترینی گوناهانە ؟ فەرمووی : ئەوە کەشەریك بو خوا بگری کە خەلقی کردووی . ئەلی : وتم : ئەوە گەورەیە . ئەفەرموی : لەدوای ئەو چی ؟ فەرمووی : ئەولادی خوت بکوژی مەبادا نانت لە گەڵ بخوا . ئەفەرموی : وتم : لە دوای ئەوە چ گوناهی گەورەیە ؟ فەرمووی : زینا بکەی لەگەڵ ژنی دراوسیت ..

خوا تەصدیقی ئەوەی نازل‌کرد لە سوورەی فورقانا ئەفەرموی : « والذین لا یدعون مع اللّٰه اِلها آخر » تەفسیری رابورد لە صەحیفەی « ٣٧ »[1] .

١٤٤/٢٢٧ ـ عن ابی بکرة [رضی الله تعالی عنه] انه قال : کنا عند رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فقال : الا انبئکم باکبر الکبـائر ثلاثا ، الاشراك بالله ، وعقوق الوالدین ، وشهادة الزور ، او قول الزور . وکان رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ متکئا فجلس فما زال

(١) بروانە مانای حەدیثی ژمارە « ٧٦ » لەم بابەدا ..

يكررها حتى قلنا : ليته سكت ٠٠ ح ـ ٤ / ٣٧٠ ، ح ـ ٩ / ٧ ـ ٨ وفيه فما زال يقولها حتى قلت لا يسكت ٠٠ ح ـ ١٠ / ٤٢ وفيه : او قال اليمين الغموس ٠٠

م ـ ١ / ٤٣٤ ت ، ن ٠

تەرجەمە :

ئەبوبكرە ـ رضى الله تعالى عنه ـ ئەفەرموى : پيغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووى : خەبەرداربن خەبەرتان بدەمى بە ئەكبەرى كەبائير ٠ سى دەفعە ئەمەى تيكرار كردەوەو فەرمووى : شەريك بو خوا پەيداكردن ، دلى دايكو باوك ئيشانن ، شەهادەتى زوور ، يافەرموى : قسەى زوور ٠ پيغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پالىدابووەوە دانيشت ، ئەوەندەى ئەم كەليمەيە تيكرار كردەوە تا وتمان : خوزگە بىدەنگ ئەبوو ! « اليمين الغموس » : سوينى كە ئينسان بە ئەرزا بەريتە خوارى ٠٠

١٤٥/٢٧٣ ـ عن ابى هريرة [رضى الله تعالى عنه] قال : اجتنبوا السبع الموبقات ٠ قيل : يا رسول الله وما هن ؟ قال : الشرك بالله ، والسحر ، وقتل النفس التي حرم الله الا بالحق ، واكل مال اليتيم ، واكل الربا ، والتولي يوم الزحف ، وقذف المحصنات الغافلات المؤمنات ٠٠

ح ـ ٥ / ٢١ ، م ـ ١ / ٤٣٦ ٠ د ، ن ٠

تەرجەمە :

پیغەمبەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : لە حەوت گوناه کە ئینسان بە هیلاکا ئەبا خوتان بپاریزن • فەرموویان : یا رسول الله ئەو گوناهانە کامەن ؟ فەرمووی : شەریك بو خوا گرتن ، سیحر کردن ، نەفسی کە خوا کوشتنی ئەوی حەرامکردبی بە ناحەق کوشتن ، مالی هەتیو خواردن ، سوود خواردن ، لە روژی حەربا لەحەرب فیرارکردن، ئیسنادی زینا دان ئەلای ئەو ژنە عەفیفانەی موسولمانانە کە غافلن لە هیچ خەبەریان نیە ••

١٤٦/٢٧٤ ـ انس بن مالك ـ رضى الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : اكبر الكبائر : الاشراك بالله ، وقتل النفس ، وعقوق الوالدين ، وقول الزور ، او قال شهادة الزور ••

ح ـ ١٠ / ٤٣ ، م ـ ١ / ٤٣٦ • د ، ن •

تەرجەمە :

پیغەمبەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەکبەری کەبائیر شەریك گرتنە بو خوا ، پیاو کوشتنە ، دلی دایك و باوك ئیشانە ، قسەی درووو ئیفتیرا ، یاشەهادەتی درو ـ روایەکە لەمەدا شکی بووە کە انس لەفزی شەهادەتی زووری ریوایەت کرد ووە یاقسەی زووری وتووە ـ ••

١٤٧/٢٧٥ ـ عن ابى سعيد [الخدري ـ رضى الله تعالى عنه ـ] جاء اعرابي الى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : يا رسول الله اي الناس خير ؟ قال : رجل جاهد بنفسه وماله ، ورجل في شعب من الشعاب

يعبد ربه ويدع الناس من شره •• $\frac{\text{ح ـ ٩}}{\text{٢٧٠}}$ •

تەرجەمە :

عەرەبێکی بادیە نشین هاتە خزمەت پێغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیە وسلم ـ وتی : یا رسول اللّه چ ئینسانی چاکە ؟ فەرمووی : پیاوی کە بەنەفس‌و بەماڵی جیهاد بکا ، پیاویکیش لە ناو شاخیکا بی عیبادەتی خوای خوی بکاو شەری خوی لە خەلق لادا ••

١٤٨/٢٧٦ ـ عن عبدالله بن عمرو بن العاص [رضى الله تعالى عنهما] ان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : من الكبائر شتم الرجل والديه • قالوا : يا رسول الله وهل يشتم الرجل والديه ؟ قال : نعم يسب ابا الرجل فيسب اباه ويسب امه فيسب امه •• $\frac{\text{ح ـ ٩}}{\text{٤}}$ ، $\frac{\text{م ـ ١}}{\text{٤٣٧}}$

د ، ت ••

= ان اكبر الكبائر ان يلعن الرجل والديه ، قيل : يا رسول الله وكيف يلعن الرجل والديه ؟ قال : يسب الرجل ابا الرجل فيسب اباه ويسب امه [فيسب امه • ابو ذر اصيلي •• $\frac{\text{ح ـ ٩}}{\text{٤}}$ ••

تەرجەمە :

عبداللّه ـ رضی اللّه تعالی عنه ـ ئەفەرموی : کە پیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیە وسلم ـ فەرمووی : لە ئەکیەری کەبائیرە کە کەسی جوین بە دایك‌و باوکی خوی بدا • ئەصحابی کیرام فەرموویان : یا رسول اللّه

ئینسان چون لەعن لە دایكو باوكی خوی ئەكا ؟ فەرمووی : پیاو جوین بە باوكی پیاوی ئەدا ئەویش جوین بە باوكی ئەو ئەداتەوە • جوین بە دایکی ئەدا ئەویش جوین بەدایکی ئەداتەوە •• یەعنی ئینسان با خویشی جوین بەدایكو باوكی خوی نەدا ئیشی بکا کە ببی بـە سەبەبی ئەوە جوین بە دایكو باوكی بدری ئەوەیش گوناهی کەبیرەیە « کأنه » خوی « بالذات » جوینی پیداون •••

ئـەم حەدیثانە ئیشارەت ئەکەنە ئەلای ئەمە کـە گوناه گەورەو بوچووکی هەیە • بوچووکی بـەدەس نویژو نویژو روژوو ئـەعمالی صالیحە مەحو ئەبیتەوە ، گەورەی موحتاجە بە تەوبەی صەحیح ••

زاهیری ئەم حەدیثانە وایە کە گوناهی گەورە هەر ئەمانە بن کە لەو حەدیثانەدا بەیانکراوە • ئەمما لە ابنوعباسیان پرسی ـ رضی الله عنهما ـ کە گوناهی کەبیرە هەر ئەم حەوتەیە ؟ فەرمووی : کەبائیر تا حەفتایە ، لە بەعزی ریوایەتا تا (۷۰۰) حەوصەدە ••

کەوابی مەعنای ئەم حەدیثانە وایە کە ئەم گوناهانە گەورەترینی هەموو گوناهی کەبیرەن • یەعنی گوناهی کەبیرە زورە فقط ئەمانە لـە هەموویان گەورەترن بویـە « موبقات » یان پی ئـەلین[1] • ئەووەلیان کوفرە ، لە دای کوفرەوە بە ناحەق پیاو کوشتن « ومن يقتل مؤمنا •• الآية » زور بە شیددەتە حەتا خولوودی « في النار »ی تیایە ئەگەر تەئویل ەکری ••

---

(۱) موبقات : یانی فەوتینەرو بە هلاك دەر • واتە ئەو گوناهانە ئەوەندە سزایان زورە ئینسان ئەفەوتینن ••

کەبائیری تر لە بەینیانا فەرق هەیە ؛ هەرچی مەفسەدەی زیاتر بێ گەورەترە لەوە کە مەفسەدەی لەو کەمتربێ • کوفر مەفسەدەی لـە قەتل زیاترە ، قەتل مەفسەدەی لە خواردنی مالی هەتیو زیاترە ••••

•وراجەعەی « زواجـــر »[2] بکـــە کـــە هـــەموو کـــەبیرەی هەلژماردووە •• لـــەم حەدیثەدا جوین‌دانی بـــە دایك‌و باوکی خـــەلقی بەکەبیرە عەد کردووە ••

١٤٥/٢٧٧ ـ عن عبدالله بن مسعود [رضي الله تعالى عنه] عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : لا يدخل الجنة من كان في قلبه مثقال ذرة من كبر • قال رجل : ان الرجل يحب ان يكون ثوبه حسنا ، ونعلـه حسنة • قال : ان الله جميل يحب الجمال • الكبر : بَطَر الحق [دفعـه وانكاره ترفعا] وغمط الناس [احتقارهم] $\frac{\text{م ـ ١}}{\text{٤٤٤}}$ •

١٤٦/٢٧٨ ـ وعنه قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ لا يدخل النار احد في قلبه مثقال حبـة من خردل من ايمـان • ولا يدخل الجنة احد في قلبه مثقال حبة من خردل من الكبرياء $\frac{\text{م ـ ١}}{\text{٤٤٥}}$ •

تەرجەمە :

مەعنای زاهیری ئەم دوو حەدیثە وایە کە پێغەمەر ـ صلی اللّه تعالی

(٢) زواجر : کتێبێکی ئیمامی ابن‌وحجری هەیتەمی‌یە • گوناهـە گەورەکان ـ کبائر ـی تیا کۆ کردوەتـەوە • بیتووشی کردوویە بـــە هەلبەست ، سالی ١٩٥٨ لە « کویت » چاپ کراوە ••

علیه وسلم ـ فەرمووی : هەرکەسی بە قەد وەزنی دانەی خەردەلی ئیمانی بێ ناچێتە جەهەننەمەوە • هەر کەسی بەقەد دانەی خەردەلی کیبری لە دڵا بێ ناچێتە بەهەشتەوە ••

لە حەدیثی ئەووەلا ئەفەرموێ : پیاوێ وتی : یا رسول الله ئینسان حەز ئەکا جلی جوان بێ ، حەزەکا کەوشی جوان‌بێ • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : هەموو شتێکی خوا جوانـەو جوانی خۆش ئەوێ • کیبر ئەوە نیە کە ئینسان حەز لە شتی جوان بکا • کیبر ئەوەیـە : خۆی بە گەورەتر لە خەلق بزانێ‌و ئینکاری حەق بکاو ، تەحقیری خەلق بکـا •• یەعنی وەکو لـە قورئانا ئەفەرموێ : ئینسان هەموویان ئەولادی دایك‌و باوکیکن ، بـە حەسەب‌و نەسـەب کـەس لەکەس گەورەتر نابێ ، گەورەیی بە تەقوایە ، بچووکی بە موخالەفە کردنی ئەمرو نەهی خوایە ، هەرکەسی تەقوای زیاتربێ ئەوکەسەلای خوا « مکرم »تردو « معزز »ترە لەوە کە تەقوای کەمتربێ یا هیچ تەقوای نـەبێ با پادشای رووی ئەرزبێ‌و تـەقوا دار سوالکەربێ • لـە دوای موودەیەکی کەم کامیان گەورەیەو کامیان بچووکە دەرەکەوێ ••

ئەووەلی حـەدیثی دووەم‌و ئاخرییەکەی موعاریضی یـەکترین ، چونکی گەلی موئمینی بە کیبرو عینوان‌هەیە تەماشای ئیمانەکەی بکەی ئەبێ نەچێتە جەهەننم ، وە تەماشای کیبریەکەی بکەی ئـەبێ نـەچێتە بەهەشتەوە ••

بەم نەوعە تەئویل ئەکری قەلبی ئینسان مەعرەکەی جونوودی خواو جونوودی ئیبلیسە ، ئەو دوو لەشکرە بە دەوام لەسەر مولکی قەلب لە حەربان • ئەگەر خوا عینایەت بکا بە عەبدی خۆی نەصرەتی لەشکری

خوی ئەدا مولکی قەلب ضەبط ئەکا لەشکری شەیتانی لی دوور ئەخاتەوە ، بە ئەعمالی صالیحە تەقوی‌یەی ئیمانی ئەکا ، خوی پی‌ئەناسی خویشی پی ئەناسی گەورەیی خواو هیچی خوی ئەزانی ذەررەیی کیبری لـە دلا نامینی ، ئەچیتە بەهەشتەوەو مەحفوظ ئەبی لە جەهەننم ، وە ئەگـەر ـ اعاذنا الله ـ عەکسی ئەوە ئیرادە بکا لەشکری شەیتان ئیستیلای مەملەکەتی قەلب ئەکا سەوقی ئەکاتە سەر ئەعمالی خراپە ، قەدری کەسی لا نایلی ، گوناهی لە لاسووك ئەکا تاپی‌ی هـەلە خلیسکینی وئەیخاتە جەهەننمەوە ـ حفظنا الله ـ ٠٠

١٤٧/٢٧٩ ـ [1] وعنه قال : سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : من مات يشرك بالله شيئاً دخل النار ٠ وقلت انا : ومن مات لا يشرك بالله شيئاً دخل الجنة ٠٠ ح ـ ٢ / ٣٥٨ ، م ـ ١ / ٤٤٨ ٠ ن ٠٠

تەرجەمە :

لە پیغەمەرم بیست ئەیفەرموو : هەرکەسی بمری‌و لـەو حالـەدا موشریك‌بی ئەچیتە ناو ئاگر ٠ وە منیش لەو « استنباط »م کرد وتم : هەرکەسی بمری‌و موشریك نەبی ئەچیتە بەهەشتەوە ٠٠

١٤٨/٢٨٠ ـ عن جـابر [رضي الله تعـالى عنه] قال : اتى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رجل فقال : يا رسول الله ما الموجبتـان ؟ فقال : من مات [وفي اخرى : من لقي الله ٠ م] لا يشرك بالله شيئاً دخل

(١) ماموستا ملا رەشید بەگ ـ خوا لی‌ی رازی بی ـ لیرەدا ئـەم چوار ژمارە : ١٤٦ ، ١٤٧ ، ١٤٨ ، ١٤٩ی دوو جار بە سەهو نووسیوە ٠ لە بەر ئەوە کە چاك‌کردنی ئەم ژمارانە پەیوەندی بە هەموو کتیبەکەوە هەیە دەس‌کاریم نەکرد ، وە وەك خوی نووسیم ٠

الجنــة • ومن مات [لقيه • اخرى] يشــرك بالله شيئا دخل النار ••

م ـ ١ / ٤٤٩ •

تەرجەمە :

جابر ـ رضى الله تعالى عنه ـ ئەفەرموی : پیاوی هاتە خذمەت پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وتی : يا رسول الله ئەو دوو صیفەتەی کە مووجیبی چوونە بەهشتو جەهەنم بی چین ؟ پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : هەرکەسی بە موئمینی بمریو مولاقی خوابی شەریك بو خوا نەگری ئەچیتە بەهشتەوە • هەرکەسی بمریو مولاقی خوابیو شەریك بو خوا بگری ئەچیتە ناو ئاگری جەهەنمەوە ••

٢٨١/١٤٩ ـ ابو ذر ـ رضى الله تعالى عنه ـ يحدث عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ انه قال : اتاني جبريل عليه السلام [ات من دبي •م] فبشرني انه من مات من امتك لا يشرك بالله شيئاً دخل الجنة • قال ابو ذر : قلت : وان زنى وان ســرق ؟ قال : وان زنى وان ســرق •• ح ـ ٢ / ٣٥٧ ، ح ـ ٨ / ٤٢١ ، م ـ ١ / ٤٥٤ ••

تەرجەمە :

أبو ذر ـ رضى الله تعالى عنه ـ ئەفەرموی : لە پیغەمەرەوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کەفەرمووی : جبريل ـ عليه السلام ـ هاتە لام موژدەی دامی کە هەرکەسی لە ئوممەتی تو بمریو هیچ شتیك نەکا بە

شەریکی خوا ئەو کەسە ئەچیتە بەهەشتەوە • ابوذر ئەفەرموی : وتم : با زینایش بکاو دزیش بکا ؟ فەرمووی : بازینایش بکاو دزیش بکا ••

ئەم حەدیثە رەد ئەدا لەوانەی کە ئەڵین ئیرتیکابی کەبائیر موجیبی خلوودە ••

٢٨٢/١٥٠ ـ عن ابن ذر ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : اتيت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ، وهو نائم ، عليه ثوب ابيض ، ثم اتيته [ليس هذا في البخاري •] فاذا هو نائم ، ثم اتيته وقد استيقظ ، فجلست اليه فقال : ما من عبد قال لا اله الا الله ثم مات على ذلك الا دخل الجنة ، قلت : وان زني وان سرق ؟ قال : وان زني وان سرق • قلت : وان زني وان سرق ؟ قال : وان زني وان سرق ثلاثا ، ثم قال في الرابعة : على رغم انف ابى ذر • قال : فخرج ابو ذر وهو يقول : وان رُغم انف ابى ذر ••

م ـ ١ / ٤٥٤ ، ح ـ ٨ / ٤٢١ •

تەرجەمە :

ابوذر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموی : چوومە خزمەت پیغەمبەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نوستبو ، جلیکی سپی دابو بەسەر خویا ، لە دوای‌یا چوومەوە نوستبو ، لە دوای‌یا چوومەوە خەبەری بوبوەوە ، لە خزمەتیا دانیشتم ، فەرمووی : هیچ عەبدی نیە کە بلی : لا اله الا اللهو لە دوای‌یا لە سەر ئەوە بمری الا ئەچیتە بەهەشتەوە •• ئەبوذر ئەفەرموی : وتم : بازینایش بکاو دزیش بکا ؟ فەرمووی : بازینایش بکاو دزیش بکا • وتم : بازینایش بکاو دزیش بکا ؟ فەرمووی : با زینایش بکاو دزیش بکا • پیغەمبەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ سی جاری تیکرار

کردەوە لە جاری چوارەما فەرمووی : لە رقی ابوذر لووتی بنیشیتە سەر خول • چونکی بە دووری ئەزانی کە خوا لە گوناهکار خوش ببی •• ئەلی : ابوذر هاتە دەری لە حضووری پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـه وسلم ـ ئەیوت : بالووتی ابوذر بکەویتە سەرخاك ••[1]

ئەم حەدیثە دەلالەت ئەکا لە سەر ئەمە کـە خوا ـ جل وعلا ـ رەحمەتی واسیعە ، لە هەموو گوناهی ـ غەیری شیرك ـ خوشەبی ، « حق الله » بی ؟ وەکو زینا ، « حق الناس » بی ؟ وەکو دزی •• ئەگەر حەددی شەرعی بەسەرا ئیجرا کرابی ئەوە ظاهیرە • ئەگەر ئیقامەی حەددی لەسەر نەکرابی ئەوەیە کە ئەفەرموی : « ویغفر ما دون ذلك لمن یشاء » • فقط خوا « لا یظلم مثقال ذرة » : زەررەیی زولم لە عەبدی خوی ناکا ، ئەو وەختە لە خەزینەی بی پایانی مەرحەمەتی خوی « حق الناس ».کە ئەبژیری • رەحیمە کـەس « مأیوس » نـەبی « شـدید البطش ». کەس مەغروور نەبی ••

= وقیل لوهب بن منبه : الیس لا اله الا الله مفتاح الجنة ؟ قال : بلی ، ولکن لیس مفتاح الا له اسنان ، فان جئت بمفتاح له اسنان فتح لك ، والا لم یفتح لك •• ح ـ ٢ / ٣٥٧ • وصله البخاري في التاریخ ، وابو نعیم في الحلیـة ••

[روی ابن اسحاق مرفوعا في السیر ان النبي ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لما ارسل العلاء بن الحضرمي قال له : اذا سئلت عن مفتاح الجنـة

(١) ئەو کەسەی کە ئەلی : ابو ذر هاتە دەری لەحضووری پیغەمەر ••• هتد تابیعیەکی گەورەیە کە ناوی « ابو اسودە » ئاگاداری ئـەم بەسەرهاتەی ابو ذر بووە ••

فقل : مفتاحها لا اله الا الله ٠٠ وروى عن معاذ ـ رضـى الله تعالى عنه ـ مرفوعا ، وزاد : ولكن مفتاح بلا اسنان ، فان جئت بمفتاح له اسنان فتح لك ، والا لم يفتح لك ٠٠ قسطلاني ۲/۳۵۷ ٠

تەرجەمە :

بـە وەهبی بنی منبهیان وت : لا اله الا الله کلیلی بەهەشت نیـە ؟ فەرمووی : بەڵی ٠ ئەمما هیچ کلیلی نیە کە ددانەی نەبی ، ئەگەر کلیلی بێنی ددانەی چاکو مەحکەمی ببی دەرگاکەت بو ئەکریتەوە ٠ ئەگـەر کلیلیکی وا نەهینی بوت ناکریتەوە ٠٠

ابن‌و اسحاق بە مەرفووعی ریوایەتی کردووە کە پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کە عەلای بنی حضرمی رەوانە کرد پیی فەرموو : ئەگەر لیت بپرسن کە کلیلی بەهەشت چیە بلی لا اله الا اللهیە ٠٠ ئەمە لە معاذی بنی جبلیش ریوایەت کراوە ٠ قسەکەی وهبی بنی منبهی لی زیاد کردووە ٠٠ بی شك لا اله الا الله « منجی »یە ٠٠

۱۵۱/۲۸۳ ـ عن عبيدالله بن عدي بن الخيار عن المقداد بن [عمرو الكندي ، وكان حليفا لبني زهرة ، وكان ممن شهد بدرا مع رسـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ٠ بخاري] اسود [تبناه اسود] ـ رضي الله تعالى عنه ـ انه قال : يا رسول الله ارأيت ان لقيت رجلا من الكفار فقاتلني ، فضرب احدى يدي بالسيف فقطعها ثم لاذ مني بشجرة ، فقال : اسلمت لله ، افاقتله يا رسول الله ؟ بعد ان قالها قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : لا تقتله ! قال : فقلت : يا رسول الله انه قد قطع يدي ثم قال ذلك بعد ان قطعها ، افاقتله ؟ قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ : لا تقتله ! فان قتلته فانه بمنزلتك قبل ان تقتله وانك بمنزلتـه

قبل ان يقول كلمته التي قال ..

وفي رواية معمر : فلما اهويت لاقتله قال لا اله الا الله .. ح ـ ١٠ / ٤٠ ،

م ـ ١ / ٤٥٦ ، ح ـ ٦ / ٣٦١ ، د ، ن ،

تەرجەمە :

مقدادی بنیعمرو ـ رضی الله تعالی عنه ـ ئەفەرموی : یا رسول الله خەبەرم بدەری ئەگەر تووشی کافری بووم شەرمان کرد لە دەستیکی دام بە شیر پەرانی ، لە پاشا چووە پەنا داری وتی : بو خوا من موسولمان بووم ، لە دوای ئەوە کە ئەو کەلیمەی وت بی کوژم ؟ پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیەوسلم ـ فەرمووی : مەیکوژە ، فەرمووی : یا رسول الله ئەو دەستی منی بری لە دوای ئەوە ئەوەی وت ، پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیە وسلم ـ فەرمووی : مەیکوژە ئەگەر بیکوژی ئەو وەکو تو ئەبی لە پیش ئەمەدا بیکوژی تویش وەکو ئەو ئەبی لە پیش ئەوەدا کە ئەو کەلیمەیەی وت ..

یەعنی چون ئەو لە پیش موسولمانبوونا خوینی بو تو حەلال بووە دوای موسولمان بوون ، ئەگەر بیکوژی بـە قیصاص تویش خوینت حەلال ئەبی ..

١٥٢/٢٨٤ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : قال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ للمقداد : اذا كان رجل مؤمن يخفي ايمانه مع قوم كفار فاظهر ايمانه فقتلته فكذلك كنت انت تخفي ايمانك بمكة قبل. ح ـ ١٠ / ٤١ معلق وصله البزار والطبراني ..

تەرجەمە :

پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە مقدادی فەرموو : پیاویکی موسولمان لە گەل قەومیکی کوفار بی لە ترسی ئەوان ئیمانی کەتم بکا لە دوایيا ئیمانی خوی ئیظهار بکاو بیکوژی ••

یەعنی نابیو مەشرووع نیە • تویش وابووی لە وەپیش لە مەککەدا ئیمانی خوت کەتم ئەکرد •• یەعنی لە دوای ئەوە کە ئیظهاری بکەی دروستە بتکوژن ؟ خیر دروست نیە ••

١٥٣/٢٨٥ ـ عن ابي ظبيان عن اسامة بن زيد ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : بعثنا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ في سرية ، فصبحنا الحرقات من جهينه فادركت رجلا فقال : لا اله الا الله ، فطعنته فوقع في نفسي من ذلك فذكرته للنبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : قال لا اله الا الله وقتلته ؟ قال : قلت : يا رسول الله انما قال قالها خوفا من السلاح • فقال : افلا شققت عن قلبه حتى تعلم اقالها ام لا ؟ فما زال يكررها عليّ حتى تمنيت اني اسلمت يومئذٍ • قال : فقال سعد [بن ابي وقاص ـ رضي الله تعالى عنه ـ] وانا والله لا اقتل مسلما حتى يقتله ذو البُطين يعني اسامة ، لان بطنه كان عظيما ، قال : قال رجل : الم يقل الله ـ تعالى ـ : « وقاتلوهم حتى لا تكون فتنة ويكون الدين لله ••• » ؟ فقال سعد : قد قاتلنا حتى لا تكون فتنة ، وانت واصحابك تريدون ان تقاتلوا حتى تكون فتنة •• م ـ ١ / ٤٦٢ ،

ح ـ ١٠ / ٤٣ ليس فيه قول الرجل لسعد ••

وفي اخرى عنه قال : بعثنا النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ الى

الحُرَقَة من جهينه فصبحنا القوم فهزمناهم ۰ قال : ولحقت انا ورجل من الانصار رجلا منهم فلما غشيناه قال : لا الـه الا الله ، قـال : فكف عنه الانصاري فطعنته برمحي حتى قتلته ۰ قال : فلما قدمنا [المدينة] بلغ ذلك النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ، فقال لي : يا اسامة اقتلته بعد ما قال : لا الـه الا الله ؟ قـال : قلـت : يا رسـول الله انمـا كـان متعوذا ۰ قال : اقتلته بعد ما قال : لا اله الا الله ؟ قا ل : فما زال يكررها حتى تمنيت اني لم اكن اسلمت قبل ذلك اليوم ۰۰ م ـ ۱ / ٤٦٣ ، ح ـ ۱۰ / ٤٣ ۰۰

تەرجەمە :

ابوظبیان لە اسامەی بنی زید ـ رضی الله تعالی عنهما ـ ریوایەت ئەکا کە پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئیمەی لەگەل دەستەیی لە ئەصحابی کیرام بو « حرقات » لە « جهینە » نارد ۰ لە وەختی بەیانیدا دامان بەسەریانا شکانمان ، منو پیاوی لە ئەنصار گەیینە پیاوی لەوان ، کـە دەورەمانداو گرتمانە ناو خومان وتی : لا اله الا الله کـە ئەوەی وت ئەنصاری‌یـەکە وازی لی هینـا من بـە « رمم » لیمدا تا کوشتم لە کوشتنی شوبهەیی لە دلما پەیدابو عەرزی پیغەمەرم ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کرد ۰۰ لە ریوایەتەکەی ترا ئەفەرموی : کە چوونیەوە مەدینە ئەو خەبەرە بە پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ گـەیی ۰ پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : یا اسامە دوای ئەوە کە وتی لا اله الا الله کوشتت ؟ وتم : یا رسول الله لە ترسی سیلاح لا اله الا اللهی وت ، بەوە موحافەظەی خوی ئەکرد لە کوشتن ۰ وتی بوچی دلت لەت نەکرد تابزانی بەدل وتوویەتی یا بەدل نەی وتووە ؟ ئەوەی کە فەرمووی لە دوای ئەمە کە وتی لا اله الا الله کوشتت ئەوەندە تیکرار کردەوە تەمـەنای ئەوەم کرد کـە لـە پیش ئـەو روژەدا موسولمـان

نەبوومایە ، ئـــەو روژە موسولمان بوومایـــە تا تووشی ئەو گوناهـــە نەبوومایە ..

ئەم قسەیە تەمەنتای کوفر نیە ، ئەو گوناهە ئەوەندە لەلای گەورە بووە تەمەنتای ئەوەی کردووە کە ئیرتیکابی نەکردایە ..

ئەم فیعلی اسامە با قەتلی موسولمانبی بە عەمد لە حەقیقەتا و مووجیبی قیصاص بی فقط اسامە وای زانیوە کە نە حالی « اضطرار »ا لە بەر ترسی کوشتن دوشمنی موحاریب بە « تلفظ » بە کەلیمەی شەهادەت نابی بە موسولمان • لە بەر ئەو شوبهەیە پیغەمەر ـ صلی اللّٰه تعالی علیه وسلم ـ دەفعی حەددی قیصاصی لە سەر اسامە کرد ..

ئەم حەدیثە ئەگەینی ئیمان لە قەلبایە ئینسان نابی بە موسولمان تا بە دل باوەر نەکا دەلیلی زاهیری دل زمانە کە بـە زمان کەسی لا اله الا اللّٰهی وت بە زاهیر موسولمان ئەبی بەوە ، ئەبی ئیمە بە موسولمانی بزانین واجبە کە عەمەل بەو زاهیرە بکەین ؟ چونکە هەر خوا « مطلع » ئەبی بە سەر دلا ..

کە اسامە ئەم حەدیثەی ریوایەت کرد سـعدی بنی ابی وقاص ـ رضی اللّٰه تعالی عنه ـ فەرمووی : خەبەرتان بی واللّٰه هیچ موسولمانی ناکوژم ـ یەعنی قەصدی قەتلی ناکەم ـ تا ورگ زل ـ یەعنی اسامە ـ نەیکوژی ، یەعنی قەصدی قەتلی نەکا [چونکە لەم حادیثەوە اسامە « متنبە » بووە تا لی‌ی مەعلووم نەبی کە بەشەرع کوشتنی کەسی لازم ئەبی جەسارەت ناکا بیکوژی] کە سعد ئەمەی فەرموو پیاوی هەلی دایی وتی : بو خوا نەیفەرمووە : تا فیتنە نەمینیو دین ئەبی بە دینی خوا حەرب بکەن ؟ سعد ـ رضی اللّٰه تعالی عنه ـ فەرمووی : ئیمـــە تافیتنە نەمینی

حەربمان کرد ، توو ڕەفیقانی تو ئەتانەوی کە شەرر بکەن تا فیتنە بەرپا بکەن •• ئەو پیاوە وا دیارە کە لە زومرەی فیتنە هەلگیرسینەر بووبی لە بەینی ئیسلاما ـ حفظهم الله ـ ••

١٥٤/٢٨٦ ـ صفوان بن محرز حدث ان جُنْدُب بن عبدالله ـ رضي الله تعالى عنه ـ بعث الى عَسْعَس بن سلامه زمن فتنة ابن الزبير [رضي الله تعالى عنهما] فقال : اجمع لي نفرا من اخوانك حتى احدثهم ، فبعث رسولا اليهم ، فلما اجتمعوا جاء جندب وعليه بُرْنس : [كل ثوب راسه ملصق به] اصغر فقال : تحدثوا بما كنتم تحدثون به حتى دار الحديث اليه فلما دار الحديث اليه حَسَر البرنس عن رأسه فقال : اني اتيتكم ولا اريد ان اخبركم عن نبيكم [كلمة لا : اما زائدة ، واما معناه : ما كان اتياني لاخبركم بل لاعظكم ولكن بدا لي ان اخبركم •• من نووي] •

ان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بعث بعثا من المسلمين الى قوم من المشركين وانهم التقوا فكان رجل من المشركين اذا شاء ان يقصد الى رجل من المسلمين قصد له فقتله ، وان رجلا من المسلمين قصد غفلته قال : وكنا نحدث انه اسامة بن زيد [رضي الله تعالى عنهما] فلما رجع [رفع • نسخه] عليه السيف قال لا اله الا الله فقتله ، فجاء البشير الى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فسأله فاخبره حتى اخبر خبر الرجل كيف صنع ، فدعاه فسأله فقال : لم قتلته ؟ فقال : يا رسول الله اوجع في المسلمين فقتل فلانا وفلانا وسمى له نفرا واني حملت عليه فلما راى السيف قال : لا اله الا الله ، قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : اقتلته ؟ قال : نعم • قال : فكيف تصنع بلا اله الا الله اذا جاءت يوم القيامة ؟ فقال : يا رسول الله استغفر لي ! قال : فكيف تصنع بلا اله الا الله اذا جاءت يوم القيامة ؟ قال : فجعل لا يزيد على ان يقول كيف تصنع بلا اله الا الله اذا جاءت يوم القيامة •• ـــــــ •

م ـ ١

تەرجەمە :

صفوانی بنی محرز ئەلی : جندب ـ رضی اللّه تعالی عنه ـ لە زەمانی فیتنەی « ابن الزبیر » ـ رضی اللّه تعالی عنهما ـ ناردیه لای عسعسی بنی سەلامە چەند کەسی لە برادەرانی خوت کو بکەرەوە تا قسەو وەعظو نەصیحەتیان بو بکەم [لـــە طەرەف خومەوە] عسعس یەکیکی نارد بە شوینیانا ، کە کوبوونەوە جندب ـ رضی اللّه تعالی عنه ـ زاخوییکی کلاوداری بچووکی لە بەرابو فەرمووی : بەو حەدیثانەی کە ریوایەتتان کردووە ریوایەتی حەدیث بکەن • ئەوان بە عادەتی خویان حەدیثیان ریوایەت کردو نوبە هاتەسەر جندب سەرکلاوەکەی لە سەری لادا ، فەرمووی : من هاتوومە لای یوە بویــە نە هاتبووم کە لە پیغەمەرەوە ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ حەدیثتان بو ریوایەت بکەم [یەعنی بویە هاتبووم کە لە خومەوە دەرحەق فیتنە وەعظو نەصیحەتتان بو دادەم فقط ئیستە وام بەچاك زانی کە لەپیغەمەرەوە ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ حەدیثتان بو ریوایەت بکەم] پیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیــە وسلم ـ میقداری لە موسولمانانی ناردە سەر طائیفەیی لە موشریکان ، هەردوو لەشکر بەرابەر وەستان بو شـــەر ، پیاوی لـــە موشریکان ئیرادەی هەرکەسیکی بکردایە لە موسولمانان کە بیکوژی ئەیکوشت • یەکی لە موسولمانان ئیرادەی کرد کە ئەو پیاوە موشریکە غافل بکاتو بیکوژی • وامان قسە بو کراوە کە ئەو موسولمانە اسامەی کوری زید بو • کـە اسامە شیری لی راستکردەوە موشریکەکە وتی : لا اله الا اللّه ، اسامە کوشتی • موژدەبەر موژدەی فەتحی هینا بو پیغەمەر ـ صلی اللّه تعــالی علیه وسلم ـ پیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیـــە وسلم ـ لیی پرسی بوی گیرایەوە وەختی خەبەری ئەوەیشی دایی کە پیاوە موسولمانەکە چون

موشریکەکەی کوشت پیغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ اسامەی بانگ کرد لی‌ی پرسی فەرمووی : لەبەرچی کوشتت ؟ اسامه فەرمووی : یا رسول الله ئیشی گەیان بە موسولمانان • فلان‌و فلانی کوشت • چەند کەسیکی ناو برد ، بویە منیش حەملەم بوبرد کە چاوی بەشیرەکە کەوت وتی لا اله الا الله [یەعنی لە ترسانا] ، پیغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ فەرمووی : کوشتت ؟ اسامه وتی : بەلی پیغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ فەرمووی : چی ئەکەی لە گەل لا اله الا اللەدا کە رۆژی قیامەت [یەعنی بو بەخەصمت دەعوای لی کردی لە حضووری خوادا] ؟ اسامەوتی : یا رسول الله « استغفار »م بوبکە • پیغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ فەرمووی : چی‌ئەکەی لە اله الا الله کە رۆژی قیامەت هات ؟ جندب فەرمووی : پیغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ لەوە لی‌ی زیاد نەکرد ئەیفەرموو چی ئەکەیت لە لا اله الا الله کە رۆژی قیامەت هات •••

ئەم حەدیثانە دەرحەق خادیثەیەکن :

لە حەدیثیکا ئەفەرموی : کە اسامه خوی خەبەری دا بە پیغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ •

لە حەدیثیکا ئەفەرموی : خەبەرگەیی بە پیغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ •

لە حەدیثی جندبا ئەفەرموی : موژدەیان برد بو پیغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ خەبەری اسامەیان عــەرز کرد بانگی کردو لی‌ی پرسی ••

ریوایەتی ئەووەل ئەبی مەعنای وابی کە اسامه ـ رضى الله تعالى

عنه ـ خەبەری دا بە پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە دوای ئەوە کە لەوەپیش خەبەر درابی بە پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ و بانگی کردو لی‌ی پرسی • ئەمجا اسامە کەیفیەتی واقیعەکەی عەرز کرد ئیتر مونافات نامینی ••

لە قسەی جندیش ـ رضی الله تعالی عنـه ـ کە ئەفەرموی : کـە قسەمان بو کراوە کە ئەو پیاوە موسولمانە اسامە بووە وا دەرەکەوی کە جندب لە حضوری پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ نەبووبی لە وەختیکا کە پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ « استنطاق »ی اسامەی ئەکرد ؟ چونکە جندب اسامەی ناسیوە ، ئەگەر لە حضوورا بوایە ئەیوت ئەو پیاوە اسامە بو • کەوابی حەدیثی جندب مورسەلی صەحابی‌یە لـە هەموویا ، یا لە بەعزیکیا ئەگەر حازر بووبی لەو وەختەدا کە پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ خەلقی ناردە سەر « حرقات » ••

۱۵۵/۲۸۷ ـ عبدالله بن مسعود [رضی الله تعالی عنه] قال : قال رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ : لیس منا من ضرب الخدود ، او شق الجیوب ، او دعا بدعوی الجاهلیة •• ح ـ ۲ / ۳۹۰ ، ح ـ ٦ / ١٦ ، م ـ ۱ / ٤٧١ •

ت ، ن ، ج •• لە بەعزی ریوایەتا « و » لە باتی « او » •

تەرجەمە :

پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : لە ئیمە نیە کەسی کە لە وەختی موصیبەتا بە رووی خویا بکیشی ، یا بەروکی دابدری ، یا وەکو زەمانی جاهیلیەت کە گریاون بگری • یەعنی باوکەروو رولەرو بکا •• یەعنی شتیك بکا کە خیلافی ئەوەیە کە ئەمری پی کراوە ••

١٥٦/٢٨٨ ـ ابو بردة بن ابي موسى [الاشعري ـ رضي الله تعالى عنه] قال : وجع ابو موسى وجعا [شديدا • ابن عساكر •] فغشي عليه ورأسه في حجر امرأة من اهله فصاحت امرأة من اهله فلم يستطع ان يرد عليها شيئاً ؛ فلما افاق قال : انا بريء مما [ممن • م] بريء منه رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بريء من الصالقة [الرافع صوتها عند المصيبة] والحالقة رأسها ، والشاقة جيوبها عندها •• ح ـ ٢ / ٣٩٢ ، م ـ ١ / ٤٧١ •

تەرجەمە :

ابوموسای ئەشعەری نەخوش‌کەوت سەری لە باوەشی ژنی لـــە ئەهلی خویابو ، بیهوش کەوت ، ژنی لە ئەهل‌و عەیالی قیژەیەکی کرد • ابوموسا نەیتوانی جوابی بداتەوەو مەنعی بکا ، کە هاتەوە هوشی خوی فەرمووی : من بەریم لەوەی کە پیغەمەر ـ صلی اللّٰه تعالی علیه وسلم ـ لی‌ی بەری بووە •• پیغەمەر ـ صلی اللّٰه تعالی علیه وسلم ـ بەری بووە لەو کەسەی کە لەوەختی موصیبەتا هاوار بکا ، سەری بتاشی ، بەروکی خوی دادری • [ئەمانە هەرسیکی کەبیرەن] •

١٥٧/٢٨٩ ـ عن عبدالرحمن بن يزيد وابي بـردة بن ابي موســى [رضي الله تعالى عنه] قال : اغمي على ابي موسى فاقبلت امراته ـ ام عبدالله ـ تصيح برنة ، قال : ثم افاق فقال : الم تعلمي ـ وكان يحدثها ـ ان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : انا بريء ممن حلق ، وسلق ، وخرق؟ م ـ ١ / ٤٧٢ • سلق وصلق بمعنى •

تەرجەمە :

ابوموسای ئەشعەری ـ رضي الله تعالى عنه ـ بی‌هوش کەوت ژنەکەی بەدەنگی بەرزو لەرانەوە دەستی کـرد بـە هـاوار کردن ، لەدوای‌یا ئیفاقەی بو ، پی‌ی وت : بو نازانی کە پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ فەرمووی : من بەریم لەو کەسەی [لەبەر موصیبەت] سەری بناشی‌و هاوارو رو رو بکاو بەروکی دادری ..

۲۹۰/۱۵۸ ـ ابو وائل عن حذيفة [رضي الله تعالى عنه] انه بلغه ان رجلا ينم الحديث ، فقال حذيفة ـ رضي الله تعالى عنه ـ سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : لا يدخل الجنة نمام .. م ـ ۱ / ٤٧٤ .

تەرجەمە :

حذیفە ـ رضي الله تعالى عنه ـ خەبەری ئەوەی پی‌گەیی کە پیاوی قسە ئەباو ئەهینی . یەعنی فیتنەو فضوولی ئەکا ..

حذیفە فەرمووی : لـە پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـم بیستووە ئەیفەرموو : ئینسانی فیتنەو فضوول ناچیتە بەهەشتەوە ..

۲۹۱/۱۵۹ ـ عن همام بن الحرث قال : كان رجل ينقل الحديث الى الامير وكنا جلوسا في المسجد قال : فجاء حتى جلس الينا ، فقال حذيفـة : سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : لا يدخل الجنـة قتات .. م ـ ۱ / ٤٧٤ . « قتات » و « نمام » یەکیکن ..

۲۹۲/۱۶۰ ـ وعنه : كنا جلوسا مع حذيفة في المسجد فجاء رجل

حتى جلس الينا فقيل لحذيفة : ان هذا يرفع الى السلطان اشياء ، فقال حذيفة [رضي الله تعالى عنه] ـ ارادة ان يسمعه ـ : سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : لا يدخل الجنة قتات ••

ح ـ ٩ / ٤١ ، م ـ ١ / ٤٧٤ • د ، ت ، ن ••

تەرجەمە :

همام ئەلی : لە مزگەوتا لای حذیفە دانیشتبووین ، پیاوی هـات لامانەوە دانیشت • بە حذیفەیان وت : ئەمە بەعزی شت ئەگەینی بـە سولطان • حذیفە ـ رضي الله تعالى عنه ـ بە قەصدی ئەوە کە بیخاتە گوێی ئەو پیاوەوە ـ فەرمووی : لە پیغەمەرم ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ بیستووە ئینسانی فیتنەو فضوول ناچیتە بەهەشتەوە ••

٢٩٣/١٦١ ـ عن أبي ذر [رضي الله تعالى عنه] عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : ثلاثة لا يكلمهم الله يوم القيامة ، ولا ينظر اليهم ، ولا يزكيهم ولهم عذاب اليم • قال : فقرأها رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ثلاث مرات ، فقال ابو ذر : خابوا وخسروا من هم يا رسول الله ؟ قـال : المسبل ، والمنان ، والمنفق سـلعته بالحلف الكاذب ••

م ـ ١ / ٤٧٦ •

تەرجەمە :

پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : سێ کەس رۆژی قیامەت خوا قسەیان لەگەل ناکا ، بە چاوی رەحمەت تەماشا یان ناکا ، تەزکیەیان ناکا • یەعنی لـە گوناهیان پاك ناکاتەوە کـە عەفویان بکا •

ئەوانە عەزابیکی زور بە شیدەتیان بو هەیە لە قیامەتا • پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ سی‌جار ئەو ئایەتەی خوینەوە •

أبو ذر فەرمووی : ئەو سی‌کەسە بی بەش‌و زەرەرمەند بوون •

یا رسول الله ئەو سی‌کەسە کین ؟ پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ١ـ ئەوە کە بە « تکبر »و داوینی دا بداتەوەو لە ئەرزی بخشینی •• ٢ـ شتیکی دا بە کەسی منەتی بە سەرا بنی • ٣ـ شتیکی فروت بە سوینی درو رەواجی بو پەیدا بکا ••

٢٩٤/١٦٢ ـ وفي اخرى عنه عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : ثلاثة لا يكلمهم الله يوم القيامة : المنان الذي لا يعطي شيئا الا منة ، والمنفق سلعته بالحلف الفاجر ، والمسبل ازاره •• $\frac{\text{م} - ١}{٤٧٧}$ •

٢٩٥/١٦٣ ـ عن ابي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ثلاث لا يكلمهم الله يوم القيامة ولا يزكيهم ، قال ابو معاوية [احد الرواة] : ولا ينظر اليهم ولهم عذاب اليم : شيخ زان ، وملك كذاب ، وعائل مستكبر ••

تەرجەمە :

سی کەس خوا لە روژی قیامەتا قسەی مەرحەمەتیان لە گەل ناکا ، بە چاوی مەرحەمەت تەماشایان ناکا ، عەزابی زور بە شیددەتیان بو هەیە : پیری کە زینا بکا • پادشاهی لە گەل رەعی‌یەتیا دروزن بی ، پیاوی فەقیری صاحب مال‌و منال‌و بە دەعیەو « تکبر » ••

٢٩٦/١٦٤ ـ وعنه قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ثلاثة لا يكلمهم الله ولا ينظر اليهم ولا يزكيهم ولهم عذاب اليم :

رجل على فضل ماء بالفلاة يمنعه من ابن السبيل ، ورجل بايع رجلا بسلعة بعد العصر فحلف له بالله لاخذها بكذا وكذا فصدقه وهو على غير ذلك ، ورجل بايع اماما لا يبايعه الا لدنيا فان اعطاه منها وفي وان لم يعطه منها لم يف ٠٠ م ـ ١ / ٤٧٩ ٠

تەرجەمە :

سی کەس خوا قسەیان لە گەل ناکا لە روژی قیامەتا ، تەماشایان ناکا ، تەزکیەیان لە گوناە ناکا • لە قیامەتا عەزابی زور بە شیددەتیان بو هەیە : پیاوی لەسەر ئاوی بی لە خوی زیاد بی لە دەشتیکی چولا لە ریبواری مەنع بکا • پیاوی لە دوای وەقتی عەسر لە گەل پیاویکی تر موعامەلەی مالی بکا سوین بخوا بە خوا کە بەوەندەم کریوە کەچی بەوەندەی نەکری‌بی • پیاوی بو دونیا بەیعەت بکا بە گەورەی رەعیەتی ئەگەر ئەو گەورەیە مالی دونیای بداتی بە وە فابی لە گەلیا ئەگەر نەیداتی وەفا بەعەهدەکەی نەکا ••

١٦٥/٢٩٧ ـ وعنه يقول : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ثلاثة لا ينظر الله اليهم يوم القيامة ، ولا يزكيهم ولهم عذاب اليم : رجل كان له فضل ماء بالطريق فمنعه من ابن السبيل • ورجل بايع اماما لا يبايعه الا لدنيا فان اعطاه منها رضي ، وان لم يعطه منها سخط ، ورجل اقام سلعته بعد العصر فقال : والله الذي لا اله غيره لقد اعطيت بها كذا وكذا فصدقه رجل ، ثم قرأ : « ان الذين يشترون بعهد الله وايمانهم ثمنا قليلا ٠٠٠ » ٠٠ ح ـ ٤ / ١٨٩ ٠

١٦٦/٢٩٨ ـ عن ابي هريرة ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : ثلاثة لا يكلمهم الله يوم القيامة ولا ينظر اليهم : رجل حلف على سلعة لقد اعطى بها اكثر مما اعطى ، ورجل حلف على يمين كاذبة بعد العصر ليقتطع بها مال رجـل مسلم ، ورجل منـع فضل ماء ؛ فيقول الله : اليوم امنعك فضلي كما منعت ما لم تعمل يداك ٠٠

ح ـ ٤
ـــــ ٠
١٩٧

تەرجەمە :

حەدیثی ئەووەل : پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی: سی کەس روژی قیامەت خـوا تەماشایان ناکا بە رەحمەت ، لـە گوناه پاکیان ناکاتەوە ، عەزابی بە شیددەتیان بو هەیە : ١ـ پیاوی زیاد لـــە ئیحتیاجی خوی ئاوی ببی لە ریگەدا مەنعی بکا لە ریبوار ٠ ٢ـ پیاوی بەیعەت بکا بە پادشای ئیسلام بویە بەیعەتی پی بکا لە بەر دونیا ئەگەر ئەو پادشایە شت بدا بەو پیـاوە لیی رازی بی ئـەگەر نەیداتی لیی دنگیربی ٠٠ ٣ـ پیاوی دوای نویژی عصر مەتاعیك بینی بو فروتن بلی : قەسەم بـەو خوایەی کە غەیری ئەو مەعبوودی بـە حەق نیـە ئەوەندەو ئەوەندەم پیداوە ، پیـاوی پیی بروا بکاو بەوەندە لیی بکری ٠٠ لـە دوایىدا پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئایەتی « ال عمران »ی خوینەوە : « ان الذين » : ئەوانەی « يشترون » : ئەکرن « بعهد الله وايمانهم » : بە عەهدیان لەگەل خواداو سوین خواردنیان « ثمنـا قليـلا » : بەهایکی کەم ٠ یەعنی شتی زور بە قیمەتو نەفیس کە عەهدی خواو سوین بە خوا خواردنە ئەفروشن بە هیچ کە مەتاعی دونیایە ٠٠ یەعنی دین ئەدەن بە کەمی لە دونیا ٠٠

مەعنای حەدیثی دووەمیش وایە : ئەوەندەی لەو زیاترە پیاوی بە درو سوین بخوا بو خاتری ئەمە کە پارچەیی لە مالی موسولمانی بیچری • لە ئاخریشیا ئەفەرموی : روژی قیامەت خوا بەوکەسە کە مەنعی ئاوی زیاد لە خوی ئەکا لە ریبوار ئەفەرموی : تو چون مەنعی ئەوەت کرد کە لە خوت زیادبی بە دەستت دروست نەکردبی ـ یەعنی خەلقت نەکردبی ـ منیش ئیمرو مەنعی فەضلی خومت لی ئەکەم ••

ئەم شەش حەدیثە دەلالەت ئەکەن لەسەر ئەمە کە لە روژی قیامەتا خوا مەنعی مەرحەمەتی خوی ئەکا لە هەشت کەس ••

١ـ متکبر مطلقا •• ٢ـ فەقیری متکبر •• ٣ـ سوین خور بەدرو بو خاتری شت ساغ کردنەوە •• ٤ـ کەسی شت بەخشیو منەتبنی •• ٥ـ پیری زیناکەر •• ٦ـ پادشای دروزن •• ٧ـ ئاوی زیادە لە ریبوار مەنع کردن •[1] ٨ـ بو دونیا بەیعەت بە پادشا کردن ••

فقط پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئیجابی حالو موقتەزای مەقامی ئەوانە کە لە خذمەتیا بوون ، ئەم هەشت شتە کە خیلافی رەزای خوان سیان سیان ذیکری فەرموون •• « والا » موجیبی قەهری خوا ـ اعاذنا الله ـ لەمانە گەلی زیاترە • فقط خوا ـ جل وعلا ـ رەحمەتی خستوەتە پیش غەزەبیەوە •• ئینسان هەزار سال کوفر بکاو فەحشیات بکا ئانی پیش غەرغەرە ئیمان بینیو تەوبە بکا وەك ئاوو ئاگریان لی ی ••

ئەم هەشت شتە بوچی ئەبن بەسەبەبی قەهری خوا لە عەبد ؟

١ ـ تکبر : خاصە بەخواوە لایەق بەوە کە ئەووەلی نیەو زەوالی

(١) هەر بەم شیوەیە نووسرابو • بەلام ئاوابی باشە : مەنع کەری ئاوی زیادە لە ریبوار ، یا ئاوی زیادە لە ریبوار مەنعکەر ••

نابیو خالیقی هەموو ئەشیایە لە هەموو عەیبی مونەزەهە ، جامیعی هەموو صیفاتی جەلالی‌یەو جەمالی‌یەیە •• ئینسان چیە کە تکبر بکا لە کل خەلق کراوە لە دوای موددەتیکی کەم ئەبیتەوە بە خول ، موحتاجە بە خواردن‌و خواردنەوەو لیباس ، برسی ئەبی‌و توونی ئەبی‌و نەخوش ئەکەوی‌و ، مەعرووضی هـــەموو موصیبەتەو ، بەرگەی هەلامـــەتی یا بەرزوتایی ناگری •• والحاصل جامیعی هەموو نوقصانییکە کە حەددو حسابی نیە • پادشایش‌بی وایە ، فەقیریش بی وایە • ئیتر بەسەر کیدا تکبر ئەکا ؟ بو موستەحەقی مەرحەمەتی خوابی ؟

٢ ـ فەقیری متکبر : لایەق بە ئینسانی فەقیر ئەوەیە کە نوقصانی خویی لی مەعلووم بی‌و « تذلل » بکا • موجیبی تکبرەکەی چیە ؟

٣ ـ بە سوینی درو مال ساغ‌کردنەوە : گەورەیی خوا ـ جل جلالە ـ بی نیهایەتە ، لای کەسی کە عەقلی سەلیمی بی قیمەتی مالی دونیا هیچ نیە ئینسان بینی ناوی ئەو ذاتە جەلیل‌و ئەعلایە کە خالیقیەتی‌و مونعیمی حەقی‌قیەتی‌و ، قودرەتی کامیلەی بـــە سەریا هەیە بە موقابیلی شتیکی خەسیس کە عیبارەتە لە دوو سی پارە بە درو سوینی پی بخوا ، بەو سوینە درویەو بەو گوناهە گەورەیە موسولمانیکی بەلکو نە خوی گەلی موسولمانتر پی بخەلەتینی • ئیتر بوچی ئەبی خوا مەرحەمەتی پی بکا لە قامەتا ؟؟

٤ ـ مال بەخشین ئەبی موجیبی شوکری خوابی کە لەگەل ئەمەدا کە بە هیچ نەوعی فەضلی نیە بە سەر ئەوەدا کە مالەکەی پی ئەبەخشی ئەبی بلی : یارەبی زور شوکر کە مالت پی‌ئیحسان کردووم هەمو لـــە فەضل‌و کەرەمی تویە لە ئازایی من نیە ، قودرەتت پی عەطا کردووم کە

ئەتوانم انعام نەگەل برای دینی خوما بکەم « مع ما فیه » ئەو عەطای ئەوە لە قیامەتا یەك بەدە یا یەك بەحەوصەد تا زیاتر ئەوابی هەیە ، ئیتر چ منەتیکی هەیە کە خەرمووروویی بدا بـە گەوهەریکی شەو چراغ ؟ ئینسان ئەوەندە کەربی بە منەت نان ئەو گەوهەرە لە کیس خوی بدا ئەبی لایەق بەچی بی ؟

٥ ـ پیری زیناکەر : ئینسان ئەبی روز بە روز عاقل بی ، لە خرایە بگەریتەوە ، خراپیی تەرك بکاو ئیشیکی چاکە لە جیی دانی ، شەهوەتی نەفسانیی کەم‌بی لە فیعلی شنیع خوی لادا • پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەفەرمووی : خوا ـ جل جلاله ـ مولەتی کەسیکی داو گەیانی بە شەصت سال ئیتر هیچ عوزریکی ئەو کەسە نایەلی بو تەوبە نەکردن ••

جەهیل‌و جوان ئارەزووی نەفسانی بـە قووەتە مەنعی بەلکو پی نەکری ، ئەمما پیر کە تلپی تەری تیا نامینی بوچی ئەبی ئیرتیکابی فیعلی شەنیعی زینا بکا ؟ ـ اعاذنا الله ـ • ئەگەر خوا رووی لی وەربگیری‌و بە چاوی مەرحەمەت تەماشای نەکا ئەو کەسە لەوەدا ئەبی هەر خەطای خوی بگری ••

٦ ـ پادشای دروزن : خوا لە بەینی موسولمانانا ـ کە لە هەموو صیفاتی ئینسانیدا وەکو یەك وانە ، کەسیان لە کەسیان زیاترنیە ـ یەکیکی ئینتیخاب کرد ، ئینعامی لـە گەلا کرد ، کردی بـە پاشای موسولمانان وا لازمە لە سەر ئەو کەسە کە خیانەتیان لە گەل نەکا ، درویان لە گـەل نەکا ، غەل‌و غەش لە گەل هیچ فەردیکیانا نەکا ، راست بی ، ئەمین بی ، موحافەظەی روحیان مالیان عرضیان بکا ، لەسەر ئەو قودرەتە « خارق

العادە »یە کە خوا پێی عەطا فەرمووە ئەبێ شەوو رۆژ شوکری خـوا بەجێ بێنی ئیتر بۆچ ئەبێ درۆیان لەگەل کا ؟ ئەگەر کردی ئەبێ لـە شوانی عەزل بکری‌و بخریتە زیندانەوە ••

٧ ـ ئاو مەنع کردن لە ریبوار : ئاو شتیکی بە قیمەتە کە ئینسان خۆی ئیحتیاجی پێی نـەبی‌و مەنعی بکا لـە موحتاج دیارە ئەبێ کـە موستەحەق بێ بۆ ئەوە کە خوا لە قیامەتا مەنعی مەرحەمەتی خۆیی لێ بکا کە قیمەتی بێ پایانە ••

٨ ـ بۆ دونیا بەیعەت بە پادشای ئیسلام‌کردن : بەیعەت کردن بـە پادشا لازمە بۆ تەقویەی دینی ئیسلام • بێ ئینسان بینی ئەو غایەتە عەظیمە ضائیع بکا بۆ مەنفەعەتیکی خەسیسە ئەبێ جەزای ئەو مەحروومی بێ لە رەحمەتی بێ‌نیهایەتی خوا ••

٢٩٨/١٦٦ ـ عن ابی هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : من قتل نفسه بحديدة فحديدته في يده يتوجأ بها في بطنه في نار جهنم خالدا مخلدا فيها ابدا ، ومن شرب سما فقتل نفسه فهو يتحساه في نار جهنم خالدا مخلدا فيها ابدا ، ومن تردى في جبل فقتل نفسه فهو يتردى في نار جهنم خالدا مخلدا فيها ابدا ••

ح ـ ٨ / ٣٩٧ ، م ـ ١ / ٤٨١ ، ت ، ن بتقديم بعض على بعض ••

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : هەر کەسی بە شتیکی تیژ خۆی بکوژێ ئەو شتەی لە دەستا ئەبێ هەر ئەیکا بە زگی خۆیا لە ئاگری جەهەننما خالیدو موخەلەد ئەبەدی ئەبێ تیادا ، هەرکەسی

زەهر بخواتەوەو خوی بکوژی ئەو کەسە لە ئاگری جەهەننما بە خالیدو موخەللەدو ئەبەدی هەر ئەو زەهرە هەلەقورینی : هەر کەسی خوی لە شاخی فری داتە خواریو خوی بکوژی ئەو کەسە تائەبەد موخەللەد ئەبی لە ئاگری جەهەننما هەر ئەکەویتە خواری •• موراد لە خلوودی ئاگر ؛ ئەو کەسە موسولمانبی زور مانەوەیە لە جەهەننما • گینا نەفسی نووری ئیمان مانیعە لەخلوود •• خوکوشتن گوناهی کەبیرەیە ••

١٦٧/٢٩٩ ـ اخبر ثابت بن الضحاك ـ رضي الله تعالى عنه ـ انه بايع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تحت الشجرة ، و [اخبر] ان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : من حلف بملة غير الاسلام كاذبا فهو كما قال ، ومن قتل [وفي اخرى : ذبح • م] نفسه بشيء عذب به [ذبح • م اخرى] يوم القيامة ، وليس على رجل نذر في شيء لا يملكه••

م ـ ١ / ٤٨٣ ، ح ـ ٩ / ٣٦ بفرق ما لا في المعنى ••

تەرجەمە :

ثابتی بنی ضحاك ـ رضي الله تعالى عنه ـ کە لە ئەصحابی شەجەرەیە ، لە « بیعة الرضوان » لە ژیر داری رضواندا بەیعەتی کرد بە پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەفەرموی : کە پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : هەرکەسی سوین بخوا بە درو بە میللەتی غەیری ئیسلام ؛ مەسەلا بلی : ئەگەر ئەوە وا نەبی من گاور بم یا جولەکە بم ئەو کەسە وەکو وتوویەتی وایە •• یەعنی بەوە کافر ئەبی ، ئەگەر درو نەکا کافر نابی ، هەرکەسی خوی بە شتی بکوژی لە روژی قیامەتا بەو شتە عەزاب ئەدری • لەسەر کەس نیە نەزری شتیك بکا کە ئەو شتە

مولكی ئەو نەبی ؛ مەسەلا بلی : خوا شیفای دام لەسەرم بی کە عەبدی فلان ئازاد بکەم •• ئەمما ئەگەر مولکی خوی بی ئەبی بە جیی بینی ••

٣٠٠/١٦٨ ـ حدث ثابت بن الضحاك ، وكان من أصحاب الشجرة، أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : من حلف [كاذبا] على ملة غير الاسلام فهو كما قال ، وليس على ابن آدم نذر فيما لا يملك ، ومن قتل نفسه بشيء في الدنيا عذب به ، ومن لعن مسلما فهو كقتله ، ومن قذف مؤمناً بكفر فهو كقتله •• ح ـ ٩ / ٣٥ •

٣٠١/١٦٩ ـ وعنه عن النبي ـ صلى الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال: ليس على رجل نذر فيما لايملك ، ولعن المؤمن كقتله ، ومن قتل نفسه بشيء في الدنيا عذب به يوم القيامة ، ومن ادعى دعوى كاذبة ليستكثر بها لم يزده الله الا قلة ، ومن حلف على يمين صبر فاجرة •• م ـ ١ / ٤٨٤ فيه حلف •

اي : كذلك •• من نووي ••

تەرجەمە :

حەدیثی ئەووەل : پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : هەرکەسی سوین بخوا بە درو بە میللەتیکی غەیری ئیسلام بلی : ئەگەر ئەوە وابی یا وا نەبی گاوربی یا جولەکە بی مەسەلا ، ئەو کەسە وایە کە وتوویەتی یەعنی کافر ئەبی ، لە سەر بەنی ئادەم نەزر نیە لەوەدا کە مولکی نەبی • یەعنی لەسەری لازم نیە بەجیی بینی • هەرکەسی نەفسی خوی بکوژی بە شتیك لە دونیادا ئەو کەسە لە قیامەتا بەو شتە عەزاب ئەدری ، هەر کەسی لەعن بکا لە موسولمانی وەکو بیکوژی وایە •

ئەوەندە گوناهە ، هەرکەسی جوین بدا بە موسولمانی بە کوفر پیی بلی : یا کافر وەکو بیکوژی وایە ، ئەوەندە گوناهە ؛ چونکی کوفر مردنی ئەبەدی‌یە ، بەلکو خراپترە ، چونکی عەزابی ئەبەدی هەیە ، کوژران مردنیکی مووەقەتە ..

حەدیثی دووەمیش مەعنای وایە : ئەوەندەی زیادە کە کەسی بە درو ئیددیعای مالی بکا لە خەلق کە مالی خویی پی زیاد بکا خوا ئەو کەسە هەر لە کەمیدا زیاد ئەکا ، هەر کەسی لە مەحکەمە سوینیکی « مغلظ » بخوا کە قازی مەجبووربی کە حوکمی پی بکا ئەویش وایە . یەعنی ئەویش هەر لە کەمیدایە ..

۳۰۲/۱۷۰ ـ عن ابی امامة [ایاس بن ثعلبة الانصاري الخزرجي . نووی] ان رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ قال : من اقتطع حق امریء مسلم بیمینه فقد اوجب الله له النار وحرم علیه الجنة . فقال له رجل : وان کان شیئا یسیرا یا رسول الله ؟ قال : وان قضیب من اراك ..

م ـ ۱

۵۱۳

تەرجەمە :

پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : هەرکەسی بە سوین حەقی پیاویکی موسولمان ببچری بو خوی خوا ئاگری بو بە واجب ئەگیری‌و جەنەتی لە سەر حەرام ئەکا . پیاوی وتی : یا رسول الله باشتیکی کەمیش بی ؟ پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : با پەلکی دار سیواکیکیش بی ..

کەلیمەی « حق » دەلالەت ئەکا لەسەر هەموو شتی ، پاك بی یا

پيس بى وەكو پيستى مردارەوەبو ، وەكو پەيێنو « سائرە » ..

١٧١/٣٠٣ ـ عن عبدالله [بن مسعود ـ رضى الله تعالى عنه ـ] عن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : من حلف على يمين صبر يقتطع بها مال امرىء مسلم هو فيها فاجر لقى الله وهو عليه غضبان . قال [ابو وائل] : فدخل الاشعث بن قيس [رضى الله تعالى عنه] فقال : ما يحدثكم ابو عبدالرحمن ؟ قالوا : كذا وكذا ، قال صدق ابو عبدالرحمن ، فيّ نزلت كان بيني وبين رجل ارض باليمن فخاصمته الى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال لي : هل لك بينة ؟ فقلت : لا ، قال : فيمينه ، فقلت : اذن يحلف ، فقال لي رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عند ذلك : من حلف على يمين صبر يقتطع بها مال امرىء مسلم هو فيها فاجر لقى الله وهو عليه غضبان ، فنزلت : « ان الذين يشترون بعهد الله وايمانهم ثمنا قليلا ... الى آخر الآية » . م ـ ١ / ٥١٣ .

١٧٢/٣٠٤ ـ وفي اخرى قال : كان بيني وبين رجل خصومة في بئر فاختصمنا الى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : شاهداك أو يمينه .. م ـ ١ / ٥١٣ .

١٧٣/٣٠٥ ـ وعنه قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ من حلف على يمين وهو فيها فاجر ليقتطع بها مال امرىء مسلم لقى الله وهو عليه غضبان . قال [شقيق] : فقال الاشعث : فيّ ـ والله ـ كان ذلك ؛ كان بيني وبين رجل من اليهود [الجفشيش] ارض فجحدني فقدمته الى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : لي رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : الك بينة ؟ قلت : لا . قال [الاشعث] :

فقال لليهودي : احلف ! قال : قلت : يا رسول الله اذا يحلف ويذهب بمالي ، فانزل الله تعالى : « ان الذين يشترون بعهد الله وايمانهم ثمنا قليلا ... الى آخر الآية » [في سورة آل عمران : اولائك لا خلاق لهم في الآخرة ، ولا يكلمهم الله ، ولا ينظر اليهم يوم القيامة ، ولا يزكيهم ، ولهم عذاب اليم] .. ح - ٤ / ٢٢٦ .

٣٠٦/١٧٤ ـ عن شقيق [ابو وائل] عن عبدالله ـ رضى الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : من حلف على يمين يقتطع بها مال امرىء هو فيها فاجر لقى الله وهو عليه غضبان ؛ فانزل الله ـ تعالى ـ : « ان الذين يشترون بعهد الله وايمانهم ثمنا قليلا .... الآية » فجاء الاشعث [ابن قيس الكندي] فقال : ما حدثكم ابو عبدالرحمن ؟ فيّ انزلت هذه الآية . كانت لي بئر في ارض ابن عم لي [معدان بن الاسود بن معدي كرب الكندي لقبه الجفشيش] فقال لي : شهودك ، قلت : مالي شهود ، قال : فيمينه ، قلت : يا رسول الله اذا يحلف فذكر النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ هذا الحديث ، فانزل الله ذلك [اي : قوله ـ تعالى ـ : ان الذين يشترون بعهد الله .... الآية] .. ح - ٤ / ١٨٨ د ، ن ، ج ..

٣٠٧/١٧٥ عن ابى وائل [شقيق بن سلمة] قال : قال عبدالله [ابن مسعود] ـ رضى الله تعالى عنه ـ : من حلف على يمين يستحق بها مالا ، وهو فيها فاجر ، لقى الله وهو عليه غضبان ، فانزل الله تصديق ذلك : ان الذين يشترون بعهد الله وايمانهم ثمنا قليلا ... فقرأ الى عذاب اليم .. ثم ان الاشعث بن قيس [الكندي] خرج الينا فقال : ما يحدثكم ابو عبدالرحمن ؟ قال : فحدثناه قال [شقيق] فقال [الاشعث] صدق ، لفي ـ والله ـ انزلت ؛ كانت بيني وبين رجل [معدان الجفشيش] خصومة

في بئر فاختصمنا الى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : شاهداك او يمينه ! قلت : انه اذا يحلف ولا يبالي • فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : من حلف على يمين يستحق بها مالا ، هو فيها فاجر ، لقى الله وهو عليه غضبان ؛ فانزل الله تصديق ذلك ، ثم اقترا [عليه الصلاة والسلام] هـذه الآية : « ان الذين يشترون بعهد الله وايمانهم ثمنا قليلا الى ولهم عذاب اليم » ••

ح ـ ٤

٢٨٨

تەرجەمە :

ئەم پینج حەدیثە یەك حادیثەیە مسلمو بخاری ـ رضی الله تعالى عنهما ـ بە فەرقیکی کەم لە لەفظا ریوایەتیان کردووە ، حاصلی هەموویان ئەوەیە : کە عبداللهی ابنی مسعود ـ رضی الله تعالى عنه ـ ئەفەرموی : پیغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ فەرمووی : هەرکەسی سوینیکی « مغلظ » بخوا کە لەوانەبی حاکم مەجبووربی کە حوکمی پی بکا بەو سوینە مالی پیاویکی موسولمان ببچری ، ئەو کەسە لەو سوینەدا دروزن بی لە قیامەتا ئەو کەسە مولاقی ئەبی بە خوا ـ جل وعلا ـ خوا لە سەر ئەو کەسە بە غەزەب ئەبی • اشعثی بنی قیسی کندی ـ رضی الله تعالى عنه ـ لە جی‌ی خوی هەلەسی ئەچی بو لای ئەو مەجلیسە کە عبدالله ـ رضی الله تعالى عنه ـ حەدیثیان بو ئەخوینی ، پرسی کە أبو عبدالرحمن ـ یەعنی ابن مسعود ـ حەدیثی چیتان بو ئەخوینی ؟ شقیق ، کە لەوی بووە ، ئەلی : وتیان : ئەوەو ئەوەو ئەوە ، ئەلی : اشعث ـ رضی الله تعالى عنه ـ فەرمووی : أبو عبدالرحمن راست ئەکا ئایەتی « ان الذین ••• » دەرحەق منو خەصمی من نازل بووە لە بەینی منو پیاوی لە جولەکە

[كه ئاموزام بو ، كه ناوى معدان بو ، لەقەبى جفشيش بو] لە حەقى ئەرزى لە « يمن » بزاعمان بو بردمه حضوورى پيغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووى : شاهيدت هەيە ؟ وتم خير • فەرمووى : سوينى بده ، وتم : موبالات ناكا سوين ئەخواو ئەرزەكەم لە كيس ئەچى • ئەو وەختە پيغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووى : هەركەسى سوينيكى « مغلظ » بخوا كه قازى مەجبوور بكا بەوە كه حوكمى پى بكا ، ئەو كەسە لەو سويندەدا دروزن‌بى روژى قيامەت مولاقى خـوا - جل وعلا - ئەبى خوا لەسەرى بە غەزەب ئەبى ، خوا تەصديقى ئەم فەرموودەى حەزرەتى پيغەمەرى بەم ئايەتەى « ئالى عمران » كرد : « ان الذين يشترون بعهد الله وايمانهم ثمنا قليلا ••• الى آخر الآية » ••

١٧٦/٣٠٨ - عن علقمة بن وائل عن ابيه [الظاهر ان اباه هو جده كما في الرواية الآتية] قال : جاء رجل من حضرموت ورجل من كنده الى رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - فقال الحضرمي : يا رسول الله ان هذا الرجل قد غلبني على ارض لي كانت لابي ، فقال الكندي : هي أرضي في يدي ازرعها ، ليس فيها حق ، فقال النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - للحضرمي : الك بينة ؟ قال : لا ، قال : فلك يمينه • قال : يا رسول الله ان الرجل فاجر لا يبالي على ما حلف عليـــه ، وليس يتورع عن شيء ، فقال : ليس لك منه الا ذلك فانطلق ليحلف ، فقال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - لما ادبر : اما لئن حلف على ماله لياكله ظلما ليلقين الله

م - ١

- تعالى - وهو عنه معرض •• ــــــــ •

٥١٣

١٧٧/٣٠٩ - عن وائل بن حجر عن أبيه [حجر - رضي الله تعالى عنه] قال : كنت عند رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - فأتاه رجلان يختصمان في ارض ، فقال احدهما : ان هذا انتزى على ارضي يا رسول الله

في الجاهلية وهو امرئ القيس بن الحابس الكندي ، وخصمه ربيعة بن عبدان فقال : بينتك ! قال : ليس لي بينة • قال : يمينه • قال : اذن يذهب بها • قال : ليس لك الا ذلك • قال : فلما قام ليحلف قال رسول الله ـ صلى الله عليه وسلم ـ : من اقتطع أرضا ظالما لقى الله وهو عليه غضبان •• ـــــــ •

م ـ ١

٥١٤

تەرجەمە :

ئەم دوو حەدیثە دەرحەق حادیثەیەکن کەمی فەرقیان هەیە :

حەدیثی ئەووەل : دوو پیاو یەکیکیان حەضرەمی بو یەکیکیان کندی بو هاتنە خذمەت پیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ حەضرەمی‌یەکە وتی : یا رسول اللّه ئەمە ئیستیلای کردووە بە سەر ئەرزی منا [یەعنی لی‌ی زەوت کردووم] ، ئەرزی باوکم بووە • کندی‌یەکە وتی : ئەو زەوی‌یە زەوی خومە بە دەستمەوە زەرعی ئەکەم هیچ حەقی ئەوی تیانیە • پیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ بە حەضرەمی‌یەکەی وت : شاهیدت هەیە ؟ وتی : خیر ، فەرمووی : سویندانی ئەوت بو هەیە • حەضرەمی‌یەکە وتی : یا رسول اللّه پیاویکی فاجیرە موبالات ناکا بەوەی سوینی لەسەر ئەخوا وەرع ناکا لە هیچ • پیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : غەیری ئەوەت بو نیە ، پیاوەکە چوو کە سوین بخوا کە پشتی هەل کرد پیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ئاگاتان لی بی ئەگەر ئەمە سوین بخوا لەسەر مالی ئەو کە بە زولم بیخوا بە تەحقیق مولاقی خوا ئەبی‌و خوا ـ عز وجل ـ رووی لی وەرەگیری ••

مەعنای حەدیثی دووەمیش وایە فقط ناوی خەصمەکانی تیایە کە « امریء القیس »ی کوری حابیسی کندی زەوی ربیعـەی بنی عبـدانی

حەضرەمی زەوت کردووە • لە ئاخریشا ئەفەرموی : کە هەلسا بچی سوین بخوا پیغەمەر ـ صلی اللّٰه تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : هەر کەسی ئەرزی بە زولم بچری لە یەکی مولاقاتی لە گەل جەنابی خوادا ئەبی خوا ـ جل وعلا ـ لەسەری بە غەزەب ئەبی ••

ئەم حەدیثانە دەلالەت ئەکەن لە سەر ئەمە :

١ ـ دوو کەس لەوەختی مورافەعەدا قسەی ناخوش بە یەکتری بلین ـ بەو شەرتە قەذف نەبی ـ موئاخەذە ناکرین ••

٢ ـ واریث کە مونحەصیر بی لە یەکیکاو لای حاکمیش مەعلووم بی دەعواکەی قوبوول ئەکری ••

٣ ـ موددەعی بەینەی لەسەرە سوین لە سەر « مدعا علیه »یە ••

٤ ـ بەینە لە ذوالیدی موقەددەمە ••

٥ ـ دروزن بە درو سوینی خوارد حوکمی بو ئەکری ، ئەوی سوینی لە سەر خوارد بە زاهیر ئەبی بە مولکی •

٦ ـ حوکمی حاکم « عند اللّٰه » نافذ نیە ظاهیرەن نافیذ ئەبی ، بویە خوا ئەفەرموی : « ان الذین یشترون ••• الآیة » •

بویە پیغەمەر ـ صلی اللّٰه تعالی علیه وسلم ـ شەهادەتی زووری لە کەبائیر عەد کردووە ••

١٧٨/٣١٠ ـ عن ابي هريرة [رضی الله تعالى عنه] قال : جاء رجل الى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : يا رسول الله ارأيت ان جاء رجل يريد أخذ مالي ؟ قال : فلا تعطه مالك • قال : ارايت ان قاتلني ؟ قال : قاتله • قال : أرأيت ان قتلني ؟ قال : فأنت شهيد • قال : أرأيت

م ـ ١

ان قتلته ؟ قال : هو في النار ٠٠ ــــــــــ ٠

٥١٤

تەرجەمە :

پیاوی هاتە خذمەت پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ عەرزی کرد : یا رسول الله خەبەرم بدەری ئەگەر پیاوی بی تەمای بی کە مالی من ببا ؟ پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : مالی خوتی مەدەری ٠ وتی : ئەگەر شەرری لەگەل کردم ؟ فەرمووی : شەرری لەگەل بکە ٠ وتی : ئەگەر بمکوژی ؟ فەرمووی : شەهیدی ٠ وتی : ئەگەر بیکوژم ؟ فەرمووی : ئەو لە جەهەننمایە ٠٠

١٧٩/٣١١ ـ ثابت مولى عمر بن عبدالرحمن أخبر انه لما كان بين عبدالله بن عمرو وبين عنبسة بن ابي سفيان ما كان ، تيسروا للقتال ، فركب خالد بن العاص الى عبدالله بن عمرو ، فوعظه خالد فقال عبدالله بن عمرو [رضي الله تعالى عنهما] : اما علمت ان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : من قتل دون ماله فهو شهيد ؟

م ـ ١

ــــــــ

٥١٥

تەرجەمە :

ثابت ئەلی : کە لە بەینی عبداللهی بنی عەمری بنی عاصا ـ رضی الله تعالی عنهما ـوە عنبسەی بنی ابو سفیانا ئەوە بوو کەبو ، تەدارەکیان کرد بو شەر ، خالیدی بنی عاص سواربو چو بولای عبداللهی بنی عەمر وەعظی بو دادا عبدالله فەرمووی : بو نازانی کە پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرموویەتی : هەرکەس لـە سـەر مالی خوی بکوژری

شەهیدە ••

ئەم دوو حەدیثە دەلالەت ئەکەن لەسەر ئەوە کە دەفعی صائیل ـ بە شەرطی خوی ـ دروستە لە سەر مال ، ئەو مالە کەم بی یا زور بی ، [ئەمما دەفعی لە عرض واجبە] ئەگەر دەفعی صائیل تەوەقوفی بەستبیتە سەر شەر نە گەلیا ـ حەتا سەر کوشتنیش ـ هیچ فەرقی نیە • ئەگەر صائیلەکە بکوژری گور بەگور ئەچی • صاحیب حەق بکوژری شەهید ئەبی ••

۳۱۲/۱۸۰ ـ عن ابي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال : شهدنا مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حنينا [قال القاضي : صوابه خيبر] فقال لرجل يدعى الاسلام : هذا من أهل النار ، فلما حضرنا القتال قاتل الرجل قتالا شديدا ، فأصابته جراحة ، فقيل : يا رسول الله الرجل الذي قلت له آنفا انه من أهل النار فانه قاتل اليوم قتالا شديدا ، وقد مات ، فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : الى النار ، فكاد بعض المسلمين أن يرتاب فبينما ، هم على ذلك اذ قيل له : انه لم يمت ولكن به جراح شديد فلما كان في الليل لم يصبر على الجراح فقتل نفسه ، فأخبر النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بذلك فقال : الله اكبر اشهد اني عبد الله ورسوله ، ثم امر بلالا فنادى في الناس انه لا يدخل الجنة الا نفس مسلمة ، وان الله يؤيد هذا الدين بالرجل الفاجر ••

م ـ ۱ / ٤٨٦ • ح ـ ٦ / ٣٥٠

تەرجەمە :

لە ابو هریرەوە ریوایەت کراوە کە لەگەل پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیە وسلم ـ حازری غەزای حونەین بووین [قاضی عیاض ئەفەرموی : حونەین سەهوە لە تەرەف راوییەوە ، صەوابی : حازری غەزای خەیبەر

بووين •] پيغه‌مه‌ر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ده‌رحه‌ق پیاوی که‌ ئیدديعای ئیسلامه‌تی ئه‌کرد فه‌رمووی : ئه‌مه‌ له‌ ئه‌هلی ناره • که حازر بوين بو شه‌ر ئه‌و پیاوه شه‌ریکی زور به شیدده‌تی کرد ، بریندار بو ، عه‌رزی پیغه‌مه‌ر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کرا که یا رسول الله ئه‌و پیاوه که فه‌رمووت له ئه‌هلی ئاگره ئیمرو شه‌ریکی زور به‌شیدده‌تی کردو مرد ، پیغه‌مه‌ر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فه‌رمووی : به جه‌هه‌ننم • له‌و فه‌رمووده‌ی پیغه‌مه‌ر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم وه‌ختبو به‌عزی که‌س بکه‌ونه شوبهه‌وه •• له‌و وه‌خته‌دا که خه‌لق له سه‌ر ئه‌و حاله بوون وتیان : نه‌مردووه فه‌قه‌ط به‌برینیکی قورس بریندار بو ، که شه‌و داهات صه‌بری له‌سه‌ر برینه‌که‌ی پی نه‌کرا ، خوی کوشت ، خه‌به‌ری ئه‌وه درا به پیغه‌مه‌ر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پیغه‌مه‌ر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فه‌رمووی : الله اکبر شه‌هاده‌ت ئه‌ده‌م که من عه‌بدو ره‌سوولی خوام • له دوایا ئه‌مری به بلال فه‌رموو ، بلال بانگی دا به‌ناو خه‌لقا که غه‌یری موسولمان ناچیته به‌هه‌شته‌وه ، خوا ئه‌م دینه ته‌ئییدو به‌قووه‌ت ئه‌کا به واسیطه‌ی پیاوی فاجیره‌وه ••

۱۸۱/۳۱۳ ـ عن سهل بن سعد الساعدي ـ رضى الله تعالى عنه ـ ان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ التقى هو والمشركون [أي في خيبر • كما في حديث ابى هريرة السابق] فاقتتلوا فلما مال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ الى عسكره ومال الآخرون الى عسكرهم ، وفي أصحاب رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رجل [قيل : هو قزمان] لا يدع لهم شاذة [التي تفارق الجماعة] ، ولا فاذة [التي لم تختلط بهم اصلا] الا اتبعها يضربها بسيفه ، فقيل : ما اجزأ منا اليوم [ما اغنى] احد كما اجزأ فلان ، فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : اما انه من أهل النار [وعند الطبراني من حديث اكثم الخزاعي : قلنا : يا رسول الله اذا كان فلان في عبادته ، واجتهاده ، ولين جانبه في

النار فأين نحن ؟ قال : ذلك اخبات النفاق] ، فقال رجل من القوم [هو اكثم] : انا صاحبه ، قال : فخرج معه كلما وقف وقف معه ، واذا اسرع اسرع معه ، قال فجرح الرجل جرحا شديدا فاستعجل الموت ، فوضع سيفه بالارض وذبابه بين ثدييه ثم تحامل على سيفه فقتل نفسه ، فخرج الرجل الى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : اشهد انك رسول الله • قال : وما ذاك ؟ قال : الرجل الذي ذكرت آنفا انه من أهل النار فاعظم الناس ذلك ، فقلت انا لكم به ، فخرجت في طلبه ثم جرح جرحا شديدا ، فاستعجل الموت ، فوضع نصل سيفه في الارض وذبابه بين ثدييه ثم تحامل عليه فقتل نفسه ، فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عند ذلك : ان الرجل ليعمل عمل اهل الجنة فيما يبدو للناس وهو من أهل النار ، وان الرجل ليعمل عمل أهل النار فيما يبدو للناس وهو من أهل الجنة •• ح ـ ٦ / ٣٩٤ • م ـ ١ / ٤٨٧ • لا يدع شاذة ولا فاذة : اذا كان شجاعا لا يلقى أحدا الا قتله •• نووى •

تەرجەمە :

سهلی بنی سعدی ساعیدی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموی : پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـو موشریکان لە خەیبەرا بو حەرب بەرابەر وەستان حەربیان کرد کە پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی گـەرایەوە ناو لەشکری خـوی‌و ئەوانیش گەرانەوە بو ناو عەسکەری خویان لە ئەصحابی پیغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پیاوی بو [منـافق ناوی قزمان بو] هیچ کەسیکی دەرنـەدەکرد لـە موشریکان ، هەر کامیکیان راست بهاتایە شوینی ئەکەوت‌و بە شیر لی‌ی ئەداو ئەیکوشت ، ئەصحابی کیرام ئەیان‌وت : چـەندە ئازاو شەجیعە ! هیچ کەس لە ئیمە ئیمرو ئەو ئازای‌یەی نەکرد کە ئەو کردی • پیغەمەر

- صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : بزانن کە ئەوە لە ئەهلی ئاگرە : یەعنی جەهەننمی‌یە • [لە ریوایـەتی اكثم - رضى الله تعـالى عنـه - ئەفەرموێ : ئەصحابە وتیان : یا رسول الله کە ئەو بەم هەموو عیبادەت‌و

سەعی کردنەو نەرم‌و حەلیمی‌یە لە ئەهلی جەهەننم بێ ئیمە لە کوێ ئەبین ؟ پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : عیبادەت‌و سەعی ئەو بو شاردنەوەی نیفاقیەتی] پیاوی لە قەوم [یەعنی اكثم] وتی : من شوێنی ئەکەوم بزانم چی ئەکا • سهل ئەفەرموێ : لە گەل قزمانا - یەعنی

دوورو نزیك - رویی ، قزمان بوەستایە اكثمیش ئەوەستا ، خیرا برویایە ئەمیش خیرا ئەرویی • یەعنی لە چاوی غافل نەکرد ، قزمان بریندار کرا برینیکی خراپ‌و بـە شیددەت ، ئیستعجالی مردنی کـرد قەبزەی شیرەکەی نایە سەر زەوی‌و نووکەکەی نایە بەینی هەردوو مەمکیەوە ،

گرانی خویی بـە سەراداو خویی کوشت ، پیاوەکە - یەعنی اكثم - چووە خذمەت پێغەمەر - صلى الله تعالى علیـه وسـلم - فەرمووی : شەهادەت ئەدەم کە تو رەسوولی خوای • پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : ئەوە چیە ؟ فەرمووی : ئەو پیاوە کە فەرمووت لە ئەهلی جەهەننمەو خەلق فەرمودەکەی تویان زور بە گەورە زانی

پیم وتن : من ئەمە بو ئیوە بە ئەنجام ئەگەیەنم بزانم چیـە • شوێنی کەوتم ، لە دوایا بە برینیکی بە شیددەت بریندار بو ئیستعجالی مردنی کرد ؛ قەبزەی شیرەکەی نایە زەوی‌و نووکەکەی خستە بەینی هەردوو مەمکیەوەو گرانی خویی بە سەرا داو خوی کوشت •• ئەو وەختـە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : پیاو ئیشیك ئەکا کە لای خەلق وایە کە ئەو ئیشە ئیشی ئەهلی بەهەشتە کەچی ئەو پیـاوە

جەهەنمی‌یە • بەعزی ئیش ئەکا کە لە پیش چاوی خەلق ئیشی ئەهلی جەهەنم بی کەچی ئەو کەسە لە ئەهلی بەهەشتە ••

ئەم حادیثەیە موعجیزەیەکی زور گەورەی پیغەمەری - صلی الله تعالی علیه وسلم - تیایە کە لە پیش واقیعەدا خەبەری لە وقووعی داوە • کەس بە عەمەل مەغروور نەبی ، بە چاوی حەقارەت تەماشای ئەوانە نەکا کە بە ظاهیری خراپن ، ئیعتیبار بە خاتیمەیە - ختم لنا ولاخواننا بالخیر آمین - •

لە ریوایەتی ابو هریرەدا ئەفەرموی : تیری لە تیرکەش دەرهیناو بەوە خوی کوشت • ئیحتیمالی هەیە هەردووکی کردبی ، مونافاتیان نیە ••

١٨٢/٣١٤ - شيبان قال : سمعت الحسن [البصري] يقول : ان رجلا ممن كان قبلكم خرجت به قرحة فلما آذته انتزع سهما من كنانته ، فنكاها [قشرها وخرقها وفتحها • نووى] فلم يرقأ الدم [لم ينقطع] حتى مات ، فقال ربكم : قد حرمت عليه الجنة ، ثم مد يده الى المسجد فقال : اي والله لقد حدثني بهذا الحديث جندب عن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - في هذا المسجد •• ـــــــــ •

م - ١

٤٨٩

عن الحسن البصري قال : حدثنا جندب بن عبدالله [البجلي] - رضي الله تعالى عنه - في هذا المسجد [مسجد بصرة] ، وما نسينا منذ حدثنا ، وما نخشى [وما نخاف • اخرى خ] ان يكون جندب كذب على رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : قال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - كان فيمن كان قبلكم رجل به جرح [جراح • اخرى خ] فجزع فأخذ سكينا ، فحز [قطع] بها يده فما رقأ [فما انقطع] الدم حتى مات • قال الله - تعالى - : بادرني عبدي بنفسه حرمت عليه الجنة ••

ح ـ ٥ / ٤٢٤ ، ح ـ ٢ / ٤٤٦ ، م ـ ١ / ٤٨٩

تەرجەمە :

ئەم دوو حەدیثە یەك حادیثەیە ، کەمی فەرقیان هەیە ، حسنی بصری ـ رحمه الله ـ لە جندب ـ رضی الله عنه ـ ریوایەت ئەکا ئەفەرموی : ناترسین کە جندب درو بکا بەدەم پیغەمەرەوە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئیمەیش لە فکردان نەچوەتەوە ، چونمان لە جندب بیستووە وا ریوایەتی ئەکەین کە پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : لەو میللەتانەی کە لە پیش ئیوەدا بوون پیاوی برینیکی لی هاتبو کیردیکی بەدەستەوە گرت • لە ریوایەتیکا تیریکی لە تیرکەشەکەی دەرهینا بەوە برینەکەی پی کولیەوە [پی ئاژنی] • خوینی نەوەستایەوە تا مرد • خوا فەرمووی : دەستپیشەکی لە من کرد بە هەشتم لەسەر ئەو حەرام کرد ••

١٨٣/٣١٥ ـ ابو هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : الذي يخنق نفسه يخنقها في النار ، والذي يطعنها يطعنها في النار •• ح ـ ٢ / ٤٤٦ • مر مبسوطا في ص ٨٩ عدد ٢٩٨ •

تەرجەمە :

پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ئەوکەسەی کە خوی ئەخنکینی هەر خوی ئەخنکینی لە ئاگرا ، ئەوی شتیك بکا بە لەشی خویاو خوی بکوژی لە ئاگرا هەر ئەو شتە ئەکا بە لەشی خویا ••

٣١٦/١٨٤ - عن جابر [رضي الله تعالى عنه] ان الطفيل بن عامر الدوسي [رضي الله تعالى عنه] اتى النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - فقال : هل لك في حصن حصين ومنعة ؟ قـــال : حصن كان لدوس في الجاهلية ، فابى ذلك النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - للذي ذخر الله للانصار فلما هاجر النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - الى المدينة هاجر اليه الطفيل بن عمرو وهاجر معه رجل من قومه ، فاجتووا المدينة فمرض فجزع ، فاخذ تشاقص له [الشقص : سهم له نصل عريض] فقطع بها براجمه فشخبت يداه [سال دمهما] حتى مات ، فرآه الطفيل بن عمرو في منامه فرآه وهيئته حسنة ، ورآه مغطيا يديه ، فقال له : ما صنع بك ربك ؟ فقال : غفر لي بهجرتي الى نبيه - صلى الله تعالى عليه وسلم - فقال له : مالي أراك مغطيا يديك ؟ قال : قيل لي : لن نصلح منك ما افسدت ، فقصها الطفيل على رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - فقال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : اللهم وليديه فاغفر ٠٠ ـــــــــ ٠

م - ١
٤٩٨

تەرجەمە :

طفیلی بنی عەمری دوسی هاتە خذمەت پیغەمەر - صلی اللّٰه تعالی علیه وسلم - فەرمووی : یا رسول اللّٰه ئارەزووت هەیە تەشریفت بینیتە قەلایکی مەحکەمەوە ؟ جابر ئەفەرموی : لە زەمانی جاهیلیەتا قەلای دوس بو پیغەمەر - صلی اللّٰه علیه وسلم - ئیبای کرد لەوە ؟ چونکە خوا هیجرەتی پیغەمەری - صلی اللّٰه تعالی علیه وسلم - بو ئەنصار بە زەخیرە دانابو کە پیغەمەر - صلی اللّٰه تعالی علیـه وسلم - هیجرەتی بو مەدینـە فەرموو طفیلی بنی عەمر هیجرەتی کرد بو لای پیغەمەر - صلی اللّٰه تعالی علیه وسلم - پیاویکیش لە قەومی ئەو لە گەل ئەوا هیجرەتی کرد ، ئاوو هەوای مەدینەیان پی نەکەوت ، ئەو پیاوە کە لە گەلیابو نەخوش کەوت ، پەیکانی ئەو تیرانەی کە پی بو هینای بەوە جومگەکانی پەنجەی دەستی

خوی بری خوینی بەرنلا بو تامرد • طفیلی بنی عەمر ئەو پیاوەی لە خەوا دی ، چاوی پی کەوت کە هەیئەتیکی جوانی بو ، وایشی دی کە هەردوو دەستی خوی داپوشیبو لی‌ی پرسی : کە خوا چی لە گەل کردی ؟ وتی : بە واسیطەی ئەمە کە هیجرەتم بو خذمەت پیغەمەری ئەو کردووە ـ صلی اللہ تعالی علیه وسلم ـ لیم خوش بو • پی‌ی وت : بو چیت ئەبینم کە هەردوو دەستت داپوشیوە ؟ وتی : پیم بیژرا کە ئیمە ئیصلاحی ئەوە ناکەین کە تیکت داوە •• طفیل ـ رضی اللہ تعالی عنه ـ ئەم خەوەی گیرایەوە بو پیغەمەر ـ صلی اللہ تعالی علیه وسلم ـ پیغەمەر ـ صلی اللہ تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : یا خوا بو هەردوو دەستیشی لی‌ی خوش ببی ••

هیجرەت گوناهی پیشوو لائەبا ، ئەگەر لە پیش هیجرەتا پەنجەی خوی بریبایە دەستی دانەئەپوشی ••

١٨٥/٣١٧ ـ عن ابي هريرة [رضى الله تعالى عنه] قال : خرجنا مع النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ الى خيبر ، ففتح الله علينا [افتتحنا خيبر • بخارى] فلم نغنم ذهبا ولا ورقا [انما غنمنا البقر والابل والمتاع والحوائط ، ثم انصرفنا مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ الى وادي القرى ومعه عبد يقال له : مدعم أهـــداه له أحد بني الضباب • بخارى] غنمنا المتاع والطعام والثياب ، ثم انطلقنا الى الوادي ومع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عبد له وهبه له رجل من جذام يدعى : رفاعة بن زيد ، من بني الضبيب ، فلما نزل الوادي قام عبد رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يحل رحله فرمى بسهم [اذ جاءه سهم عائر • بخارى] فكان فيه حتفه ، فقلنا له : هنيئا له الشهادة يا رسول الله ، فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : كلا ، والذي نفس محمد بيده ان الشملة لتلتهب عليه نارا اخذها من المغانم يوم خيبر لم يصبها المقاسم ، قال : ففزع الناس ، فجاء رجل بشراك او شراكين ، فقال يا رسول الله اصبت يوم خيبر ، فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ شراك من نار • او شراكان من نار ••

م - ١ / ٤٩٣ . ح - ٦ / ٣٦٠ .

تەرجەمە :

أبو هريرة - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموی : فەتحی خەیبەرمان کرد [لە مسلما ئەفەرموی : لە خذمەت پیغمەرا - صلی الله تعالی علیـه وسلم - چوین بو خەیبەر خوا بوی فەتح کردین] .

[ابو هريرة کە بە موسولمانی هاتە خذمەت پیغمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - پیغمەر - صلی الله تعالی علیـه وسلم - لـە ئاخری فەتحی خەیبەرابو ، کەمی مابوەوە کە فەتحی نەکا ، ابو هريرە بە ئاخریا گەیی .. زاهیر وایە کە ابو هريرە لە وەختیکا عەزمی خذمەتی پیغمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - کردبی کە پیغمەر - صلی الله تعـالی علیـه وسلم - عەزیمەتی کردبی بو خەیبەر . یەعنی زەمانی تەشریفی پیغمەر - صلی الله تعالی علیـه وسـلم - و زەمانی دەرچوونی ابو هـريرة بو خذمـەت ئـەو تەصادوفی روژیکی کردبی] . ئەفەرموی : ئالتونو زیومان بە غەنیمەت نەگرت هـەر طەعامو مـەتاعو گاجووتو وشترو باغو بوستانمان بـە غەنیمەت گرت ، لە دوایا لەگەل پیغمەر - صلی الله تعالی علیـه وسلم - چووین بو « وادی القری » : [جیـیەکە نزیك مەدینە] ، لـە خذمەت پیغمەرا - صلی الله تعالی علیه وسلم - عەبدی بو ناوی « مدعم » بو کـە پیاوی لە عەشیرەتی جذام کە ناوی رفاعەی کوری زید بو لە ئەولادی ضبیب بو بە هەدیە تەقدیمی کرد بو پیغمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - کە لە « وادي القری » تەشریفی دابەزی عەبدەکەی پیغمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - هەلسا بارگەکەی پیغمەری - صلی الله تعالی علیه وسلم -

ئەكردەوە لەو وەختەدا تیریكی « لاعیە »[1] هات‌بو بە سەبەبی مردنی عەبدەكە •• ئیمە ووتمان : شەهادەتی لی مۆبارەك بی یا رسول الله • پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : زینهار وا مەلین • ئەو لیباسەی كە لە خەبەر بە دزیەوە لە مالی تالانی لای دابو ، بەوە خیانەتی لە مالی غەنیمەت كرد ئەو لیباسە لە تەقسیما نەبو ، ئەبی بە ئاگرو لە بەری هەلەگری •• ئەصحابی كیرام لەوە ترسیان لی نیشت پیاوی قایشی نەعلی یادوو قایشی هینا ووتی : یا رسول الله ئەم قایشە یا ئەم قایشانەم لە روژی خەیبەرا دەست كەوت ، پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : قایشیكە لە ئاگر یا دوو قایشە لە ئاگر ••

راوی‌یەكە شكی بووە ئەوی ئەو پیاوە هینای قایشیك بو یا دوان بو •• خیانەت لە مالی غەنیمەت مانیعی دەرەجـەی شەهادەتە سەبـەبی عەزابە ••

۱۸٦/۳۱۸ ـ عمر بن الخطاب [رضی الله تعالی عنه] قال : لما كان یوم خیبر اقبل نفر من صحابة النبی ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ، فقالوا : فلان شهید وفلان شهید حتی مروا علی رجل فقالوا : فلان شهید فقال رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ : كلا انی رایته فی النار فی بردة غلها ، او عباءة ، ثم قال رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ : یا ابن الخطاب اذهب فناد فی الناس انه لا یدخل الجنة الا المؤمنون ، قال : فخرجت فنادیت فی الناس : الا انه لا یدخل الجنة الا المؤمنون ••

م ـ ۱

٤۹۲

(۱) لاعیە : مەبەست تیریكە كە بە ریكەوت هاتبی • یانی تیری ویل • وەك ئەووتری گوللەی ویل •

تەرجەمە :

ئيمامی عمر – رضی الله تعالی عنه ـ ئەفەرموی : كه غەزای خەیبەر بو بەعزی له صەحابەی پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ دەستیان پی‌كرد ئەیان‌ووت : فلان شەهیدە فلان شەهیدە تا بەلای پیاویكا رابوردن وتیان : فلان شەهیدە • پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : حاشا من ئەوم له ناو ئاگرا دی لەبەر ئەو لیباسە ، یا ئەو عەبایە [الشك من الراوي] كه غەلی كردبو ، له دوایدا پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : « یا ابن الخطاب » بچو بانگ‌كه لەناو خەلقا : كه غەیری موئمین ناچیتە بەهەشتەوە ، فەرمووی : چووم بانگم كرد كـه خەبەرتان بی كه غەیری موئمین ناچیتە بەهەشتەوە ••

خیانەت له غەنیمەت موجیبی حیرمانە له رەحمەتی خوا ••

۳۱۹/۱۸۷ ـ عن انس بن مالك [رضی الله تعالی عنه] انه قال : لما نزلت هذه الآية : « يا ايها الذين آمنوا لا ترفعوا اصواتكم فوق صوت النبي ••• » الى آخر الآية : [ولا تجهروا له بالقول كجهر بعضكم لبعض ان تحبط اعمالكم وانتم لا تشعرون] • جلس ثابت بن قيس في بيتـه وقال : انا من اهل النار ، واحتبس عن النبي ـ صلى الله تعالى عليـــه وسلم ـ فسأل النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ سعد بن معاذ فقال : يا ابا عمرو ما شان ثابت اشتكى ؟ فقال : سعد انه لجاري ما علمت له شكوى ، قال : فاتاه سعد فذكر له قول رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال ثابت : انزلت هذه الآية ، ولقد علمتم اني من ارفعكم صوتا على رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فانا من اهل النار فذكر ذلك سعد للنبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بل هو من اهل الجنة •• • وفي اخرى عن انس بدون ذكر سعد قال : فكنا نراه يمشي بين اظهرنا رجلا من اهـل

م ـ ١
٤٩٧

م ـ ١
الجنة • ـــــــــ •
٤٩٨

تەرجەمە :

کە ئەم ئایەتەی [سورەی حجرات] نازل بو کە مەعنای وایە : ئەی ئەوانەی کە ئیمانیان هەیە دەنگتان بەسەر دەنگی پیغەمەرا ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ بەرز مەکەنەوە ، بە قایم قسەی لەگەل مەکەن وەکو لەگەل یەکتریدا بە دەنگی بەرز قسە ئەکەن مەبادا ئاگاتان لە خوتان نەبیو ئەو عەمەلی پیشووەتان مەحو بیتەوە •• ئەو وەختە ثابت لە مالەوە دانیشت ووتی : من لە ئەهلی ئاگرم ، لە پیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیـه وسلم ـ حەبس بو نەچووە خذمەتی •• پیغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ لە سەعدی بنی معاذی پرسی فەرمووی : ئەی ابو عەمر حالی ثابت چیە ئایا نەخوشە ؟ سـعد فەرمووی : ئەو دراوسیی منە هیچ نەخوشی ئەوم لی مەعلووم نیە سعد چووە لای ثابت قسەکەی پیغەمەری ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ پی وت • ثابت وتی : ئەم ئایەتە نازل بووە ، ئیوەیش لیتان مەعلوومە کە من لە هەمووتان زیاتر دەنگ بەرزم بەسەر پیغەمەرا ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ کە وابی من لە ئەهلی ئاگرم • سعد ئەم قسەی ثابتەی عەرزی پیغەمەر کرد ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ پیغەمەر ـ صـلی اللّه تعالی علیـه وسلم ـ فەرمووی : بەلکە ئەو لە ئەهلی بەهەشتە •• لـە ریوایەتیکی ترا انس ئەفەرموی : ئیتر ئیمە وامان ئەبینی کە لـە ناومانا پیاویکی بەهەشتی ئەرویی ••

١٨٨/٣٢٠ ـ وعنه ان النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ افتقد ثابت بن قيس [خطيب النبي وخطيب الانصار ـ رضي الله تعالى عنه ـ] • فقال رجل : يا رسول الله انا اعلم لك علمه فاتاه فوجده جالسا في بيته

منكسا راسه فقال : ما شانك ؟ فقال : شر ! كان يرفع صوته فوق صوت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقد حبط عمله وهو من اهل النار ، فاتى الرجل فاخبره انه قال كذا وكذا ، فقال موسى بن انس [الراوي عن أبيه] فرجع المرة الآخرة ببشارة عظيمة فقال : اذهب اليه فقل له انك لست من أهل النار ، ولكن من أهل الجنة • [واستشهد ـ رضي الله تعالى عنه ـ يم اليمامة لما انهزم المسلمون وجاء وقد تكفن] ••

تەرجەمە :

پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خەبەری ثابیتی بنی قیسی پرسی : بۆ دیار نیە ؟ پیاوی ووتی : یا رسول الله من بوت تەحقیق ئەکەم • چو بو لای ثابیتی دی کە دانیشتبو سەری داخستبو ووتی : حالت چیە بو وا سەرت داخستووە ؟ ووتی : حالم شەررە ؟ دەنگ بەسەر دەنگی پیغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بەرز ئەکاتەوە عەمەلی باطل بوەتەوەو لە ئەهلی ئاگرە • پیاوەکە هاتەوە خزمەت پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عەرزی کرد کە واو وا ئەلی • موسای کوری انس ئەلی : دەفعەی ئاخری موژدەیەکی گەورەی بردەوە بو ثابیت • پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : بچوورەوە لای پیی بلی : کە تو لە ئەهلی ئاگر نیت لە ئەهلی جەننەتی ••

[لە روژی یەمامەدا لە شەرری موسەیلەمەی کەذابا موسولمانەکان پشتیان هەلکردو شکان ، ثابیت ـ رضي الله تعالى عنه ـ کفنی پوشی‌و چو حەربی کرد تا شەهید بو • بەوە موعجیزەی پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دەرکەوت ••] •

١٨٩/٣٢١ ـ عن عبدالله بن مسعود [رضي الله تعالى عنه] قال : قال ناس لرسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : يا رسول الله انؤاخذ بما عملنا في الجاهلية ؟ قال : من احسن في الاسلام [بالاستمرار عليه وترك المعاصي] لم يؤاخذ بما عمل في الجاهلية ، ومن اساء في الاسلام

[بالارتداد والموت علیه] أخذ بالاول والآخر [بعمله في الجاهلية والاسلام •

م• اخرى] •• $\frac{\text{ح} - ١٠}{٧٤}$ • $\frac{\text{م} - ١}{٤٩٩}$ •

تەرجەمە :

عبداللّەی بنی مسعود ـ رضی الله تعالی عنه ـ ئەفەرموی : بەعزی خەلق عەرزی پیغەمەریان کرد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ووتیان : یا رسول الله بەو عەمەلەی کــە لــە زەمانی جاهیلیەتا کردوومانە موئاخەذە ئەکرین یا نە ؟ فەرمووی : ئەو کەسەی موسولمان‌بی‌و لە موسولمانەتیدا ئیشی چاکە بکاو ئیرتیداد نەکا ئەو کەسە بەوی کە لە زەمانی جاهیلیەتا کردوویەتی موئاخەذە ناکری • ئەو کەسەی کە ئیسلام بی لەدوای ئیسلام بوونی ئیرتیداد بکا ئــەو کەسە موئاخــەذە ئەکری بــە گوناهی ئــەوەل‌و ئاخری ••

لەم حەدیثە موراد لە ئیحسان دەوامە لەسەر ئیسلامەتی ، موراد لە ئیسائە ئیراتیدادە چونکە لە حەدیثی ١٩٧/٧٠ ص ٣٤ ئەفەرموی :[1] لە دوای ئیسلام بوون هەر گوناهیکی لەوەپیش کردبیتی خوا عەفوی ئەکا لە دوایا « قصاص » ئەبی : حەسەنە بە دە میثلە الخ ، سەیئە بە میثلیکە مەگەر خــوا عەفوی بکا •• یەعنی لــە دوای ئیسلام بوون‌و ثەبات لــە ســەر ئیسلامەتی غەیری کوفر صەد هەزار کەبیرەی لی صادر ببی گوناهی پیش ئیسلامەتی عەودەت ناکاتەوە • گوناهی زەمانی ئیسلامەتی کەم‌و زوری لە مەشیەتی خوایە ـ جل وعلا ـ ••

(١) ئەم حەدیثە کە ئیشارەی بو ئەکا حەدیثی ژمارە ٧٠ی ئــەم بابەیە ••

٣٢٢/١٩٠ ـ حكيم بن حزام [ولد في الكعبة ـ رضي الله تعالى عنه] اخبر أن عروة قال لرسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أي رسول الله أرأيت أمورا كنت اتحنث [التحنث : التعبد ٠ م٠ التبرر ٠ خ] بها في الجاهلية من صدقة ، أو عتاقة ، أو صلة رحم أفيهـا اجر ؟ [قال حكيم ٠ خ] : فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : اسلمت على ما اسلفت [سلف ٠ خ] من خير ٠٠ (م ـ ١ / ٥٠٣) ٠ (ح ـ ٩ / ١٤)

٣٢٣/١٩١ ـ حكيم بن حزام اخبر قلت : يا رسول الله أشياء كنت افعلها في الجاهلية ٠ قال هشام : يعني كنت اتبرر بها فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : اسلمت على ما اسلفت لك من الخير ٠ فقلت : يا رسول الله فوالله لا ادع شيئا صنعته في الجاهلية الا فعلت في الاسلام مثله ٠٠ (م ـ ١ / ٥٠٤) ٠

عن عروة ان حكيم بن حزام اعتق في الجاهلية ماة رقبة ، وحمل على ماة بعير ، ثم اعتق في الاسلام ماة رقبة ، وحمل على ماة بعير ، ثم اتى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فذكر نحو حديثهم [اي الراوين للحديث السابق] ٠٠ (م ـ ١ / ٥٠٤)

تەرجەمە :

حكيمى بنى حزام ـ رضى الله تعالى عنه ـ عەرزى پێغەمەرى كرد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووى : ئەى رسول الله خەبەرم بدەرى چەند شتێكم كردووە بە ئيحسان لە زەمانى جاهيليەتما ؟ وەكو صەدەقە ، عەبد ئازادكردن صيلەى رەحم ئايا لەوەدا ئەجرم هەيە ؟ پێغەمەر ـ صلى

الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : لە سەر ئەو خێرە موسوڵمان بووی کە لەوەپێش کردووتە • ئەفەرموێ : ووتم : یا رسول الله والله هیچ شتێکم کە لە جاهیلیەتیدا کردووە تەرکم نەکردووە لە ئیسلامەتیشا میثلی ئەوەم کردووە •• عروە ئەڵێ : حکیم لە جاهیلیەتا صەد رەقەبەی ئازاد کردووە ، صەد کەسیشی بە ئیحسان سواری وشتر کردووە • لە دوای ئەوە کە ئیسلام بو صەد نەفسی ئازاد کرد ، بـە ئیحسان صەد کەسیشی سواری وشتر کرد • ئەمجا چووە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ •

ئەم حەدیثە صەریحە لەوەدا کە میللەتی غەیری ئیسلام لـە پێش موسوڵمان بوونا هەر ئیحسانێکی کردبێ [ئەمما بەو شەرتە کە ئەو ئیشە لە ئیسلامەتیشا ئیحسان بێ] کە موسوڵمان بو بوی ئەنووسرێ [ئەمما ئەگەر ئەو ئیشە لای گاور ـ مەسەلا ـ چاکبێو ئیحسان بێ وەك موسوڵمان تالان کردن ، وەك موسوڵمان کوشتن] کە موسوڵمان بو ئەوەی بو بە ئیحسان حسیب ناکرێ ، گوناهێکە کە کردوویەتی بە موسوڵمان بوونی لە سەری لا ئەچێ ••

٣٢٤/١٩٢ ـ عن ابن شماسه [عبدالرحمن] المهری قال : حضرنا عمرو بن العاص [رضى الله تعالى عنه] وهو في سباقة الموت [أي حال حضوره] فبكى طويلا وحول وجهه الى الجدار فجعل ابنه [الظاهر انه عبدالله ـ رضى الله تعالى عنه ـ ولم يبينه النووي ـ رحمه الله ـ في شرحه] يقول : يا أبتاه اما بشرك رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بكذا ؟ اما بشرك رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بكذا ؟ قال : فاقبل بوجهه فقال ان افضل ما نعد شهادة ان لا اله الا الله وان محمدا رسول الله [صلى الله تعالى عليه وسلم] اني كنت على اطباق ثلاث لقد رأيتني وما احد اشد بغضا لرسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مني ولا احب الى ان أكون قد استمسكت منه فقتلته فلومت على تلك الحال لكنت من اهل النار • فلما جعل الله ـ عز وجل ـ الاسلام في قلبي اتيت النبي ـ صلى الله تعالى

عليه وسلم ـ فقلت : ابسط يمينك فلأبايعك ! فبسط يمينه قال : فقبضت يدي قال : مالك يا عمرو ؟ قال : قلت : اردت ان اشترط ، قال : تشترط بماذا ؟ قلت : ان يغفر لى · قال : اما علمت يا عمرو ان الاسلام يهدم ما كان قبله ، وان الهجرة تهدم ما كان قبلها وان الحج يهدم ما كان قبله ؟؟ وما كان أحد أحب الى من رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ولا اجل في عيني منه ، وما كنت اطيق ان املأ عيني منه اجلالا له ، ولو سئلت ان اصفه ما اطقت ؛ لاني لم اكن املأ عيني منه ، ولو مت على تلك الحالة لرجوت ان أكون من أهل الجنة · ثم ولينا أشياء ما ادرى ما حالي فيها ، فاذا أنا مت فلا تصحبني نائحة ولا نار ، فان دفنتموني فسنوا [بالسين والشين ؛ فصبوا · نووى] علي التراب سنا ، ثم اقيموا حول قبري قدر ما تنحر جزور ويقسم لحمها حتى استأنس بكم ، وانظر ماذا اراجع بـه

م ـ ١

رسل ربي ··

٥٠٠

تەرجەمە :

عبدالرحمنى بنى شماسە ئەلى : لاى عەمرى بنى عاص ـ رضى الله تعالى عنه ـ حازر بووين لە حالەتى مردنا بو دوورو دریژ گریاو رووى وەرگیرایە لاى دیوارەکەوە · کورەکەى پىى ووت : ئەى بابا بو پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بـەوە موژدەى نەداویتى ، بـەوە موژدەى نەداویتى ؟ عبدالرحمن ئەلى : رووى تى کردین فەرمووى : چاکترینى ئەوەى کە ئیمە بە چاکى حسیب ئەکەین شەهادەتدانە بەمە کە غەیرى خوا مەعبوودى بە حەق نیەو بەوەیش کە محمد ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ رەسوولى خوایە ··

من لەسەر سى طەبەقە · یەعنى سى حال بووم :

١ ـ خوم زابینى کە بوغزى هیچ کەس دەرحەق پیغەمەر ـ صلى

الله تعالی علیه وسلم ـ له بوغزی من درەحەقی بە شیددەت‌تر نەبو • لەوە لەلام خوشتر نەبو کە بیگرم‌و بیکوژم • ئەگەر لەسەر ئەو حالە بمردمایە لە ئەهلی جەهەننم ئەبووم ••

۲ ـ کە خوا ئیسلامەتی خستە دلمەوە هاتمە خذمەت پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ عەرزم کرد دەستی راستت بینــە کە بەیعەتت پی بکەم ! دەستی راستی موبارەکی هیناو من دەستم کیشایە دواوە فەرمووی : یا عەمر چیت بو بو ؟ یەعنی چیت بە دلا هات وا دەستت بردە دواوە • ووتم : ئیرادەم وایە کە شەرتی شتیك بکــەم • فەرمووی : شــەرتی چی ئەکەی ؟ ووتم : شەرتی ئەوە ئەکەم کە خوا لیم خوش‌بی • فەرمووی : ئەی عــەمر بو نەت‌زانیوە کە ئیسلامەتی هەر گوناهی لــە پیشیا بووبی « هدمی » ئەکا ، هیجرەت هەرچیەکی لە پیشا بووبی هەدمی ئەکا • حەج هەرچیەکی لە پیشابووبی هەدمی ئەکا [بەیعەتم پی کردو موسولمان بووم وام لی هات] هیچ کەسم لە پیغــەمەر ـ صلی الله تعالی علیــە وسلم ـ لا مەحبوبتر نەبو ، لە چاوما هیچ کەسم لەو لا گەورەتر نەبو ••

[ئەوەندە لەلام بەهەیبەت‌و جەلال بو لەبەر ئیجلال‌و تەعظیمی] نەم‌توانی ئەوەندەی تی فکرم کە چاومی لی تیر بکەم ، ئەگەر لیم بپرسری کە وەصفی بکەم ناتوانم ؛ چونکە لــە تەماشاکردنی چــاومم لی پر تیر نەکرد •• ئەگەر لە سەر ئەو حالە بمردمایە رجام وا ئەبو کە لە ئەهلی بەهەشت ئەبم ••

۳ ـ لە دوای ئەوە گەلی شتمان پی سپیررا نازانم لەوانەدا حالم چیە•• کە مردم ژنی شیوەن‌کەرم شوین نەکەوی ، ئاگرم شوین نەکەوی • کە دفنتان کردم گلم بەسەراکەن ، لە دوایا ئەوەندەی وشتری سەربرری‌و

گوشتی تەقسیم بکری] لە دەوری قەبرەکەم بوەستن تا ئولفەتتان پێوە بگرمو تی فکرم کە چی جوابێکی مەلائیکە تانی خوا ئەدەمەوە •• ئەحکامی ئەم حەدیثە ئەوەیە کە : ١ـ ئیسلامەتی •• ٢ـ هیجرەت بولای خوا بو خاتری موحافەزەی دین • ٣ـ حەج کردن ئەوەندە کەورەن کە هیچ گوناهی پیش خویان ـ نە گەورە نە بوچووك ، نە حق الله نە حق الناس ـ نایلن • ئەمما حەقی مالی ئەگەر قودرەتی ببی ئەبی بەریتەوە ••

٢ ـ سوننەتە ئەوەی کە لە حالی مردنایە تەرەفی رجای لە تەرەفی خوفی بە قووەتتر بکری ، حوسنی ظەننی بە خوا پی پەیدا بکری ، بەحثی عەفوو مەرحەمەتی خوای بو بکری ، بەحثی ئایاتی خوفو جەهەننەمو ئەوانەی لەلا نەکری ••

٣ ـ ئەصحابی کیرام ـ رضی الله تعالی عنهم ـ زوریان تەعظیمو تەوقیری پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ یان کردووە ••

٤ ـ زوروکەرو باوکەروو براروکەریان شوین نەکەوی • ئەوە حەرامە •

٥ ـ ئاگریان لەگەل نەبری ؛ چونکی تەقلیدی کوفاری تیایە ، ئەوە مەکرووهە ئەوە تەشائومە بە ئاگری جەهەننەم ••

٦ ـ گل کردن بە سەریا لە قەبرا سوننەتە •

٧ ـ موددەتی لای قەبر راوەستان سوننەتە •

٨ ـ مردو لە قەبرا ئاگای لەوانە ئەبی کە لە سەر قەبری راوەستاون •

٩ ـ لەسەر قەبر دانیشتن مەکرووهە •

١٠ ـ سوئالی قەبرو عەزابی قەبر حەقە •

١١ ـ نەکیرو مونکەر حەقن •

١٢ ـ حەیوانی موشتەرەك بی لە بەینی چەند کەسیکا ـ هەر کەس بە قەد بەشی خوی ـ بەش کردنی دروستە • بە قیاسی ئەوە سائیری طەعامی تریش •

ئەم شتانە با لە قسەی عبداللەو باوکی فەهم بکرین‌و حەدیثی پیغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ نەبن چونکی شتیك نین کە بە عەقل بزانرین ئەبی ئەوانەیان لە پیغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ بیستبی ••

٣٢٥/١٩٣ ـ عن ابن عباس [رضی اللە تعالی عنهما] ان ناسا من أهل الشرك قتلوا فاكثروا ، وزنوا فاكثروا ، ثم آتوا محمدا ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ فقالوا : ان الذي تقول وتدعو الیە لحسن ولو تخبرنا ان لما عملنا كفارة [یعني اسلمنا] فنزلت : « والذین لا یدعون مع اللە الها آخر ، ولا یقتلون النفس التي حرم اللە الا بالحق ولا یزنون ، ومن یفعل ذلك یلق اثاما ••• فرقان » • ونزل في الزمر : « یا عبادي الذین اسرفوا علی انفسهم لا تقنطوا من رحمة اللە ••• »

م ـ ١
٥٠٢

تەرجەمە :

ابن‌وعباس رضی اللە تعالی عنهما ـ ئەفەرموی : بەعزی کەس لە ئەهلی شیرك پیاوی زوریان کوشت ، زوریان زینا کرد ، لە پاشا هاتنە خزمەت پیغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیـــە وسلم ـ ووتیان : ئەوی کـــە ئەفەرمویت‌و خەلقی بو دەعوەت ئەکەیت شتیکی باش‌و جوانە ، ئەگـــەر خەبەرمان بدەیتی کە ئەوەی کە کردوومانە کەفارەتی بو هەیە موسولمان

ئەبن • ئەو وەختە ئەم ئايەتە نازل بو : عيبادى خوا ئەوانەيشە ، ئەوانەى كە شەريك بو خوا ناگرنو نەفسى كە قەتلى حەرام بى بە ناحەق نايكوژنو ، زينا ناكەنو ، هەركەسى ئەوانە بكا تووشى موجازاتى ئەبى [موراجەعەى صەحيفەى ٣٦ بكە][1] ، ئەو ئايەتەيش نازل بو : ئەى ئەو عەبدانە كە لـــە زەرەرى نەفسى خـــويان ئيسرافيان كردووەو گـــوناهى زوريان كردووە ••• لە رەحمەتى خوا مەئيوس مەبن خوا لـــە هەموو گوناهى خوش ئەبى ••

وەسوەسەو قەصدو ئيرادەى خير يا شەرر

٣٢٦/١٩٤ ـ عن ابي هريرة ـ رضي الله تعالى عنـه ـ قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : ان الله تجاوز لامتي ما حدثت به انفسها مالم يتكلموا ، او يعملوا بـه •• ح – ٨ / ١٤٠ • م – ١ / ٥٠٩

قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : ان الله تجاوز لامتي ما وسوست به صدورها •• ح – ٤ / ٢٩٧ • د ، ت ، ن ، ج •

تەرجەمە :

ابو هريرة ـ رضى الله تعالى عنه ـ ئەفەرموى پيغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووى : خوا ـ عز وجل ـ تەجاوزى كردووە بو ئوممەتى من لەو وەسوەسەى كە بە دليانا ديتو هاتووە ••

عن ابي هريرة ـ رضى الله تعالى عنه ـ قال : قال رسول الله ـ صلى

(١) مەبەستى لەلاپەرە ٣٦ شەرحى حەديثى ژمارە ٧٦ ە ••

الله تعالى عليه وسلم ـ : قال الله ـ تعالى ، عز وجل ـ : اذا هم عبدي بسيئة فلا تكتبوها عليه ؛ فان عملها فاكتبوها سيئة ، واذا هم بحسنة فاكتبوها حسنة ؛ فان عملها فاكتبوها عشرا ..

تەرجەمە :

پيغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەفەرموی : خوا ـ عز وجل ـ بە مەلائيكەی خيرو شەرری فەرموو : هەر وەقتی عەبدی من ئيرادەی كرد گوناهی بكا لە سەری مەنووسن ؛ ئەگەر ئەو گوناهەی كرد گوناهيكی لە سەر بنووسن ، ئەگەر ئيرادەی كرد خيری بكاو نەيكرد خيريكی بو بنووسن ؛ ئەگەر ئەو خيرەی كرد دە خيری بو بنووسن ..

١٩٥/٣٢٣ ـ وعنه عن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : قال الله ـ عز وجل ـ : اذا هم عبدي بحسنة ولم يعملها كتبتها له حسنة ؛ فان عملها كتبتها له عشر حسنات الى سبعماة ضعف ، واذا هم بسيئة ولم يعملها لم اكتبها عليه ؛ فان عملها كتبتها سيئة واحدة ..

م ـ ١

٥٠٩

تەرجەمە :

پيغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەفەرموی : كە خوا ـ عز وجل ـ فەرمووی : عەبدی من قەصدی ئيشيكی خيری كردو نەيكرد خيريكی بو ئەنووسم ؛ ئەگەر كردی دە خير تا حەوصەد خيری چەندانی بو ئەنووسم ، ئەگەر قەصدی گوناهيكی كردو نەيكرد لە سەری نانووسم ، ئەگەر كردی تەنها گوناهيكی لە سەر ئەنووسم ..

١٩٦/٣٢٨ ـ أبو هريرة ـ رضى الله تعالى عنه ـ عن محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أحاديث منها : قال : قال رسول الله ـ صلى الله

تعالى عليه وسلم ـ قال الله ـ عز وجل ـ : اذا تحدث عبدي بان يعمل حسنة فانا اكتبها له حسنة ، ما لم يعمل ، فاذا عملها فانا اكتبها له بعشر امثالها • واذا تحدث بان يعمل سيئة فانا أغفرها له ، ما لم يعملها ، فاذا عملها فانا اكتبها له بمثلها • وقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : قالت الملائكة : رب ذاك عبدك يريد ان يعمل سيئة ، وهو ابصر به ، فقال : ارقبوه فان عملها فاكتبوها له بمثلها وان تركها فاكتبوها له حسنة انما تركها من جراى [أي من اجلي] وقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : اذا احسن احدكم اسلامه فكل حسنة يعملها تكتب بعشر امثالها الى سبعماة ضعف ، وكل سيئة يعملها تكتب له بمثلها حتى يلقى الله تعالى •• م ـ ١ / ٥٠٩ •

تەرجەمە :

أبو هريره ـ رضى الله تعالى عنه ـ لە پیغەمەرەوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ چەند حەدیثیکی ریوایەت کردووە لەو حەدیثانەیە : کە پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : کە خوا ـ عز وجل ـ فەرمووی : کە عەبدی من بە دلیا هات کە خیری بکا خیریکی بو ئەنووسم ، مادامەکو نەیکا ، کە کردی دە میثلی بو ئەنووسم • کە بە دلیا هات کە گوناهی بکا ، مادام نەیکا ، من لیی خوش ئەبم کە کردی میثلیکی بو ئەنووسم •• پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : مەلائیکە ئەلین : یارەبی وا ئەو عەبدەت تەمای وایە کە گوناه بکا ـ خوا لەوانی چاکتر چاو لییە ـ خوا ئەفەرموی : چاویری بکەن ئەگەر کردی میثلیکی بو بنووسن ؛ ئەگەر تەرکی کردو وازی لی هینا خیریکی بو بنووسن ، ئەو هەر لە بەر من وازی لی هیناوە • پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : هەرکەسی ئیسلامەتی باش کرد هەر خیری کە ئەیکا بە دە

میثل تا حەوصەد میثل بوی ئەنووسری • هەر گوناهی بکا تەنها میثلیکی بو ئەنووسری تا به خوای خوی ئەگا ••

۱۹۷/۳۲۹ ـ عن ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] عن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فيما يروى عن ربه ـ عز وجل ـ قال : ان الله كتب الحسنات والسيئات ثم بين ذلك ؛ فمن هم بحسنة فلم يعملها كتبها الله عنده حسنة كاملة ، فان هم بها فعملها كتبها الله عنده عشر حسنات الى سبعمأة ضعف الى أضعاف كثيرة • وان هم بسيئة فلم يعملها كتبها الله عنده حسنة ، فان هم بها فعملها كتبها الله سيئة واحدة •• م ـ ۱ / ۵۱۰ **وفي أخرى بمعناه زيادة او محاها الله ، ولا يهلك على الله الا هالك ••** م ـ ۱ / ۵۱۱

تەرجەمە :

پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ له خواوە ـ عز وجل ـ ریوایەت ئەکا که خوا حەسەنات و سەییئاتی نووسی ، لـه دوایيا بەیانی فەرمووی : هەرکەسی قەصدی ئیشیکی خیر بکاو نەیکا ئەوەی له لای خوی به خیریکی تەواو بو ئەنووسی ، ئەگەر قەصدی کردو کردی ئەوەی لەلای یەك بەدە تا حەوصەد تا گەلی زور میثلی بو ئەنووسی ، ئەگەر قەصدی گوناهیکی کردو نەیکرد ئەو نەکردنەی لای خوی به خیریکی تەواوی بو ئەنووسی ئەگەر قەصدی گوناهیکی کردو کردی خوا ئەوەی به گوناهی بو ئەنووسی یا مەحوی ئەکاتەوە ••

له لای خوا هیچ کەس به هیلاك ناچی « الا » مەگەر خوی هیلاك بی • یەعنی خوی ببی به سەبەبی هیلاکی خوی ؛ چونکی مەرحەمەتی

خوا ئەوەندە زورە کە قەصدی گوناه کردن بە گوناه نانووسی ، قەصدی گوناه بکاو ئەمما نەیکا ئەوەیشی بو بە حەسەنات بو ئەنووسی ، قەصدی خیر بکا - یا نەیشی کا - بوی بە خیریکی تەواو ئەنووسری ئەگەر کردی یەك بە دە تا حەوصەد تا زیاتر بە پیی ئیخلاصی خوی بوی ئەنووسری • لە دوای ئەم هەموو مەرحەمەتە ئینسان خوی لە گوناها غەرق بکا ئەوەندە زور بی کە حەسەناتی لە گەل ئەم هەموو زیادی‌یە کە بوی زیاد ئەکری هیشتا گوناهی زیاتر بی لە خیری ، هەمو دەرگای هیدایەتی لی دابخری‌و نەیتە سەر ئەوە کە حەسەناتی لە سەییئاتی زیاتربکا ئەو کەسە خوی بە هیلاك بردووە بویە لای خوا هیلاك ئەچی ••

۱۹۸/۳۳۰ - عن ابي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال : جاء ناس من أصحاب النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - • يعنى الى النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - فسألوه انا نجد في انفسنا ما يتعاظم احدنا ان يتكلم به ، قال : وقد وجدتموه ؟ قالوا : نعم • قال : ذلك صريح الايمان ••

م - ١

٥١١

تەرجەمە :

ابو هريرة - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموی : بەعزی کەس هاتنە خذمەت پیغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - عەرزیان کرد کە ئیمە بەعزی شت پیی بە دلمانا کە ئەوەندە بە گەورەی ئەزانین کە لەوە گەورەترە کە یەکیکمان تەکەللومی پی بکا • پیغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : بو شتی وا بە دلتانا بی ؟ وتیان : بەلی • پیغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : ئەوە مەحضی ئیمانە • [چونکی ئـەو خەیالە کە بە دلیا بی ئەوەندەی بە گەورە بزانی کە نەویری بیلی دیارە

كه ئيمانى به خواو رەسوولى خواو حەشرو نەشرو جەنەت‌و جەهەننەم هەيە بويە ئەترسى • ئەگەر ئيمانى نەبوايە هيچ باكى نەدەبو بەزمانيش ئەيوت ••]

٣٣١/١٩٩ ـ عن عبدالله [رضي الله تعالى عنه] سئل النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عن الوسوسة ، فقال : ذلك محض الايمان ••
م ـ ١

٥١١

تەرجەمە :

له پيغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دەرحەق وەسوەسە سوئال كرا ، فەرمووى : ئەوە مەحضى ئيمانە ؟ چونكى ئيمانى كاميلە شەيتان حەزەكا ئەزيەتى بداو وەسوەسەى پى بكا ••

٣٣٢/٢٠٠ ـ عن ابي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : لا يزال الناس يتساءلون حتى يقال : هذا خلق الخلق فمن خلق الله ؟ فمن وجد من ذلك شيئا فليقل : آمنت بالله [ورسله • اخرى • م] ••
م ـ ١

٥١١

تەرجەمە :

پيغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەفەرموى : ئينسان هەر له يەكترى ئەپرسن تا يتە سەر ئەوە كە ئەلين : ئـەوا خوا خەلقى خەلق كردووە ئەى كى خواى خەلق كردووە ؟ هەركەسى شتيكى واى دى بلى : ئيمانم هەيە بە خوا •• يەعنى لە سەرى نەروا ••

٢٠١/٣٣٣ - عن انس - رضي الله تعالى عنه - قال : قال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : لن يبرح الناس يتساءلون حتى يقولوا : هذا الله خالق كل شيء فمن خلق الله ؟ ح - ١٠ / ٢٩٩ . م - ١ / ٥١٢

٢٠٢/٣٣٤ - عن ابي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال : قال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : ياتي الشيطان احدكم فيقول : من خلق كذا وكذا ... حتى يقول له : من خلق ربك ؟ فاذا بلغ ذلك فليستعذ بالله ولينته .. ح - ٥ / ٢٨٣ . م - ١ / ٥١٢ ، د ، ن .

٢٠٣/٣٣٥ - وعنه عن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : لا يزال الناس يسالونكم عن العلم حتى يقولوا : هذا الله خلقنا فمن خلق الله ؟ قال [محمد بن سيرين] وهو اخذ بيد رجل فقال : صدق الله ورسوله قد سالني اثنان وهذا الثالث ، او قال سالني واحد وهذا الثاني .. م - ١ / ٥١٢ . وفي هذا القدر كفاية .

تەرجەمە

خولاصەی ئەم سێ حەدیثە عەینی خولاصەی حەدیثی « ٢٠٠ »ە .

لە حەدیثی دووەمی ابو هریرەدا ئەفەرموێ : کە ئینسان وەسوەسەکەی گەییە ئەوە کە شەیتان لێی پرسی کێ خوای خەلق کردووە « استعاذە » بە خوا بکاو واز لەو خەیالە بێنێ ..

لە حەدیثی سێیەما « ابن سیرین » لە ریوایەتەکەیا ئەفەرمووێ : ابو هریرة - رضی اللّٰە تعالی عنە - دەستی پیاویکی گرتبو ووتی : « صدق

الله ورسوله قد سألني اثنان » دوو كەس لىی پرسیم ئەمە سىیەمە ، یا ووتی : یەكی لیی پرسیم ئەمە دووەمە ••

حوكمی ئەم حەدیثانە ئەمەیە : وەسوەسە دەلالەت ئەكا لەسەر كەمالی ئیمان •• زور وردكردنەوەی بەحثی ذاتو صیفاتی خوا تەهلوكەیە چاكنیە ، « خاطراتی قلب » جەزمی لەگەلا نەبی موجیبی موئاخەذە نیە ، بو دەفعی « استعاذە » بە خوا لە شەیتان بكریو وازی لی بهینری ••

كەتمی بەعزی ئەحادیث لە وەختی زەروورەتا ، ئیظهاری لە حینی حەجەتا :

٢٠٤/٣٣٦ ـ عاد عبیدالله بن زیاد معقل بن یسار المزني ـ رضى الله تعالى عنه ـ في مرضه الذي مات فیه فقال معقل [رضى الله عنه] : اني محدثك حدیثا سمعته من رسول الله ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ لو علمت ان لي حیاة ما حدثتك • اني سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ یقول : ما من عبد یسترعیه الله رعیة یموت یوم یموت وهو غاش الا حرم الله علیه الجنة • وفي أخرى : لولا اني في الموت لم احدثك به • سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ یقول : ما من أمیر یلي أمر المسلمین ثم لا یجهد لهم الا لم یدخل معهم الجنة • وفي اخرى في آخره • قال : الا كنت حدثتني بهذا قبل الیوم ؟ قال : ما حدثتك ، أو لم اكن لاحدثك •• م ـ ١ / ٥١٦ • م ـ ٨ / ٢١ • ح ـ ١٠ / ٢١٤ • ولفظ البخاري:

ما من عبد استرعاه الله رعیة فلم یحطها [فلم یحفظها ، ولم یتعهد امرها] الا لم یجد رائحة الجنة ••

تەرجەمە :

معقلی بنی یسار ـ رضى الله تعالى عنه ـ نەخوش ئەبی ابن‌وزیاد

عەیادەتی ئەکا معقل ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموی : حەدیثیکت بو ریوایەت ئەکەم کە لە پیغەمەرم بیستووە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەگەر بمزانیایە کــە ئەژیمو لــە حــالی نەزعــا نەبوومایە بوم ریوایــەت نەدەکردی • لە پیغەمەرم ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بیست ئەیفەرمو : هیچ عەبدی نیە کە خوا بیکا بە شوانی رەعیەتیکو غەشیان لە گەل بکاو بمری لەو روژەدا کەئەمری الا کە مرد خوا جەنەتی لە سەر حەرام ئەکا •• لە ریوایەتەکەی ترا : بونی بەهەشت ناکا •• لە ریوایەتەکەی ترا ئەفەرموی : ووتی : بوچی لە پیش ئەمەدا خەبەرت نەدامی ؟ معقل فەرمووی : وا نەبووم خەبەرت بدەمی • یەعنی چونکە ئەتکوشتم ••

٢٠٥/٣٣٧ ـ عن ابي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ ان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال [على سبيل التواضع] : نحن احق بالشك من ابراهيم اذ قال : « رب أرني كيف تحيي الموتى ؟ قال : اولم تؤمن ؟ قال : بلى ، ولكن ليطمئن قلبي » ويرحم الله لوطا لقد كان ياوي الى ركن شديد ، ولو لبثت في السجن طول لبث يوسف لاجبت الداعي ••

م ـ ٢ / ٢٧ • ح ـ ٥ / ٣٥٧ • م ـ ٩ / ٣٣٥ ج •

تەرجەمە :

حەزرەتی ئیبراهیم ـ عليه الصلاة والسلام ـ مردارەوەبویی ئەبینی لە کەنار بەحرا کە « مدی » بەحرەکەی بە سەرا ئەهات حەیوانانی بەحری ئەو لاشەیان ئەخوارد کە لە وەقتی « جزر »ا ئاوی بەحرەکەی لە ســەر ئەکشایەوە حەیواناتی بەرری ئەهاتن لیان ئەخوارد •• ئەو وەختــە

حەزرەتی ئیبراهیم ـ علیه الصلاة والسلام ـ تەلەبی چاوپی‌کەوتنی ئەوەی کرد لە خوا پی‌نیشانی بدا کە چون مردو زیندو ئەکاتەوە لە دوای ئەمە کە هەر توزیکی بەلایکا چو ، هەر پارچەیکی حەیوانی خواردی •• سەبەبیکی تری ئەو تەلەبەی حەزرەتی ئیبراهیم ـ علیه الصلاة والسلام ـ ئەوەیـــە : کـــە لەگـــەل نەمروودا موناظـــەرەی کـــرد ، نەمـــروود لەی پرســـی : خـــوای تو کی‌یـــە ؟ فەرمـــووی : خوای من ئەوەیە کە مردو زیندو ئەکاتەوەو زیندو ئەمرینی • نەمروود ووتی : منیش مردو زینـــدو ئەکەمەوەو زینـــدو ئەکوژم • پیاویکی « محبوس »ی بەرەلا کردو مەحبووسیکی هیناو کوشتی • ئیبراهیم ـ علیه الصلاة والسلام ـ فەرمووی : مردو زیندو کردنەوە ئەوەیە روح بکریتەوە بەبەر مردوودا • نەمروود لەی پرسی تو ئەوەت بە چاوی خوت دیوە ؟ حەزرەتی ئیبراهیم ـ علیه الصلاة والسلام ـ چونکی نەی‌دیبو نەیتوانی جوابی نەمروود بداتەوە بفەرمووی بەلی • نەقلی کردە سەر دەلیلیکی تری واضیح‌تر ، فەرمووی : خوای من ئەوەیە کە روژ لە مەشریق هەل‌ینی تو لە مەغریب هەلی بینە • ئەو وەختە نەمروود یەکی‌کەوت بە حەزرەتی ئیبراهیمی وت : تەلەب بکە لـە خوای خوت کـە ئەلی‌ی مردو زیندو ئەکاتەوە تا مردوویی زیندو بکاتەوە • ئەو وەختە حەزرەتی ئیبراهیـــم فەرمووی : خوایە پی‌نیشانم بدە چون مردو زیندو ئەکەیتەوە ! خـــوا فەرمووی : بو باوەرت نیە ؟ ئیبراهیم فەرمووی : بەلی باوەرم هەیە ئەمما بویە تەلەب ئەکەم کە بە چاو بی‌بینم دلم « مطمئن » ببی‌و « علم الیقین »م ببی بە « عین الیقین » • ئەگەر لیشیان پرسیم بتوانم جواب بدەمەوە • ئەو وەختە خوا ـ عز وجل ـ ئـــە مری پی فەرموو : چوار طـــەیر بینـــە ظـــەریف دیقـــەتیان لی بکـــەو ببیان ناســـە لیت تیـــك نـــەچی ، پارچە پارچەیان بکەو تیکەلاویان بکە هەر پارچەیی بخەرە سەر شاخیك‌و

بانگیان بکە بە هەراکردن بنە لات • حەزرەتی ئیبراهیم ئەمری خوای بەجی هیناو ئەوەی کرد ئەمجا دل « مطمئن » بو « علم الیقین »ی بو بە « عین الیقین » • ئەو تەلەبە شك نیە ••

حەزرەتی « لوط »یش ــ علیە الصلاة والسلام ــ کە مەلائیکەی عەزاب هاتن کە قەومەکەی ژیرو زەبەرکەن• بوون بە میوانی، قەومەکەی هاتن تەنگیان پی هەلچنیو ترسا کـــە زەرەر بە میوانەکانی بگەیەنن تەمەنتای ئەوەی کرد فەرمووی : کاشکی قووەتم بە سەرتانا بشکایە ، یا پەنام بردایە بە پەناگاهیکی بە قووەت • یەعنی ئەوانە هیچیان نین هەر خوا پەنامە پەنا بەو ئەبەم کە لە ئیوە حیفظم بکا ••

حەزرەتی لوط ــ علیە الصلاة والسلام ــ تەماتنای شتیکی نەکردووە کە مونافی روتبەی ریسالەت بی ••

حەزرەتی « یوسف » ــ علیە الصلاة والسلام ــ کە ئیفتیرای پی کراو حەپس کرا لە سی سالەوە تا حەوت سال لـــە زیندان مایەوە ، پادشای میصر خەویکی بینی : کـــە حەوت گاجووتی زەعیف حەوت گاجووتی قەلەویان خوارد ، حەوت گولە گەندمی زەعیف لە حەوت گولە گەندمی بە قووەتەوە ئالانو هەمووی وشك‌کردن •• کەس نەبو تەعبیری بو لی‌داتەوە ناردی بە شوین حەزرەتی یوسف ــ علیە الصلاة والسلام ــ تەشریفی لە پیشا نەچـــو فەرمووی : ئەووەلەن لەو ژنانە بپرسن کە دەستی خویان بری کە من بەریم لەو ئیفتیرایە کە پی‌یان کردم یانا ؟ ئەو وەختە یم • عەجەلەی نەفەرمو کە لە زیندانەکە بچیتە دەرەوە تاکو بەرائەتی « تحقق » ئەکا ••

پیغەمەر ــ صلی اللّٰه تعالی علیە وسلم ــ فەرمووی : من لە حەزرەتی ئیبراهیم لایەقترم کە شك پەیدا بکەم لەمەدا کە خـــوا ــ عز وجل ــ

قودرەتی هەیە بە سەر ئەمەدا مردو زیندو بکاتەوە یانە •

پیغەمەر - صلی اللە تعالی علیه وسلم - ئەمەی وەختی فەرموو کە ئایەتی « اولم تؤمن ••• » نازل بو • بەعزی کـــەس وتی حەزرەتی ئیبراهیم شکی بووە لە ئیحیای ئەمواتا • پیغەمەر - صلی اللە تعالی علیـه وسلم - شکی لەوەدا نیە ئەو وەختە پیغەمەر - صلی اللە تعالی علیه وسلم - فەرمووی : تەلەبی حەزرەتی ئیبراهیم شك نیـــە • تەلەبی زیادبوونی علمە ئەگەر ئەوە شكبی من لەو « احق » ترم بەوە کە شکم ببی ، دیارە کە من لە هیچ صیفەتیکی خوادا شکم نیە ، کەوابی ئەویش شکی نەبووە •• هەموو پیغەمەران « منزه »ن لەوە کە شکیان ببی لە قودرەتی خوادا ••

پیغەمەر - صلی اللە تعالی علیه وسلم - فەرمووی : خوا رەحمەت بە حەزرەتی « لوط » بکا کە موحاصەرەیان دا قودرەتی نەبو دەفعیان بکا ، ئەو وەختە دل تەنگ بو ، فەرمووی : کاشکی پەنایکی بە قووەتم ئەبوو کە میوانەکانمی لەمانە پی موحافەظە بکەم بەوە دلی میوانەکانی بەجی هیناو بەیانی مەعزەرەتی لەلا کردن ، مەقصەدی وا نەبووە کـــە ئیعتیماد نەداتە سەر خواو ئیعتیماد بداتە سەر قەومو عەشیرەت ، زاهیریش وایە کە مورادی لە پەنای بە قووەت هەر زاتی باری بووە - جـل وعلا - ••

پیغەمەر - صلی اللە تعالی علیه وسلم - ئەفەرموی : ئەگەر من بوومایە لە جیی حەزرەتی یوسف - علیه الصلاة والسلام - ئەوەندە بمامایەوە لە زیندانا کە هاتن بە شوینماو بانگیان کردم دەز بەجی ئیجابەتی ئەوەم ئەکرد کە هات بەشوینما لەگەلی ئەرویم صەبرم نەئەکرد تا بەرائەتم لەو

ئيفتيرايه دەر بكەوێ ..

ئەم فەرموودەی پیغەمەرە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ مەعنای وا نیه کە من لە حەزرەتی یوسف صەبرم کەمترە . قسەیەکە کە بە عادەت لە بەینی خەلقا جەرەیان ئەکاو مەدح و تەنای حەزرەتی یوسفە ـ علیه الصلاة والسلام ـ کە چەندە صەبرو تەحوممولی کردووە . پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ مەعلوومە کە لە گەل قورەیشاو کوففارا چەندە بە صەبرو تەحەممول بووە ، ئەو قسەیەی بە تەواضوع فەرمووە ..

٢٠٦/٣٣٨ ـ عن ابي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : ما من الانبياء من نبي الا قد اعطى من الآيات ما مثله آمن عليه البشر ، وانما كان الذي اوتيت وحيا اوحي [اوحاه . خ] الله الى فارجو ان اكون اكثرهم تابعا يوم القيامة .. $\frac{\text{م} - ٢}{٣٣}$. $\frac{\text{ح} - ٧}{٤٣١}$. $\frac{\text{ح} - ١٠}{٢٨٨}$. ن

تەرجەمە :

پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : هیچ پیغەمەری نیه لە پیغەمەران الا عەطا کراوە بەو موعجیزەیەکی واکە لەسەر میثلی ئەو موعجیزەیە خەلق مەجبوور بوون و ئیمانیان هیناوە ، فەقەط ئەو موعجیزەی دراوە بە من قورئانیکە کە بەوەحی بوم نازل کراوە ئومیدم وایە کە تەبەعەی من لە روژی قیامەتا لە هەموویان زیاتربی ..
موعجیزەی پیغەمەران ـ علیهم الصلاة والسلام ـ لە جینسی ئەو صنعەتە بووە کە لە زەمانی ئەوانا مەرغووب و موعتەبەر بووبی . ـ مثلا ـ لە زەمانی حەزرەتی موسادا ـ علیه الصلاة والسلام ـ سیحر مەرغووب بووە ، حەزرەتی موسی ـ علیه الصلاة والسلام ـ موعجیزەیکی بو ئیظهار

کردن که زاهیرەن بشوبهی به سیحرو ئەمما له حەقیقەتا سیحر نەبو ؛ چونکه سیحر موحتاجه به بەعزی ئەسبابی عادی‌یه لای ئینسان ، عاقل که بەدیقەت تیی فکری مەعلومه ئەوە که سیحرەو موعجیزە نیه • فەقەط موعجیزەی حەزرەتی موسی ـ علیه الصلاة والسلام ـ تەشەبوث به ئەسبابی تیانیه ریی‌و راست له تەرەف خواوە ـ عز وجل ـ خـەلق کراوە : که دەستی موبارەکی ناوەته بن‌باخەلی‌و دەری هیناوە وەکو چرا سووتاوە ، ئەترافی رووناك کردوەتەوە • ساحیرەکانی فیرعەون میقداریکی زور بون هەریەکه گوریسیک‌و عەصایکی پی بووە که هاویتیان هـەر یەکه بو به ماری • ئەمما له پیش چاوی خەلق مار بون لـــه حەقیقەتا هیچیان مار نەبوون ، زەهریان نەبو ، زەرەریان بەکەس نەدەگەیان ، روحیان له بەرا نەبو ، به صنعەت‌و ئەجزا وایان لی کردبو که حەرەکەتیان ئەکرد • حەزرەتی موسی ـ علیه الصلاة والسلام ـ که عەصاکەی خویی هاویت بو بـــه ئەژدیهایی ئـەو هەموو عەصاو گوریسانەی قووت دا • حەزرەتی موسی ـ علیه الصلاة والسلام ـ که گرتیەوە بوەوە به عەصاکەی جاران • گوریس‌و عەصای ساحیرەکان هیچیان له مەیدانا نەما ، هیچ ئەسەریان نەما • ئەگەر سیحر بوایه ئەبوایه که بوەوە بەعەصا گوریس‌و عەصای ساحیرەکان لـــه جیی خویانا بمانایەوە •• ئەمجا ساحیرەکان مەجبوور بوون هەموو ئیمانیان هینا باکیان له هەررەشەی فیرعەون نەبو تا فیرعەون هەموویانی کرد به داراو کوشتنی •

له زەمانی حەزرەتی عیسی ـ علیـه الصلاة والسلام ـ ا طەبابەت موعتەبەر بووە موعجیزەی ئەویش له جینسی طەبابەت بو • ئەمما طەبابەت نەبو ؛ چونکه بەطەبابەت مردو زیندو نابیتەوە ، بەلەکی گولی کویری

« مادرزاد »[1] چاك نابیتەوە ••

فەقەط موعجیزەی گەورەی پیغەمەری ئیمـــە ـ علیـــە الصلاة والسلام ـ قورئانە • قورئان ئەگەرچی زاهیرەن لە فەصاحەت‌و بەلاغەتا لە جینسی ئەو کەلامی فەصیح‌و بەلیغ هەیە ؛ وەك « معلقاتی سبع »« وە کەلی خوتبەو ئەشعاری عەرەب ئەمما ـ نە لە صورەتا نە لە حەقیقەتا ـ هیچیان میثل‌و نەظیری قورئان نین ، بویە خوا تەکلیفی لە مونکیرانی پیغەمـەر ـ علیه الصلاة والسلام ـ بە سی نەوع کردووە ، لە جییەکا فەرموویە : ئەگەر شوبهەتان لە قورئانا هەیە سوورەتی لە میثلی ئەو بینن ، لە جییەکا فەرموویە : دە سوورەت لە میثلی ئەو بینن • لە جییەکا فەرموویەتی : ئەگەر هەموو ئینس‌و جین کو بنەوەو موظاهەرەتی یەکتری بکەن کـە میثلی قورئان بینن ئەبەدییەن ناتوانن بی هینن ••

فوصەحاو بونەغای زەمانی سەعادەت‌و دوای ئەو زەمانە چەندیان حەول داوە کە بە نەظیری موعارەضەی بکەن • هەموویان لی‌ی عاجز بوون‌و بە شەرمەساری وازیان لە موعارەضەی هیناوە ••

« والحاصل » قورئان بـــە هیچ نەوعی میثلیکی نیەو ، ئیحتیمالی بوونیشی نیە ، بوونی لە مەحالاتە • موعجیزەی پیغەمەرانی پیشو ـ علیهم الصلاة والسلام ـ ئەگەرچی ئەوانیش لە حەقیقەتا میثلیان نیە ئەممـــا صورەتەن میثلیان ئیحتیمالی هەیە کـــە بیی‌و بەعزی نادانی پی تەفرە بخوا ••

---

(١) مادەرزاد : وشەیەکی فارسییە مەبەستی یەکیکە کە بە کویری لە دایك بووبی ، بیبیشی ئەوتری : زکماك • حەزرەتی عیسا ـ درووودی خوای لەسەربی ـ ئەو جورانەی چاك کردەوەتە •

مومکینه موراد لـــه میثل میثلی حەقیقی بی ئـــەو وەختە مەعنای حەدیثەکە وا ئەبی کە موعجیزەی هەر پیغەمەری لە پیش ئەو پیغەمەرەدا موعجیزەیی بووە کە میثلی موعجیزەی پیغەمەری دوایی بووبی ، خەلق بە واسیطەی موعجیزەیکەوە کـــە میثلی لەوەپیش بووبی باوەریان بـــە پیغەمەری دوایش کردووە • نەقەط هیچ پیغەمەری موعجیزەیکی وەکو قورئانی نەبووە ••

انجیل ، زبور ، تورات ، صحفی ئیبراهیم ـ علیه الصلاة والسلام ـ هەموویان کەلامی خوان ، ئەممـا هیچیان موعجیزە نین ، موعارەضەیان مومکینه ، قورئان موعجیزەیەکی ئەبەدییـــەو باقی‌یە ، موعجیـــزەی پیغەمەرانی تر لە وەقتیکی موعەیەنا بووەو براوەتەوە بو خەلقی دوایی تەئیسیریان نەماوە ؛ بویە پیغەمەر ـ صلی اللّٰه تعالی علیه وسلم ـ ئەفەرموی : ئومیدم وایە کە لە قیامەتا تەبەعەی من لـــە تەبەعەی هەموو پیغەمەری زیاتربن • گاور با لە ییسلام زورتربن ئەمما هیچیان تەبەعەی حەزرەتی عیسی ـ علیه الصلاة والسلام ـ نین لە قیامەتا ، تەبەعەی ئەو هەر ئەوانەن کە لە پیش نەسخو تەحریفی انجیلاو قەول بـــە « تثلیث » ئیمانیان پی هیناوە •

٣٣٩/٢٠٧ ـ عن ابي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ انه قال : والذي نفس محمد [صلى الله تعالى عليه وسلم] بيده لا يسمع بي احد من هذه الامة يهودي ولا نصراني ثم يموت ولم يؤمن بالذي ارسلت به الا كان من أصحاب النار ••

م ـ ٢
٣٣

تەرجەمە :

پێغەمبەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : قەسەم بەو ذاتە کە نەفسی محمد لە قەبضەی قودرەتی ئەوایە لەم ئوممەتە گاور بێ یا جو بێ هیچ کەسی نیە کەناوی من ببیو بمریو ئیمانی نەبێ بەوەی کە من پێی زەوانە کراوم لە تەرەف خواوە •• ئەو کەسە هیچ نابێ غەیری ئەوە کە لە ئەصحابی ئاگر ئەبێ ••

ئەم حەدیثە دەلالەت ئەکا لەسەر ئەمە کە پێغەمبەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بو سەر هەموو ئینسان نێرراوە ، هەرچی خەبەری پێغەمبەریتی ئەوی پێ گەیی‌بێ فەرزە ! هەسەری کە ئیمانی پێ بینی ، ئەگەر ئیمانی پێ نەهێنی جەهەننەمی ئەبێ •• ئەمما ئەوی خەبەری پێ نەگەیبێ ئەو کەسە مەعزوورە • کە جولەکەو خرستیان کە کتیبیان هەیە شتێکیان هەیە کە رێیان پێ نیشان بدا لە سەریان فەرزبێ ئیمانی پێ بهێنن ئەوانەی کە هیچیان بە دەستەوە نیە کە رێی پێ بدوزنەوە بە « طەریقی اولی » نەبێ ئیمانی پێ بێنن ئەم حەدیثە ـ قیسمەن بە صەراحەت قیسمەن بە دەلالەت ـ ئەگەینی کە ریسالەتی پێغەمبەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ عوموومی‌یە ••

٢٠٨/٣٤٠ ـ عن صالح بن‌صالح الهمداني عن‌الشعبي [عامر] قال : رأيت رجلا من أهل خراسان سال الشعبي فقال : يا ابا عمرو ان من قبلنا من أهل خراسان يقولون في الرجل اذا عتق امته ثم تزوجها : فهو كالراكب بدنته ، فقال الشعبي : حدثني أبو بردة بن ابي موسى عن أبيه [رضي الله تعالى عنه] ان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : ثلاثة يؤتون اجرهم مرتين : رجل من أهل الكتاب آمن بنبيه وادرك النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فآمن به واتبعه وصدقه فله اجران ، وعبد مملوك

أدى حق الله وحق سيده فله أجران ، ورجل كانت له امة فغذاها فاحسن غذاءها ، ثم أدبها فأحسن أدبها ، ثم اعتقها ثم تزوجها فله اجران ، ثم قال الشعبي للخراساني : خذ هذا الحديث بغير شيء • فقد كان الرجل يرحل فيما دون هذا [في أهون من هذا • خ] الى المدينة •• ح ـ ٥ / ١٤٠ •

ليس فيه الخراساني ، م ـ ٢ / ٣٤ ، ح ـ ١ / ١٨٩ ، خ ـ ٥ / ٤١٩ ، ح ـ ٤ / ٣٠٨

تەرجەمە :

صالح ئەلی : پیاویکی خوراسانی لە عامری شعبی پرسی وتی : ئەهلی خوراسان ئەلێن : پیاوی جاریەی خوی ئازاد بکاو لە دوایا مارەی بکا لە خوی وەکـــو کەسی وایە وشتری بکا بە صەدەقەو خوی سواری‌بێ • یەعنی پەشیمان بوونەوەیە لە صەدەقەکەی ، کەسیکیش کە جاریەی خوی ئازاد بکاو لـە پاشا مارەی بکا لـە خوی وەکو پەشیمان بوونەوەیە لـە ئازادکردنی جاریەکەی •• شەعبی وتی : ابو بردە لە ابو موسای باوکی ـ رضی الله تعالی عنە ـ قسەی بو کردووم کە پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : سی کەس دوو ئەجریان هەیە :

١ ـ یەکی لە ئەهلی کیتابم ئیمان بینی بە پیغەمەری خوی ، لە پاشا بە پیغەمەری ئیمەیش ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئیمان بینی ئەو کەسە دوو ئەجری هەیە : ئەجری ئیمانی بە پیغەمەری خوی‌و ، ئەجریکیشی ئیمانی بە پیغەمەری ئیمە ـ علیهما الصلاة والسلام ـ ••

٢ ـ عەبدی حەقی خوا بەجی بینی حەقی صاحیبەکەیشی بەجی بینی ،

ئەو عەبدە دوو ئەجری هەیە ••

٣ ـ پیاوي جاریەیکی بی خواردنی چاکی دەرخوارد بدا ، جوان جوان تەربیەی بکا ، لی‌ی نەدا ، جوینی پی نەدا نە دوایا ئازادی بکاو مارەی بکا لە خوی • ئەو کەسە دوو ئەجری هەیە : یەکیکیان ئەجری ئازادکردن ، یەکیکیان ئەجری مارەکردنی لە خوی • یەعنی مارەکردنی لـــە خوی پەشیمان بونەوە لـــە ئازادکردنی نیە بەلکو چاکە لە دوای چاکەیە ••

صالح ئەلی : شعبی بە خوارسانی‌یەکەی وت : ئـەم حەدیثە بەبی ئوجرەت وەربگرە کە پیاو بو لەم حەدیثە ئەهوەنتر تا مەدینە یی ••

لە بوخاری بەحث لە خوراسانی ناکا بویە قسطلانی ئەلی : کە شعبی بە صالح ئەلی : ئەم حەدیثەم بەبی ئوجرەت دا بە تو • ئەگونجی کـە شەعبی ئەو قسەیەی بە هەردووکیان وتبی چونکی لە بوخاری‌دا بەحثی خوراسانی ناکا • قسطلانی مەجبوور بووە بەوە کە مەعنای وا لی‌بداتەوە ••

بحمد الله تەرجەمەی ئیمانیش تەواو بو خـوا بـە تەوفیقی خوی مووەفەقم بکا لە سەر تەرجەمەی باقیەکەی ٢٥ حوزەیرانی ١٩٤٠ روژی سی شەنبە •

ئیمان تەوعیکە لە عیلم لە دوای ئیمان ـ انشاء الله ـ تەرجەمەی بابی عیلم ئەکەم •

* * *

بە یارمەتی خوا بەرگی یەکەم لیرەدا تەواو بوو ، لە ریکەوتی روژی ٩ـ١٢ـ١٩٧٣دا ، چاوەروانی بەرگی دووەم بکەن • لە بابی « علم » وە دەست پی ئەکا •

ناواخـــن

ناواخن

لاپەرە	بابەت

ناواخــن

ناواخــن

ناواخـن

ناواخـــن

ناواخـن

لاپـەرە	بابـــەت

ناواخــن

ناواخـن

لاپـەڕە	بابـــەت

ناواخـــن

لاپـــەرە	بابـــــەت
٤٢٩	بەهەشت حەرامە لـــە سەر کەسی مالی کەسی بـــە سوین زەوت بکا
٤٣٠	شاهید لە سەر « مدعی »یەو سوین لە سەر « مدعا علیه »
٤٣٤	کەسی مالی کەسی بە زور زەوتکا خوا غەزەبی لی ئەگری
٤٣٦	کەسی لە سەر مالی خوی بکوژری شەهیدە
٤٣٨	خوا یارمەتی ئەم دینە ئەدا بە پیاوی فاجیر
٤٣٩	پاشە روژ بە کوتایی کردەوەیە
٤٤١	کەسی خوی بکوژی بەهەشتی لی حەرام ئەبی
٤٤٤	هیجرەت گوناهی پیشو لا ئەبا
٤٤٦	خیانەت لە مالی غەنیمەت مانیعی دەرەجەی شەهادەتە
٤٤٧	یارانی پیغەمبەر ـدـ چەند ریزیان لی گرتووە ؟
٤٥١	کافر کە موسولمان بو چاکەی پیشووی بو حسابە
٤٥٣	هەندیك ئادابی مردوو
٤٥٧	وەسوەسەو قەصدو ئیرادەی شەرر
٤٦٠	هەرکەس خوی خوی بە هیلاك نەدا لای خوا بە هیلاك ناچی
٤٦٢	وەسوەسە مەحزی ئیمانە
٤٦٣	پرسیار زور کردن باش نیە

ناواخــن

ئاگاداری‌و راستکردنه‌وه

١ ـ هه‌ندی ووشه هه‌یه که دانه‌ر به‌کاری هیناون‌و خویندنه‌وه‌یان به‌بی ئیشاره‌ته‌کانی ئیملای کوردی که‌میك نادیاری‌یه ، وه‌ك « ین » ، که ئیسته به « دین » ئه‌نووسری‌و ، وه‌ك « ینی » که‌به « دینی » ئه‌نووسری • له به‌ر ئه‌وه که چاوه‌روان بووین له چاپدا په‌یره‌وی یاسای ئیملای کوردی بکه‌ین له سه‌ره‌تاوه باسمان لی نه‌کردن ، به‌لام ته‌نگو چه‌له‌مه‌ی چاپه‌مه‌نی بوو به‌هوی نه‌هاتنه‌دی ئه‌و هیوایه • لیره‌دا ئاگاداریمان به پیویست زانی •

٢ ـ له هه‌ندی جیگه‌دا له کوتایی حه‌دیثه‌کانه‌وه « ح » نووسراوه‌و له هه‌ندیکا « خ » هه‌موو هه‌ر مه‌به‌ست بوخاری‌یه وه‌ك $\frac{\text{ح} - ٢}{٥٠}$ یا $\frac{\text{خ} - ١٠}{٣٥}$ ، نه‌مانویست نووسینه‌که‌ی دانه‌ر بگورین‌و هه‌ر وه‌ك خوی نووسیمان •

٣ ـ له دامینه‌وه ئیشاره‌مان کردبو بو هه‌له‌یه‌کی دانه‌ر به‌لام ، به داخه‌وه ، له کاتی چاپدا داکه‌وتبو هه‌له‌که‌ش ئه‌مه‌یه : له کوتایی بابی « القرآن وفضـائله »و سـه‌ره‌تای بابی « ئیمـان »دا لـه ژماره‌ی ١٤٧وه گه‌راوه‌ته‌وه بو ١٣٠ واته : ئه‌بو یه‌که‌م حه‌دیثی بابی ئیمان ١/١٤٨ بوایه له جیگه‌ی ١/١٣٠ که ئیسته نووسراوه ، هه‌ر وه‌ك دانـه‌ر نووسیبووی هیلامانه‌وه ، وه‌ك له گه‌لی جیگه‌دا باسی ئه‌وه کراوه •

* * *

ئه‌مانه‌ش هه‌ندی هه‌له‌ی چاپه‌مه‌ندین ، که له‌گه‌ل هه‌ولی زورمانا ، نه‌مانتوانی کتیبه‌که‌ی لی رزگار که‌ین • داوای لی‌بووردن ئه‌که‌ین •

پیش خویندنەوە ئەم هەڵانە ڕاست بکەرەوە

لاپەرە	دێر	هەڵە	ڕاست
٥	٣	جەرخێك	چەرخێك
١٠	١٧	وە چونی داناوە	وە دانەر چونی داناوە
١٧	٩	پەیدەوندی	پەیوەندیی
٢٠	١٧	سیودووسالی	سیسال
		خ س	خ - ١
٢٧	٣	———	———
		٢٥	٢٥
٤٨	١٣	کتیکی	کتیبێکی
٩٦	١	تایەتە	ئایەتە
٩٧	٦	چوونیە	چووینە
٩٨	١٢	تیستیقادەی	ئیستیفادەی
١١٠	١٥	بکا ئەمیریان	بکا بە ئەمیریان
١٢٦	٣	فما سمعت ٠	فما سمعت [والحدیث ٤٨/٣٢ یبدأ من : ولفظە]
١٣٠	٦	بەعمە	بە عەمد
١٣٧	١٥	لەباتی حەمە	لەباتی حەمد
١٤٥	٥	چوا	چو
١٤٩	١٤	لەم ریوانەدا	لەم ریوایەتەدا
١٥٨	٦	دەدامو	دەوام و

لاپەرە	دێر	هەڵە	ڕاست
١٦٤	١٤	لە رەف	لە تەرەف
١٦٧	٥	حستە	خستە
١٧٦	٢	کوفووری	کوفووی
١٧٧	٢	زری	زەری
١٧٨	١٦	نای بنبی	نای بینی
٢٤٢	٢٢	ئەکانە	ئەکاتە
٢٤٧	٩	کەکیمەی	کە لیمەی
٢٤٩	٢	شەتیان	شە یتان
٢٦٠	٢٢	بکا	بکا
٢٦١	٢٢	نەمەوزیەوە	نەمدوزیەوە
٢٧١	١١	ئەهی	ئەهلی
٢٧٣	١١	مفافق	منافق
٢٧٦	٩	ئەفەرفووی	ئەفەرمووی
٢٧٦	١٤	حینی صاجەتا	حینی حاجەتا
٢٨٠	٤	فەفەرموی	ئەفەرموی
٣١١	٢٢	ئەچیقە	ئەچیتە
٣٢٦	٢٢	دامەزراتووە	دامەزرا نووە
٣٢٩	٧	یەهەشتەو	بە هەشتەود
٣٤٥		کەساغ بیهەموو بەدەن	کە ساغ بی هەموو بەدەن ساغ ئەبی کە فاسد بی هەموو بەدەن

لاپەرە	دێر	هەڵە	ڕاست
٣٤٦	١٥	ناوەفاتی	تا وەفاتی
٣٤٧	٢٠	ئەتحاخە	ئەتخاتە
٣٧١	١٧	چوای	چاوی
٣٧٧	١٧	چوونیە	چووینە
٣٩٣	١٣	بلیموبالاتی	بیموبالاتی
٤٠٠	١٧	ئەکیەری	ئەکبەری
٤٠١	١٧	لە دای	لە دوای
٤٠٢	١٨	کۆ	کۆ
٤٠٣	١٨	کیرىەکەی	کیبرەکەی
٤٢٦	١٤	في بطنه قی	في بطنه في
٤٢٨	١٨	عن النبي ـ صلى الله ـ صلى الله •••	عن النبي ـ صلى الله تعالى •••
٤٤٣	٧	تشاقص	مشاقص
٤٤٩	٦	يم اليمامة	يوم اليمامة
٤٥٠	١٣	ئیرا تیدادە	ئیرتیدادە
٤٦١	١٨	بی بەدلانا	یی بە دلانا
٤٦٠	٨	لەحینی حەجەتا	لە حینی حاجەتا

ئەم کتێبە :

لە کونەوە زانایانی جیهان بایەخێکی تەواویان داوە بە فەرمایشتەکانی پێغەمبەر ـ د ـ ، وە مانایان لێکداوەتەوەو وەریان گێراوەتە سەر گەلی زمان ٠ گەلی کورد تا کاتی دانانی ئەم کتێبە بێ بەش بووە لەم بەهرەیە ٠ ئەم دانراوە بەنرخە بە شێوەیەکی ئاسان ئـەم ئاواتەی گەلی کورد دێنێتە دی و گـەلی بـارەی ئایینی روون ئەکـاتەوە بـو خوێندەوارانی کورد بە زمانی خوێان ٠

محمد علي قەرەداغی